biblioteca BM muzeologică
IV 904
IV 304
1979 / III

MVZEVL DE ISTORIE AL REPVBLICII SOCIALISTE ROMANIA

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

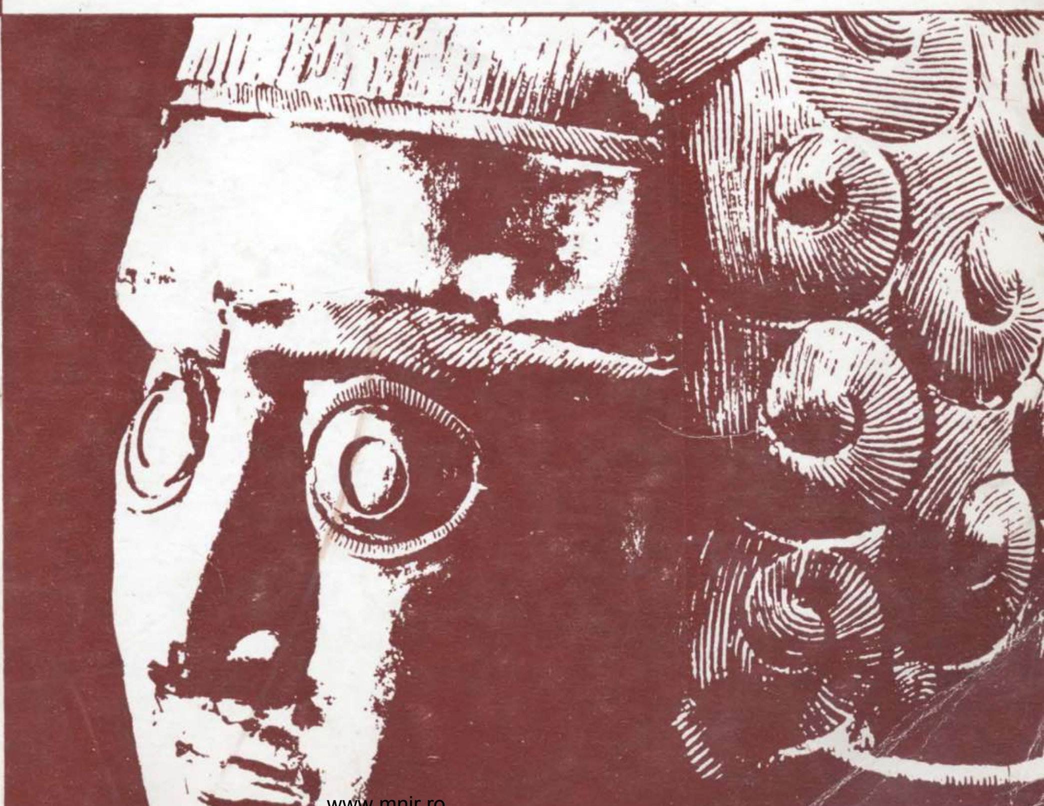

www.mnir.ro

MUZEUL DE ISTORIE
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

III

Redactori coordonatori:
Prof.dr. FLORIAN GEORGESCU,
VALERIU LEAHU, dr. LUCIA MARINESCU

MUZEUL DE ISTORIE
AL
R. S. R.
BIBLIOTECA

BUCUREȘTI
1979

www.mnir.ro

Secretar de redacţie: AL.D. VASILE

Desene şi planşe: EUTHERPIA PETRACHE,
ELENA BECHEŞ, DOINA REDNIC

Coperta: ELENA BECHEŞ

Traduceri în limbi străine: PAULA PAVLIDE,
DOINA HARTIA

Materialele arheologice publicate în acest volum au fost restaurate în laboratoarele Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România.

BIBLIOTECA
INV. 26839

www.mnir.ro

INTRODUCERE

Continuînd ritmul susţinut de valorificare a săpăturilor arheologice, pe care Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România îl practică an de an – în scopul sporirii patrimoniului său şi cu dorinţa de a-şi aduce contribuţia la progresul investigaţiei istorice în patria noastră – edităm acum cel de al treilea volum al culegerii "Cercetări arheologice". Volumul include îndeosebi roadele acţiunii de prelucrare a materialelor recoltate pe şantierele organizate de instituţie în anii 1976-1977, lor adăugîndu-li-se un mănunchi de studii şi note făcînd cunoscute cercetări perieghetice, descoperiri ocazionale sau izolate ale unor materiale, în fine valorificarea prin investigaţia tipologic-comparativă a unor categorii de vestigii arheologice.

Sumarul culegerii reflectă înseşi preocupările şi planul de activitate arheologică ale Muzeului Naţional de istorie, din perioada de timp menţionată, materializînd programul de cercetare pe care îl schiţam în urmă cu trei ani şi care rămîne, în genere, datorită importanţei obiectivului, actual. Cunoaşterea civilizaţiei din epoca pietrei şlefuite – perioada în care s-au pus bazele dezvoltării de sine stătătoare, neîntrerupte şi unitare a societăţii de pe teritoriul României – ne-a interesat şi ne preocupă în continuare. Unui asemenea scop i s-au subordonat săpăturile din aşezarea gumelniţeană de la Hîrşova, judeţul Constanţa. Studiul culturii materiale şi spirituale a tracilor carpato-dunăreni, din epoca bronzului şi din perioada timpurie a primei epoci a fierului constituie şi pentru specialiştii Muzeului de istorie al R.S.România, o temă prioritară. De aceea am organizat săpăturile de la Greci şi Frăteşti, judeţul Ilfov, de la Braneţ, judeţul Olt, de la Pietroasele şi Racoviţeni, judeţul Buzău. Cercetarea mereu mai adîncită a civilizaţiei geto-dace apare de asemenea un obiectiv a cărui urmărire şi realizare o considerăm îndatorire ştiinţifică de prim ordin – mai ales acum, cînd întreaga noastră naţiune se pregăteşte să cinstească împlinirea a 2050 de ani de la făurirea statului dacic centralizat şi independent condus de Burebista. Firesc, de aceea, la Voineşti, judeţul Vaslui şi la Popeşti – Mihăileşti, judeţul Ilfov, specialiştii muzeului s-au angajat în investigarea unor aşezări locuite de strămoşii noştri. Epoca stăpînirii romane pe pămînturile carpato- dunărene, vremea în care procesul de romanizare a dacilor a cunoscut apogeul şi, totodată, împlinirea sa, prin formarea poporului român a continuat să ocupe un loc preponderent în planul nostru de cercetare, obiectivul fiind transpus în fapt prin dezvelirea şi conservarea unor vestigii din cadrul marelui complex arheologic de la Micia (Veţel) judeţul Hunedoara. În sfîrşit, interesaţi deopotrivă în progresul cunoaşterii epocii medievale româneşti, am adăugat şi noi studiului şi docu-

www.mnir.ro

mentelor, informării prin alte mijloace, aportul de mărturii adus prin săpăturile arheologice. La Vităneşti, judeţul Teleorman, la Voivozi, judeţul Bihor, dar mai cu seamă la Piua Petrii, judeţul Ialomiţa au fost investigate, de aceea, obiective de cel mai acut interes.

Abordarea temelor de studiu enunţate, săpăturile organizate în vederea materializării lor îşi află acum finalizarea prin publicarea, în volumul al treilea al culegerii "Cercetări arheologice", a unor rapoarte de săpături consemnînd conştiincios şi competent rezultate dintre cele mai consistente şi mai semnificative. În acelaşi timp, am inclus în prezentul volum, în capitolul "Rapoarte de săpături" - dar, cum se va vedea şi în cel de "Studii şi note" - cîteva dări de seamă întocmite de valoroşi specialişti asupra unor cercetări efectuate în anii din urmă, sub egida altor instituţii. Facem referire la informările asupra investigaţiilor de la Drăuşeni şi Focşani, ca şi la prelucrările de materiale descoperite la Hărman, Bradu, Vodiţa. Motivaţia unui atare fapt o constituie integrarea acestor specialişti, înrolaţi acum în detaşamentul de arheologi ai Muzeului Naţional, în ritmul alert de valorificare a rezultatelor cercetării, pe care înţelege să îl adopte instituţia noastră.

În fine, izvorînd tot din convingerea noastră fermă că publicarea rezultatelor cercetării arheologice este o obligaţie ştiinţifică ce trebuie asigurată permanent şi cu simţ de răspundere pentru a evita orice tergiversare sau chiar pierdere de informaţie - am încorporat în acest volum raportul asupra săpăturilor de la Cătălui-Căscioarele şi descoperirile periegetice din judeţul Teleorman.

Dispariţia mult apreciatului cercetător Gheorghe Cantacuzino - care, solicitat de alte îndatoriri ştiinţifice, nu a mai avut, în ultimii săi ani de viaţă, răgazul să publice şi rezultatele săpăturilor conduse de el în Valea Cătăluiului, judeţul Ilfov - ar fi putut duce la pierderea informaţiei asupra acestor cercetări, la imposibilitatea valorificării unor descoperiri interesante. Este meritul harnicului şi talentatului nostru colaborator George Trohani - participant, în urmă cu cîţiva ani la investigaţiile de la Cătălui - de a fi întocmit, pe baza însemnărilor de şantier, de notorie conştiinciozitate, ale lui Gh. Cantacuzino, un raport detaliat de săpătură, restituind astfel cercetării ştiinţifice observaţii şi materiale a căror valoare, sîntem siguri, nu va trece neobservată.

Cît priveşte cercetările perieghetice din judeţul Teleorman, am socotit utilă publicarea lor nu numai datorită interesului oferit de materialele arheologice identificate şi comunicate, dar deopotrivă cu dorinţa de a sprijini activitatea unuia dintre arheologii amatori cei mai înzestraţi şi mai activi, a cărui muncă, în teren şi de cabinet, apare punctată de rezultate ce au atras atenţia nu o dată - cercurilor de strictă specialitate.

Reflectînd orientarea şi preocupările colectivului de arheologi ai Muzeului Naţional de istorie şi informînd asupra rezultatelor obţinute prin activitatea organizată pe aproape douăzeci de şantiere, nutrim convingerea că volumul al treilea din seria "Cercetări arheologice" va marca nu doar împlinirea conştiincioasă a unei obligaţii profesionale, ci o contribuţie adusă progresului arheologiei în patria noastră. De pe o

www.mnir.ro

atare poziţie, cu o asemenea convingere dorim, în cele ce urmează, să avizăm cititorii, asupra a ceea ce se dovedeşte mai interesant şi mai purtător de valoare în lucrarea de faţă.

Raportul referitor la săpăturile efectuate în cel mai mare tell eneolitic din ţara noastră - tell-ul de la Hîrşova - dă la iveală materiale de tip Gumelniţa de un facies propriu pămînturilor dobrogene. Interesul faţă de asemenea vestigii apare pe deplin îndreptăţit dacă se ţine seamă că cultura adusă în discuţie este încă insuficient studiată în zona dintre Dunăre şi Marea Neagră.

Materiale caracteristice unei culturi arheologice de asemenea insuficient cunoscută, în ciuda faptului că ea este de mult identificată:cultura Glina sînt comunicate în rapoartele asupra săpăturilor efectuate la Greci şi Braneţ. Relevăm îndeosebi pe cele descoperite în ultima staţiune, nu numai datorită bogăţiei şi varietăţii de forme şi elementelor de decor, inedite, dar şi pentru că locuirile Glina de la Vest de Olt sînt pînă acum extrem de puţin explorate.

Descoperiri de un real interes sînt cele consemnate în raportul de săpătură de la Racoviţeni. Este drept, informarea are un caracter strict preliminar, deoarece cercetările sînt abia la început; pentru că materialele aduse în lumină prezintă un accentuat caracter inedit; şi ţinînd seamă de problema dificilă urmărită: raporturile etno-culturale şi cronologice stabilite între populaţiile autohtone trace de tip Monteoru şi cele de factură răsăriteană, ajunse către sfîrşitul perioadei mijlocii a epocii bronzului în regiunea de est şi nord-est a Munteniei. Dar chiar în acest cadru, autorul cercetării şi raportului nu ezită să formuleze încheieri ce se impun a fi reţinute, fie şi ca ipoteze de lucru: existenţa "mai multor grupuri de populaţii nord-pontice antrenate în mişcarea spre regiunile carpatice..." şi faptul că aşezarea explorată la Racoviţeni "reprezintă prima etapă evolutivă a acestui nou grup de populaţii intrus în regiunea estică a Munteniei...".

În luminile proiectate de materialele de la Racoviţeni şi de interpretarea lor apare în plus utilă cercetarea aşezării Tei IV de la Frăteşti - şi aici sesizîndu-se "relaţiile şi contaminările ce s-au produs între populaţiile şi cultura din centrul Munteniei şi triburile culturii de tip Sabatinovka-Coslogeni...".

O cercetare arheologică în care Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România a stăruit timp de cîţiva ani a constituit-o dezvelirea necropolei de tip Monteoru, de la Pietroasele, furnizînd un material antropologic şi arheologic de certă valoare muzeistică şi istorică. În volumul de faţă, prezentarea lucrărilor din obiectivul menţionat are însă un caracter preliminar, cu totul succint, ţinînd seama că conducătorul săpăturilor prelucrează monografic acest complex funerar, întreprindere aflată, de altfel, într-o foarte avansată fază de realizare.

Din raportul privind săpăturile efectuate la Rateşu Cuzei relevăm descoperirea unui indice de încadrare cronologică atît de rar, dar cu atît mai preţuit de specialişti, cum este fibula de bronz Peschiera; şi urmele de locuire din perioada timpurie a primei epoci a fierului - vestigii şi ele rare, deocamdată, în Moldova. Locuirea de tip Noua cerce-

www.mnir.ro

tată la Rateşu Cuzei aparţinînd unei populaţii a cărei economie se întemeia în principal pe creşterea vitelor, am adăugat informării arheologice studiul resturilor faunistice descoperite în aşezare.

Dintre rezultatele sondajului de la Voineşti, un interes special îl vor oferi desigur materialele din perioada tîrzie a primei epoci a fierului.

Reluarea săpăturilor în marea cetate getică de la Popeşti - identificată ipotetic cu Argedava, prima capitală a lui Burebista - constituie neîndoielnic, în arheologia românească, un eveniment, iar satisfacţia încercată de noi, ca participanţi la noile investigaţii apare, de aceea întemeiată. Raportul asupra campaniilor din anii 1976-1977 nu întîrzie să comunice descoperiri dintre cele mai semnificative: reamenajarea de către strămoşii geţi, în veacul al II-lea î.e.n., a sistemului de apărare al aşezării; surprinderea înmormîntării din epoca geto-dacă, cu un ritual specific (a cărui semnificaţie urmează a fi desluşită); identificarea de noi mărturii privind circulaţia monetară la geţii din cîmpia Munteniei;dar mai ales acele fapte care îngăduie supoziţia "că cei ce locuiau în aşezarea B aparţineau unei categorii sociale în general inferioare faţă de cei din acropolă".

Din amplul raport asupra săpăturilor efectuate în complexul roman de la Micia semnalăm identificarea a trei construcţii independente cu funcţie de therme, ca şi surprinderea unor etape de reconstrucţie a lor; precizarea a două faze de construcţie a castrului; în fine, identificarea în necropola romană a unor mărturii atestînd sigur existenţa autohtonilor geto-daci.

Săpăturile în tumulii funerari de la Vităneşti au oferit de asemenea descoperiri valoroase, cu deosebire interesante fiind cele două morminte de călăreţi peceneg - cele mai vestice pînă acum în Cîmpia Română.

La Voivozi, în nord-vestul ţării, printre vestigiile feudale dezvelite semnalăm mărturiile unor activităţi constructoare în veacurile XI-XII.

Din amplul raport asupra săpăturilor practicate în cetatea ţărănească de la Drăuşeni se desprind mai ales datele referitoare la construcţia, în două etape, a bazilicii romanice; descoperirile din necropola din sec. al XII-lea, atribuită secuilor, aşezaţi în cadrul procesului de cucerire a Transilvaniei de către regalitatea maghiară; şi mai ales, datele privitoare la "biserica-sală", datînd din sec. al XII-lea, "cel mai vechi monument de acest tip în Transilvania cunoscut pînă în prezent", datorat neîndoielnic populaţiei româneşti.

Inaugurînd precedentul volum de "Cercetări arheologice", anunţam, între altele, deschiderea unui şantier în perimetrul complexului feudal - întins şi cu resturi consistente de vieţuire - de la Piua Petrii, judeţul Ialomiţa, identificat cu Oraşul de Floci, din sec. al XIV-lea - al XVIII-lea. Cu satisfacţie consemnăm acum că primele investigaţii s-au dovedit cît se poate de rodnice: două complexe religioase, o necropolă din care au fost dezvenite 127 morminte, cu un bogat şi valoros inventar;un grup de peste 20 locuinţe furnizînd şi ele un material caracteristic;identificarea arheologică a unor evenimente dramatice din existenţa aşezării (atacul oştilor lui Stefan cel Mare în 1470; incendierea oraşului în 1594-1595,

www.mnir.ro

în timpul luptelor antiotomane conduse de Mihai Viteazul) sînt doar cîteva dintre rezultatele campaniilor de săpături din anii 1975-1977, prefigurînd de pe acum, neîndoielnic, unul dintre cele mai interesante obiective arheologice din evul mediu românesc.

Nu mai puţin valoroase apar şi descoperirile din complexele medievale de la Focşani şi de la Cătălui-Căscioarele. Mai ales acestea din urmă, cu edificiul seniorial, cu biserica şi necropola, cu inventarul identificat în ele - în care o menţiune specială se cuvine să fie consemnată pentru piesele monetare, atestînd relaţii comerciale şi băneşti dintre cele mai semnificative pentru epoca în care se situează - toate, sîntem siguri, vor suscita un îndreptăţit interes din partea specialiştilor în domeniu.

Utile, purtătoare de contribuţie nădăjduim că vor apare cititorilor volumului de faţă şi materialele inseriate în capitolul "Studii şi note".

Dintre aceste lucrări am dori să atragem, în primul rînd, atenţia asupra studiului "Probleme ale cetăţilor cu val vitrificat" evidenţiind un sistem definitiv alcătuit de cetăţi întărite cu palisade de lemn în sec. al IV-lea - al III-lea î.e.n. şi care pare să susţină ipoteza emisă de cercetător, a existenţei în această vreme, în părţile Teleormanului, a unei uniuni tribale geto-dace.

Din paginile studiului semnut de Petre Voievozeanu şi Emil Moscalu, "Mormîntul princiar getic şi tezaurul de la Peretu, jud. Teleorman" relevăm valoarea unor concluzii, temeinic argumentate, cum sînt: apartenenţa getică a coifurilor de aur şi argint descoperite pe teritoriul României şi datînd din veacul al IV-lea î.e.n.; şi atribuirea mormîntului de la Agighiol, jud. Tulcea. şi Peretu "unor regi geto-daci de la mijlocul sec. al IV-lea î.e.n.".

Semnalăm, de asemenea, publicarea de către Lucia Marinescu a unei interesante statui de bronz descoperită la Micia, în care autoarea vede o reprezentare a zeităţilor Venus şi Atargatis.

În sfîrşit, dorim să atragem atenţia supra studiului lui Ion Chicideanu, "O aşezare din sec. XIV-XV la Bradu, jud. Buzău". Pe lîngă depistarea unui sat şi publicarea unor vestigii din veacurile amintite - întrutotul binevenite, ţinînd seamă de frecvenţa scăzută pînă acum a descoperirilor arheologice de caracter sătesc din perioada feudalismului deplin maturizat - autorul, şi iucraroa, afirmă şi meritul identificării - de această dată în mod argumentat - a Bădenilor, sat menţionat întîia oară în documente, în 1494.

Şi celelalte studii şi note sperăm să trezească interesul specialiştilor, dată fiind contribuţia adusă la sporirea patrimoniului documentar, atît de necesar în investigarea şi clarificarea unora sau altora dintre problemele arheologiei noastre.

Dorim acestui al treilea volum de "Cercetări arheologice" buna primire de care s-au bucurat cele anterioare, din cadrul seriei, adică să îşi confirme caracterul riguros ştiinţific, să îşi dovedească utilitatea, partea de contribuţie.

Prof. dr. FLORIAN GEORGESCU

Directorul Muzeului de Istorie al
Republicii Socialiste România

www.mnir.ro

INTRODUCTION

En continuant le rythme soutenu de mise en valeur des fouilles archéologiques que le Musée d'histoire de la République Socialiste de Roumanie effectue chaque année - dans le but d'augmenter son patrimoine et désireux de contribuer au progrès de l'investigation historique dans notre patrie - nous éditons maintenant le troisième volume du recueil "Recherchers archéologiques". Le volume inclut spécialement les fruits de l'action d'interprétation des matériaux obtenus sur les chantiers organisés par notre institution aux années 1976-1977, auquels se joignent quelques études et notes qui font connaître les investigations de surface, les découvertes occasionelles ou isolées de certains matériaux et en fin la mise en valeur par l'investigation typologique - comparative de certaines catégories de vestiges archéologiques.

Le sommaire du recueil réflète les préoccupations mêmes et le plan d'activité archéologique du Musée National d'histoire, de la dite période de temps, en matérialisant le programme d'investigation que nous esquissions il-y-a trois ans et qui est resté, en général, a cause de l'importanee de l'objectif, actuel. Le savoir sur la civilisation de l'âge de la pierre polie - période pendant laquelle ont été mises les bases du développement indépendant, ininterrompu et unitaire de la société sur le territoire de la Roumanie - nous a intéressé et nous préoccupe par la suite. C'est à un tel but que les fouilles de l'établissement de type Gumelniţa de Hîrşova, dép. de Constanţa ont été subordonnées. L'étude de la culture matérielle et spirituelle des thraces carpatho-danubiens de l'âge du bronze et de la période ancienne du premier âge du fer constitue pour les spécialistes du Musée d'histoire de la R.S. de Roumanie aussi, un thème prioritaire. C'est pour ça qu'on a organisé les fouilles de Greci et Frăteşti, dép. d'Ilfov, de Braneţ, dép. d'Olt, de Pietroasele et Racoviţeni, dép. de Buzău. L'investigation de plus en plus approfondie de la civilisation géto-dace est aussi un objectif dont la poursuite et la réalisation nous les considérons comme un devoir scientifique de premier ordre - spécialement en ce moment quand notre entière nation se prépare à célébrer le parachèvement des 2050 ans depuis la création de l'Etat dace centralisé et indépendant conduit par Bourebista. C'est pour ça qu'à Voineşti, dép. de Vaslui et à Popeşti-Mihăileşti, dép. d'Ilfov, les spécialistes du musée se sont engagés à pursuivre des investigations sur certains établissement habités par nos ancêtres. L'époque de la domination romaine sur le territoire carpatho-danubien, la période pendant laquelle le processus de romanisation des Daces a connu son apogée et en même temps son accomplissement, par la formation du peuple roumain a occupé toujours un lieu prépondérant dans notre plan de recherches et cet objectif a été réalisé par le décapage et la conservation

www.mnir.ro

des vestiges trouvés au cadre du grand complexe archéologique de Micia (Veţel), dép. de Hunedoara. En fin, intéressés aussi dans le progrès des connaissances sur l'époque médiévale roumaine nous avions ajouté à l'étude et aux documents, à l'information par d'autres moyens, l'apport des témoignages offerts par les fouilles archéologiques. À Vităneşti, dép. de Teleorman, à Voivozi, dép. de Bihor mais particulièrement, à Piua Petrii, dép. de Ialomiţa ont été, pour cette raison, poursuivies des investigations sur des objectifs du plus vif intérêt.

L'attaque des thèmes d'étude énoncés, les fouilles organisées en vue de les matérialiser, touchent maintenant à leur fin par la publication, dans le troisième volume du recueil "Recherches archéologiques" des rapports sur les fouilles qui consignent d'une manière consciencieuse et compétente des résultats bien consistants et significatifs. En même temps on a inclus dans le présent volume, dans le chapitre "Rapports sur les fouilles" - mais aussi dans celui d'"Etudes et notes" - quelques comptes rendus élaborés par des valeureux spécialistes sur certaines recherches effectuées aux dernières années sous l'égide d'autres institutions. On se refait aux comptes rendus sur les investigations de Drăuşeni et Focşani et aussi aux interprétations de matériaux découverts à Hărman, Bradu, Voditţa. Le dit fait est motivé par l'intégration de ces spécialistes, enrôlés maintenant dans le détachement d'archéologues du Musée National, dans le rythme alerte de mise en valeur des résultats de la recherche que notre institution a bien voulu adopter.

En fin, émanant toujours de notre ferme conviction que la publication des résultats de l'investigation archéologique est une obligation scientifique qui doit être assurée permanentement et responsablement pour éviter toute tergiversation ou même perte d'information - on a incorporé dans ce volume le rapport sur les fouilles de Cătălui-Căscioarele et les découvertes de surface du dép. de Teleorman. La disparition de l'apprécié chercheur Gheorghe Cantacuzino, qui, sollicité par d'autres devoirs scientifiques, n'a pas plus eu, dans les derniers ans de sa vie, le temps pour publier aussi les résultats des fouilles qu'il a conduit dans la Vallée de Cătălui, dép. d'Ilfov, aurait pu provoquer la perte de l'information sur ces recherches, l'impossibilité de mettre en valeur des découvertes intéressantes. C'est le mérite de notre laborieux et talenteux collaborateur George Trohani - qui a participé quelques années auparavant aux investigations de Cătălui - d'avoir réalisé, a base des notes de chantier, notamment consciencieuses, de Gh. Cantacuzino, un rapport détaillé sur les fouilles, en restituant de cette façon à la recherche scientifique des observations et des matériaux dont la valeur, nous sommes persuadés, ne passera pas inaperçue.

En ce qui concerne les recherches de surface du dép. de Teleorman, on a considéré utile leur publication non seulement à cause de l'intérêt offert par les matériaux archéologiques identifiés et communiqués mais aussi à cause de notre désir d'appuyer l'activité d'un des archéologues amateurs les plus doués et les plus actifs dont le travail, sur le terrain et dans le cabinet, est parsemé de résultats qui ont attiré plusieurs fois l'attention des cercles strictement spécialisés.

www.mnir.ro

Reflétant ainsi l'orientation et les préoccupations du collectif d'archéologues du Musée National d'histoire et informant sur les résultats obtenus dans l'activité organisée sur presque vingt chantiers, nous sommes convaincus que le troisième volume de la série "Recherches archéologiques" va marquer non seulement l'accomplissement scrupuleux d'une obligation professionnelle, mais aussi une contribution au service du progrès de l'archéologie dans notre patrie. C'est en ce sens et avec cette conviction que nous désirons, dans les lignes à suivre, d'aviser les lecteurs sur ce qui est plus intéressant et plus valeureux dans le travail y présant.

Le rapport concernant les fouilles effectuées dans le plus grand tell énéolithique de notre pays - le tell de Hîrşova - met au jour des matériaux de type Gumelniţa ayant un facies propre pour la contrée de Dobrogea. L'intérêt pour des vestiges semblabes apparaît encore plus justifié si nous tenons compte que la dite culture n'est pas encore suffisamment étudiée dans la zone située entre le Danube et la Mer Noire.

Des matériaux caractéristiques pour une culture archéologique qui n'est pas suffisamment connue aussi, quoiqu'elle ait été identifiée il-y-a longtemps, la culture Glina, sont communiqués dans les rapports sur les fouilles effectuées à Greci et à Braneţ. Nous relevons spécialement les matériaux découverts dans le dernier point, non seulement à cause de la richesse et de la variété des formes et des éléments de décor, inédits, mais aussi par ce que les habitats de type Glina à l'ouest de la rivière de l'Olt sont jusqu'à présent très peu explorés.

Des découvertes très intéressantes sont aussi celles consignées dans le rapport sur les fouilles de Racoviţeni. C'est vrai que l'information a un caractère strictement préliminaire, parce que les recherches se trouvent seulement à leur début; parce que les matériaux mis au jour présentent un accentué caractère inédit; et compte tenant du problème difficile y posé: les rapports ethno-culturels et chronologiques établis entre les populations autochtones thraces de type Monteoru et celles de facture orientale, qui vers la fin de la période moyenne de l'âge du bronze sont arrivées dans la région de l'est et du nord-est de la Valachie. Mais dans ce cadre même l'auteur de la recherche et du rapport n'hésite pas de formuler des conclusions qui s'imposent pour qu'elles soient retenues au moins comme des hypothèses de travail: l'existence de "plusieurs groupes de populations nord-pontiques entraînées en mouvement vers les régions carpathiques..." et le fait que l'établissement exploré à Racoviţeni "représente la première étape évolutive de ce nouveau groupe de populations intrus dans la région orientale de la Valachie...".

A la lumière projetée par les matériaux de Racoviţeni et par leur interprétation, apparaît encore plus utile l'investigation de l'établissement Tei IV de Frăteşti - puisqu'ici aussi sont surprises "les relations et les contaminations qui se sont produites entre les populations et la culture du centre de la Valachie et les tribus de la culture de type Sabatinovka-Coslogeni".

www.mnir.ro

Une investigation archéologique dans laquelle le Musée d'histoire de la République Socialiste de Roumanie à insisté pendant quelques années a été constituée par le décapage de la nécropole de type Monteoru de Pietroasele qui a fourni un matériel anthropologique et archéologique valeureux tant pour le musée que pour l'histoire même. Mais dans le présent volume la présentation des travaux de l'objectif mentionné a un caractère préliminaire, succinct, étant donné que celui qui dirige les fouilles prépare une monographie de ce complexe funéraire, entreprise qui se trouve d'ailleurs dans une phase très avancée de réalisation.

Du rapport concenant les fouilles effectuées à Rateşu-Cuzei on relève la découverte d'une indice d'encadrement chronologique très rare, mais qui le rend d'autant plus apprécié par les spécialistes, tel comme la fibule de bronze de type Peschiera; et aussi les traces d'habitat de la période ancienne du premier âge du fer - vestiges rares eux aussi, pour le moment, en Moldavie. L'habitat de type Noua examiné à Rateşu-Cuzei et qui a appartenu à une population dont l'économie se basait principalement sur l'élevage du bétail, a complété l'information archéologique avec l'étude des restes fauniques découverts dans l'établissement.

Parmi les résultats du sondage de Voineşti, un intérêt spécial vont reveiller les matériaux de la période récente du premier âge du fer.

La reprise des fouilles dans la grande forteresse gète de Popeşti - identifiée hypothétiquement avec Argedava, première capitale de Bourebista - constitue, sans aucun doute, dans l'archéologie roumaine, un événement et la satisfaction que nous éprouvons, comme participants aux nouvelles investigations, apparaît, pour cela, justifiée. Le rapport sur les campagnes des années 1976-1977 nous communique ainsi des découvertes des plus significatives: le réaménagement par nos ancêtres, les Gètes, au IIe siècle av.n.è. du système défensif de l'établissement; la révélation de l'enterrement à l'époque géto-dace, avec un rituel specifique (dont la signification on va la déchiffrer); l'identification de nouveaux témoignages concernant la circulation monétaire chez les Gètes de la Plaine Valaque; mais spécialement ceux faits qui permettent de supposer "que ceux qui habitaient dans l'établissement B appartenaient à une catégorie sociale généralement inférieure à ceux de l'acropole...".

De l'ample rapport sur les fouilles effectuées dans le complexe romain de Micia nous signalons le fait qu'on a identifié trois constructions indépendantes ayant la fonction de thermes et aussi certaines étapes de reconstruction de ceux-ci; qu'on a précisé les deux phases de construction du camp romain et en fin qu'on a identifié dans la nécropole romaine certains témoignages qui y attestent avec précision l'existence des autochtones géto-daces.

Les fouilles dans les tumulus funéraires de Vităneşti ont offert aussi de découvertes veleureuses, des plus intéressantes étant les deux tombes de cavatiers pétchenègues - les plus occidentales jusqu'à présent dans la Plaine Roumaine.

A Voivozi, au nord-ouest du pays parmi les vestiges féodaux découverts nous signalons les témoignages de oertaines activités constructrices aux XIe-XIIe siècles.

www.mnir.ro

De l'ample rapport sur les fouilles pratiquées dans la forteresse villageoise de Drăuşeni se détachent spécialement les dates concernant la construction, en deux étapes, de la basilique romane; les découvertes de la nécropole du XIe siècle attribuée au Szeclers y établis au cadre du processus de la conquête de la Transylvanie par la royauté magyare et au plus, des dates concernant "l'église à nef unique" du XIIe siècle, "le plus ancien monument de ce type en Transylvanie connu jusqu'à présent", qui est du, sans doute, à la population roumaine.

Quand on a inauguré le précédent volume des "Recherches archéologiques" on a annoncé, entre autres, l'ouverture d'un chantier dans le périmètre du complexe féodal - étendu où il-y-avaient des restes consistants d'habitat - de Piua Petrii, dép. de Ialomiţa, identifié avec la Ville de Floci, des XIVe-XVIIIe siècles. Nous avons la satisfaction de consigner maintenant que les premières investigations se sont avérées très fructueuses: deux complexes religieux, une nécropole où on a décapé 127 tombes qui contenaient un riche et valeureux inventaire; un groupe de plus de vingt habitations qui ont fourni aussi un matériel caractéristique; l'identification archéologique de certains événements dramatiques de l'existence de l'établissement (l'attaque des armées d'Etienne le Grand en 1470; l'incendie mis à la ville en 1594-1595, pendant les luttes anti-ottomanes menées par Michel le Brave), ne sont que quelques uns des résultats des campagnes de fouilles des années 1975-1977, ce qui annonce dès maintenant, sans aucun doute un des plus intéressants objectifs archéologiques du moyen-âge roumain.

Aussi valeureuses apparaissent les découvertes faites dans les complexes médiévaux de Focşani et Cătălui-Căscioarele. Spécialement le dernier, avec son édifice seigneurial, avec l'église et la nécropole, avec l'inventaire qu'on y a identifié - où une mention spéciale doit être faite à propos des pièces monétaire qui attestent des relations commerciales et monétaire des plus significatives pour l'époque dans laquelle elles sont situées - toutes celles-ci nous sommes persuadés, vont susciter un justifié intérêt de la part des spécialiste dans ce domaine.

Nous ésperons aussi que les matériaux compris dans le chapitre "Etudes et notes" apparaîssent utiles aux lecteurs du présent volume.

Parmi ces trevaux nous désirons attirer, premièrement, l'attention sur l'étude "Problèmes des fortifications à vallum vitrifié" qui met en évidence un système défensif formé de cités fortifiées avec des palissades en bois aux IVe-IIIe siècles av.n.è. et qui parait soutenir l'hypothèse émise par le chercheur, de l'existence pendant cette période, dans la zone de Teleorman, d'une union tribale géto-dace.

Les pages de l'étude signée par Petre Voievozeanu et Emil Moscalu "La tombe princière gète et le trésor de Peretu, dép. de Teleorman" nous relèvent la valeur de certaines conclusions, solidement argumentées, comme par exemple: l'appartenance gète des casques en or et en argent découverts sur le territoire de la Roumanie et datant du IVe siècle av.n.è. et l'attribution de la tombe d'Agighiol, dép. de Tulcea et de celle de Peretu à "certains rois géto-daces du milieu du IVe siècle av.n.è.".

www.mnir.ro

Nous signalons aussi la publication par Lucia Marinescu d'une intéressante statuette en bronze découverte à Micia, dans laquelle l'auteur voit une représentation des déesses Venus et Atargatis.

Finalement nous désirons attirer l'attention sur l'étude de Ion Chicideanu "Un établissement des XIVe-XVe siècles à Bradu, dép. de Buzău". A côté du fait qu'il a dépisté un village et qu'il a publié les vestiges édifiés pendant les dits siècles - chose tout-à-fait bienvenue, tenant compte de la fréquence reduite jusqu'à présent des découvertes archéologiques avec un caractère villageois de la période du féodalisme développé - l'auteur, et le travail, afirment aussi le mérite de l'identification - cette fois d'une manière argumentée - de Bădeni, village mentionné pour la première fois dans les documents, en 1494.

Nous ésperons que les autres études et notes aussi vont reveiller l'intérêt des spécialistes, étant donné la contribution apportée à l'augumentation du patrimoine documentaire, si nécessaire dans l'investigation et la clarification des différents problèmes de notre archéologie.

Nous souhaitons au troisième volume des "Recherches archéologiques" le même accueil dont les antérieurs ont joui au cadre de la série, c'est à dire qu'il confirme son caractère rigoureusement scientifique, prouve son utilité et sa partie de contribution.

Prof.dr. FLORIAN GEORGESCU

Directeur du Musée d'histoire de la République Socialiste de Roumanie

www.mnir.ro

INTRODUCTION

We're printing the third volume of the "Archaeological Papers" continuing the permanent evaluation rythm of the archaeological excavation practised yearly by the History Museum of the Socialist Republic of Romania to increase its patrimony and promote history's progress in our country.

The volume comprises especially study results of materials found during archaeological diggings (1976-1977), of occasional or isolated discoveries and typological-comparative investigations of some categories of archaeological vestiges.

The summary shows the archaeological activity of the National History Museum in the mentioned period, the scientific research programme outlined three years ago, lasting due to the present objective importance. We're still interested in the knowledge of the polished stone age civilization - the basis of the permanent and unitary society in Romania. This is the aim of the archaeological diggings in the Gumelniţa settlement from Hîrşova, Constanţa county. Another important purpose of the National History Museum specialists is the scientific study of the carpatho-danubian Thracians material and spiritual culture in the bronze and early iron age. That is why we organized excavations at Greci and Frăteşti, Ilfov County; at Braneţ, Olt county; at Pietroasele and Racoviţeni, Buzău county. The thorough research of the geto-dacian civilization is considered to be a main scientific duty especially at this time, when our whole nation is preparing for the 2050 years anniversary of the unitary, independent dacian state led by Burebista: excavations at Voineşti, Vaslui county and at Popeşti-Mihăileşti, Ilfev county. The roman domination epoch on the carpatho-danubian earths, the Romanization process of the dacians with its climax and fulfilment in the Romanian people's formation have a leading role in our investigation plane, the uncovering and conserving of some vestiges in the great archaeological complex Micia (Veţel), Hunedoara county.

Archaeological vestiges brought to light at Vităneşti, Teleorman county, at Voivozi, Bihor county and especially at Piua Petrii, Ialomiţa county contribute to the knowledge of the Romanian medieval epoch.

"The Archaeological Papers" gathers significant and conscientious reports. We've also included the "Excavation reports" and the "Studies and Notes", accounts of important experts concerning past excavations under the aegis of other institutions. We reffer to informations regarding the investigations from Drăuşeni and Focşani, to materials remaking discovered at Hărman, Bradu, Vodiţa. A real archaeologs detach-

www.mnir.ro

ment of the National History Museum is engaged in the evaluation activity of study results promoted by our institution.

Tho death of the respected researcher G.Cantacuzino that didn't succeed in his last years to publish the results of the excavation led by himself at Valea Cătăluiului, Ilfov county – could lose the informations about those interesting discoveries.

It's the desert of the skillful and diligent collaborator George Trohani a participant in the investigations from Cătălui to draw up a minute excavation report based on the conscientious excavation notes of Gh. Cantacuzino.

As regarded the ground survey of the Teleorman county, we considered neoessary their publication in order to support the activity of some amateur archaeologs, whose work was remarked by the experts.

The activity of all the archaeologs of the National History Museum and their results gathered from nearly twenty excavation camps made us believe, that the third volume of the "Archaeological Papers" would contribute to the progress of archaeology in Romania.

Further we're giving netice about the most interesting problems of the papers.

The report concerning the excavations in the great eneolithic tell of our country – the Hîrşova tell – breught Gumelniţa pieces of Dobrudja to light, very important, as this culture was insufficiently studied in the Danube – Back Sea zone.

The typical materials of the Glina culture, less known although identified for a long time are relevant especially at Greci and Braneţ. We also stress the insuficiently explored discoveries in the scientific research station from Glina (Western Olt) for its wealth and form varieties.

Although the information concerning the excavation report from Racoviţeni has a strictly preliminar character, the study is still at the beginning, as the materials are original and the outlined problem difficult: the ethno-cultural and chronological relations of the Monteoru type and Eastern Thracians to the late middle bronze age in the east and north-east of Muntenia. We stress the conclusion and hypothesis drawn: the existence of "more north-pontic groups of populations involved in the movement toward the Carpathians" and the fact, that the explored Racoviţeni settlement "represents the first evolutive stage of this new groups of people in Eastern Muntenia...".

The Racoviţeni material interpretation brings more light in the study of the Tei IV settlement from Frăteşti: "the relations and contaminations between peoples and culture in the midst of Muntenia and the tribes of the Sabatinovka-Coşlogeni culture...".

An archaeological research that has engaged the History Museum of the Socialist Republic of Romania for several years, was the uncovering of the Monteoru type necropole from Pietroasele, bringing forth real anthropomorphous values.

This volume comprises but a brief presentation of the excavations mentioned, for their leader is working the monography of this funeral complex.

www.mnir.ro

From the report of excavations carried at Rateşu Cuzei we emphasize the chronoligy index: the bronze Peschiera fibula and the dwelling traces from early first iron age - present rare vestiges in Moldavia. The Noua type dwelling from Rateşu Cuzei belonging to a population, whose economy was based on cattle breeding, added to archaeological study new informations about fauna rests discovered in the settlement.

The results of the investigations from Voineşti offer interesting materials of the late first iron age.

The excavations resuming in the great getic walled city from Popeşti - asumed with Argedava, the first capital of Burebista represents an event in romanian archaeology. The excavations report of 1976-1977 inform about the most significant discoveries: the settlement defence system rearranged by the getic forebears in the IInd century B.C., the funeral rite in the geto-dacian epoch; the identification of new evidences concerning getic monetary circulation in the plains of Muntenia and especially those facts, showing that "those ones living in the settlement B belong to a more inferior Dacian level as those ones in the acropole".

The large excavations report of the roman complex Micia show three independent constructions - thermae - presenting also their reconstruction stages; the outlining of the Roman camp two building phases and the identification in the Roman necropole of some proofs concerning the getodacians existence.

The excavations in the funeral tumuli from Vităneşti offer some valuable discoveries especially those two pecengi rider tombs - the most western in the Romanian Plain.

At Voivozi, in the north-west of Romania they uncover some feudal vestiges proving the building of the XI-XIIth centuries.

The excavations practised in the peasant walled-city from Drăuşeni brings to light data concerning the building in two stages of the Roman basilica, the discoveries in the XIIth century necropole attributed to the szeklers settled during Transilvania's conquest process by the Hungarian royalty; and data abont a XIIth century"curch-room", "the most ancient Romanian monument of this type in Transilvania know as yet".

We also announce the opening work of an archaeological camp in the feudal complex with living traces - Piun Petrii, Ialomiţa county, identified with Oraşul de Floci, the XIVth-XVIIIth century. The first investigations were very fruitful; two religious complexes, a necropole with 127 tombs and a wealthy stock; a group of 20 dwellings; the archaeological identification of some tragic events in the existence of the settlement (the attack of Stephan the Great's army 1470; the setting on five of the town, 1594-1595, during the antiotoman fights led by Michael the Brave) - only a few excavation results of the years 1975-1977 prefigure the most interesting archaeological objectives in the Middle Ages.

The discoveries of the medieval complexes from Focşani and Cătălui-Căscioarele are also wery valuable: the seigniorial edifice church and necrople with the monetar inventory, certifying the comercial relations of the time.

www.mnir.ro

"The Sudies and Notes" comprise different interesting papers: "The problems of the walled cities with vitrified wall" pointing out a definite system of wooden fortified cites of the IVth-IIIrd century BC. - a proof of a geto-dacian tribe union in Teleorman county.

The study of Petre Voievozeanu and Emil Moscalu "The getic princiar tomb and treasure from Peretu, Teleorman county" emphasize valuable conclusions: the getic belonging of the gold and silver helmets discovered in Romania the IVth century B.C.

We also notice the publishing by Lucia Marinescu of an interesting bronze statue discovered at Micia - Venus and Atargatis.

Ion Chicideanu wrote the study "A XIVth-XVth century settlement from Bradu, Buzău country" finding out a medieval village – Bădeni – firstly documented in 1494 and printing some last centuries vestiges.

All the other studies and notes will surely interest the specialists, for their contribution to encrease the patrimony and to clarify some important problems of our archaeology. We wish, that the receiving of the third volume of the "Archaeological Papers" will confirm its scientific character and utility.

Prof.dr. FLORIAN GEORGESCU
Direktor of the History Museum
of the Socialist Republic of Romania

www.mnir.ro

I. RAPOARTE DE SĂPĂTURI

www.mnir.ro

SĂPĂTURI ÎN TELL-UL DE LA HÎRŞOVA, JUD. CONSTANŢA

de DOINA GALBENU

Prin campania din 1977 de la Hîrşova ne-am propus să reluăm o îndelungată şi fructuoasă cercetare, întreruptă cu 14 ani în urmă, a uneia dintre cele mai interesante aşezări neolitice, cu grandiosul său tell de 12 m, care domină, în acea zonă, malul dobrogean al Dunării[1].

Dat fiind timpul scurt pe care l-am afectat, nu am avut posibilitatea să adîncim prea mult săpăturile pentru a cerceta nivelurile nederanjate, ci numai să săpăm în straturile deranjate de lucrări aparţinînd unor epoci tîrzii.

Din dorinţa de a găsi noi mărturii capabile să contribuie tot mai mult la elucidarea unor aspecte întîlnite în primele campanii, dar şi pentru a salva o parte din marginea tell-ului ameninţat cu prăbuşirea, după cutremurul din 1977, am stabilit perimetrul de lucru în vecinătatea suprafeţei săpate în anul 1961, acoperind o întindere de 6 x 4 m.

Săpătura a început de la nivelul de călcare de astăzi pe care se mai află încă pămîntul aruncat din campania 1964 şi apoi s-a adîncit într-un teren răvăşit de gropi recente sau mai vechi, aparţinînd populaţiilor din primul mileniu al erei noastre.

De la 0,90 m adîncime am întîlnit porţiuni nederanjate, care au dat la iveală cîteva materiale concludente. Unele dintre ele veneau să completeze situaţii neclarificate în vechea săpătură sau ridicau unele probleme noi. Mai bine de 0,30 m am săpat (printre gropile actuale care răscoliseră cea mai mare parte a terenului) într-un nivel Cernavoda I, apoi am adîncit săpătura cu 0,30 m într-un nivel aparţinînd sfîrşitului culturii Gumelniţa. La 1.50 m adîncime ne-am oprit, urmînd să continuăm săpătura într-o campanie viitoare.

Pămîntul în care s-au găsit materialele ultimului nivel gumelniţean din tell-ul de la Hîrşova era cenuşos, cu foarte multe scoici şi oase de peşti, alături de fragmente ceramice, tipice acestei perioade. Nu am întîlnit nici o locuinţă, vatră sau depunere nederanjată. Totul a fost "nivelat" într-o perioadă foarte scurtă, în care depunerile sînt subţiri (poate scursuri în urma unor ploi), deoarece nu pare să fi fost o inundaţie în acea perioadă. Deocamdată nu s-au făcut analize pentru a se constata dacă nivelurile subţiri, nisipoase, care formează ultimul nivel gumelniţean, sînt provenite de la revărsarea Dunării sau de la o scurgere de pe dealul dinspre sud, unde se află cetatea romană.

În aceste depuneri s-au găsit puţine unelte din silex şi piatră. Menţionăm cîteva lame late, fragmentare din silex gălbui-şocolatiu şi două fragmente de rîşniţe plate.

www.mnir.ro

Într-o groapă din epoca romană se afla un fragment de rîmoc din corn, care ar fi putut fi folosit în această perioadă.

Ceramica - cel mai numeros și mai concludent material (fig. 1) - poate fi împărțită în trei categorii (a, b, c).

a. Ceramica de uz comun abundă. Ca forme predomină vasele cu gîtul scurt, corp bombat și fund drept sau îngroșat, dînd impresia unui picior (formă ușor prelucrată în altă manieră și întîlnită și în cultura Cernavoda I), vasele-borcan, castroanele etc. Spre deosebire de ceramica bună, această categorie este decorată cu barbotină, cu vîrci, cu aplicații plastice de fîșii de lut, care par asemenea unor vîrci groase etc.

b. Ceramica bună este numeroasă. Formele clasice ale vaselor gumelnițene se mai păstrează. Numeric, fragmentele de străchini sînt mai puține, în timp ce fragmentele de vase-borcan sau cu gîtul cilindric și corp globular sînt mai multe. Se întîlnesc și capace. În marea lor majoritate sînt nedecorate. Acolo unde s-au făcut incizii, mîna a fost nesigură și decorul, tipic și specific gumelnițean, nu mai este de calitate. Capacele sau partea superioară a gîtului la vasele mari sînt ornamentate cu caneluri largi, care arată ca niște vîrci pe care s-a pus un slip și apoi au fost lustruite. Pe vasele mici se întîlnesc crestături pe umăr, apoi puncte.

c. Ceramica fină este reprezentată de cîteva fragmente de străchini pictate cu grafit și de trei fragmente de vase mici, de asemenea pictate.

În nivelul Cernavoda I am găsit de această dată unele dovezi semnificative pentru perioada cercetată. Intre două gropi (una actuală, în care se afla scheletul unui cal, și un mormînt, probabil din sec. V e.n., fără inventar) am dezvelit trei vetre lucrate cu grijă, care se aflau în marginea unei colibe. S-au găsit două urme de pari pe care le-am putea considera ca rămășițe dintr-un perete al unei colibe din perioada culturii Cernavoda I. Ar fi posibil ca ele să fi fost contemporane cu una din cele trei vetre dezvelite de noi.

Vatra cea mai veche era făcută pe pămîntul galben-cenușos, care acoperea nivelul ultim al culturii Gumelnița de la Hîrșova. Avea formă ovală. Era înclinată spre nord. Lipitura era groasă de 5 cm. Fusese folosită mult timp.

Următoarea vatră, făcută atunci cînd cea veche nu mai putea fi folosită, era mai mare și în bună parte o acoperea pe prima. Își păstrează aceeași înclinație spre nord. Această vatră a fost distrusă cînd s-a construit următoarea (a treia). Ultima vatră ridicată pe acest loc era dreptunghiulată, cu colțurile rotunjite și cu marginile ridicate. A fost foarte bine netezită și folosită îndelung, arsura fiind puternică. În partea de nord a vetrei a treia, acoperind în parte vetrele mai vechi (construite aproximativ una peste alta), se afla o groapă cu multă cenușă, iar în apropierea acesteia două fragmente de vase.

Uneltele descoperite în nivelul Cernavoda I sînt puține și fragmentare. Lamele de silex sînt mici, retușate neglijent și folosite îndelung. S-au găsit două fragmente de rîșniță mici, plate. În apropierea vetrelor

www.mnir.ro

s-a descoperit un fragment de rîmoc din corn, cu gaură dreptunghiulară asemănătoare acelora din perioada de sfîrşit a culturii Gumelniţa, şi un vîrf de împungător din corn.

Tot la nivelul vetrelor s-au găsit o serie de materiale ceramice care ne dau o gamă mai largă de profile şi decoruri decît cele descoperite în campaniile mai vechi (fig.2).

În general, ceramica este de factură bună, avînd ca degresant cioburi pisate foarte mărunt, scoică pisată şi foarte mici pietricele calcaroase; se pare că se folosea ca degresant nisipul cu bobul mare şi scoici pisate. Ceramica este lucrată îngrijit. De o specie fină nu se poate vorbi în stadiul actual al cercetărilor de la Hîrşova, deoarece pînă acum nu s-a găsit nici un fragment care să poată fi atribuit acestei categorii.

Ca formă predomină vasele-borcan cu corpul uşor bombat şi gîtul tronconic, cupele larg deschise, vasele cu corp globular şi gît scurt. Străchinile, vasele în formă de S, cu partea de jos puternic bombată, vasele cu fundul gros ca un suport sau cu suport inelar sînt forme împrumutate de la populaţiile pe care le-au găsit pe acest loc, dar pe care le-au prelucrat în maniera lor, punînd în pastă ca degresant şi scoici pisate.

Decorarea vaselor urmează aceeaşi manieră simplă ca şi a formelor ceramice. Sînt decorate părţile superioare ale vaselor cu impresiuni făcute cu şnurul, cu incizii, cu crestături pe buză sau imediat sub ea[2].

Categoria ceramicii de uz comun este mai numeros reprezentată. Degresantul este pus în cantităţi mai mari; nu totdeauna s-a folosit degresant din scoică pisată sau nisip cu bobul mare. Există o categorie în care acest degresant lipseşte sau este aşa de puţin încît nu era nevoie neapărată de el. Maniera de lucru a vaselor din ultima perioadă a culturii Gumelniţa este aici mai vizibilă. Vasele-borcan sau acelea cu buza dreaptă şi corpul bombat sînt lucrate, în general, fără scoică.

Ornamentarea acestora este făcută prin aplicarea unor benzi de ceramică pe partea bombată a vasului, prin îngroşarea buzei şi apoi alveolarea ei, prin aplicarea de butoni care au o alveolă la centru, prin butoni aplicaţi etc. Tipul de aranjare a "brîului" imediat sub buză sau pe corp este deosebit de acela cunoscut în culturile neolitice din aceste regiuni. Rareori se netezeşte suprafaţa vasului cu degetele în genul vîrcilor atît de des întîlnite în faza tîrzie a culturii Gumelniţa.

Într-o groapă din perioada romană s-au descoperit fragmente ceramice şi unelte care pot fi atribuite culturii Cernavoda III.

Uneltele, dar mai ales ceramica găsită dovedesc că a fost şi o aşezare Cernavoda III, fie ea şi de scurtă durată.

În gropile mai tîrzii romane, feudale etc. s-au descoperit materiale fragmentare din metal, piatră şi ceramică. Ele vin să îmbogăţească seriile în care se încadrează şi să întărească continuitatea locuirii pe acest teritoriu.

www.mnir.ro

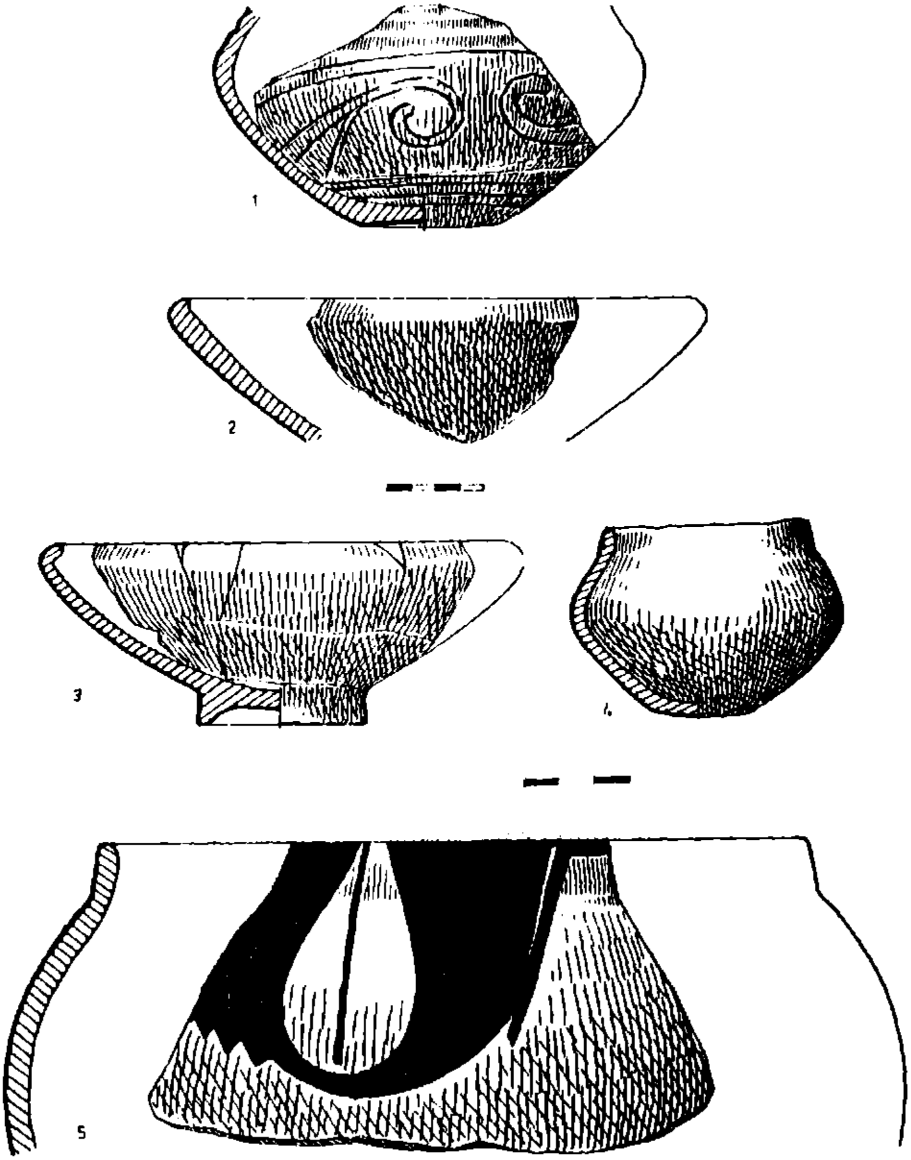

Fig.1.- Hîrşova - ceramică aparţinînd culturii Gumelniţa (faza III).

www.mnir.ro

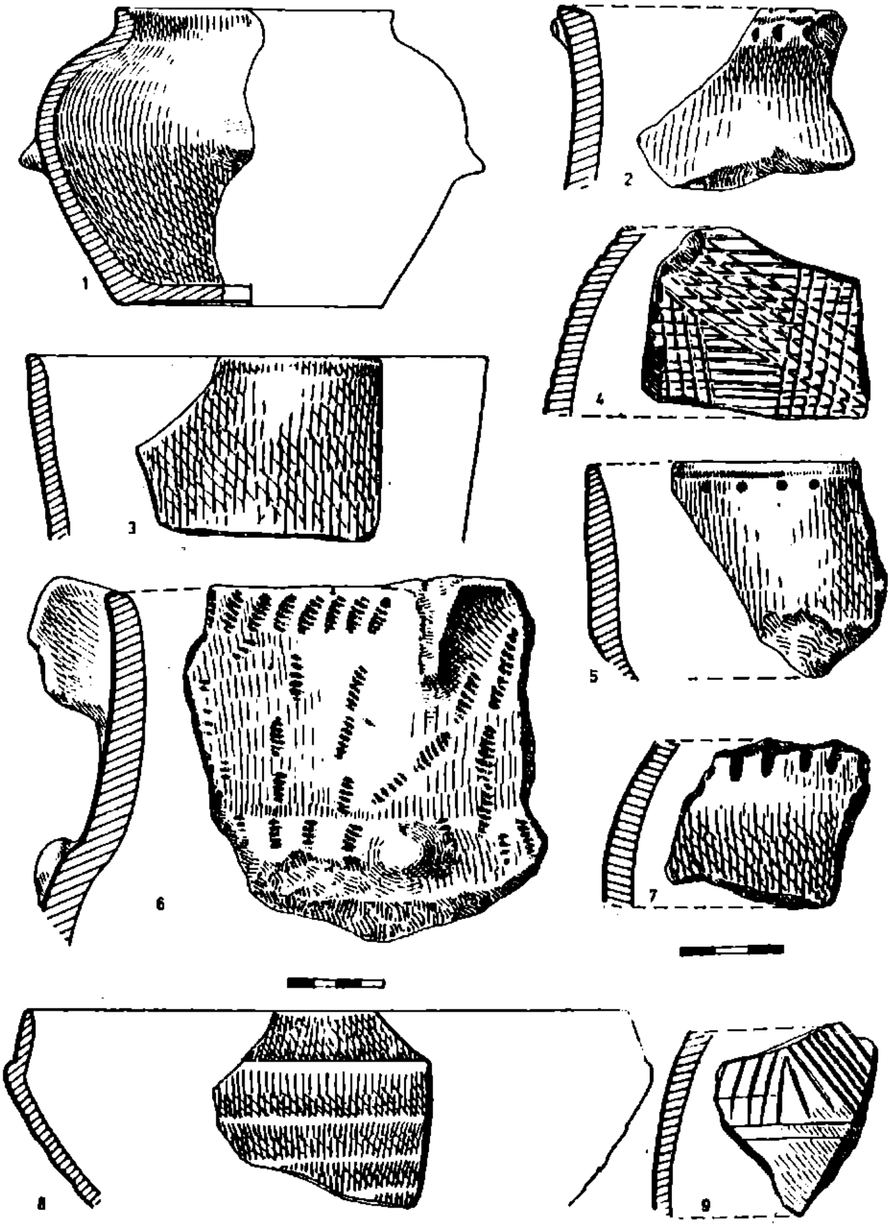

Fig.2.- Hîrşova - ceramică aparţinînd culturii Cernavoda I.

www.mnir.ro

N O T E

1 D.GALBENU, Aşezarea neolitică de la Hîrşova, SCIV, 2, 1962, fig. 2/2, p.286.

2 SEBASTIAN MORINTZ und PETRE ROMAN, Aspekte des Ausgangs des Äneolithikums und der Ubergangstufe zur Bronzezeit im Raum der Niederdonau, în "Dacia", N.S., XII, 1968, p.47 şi urm.

DES FOUILLES DANS LE TELL DE HÎRŞOVA, DÉP. DE CONSTANŢA

Résumé

Durant la campagne de 1977 on a fouillé, une petite surface tout près de celle de 1965.

Le matériel le plus ancien découvert pendant cette campagne appartient à la culture Gumelniţa (IIIe phase) (fig.1). Il est succédé par un niveau de la culture Cernavoda I où on a découvert de traces d'habitat in situ (trois âtres superposés).

La céramique représente le plus nombreux matériel (fig.2), suivi par les outils en silex et en os.

Dans les fosses qu'on a trouvé pendant les fouilles et qui ont été évacuées, il-y-avait des matériaux du type Cernavoda III, romain, ou du bas moyen-âge.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Hîrşova, céramique appartenant à la culture Gumelniţa (IIIe phase).

Fig.2.- Hîrşova, céramique appartenant à la culture Cernavoda I.

www.mnir.ro

NOI CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA GRECI, JUD. ILFOV

de AUGUSTIN ULANICI

În anul 1977 au fost reluate săpăturile de la Greci, jud. Ilfov (fig.1), prin practicarea a două şanţuri (cu casetele adiacente), suprafaţa săpată însumînd 59 m^2.

Cercetările, pe lîngă confirmarea constatărilor stratigrafice anterioare[1], au dus în final şi la dezvelirea a două locuinţe de suprafaţă: prima - în şanţul II - aparţinînd culturii Glina, din perioada timpurie a epocii bronzului, iar cea de a doua - în şanţul III - culturii Tei. Complexele respective, atît prin vetre, cît şi prin materialele arheologice descoperite "in situ", delimitează nivelurile de călcare ale celor două depuneri arheologice.

Conform succesiunii straturilor de cultură (fig.2), primul, cel care conţine vestigiile specifice culturii Glina, avea o grosime cuprinsă între 0,20-0,35 m. În şanţul II, cultura amintită este bine pusă în evidenţă datorită - mai ales - locuinţei de suprafaţă marcată de o vatră de dimensiuni mari (diam. 75 cm). Suprafaţa reală a amenajării nu a putut fi stabilită. În zona vetrei se aflau masate, pe lîngă cîteva silexuri atipice, două împungătoare din os, două fusaiole discoidale aplatizate păstrate fragmentar, cît şi un păhărel din lut ars (fig.4/8), alături de resturi ceramice de tip Glina.

Cu toate că materialul ceramic este fragmentar, acesta a permis reconstituirea unei largi game de forme şi tipuri de recipiente:

- pahare tronconice de dimensiuni variabile (fig.4/4-5, 8, 9) lucrate dintr-o pastă de bună calitate, arsă la cărămiziu-cafeniu;

- castroane de mărimi mijlocii şi mici, deosebindu-se trei variante principale: a) cu corpul tronconic uşor curbat şi gura arcuită în afară (fig.3/6,8-10,12). Un astfel de vas, cu corpul tronconic, umărul scurt şi marginea puternic arcuită în afară (fig.3/6), prezintă ca elemente decorative un grupaj de trei colţuri trase din buză, cel din mijloc fiind unit cu umărul cu o creastă verticală. Pastă fină, neagră-cenuşie în spărtură şi cafenie la suprafaţa exterioară, lustruită. Tipologic, castronul în discuţie îşi găseşte analogii bune în cadrul aspectului Folteşti II, unele similitudini remarcîndu-se şi în ceramica de tip Folteşti II de la Căţelu-Nou[2]. Tot din categoria ceramică amintită fac parte două fragmente - primul cu scurte crestături pe marginea buzei şi al doilea cu mici alveole pe linia umărului (fig.3/9-10). Corespondenţele tipologice ale acestora le aflăm la Folteşti[3] şi Stoicani[4], la Bogdăneşti, jud. Bacău[5], cît şi la Căţelu-Nou, jud. Ilfov[6]; b) castroane cu corpul tronconic, uneori uşor curbat şi gură dreaptă (fig.3/7; 4/2-3,6; 5/7), pe acestea excelînd decorul format din găuri-butoni sub margine; c) castroane cu corpul

www.mnir.ro

arcuit şi gura aproape trompetiformă (fig. 3/11, 15; 4/1);

- vase de uz comun cu pîntecele bombat, gît înalt şi gura dreaptă sau uşor arcuită în afară (fig.3/13-14; 4/7, 10-11; 5/1-5);

- "amfore globulare" cu torţi lucrate din bandă lată şi aplicate pe diametrul maxim al vasului (fig.5/6, 8-9), cu analogii la Folteşti[7], fiind întîlnit în aproape toate aşezările de tip Glina.

O altă serie de fragmente sugerează vase de uz comun, din care unele au corpul bombat şi gîtul înalt înclinat spre interior (fig.3/1,3), iar altele cu corpul bitronconic (fig.3/2; 4/2). Formele cît şi decorul le apropie tot de aspectul Folteşti II.

Motivele decorative de pe ceramica de tip Glina de la Greci se manifestă în limitele specifice ale respectivei culturi, remarcîndu-se şi aşa-zisele elemente de "tradiţie" Folteşti[8]. Astfel, trebuie să amintim de: şirurile circulare de impresiuni-crestături pe umăr, pe buză sau la oarecare distanţă de aceasta (fig.3/1-3, 5, 9-10); apoi, şirurile circulare de gropiţe-alveole (fig.3/4, 7, 16; 4/11) uneori combinate cu şir de "găuri-butoni" (fig.4/11); sau şirurile de sine stătătoare de găuri-butoni (fig.4/1-3, 6-7, 10-11; 5/5,7). În număr relativ mare sînt prezente brîurile alveolate (fig.3/5, 13-14).

Materialul arheologic de la Greci - pe lîngă similitudinile şi caracteristicile semnalate mai sus - îşi mai găseşte numeroase corespondenţe la Glina-Bucureşti[9], la Roşu[10] şi Crivăţ, jud.Ilfov[11], la Văcăreşti, jud. Dîmboviţa[12] sau Braneţ, jud.Olt[13], cît şi în aşezările de tip Schneckenberg din sud-estul Transilvaniei[14].

După cum s-a putut remarca pînă acum la Greci, în formele de vase şi în motivele ornamentale se reliefează puternicele influenţe de tip Cernavoda (Folteşti). Această realitate este firească, mai ales că cercetătorii interesaţi de problema originii culturii Glina sînt unanimi în ceea ce priveşte aportul hotărîtor al aspectului Cernavoda (Folteşti) la geneza culturii respective[15].

*

În şanţul III - la o distanţă de 25 m de şanţul II - s-a dezvelit o locuinţă Tei marcată de o vatră cu diametrul de 70 cm. În pămîntul de umplutură se aflau fragmente de chirpici mult diseminate, urme de cenuşă şi particule de cărbune. Forma şi dimensiunile amenajării nu au putut fi determinate. În zona vetrei, pe lîngă fragmente ceramice, s-au mai descoperit: trei silexuri atipice; un percutor-frecător şi o rîşniţă din piatră, păstrată fragmentar; o fusaiolă rotundă, aplatizată, păstrată de asemenea fragmentar (fig.9/10); o roată miniaturizată cu butucul bine reliefat (fig.9/6) din lut ars; două împungătoare din os. În contextul respectiv s-a găsit şi un pandantiv din aramă de forma unor coarne de bovideu (fig.10).

După tehnica de prelucrare a pastei se disting două mari categorii ceramice: prima, realizată dintr-un amestec care, pe lîngă nisip şi calcar, mai conţine sporadic şi cioburi pisate şi pietricele, are suprafeţele exterioare cărămizii sau cenuşii şi diferite nuanţe; categoria următoare este constituită din vase lucrate dintr-o pastă fină, şi a fost arsă la negru-cenuşiu.

www.mnir.ro

Fragmentele ceramice au permis precizarea mai multor forme şi tipuri de recipiente:

Căniţe de dimensiuni diferite, cu corpul emisferic, gîtul şi gura arcuite în afară (fig.6/1-3).

Pahare tronconice (fig.6/4) amintind căţuile getice. Pînă acum acest tip de pahar a putut fi constatat în faza Tei III, la Băneasa, şi are analogii în cultura Glina[16]. Un păhărel-miniatură, descoperit în locuinţă, are o bază rotunjită şi marginea plecată spre interior (fig.6/10).

Castroanele, prezente în număr mare, se impun prin cîteva tipuri: a) cu corpul mai mult sau mai puţin bombat, cu gîtul şi gura arcuite în afară (fig.6/6-7, 9; 7/6); b) cu corpul uşor arcuit şi cu marginea evazată aproape trompetiform (fig. 6/8; 7/1-2,8); c) cu corpul arcuit tronconic, gîtul şi marginea imperceptibil arcuite sau drepte (fig.7/3-4, 5, 7). Un fragment din această categorie are gura dreaptă şi buza teşită (fig. 9/4), cu numeroase similitudini în cultura Coţofeni, cît şi în cultura Glina; d) cu corpul bombat şi marginea cilindrică înaltă, uneori uşor răsfrîntă (fig. 8/1-3, 6-7; 9/1-3,5,8), toate acestea din urmă fiind specifice fazei Tei I[17]; e) cu corpul larg şi puternic arcuit, cu margine scundă plecată oblic spre interior, prevăzută fiind cu două torţi mici trase din gură, sau cu apucători de diferite forme (fig.8/4-5; 9/7)[18].

Torţile se prezintă în diferite ipostaze, de la cele lucrate din bandă lată (fig.8/7), pînă la cele mici, puternic arcuite (fig.8/4,7), nelipsind cele tubulare aflate mai ales pe amfore cu corpul sferic (fig.9/8). O toartă păstrată fragmentar, provenind de la o ceaşcă (fig.9/9), este prevăzută în partea superioară cu o protuberanţă care depăşeşte marginea buzei. Unele analogii pentru toarta respectivă le găsim la Bogdăneşti, în faza Monteoru I C3[19]. De fapt, astfel de torţi se remarcă din plin în ceramica fazei Tei III[20].

Motivele decorative aflate pe ceramica de la Greci, specifice fazei Tei I[21], au fost obţinute prin procedeele proprii fazei respective, şi constau în:

- Aplicaţiuni plastice, constituite din: brîuri alveolate şi crestate, dispuse predilect sub buze (fig.6/6-7,9; 7/6-7; 8/1,7), sau pe umeri (fig.8/5); torţiţe şi proeminenţe ornamentale (fig.6/5,16; 7/5; 8/5-6; 9/5); "pastile" ordonate pe umăr (fig.7/6); barbotină (fig.8/2).

- Folosirea tehnicii imprimării pastei se evidenţiază pe un procent ridicat de fragmente, prin: striuri făcute cu "măturica" (fig.6/6; 7/3-4; 8/1; 9/1,7); adîncituri-alveole (fig.8/3); impresiuni, mai ales triunghiulare (fig.8/2,9).

Vasele mici şi mijlocii, lucrate din pastă fină neagră-cenuşie, se impun printr-o ornamentică mai bogată, de mare fineţe, realizată din incizii sau împunsături alăturate sau succesive, cu analogii multiple la Căţelu Nou, Străuleşti[22] şi Bungetu[23]. În sensul celor afirmate, se impun benzile compuse din liniuţe verticale, etajate (fig.6/15); benzile incizate, împreună cu şirurile de împunsături, formează motive ornamentale care însumează combinarea benzilor de segmente de liniuţe drepte sau oblice cu zigzagul - toate - dispuse în registre demarcate de linii incizate circular (fig.6/12,17); zigzagul apare şi de sine stătător (fig.6/14),

www.mnir.ro

ca şi la Bungetu[24]. Pe un fragment de castron apar atît spirala, cît şi zigzagul - delimitate etajat de incizii circulare (fig.6/13). Un alt fragment păstrează un element decorativ compus din două linii paralele incizate (fig.9/3), sugerînd o eventuală manieră de lucru de tip Coţofeni. O corespondenţă în acest sens o aflăm tot la Bungetu[25]. În cvasitotalitate, decorurile obţinute prin împunsături şi incizii au fost încrustate cu o substanţă albă.

Ceramica de la Greci, prin toate elementele sale - forme şi decor, reprezintă prima fază a culturii Tei. În cadrul acestui material arheologic, cu similitudini la Căţelu Nou, Străuleşti şi Bungetu, se evidenţiază cîteva forme şi procedee de ornamentare, cît şi motive decorative întîlnite atît în aspectul Cernavoda II-Folteşti II, cît şi în cultura Glina. Astfel, la Greci, se remarcă o serie de vase cu corpul bombat şi cu gîtul înalt-cilindric, uneori uşor arcuit şi cu gura evazată (fig.6/7;7/8;8/1,3; 9/1), frecvent întîlnite în aspectul Cernavoda-Folteşti II. Paharul tronconic, apropiat ca formă de căţuile dacice, aflat şi la Greci (fig.6/4) în cadrul fazei Tei I, îşi găseşte corespondenţele tipologice în mediul culturii Glina[26]. Alte elemente de "tradiţie" Folteşti II şi Glina, ca brîurile crestate şi alveolate, crestăturile pe buză, precum şi alveolele dispuse în şir circular apar de asemenea la Greci (fig.6/7,9; 7/1,4;8/3)[27]. Cele de mai sus sînt în concordanţă cu cele enunţate de Ion Nestor privind originea culturii Tei[28]. De fapt, o discuţie amplă şi judicioasă, în acest sens, o face Valeriu Leahu în lucrarea sa "Cultura Tei"[29]. În legătură cu observaţiile făcute pînă acum, am mai putea menţiona faptul că elementele de tip Folteşti şi Glina sînt preponderente în ceramica grosieră a culturii Tei.

*

După cum s-a amintit, în apropierea vetrei s-a găsit un pandantiv din aramă de forma unor coarne de bovideu, cu o deschidere largă (10,3 cm), cu capetele mult răsucite spre interior (fig.10). În partea centrală,

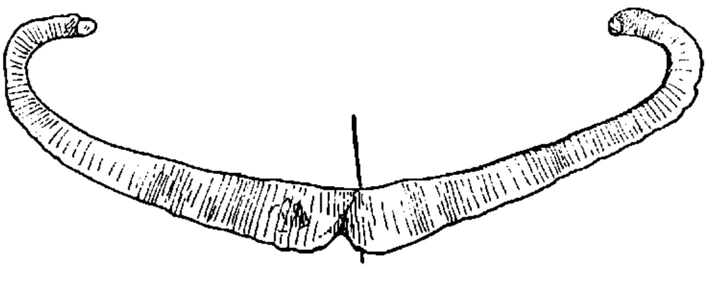

Fig.10.- GRECI, 1977. Pandantiv din aramă descoperit în locuinţa Tei.

www.mnir.ro

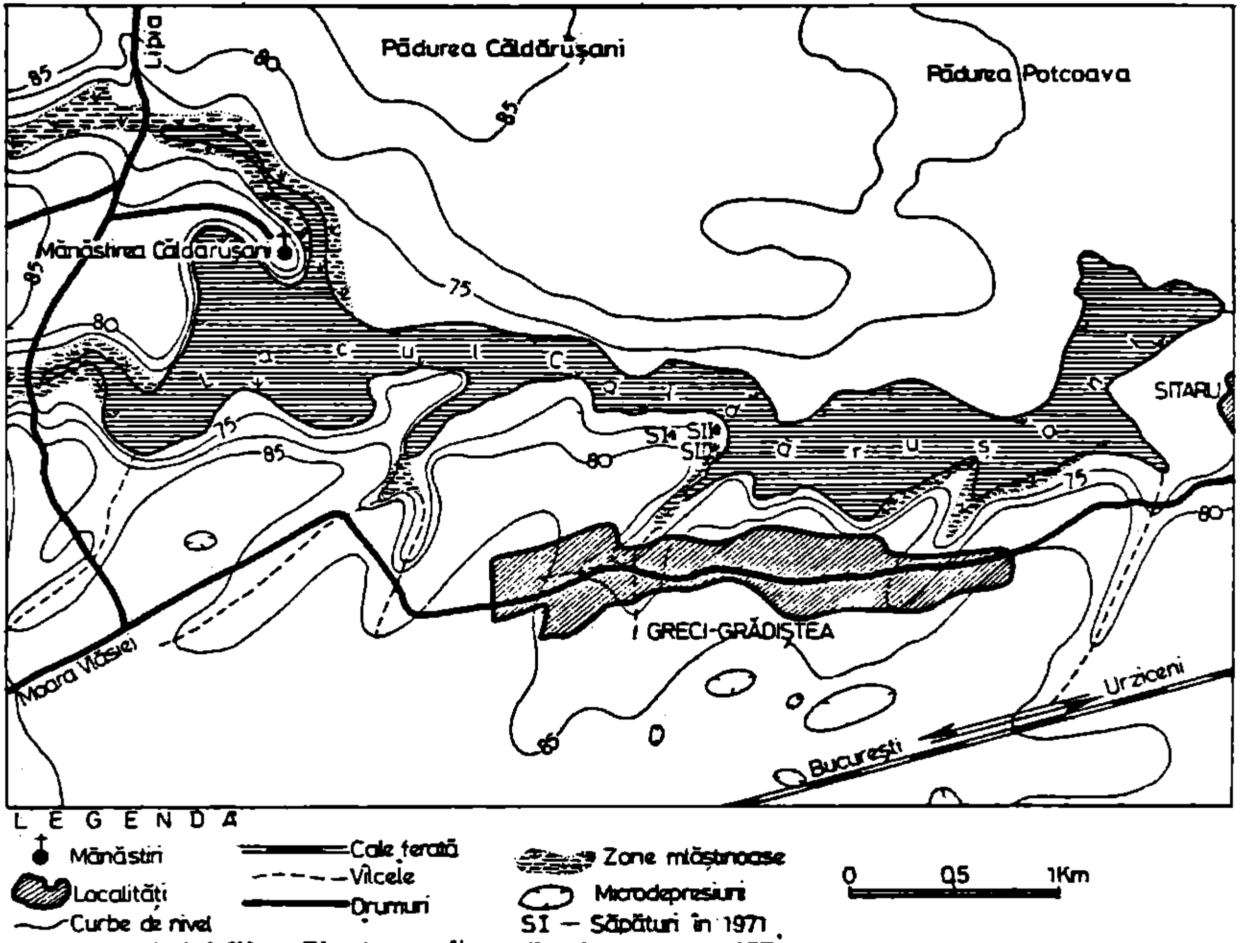

Fig.1.- Greci, jud.Ilfov. Plan topografic.

www.mnir.ro

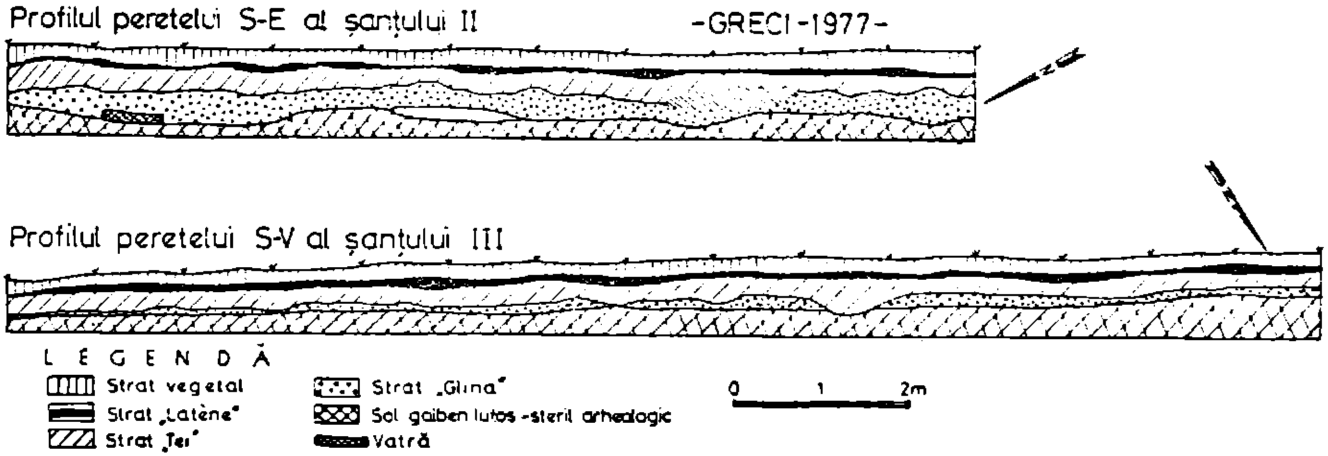

Fig.2.- Greci, 1977. Profilul peretelui SE al şanţului II şi profilul peretelui SV al şanţului III.

www.mnir.ro

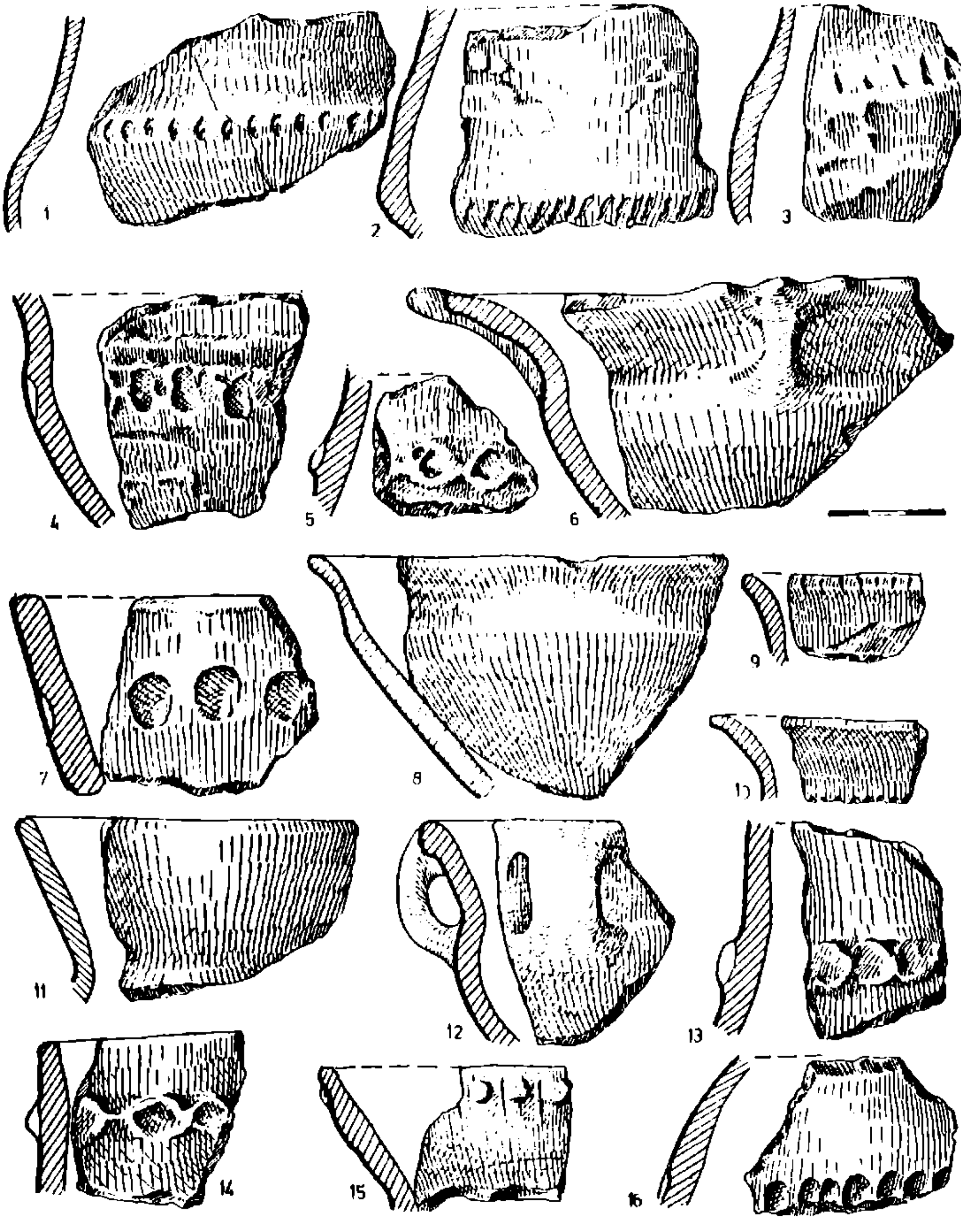

Fig.3.- Greci, 1977. Fragmente ceramice tip Glina.

www.mnir.ro

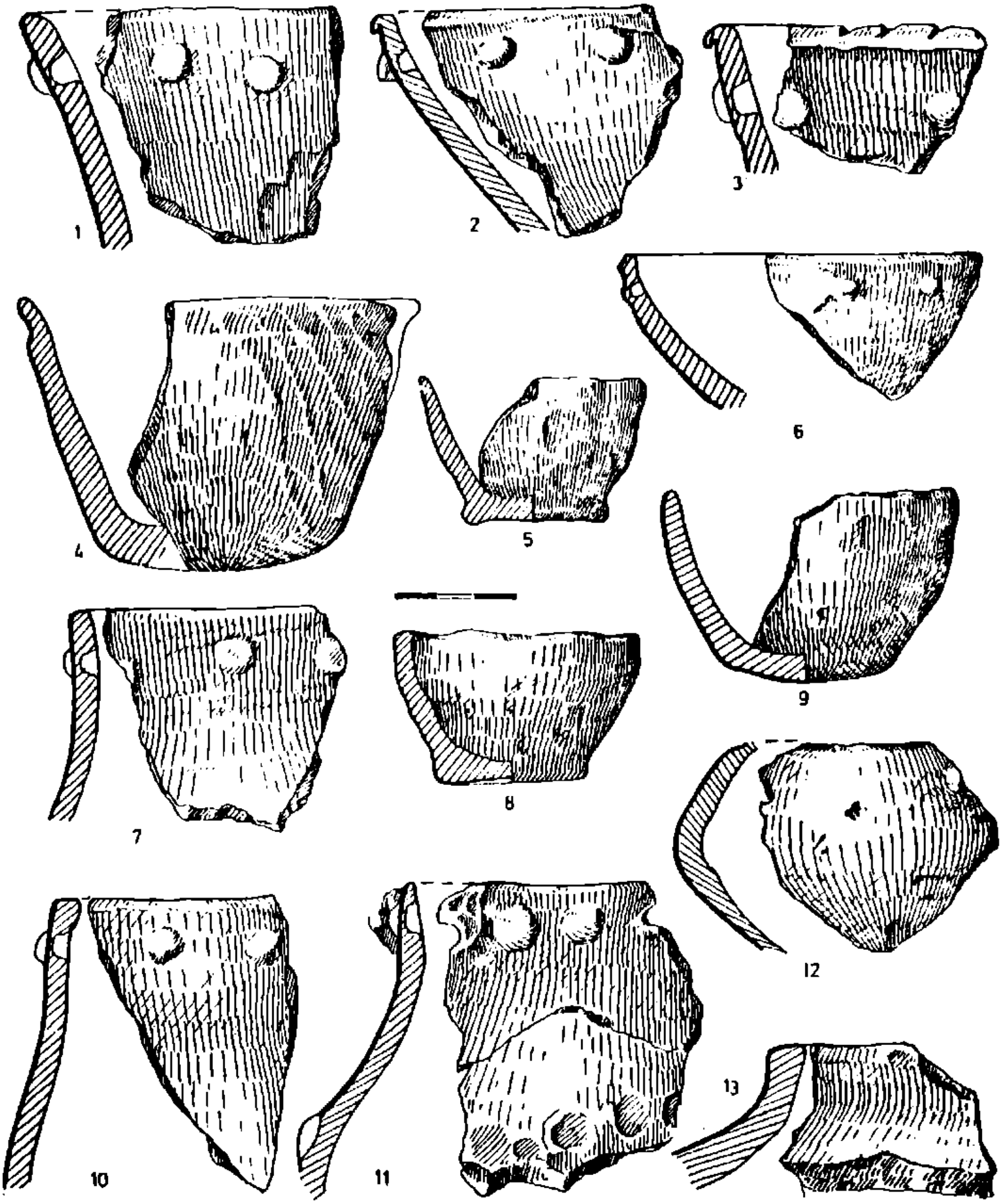

Fig.4.- Greci, 1977. Fragmente ceramice tip Glina.

www.mnir.ro

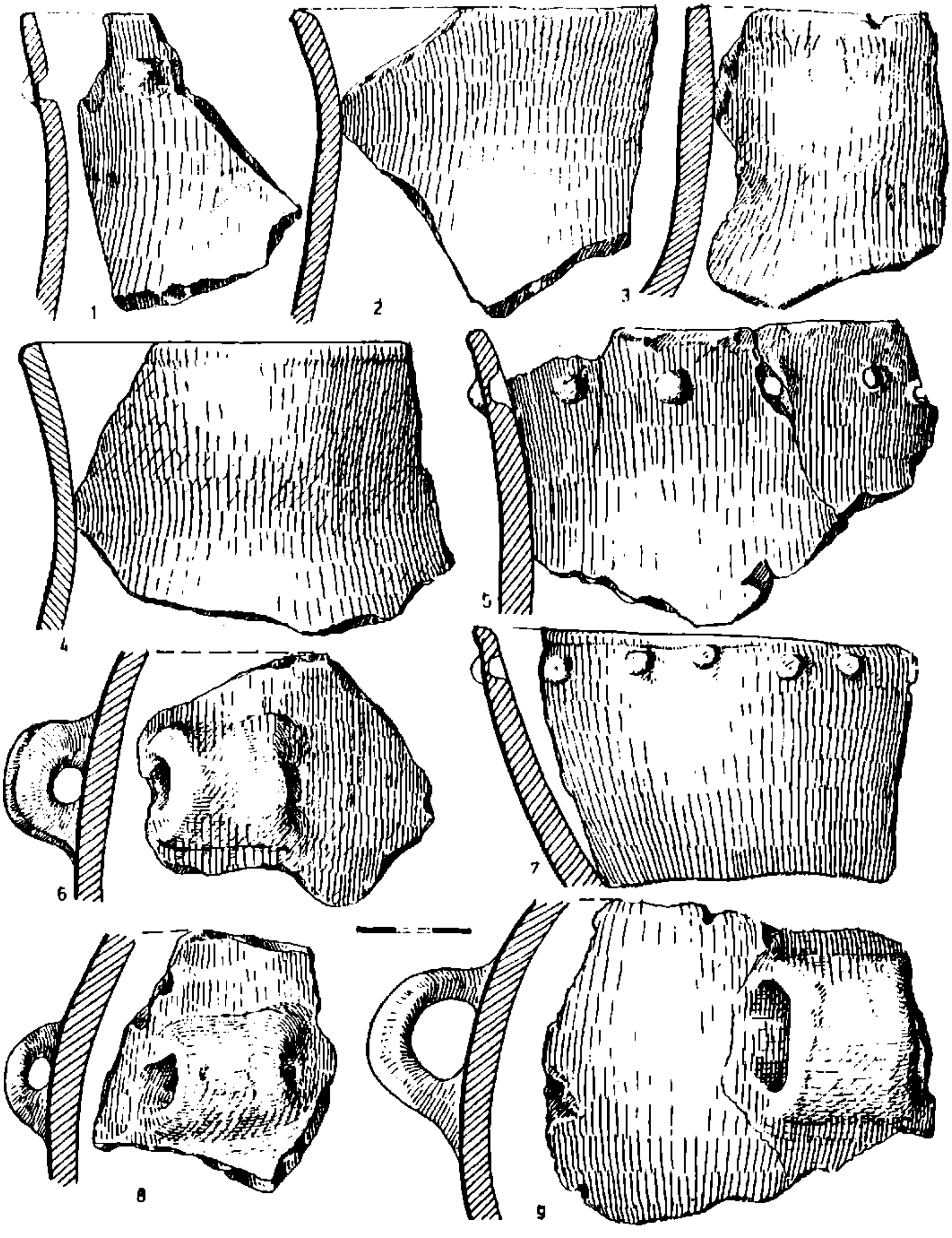

Fig.5. - Greci, 1977. Fragmente ceramice tip Glina.

www.mnir.ro

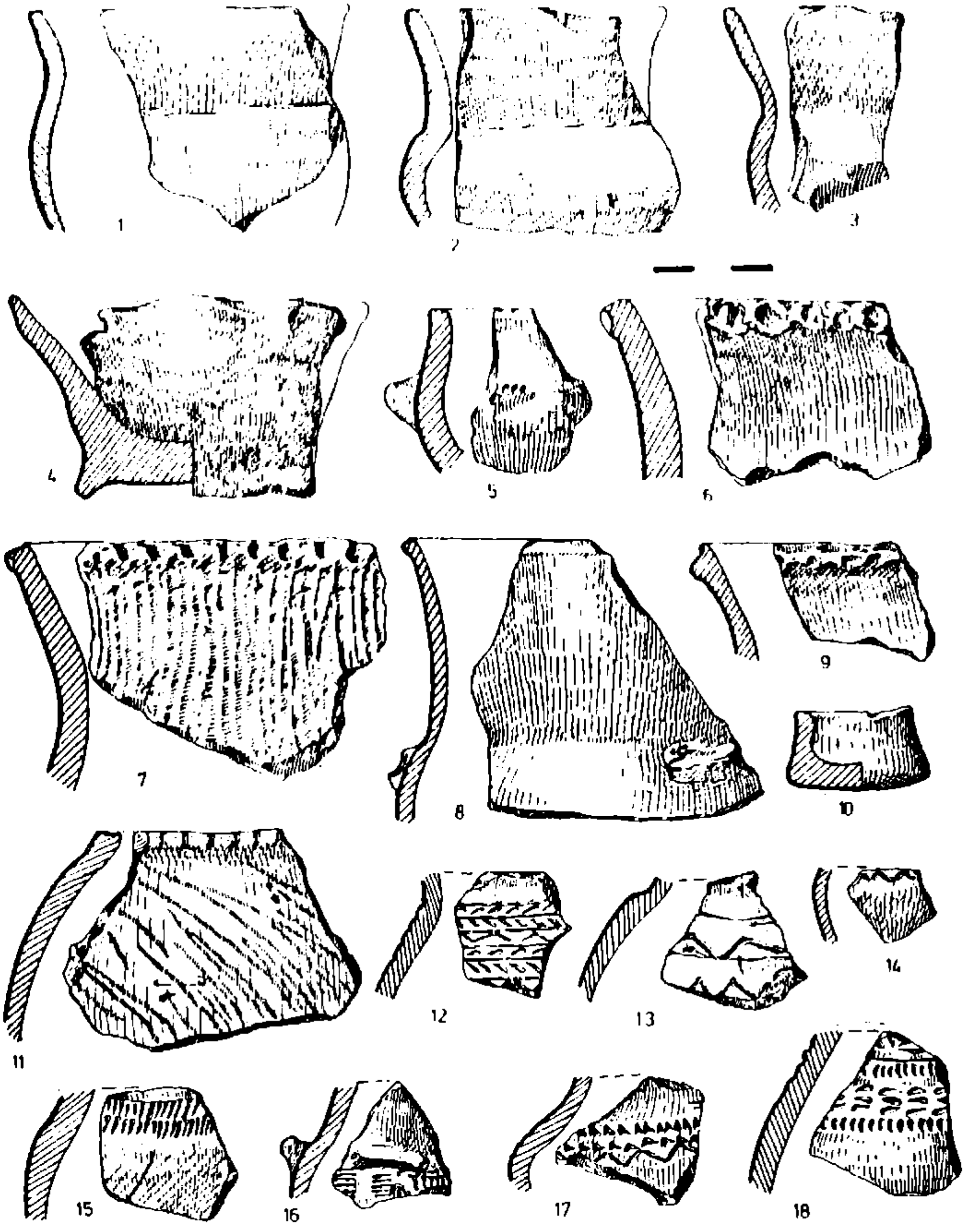

**Fig.6.- Greci, 1977. 1-11: fragmente ceramice, pastă grosolană
12-18: fragmente ceramice, pastă fină. Cultura Tei.**

www.mnir.ro

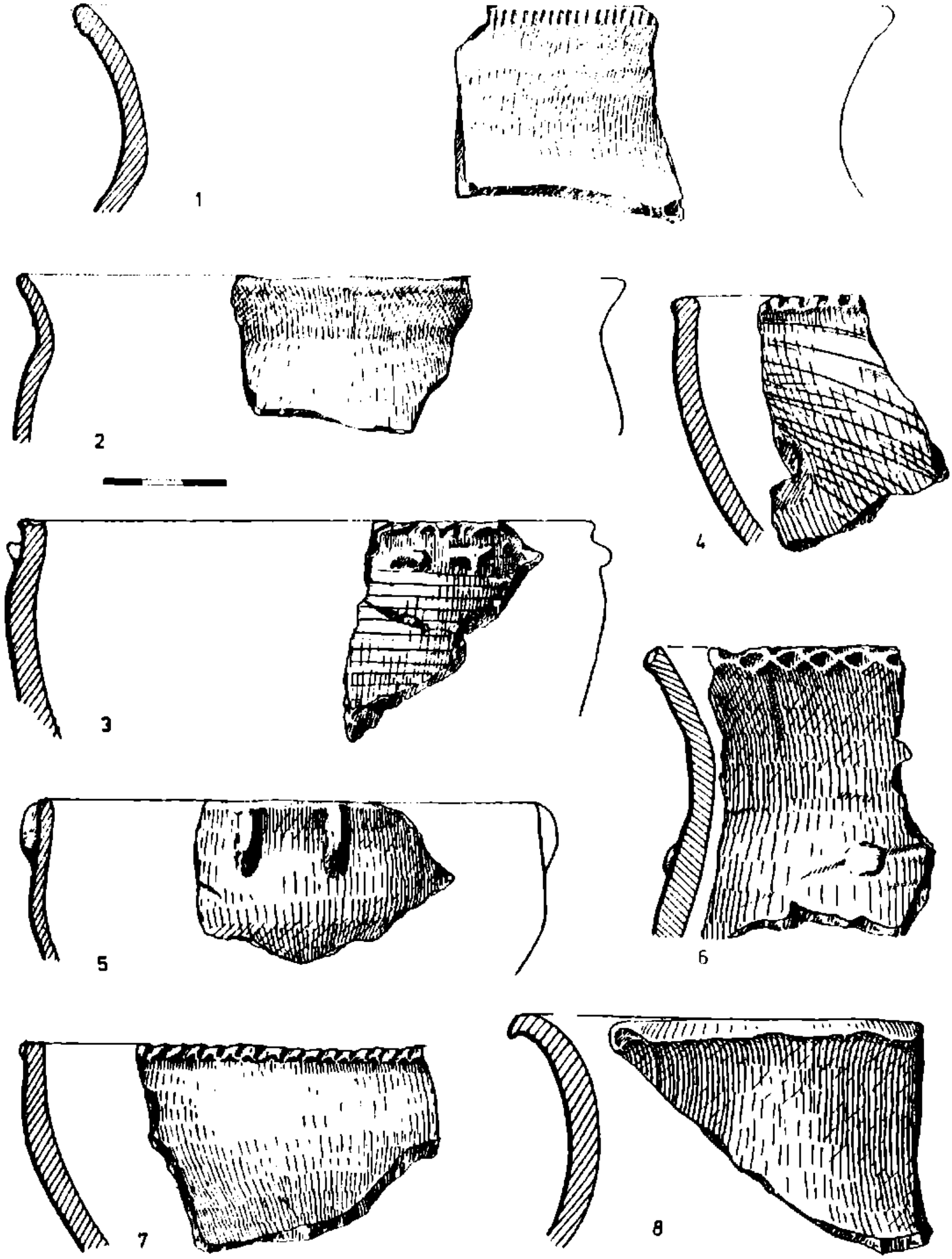

Fig.7.- Greci, 1977. 1-3, 5: castroane reconstituite parțial; 4, 6-8: fragmente ceramice. Cultura Tei.

www.mnir.ro

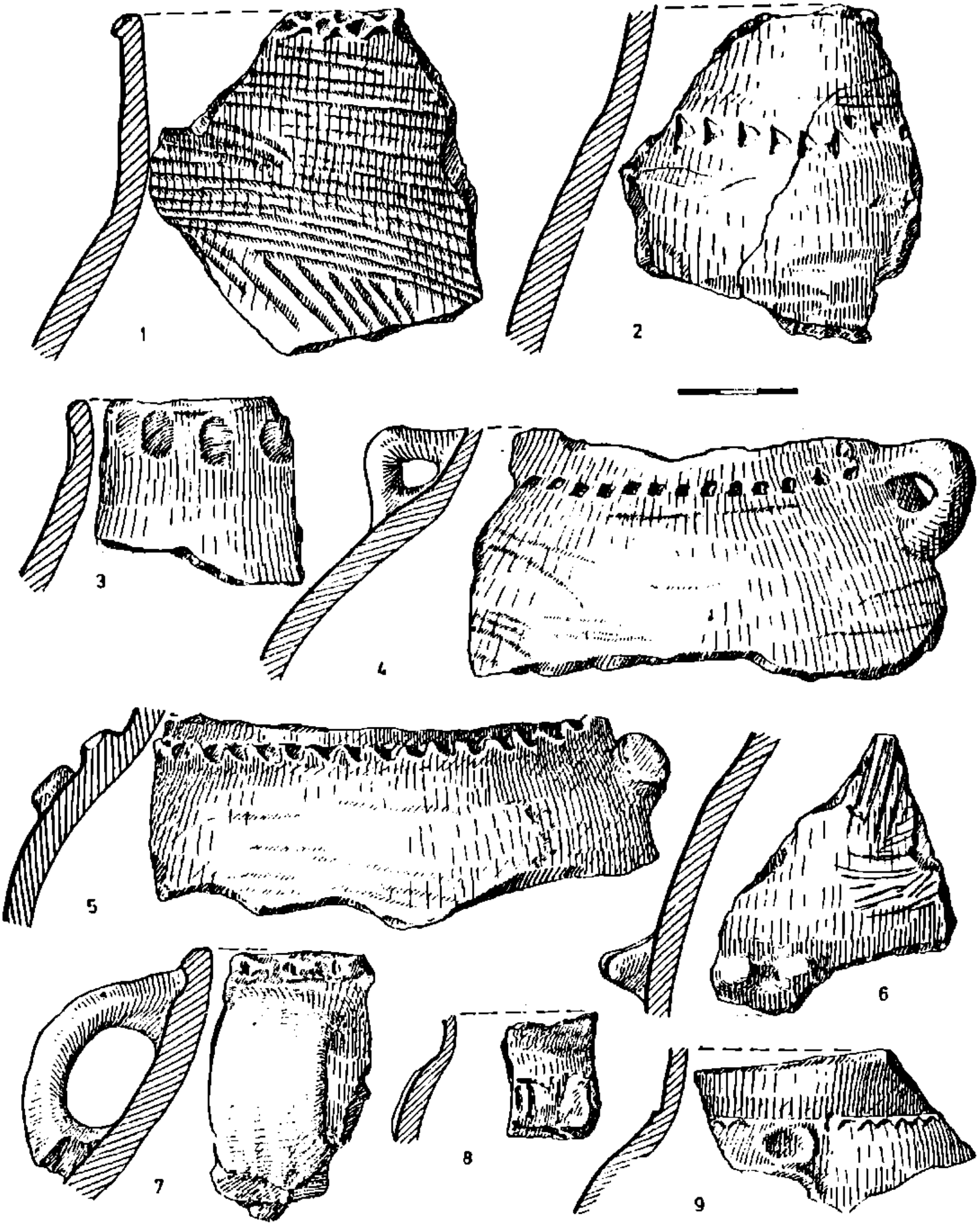

Fig.8.- Greci, 1977. Fragmente ceramice. Cultura Tei.

www.cimec.ro

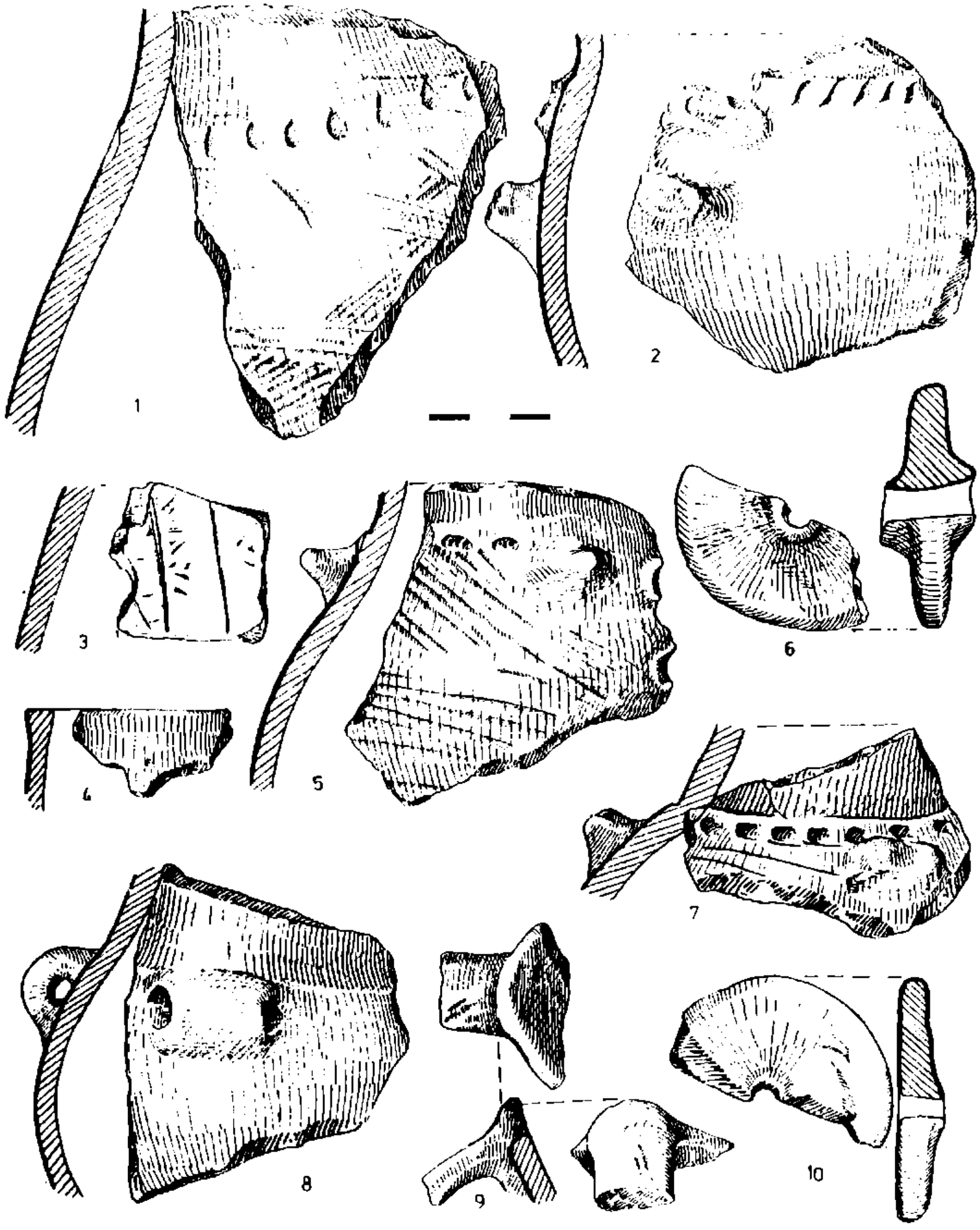

Fig.9.- Greci, 1977. 1-5, 7-8: fragmente ceramice; 6: rotiță din lut ars; 10: fragment de fusaiolă; 9: fragment de toartă. Cultura Tei.

www.mnir.ro

în opoziţie cu direcţia de deschidere a coarnelor se afla o porţiune mai lăţită în care se observă urmele unei găuri de prindere. Piesa respectivă a fost lucrată din foaie subţire de aramă, bătută şi decupată. Unele analogii mai îndepărtate în timp, le găsim la Gumelniţa-Olteniţa în pandantivul de aur descoperit în 1925[30], cît şi în cele din aramă de la Zimnicea, jud.Teleorman[31] şi Răcăciuni, jud.Bacău[32],acestea din urmă reprezentînd probabil medii culturale de tip Glina. Alte similitudini pot fi aflate în Polonia[33] sau în nordul Bulgariei.

Pe un vas cu decor zoomorf de la Sărata-Monteoru (cultura Cucuteni B) apare un motiv pictat[34], care se apropie cel mai mult de forma pandantivului de aur de la Gumelniţa. Dacă aceste pandantive - transfigurate artistic - reprezintă aşa-zisele "coarne de consacraţie", atunci originea lor sudică nu poate fi exclusă.

Într-un sens mai restrîns, prezenţa pandantivului de la Greci - mai ales într-un mediu Tei I - poate fi explicată tot prin influenţe de tip Cernavoda sau Glina, influenţe care s-au manifestat atît de pregnant şi în ceramica culturii Tei.

*

Însumînd concluziilor de faţă şi rezultatele obţinute în anul 1971, putem conchide că la Greci se conturează în ordinea depunerilor arheologice un strat de cultură aparţinînd culturii Glina, succedat de un altul, propriu culturii Tei, ambele reprezentînd epoca bronzului din România.

Cultura Glina se impune mai ales prin numeroase elemente de tip Schneckenberg B (finale), unele dintre acestea evidenţiindu-se pentru prima dată într-un context arheologic din Muntenia. Totodată din cuprinsul materialului ceramic analizat s-au detaşat unele forme de vase şi motive ornamentale care dovedesc din nou rolul covîrşitor pe care l-au avut înrîuririle de tip Cernavoda II (Folteşti II) în geneza culturii Glina.

Stratigrafic, cultura Tei succede nemijlocit cultura Glina, prin prima sa fază, cu un material arheologic care îşi găseşte din plin similitudini în ceramica de la Căţelu Nou, Străuleşti şi Bungetu. Şi în cadrul acestor vestigii arheologice, fondul autohton se face remarcat prin prezenţa a numeroase elemente de "tradiţie" Cernavoda II (Folteşti II) şi Glina.

NOTE

1 Vezi AUGUSTIN ULANICI şi GEORGE TROHANI, Săpăturile de la Greci, com.Grădiştea, jud.Ilfov, în CA, I, Bucureşti, 1975, p.77-79.

2 VALERIU LEAHU, Săpăturile arheologice de la Căţelu Nou, în CAB, II, 1965, p.17, fig.6/6.

3 M.PETRESCU-DIMBOVIŢA şi MARIN DINU, Nouvelles fouilles archéologiques à Folteşti (Dép. Galaţi), în"Dacia",N.S.,XVIII,1974,fig. 18/9; 21/1-2.

4 M.PETRESCU-DÎMBOVIŢA, La civilisation Glina III-Schneckenberg

www.mnir.ro

à la lumière de nouvelles recherches, în "Preistoria Alpina",vol.10, 1974, fig.5/3; M.PETRESCU-DIMBOVITA şi MARIN DINU,Noi cercetări arheologice la Stoicani (jud.Galaţi), în SCIV, 1, 25,1974,pl. 2/3,6,8.

5 MARILENA FLORESCU şi CONST.BUZDUGAN, Aşezarea din epoca bronzului de la Bogdăneşti (jud.Bacău), în Arheologia Moldovei, VII, 1972, fig.15/6.

6 VALERIU LEAHU, op.cit., fig.6/2.

7 M.PETRESCU-DIMBOVIŢA şi MARIN DINU, op.cit., fig.15/1-3.

8 Ibidem, fig.18/3-6,8.

9 ION NESTOR, Fouilles de Glina, în "Dacia", III-IV, 1927-1932, p. 226-252.

10 MARGARETA CONSTANTINIU şi PANAIT I.PANAIT, O aşezare din epoca bronzului la Roşu, în CAB, I, 1963, p.301-304.

11 DUMITRU BERCIU, Rezultatele primelor săpături de la Crivăţ (1965), în SCIV, 3, 17, 1966, p.529-537.

12 ERSILIA TUDOR, Săpăturile de salvare din com.Văcăreşti, jud. Dîmboviţa, în Scripta Valachica, Tîrgovişte, 1972, p.93-107.

13 AUGUSTIN ULANICI, Săpăturile de la Braneţ, jud.Olt, în CA, I, Bucureşti, 1975, p.58-73; idem, Noi cercetări arheologice la Braneţ, în CA, II, Bucureşti, 1976, p.49-68.

14 ALFRED PROX, Die Schneckenbergkultur, Braşov, 1941, passim.

15 DUMITRU BERCIU, Contribuţii la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări, Bucureşti, 1961, p.139 şi urm.;MARILENA FLORESCU, Contribuţii la problema începutului epocii bronzului în Moldova, în Arheologia Moldovei, II-III, 1964, p.105 şi urm.; EUGENIA ZAHARIA, Probleme ale epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei, "Aluta", II, 1970, p.63 şi urm.; MARILENA FLORESCU şi CONST.BUZDUGAN, op.cit., p.197;M.PETRESCU-DIMBOVIŢA, op.cit., p.282-283; PETRE ROMAN, Die Glina III-Kultur, în "Praehistorische Zeitschrift", 51.Band, 1976, Heft 1, Berlin-New York, p.41; SEBASTIAN MORINTZ, Probleme privind originea tracilor în lumina cercetărilor arheologice, în "Revista de istorie", 8, tom.30, 1977, p.1470.

16 VALERIU LEAHU, Cultura Tei, Bucureşti, f.a., p.141, 147-148.

17 Ibidem, p.88.

18 Ibidem.

19 MARILENA FLORESCU şi CONST.BUZDUGAN, op.cit., p.198.

20 VALERIU LEAHU, op.cit., fig. 26/10,12 (mai ales).

21 Ibidem, p.89.

22 Ibidem, p.92 şi fig.17/1-6.

23 ION CHICIDEANU, Date noi privind începutul culturii Tei (Săpăturile de la Brăteşti-Bungetu), în SCIV, 2, 28, 1977, fig.5/4,4,11,13.

24 Ibidem, fig.4/2.

25 Ibidem, p.232, fig.3/9.

26 Vezi VALERIU LEAHU,op.cit., p.147-148.

27 DUMITRU BERCIU, op.cit., fig.18/7,9-11,13; alte similitudini la Bogdăneşti, în acest sens vezi MARILENA FLORESCU şi CONST.

www.mnir.ro

BUZDUGAN, op.cit., fig. 15/2, 6; 16/12 şi passim.

28 Istoria României, vol.I, Edit.Academiei, Bucureşti, 1960, p.105 (capitol redactat de Ion Nestor).

29 VALERIU LEAHU, op.cit., p.138-151, vezi şi notele. Autorul citat consemnează la p.143: ..."apare de netăgăduit faptul următor: în structura culturii Tei se surprinde o componentă profund autohtonă, puternic materializată prin categorii ceramice, forme de recipiente şi unele ornamente, introduse pentru prima dată pe teritoriul dintre Carpaţii sudici, Olt şi Dunăre de cultura Folteşti II, iar apoi, şi mai mult încă, constatate în cultura Glina...".

30 VLADIMIR DUMITRESCU, Arta preistorică în România, Bucureşti, 1974, p 268, fig 291/1.

31 A.D.ALEXANDRESCU, La nécropole du bronze ancien de Zimnicea, (Dép. de Teleorman), în "Dacia", N.S., XVIII, 1974, p.92, pl. 9/3, şi 11/3.

32 ERSILIA TUDOR, Un mormînt de la începutul epocii bronzului descoperit la Răcăciuni (jud.Bacău), în SCIV, 2, 24, 1973, p.287, fig. 2/3 şi 3/3.

33 V.ANTONIEVICZ, Eurasia Septentrionalis Antiqua, Helsinki, 4, 1929, p.136.

34 VL.DUMITRESCU, op.cit., p.155, fig.166/1-1a.

NOUVELLES RECHECHES ARCHÉOLOGIQUES À GRECI, DÉP. D'ILFOV

Résumé

En 1977 on a repris les fouilles de Greci, dép. d'Ilfov.

Les recherches, qui ont confirmé les constatations stratigraphiques antérieures, ont mené finalement au décapage de deux habitations de surface: la première - dans la IIe section - appartenant à la culture Glina - de la période ancienne de l'âge du bronze et la seconde - dans la IIIe section - à la culture Tei. Le dits complexes, tant par les âtres comme aussi par les matériaux archéologiques découverts "in situ", delimitent les niveaux de superposition des deux gisements archéologiques.

La céramique de type Glina présente de nombreux éléments du type Schneckenberg B, ayant des similitudes à Glina-Bucureşti, à Roşu et Crivăţ, dép d'Ilfov, à Văcăreşti, dép. de Dîmboviţa ou à Braneţ, dép. d'Olt et aussi dans les établissements du sud-est de la Transylvanie.

Ainsi qu'on a pu remarquer jusqu'à présent à Greci, dans les formes des vases et dans les motifs ornementaux on note des fortes influences du type Cernavoda II (Folteşti II).

Cette réalité est naturelle et au plus de nombreux chercheurs se son mis d'accord unanimement en ce qui concerne l'apport décisif du dit aspect à la genèse de la culture Glina.

La céramique du type Tei de Greci, par tous ses éléments - formes et décor - représente la première phase de la dite culture, ayant

www.mnir.ro

des similitudes à Căţelu Nou, Străuleşti et Bungetu. Au cadre de ce matériel se font remarquer quelques formes et procédés d'ornementation et aussi des motifs décoratifs - qu'on peut trouver soit dans l'aspect Cernavoda I (Folteşti II) soit dans la culture Glina. Ainsi, à Greci, on remarque une série de vases au corps bombé et au goulot haut-cylindrique, parfois légèrement courbé et au bord évasé (fig.6/7; 7/8; 8/1,3; 9/1), fréquemment trouvés dans l'aspect Cernavoda II-Folteşti II. Le gobelet en tronc de cône, ayant une forme semblable aux cassolettes daces, qu'on a trouvé aussi à Greci (fig.6/4) au cadre de la phase Tei I, peut être rapporté typologiquement au milieu culturel Glina. D'autres éléments dans la "tradition" Folteşti II et Glina, comme les bandes taillardées et aux alvéoles, les entailles au bord et aussi les alvéoles disposées en rangée circulaire apparaissent aussi à Greci (fig.6/7,9; 7/1, 4; 8/3). Ce qui a été dit ci-dessus concorde avec les faits énoncés par Ion Nestor concernant l'origine de la culture Tei. En fait une ample et judicieuse discussion, dans ce sens, a été faite par Valeriu Leahu dans son travail "La culture Tei". A propos des observations faites jusqu'à présent, nous pouvons mentionuer aussi le fait que les éléments du type Folteşti et Glina sont prépondérants dans la céramique grossière de la culture Tei.

Dans l'habitation Tei, à côté de l'âtre, a été découvert un pendentif en cuivre ayant la forme des cornes d'un bovidé, à l'ouverture large (10,3 cm) et aux bouts tordus vers l'intérieur (fig.10). Certaines analogies qnoique plus éloignées dans le temps peuvent être trouvées a Gumelniţa-Olteniţa, avec le pendentif en or découvert en 1925 et aussi avec ceux en cuivre de Zimnicea, dép. de Teleorman et de Răcăciuni, dép. de Bacău, les deux derniers représentant probablement des milieux culturels de type Glina. On peut trouver d'autres semilitudes en Pologne ou au nord de la Bulgarie.

Sur les parois d'un vase au décor zoomorphe de Sărata-Monteoru (culture Cucuteni B) apparait un motif peint dont la forme est la plus proche de celle du pendentif en or de Gumelniţa. Si ces pendentifs - transfigurés artistiquement - représentent les ainsi-nommées "cornes de consécration", alors leur origine méridionale ne peut pas être exclue.

D'une manière plus restreinte, la présence du pendentif de Greci - et spécialement dans un milieu Tei I - peut être expliquée toujours par les influences de type Cernavoda ou Glina, influences qui se sont manifestées d'une façon prégnante aussi dans la céramique de la culture Tei.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Greci, dép.d'Ilfov. Plan topographique.
Fig.2.- Greci, 1977. Profil du paroi S-E de la IIème section et profil du paroi S-V de la IIIème section.
Fig.3.- Greci 1977. Fragments céramiques de type Glina.

www.mnir.ro

Fig.4.- Greci 1977. Fragments céramiques du type Glina.
Fig.5.- Greci 1977. Fragments céramiques du type Glina.
Fig.6.- Greci 1977. 1-11: fragments céramiques, pâte grossière; 12-18: fragments céramiques, pâte fine. Culture Tei.
Fig.7.- Greci 1977. 1-3,5: bols partiellement reconstitués; 4, 6-8: fragments céramiques. Culture Tei.
Fig.8.- Greci 1977. Fragments céramiques. Culture Tei.
Fig.9.- Greci 1977. 1-5, 7-8: fragments céramiques; 6: petite roue en terre cuite; 10: fragment d'une fusaïole; 9: fragment d'anse. Culture Tei.
Fig.10.- Greci 1977. Pendentif en cuivre découvert dans l'habitation Tei.

www.mnir.ro

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE EFECTUATE LA BRANEŢ ÎN ANUL 1976

de AUGUSTIN ULANICI

Săpăturile arheologice de la Braneţ au continuat în anul 1976 prin practicarea a două şanţuri cu casetele adiacente (suprafaţa I C şi S V). În acest an, un accent deosebit s-a pus pe investigarea stratului cu vestigiile proprii culturii Glina din perioada timpurie a epocii bronzului.

Observaţiile stratigrafice au confirmat constatările făcute în perioada anilor 1972-1975[1], punîndu-se în evidenţă din nou cele trei niveluri de locuire ale culturii amintite, succedate la rîndul lor de stratul remaniat şi de humusul actual (fig.1/2 şi 2/1).

În cele două suprafeţe săpate au putut fi surprinse încă două locuinţe de suprafaţă (nr.10 şi 11), reprezentînd cel de al doilea nivel de cultură.

Pînă în prezent, în stratul de cultură Glina, au fost dezvelite în total 11 locuinţe de suprafaţă, din care 7 aparţin celui de al doilea nivel de locuire. De fapt, acesta din urmă prezintă şi grosimea cea mai mare, aici descoperindu-se şi cel mai reprezentativ material începînd cu uneltele din aramă sau piatră şi terminînd cu vasele întregi.

Locuinţa nr.10 din S V (fig.3) este marcată de o vatră (diam.1 m, gros.8 cm) lucrată din lut fin. În pămîntul de umplutură se aflau diseminate fragmente de chirpici şi de cărbune. Nivelul de călcare era pus în evidenţă şi de cîteva pietre de rîu. Suprafaţa reală a adăpostului nu a putut fi determinată decît cu aproximaţie (circa 3 x 4 m). În jurul vetrei, alături de fragmentele ceramice de tip Glina, s-au găsit unelte din silex şi din oase de animale, precum şi 4 fusaiole (rotiţe de car?) de formă discoidală aplatizată. Tot de aici provine şi un mic toporaş-votiv cu gaură de înmănuşare, lucrat din lut fin (fig.7/9).

Locuinţa nr.11 (supraf. I C, fig.2) a putut fi determinată prin numeroasele fragmente de chirpici din pămîntul de umplutură, cît şi prin pietrele de rîu grupate la orizontală, pe nivelul de călcare. În acest perimetru, se mai aflau, pe lîngă ceramică fragmentară, o rîşniţă din gresie cu frecător, 3 fusaiole discoidale din lut ars păstrate fragmentar, cît şi două vîrfuri de săgeată, din silex (fig.5/1-2).

Inventarul material descoperit în locuinţe, cît şi în restul stratului de cultură cuprinde unelte din oase de animale, din piatră şi din lut ars. Resturile ceramice, în cantitate mare, au permis întregirea unor vase, altele fiind descoperite întregi.

Din rîndul pieselor din silex se detaşează două vîrfuri de săgeată (fig.1-2). Primul, din silex de culoare cafenie-opacă, reprezintă cel mai mare exemplar descoperit pe teritoriul României, avînd lungimea de 5,8 cm şi lăţimea de 2,4 cm. Piesa respectivă are concavitatea foarte pro-

www.mnir.ro

nunţată, adîncă şi largă, cu aripioarele mari, cu capetele ascuţite şi îndreptate spre interior (fig.5/1). Ambele feţe prezintă retuşe fine obţinute prin presiune, marginile fiind dinţate. În cadrul culturii Glina-Schneckenberg s-au descoperit astfel de exemplare, însă de dimensiuni mult mai mici. În Cîmpia Română şi în Oltenia nu au fost dovedite multe exemplare pînă în prezent. Unele vîrfuri de săgeată de acest tip au fost puse în evidenţă şi în cadrul altor culturi[2]. Analogiile mai îndepărtate le putem afla la Troia, unde vîrfurile respective sînt bine documentate[3]. Celelalte silexuri de la Braneţ sînt burine şi răzuitoare pe lamă sau pe aşchie (fig.5/3-11).

Seria uneltelor din piatră mai cuprinde trei rîşniţe din gresie şi două frecătoare.

Din lut ars au fost lucrate o serie de fusaiole (?) discoidale aplatizate (fig.7/4-6) descoperite în locuinţa nr.11. Tot aici se găseau două topoare-votive din lut ars. Primul, lung de 3,2 cm, cu gaură de înmănuşare, înfăţişează probabil o amuletă (fig.7/9), celălalt, de dimensiuni mult mai mari, s-a păstrat fragmentar, rupt fiind în dreptul găurii de înmănuşare (fig.7/3). Un dinte de mistreţ, cu perforaţie (amuletă)(fig.7/7), se afla tot în amenajarea amintită.

Ceramica, prin tehnica de lucru, forme şi motive decorative, este specifică culturii de tip Glina. Unele forme şi elemente de decor pot oferi unele date noi în cadrul aşezării de la Braneţ, cît şi în cadrul culturii respective în general.

Un vas (I = 20 cm, diam.max. = 20 cm) lucrat din pastă grosolană, de culoare cărămizie, are corpul globular şi gîtul cilindric relativ înalt, şi are patru torţi dispuse simetric. Primele două, bandate, pornesc de sub buză, prinzîndu-se pe linia umărului. Celelalte, de dimensiuni mici, perforate, sînt dispuse puţin mai sus de linia de maximă curbură a pîntecelui (fig.8/3). Într-o oarecare măsură, similitudini se pot afla în cadrul culturii amforelor sferice din unele morminte în cistă de la Piatra Neamţ[4] sau Dolheştii Mari[5]. Un fragment ceramic păstrează o mică torţiţă uşor supraînălţată, aplicată pe marginea buzei (fig.6/8). Astfel de torţi au putut fi sesizate tot la Dolheştii Mari în cadrul aşa-zisei ceramici de tip Gorodsk[6]. În sensul celor de mai sus trebuie să amintim o observaţie a lui Marin Dinu, în care se subliniază faptul că ceramica orizontului Gorodsk "... prezintă unele afinităţi cu ceramica de la Folteşti din sudul Moldovei, în care se întîlnesc şi unele elemente ale culturii Schneckenberg din sud-estul Transilvaniei"[7].

Un recipient piriform, înalt de 48 cm, are fundul plat, corpul uşor bombat şi gîtul arcuit în afară. Pe diametrul maxim al vasului se află două torţi lucrate din bandă lată de asemenea sub linia umărului au fost dispuse simetric două aplicaţiuni plastice - alveolate (fig.8/5). Astfel de forme se întîlnesc pe spaţii largi - din centrul pînă în sud-estul Europei. Pe teritoriul României ele se remarcă în unele aşezări neolitice tîrzii, cum ar fi cea de la Poiana în Piscu[8]. Bune afinităţi tipologice pot fi desluşite în mediul culturii Sălcuţa III[9], sau, mai ales, în ceramica aspectului cultural Cernavoda-Renie, la Olteniţa[10].

www.mnir.ro

O altă serie de fragmente ceramice ne pun din nou în fața unor elemente de "tradiție" (factură ?) Cernavoda II[11]. Astfel, un fragment de castron cu corpul bombat prezintă un decor format din cerculețe imprimate (des întîlnite pe ceramica de la Braneț) (fig.7/6). De asemenea, ornamentul obținut prin imprimarea unor mici găuri circulare, de multe ori perfect rotunde, este evidențiat din nou în așezare, prin cîteva fragmente ceramice (fig.6/6). Se știe că acest mod de ornamentare este prezent mai ales în aria culturii Cernavoda I[12], dar și în mediul culturii de tip Foltești II[13].

Din rîndul vaselor de mărime mijlocie se remarcă un recipient lucrat din pastă fină, de culoare cafenie, cu corpul bitronconic, etajul superior fiind mult mai dezvoltat decît cel inferior și terminat cu o gură evazată spre exterior. Suprafețele exterioară și interioară au fost bine lustruite (fig.8/4).

Castroanele se impun prin mai multe tipuri: a) cu corpul tronconic, ușor curbat, ornamentat cu șir de găuri-butoni ("deși" și imediat sub buză), manieră de lucru care vădește influențe de tip Cernavoda I; b) cu corpul bombat, gura adusă spre interior și decorate cu aplicațiuni plastice, unele fiind prelungi, dispuse vertical, trei cîte trei pe marginea gurii (6/7); c) cu corpul bitronconic, lucrate din pastă fină cărămizie și decorate cu aplicațiuni prelungi semicirculare (fig.6/3), elemente des întîlnite în aspectul Schneckenberg B, cum o dovedește de fapt și ceramica nivelului II de la Cuciulata-Pleșița Pietroasă[14].

Un castron cu corp bombat, păstrat fragmentar, prezintă o ornamentică realizată din linii incizate circular pe umărul vasului (fig.6/2), cu analogii în sud-estul Transilvaniei, în aspectul Schneckenberg B[15].

O cană, lucrată din pastă fină, omogenă, de culoare cărămizie, are corpul bitronconic (ușor rotunjit), gura evazată spre exterior. Din aceasta pornește, spre a se prinde pe linia de maximă curbură, o toartă din bandă lată (fig.8/6). Tot din categoria cănilor face parte una de dimensiuni mai mici, și care a fost lucrată de asemenea din pastă fină, însă brun-cărămizie. Aceasta are corpul bitronconic, cu etajul inferior bine dezvoltat - rotunjit, și cu etajul superior foarte îngust. Din gura răsfrîntă în afară pornește o toartă ușor supraînălțată, care se prinde pe linia de confluență a celor două etaje (fig.6/1). Aceste căni își găsesc elemente de asemănare în cadrul ceramicii de tip Tei I de la Ulmeni-Tăușanca, jud. Ilfov[16].

Din seria vaselor mici se mai impun două păhărele păstrate întregi (fig.7/1, 8/1).

Cîteva fragmente ceramice sugerează vase de dimensiuni mari, lucrate din pastă grosolană. Pe un asemenea recipient se desfășoară un decor format din mici protuberanțe conice dispuse în șir circular sub buză. Altele, grupate cîte trei, pornesc în jos, de sub șirul circular, care, la rîndul lui, este dublat de mici alveole-impresiuni (fig.7/2). Un recipient cu gura în formă de pîlnie prezintă un motiv decorativ compus din găuri-butoni- deși - dispuși imediat sub buză, realizați într-o vădită manieră de tip Cernavoda I. Pe corpul vasului apar grupuri de striuri adînci ("brazde"), dispuse neregulat (fig.7/8).

www.mnir.ro

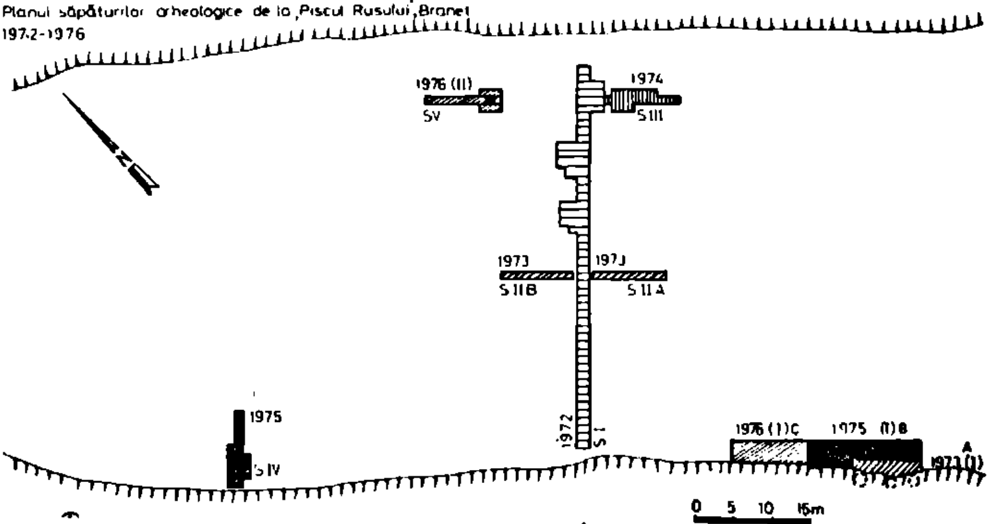

Fig.1.- Planul săpăturilor arheologice de la Braneț, efectuate în perioada 1972-1976.

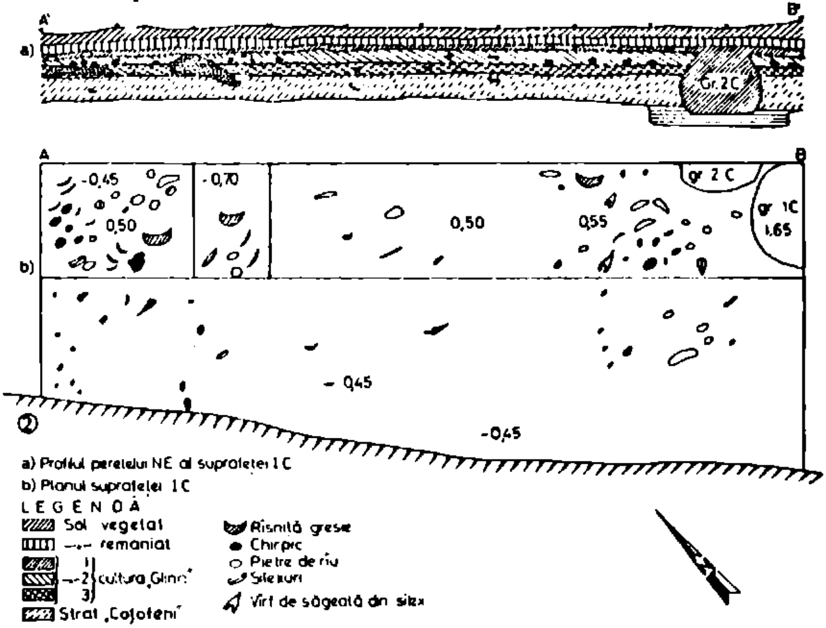

Fig.2.- Braneț, jud.Olt. a) Profilul peretelui NE al suprafeței I C; b) planul suprafeței I C.

www.mnir.ro

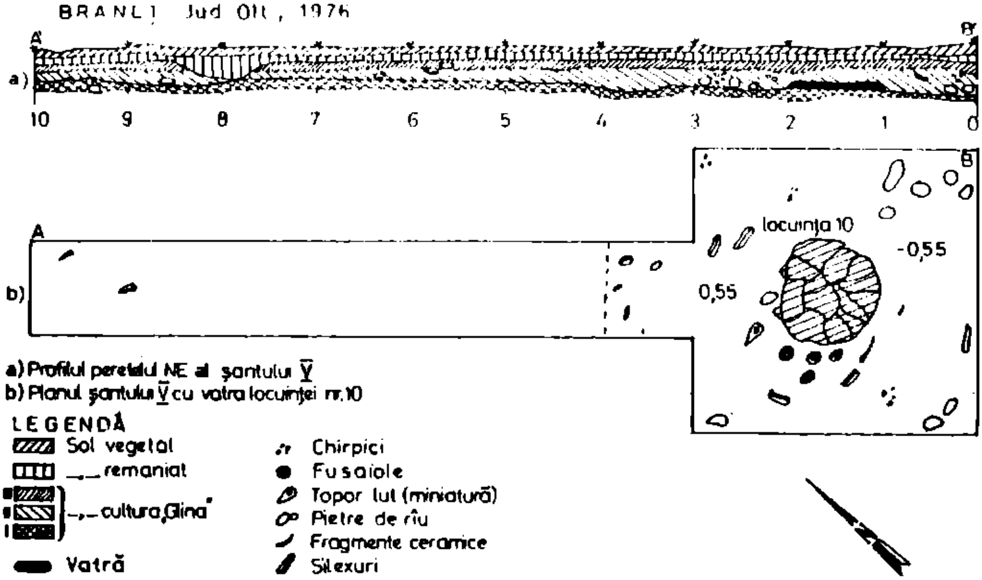

Fig.3.- Braneţ, jud.Olt. a) Profilul peretelui NE al şanţului V; b) planul şanţului V, cu vatra locuinţei nr.10.

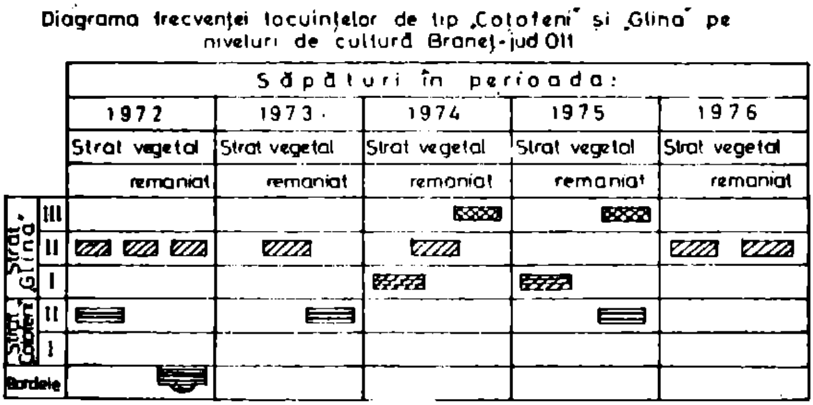

Fig.4.- Braneţ, jud.Olt. Diagrama frecvenţei locuinţelor de tip Coţofeni şi Glina, pe niveluri de cultură.

www.mnir.ro

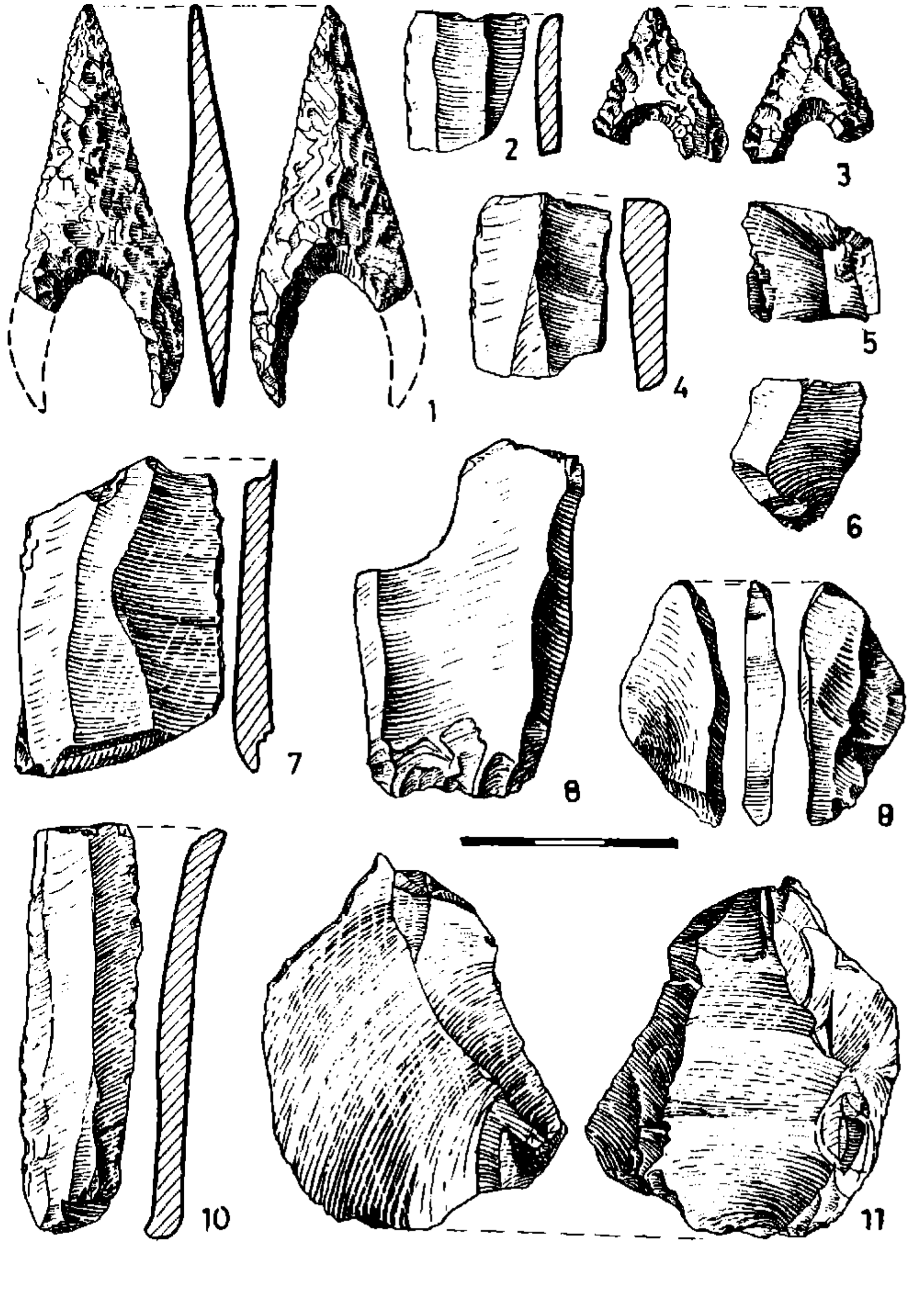

Fig.5.- Braneț, jud.Olt, 1-2: vîrfuri de săgeată din silex; 3-11: unelte din silex. Cultura Glina.

www.mnir.ro

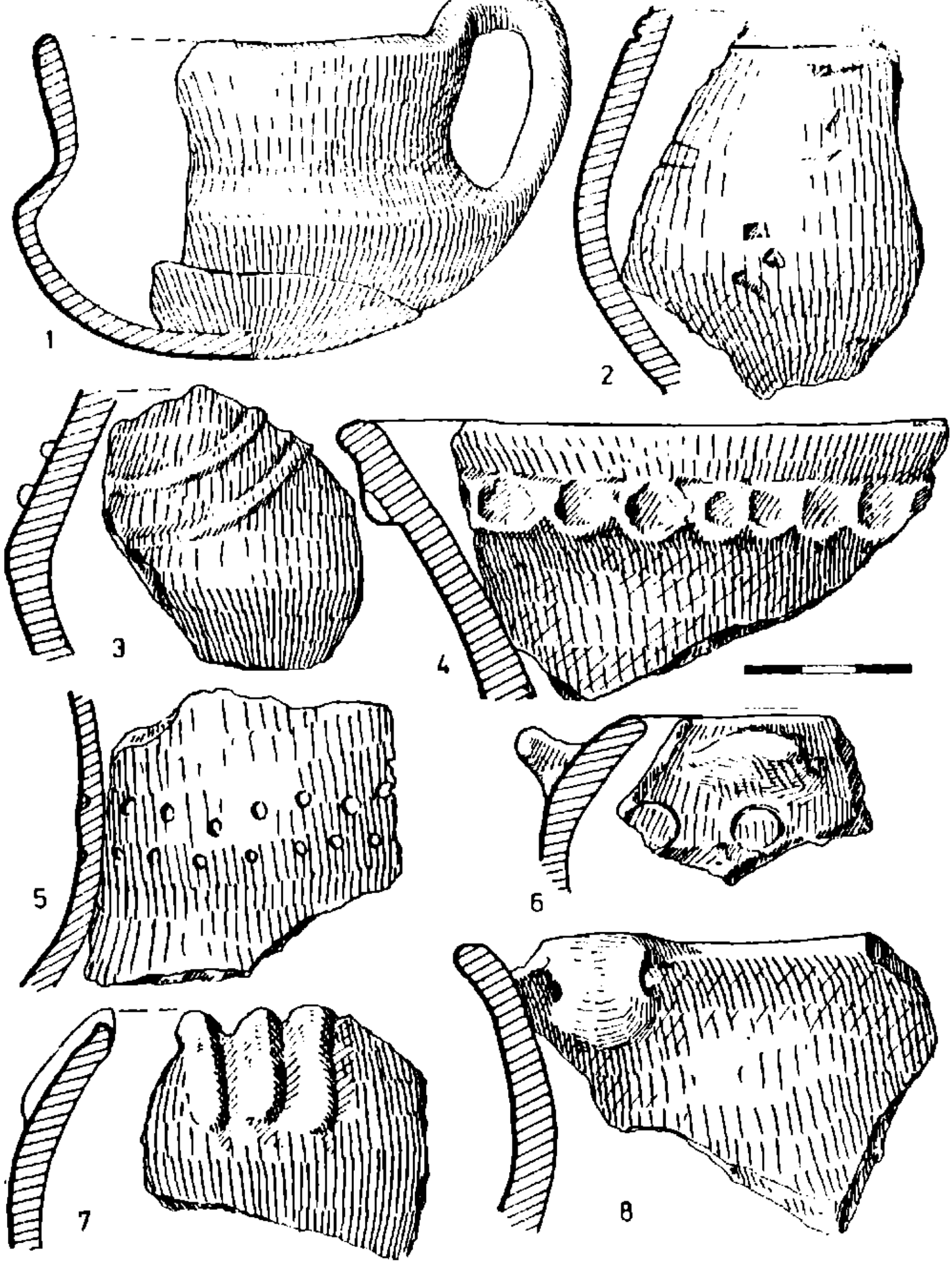

Fig.6.- Braneţ, jud.Olt, 1-8: fragmente ceramice de tip Glina.

www.mnir.ro

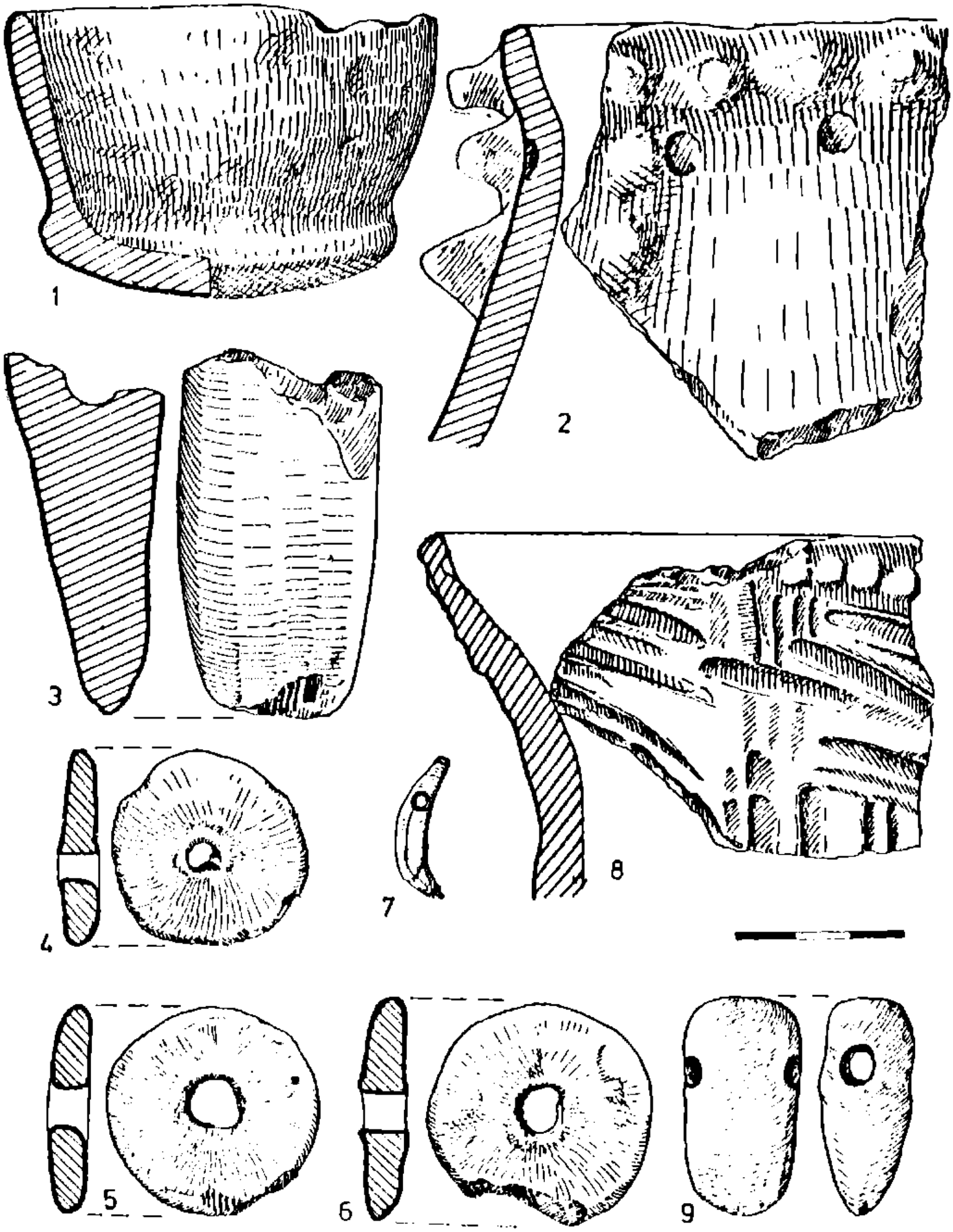

Fig.7.- Braneț, jud.Olt, 1: păhărel din lut ars; 2,8: fragmente ceramice; 3,9: topoare votive din lut ars; 4-6: fusaiole; 7: pandantiv din os. Cultura Glina.

www.mnir.ro

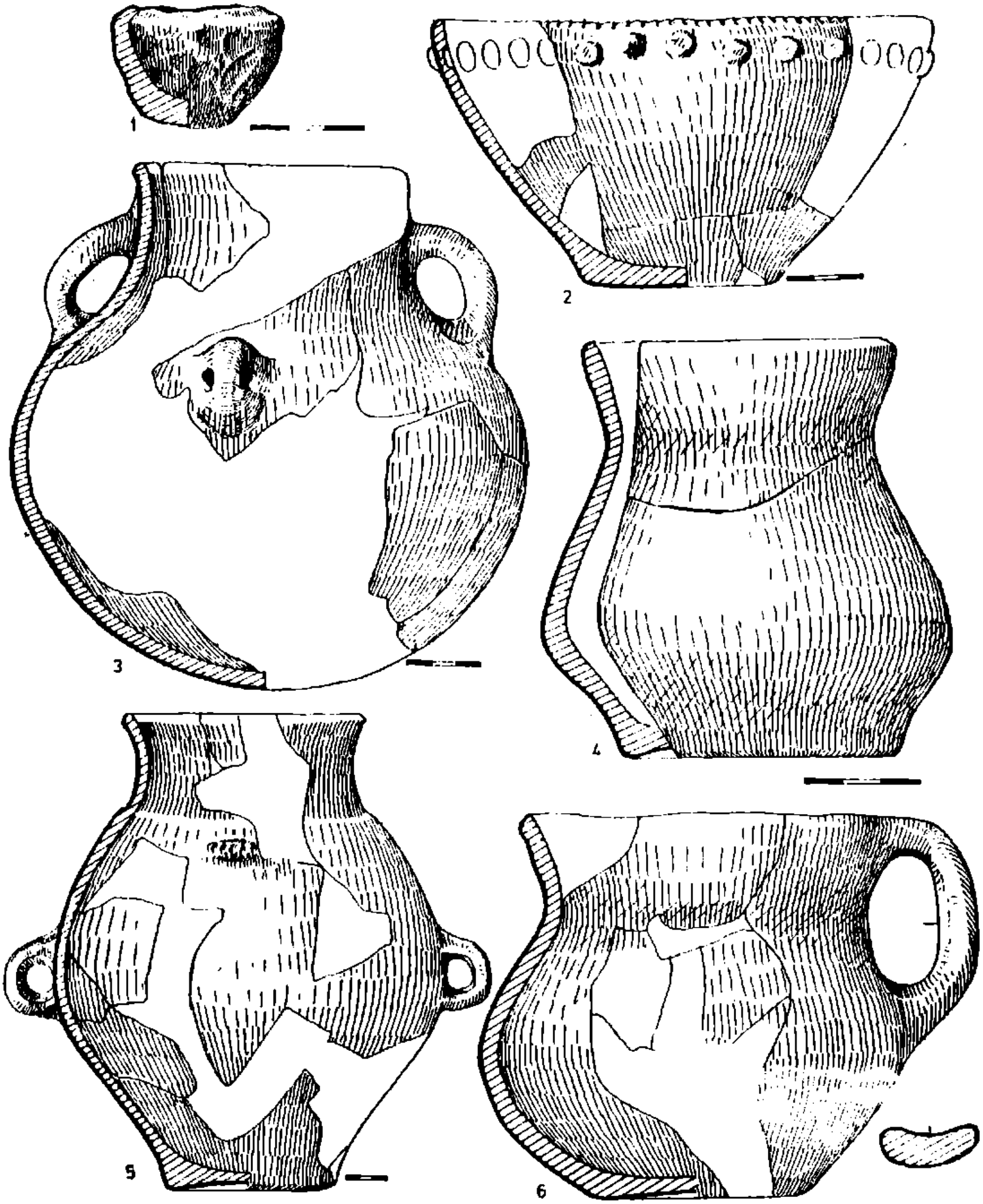

Fig.8.- Brar~ţ, jud.Olt, 1-6: vase întregi şi întregite. Cultura Glina.

www.mnir.ro

Un alt vas, făurit dintr-o pastă relativ fină, de culoare cărămizie, cu gura în formă de pîlnie, are ornamentul format dintr-un brîu alveolat, aplicat imediat sub buză (fig.6/4).

Față de cele de mai sus putem conchide că la Braneț materialul de tip Glina se înscrie prin toate coordonatele sale în cadrul culturii respective. O serie de elemente par a pleda pentru un orizont cronologic mai timpuriu, legat atît de aspectele culturale de tip Cernavoda, cît și de cele de tip Foltești.

Încercarea de încadrare cronologică, cît și sincronismele prezentate în raportul de săpături publicat în anul 1976[17] au permis reliefarea unor legături cu grupurile culturale Belotič-Bela Crkva și Bubany-Hum III din Iugoslavia. Legat de aceasta, urmează ca în viitor, bazat pe o analiză mai atentă a materialelor de tip Glina din așezările de la Braneț, Greci și altele, să se poată ajunge la un consens în ceea ce privește încadrările cronologice și sincronismele amintite. Tot în aceeași ordine de idei trebuie a fi avute în vedere observațiile deosebit de prețioase ale lui Dumitru Berciu în legătură cu grupul Verbița-Smeieni[18]. S-a subliniat că acest grup conține elemente similare celor din mormintele în "ciste" din regiunile muntoase ale Munteniei, care, la rîndul lor, se apropie de materialul arheologic dovedit în complexul cultural Belotič-Bela-Crkva[19].

NOTE

1 ULANICI AUGUSTIN, Săpăturile de la Braneț, jud.Olt, în Cercetări arheologice, I, București, 1975, p.45-77; idem, Noi cercetări arheologice la Braneț, în Cercetări arheologice, II, București, 1976, p.33-73.

2 ALEX.PĂUNESCU, Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României, Edit. Academiei, București, 1971, passim.

3 C.W.BLEGEN, J.L.CASKEY, M.RAWSON, Troy, vol.II, part. 2, Cincinati, 1951, vezi fig.234/36-116.

4 C.MATASĂ, Descoperiri arheologice în raionul Piatra Neamț, în Materiale, V, 19 9, p.723, fig.5/1-2.

5 MARIN DINU, Sondajul arheologic de la Dolheștii Mari, în Materiale, VI, 1959, fig.5/5.

6 Ibidem, fig.215.

7 Idem, Contribuții la problema culturii amforelor sferice pe teritoriul Moldovei, în Arheologia Moldovei, I, 1961, p.55-56.

8 MIHAI MACREA, Șantierul arheologic Cașolț-Boița, în Materiale, VI, 1959, p.424, fig.25/1,3-4.

9 DUMITRU BERCIU, Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări, Edit.Academiei, București, 1961, fig.124/1.

10 SEBASTIAN MORINTZ, PETRE ROMAN, Aspekte des Ausgangs des

www.mnir.ro

Äneolithikums und der Übergangsstufe zur Bronzezeit im Raum der Niederdonau, în"Dacia", N.S., 1968, p.64, fig.14/5.
11 Vezi discuţia la DUMITRU BERCIU, op.cit., p.142.
12 SEBASTIAN MORINTZ, PETRE ROMAN, op.cit., fig.20/12;21/15.
13 M.PETRESCU-DÎMBOVIŢA şi MARIN DINU, Nouvelles fouilles archéologiques à Folteşti (Dép.de Galaţi), în"Dacia",N.S., XVIII, 1974, fig.28/3.
14 GH.BICHIR, Săpăturile de sondaj de la Cuciulata, în Materiale, II, 1962, fig.5/7; idem, Beitrag zur Kenntnis der Frühen Bronzezeit im südöstlichen Transilvanien und der Moldau, în Dacia, N.S., VI, 1962, fig.10-12.
15 ALFRED PROX, Die Schneckenbergkultur, Kronstadt, 1941, Tafel III/1-3; XVII/2.
16 S.MORINTZ, Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii, vol. I, Edit.Academiei, Bucureşti, 1978, p.48, completat cu informaţii Valeriu Leahu.
17 AUGUSTIN ULANICI, în Cercetări arheologice, II, 1976, p.54,64.
18 DUMITRU BERCIU, Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p.133; idem, Rumania before Burebista, London, 1967, p.50-76.
19 Vezi DORIN POPESCU, Asupra începuturilor epocii bronzului în România (II), în SCIV, 2, 16, 1965, p.325. O atitudine în problema respectivă vezi şi la PETRE ROMAN, Die Glina III - Kultur, în "Praehistorische Zeitschrift", 51, Band 1976, Heft 1, p.33-36.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE BRANEŢ EN 1976

Résumé

En 1976 ont été continuées les fouilles de Braneţ et pour ça ont été pratiquées deux sections qui ont mené au décapage de deux habitations de surface de plus, appartenant au type Glina Schneckenberg - ce qui a élevé le nombre des dites habitations à 11.

L'analyse du matériel de type Glina de la période ancienne de l'âge du bronze de Braneţ s'inscrit, par toutes ses coordonnée, au cadre de la dite culture. Parait-il qu'une série d'éléments plaident pour un horizon chronologique plus ancien par rapport tant aux aspects culturels de type Cernavoda, comme aussi à ceux de type Folteşti.

L'essai de signaler les synchronismes et aussi celui d'encadrer chronologiquement le matériel, faits qui ont été présentés dans le rapport publié en 1976 (voir note no.1), ont permis la mise en relief de certaines liaisons avec les groupes culturels Belotič-Bela Crkva et Bubany--Hum III de Jougoslavie. A cet égard, à l'avenir et à base d'une analyse plus attentive des matériaux de type Glina des établissements de Braneţ, Greci etc., ou va peut-être se mettre de concert en ce qui concerne l'encadrement chronologique et les dits synchronismes. Dans le

www.mnir.ro

même sens ou doit avoir en vue les très précieuses observations de Dumitru Berciu par rapport aux groupes Verbiţa-Smeieni. On a souligné le fait que ce groupe contient des éléments similaires à ceux des tombes en cistes des régions montagneuses de la Valachie, qui, a leur tour, présentent des matériaux archélogiques apparentés à ceux trouvés dans le complexe culturel Belotič-Crkva.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Le plan des fouilles archéologiques de Braneţ, effectuées entre 1972-1976.

Fig.2.- Braneţ, dép.d'Olt. a) Profil du paroi NE de la surface I C; b) plan de la surface I C.

Fig.3.- Braneţ, dép. d'Olt. a) Profil du paroi NE de la section V; b) plan de la section V avec l'âtre de l'habitation no.10.

Fig.4.- Braneţ, dép. d'Olt. Le diagramme de la fréquence des habitations du type Coţofeni et Glina, par niveaux de culture.

Fig.5.- Braneţ, dép. d'Olt. 1-2: pointes de flèches en silex; 3-11: outils en silex. Culture Glina.

Fig.6.- Braneţ, dép. d'Olt. 1-8: fragments céramiques de type Glina.

Fig.7.- Braneţ, dép. d'Olt. 1: petit gobelet en terre cuite; 2, 8: fragments céramiques; 3, 9: haches votives en terre cuite; 4-6: fusaïoles; 7: pendentif en os. Culture Glina.

Fig.8.- Braneţ, dép. d'Olt. 1-6: vases entiers et complétés. Culture Glina.

www.mnir.ro

RAPORT PRELIMINAR PRIVIND SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA PETRIŞORU, COM. RACOVIŢENI, JUD. BUZĂU

de ALEXANDRU OANCEA

Satul Petrişoru este aşezat pe terasa stîngă a Cîlnăului, rîu ce şi-a săpat albia printre două culmi deluroase - Blăjeni şi Buda, ambele avînd o altitudine maximă de 500 m. Dealurile Budei, alungite pe direcţia sud-vest - nord-est, se ridică spre est ca un prim obstacol în faţa cîmpiei Rîmnicului, oferind de la înălţimea lor o perspectivă largă asupra regiunilor învecinate. Culmea lor sudică, ferestruită de torenţi, formează în dreptul satului Petrişoru o fortificaţie naturală, denumită de localnici Muchia Băjenarului, care, datorită pereţilor aproape verticali şi a înălţimii, domină întreaga regiune. Platoul Muchiei Băjenarului, măsurînd aproximativ 4500 m^2, de formă oval-alungită, este accesibil dinspre est doar pe o mică porţiune.

Lucrările agricole şi ruperea malurilor Muchiei Băjenarului în decursul vremurilor, datorită acţiunii torenţilor, au împrăştiat pe toată suprafaţa ei numeroase fragmente ceramice, multe adunate într-o colecţie şcolară prin străduinţa profesorului din Racoviţeni, Ioniţă Dumitru. Tot el a semnalat descoperirea întîmplătoare aici a unui mormînt de înhumaţie al cărui inventar nu a mai putut fi recuperat. O periegheză efectuată în 1976[1] pe dealul Muchiei Băjenarului a permis sesizarea existenţei aici a unei asocieri de materiale tipice fazei IC3 din cadrul culturii Monteoru, cu elemente aparţinînd unor grupe culturale nord-pontice.

Înţelegerea raporturilor etno-culturale şi cronologice dintre cultura Monteoru şi purtătorii unor elemente de cultură răsăriteană în nord-estul Munteniei, sesizate anterior în urma cercetărilor de la Cîrlomăneşti şi Nişcov, "La Arman", jud. Buzău[2], impunea deschiderea acestui nou obiectiv arheologic.

Săpăturile arheologice au constatat pe platoul Muchiei Băjenarului existenţa a două niveluri de locuire din epoca bronzului: 1) aparţinînd unei aşezări Monteoru IC3, distrusă în totalitate de lucrările agricole; 2) "cîmp de gropi"[3], cu complexe aparţinînd tipului în formă de clopot avînd drept inventar ceramică, în mare măsură întregibilă, unelte de piatră, resturi de vetre fixe şi portabile, plăci perforate aparţinînd unor cuptoare de ars vasele etc.

Formele ceramice predominante sînt reprezentate de vasele borcan, cu mai multe variante distincte, recipiente bitronconice de dimensiuni mijlocii, cu două torţi pe diametrul maxim, vase de mari dimensiuni cu corpul relativ drept, curbat brusc în zona inferioară, unde sînt plasate şi torţile, ceşti cu două torţi şi căni cu o toartă.

Decorul este puţin variat: brîuri în relief (netede, crestate sau alveolate), linii incizate formînd grupaje orizontale, verticale sau ghir-

www.mnir.ro

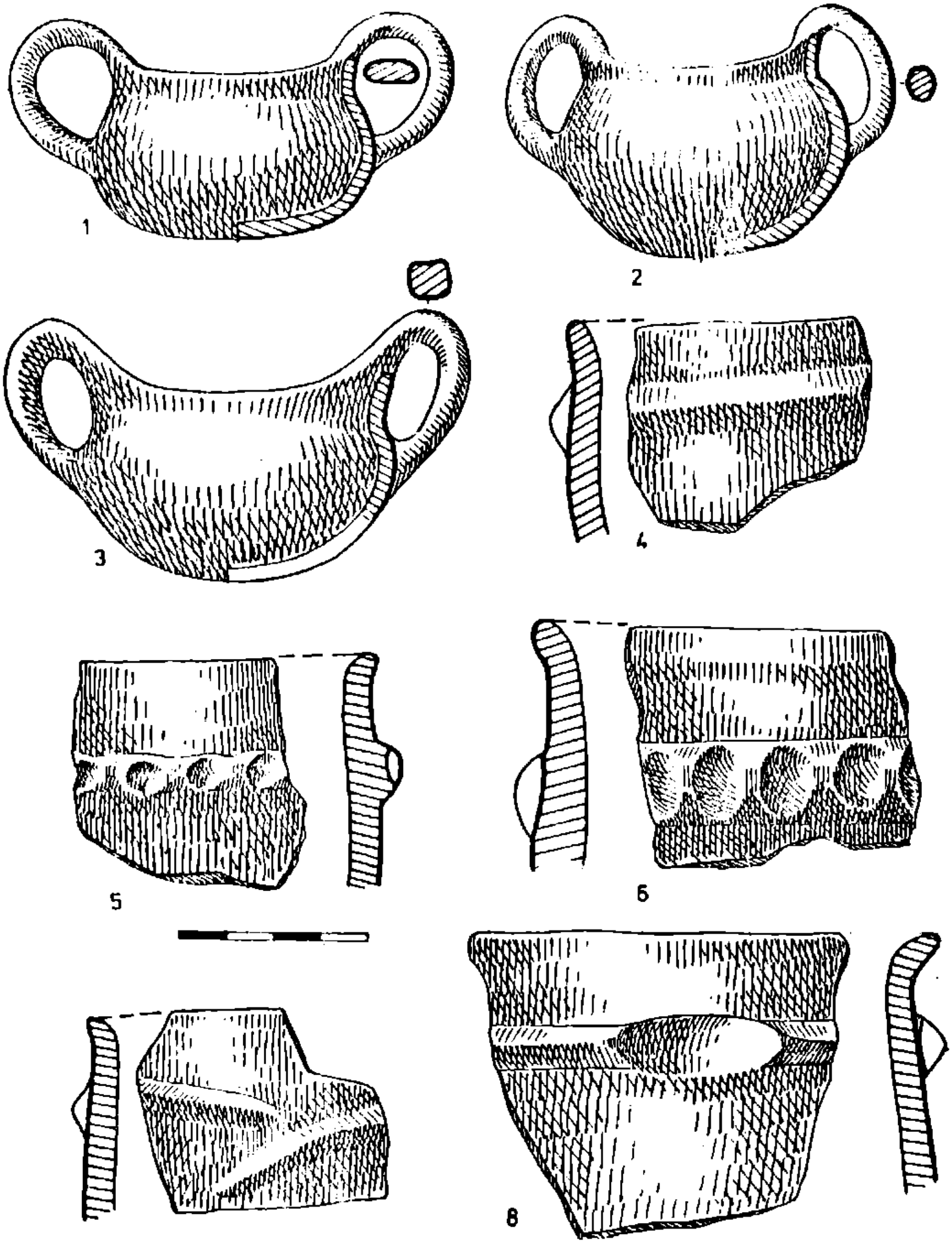

Fig.1.- Ceramica de la Petrişoru, com.Racoviţeni, jud.Buzău.

www.mnir.ro

lande, butoni, "potcoave" în relief sau deseori pe vasele borcan ornamente realizate cu ajutorul măturicii.

În inventarul ceramic al "cîmpului de gropi" de pe platoul Muchiei Băjenarului pot fi sesizate acele elemente care permit stabilirea apartenenţei etno-culturale şi încadrarea cronologică a purtătorilor acestui tip de complexe:

1. Cele mai multe analogii ale formelor ceramice şi ale tipului de ornamentaţie sînt semnalate în produsele realizate de purtătorii culturilor Srubnaia, faza tîrzie, Sabatinovka-Coslogeni, din prima etapă de evoluţie, dintr-o etapă corespunzătoare sfîrşitului perioadei mijlocii a epocii bronzului. Această datare este întărită şi de descoperirea la Petrişoru-Racoviţeni a unor obiecte, printre care menţionăm "sceptrele" de piatră, cu bune referinţe în medii Sabatinovka, Monteoru II b şi Coslogeni I.

2. Populaţia stabilită pe platoul Muchiei Băjenarului în ultimele etape ale perioadei mijlocii a epocii bronzului reprezintă un grup intrus în zona colinară, mediu controlat anterior de purtătorii culturii Monteoru, afectînd vizibil evoluţia ulterioară a acestei culturi. Faptul că ei nu reprezintă un grup izolat în zona colinară subcarpatică este dovedit de alte cîteva aşezări ale purtătorilor unor forme de cultură nord-pontică, descoperite recent la Pietroasa Mică, Cîrlomăneşti[4], Berca[5], jud. Buzău şi Rotbav, jud. Braşov[6].

3. Ceramica unitară în fond (Srubnaia finală, Sabatinovka şi Coslogeni I) păstrează totuşi elemente "întîrziate" caracteristice ultimei etape a culturii catacombelor şi culturii ceramicii ornamentate cu mai multe brîuri netede, care permit observaţia existenţei mai multor grupuri de populaţii nord-pontice antrenate în mişcarea spre regiunile carpatice de grupul Sabatinovka. Aşezarea de pe Muchia Băjenarului reprezintă prima etapă evolutivă a acestui nou grup de populaţii intrus în regiunea estică a Munteniei, cînd mai sînt încă vizibile elementele componente grupurulor etno-culturale ce vor da naştere fazei I a culturii de tip Coslogeni.

NOTE

1 Împreună cu colegul Vasile Drâmbocianu de la Muzeul judeţean Buzău, care ne-a semnalat punctul.

2 ALEXANDRU OANCEA, Cercetări arheologice, II, MIRSR, Bucureşti, 1976, p.191-237.

3 Termenul folosit pentru prima dată de Alexandru Vulpe la "Colocviul asupra epocii bronzului", Bucureşti, 3-5 decembrie 1973.

4 Cercetări Alexandru Oancea.

5 Informaţii Ion Chicideanu.

6 Informaţii Alexandru Vulpe.

www.mnir.ro

RAPPORT PRELIMINAIRE CONCERNANT LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE PETRIŞORU, COMMUNE DE RACOVIŢENI, DÉP. DE BUZĂU

Résumé

Dans la zone des collines souscarpathiques (village de Petrişoru, dép de Buzău) on a investigué une fortification naturelle, sur le plateau de laquelle ou a découvert un "champ de fosses" appartenant à l'âge du bronze.

La céramique restauré nous a indiqué ces éléments qui permettent d'etablir l'appartenance ethno-culturelle et l'encadrement chronologique des porteurs de ce type de complexes:

1 Les plus proches analogies pour les formes céramiques et pour le type d'ornementation peuvent être remarquées parmi les produits réalisés par les porteurs des cultures Srubnaia, phase tardive, Sabatinovka-Coslogeni, première étape d'evolution correspondant à la fin de la période moyenne de l'âge du bronze. La dite datation est consolidée aussi par la découverte sur place d'un "sceptre en pierre" avec le corps fusiforme, qu'on peut rapporter aux milieux Sebatinovka, Monteoru II b et Coslogeni I.

2 La population établie à Petrişoru, dép. de Buzău, représente un groupe introduit dans la zone des collines, milieu controlé antérieurement par les porteurs de la culture Monteoru, fait qui a afecté visiblement l'évolution ultérieure de cette culture. Plusieurs établissements de la zone prouvent le fait que dans ce cas il ne s'agit pas d'un groupe isolé.

3 Quoique unitaire la céramique (Srubnaia finale - Sabatinovka et Coslogeni I) conserve quand même des éléments "tardifs" caractéristiques pour la dernière étape de la culture des catacombes et de la culture de la céramique aux rubans lisses multiples, ce qui permet émettre l'observation de l'existence de plusieurs groupes de populations nord-pontiques entrainés en mouvement vers les régions carpathiques par le mouvement Sabatinovka. L'établissement du village de Petrişoru représente la première étape évolutive de ce nouveau groupe de populations intrus dans la région orientale de la Valachie, au moment où sont encore visibles les éléments composants des groupes ethno-culturels qui vont naître la Ire phase de la culture de type Coslogeni.

LEGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.- Petrişoru-Racoviţeni - La céramique.

www.mnir.ro

SONDAJUL ARHEOLOGIC DE LA FRĂTEŞTI, JUD. ILFOV

de VALERIU LEAHU

Aşezarea Tei de la Frăteşti (comună în jud. Ilfov, situată la circa 55 km sud-sud-vest de Bucureşti şi circa 9 km nord de Giurgiu) a fost semnalată[1] în decembrie 1975, prilej cu care s-a relevat asocierea unor resturi ceramice din faza a IV-a a culturii cu o seceră de bronz fragmentară, aparţinînd tipului "cu ciotul de turnare neîndepărtat" descoperite toate la suprafaţă pe un teren arat. Ulterior, interesul pentru staţiune a sporit, identificînd în colecţia arheologică a Şcolii generale din comună două forme fragmentare de piatră, pentru turnat unelte şi obiecte de podeabă din metal, aflate, potrivit cu informaţiile primite[2], tot în perimetrul aşezării. Situaţiile acestea au determinat efectuarea la Frăteşti, între 22 septembrie şi 10 octombrie 1977, a unei cercetări arheologice cu caracter de sondaj.

Aşezarea Tei IV este situată la o depărtare de circa 1,6 km (în linie dreaptă) spre nord de liziera comunei, pe dealul Lagăru, un pinten de terasă înaltă de pe partea dreaptă a pîrîului Făgădău. Ea se identifică foarte clar pe sol arat, printr-o mare pată cenuşie-slab gălbuie (lutoasă) de formă ovală şi cu diametrul de aproximativ 70 x 40 m, aflată în sectorul central al zonei de platou a dealului. Cele trei secţiuni deschise (dintre care una a secţionat pe lăţime întreaga suprafaţă pătată indicînd aşezarea) au asigurat precizarea stratigrafiei, au dezvelit resturile unei locuinţe de suprafaţă şi au înlesnit recoltarea din strat a unui material arheologic caracteristic.

Stratigrafia în staţiunea de pe dealul Lagăru[3] este următoarea:

Sub stratul actual, cu o grosime medie de 0,200 m, puternic remaniat de lucrările agricole, conţinînd foarte rare materiale ceramice fragmentare Tei IV, se află o depunere de humus antic, dens, consistent, de culoare neagră, cu o grosime medie de 0,150 m conţinînd, de asemenea, slabe urme Tei IV şi, pe alocuri, foarte rare fragmente ceramice Latène geto-dace. Urmează, dedesubt, un strat de pămînt de culoare cenuşie-deschisă, cu aspect măzăros, gros în medie de 0,350 m. Limita superioară a acestui strat a constituit nivelul de călcare al populaţiei din epoca bronzului, fapt probat de prezenţa pe acest orizont a celor mai multe materiale Tei IV, dar mai ales pe situarea - pe această limită superioară a stratului de pămînt cenuşiu-deschis - a resturilor unei locuinţe de suprafaţă din faza penultimă a culturii. Depunerea următoare, de pămînt galben, cu aspect mai degrabă zgrunţuros decît lutos, a fost sterilă din punct de vedere arheologic. Din această situaţie stratigrafică, relevăm frecvenţa oarecum slabă şi disparată a materialelor din faza Tei IV, rezultat probabil al unei locuiri de caracter restrîns efemer. Totodată, consemnăm că existenţa unei case de suprafaţă, con-

* Colectivul de cercetare a fost alcătuit de Valeriu Leahu şi Dan Drăguş.

www.mnir.ro

struită din schelet lemnos greu şi uşor, apoi absenţa unor depuneri mai consistente de cenuşă şi procentul foarte redus al oaselor de animale atrag atenţia că nu poate fi vorba la Frăteşti de o locuire Tei de tip "cenuşar" ci, probabil, de o aşezare cu caracter de sălaş.

Locuinţa de suprafaţă (pentru a cărei dezvelire secţiunea nr.1 a fost lărgită pe ambele laturi prin casetele C.1 şi C.2) a fost descoperită într-o stare de conservare precară. Nu a putut fi determinată, nici măcar intuită forma sa, nu au putut fi precizate, nici măcar estimate dimensiunile ei. În plus, sînt importante şi trebuie reţinute - pentru a putea interpreta exact resturile descoperite - următoarele observaţii: întreaga masă de chirpic - ocupînd, grosso modo, o suprafaţă de circa 6,40 x 3 m - a apărut lipsită de continuitate, cu o densitate inegală (fig. 1); la demontare nu s-a constatat măcar un caz în care bucăţi mai mari de chirpic să se afle în relaţie de conexiune; în întreaga suprafaţă pe care a zăcut masa de chirpic, precum şi în zonele imediat înconjurătoare nu a apărut nici o groapă de par (din scheletul lemnos al locuinţei); deşi masa de chirpic a fost în întregime bine, complet arsă, trecută printr-un puternic incendiu, solul pe care a fost găsită nu purta nici cea mai neînsemnată urmă de ardere; terenul în care au fost descoperite resturile casei era în pantă. Toate aceste observaţii conduc către concluzia că locuinţa identificată nu a fost găsită pe locul în care fusese ridicată, amenajată, ci că resturile sale au fost "purtate" - alunecate, cu timpul, pe terenul în pantă. În atare condiţii, este lesne de înţeles că reconstituirea formei sau cunoaşterea mai exactă a tehnicii de construire nu au fost posibile. Totuşi amprentele de pe unele bucăţi de chirpic au dovedit că locuinţa a fost ridicată pe un schelet lemnos care a utilizat şi pari groşi, plasaţi, în mod sigur, pe colţuri, poate şi în alte locuri; că "osatura" pereţilor a utilizat nuiele (mai subţiri sau mai groase) aşezate în reţea (dar nu prin împletire, ci prin alăturare, prin "suprapunere"); şi că grosimea pereţilor a măsurat pe alocuri minimum 0,056 m.

Inventarul descoperit însumează unelte din silex, os, lut şi bronz şi materiale ceramice (vase fragmentare şi fragmentate).

Din silex s-au găsit cîteva lame-cuţit, întregi sau fragmentare, (fig.2/1), răzuitoare (fig.2/2,6) şi lame denticulate (fierăstrae, fig.2/4-5). Mai multe aşchii atipice dovedesc că şi la Frăteşti, ca în cazurile celorlalte staţiuni Tei cercetate, uneltele de silex erau obţinute prin prelucrarea materiei prime în aşezare. Acelaşi a fost cazul şi al unei împungători lucrate pe o aşchie de os lung (fig.2/7). Două fusaiole de lut, una întreagă, cealaltă fragmentară, aveau forma tronconică şi erau străpunse incomplet de cîte un canal circular. În fine, o dăltiţă-împungătoare din bronz, lungă de 0,110 m, cu secţiunea pătrată se adaugă unei serii relativ bogate de asemenea ustensile descoperite în aşezări Tei.

Materialul ceramic se divide în patru categorii, sfecifice fazei Tei IV, larg prezentate în lucrări sau rapoarte de săpături anterioare[4]: pastă din lut cu amestec bogat de pietre şi nisip, la care s-a adăugat un procent neînsemnat de cioburi pisate; pastă din lut cu amestec de cioburi în cantitate mare, pietrişul şi nisipul fiind acum diminuate ca proporţii; pastă din lut cu slab amestec de nisip sau cioburi ("pastă bună")

www.mnir.ro

şi pastă fină, din care degresanţii lipsesc aproape cu totul. Formele sînt cele curent constatate în repertoriul fazei: vase cu corp bombat, gît cilindric şi margine evazată, mari sau mijlocii; castroane, de asemenea, mari şi mijlocii, cu corp arcuit simplu sau cu corp arcuit şi margine înaltă, evazată; vase cu corp bombat sau arcuit bitronconic, cu margine înaltă, cilindrică (fig.4/1); recipiente cu corp arcuit simplu, cu gît înalt plecat spre interior (fig.4/2); vase mici, dar mai frecvent, mijlocii, cu corp globular, cu gît tronconic şi margine îngustă evazată, cu două torţi supraînălţate, deseori prevăzute cu proeminenţe, creste sau butoni etc. În repertoriul formelor semnalăm însă la Frăteşti şi trei apariţii, pînă acum nedocumentate în alte aşezări Tei IV: 1) vas de dimensiuni mari, cu marginea relativ lată şi uşor evazată, demarcată de gît printr-o linie adîncită; cu gîtul relativ înalt, foarte uşor arcuit concav pe mijloc, cu umeri foarte uşor profilaţi convex şi cu jumătatea inferioară a corpului tronconică; cu două torţi pe diametrul maxim (fig.3/1); 2) un recipient cu buza uşor evazată, cu gît înalt uşor tronconic, cu corp bombat (ovoidal-înălţat?) şi cu două torţi pe umeri (fig. 3/2); 3) o ceaşcă cu corp în formă de butoiaş aşezat pe un fund profilat, cu toartă supraînălţată prevăzută cu o mică proeminenţă (fig.4/6). Prezenţa primei forme citate într-o aşezare de tip Tei IV demonstrează în plus relaţiile şi contaminările ce s-au produs între populaţiile şi cultura din centrul Munteniei şi triburile culturii de tip Sabatinovka-Coslogeni – vasul în discuţie găsindu-şi analogii în mediul cultural din urmă[5]. A doua formă nou identificată la Frăteşti este interesantă pentru că confirmă şi la nivelul fazei Tei IV evoluţia unui tip de vas întîlnit în repertoriul ceramic al culturii încă din faza arhaică[6]. În fine ceaşca cu corpul în formă de butoiaş trebuie apropiată de paharele cu profil identic, de asemenea din faza penultimă a culturii[7].

Ornamentarea ceramicii reproduce şi ea tehnici şi motive specifice fazei Tei IV. S-au constatat astfel striurile cu măturica şi brîurile alveolate, pe vasele din prima categorie sau brîurile simple pe recipientele din categoria a doua; şiruri de impresiuni sau adîncituri circulare ori ovale, pe fragmente ceramice din ambele categorii menţionate; dar mai ales, ornamente obţinute în tehnica şirurilor de împunsături succesive şi a inciziei. Şi la Frăteşti, întocmai ca în alte aşezări Tei IV, predomină decorul obţinut prin şiruri de împunsături înguste şi superficiale sau prin incizie îngustă, motivele ornamentale mai des întîlnite fiind: triunghiul, rombul, cercurile concentrice, meandrii concentrici, spirale înlănţuite, zigzaguri, benzi de linii paralele etc. Atare motive sînt cel mai adesea asociate şi combinate (vezi fig.4). Decorul canelat a apărut pe un singur fragment ceramic.

Inventarul aşezării Tei IV de la Frăteşti oferă elemente interesante, consistente pentru studiul culturii acesteia, mai ales prin asocierea ceramicii caracteristice fazei penultime, cu formele pentru turnat podoabe şi unelte, sau cu secera de bronz de tipul "cu ciot de turnare neîndepărtat". Discutarea unor asemenea asocieri, a semnificaţiilor cronologice (în deosebi) şi culturale pe care le presupun nu poate fi însă realizată în cadrul limitat al unui raport preliminar, rămînînd să fie întreprinsă cu alt prilej.

www.mnir.ro

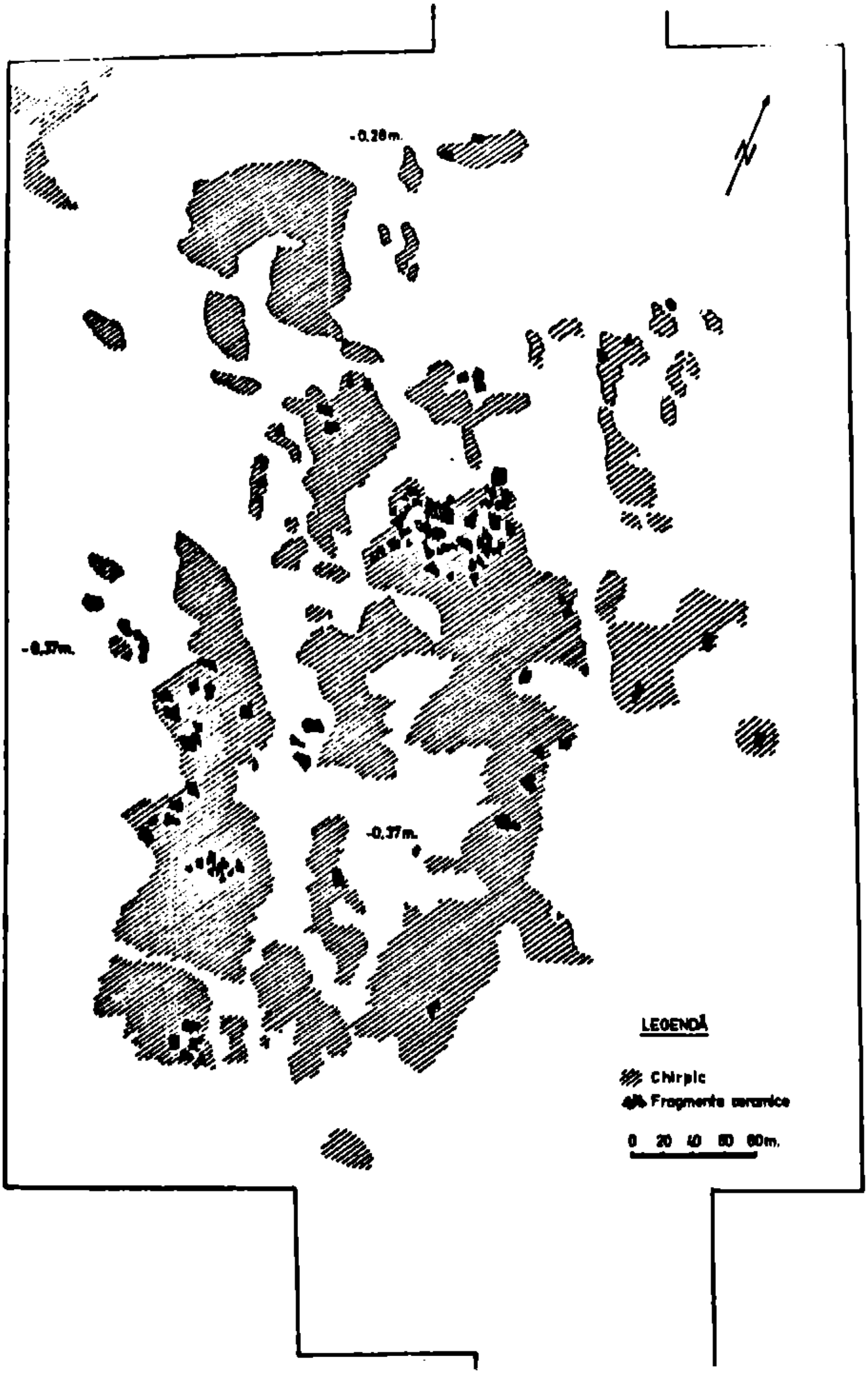

Fig.1.- Planul resturilor locuinței de suprafață de la Frătești jud. Ilfov.

www.mnir.ro

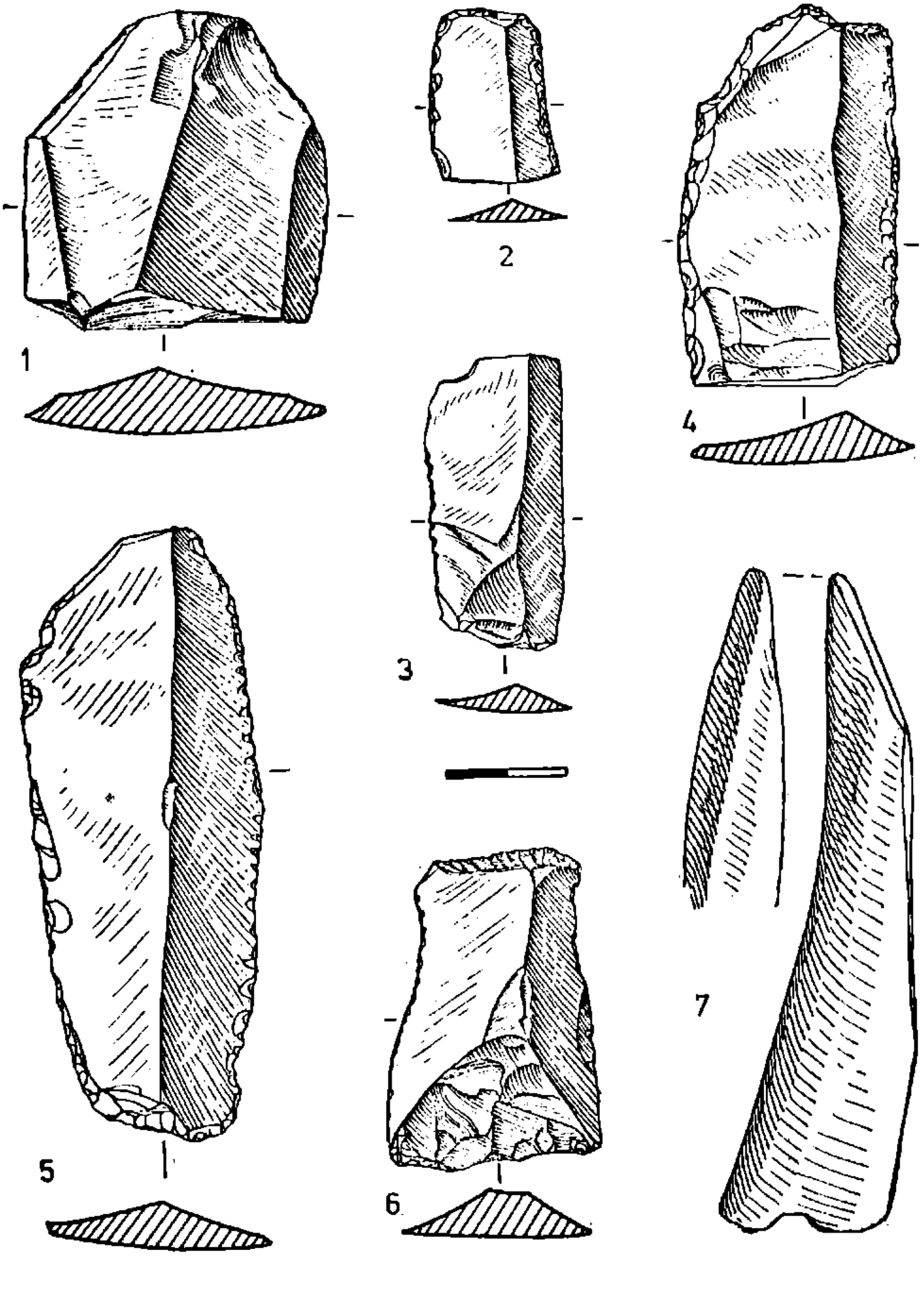

Fig.2.- Unelte întregi şi fragmentare din silex şi os.

www.mnir.ro

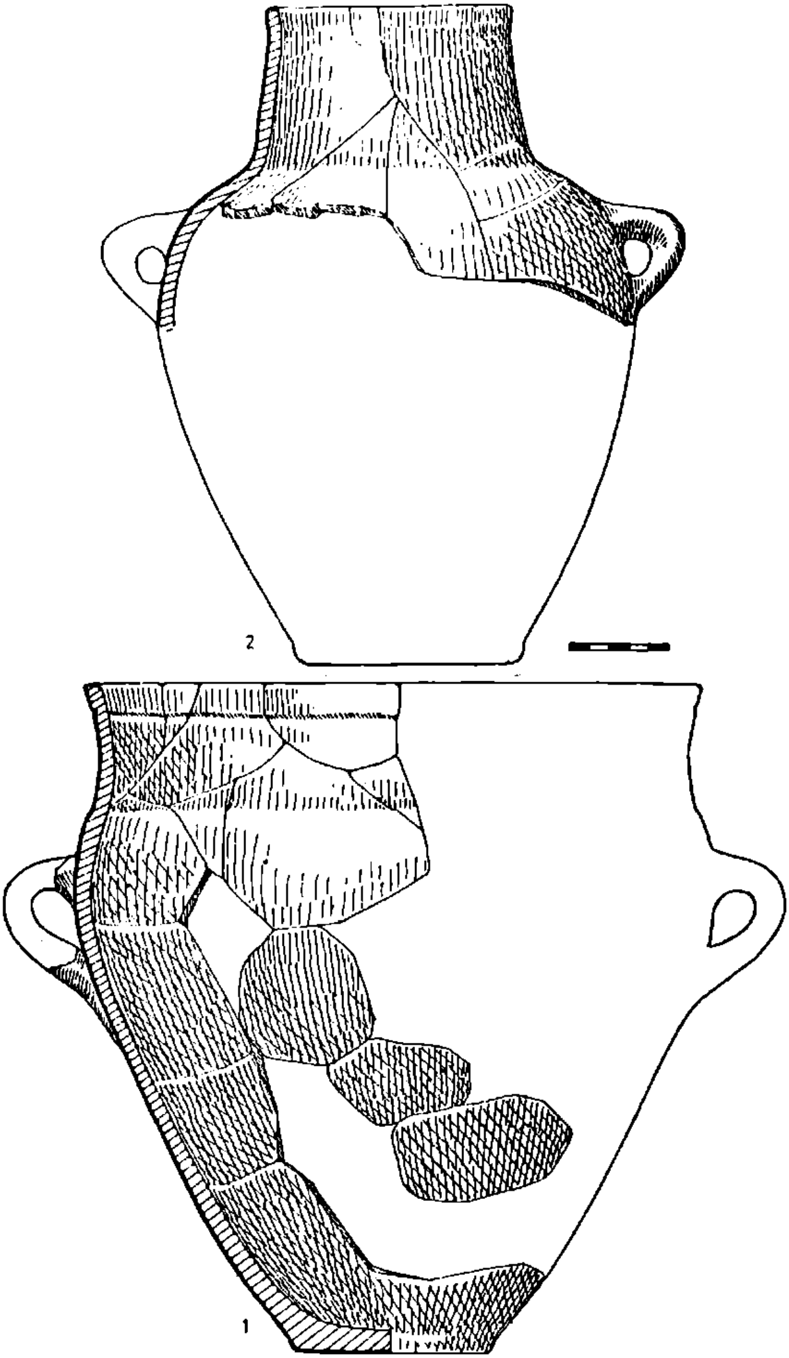

Fig.3.- Vase şi fragmente, Tei IV.

www.mnir.ro

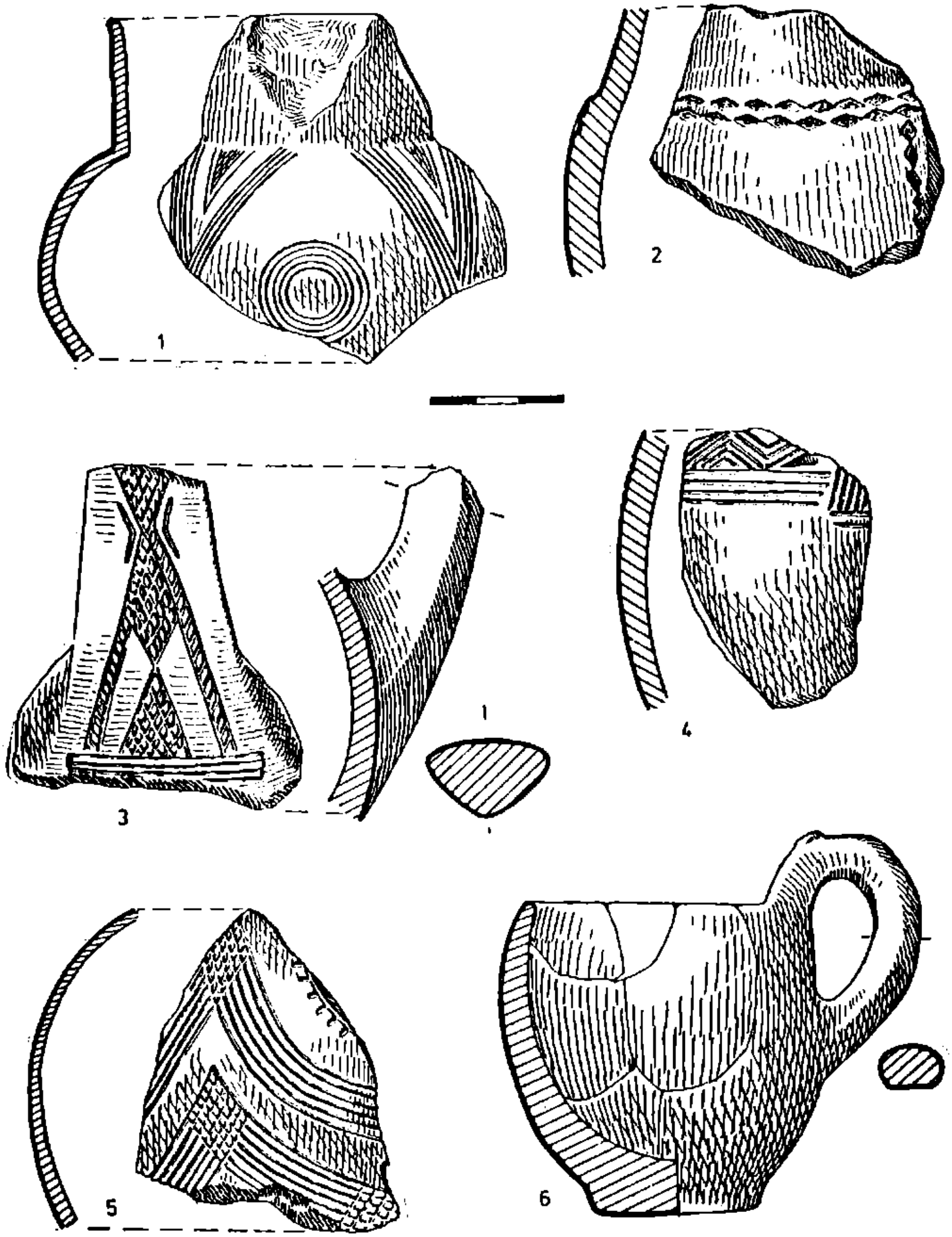

Fig.4.- Ceaşcă şi fragmente ceramice ornamentate, descoperite la Frăteşti, jud.Ilfov.

www.mnir.ro

NOTE

1 CONSTANTIN ISĂCESCU, DUMITRU BURLACU, Mărturii ale istoriei străvechi a zonei Giurgiu aflate la Muzeul şcolar Frăteşti, comunicare prezentată în Sesiunea ştiinţifică "Ilfov, file de istorie", Giurgiu, 6-7 decembrie 1975.
2 Tiparele fragmentare au fost descoperite de profesorul Dumitru Burlacu, în centrul zonei indicînd întinderea aşezării Tei IV, împreună cu fragmente ceramice caracteristice. Ele vor fi publicate de noi cu alt prilej.
3 Pe partea stîngă a pîrîului Făgădău pe dealul Dăii, profesorul Dumitru Burlacu a identificat o aşezare din faza I-a a culturii Tei. Este o îndatorire a noastră să relevăm aportul profesorului Burlacu în identificarea şi semnalarea unor aşezări şi necropole străvechi aflate la Frăteşti, Daia şi Izvoru (jud.Ilfov), precum şi în organizarea unui micromuzeu şcolar la Frăteşti.
4 Cf. CAB, I, 1963, p.223-233; VALERIU LEAHU, Cultura Tei, f. a., p.114-119; CA, I, 1975, p.105-111.
5 Cf. SEBASTIAN MORINTZ, NIŢĂ ANGHELESCU, în SCIV, 21, 3, 1970, p.383, fig.9 şi 10.
6 VALERIU LEAHU, op.cit., p.88 şi fig.13/5 şi passim.
7 Vezi CAB, I, p.228 şi fig.45/1.

LE SONDAGE ARCHÉOLOGIQUE DE FRĂTEŞTI, DÉP. D'ILFOV

Résumé

A Frăteşti (commune située à approximativement 55 km sud-sud-est de Bucarest et à environ 9 km au nord de la ville de Giurgiu) a été identifié un établissement appartenant à la culture Tei. Entre 22 septembre et 10 octobre 1977 le Musée d'Histoire de la R.S. de Roumanie y a pratiqué un sondage. L'inventaire découvert (outils en silex, os, terre cuite et bronze, céramique) est caractéristique pour la IVème phase de la culture et il met en évidence en même temps, pour la première étape de la période tardive de l'âge du bronze, les relations existentes entre les populations du centre de la Plaine Roumaine et les tribus appartenant à la culture Sabatinovka-Coslogeni et Zimnicea-Plovdiv. Le rapport sur les fouilles archéologique éffectuées à Frăteşti a un caractère préliminaire.

LÉGENDES DES FIGURES

Fig.1.- Plan des débris de l'habitation de surface de Frăteşti.

www.mnir.ro

Fig.2.- Outils, entiers ou fragmentaires, en silex et os.
Fig.3.- Vases fragmentaires, Tei IV.
Fig.4.- Tasse et fragments céramiques au décor, découverts à Frăteşti.

www.mnir.ro

RAPORT PRELIMINAR PRIVIND CERCETARILE DE LA PIETROASA MICĂ, JUD. BUZAU

de ALEXANDRU OANCEA

Cercetări de suprafaţă efectuate pe cursul superior al pîrîului Urgoaia, în marginea nord-vestică a satului Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud.Buzău, au semnalat pe pantele şi terasele dealului Istriţa - cota maximă de altitudine 750 m - existenţa mai multor staţiuni arheologice aparţinînd culturii Monteoru. Punctul central al staţiunilor monteorene de pe valea Urgoaiei îl constituie o înălţime dominantă, fortificată natural prin pante abrupte, neaccesibilă pe trei laturi - "Cetăţuia" de pe Coasta Rusului -, loc de refugiu al purtătorilor culturii Monteoru din fazele Ic4 şi pînă în etapa finală a culturii. De jur împrejurul "Cetăţuii" au fost identificate mai multe aşezări şi necropole monteorene în punctele: Coasta Rusului (aşezări MIc4-Ic3-Ic2; Ia; II; necropolă MII); "viile de sub Coasta Rusului" (aşezări MIa-II); "La tarifă" (aşezări MIc3-Ic2; complexe funerare MIc3-Ic2; necropolă din ultima fază a culturii Monteoru); via lui Pompiliu Bercă (aşezări MIc3-Ic2; izolat MIa); via lui Alexandru Despan (aşezare MIc3); via lui Aurica Bădină (aşezări MIc3-Ic2); "Crucea lui Avram" (mormînt MIc3); platoul dealului Dogaru (necropolă din ultima fază a culturii Monteoru şi izolat complexe MIc3).

Cercetările perieghetice au fost completate prin mici sondaje şi săpături de mai mare amploare, care au întregit cunoştinţele noastre asupra culturii Monteoru în ansamblul ei şi asupra unora dintre etapele ei de dezvoltare, în special a ultimei faze de existenţă a culturii.

*

* *

Cimitirul de pe dealul Dogaru este plasat pe un platou mărginit pe două din laturile sale de pădurea ocolului silvic Pietroasele şi de rîpa văii Urgoaiei. Datorită imposibilităţii continuării cercetărilor pe terenul ocolului silvic şi degradării treptate a unei părţi a marginii platoului pe care este plasat cimitirul, nu au putut fi dezvelite decît 64 de morminte. Ritul general de înmormîntare este înhumaţia, excepţie făcînd doar două morminte de incineraţie. Inhumaţii au fost depuşi în gropi rectangulare cu colţurile rotunjite, a căror adîncime variază pe grupe de morminte, între -0,20 m şi 1 m. Datorită ritualului ce constă în depunerea unui mare număr de pietre de dimensiuni mijlocii sau a unor lespezi, avînd forma unor movile cu baza circulară, direct peste înhumat, şi a alunecării terenului, conturul gropilor este dificil de sesizat.

Poziţia înhumaţilor este chircită, moderat sau accentuat, în general în decubit lateral stîng, dar şi drept, cu coapsele şi gambele flec-

www.mnir.ro

tate, braţele lipite de trunchi şi antebraţele flectate, palmele fiind aduse în dreptul feţei (fig.1/1, 3-4, 6).

Un grup distinct în cadrul necropolei este constituit de cîţiva înhumaţi, care printr-un ritual aparte, prin poziţie, orientare, inventar şi plasare în cadrul cimitirului se deosebesc în mod evident de restul celor îngropaţi pe dealul Dogaru. Trăsătura caracteristică a grupului o constituie înhumarea în poziţie "împachetată", în decubit lateral stîng sau pe spate, cu coapsele, gambele, braţele şi antebraţele flectate extrem şi lipite de trunchi(fig.1"2,5).

Cea mai frecventă piesă din inventarul ceramic al necropolei este ceaşca mică, cu o toartă uşor supraînălţată, gura albiată, corp bombat, fund drept sau uşor împins spre interior. Decorul constă în şiruri de crestături plasate în general pe linia de unire gît-corp, şiruri de festoane şi ghirlande incizate, caneluri, butoni împinşi dinspre interior. Ceştile sînt depuse, în majoritatea cazurilor, în dreptul feţei sau sub bărbie. Des întîlnite sînt şi ceştile cu gura "strînsă" şi toartă plasată pe umăr, bogat ornamentate prin incizie: romburi cu suprafaţa haşurată, ghirlande, crestături, festoane plasate circular în jurul a trei butoni împinşi dintre interior. Mai putem menţiona pixide, aşezate fie la cap, fie în partea inferioară a corpului; vase de ofrandă cu gîtul în formă de pîlnie şi partea inferioară ascuţită, plasate deasupra înhumatului; vase cu etaj şi toartă bandată prinsă pe linia de unire dintre cele două etaje.

Inventarul metalic este bogat şi relativ variat, compus în majoritate din piese de podoabă. Este format din coliere ce combină saltaleoni cu perle de bronz, ace, pandantive, brăţări aparţinînd mai multor variante, inele de buclă de bronz sau de aur (fig.2). Tot ca podoabe s-au folosit mărgele de chihlimbar şi melci din depuneri fosilifere.

Încadrarea cronologică a necropolei de la Pietroasa Mică este mult uşurată nu numai prin numărul mare de analogii sigure, dar şi datorită existenţei unor importuri, care ne permit să fixăm perioada de utilizare a cimitirului de către purtătorii culturii Monteoru în ultima etapă de existenţă a acestei culturi.

RAPPORT PRÉLIMINAIRE CONCERNANT LES RECHERCHES DE PIETROASA MICA, DÉP.DE BUZAU

Résumé

Les investigations récentes effectuées par le Musée d'Histoire de la R.S. de Roumanie dans la région des collines souscarpatiques du nord-est de la Valachie, ont identifié, sur le territoire du village Pietroasa Mică, dép.de Buzău, l'existence de plusieurs sites archéologiques de l'âge du bronze appartenant à la culture Monteoru. Parmi ceux-ci on a fait une particulière attention à un cimetière utilisé pendant la dernière période d'existence de la culture Monteoru. Des 64 tombes investiguées, 62 étaient d'inhumation et seulement deux d'incinération.

www.mnir.ro

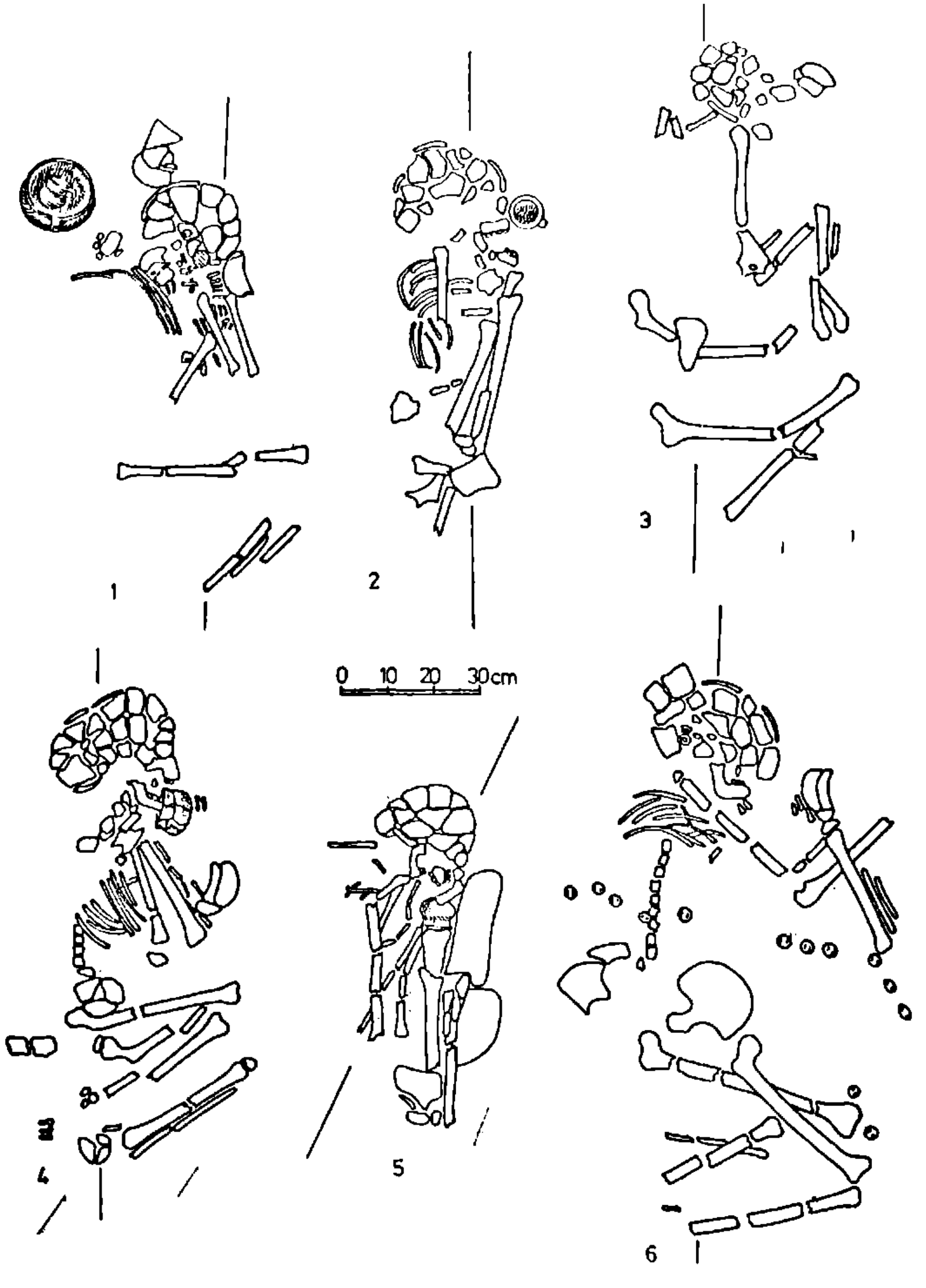

Fig.1.- Pietroasa Mică. Morminte de inhumaţie: chirciţi moderat (1,3-4,6) şi "împachetaţi" (2,5).

www.mnir.ro

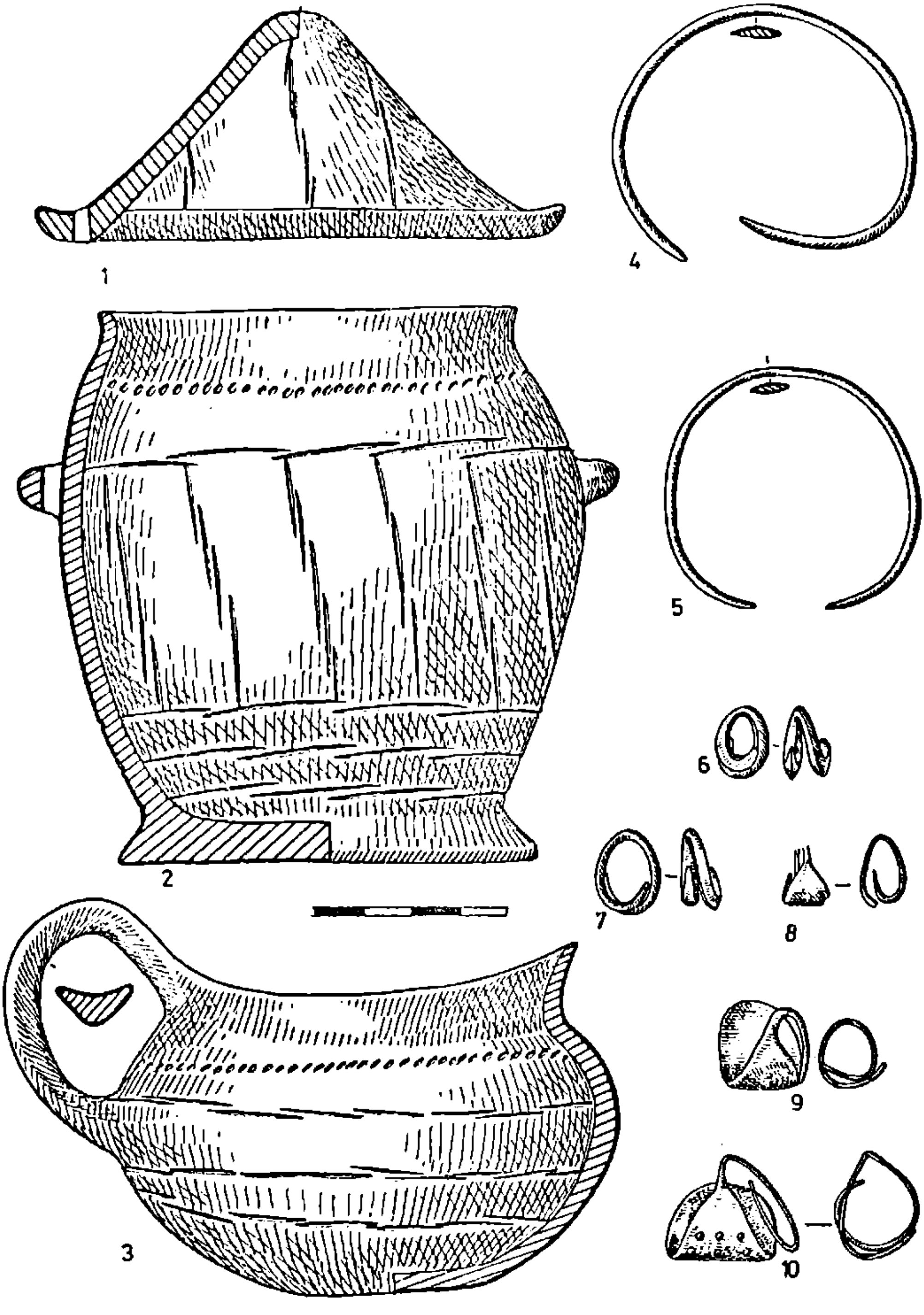

Fig.2.- Pietroasa Mică. Ceramică (1-3), podoabe de bronz (4-5, 7-10) şi aur (6).

www.mnir.ro

Les morts inhumés se trouvaient soit repliés en chien de fusil, position plus ou moins accentuée, soit étroitement empaquetés.

L'inventaire des tombes comprenait de nombreux vases, peu diversifiés du point de vue typologique, des objets de parure (colliers en fil de bronze tordu et perles en bronze, epingles, pendentifs, boutons, bracelets, anneaux de boucle en bronze et en or, perles en ambre et colliers formés de gastéropodes des sédiments. Les seules armes découvertes sont représentées par deux petits poignards en bronze, un de ceux-ci appartenant à un certain type oriental.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Pietroasa Mică - Tombes à inhumation: des morts repliés en chien de fusil (1,3-4,6) et "empaquetés" (2,5).

Fig.2.- Pietroasa Mică. Céramique (1-3), objets de parure en bronze (4-5,7-10) et en or (6).

www.mnir.ro

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA RATEŞU CUZEI, JUD. VASLUI

de COSTACHI BUZDUGAN

Descoperiri fortuite, urmate apoi de cercetări perieghetice repetate aveau să precizeze existenţa pe teritoriul satului Rateşu Cuzei (com. Rebricea, jud. Vaslui) a numeroase şi importante obiective arheologice.

Pentru precizarea naturii şi intensităţii unora dintre aceste obiective, Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România a întreprins, în toamna anului 1977, un sondaj de informare în punctul denumit de localnici "La Chiuă" unde, în urma cercetărilor de suprafaţă, fuseseră identificate vestigii din diferite perioade istorice[1].

Punctul "La Chiuă" se află în marginea de nord-vest a satului Rateşu Cuzei, în imediata lui apropiere, pe un pinten de deal ale cărui pante domoale se pierd uşor în şesul pîrîului Bolaţi spre est şi nord-est şi în cel al pîrîului Rebricea spre vest. Spre est şi nord punctul "La Chiuă" este dominat de culmi înalte şi continue ale dealurilor Zăpodeni şi Barbu, avînd deschidere spre nord-vest, asigurată de cursul Rebricei.

Cercetările efectuate, deşi modeste ca întindere, au prilejuit determinarea consistenţei stratului arheologic, succesiunii nivelelor de locuire şi principalelor aspecte culturale.

Stratigrafia aşezării prezintă următoarea succesiune: solului vegetal actual cu o grosime de 0,20 m, în care se întîlnesc resturi ceramice din prima şi cea de a doua vîrstă a fierului, răvăşite de lucrările agricole, îi urmează un strat de pămînt brun-cenuşiu, gros de 0,60-0,70 m, reprezentînd nivelul de locuire din bronzul tîrziu; sub acesta se află stratul brun-gălbui, succedat de solul galben steril (fig.1).

Nivelului de locuire din epoca bronzului îi corespunde şi o locuinţă, identificată în cuprinsul secţiunii nr.1 şi cercetată doar parţial. Ea aparţine locuinţelor de tip "cenuşar", caracteristice ultimei perioade din evoluţia epocii bronzului. În interiorul ei, la adîncimea de 0,80 m, a fost descoperită o vatră de foc, marcată de o podină de lut cu gardina uşor înălţată, aşezată pe un strat de pietriş (fig.1). Pe podina vetrei, foarte bine conservată, pe lîngă cîteva materiale osteologice se aflau şi fragmente ceramice specifice culturii Noua, din care s-a putut reconstitui un singur vas. Lucrat din pastă fină, de culoare brun-cenuşie, el redă o ceaşcă de formă oarecum bitronconică, cu două torţi în bandă, trase din buza vasului, puţin supraînălţate, asemănătoare cu unele exemplare descoperite la Truşeşti[2] şi Dumeşti[3]. Gîtul este delimitat de restul vasului printr-o uşoară şănţuire (fig.3/1). Un fragment din pasta de aceeaşi culoare, dar cu impurităţi în compoziţie, provine de la un vas cu corpul alungit şi uşor bombat, prevăzut cu torţi tubulare masive (fig.4/1), formă

www.mnir.ro

frecvent întîlnită în repertoriul culturii Noua[4]. În jurul vetrei s-a găsit şi un fragment de topor-ciocan din piatră (fig.7/4).

Nivelul de locuire aparţinînd perioadei tîrzii a epocii bronzului este bogat reprezentat, în special prin produse ceramice, resturi faunistice şi obiecte de os.

În ansamblul ei, ceramica cuprinde cîteva categorii bine distincte. Din punct de vedere al tehnicii de prelucrare procentajul cel mai ridicat îl atinge ceramica din pastă grosieră, cu ingrediente în compoziţie, de culoare brun-gălbuie şi gălbuie. Alături de aceasta se întîlneşte ceramica brună sau brun-cenuşie. Ultima categorie o constituie ceramica fină, din pastă neagră sau cenuşie adeseori lustruită, mai ales pe suprafaţa exterioară.

Deşi fragmentară în totalitatea ei şi neîntregibilă, cu o singură excepţie deja semnalată, ceramica reflectă principalele forme caracteristice repertoriului culturii Noua. În cadrul ei predomină vasele cu gura uşor evazată, corpul alungit şi puţin bombat, prevăzute cu unul sau chiar două brîie în relief, simple, uneori alveolate, pe care se găsesc proeminenţe plate, dispuse simetric (fig.2/1,9-10; 3/2), aparţinînd tipologic aşa-numitelor "vase în formă de sac". Rareori, vasele au sub margine un şir de găuri executate din interior spre exterior (fig.3/4,6), întocmai ca cele descoperite la Gîrbovăţ[5] şi Andrieşeni[6]. Destul de frecvente sînt vasele cu corpul alungit şi uşor bombat, prevăzute cu două torţi tubulare (fig.3/3,5; 4/1,3), înrudite tipologic, după unii cercetători, cu grupa vaselor în formă de sac, deşi întrucîtva deosebite de acestea[7].

Un alt tip de vas este ceaşca de formă globulară sau aproximativ bitronconică, prevăzută cu două torţi supraînălţate, avînd mai multe variante: cu torţi în bandă, mai mult sau mai puţin supraînălţate (fig.4/3-4); cu buton simplu, aproape cilindric (fig.4/5) sau discoidal, cu suprafaţă convexă (fig.4/8); cu torţi prevăzute cu creastă (fig.4/6-7). Un mic fragment din pastă neagră, prevăzut cu apucătoare plată, perforată vertical (fig.2/8), pare să provină de la o strachină, a cărei formă nu poate fi însă nici măcar sugerată.

În ornamentarea ceramicii culturii Noua de la Rateşu Cuzei rolul esenţial îl deţine canelura, care apare îndeosebi pe ceşti, dispusă fie orizontal pe gîtul acestora (fig.5/2,4,8), fie vertical pe diametrul sau pe partea lor inferioară (fig.5/1,6-7). Uneori gîtul ceştilor este prevăzut cu două sau trei linii canelate, dispuse orizontal, lăsînd între ele un spaţiu mai larg (fig.5/3,9). Alteori de sub brîul de linii orizontale pornesc linii verticale canelate, paralele (fig.5/2-3,9). Cîteodată pe gîtul ceştilor apare o linie orizontală trasată prin incizii executate cu unghia, destul de neglijent (fig.5/5). Brîul în relief, simplu sau alveolat, completează decorul ceramicii, în general sărăcăcios.

În categoria produselor de lut ar fi de semnalat prezenţa unui obiect de formă discoidală, cu suprafeţele uşor convexe, lustruite (fig. 7/1), a cărui întrebuinţare este greu de intuit.

Apoi, considerăm necesar a sublinia prezenţa unui fragment de fibulă de bronz, descoperit în cuprinsul locuinţei (fig.7/3). El reconstituie una din variantele timpurii ale fibulei în formă de arcuş de vioară

www.mnir.ro

(Peschiera) cunoscute la noi, asemănătoare cu exemplarele descoperite în punctul Boccatura del Mincio din localitatea Peschiera de pe malul lacului Garda din sud-vestul Veneţiei[8].

Pentru locuirea din perioada bronzului tîrziu este frapantă însă bogăţia materialului faunistic. Analiza acestuia indică predominarea animalelor domestice, în special a cornutelor mari şi a ovicaprinelor, faţă de cele sălbatice[9], ceea ce subliniază rolul important al păstoritului în economia aşezării din epoca bronzului.

În strînsă legătură cu materialul faunistic stau numeroase fragmente osoase care reprezintă fie diferite unelte de os, fie resturi rezultate din prelucrarea osului şi cornului. Ca piese anatomice, în procesul de prelucrare a obiectelor de os se pare că erau folosite de predilecţie metatarsele, urmate de cubitusuri, coaste şi scapule.

Prin frecvenţa lor, un loc important în ansamblul uneltelor de os îl deţin împungătoarele de diverse dimensiuni, confecţionate din cubitusuri (fig.8/6-7,9-12,14,17,19,21). La acestea pot fi adăugate cîteva dăltiţe sau spatule (fig.8/3,16,20; 9/9-10,12). Pe lîngă uneltele de os se află cîteva scapule avînd marginea cavităţii glenoide crestată (fig. 8/1-3), obiecte caracteristice culturii Noua, dar a căror întrebuinţare continuă să rămînă necunoscută. Se întîlnesc, de asemenea, coaste cu crestături la un căpăt, folosite, probabil, în unele meşteşuguri casnice (fig.8/13). În practicarea anumitor meşteşuguri se foloseau, uneori, şi astragale după cum o dovedeşte un exemplar şlefuit pe două suprafeţe (fig. 9/5).

În afară de uneltele propriu-zise se întîlnesc multe oase, mai ales metatarse prevăzute cu perforaţii conice longitudinale la un capăt, sugerînd posibilitatea folosirii lor ca mînere pentru diferite unelte (fig.9/2-4), sau retezate fin la celălalt (fig.9/3,11). Unele oase, printre care şi o falangă, sînt perforate transversal (fig.9/7-8).

Tot aici trebuie menţionată o piesă de formă discoidală, cu una din suprafeţe convexă şi perforată la mijloc, decupată dintr-un colţ de mistreţ (fig.7/2).

Alături de os, cornul îşi găseşte şi el diferite întrebuinţări, aşa cum atestă cîteva fragmente din corn de cerb retezate la ambele capete şi un împungător (fig.8/5; 9/6).

Mult mai modest reprezentată, locuirea hallstattiană marcată prin ceramică, în exclusivitate fragmentară, comportă două niveluri, determinate doar pe baze tipologice. Celui mai vechi nivel îi corespund fragmente lucrate din pastă gălbui-cărămizie în interior şi suprafaţa exterioară neagră lucioasă, trăsătură tehnică specifică Hallstattului timpuriu din spaţiul carpato-dunărean, provenind de la vase mari, de formă bitronconică, cu gura larg deschisă, ornamentate cu caneluri orizontale paralele (fig.6/1-2,5,11). Un fragment lucrat din pastă fină, de culoare gălbuie pe ambele suprafeţe, provine de la un vas de mici dimensiuni (fig.6/10), în timp ce o toartă fragmentară, prevăzută cu caneluri oblice, semnalează prezenţa cănilor din pastă fină, de culoare neagră (fig.6/9). Alte două fragmente din pastă brun-cenuşie reproduc tipul de strachină cu corpul scund şi buza arcuită (fig.6/4,7).

www.mnir.ro

Nivelul următor cuprinde vestigii ceramice cenuşiu-gălbuie, provenite de la vase mari bitronconice, prevăzute cu apucători late pe partea centrală (fig.6/3,12), specifice Hallstattului tîrziu. Tot acestei perioade i-ar putea fi atribuit un fragment din pastă cenuşie cu luciu pe suprafaţa exterioară, reconstituind un vas de formă tronconică, prevăzut, imediat sub bază, cu brîu orizontal în relief, dedesubtul căruia se găsesc proeminenţe-apucători (fig.6/3).

Cît despre perioada Latène, ea este ilustrată prin ceramica fragmentară tradiţională sau de tehnica superioară.

După trăsăturile ei principale - aşezare de tip cenuşar bazată pe păstorit, cu predominarea cornutelor, frecvenţa relativ mare a vaselor în formă de sac, ca şi prezenţa ceştilor prevăzute cu creste sau butoni, existenţa omoplatului crestat pe margine şi a numeroase obiecte de os şi corn - locuirea din perioada bronzului tîrziu de la Rateşu Cuzei se înscrie în grupa descoperirilor de la Larga Jijia[10], Andrieşeni[11], Valea Lupului[12], Cavadineşti[13], Truşeşti (Ţuguieta)[14], Gîrbovăţ (Zahareasca)[15] etc., ce aparţin orizontului cultural Noua, generalizat între sec. XIV-XII î.e.n.[16] nu numai în Moldova, ci şi pe cea mai mare parte a teritoriului României.

Intervalului de timp cuprins între sec.XIV-XII î.e.n. îi este proprie şi apariţia fibulei Peschiera la noi, care, sub tipuri diferite, va pătrunde în Hallstattul timpuriu, constituind un preţios indice cronologic pentru datarea unor complexe arheologice. Exemplarul de la Rateşu Cuzei reprezintă o variantă a tipului celui mai timpuriu de fibulă în formă de arcuş de vioară. El este asemănător cu exemplarele descoperite la Peschiera[17].

După sistemul cronologic stabilit de H.Müller-Karpe pentru Europa centrală, descoperirile de la Thapsos din Silezia şi de la Boccatura del Mincio din Veneţia, din care fac parte şi fibule Peschiera timpurii, sînt atribuite ultimelor două perioade ale epocii bronzului (BzC şi BzD) a căror evoluţie durează din sec. al XIV-lea pînă la sfîrşitul sec. al XIII-lea î.e.n.[18]. La noi, acest interval de timp coincide cu perioadele de formare şi de definitivare a culturii Noua.

Încadrarea fibulei de la Rateşu Cuzei în această perioadă este în deplină concordanţă şi cu caracteristicile materialului ceramic descoperit, ceea ce atrage după sine datarea în linii generale a aşezării din bronzul tîrziu între sec.XIV-XII î.e.n.

Locuirea halstattiană timpurie, deşi exprimată unilateral, doar prin intermediul ceramicii, poate fi totuşi lesne încadrată cultural. După tehnica de lucru, ceramica de la Rateşu Cuzei ilustrează un aspect caracteristic culturii Mediaş.

Documentată în Moldova doar prin cîteva descoperiri adeseori izolate, în schimb cunoscută foarte bine prin descoperirile din Transilvania, de la Mediaş[19], Reci, Cernatu, Porumbenii Mari[20], ceramica canelată, de culoare roşie în interior şi neagră lucioasă pe suprafaţa exterioară, corespunde fazei B din evoluţia Hallstattului timpuriu, încadrată cronologic în sec.X-IX î.e.n.

www.mnir.ro

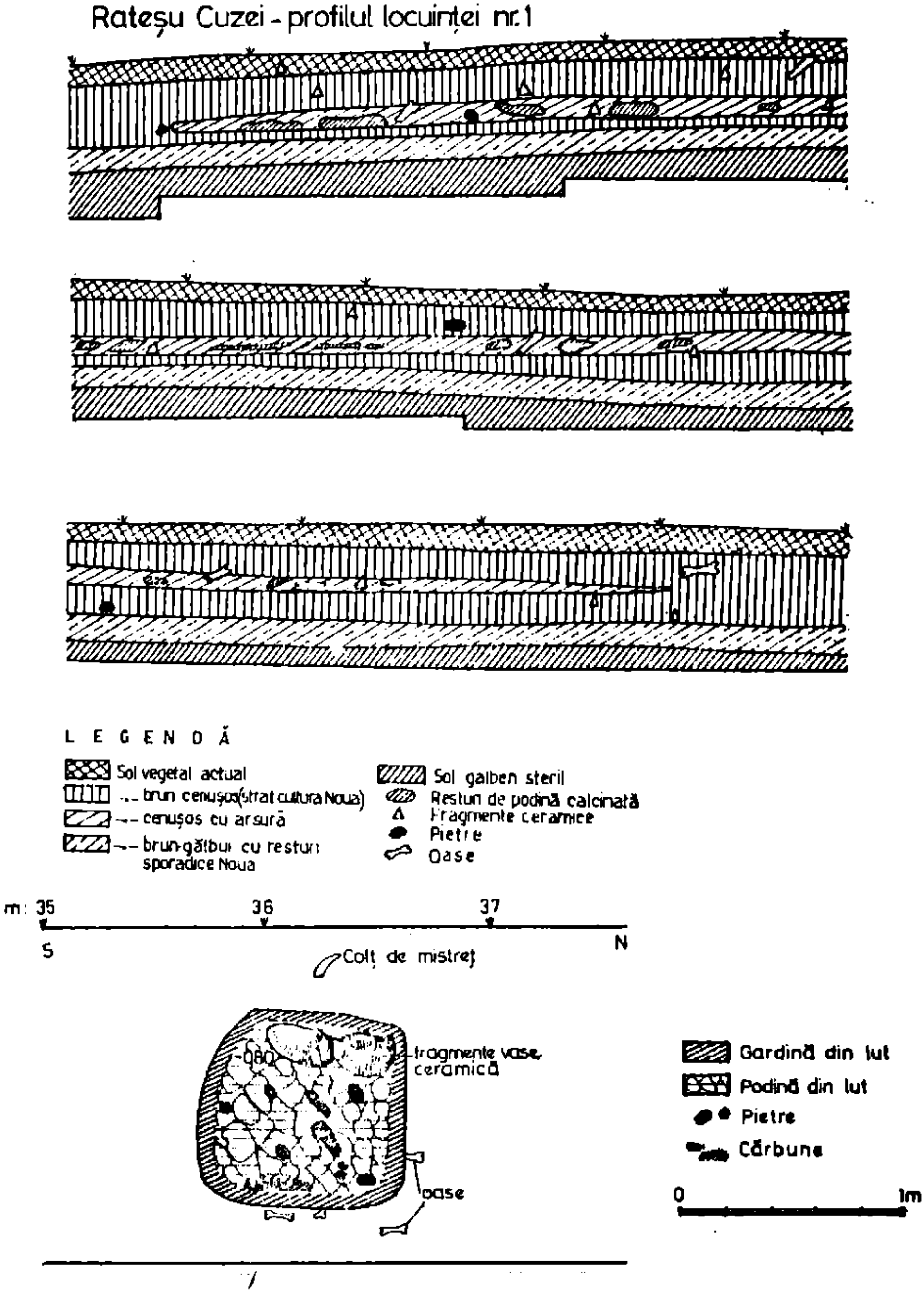

Fig.1.- Profilul locuinţei şi planul vetrei.

www.mnir.ro

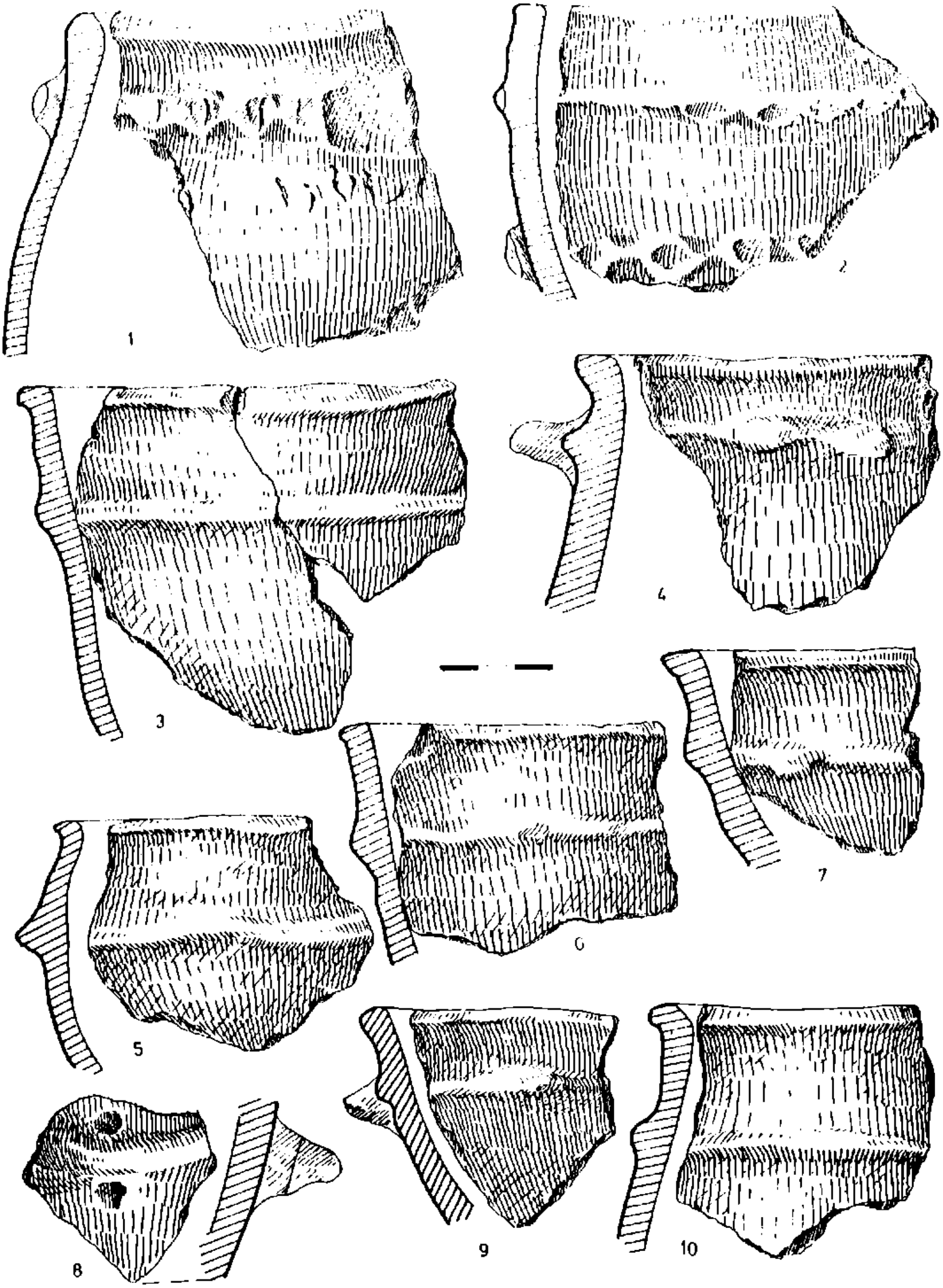

Fig.2.- Ceramică specifică culturii Noua,

www.mnir.ro

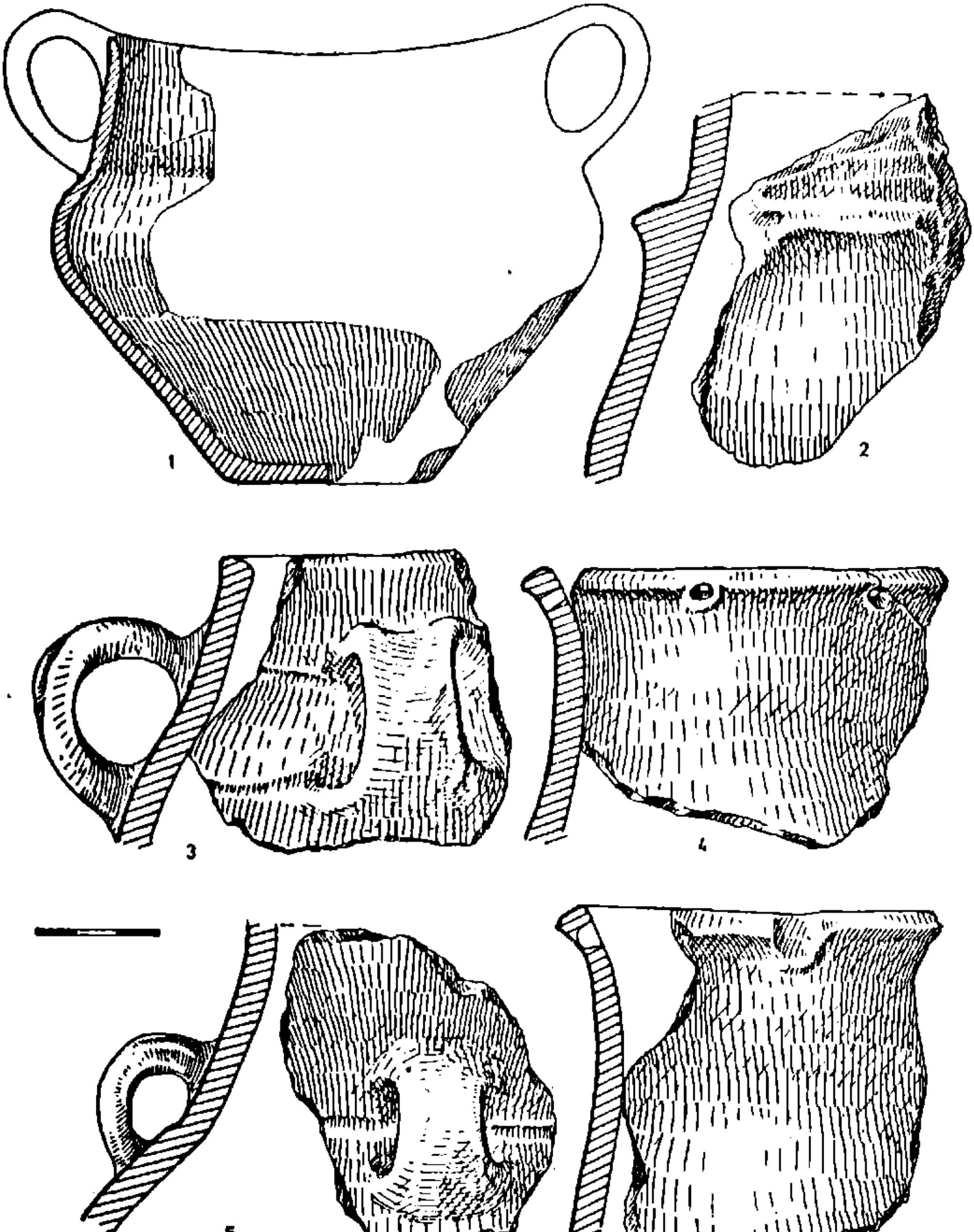

Fig.3.- Ceramica Noua,

www.mnir.ro

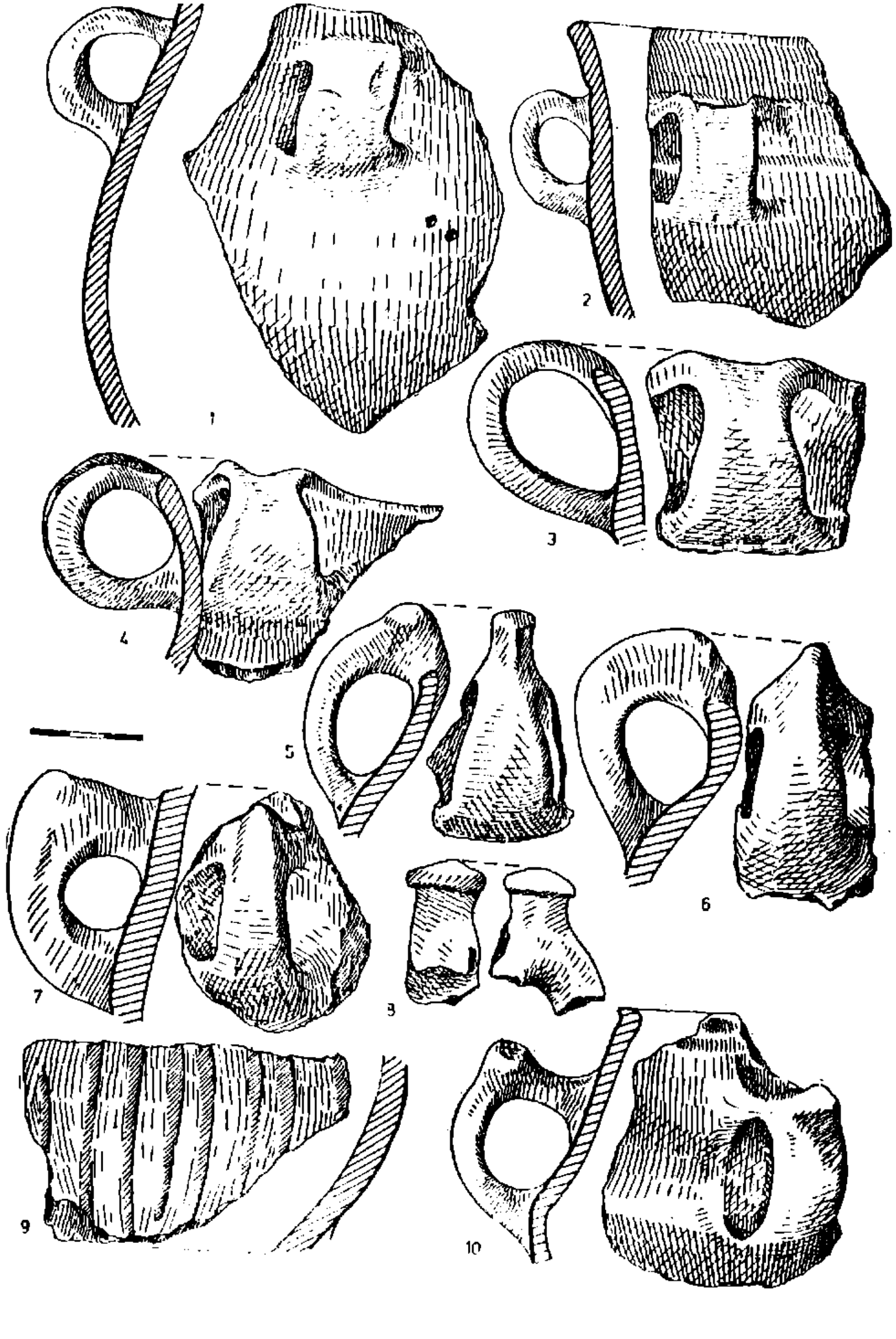

Fig.4.- Ceramica Noua.

www.mnir.ro

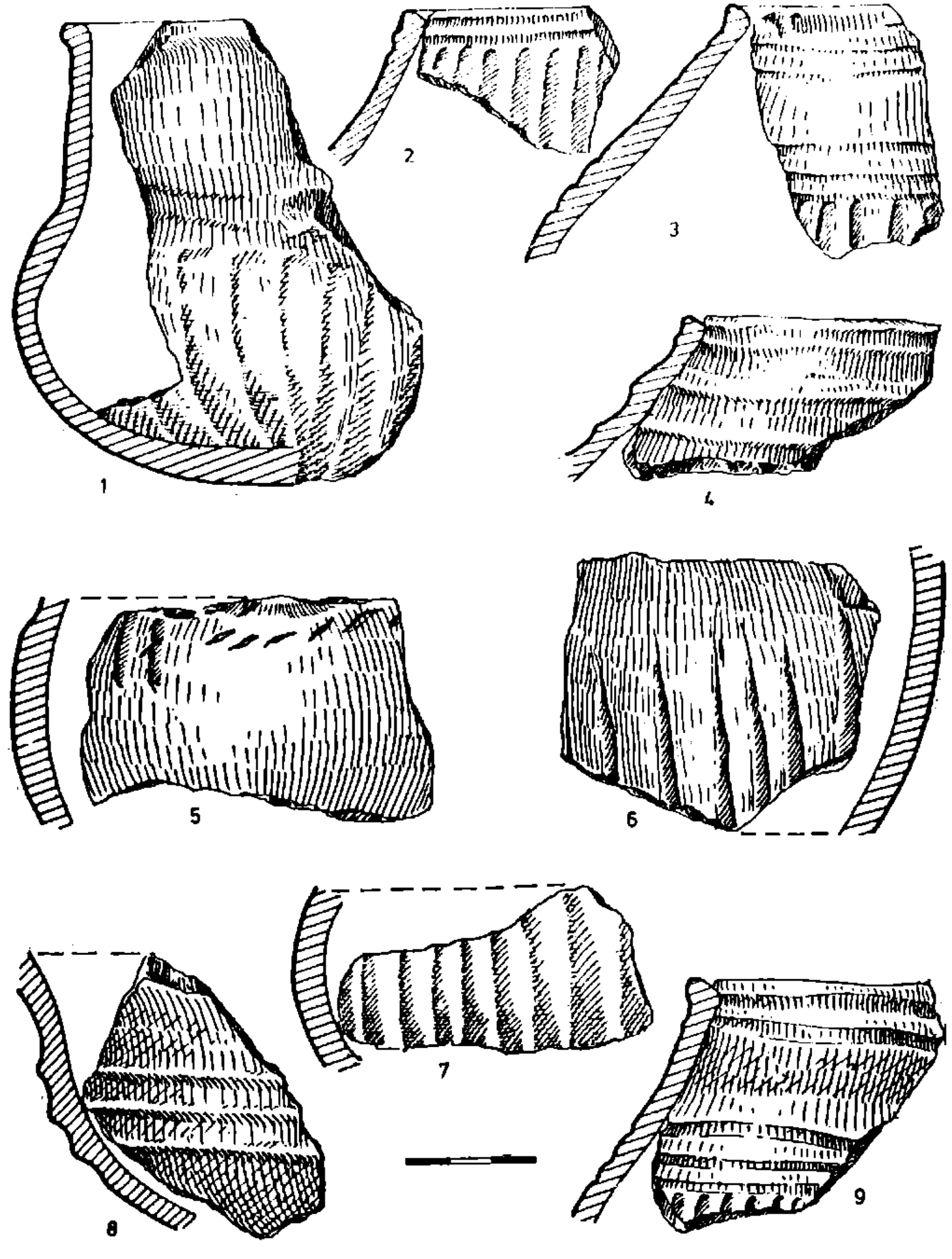

Fig.5.- Ceramica Noua ornamentată.

www.mnir.ro

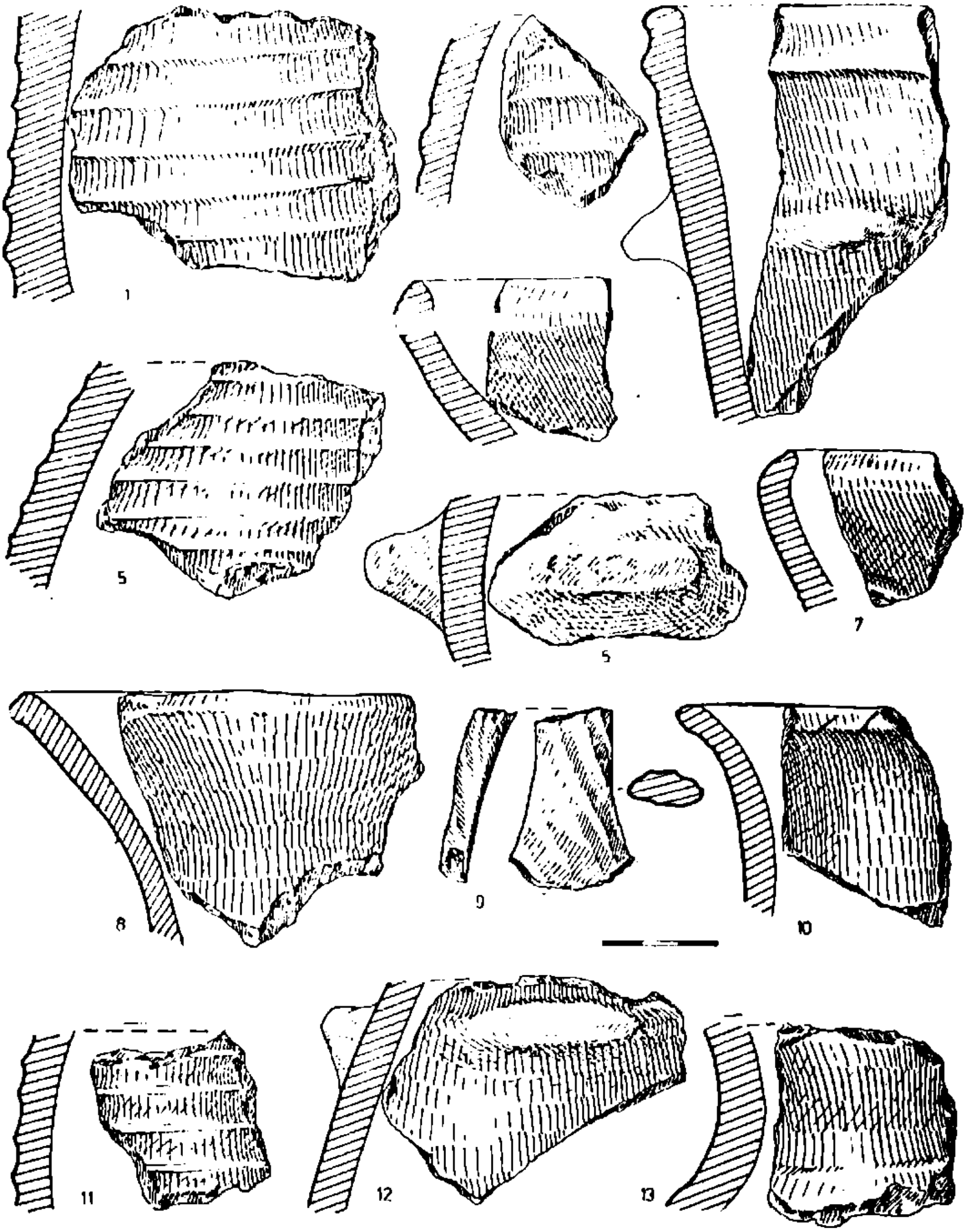

Fig.6.- Ceramică hallstattiană: 1-2, 4-5,7,8-11,13 Hallstatt timpuriu; 3,6,12 - Hallstatt tîrziu.

www.mnir.ro

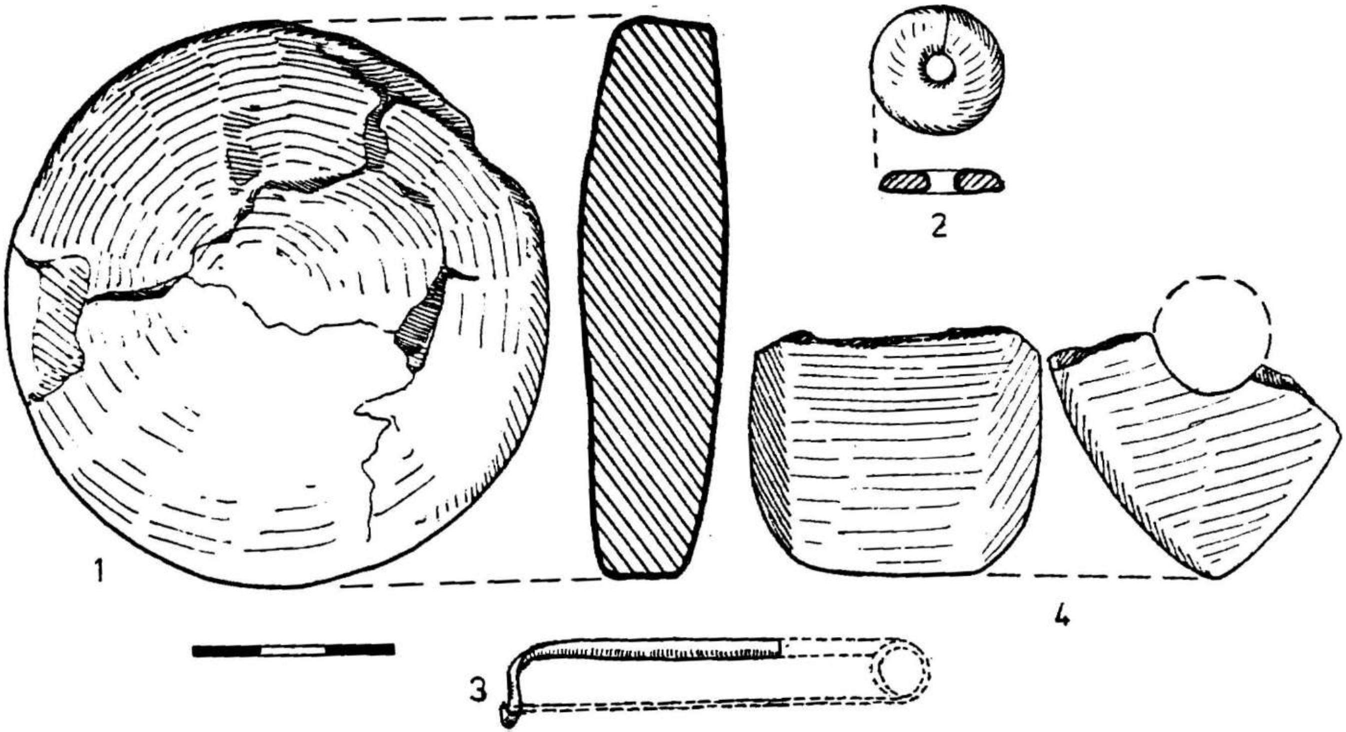

Fig.7.- Diferite obiecte: 1 disc de lut; 2 obiect de os; 3 fibulă de bronz de tip Peschiera (reconstituire); 4 fragment de topor-ciocan de piatră.

www.mnir.ro

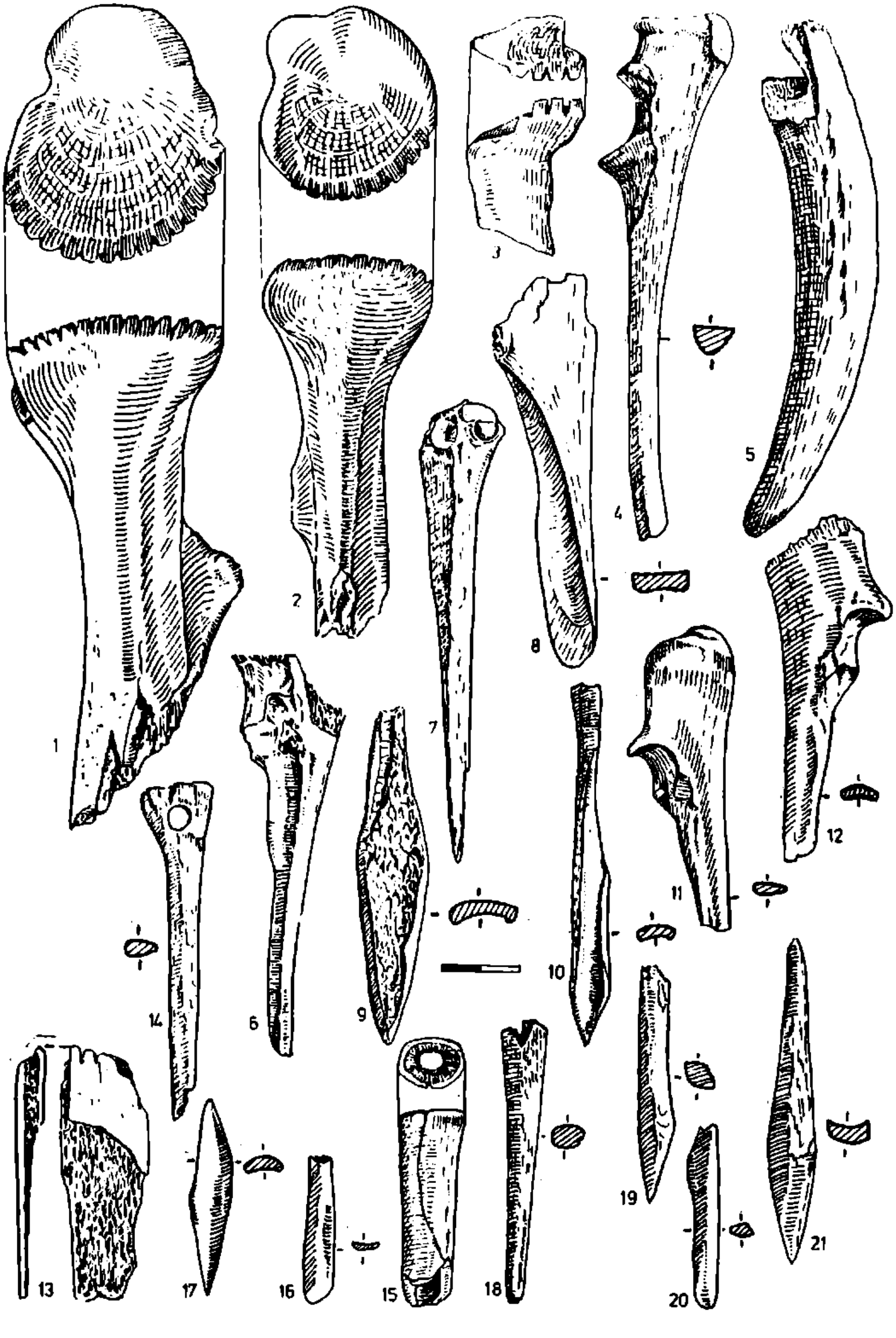

Fig.8.- Unelte şi obiecte de os.

www.mnir.ro

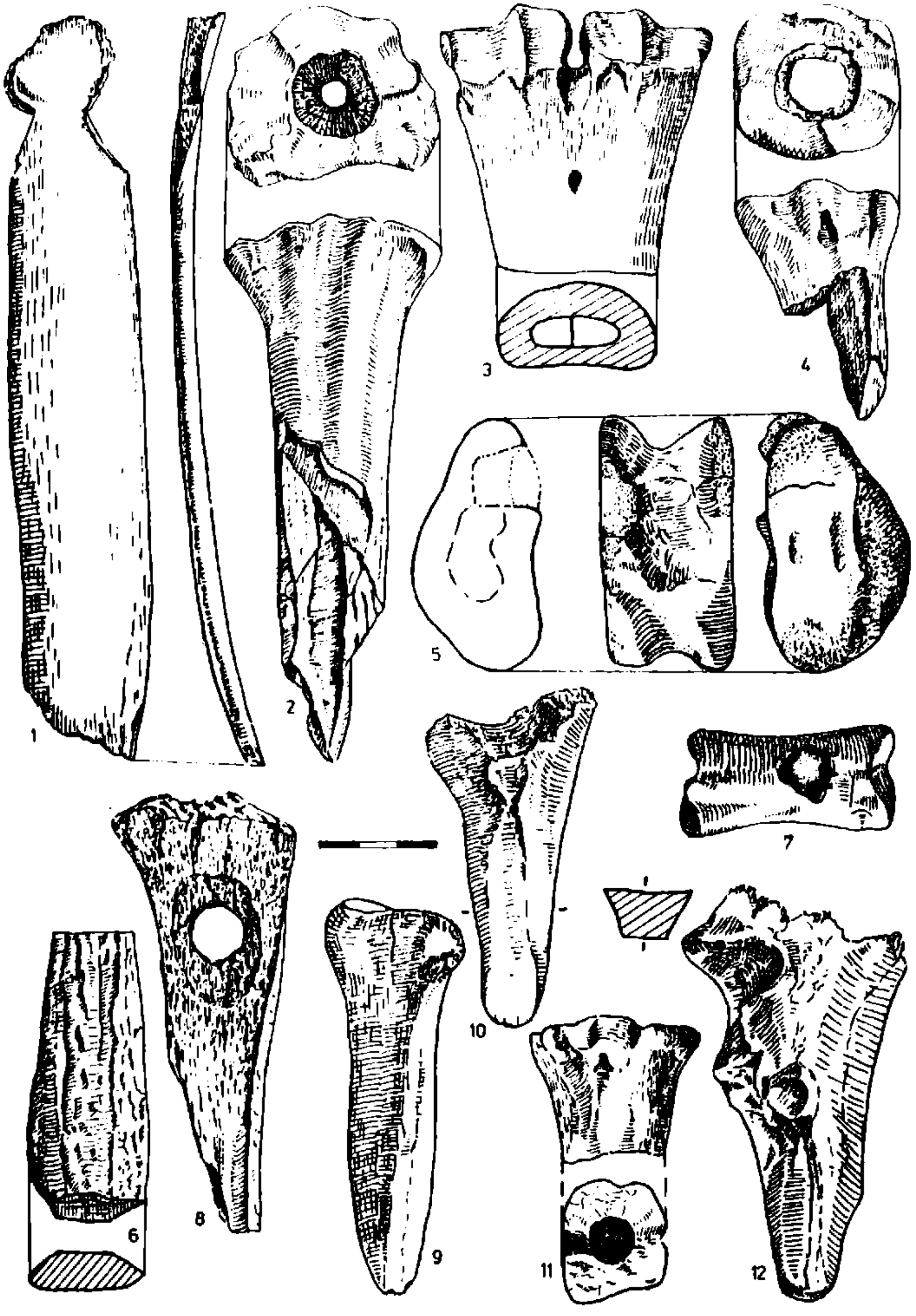

Fig.9.- Unelte, obiecte şi resturi de os şi corn cu urme de prelucrare .

www.mnir.ro

Cearamica hallstattiană tîrzie identificată la Rateşu Cuzei se înscrie în aspectul specific ultimei faze, Ha D, cunoscut atît de bine în Moldova ca şi în celelalte regiuni ale României.

N O T E

1 Cercetările arheologice de suprafaţă de la Rateşu Cuzei se datoresc lui Ghenuţă Coman şi Ionel Baumann de la Muzeul din Vaslui.

2 ADRIAN C. FLORESCU, Contribuţii la cunoaşterea culturii Noua, în Arheologia Moldovei, II-III, 1964, p.149, fig.2/5.

3 Ibidem, p.156, fig.8/6.

4 Ibidem, p.152 şi fig.2/3; 3/1; 4/5; 14/4,5.

5 Ibidem, p.152 şi fig.5/3,10.

6 Ibidem, fig.5/6.

7 Ibidem, p.152.

8 JAN FILIP, Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas, 2, (L-Z), Praga, 1969, p.1016.

9 Vezi în prezentul volum VALERIA EDITH IONESCU-RUSU, MARIA BRAILEANU, Studiul resturilor faunistice descoperite în aşezarea de la Rateşu Cuzei, aparţinînd culturii Noua (epoca bronzului).

10 ALEXANDRINA ALEXANDRESCU, Şantierul Valea Jijiei. Sondajele de la Larga Jijia, com.Movileni, raionul Iaşi, în SCIV, III, 1952, p. 52 şi urm.

11 ADRIAN C.FLORESCU, Săpăturile de salvare de la Andrieşeni, în Materiale, VI, 1960, p.121 şi urm.

12 M.DINU, Cercetări arheologice la Valea Lupului, în SCIV, V, 1-2, 1954, p.20; idem, Cercetările arheologice de la Valea Lupului, în SCIV, VI, 3-4, 1955, p.703 şi urm.; idem, Şantierul arheologic Valea Lupului, în Materiale, III, 1957, p.169 şi urm.

13 I.T.DRAGOMIR, Săpăturile arheologice de la Cavadineşti, în Materiale, VI, 1960, p.454 şi urm.; idem, Săpăturile arheologice de la Cavadineşti, în Materiale, VII, 1961, p.151 şi urm.

14 M.PETRESCU-DÎMBOVIŢA, Şantierul Valea Jijiei (Săpăturile de la Truşeşti), în SCIV, III, 1952, p.75 şi urm.; ibidem, în SCIV, IV, 1-2, 1953, p.23 şi urm.; ibidem, în SCIV, 3-4, 1953, p.456 şi urm.

15 ADRIAN C.FLORESCU, ŞT.RUGINA, D.VICOVEANU, Aşezarea din epoca bronzului tîrziu de la Gîrbovăţ, în Danubius, I, Galaţi, 1967, p.75-87.

16 În legătură cu cronologia şi etapele de evoluţie ale culturii Noua, vezi Istoria României, I, 1960, p.132; ADRIAN C.FLORESCU, în ArhMold, II-III, 1964, p.185 şi urm.; Dicţionar de istorie veche a României, Bucureşti, 1974, p.431.

17 H.MÜLLER-KARPE, Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, Berlin, 1959, fig.21/7.

18 Ibidem, fig.64.

www.mnir.ro

19 EUGENIA ZAHARIA, Remarques sur le Hallstatt ancien de Transylvanie. Travailles et trouvailles de Mediaş 1958, în "Dacia", N.S., IX, 1965, p.83-104.
20 Z.SZÉKELY, Aşezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei, Braşov, 1966, p.17-28 şi 29-35.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE RATEŞU CUZEI, DÉP. DE VASLUI

Résumé

Pendant l'automne de l'année 1977 le Musée d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie a effectué un sondage préliminaire au point "La Chiuă", situé du côté nord-ouest du village Rateşu Cuzei (com. de Rebricea, dép.de Vaslui), où à la suite des recherches de surface, avaient été identifiés des vestiges archéologiques des différentes périodes.

Les recherches effectuées ont fourni l'occasion de déterminer la consistance de la couche archéologique, la succession des niveaux d'habitat et des principaux aspects culturels.

La stratigraphie de l'établissement présente la suivante succession: le sol végétal actuel, épais de 0,20 m, où on peut trouver des tessons céramiques du premier et du second âge du fer, tessons dispersés par le labourage, suivi par une couche de terre brun-cendrée, épaise de 0,60-0,70 m, représentant le niveau d'habitat de la période du bronze récent; sous celle-ci on trouve la couche brun-jaunâtre succédée par le sol jaune, stérile (fig.1).

Au niveau d'habitat de l'âge du bronze lui correspond aussi une habitation du type "cendrier". A l'intérieur de celle-ci on a identifié un âtre, marqué par une tablette en terre, sur laquelle se trouvaient des restes ostéologiques et des produits céramiques spécifiques pour la culture Noua (fig.3/1).

Le niveau d'habitat appartenant à la période récente de l'âge du bronze est richement représenté, spécialement par des produits céramiques, des restes fauniques et des objets en os.

Quoique exclusivement fragmentaire, on peut quand-même affirmer que la céramique réfléchit les principales formes caractéristiques pour le répertoire de la culture Noua, des vases au bord légèrement évasé, au corps allongé et légèrement bombé et au décor représenté par une bande en relief et aux proéminences plates, appartenant du point de vue typologique aux ainsi-nommés "vases en forme de sac" (fig.2/1, 9-10; 3/2) des tasses aux anses en bande (fig.4/3-4) aux boutons (fig.4/5.8) ou à la crête (fig.4/6-7).

Parmi les vestiges de l'âge du bronze on doit rappeler aussi un fragment de fibule en bronze (fig.7/3) qui reconstitue une des variantes anciennes de la fibule en forme d'archet de violon (Peschiera).

www.mnir.ro

Mais c'est bien frappante, pour l'habitat de la période du bronze récent, la richesse du matériel faunique, dont l'analyse indique la prédominance des animaux domestiques, spécialement des bêtes à cornes par rapport aux bêtes sauvages (note no.9).

En etroite relation avec le matériel faunique peuvent être mis les nombreux fragments osseux qui représentent soit les différents outils en os, soit les restes qui ont résulté du façonnage de l'os.

Par leur fréquence, une place importante dans l'ensemble des outils en os, est détenue par les perçoirs (fig.8/6-7,9-10,14,17,19,21), et par les petits ciseaux ou les spatules (fig.8/3,16,20; 9/9-10, 12). Parmi les outils il-y-a quelques "scapulae" prévues avec des entailles au bord de la cavité glénoide (fig.8/1-3). Hors les outils proprement-dits on trove aussi de nombreux os et fragments de cornes de cerf ayant des traces évidentes de façonnage.

L'habitat hallstattien, marqué par des fragments céramiques, comporte deux niveaux, déterminés seulement par des moyens purement typologiques. Au plus ancien niveau lui correspond des tessons faits en pâte jaunâtre - brique à l'intérieur et noir brillant à l'extérieur qui proviennent spécialement de ces vases bitronconiques, ornementés de cannelures horizontales parallèles (fig.6/1-2,5,11), spécifiques pour le Hallstatt ancien de l'espace carpatho-danubien.

Le niveau suivant comprend des vestiges céramiques en pâte gris-jaunâtre, provenant de vases grands, bitronconiques, prévus de boutons proéminents à empoigner situés au centre (fig.6/6,12) et qui sont caractéristiques pour le Hallstatt récent.

La période du Latène est illustrée par des fragments céramiques traditionnels ou réalisés dans une technique supérieure.

D'après ses caractéristiques principales, l'habitat de Rateşu Cuzei s'inscrit dans le groupe des découvertes de Larga Jijia, Andrieşeni, Valea Lupului, Cavadineşti, Truşeşti (Ţuguieta), Gîrbovăţ (Zahareasca) etc., appartenant à l'horizon culturel Noua, généralisé, entre les XIVe -XIIe siècles av.n.è. (note no.16) non seulement en Moldavie, mais aussi sur la plus grande étendue du territoire de la Roumanie.

La période comprise entre les XIVe-XIIe siècles av.n.è. est caractérisée aussi par l'apparition chez nous de la fibule de type Peschiera. L'exemplaire de Rateşu Cuzei représente une variante du plus ancien type de fibule en forme d'archet de violon. Il ressemble aux exemplaires découverts à Peschiera et à Thapsos, attribués aux deux dernières périodes de l'âge du bronze (BzC et BzD), encadrées du point de vue chronologique, d'après le système établi par H.Müller-Karpe, entre les XIVe-XIIIe siècles av.n.è. (note no.18).

Conformément à la technique d'exécution, la céramique hallstattienne ancienne de Rateşu Cuzei appartient à la culture Mediaş, attribuée à la phase B du Hallstatt ancien et encadrée du point de vue chronologique aux Xe-IXe siècles av.n.è.

La céramique hallstattienne récente s'inscrit dans l'aspect spécifique pour la dernière phase du Hallstatt - phase D - connue aussi bien en Moldavie que dans les autres régiens de la Roumanie.

www.mnir.ro

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Profil de l'habitation et plan de l'âtre.
Fig.2.- Céramique spécifique pour la culture Noua.
Fig.3.- Céramique Noua.
Fig.4.- Céramique Noua.
Fig.5.- Céramique Noua ornementée.
Fig.6.- Céramique hallstattienne: 1-2, 4-5,7,8-11,13 - Hallstatt ancien; 3,6,12 - Hallstatt récent.
Fig.7.- Différents objets: 1 - disque en terre cuite 2 - objet en os; 3 - fibule en bronze de type Peschiera (reconstitution); 4 - fragment d'une hache - marteau en pierre.
Fig.8.- Outils et objets en os.
Fig.9.- Outils, objets et restes en os et corne avec des traces de façonnage.

www.mnir.ro

STUDIUL RESTURILOR FAUNISTICE DESCOPERITE ÎN AȘEZAREA DE LA RATEȘU CUZEI APARȚININD CULTURII NOUA (EPOCA BRONZULUI)

de VALERIA EDITH IONESCU RUSU
și MARIA BRĂILEANU

Materialul faunistic pe care îl analizăm provine din săpăturile executate în așezarea din epoca bronzului, cultura Noua, de la Ratešu Cuzei, com. Rebricea, jud. Vaslui[1].

Materialul cuprinde 595 fragmente osoase, aparținînd în exclusivitate mamiferelor (determinate 538) și reprezintă în majoritate resturi menajere; între ele se găsesc și unele fragmente ce constituie fie unelte, fie resturi provenite din prelucrarea oaselor.

Resturile faunistice provin de la 5 specii sălbatice (cerb, căprior, vulpe, urs, bursuc) și de la 6 specii domestice (porc, bou, oaie, capră, cal, cîine) (vezi tabelele 1 și 2).

Tabel 1. Repartiția speciilor pe număr de piese și număr minim de indivizi

Specia sau grupa	Nr.piese	%	NMI	%
Sus domesticus	55	10,22	8	14,81
Bos taurus	297	55,20	21	38,88
Ovi-caprinae	110	20,44	15	27,77
Equus caballus	63	11,71	4	7,40
Canis familiaris	5	0,92	1	1,85
Cervus elaphus	3	0,56	1	1,85
Capreolus capreolus	1	0,18	1	1,85
Vulpes vulpes	1	0,18	1	1,85
Ursus arctos	1	0,18	1	1,85
Meles meles	2	0,37	1	1,85

ANALIZA SPECIILOR[2]

Porcul (Sus domesticus L). Îi aparțin în materialul nostru 55 fragmente, considerate ca provenind de la 8 indivizi (7 stabiliți pe mandibule și unul prin prezența în material a unui radius de animal foarte tînăr, fără corespondență de vîrstă în dentiție). Reprezintă între animalele domestice specia (cu valoare alimentară) cel mai puțin reprezentată ca număr de fragmente. Resturile scheletice sînt puternic fragmentate, astfel încît nu s-au putut executa decît puține măsurători (tabel 3), ce evidențiază însă prezența unui porc destul de masiv; talia, calculată pe un astragal, este de 96,66 cm.

Boul (Bos taurus L). Resturile osoase aparținînd acestei specii reprezintă mai mult de jumătate din materialul determinat. Cele 297 piese

www.mnir.ro

MATERIALUL FAUNISTIC DIN AȘEZAREA RATEȘU CUZEI
(Epoca bronzului cultura Noua)

TABEL 2

SPECIA / PIESA	Sus domesticus	Bos taurus	Ovis-caprinae			Equus caballus	Canis familiaris	Cervus elaphus	Capreolus capreolus	Vulpes vulpes	Ursus arctos	Meles meles
			Ovis	Capra	O-C*							
Corn			1					3				
Craniu - maxilar	7	33			3	8						
Dentiție superioara izolată	1	9			7	6						
Mandibulă	11	31			25	4	2			1		
Dentiție inferioară izolată	7	15			8	5						
Vertebră	1	15			1	4						
Coastă		4										
Scapulă	7	22	6									
Humerus	3	6	5									
Radius	3	12	4		5						1	
Cubitus	1	3	3		1	3	1		1			
Carpian		1										
Metacarpian		19	2	1	3	3						
Coxal	5	13			1	1	1					2
Femur		14	2		2	5						
Tibia	4	15	1	1	12	1	1					
Peroneu	1											
Astragal	1	14	2			4						
Calcaneu		7		1		1						
Tarsian		2										
Metatarsian		24	2	2	6	5						
Metatarsian rudimentar						1						
Falanga I		27	3			6						
Falanga II		3				2						
Falanga III		3				1						
Metapodiu	3					3						

*Reprezintă materialul pe care nu s-a putut face diferențierea între genurile Ovis și Capra.

www.mnir.ro

sînt constituite din fragmente de craniu, maxilare, dinţi, dar mai ales din oase ale extremităţilor, între care se află şi trei metapodii întregi; remarcăm absenţa din material a coarnelor. Numărul minim de indivizi, stabilit pe mandibule, este 21.

Dimensiunile fragmentelor, prezentate în tabelul 4, demonstrează existenţa unor bovine destul de apropiate de cele descoperite într-o altă aşezare de cultura Noua, din aceeaşi perioadă, la Valea Lupului[3].

Înălţimea la greabăn, calculată pe metapodii, este în medie 121,78 cm (după Boessneck) şi 116,44 cm (după Talkin), înscriindu-se pe linia diminuării taliei la bovinele din epoca bronzului faţă de cele din neolitic.

Oaia (Ovis aries L) şi capra (Capra hircus L). Reprezentate prin 110 resturi osoase, urmează ca frecvenţă în material bovinelor. Extrem de fragmentare, numai pe 36 piese se pot distinge caractere morfologice ce fac posibilă atribuirea lor genului Ovis (31) sau Capra (5). Ca resturi scheletice în material domină oasele extremităţilor (tabele 5, 6). S-a găsit un singur corn, masiv de Ovis mascul, ce prezintă anumite particularităţi. Astfel se evidenţiază doar două feţe: una medio-nucală, plană şi alta laterală, convexă, secţiunea bazei fiind din acest motiv aproape semicirculară; singura muchie prezentă este cea anterioară, foarte ascuţită. Menţionăm că piese asemănătoare au fost descrise în materialul de la Cernavoda[4].

Numărul minim de indivizi stabilit pe întreaga populaţie este 15, dintre care Ovis = 6 şi Capra = 1; se constată deci dominarea ovinelor faţă de caprine.

Tabel 3. Măsurători executate pe materialul oses de Sus domesticus (în mm).

	Maxilar inferior						
1	Lungimea simfizei	70,5	68,2	67,1	65,5	62,5	56,6
	Scapulă						
1	Lungime maximă cap artic.	44,2	39,9	39,7			
2	Lungime minimă gît	28,9	27,5	26,4			
	Radius						
1	Lărgimea epifizei sup.	33,7					
	Cubitus						
1	Lărg. max. a supraf.artic.	21,6					
	Coxal						
1	Diametrul acetabular	38,4	33,2				
	Tibie						
1	Lărgimea epifizei infer.	34,3	31,8				
	Astragal						
1	Lungimea laterală	54,5					

Referitor la vîrsta de sacrificare a ovicaprinelor, notăm în raportul animale tinere (sub 18 luni)/animale adulte un uşor decalaj în favoarea primei categorii (7/5) (tabel 7).

Cerbul (Cervus elaphus L). Îi aparţin în materialul nostru 3 fragmente de coarne, resturi provenite de la confecţionarea unor obiecte.

www.mnir.ro

Tabel 4. Măsurători executate pe materialul osos de Bos taurus (în mm).

	Maxilar inferior							
1	Lungimea P_1-M_3	136,5						
2	Lungimea P_1-P_3	55,9	54,1	50,2				
3	Lungimea M_1-M_3	84,3						
4	Lărgimea M_3	34,6	34,1	33,2				
	Scapula							
1	Lungime maximă cap artic.	68,6	62	62	58	57,5	55,5	
2	Lungimea supraf.artic.	57,2	54	53,5	52	51	50	
3	Lărgimea minimă gît	55	51	50,1	49	47	41,5	
	Radius							
1	Lărgimea epifizei sup.	76,5	73,2	73	71,2			
2	Lărg.supraf.artic.sup.	72,5	68,4	67,6	65,5			
3	Lărg.epifizei infer.	70	68,1					
	Metacaprian							
1	Lărgimea epifizei sup.	65,7	61	60,9	60,1	53,8		
2	DAP superior	39,9	39,1	38	35,1			
3	Lărgimea epifizei inf.	65	59,3	52,7	52,7			
4	DAP inferior	31,5	29,6	(28,3)	(23)			
	Coxal							
1	Diametrul acetabular	64						
	Tibie							
1	Lărgimea epifizei infer.	67,2	59,2	56,8	56,6	53,4	54,5	52,1
	Astragal							
1	Lungimea maximă	71	70	66,5	66,5	64,4	64	62,8
		62,7	62	61	59,4	59,2		
	Calcaneu							
1	Lungimea maximă	153	151,5	135				
	Metatarsian							
1	Lărgimea epifizei sup.	47,5	44					
2	DAP superior	44,6	45,1					
3	Lărgimea epifizei infer.	64	62,1					
4	DAP inferior	34,5	31					
	Falanga I							
1	Lungime maximă	68,7	66	65,4	65,3	65,2	65	63
		61	60,1	60	60	59,5	59	58,8
		57,9	57	56,2	56	55	53,6	
	Falanga II							
1	Lungimea maximă	45,1	37,7					
	Falanga III							
1	Lungimea maximă	86,4	78,4	67				
	Metapodii întregi	Mtc	Mtt	Mtt				
1	Lungimea maximă	181,5	208,5	230,9				
2	Lărgimea epifizei super.	(49,5)	40,6	49				
3	DAP superior	31	40,3	46,3				
4	Lăţime minimă diafiză	31,3	22,8	27,8				

www.mnir.ro

5 DAP minim diafiză	21,1	20,9	25,8
6 Lărgimea epifizei infer.	55,5	49	60,7
7 DAP inferior	29,6	28,1	33,6
Sex prezumat	♂	♀	♂
Talia după Boessneck (în cm)	116,16	117,38	131,80
Talia după Talkin (în cm)	111,25	111,33	126,76

Căpriorul (Capreolus capreolus L). Este prezentat în materialul nostru printr-o singură piesă osoasă - un cubitus drept.

Calul (Equus caballus L). Ca număr de fragmente (63) urmează în materialul cercetat bovinele şi ovicaprinele, dar ca număr minim de indivizi (4), stabilit pe astragale, este depăşit şi de porc.

Fragmentarea puternică a resturilor osoase permite efectuarea unui număr redus de măsurători (tabel 8); totodată semnalează posibila folosire a acestor animale în alimentaţie.

Cînele (Canis familiaris L). Este prezent în materialul nostru prin 5 fragmente, ce provin probabil de la acelaşi individ ce pare să se încadreze în tipul Canis familiaris intermedius Wold (tabel 9).

Vulpea (Vulpes vulpes L). S-a găsit o singură piesă, o mandibulă stîngă, ce provine de la un animal adult.

Ursul (Ursus arctos L). În materialul nostru este reprezentat printr-un singur rest - un fragment de radius distal neepifizat.

Bursucul (Meles meles L). Au fost găsite două coxale, drept şi stîng, ce provin probabil de la acelaşi iadivid.

DISCUŢII

În materialul faunistic descoperit în aşezarea de la Rateşu Cuzei raportul dintre speciile domestice şi cele sălbatice este net în favoarea primei categorii, atît ca număr de fragmente (98,49% faţă de 1,5%), cît şi ca număr minim de indivizi (90,74% faţă de 9,25%).

Numărul mic de resturi osoase şi de indivizi aparţinînd speciilor sălbatice înlesnesc afirmaţia că vînătoarea avea un rol cu totul secundar, fiind practicată probabil întîmplător.

Semnalăm prezenţa în sec.XIV-XII î.e.n. a cerbului şi a ursului, specii neîntîlnite astăzi în această zonă.

Luînd în consideraţie numai speciile domestice folosite în alimentaţie (porc, bou, oaie, capră, cal), observăm dominarea în material a taurinelor. Înălţimea la greabăn a bovinelor crescute de locuitorii aşezării de la Rateşu Cuzei este medie, înscriindu-se pe linia diminuării taliei la animalele din epoca bronzului faţă de cele din neolitic.

Ca frecvenţă, pe locul următor se situează ovicaprinele, situaţie întîlnită de altfel în materialul faunistic provenit şi din alte staţiuni aparţinînd culturii Noua[5]. Ovinele apar în cantitate mult mai mare decît caprinele, fapt semnalat de altfel pentru toate staţiunile arheologice din epoca bronzului la noi în ţară[6]. Referitor la vîrsta de sacrificare a ovicaprinelor, raportul tinere/adulte sugerează folosirea lor mai ales ca furnizoare de carne, dar şi pentru lapte şi lînă.

www.mnir.ro

Cu privire la porcine, notăm talia înaltă şi robusteţea acestora, înscriindu-se pe linia creşterii taliei medii a porcinelor din epoca bronzului, faţă de cea a animalelor din epoca neoliticului[7].

În materialul faunistic provenit din aşezarea de la Rateşu Cuzei s-au găsit 31 fragmente osoase ce constituie fie unelte din os, fie resturi provenite din prelucrarea osului sau cornului[8]. Dintre acestea, cele mai multe aparţin speciilor domestice (83,87%) şi în special bovinelor (tabel 10). Ca piese anatomice se pare că au fost preferate metatarsele, urmate de cubitusuri şi coaste.

Tabel 5. Resturile osoase de ovi-caprinae

Piesa	Ovis	Capra	O - C	NMI
Corn stîng	1♂			
Maxilar sup.dr.			2	
Maxilar sup.stg.			1	
Dentiţie sup.izol.			7	
Mandibule drepte			14	14 OC
Mandibule stîngi			11	
Dentiţie inf.izol.			8	
Vertebră			1	
Scapulă stîng	6			6 O
Humerus drept	3			
Humerus stîng	2			
Cubitus	3		1	
Radius drept	3		2	
Radius stîng	1		3	
Metacarp drept	2		1*	1 OC
Metacarp stîng		1	2	1 C
Coxal			1	
Femur drept			1	
Femur stîng	2		1	
Tibie dreaptă	1		3	
Tibie stîngă		1	9	
Astragal drept	1			
Astragal stîng	1			
Calcaneu drept		1		
Metatars drept		1	2	
Metatars stîng	2	1	4	
Falanga 1	3			

*Provine de la un animal mult mai tînăr decît indică orice piesă dentară.

Semnalăm prezenţa între aceste fragmente a trei scapule de bou, cu marginea cavităţii glenoide brăzdată de crestături, tipuri unice întîlnite numai în aşezările aparţinînd culturii Noua.

www.mnir.ro

În concluzie, pe baza analizei resturilor faunistice putem presupune că locuitorii aşezării de la Rateşu Cuzei (epoca bronzului, cultura Noua) aveau ca ocupaţie principală păstoritul (mai ales a bovinelor), între celelalte îndeletniciri înscriindu-se şi prelucrarea osului.

Tabel 6. Măsurători executate pe materialul osos de ovicaprinae (în mm).

		Ovis	Capra	Ovi-caprinae*
	Corn			
1	Lungime maximă	(210)		
	Maxilar superior			
1	Lungime P^1-P^3			39,4
2	Lungime M^1-M^3			42,8
3	Lungime M^3			17,2
	Maxilar inferior			
1	Lungime P_1-M_3			78,5
2	Lungime P_1-P_3			23,3 35,3 35,3 31,2 30,2 29,2 28,7
3	Lungime M_1-M_3			51,1 49,4 48,6 48,1
4	Lungime M_3			25,1 23,7 23,4 22,1
	Scapula			
1	Lungime cap artic.	35,5 34,4 33,7 32,8 32,1		
2	Lungime supraf.artic.	32 28,9 28,8 25,5 24,9		
3	Lărgime minimă gît	25,9 24,8 21 20,6 19,9		
	Humerus			
1	Lărg.epifiza infer.	33,4 33,3 30,8 29,9		
2	Lărg.supr.artic.inf.	30,4 30,2 28,5 27,9		
	Radius			
1	Lărg.epifiza super.	37,1 33,9 32,8 30,8		
2	Lărg.supr.artic supr.	33,3 30,4 29,9 29,9		
	Metacarpian			
1	Lărg.epifiza super.	27,3		
2	Lărg.epifiza infer.		25 21,7	
	Femur			
1	Lărg.epifiza infer.	36,4 35,8		
	Tibie			
1	Lungime maximă		218,1	
2	Lărg.epifiza super.		39	
3	Lărg.epifiza infer.		26,1	27,3 23,3
	Astragal			
1	Lungime maximă	29,5 27		
	Metatars			
1	Lărg.epifiza super.	22,5		
	Falanga I			
1	Lungime maximă	38,2 37,8 37,5		

* Reprezintă materialul la care nu s-a putut face diferenţierea Ovis-Capra.

www.mnir.ro

Tabel 7. Repartiţia pe vîrste de sacrificare la ovi-caprinae.

NMI	Vîrsta	Piesa pe care s-a determinat
1	5/7 luni	1 mandibulă dreaptă
2	7/9 luni	2 mandibule drepte
2	9/10 luni	2 mandibule drepte
2	10/11 luni	2 mandibule drepte
1	25/26 luni	1 maxilar superior drept
4	adult	4 mandibule drepte

Tabel 8. Măsurători executate pe materialul osos de Equus caballus (în mm).

	Metacarpian				
1	Lăţime minimă diafiză	26,5			
2	DAP minim diafiză	19,5			
	Coxal				
1	Diametrul acetabular	65			
	Femur				
1	Lărgimea epifizei inferioare	89,3	78,7		
	Astragal				
1	Lungime maximă	63	62,3	58	
	Metatarsian				
1	Lărgime epifiza super.	53,8			
2	DAP superior	45,3			
3	Lărgime epifiza infer.	49,2			
4	DAP inferior	40,4			
	Falanga I				
1	Lungime maximă	92,6	88,2	85	84,3
2	Lărgime epifiza super.	60	57,2	55,5	54,3
	Falanga II				
1	Lungime maximă	50	49,4		
	Falanga III				
1	Lungime maximă	51,7			

Tabel 9. Măsurători executate pe mandibulele de Canis familiaris (în mm).

	Dr.	Stg.
Lungimea alveolelor P + M	77,8	77,5
Lungimea alveolelor P_1-P_4	41,1	41,7
Lungimea alveolelor M_1-M_3	36,9	37,8
Lungimea lui M_1	22,5	22,5

www.mnir.ro

Lărgimea lui M_1	9,5	9,2
Înălțimea lui M_1	12,5	13,1
Grosimea ramului la M_1	12	12,3

Tabel 10. Repartiția pe specii și pe piese anatomice a fragmentelor prelucrate

	Sus domesticus	Bos taurus	Ovi-caprinae	Equus caballus	Canis familiaris	Cervus elaphus	Capreolus capreolus	Ursus arctos
Corn						3		
Dentiție	1							
Coastă		4						
Scapulă		3						
Radius	1	1						1
Cubitus			2	1	1		1	
Tibie		1	1					
Peroneu	1							
Metatars		6		1				
Astragal		1						
Falanga I		1						

NOTE

1 Materialul ne-a fost pus la dispoziție de către tovarășul Costachi Buzdugan, căruia îi mulțumim și pe această cale.

2 Aducem mulțumiri tovarășei Alexandra Bolomey pentru sprijinul dat în determinarea materialului.

3 SERGIU HAIMOVICI, Sravnitelnoe izucenie faunisticeskih ostatkov epoh neolita i bronzî, naidenîh v poselenii u Valea Lupului, în An.st. Univ., Iași, s. a II-a, t.VIII, f.2, 1962.

4 SERGIU HAIMOVICI, Studiul resturilor de faună descoperite în stațiunea de la Cernavoda (dealul Sofia), Comunicare prezentată la Lucrările Sesiunii științifice ale stațiunii Agigea din 1966.

5 SERGIU HAIMOVICI, Studiul resturilor de faună din așezarea de la Popești aparținînd epocii bronzului, în An.st.Univ., Iași, s. a II-a, t.IX, f.1, 1963.

6 SERGIU HAIMOVICI, Caracteristicile mamiferelor domestice descoperite în stațiunile arheologice din epoca bronzului de pe teritoriul României, în An.st.Univ., Iași, s. a II-a, f.1, 1968.

www.mnir.ro

7 SERGIU HAIMOVICI, op.cit., 1968.
8 Vezi în acelaşi volum articolul referitor la săpăturile din aşezarea de la Rateşu Cuzei de tovarăşul Costachi Buzdugan.

L'ÉTUDE DES RESTES FAUNIQUES DÉCOUVERTS DANS L'ÉTABLISSEMENT DE RATEŞU CUZEI APPARTENANT À LA CULTURE NOUA (L'ÂGE DU BRONZE)

Résumé

Le matériel faunique appartient aux mammifères domestiques (le porc, le mouton, le boeuf, la chèvre, le cheval, le chien) et sauvages (le cerf, le chevreuil, le renard, l'ours, le blaireau); la répartition des espèces par nombre de pièces et nombre minimum d'individus est présentée dans le tableau 1.

Des données présentées il résulte que dans l'économie alimentaire des habitants de l'établissement de Rateşu Cuzei, les espèces domestiques sont prépondérantes par rapport aux sauvages.

On signale aussi la présence dans le matériel des objets en os et des restes provenant du façonnage de l'os et de la corne.

www.mnir.ro

SONDAJUL ARHEOLOGIC DE LA VOINEŞTI, JUD. VASLUI

de COSTACHI BUZDUGAN

Descoperiri întîmplătoare şi uneori chiar verificări practice sub formă de sondaje indicau existenţa, pe teritoriul comunei Voineşti (jud. Vaslui), din nordul Colinelor Tutovei, a numeroase obiective arheologice, aparţinînd diferitelor perioade istorice[1].

În cadrul planului de săpături al Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România, în toamna anului 1976 s-a întreprins un sondaj de informare în punctul cunoscut în toponimia localnicilor sub numele de "Fundătura", unde fuseseră identificate, prin cercetări anterioare, vestigii hallstattiene tîrzii.

Punctul menţionat se află în marginea de nord a satului Voineşti, pe fundul unei văi flancate înspre est şi vest de culmi înalte ale căror pante curg tot mai lin spre albia pîrîului Iezer. Pe partea foarte domoală a pantei de vest, pe un teren înţelenit, a fost deschisă şi săpată în întregime o secţiune de 37 x 1,50 m (S 1), orientată nord-sud, care a prilejuit obţinerea datelor necesare pentru a determina natura obiectivului, durata şi intensitatea lui.

Deşi de proporţii reduse, însumînd abia suprafaţa de 55,50 m.p., sondajul practicat a scos la iveală un material suficient de bogat şi reprezentativ pentru soluţionarea problemelor de interes arheologic imediat. Materialele descoperite, constînd îndeosebi din ceramică, cîteva fusaiole şi resturi provenite de la locuinţe, constituie dovada neîndoielnică a existenţei aici a unei vechi aşezări omeneşti, locuită în Hallstatt-ul tîrziu şi în perioada următoare - La Tène.

Stratigrafia porţiunii săpate, de o simplitate caracteristică aşezărilor hallstattiene tîrzii deschise, prezintă următoarea succesiune: sub pămîntul vegetal actual, gros de 10-15 cm, urmează solul brun cu resturi ceramice La Tène, care atinge pe alocuri grosimea de 25 cm.

Acestuia îi urmează un strat de pămînt brun-granulos a cărui grosime nu depăşeşte 50 cm, reprezentînd nivelul hallstattian de locuire, succedat de solul brun-gălbui şi, în sfîrşit, pămîntul galben, steril (fig.1/1).

Nivelului hallstattian îi corespunde şi o locuinţă de suprafaţă, identificată spre capătul de nord al secţiunii săpate, cercetată doar parţial. Marcată de resturi de chirpic, rezultate de la dărîmăturile pereţilor, şi ceramică fragmentară, această locuinţă descrie în plan o formă rectangulară, cu colţurile uşor rotunjite (fig.1/2) - formă atît de obişnuită pentru perioada căreia îi aparţine.

Ceramica hallstattiană este în exclusivitate fragmentară. Din punct de vedere al tehnicii de prelucrare, ea oferă o singură categorie: ceramică de tehnică tradiţională. În schimb, după calitatea pastei, se pot deosebi două grupe distincte. Prima este reprezentată de ceramica fină,

www.mnir.ro

din pastă bine frămîntată, cu nisip în compoziţie, de culoare neagră, uneori cu luciu metalic pe suprafaţa exterioară. Cea de a doua grupă, cantitativ mai puţin numeroasă, o formează ceramica din pastă grosieră, cu nisip şi pietricele în compoziţie, de culoare cărămizie şi gălbui-cenuşie.

Repertoriul ceramic, reconstituit doar pe baza unor fragmente semnificative, este destul de modest ca mijloace de exprimare, fiind limitat la cîteva forme ce se înscriu perfect în tipologia reprezentativă pentru ultima perioadă a Hallstatt-ului (Ha D). Printre formele frecvent întîlnite trebuie menţionate străchinile, care se manifestă sub diverse variante ale aceluiaşi tip sau chiar sub tipuri diferite. În primul rînd este de subliniat prezenţa străchinilor de dimensiuni medii, cu corpul tronconic, prevăzute cu caneluri superficiale, dispuse oblic pe buza arcuită, ce se subţiază spre margine, lucrate din pastă fină, de culoare brună ori cărămizie (fig.2/2,5). Nu numai ca formă, dar şi ca ornamentaţie şi chiar ca mod de dispunere a acesteia, tipul de strachină se paralelizează cu exemplarele identice descoperite în Moldova, la Rădeni[2], Brăhăşeşti[3] sau în Oltenia, la Balta Verde[4], Gogoşu[5], Ferigile[6], încadrate cronologic grosso modo, între sec. VII-V î.e.n.[7].

Un fragment din pastă cărămizie redă imaginea unei variante scunde a acestui tip de strachină (fig.2/2). Prin unele elemente formale, ea se apropie de varianta a treia a tipului I A de la Ferigile[8]. Un alt fragment, asemănător cu cel prezentat anterior, reconstituie forma unei străchini de mici dimensiuni, foarte puţin adîncită, ca o tipsie (fig.2/4). Pe baza unui fragment din pastă cenuşie-gălbuie se poate semnala prezenţa străchinii tronconice, cu buza îngroşată şi tăiată drept, cu "apucătoare" de formă semilunară, uşor înălţate deasupra marginii (fig.1/1).

O altă categorie ceramică o constituie ceştile, printre care un exemplar de dimensiuni mici, lucrat din pastă fină, de culoare brună, cu corpul scund, pereţii uşor arcuiţi, gîtul relativ înalt şi fundul în umbo, este prevăzut pe pîntece cu caneluri largi (faţete), dispuse oblic (fig. 2/6). Comună Hallstattu-ului timpuriu, de unde trece apoi în complexul Basarabi, această formă de ceaşcă se menţine, cu unele modificări, în perioada hallstattiană tîrzie, întîlnindu-se sub diferite variante la Stoicani[9], Gogoşu[10], Ferigile[11] etc.

În sfîrşit, o toartă fragmentară din pastă gălbui-cenuşie, lucrată din bandă de secţiune lenticulară, indică o variantă a tipului de cană cu o toartă supraînălţată (fig.2/3), specifică perioadei hallstattiene tîrzii, cu prelungiri pînă în epoca următoare.

Locuirea din cea de a doua epocă a fierului sau Latène este documentată prin ceramica geto-dacică de tehnică superioară, din pastă fină, mai ales de culoare cenuşie. Tot acestei perioade îi aparţin şi resturile ceramice de factură bastarnică, descoperite într-o groapă de resturi menajere. Printre acestea se remarcă tipul de vas bitronconic, cu gura larg deschisă, cu buza evazată şi faţetată pe parte interioară, lucrat din pastă fină de culoare cenuşie sau cărămizie (fig.3/1,3), foarte apropiat ca formă de urnele funerare fără toartă de la Poieneşti[12], încadrate cronologic în sec. II-I î.e.n. Fragmentele din pastă grosieră, de culoare cărămizie, reproduc tipul de vas piriform, cu gîtul relativ înalt, cu buza

www.mnir.ro

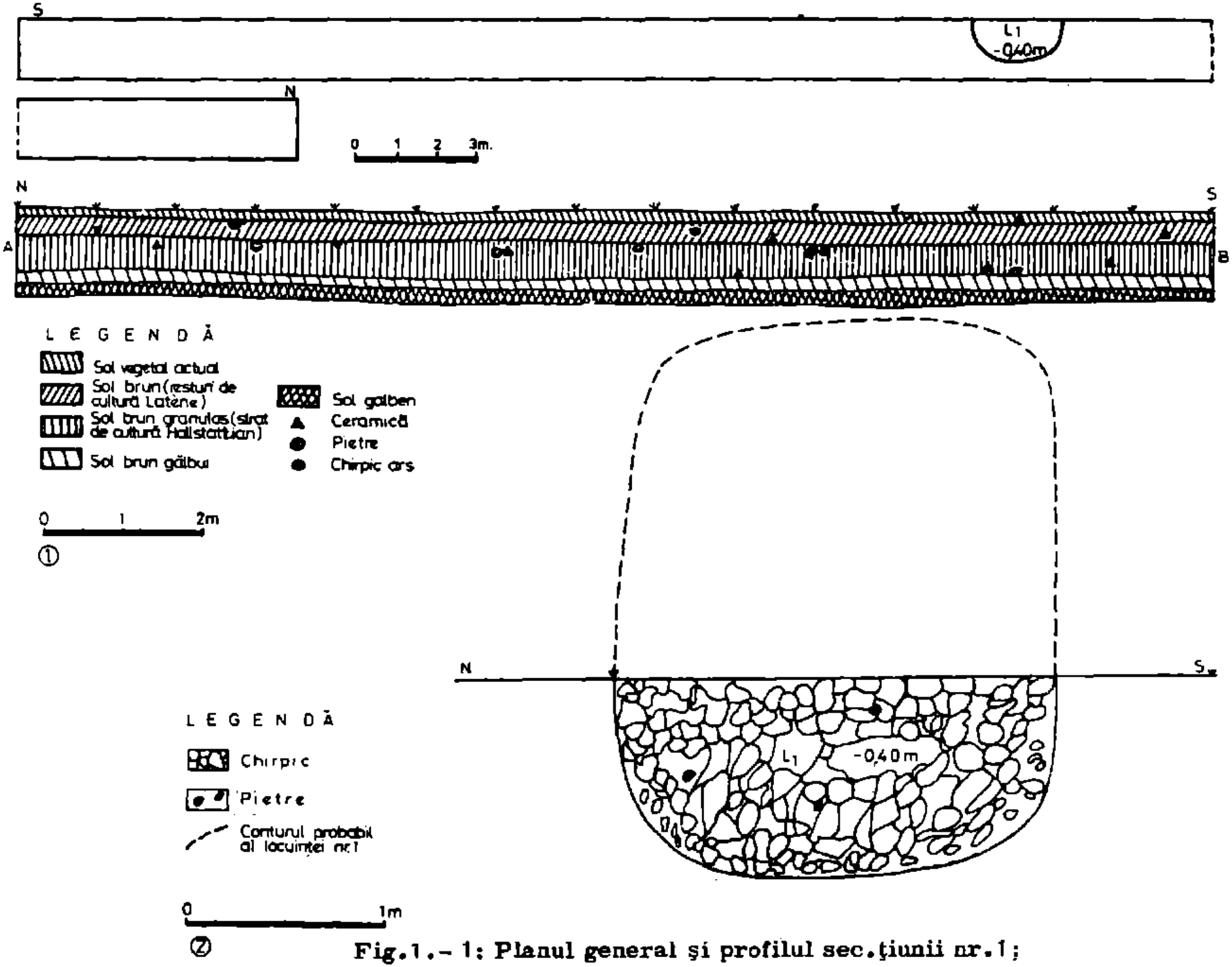

Fig.1.– 1: Planul general şi profilul sec.ţiunii nr.1; 2: planul locuinţei nr.1 la acîncimea de 0,60 m.

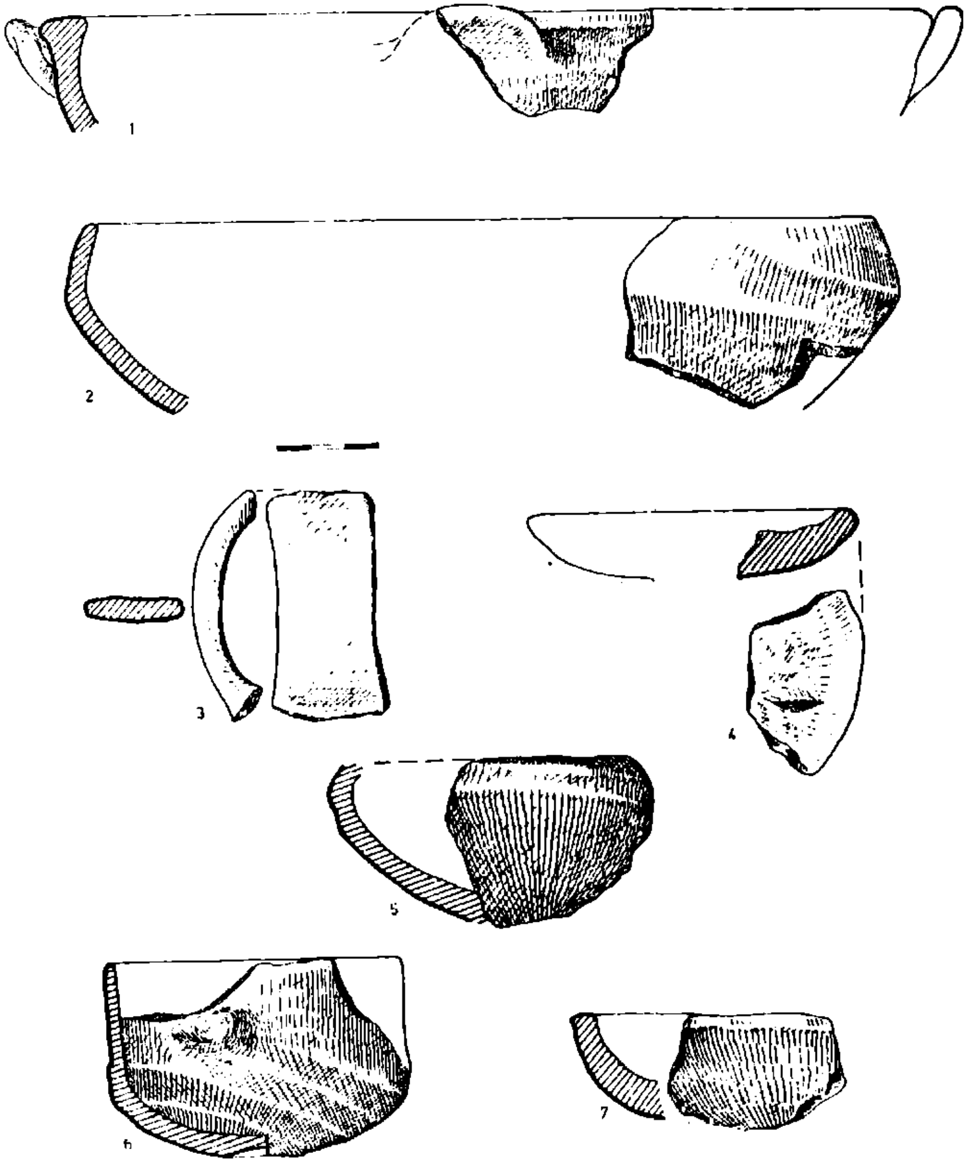

Fig.2.- Ceramică hallstattiană tîrzie.

www.mnir.ro

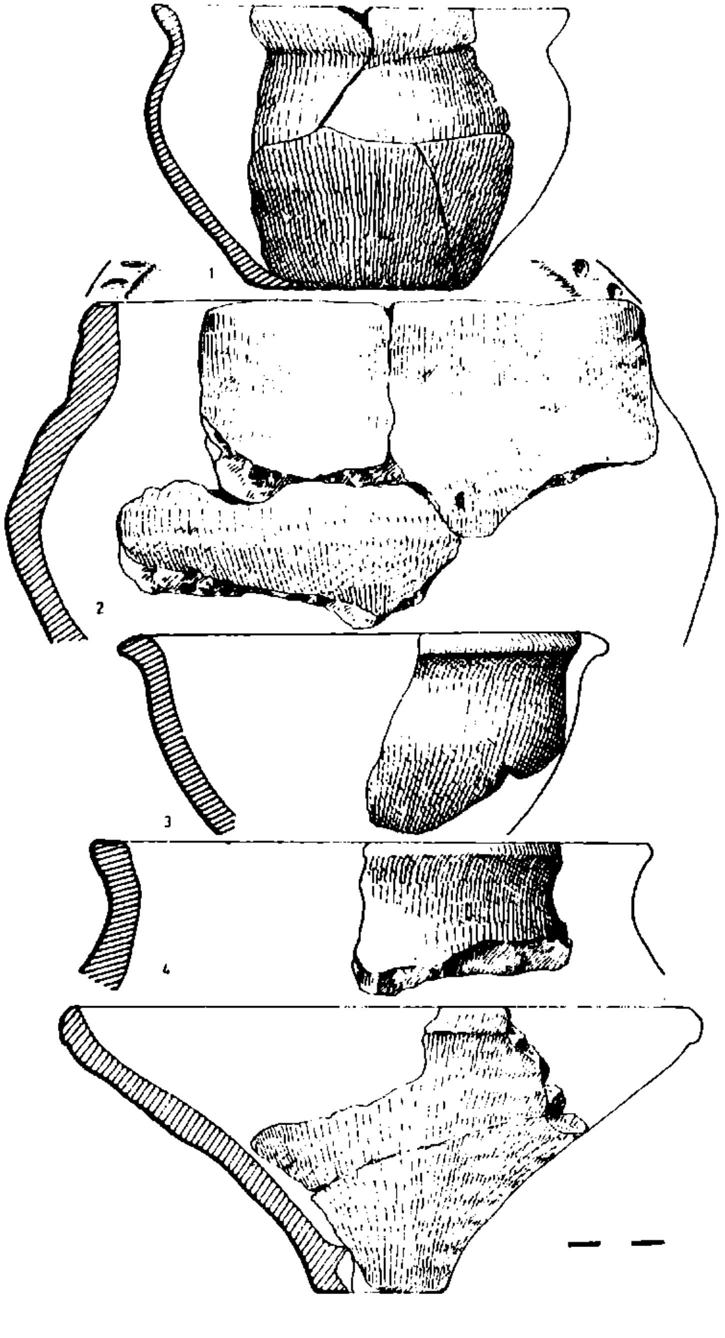

Fig.3.- Ceramică bastarnică.

www.mnir.ro

simplă (fig.3/4), sau prevăzut cu alveole pe partea de deasupra (fig.3/2), descoperit la Poienești[13], uneori asociat cu fibule La Tène II sau III.

Din aceeași pastă cărămizie a fost lucrată și o strachină de formă conică cu fundul îngust (fig.3/5).

NOTA

1 Situat în regiunea colinară a Tutovei, dintotdeauna propice așezărilor omenești, prin condițiile oferite de mediul fizico-geografic, satul Voinești și împrejurimile lui sînt cunoscute mai ales prin bogăția obiectelor arheologice din vremea orînduirii comunei primitive și daco-carpice, unele dintre ele făcînd de curînd obiectul unor cercetări sumare. În legătură cu aceasta vezi IOAN MITREA, O descoperire din Hallstattul tîrziu în nordul colinelor Tutovei, în Studii și cercetări științifice, Institutul Pedagogic din Bacău, Bacău, 1970, p. 211-221.

2 IOAN MITREA, op.cit., p.213, fig.2/c.

3 M.BRUDIU, Cercetări arheologice în sudul Moldovei, în Materiale, IX, p.517, fig.8/9,11.

4 D.BERCIU și EUG.COMȘA, Săpăturile de la Balta Verde și Gogoșu (1949-1950), în Materiale, II, 1956, p.322, fig.52/2.

5 Ibidem, p.416, fig.139/7.

6 AL.VULPE, Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică, București, 1977, pl.I/13.

7 Prin forma și ornamentele lor, aceste descoperiri se încadrează în cronologia grupului Ferigile, modificată în ultima vreme. În legătură cu modificările survenite în cronologia grupului Ferigile, vezi ALEXANDRU VULPE, Zur Chronologie der Ferigile-Gruppe, în "Dacia", N.S., XXI, 1977.

8 AL. VULPE, Necropola hallstattiană..., p.38, fig.13/3.

9 M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA, Cetățuia de la Stoicani, în Materiale, I, 1953, p.135, fig.60/17; 61/3.

10 D.BERCIU și EUG.COMSA, op.cit., p.447, fig.174/5; p. 448, fig. 175/2.

11 AL.VULPE, Necropola hallstattiană..., pl.VII/5-6, 8-9 și pl. VIII/2,6.

12 R.VULPE, Săpăturile de la Poienești din 1949, în Materiale, I, 1953, p.392, fig.283, 316-317.

13 Ibidem, p.315, fig.102; p.362, fig.208/b, 209.

www.mnir.ro

LE SONDAGE ARCHÉOLOGIQUE DE VOINEŞTI, DÉP. DE VASLUI

Résumé

Pendant l'automne de l'année 1976, le Musée d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie a effectué un sondage archéologique sur le territoire de la commune de Voineşti (dép. de Vaslui) au point nommé par les habitants de l'endroit "Fundătura", où avaient été identifiés, par les recherches antérieures, des vestiges hallstattiens récents.

Quoique bien réduit, le dit sondage a mis au jour un matériel assez riche et représentatif qui était composé spécialement de céramique, quelques fusaïoles et de débris d'habitations qui attestent l'existence, dans ces parages, d'un établissement, habité durant le Hallstatt récent et pendant la période suivante - le Latène.

La stratigraphie de l'établissement présente la suivante succession: sous la couche végétale actuelle, épaise de 10-15 cm, il-y-a le sol brun où on trouve des réstes du Latène, qui arrive parfois jusqu'à 25 cm d'épaisseur. Cette couche est suivie par une autre, de couleur brune-granulée, dont l'épaisseur ne dépasse pas les 50 cm et qui représente le niveau du Hallstatt, succédée par le sol brun-jaun tre et, en fin, la terre jaune, stérile (fig.1).

Le niveau hallstattien comprend aussi une habitation de surface, marquée par des débris de torchis qui ont résulté de la destruction des murs, et de la céramique fragmentaire. L'habitation est, dans le plan, de forme rectangulaire aux angles arrondis (fig.2).

La céramique hallstattienne est realisée exclusivement en technique traditionnelle. Le répertoire céramique est assez modeste, étant limité à quelques formes qui s'inscrivent parfaitement dans la typologie représentative pour la dernière période du Hallstatt récent (Ha D): des écuelles au corps tronconique, ayant, sur le bord évasé, des cannelures obliques (fig.3/2,5), des tasses au corps petit, et aux parois légérement bombés, ornementées de cannelures larges (fig.3/6) et des brocs à l'anse surhaussée.

L'habitat Latène est documenté par la céramique géto-dace réalisée en technique supérieure et des tessons céramiques de type bastarne qui peuvent être datés aux IIe-Ier siècles av.n.è.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- 1: Plan général et profil de la section no.1.; 2: Plan de l'habitation no.1, à une profondeur de 0,60 m.

Fig.2.- Céramique hallstattienne récente.

Fig.3.- Céramique bastarne.

www.mnir.ro

ŞANTIERUL ARHEOLOGIC POPEŞTI, COM. MIHĂILEŞTI, JUD. ILFOV. RAPORT PRELIMINAR ASUPRA REZULTATELOR DIN CAMPANIA ANILOR 1976-1977

de ALEXANDRU VULPE şi
MARIETA GHEORGHIŢĂ

Cum se ştie, dintre aşezările geto-dace atestate în bazinul Argeşului cetatea de la Popeşti, com.Mihăileşti, jud.Ilfov, ocupă un loc aparte, atît prin poziţia ei topografică, prin dimensiunile ei, cît şi prin intensitatea locuirii constatată aici. Cetatea este situată pe un promontoriu desprins din terasa superioară a Argeşului, lung de aproape 1 km. Capătul acestui promontoriu,"Nucet", constituia acropola cetăţii, unde-şi aveau reşedinţa căpeteniile şi luptătorii de vază. Acropola este despărţită de restul aşezării printr-un şanţ adînc şi un val de pămînt. Dincolo de această fortificaţie se întinde aşezarea "civilă", intens locuită în punctul "La Biserică", apărată la rîndul ei de două şanţuri. Întregul complex alcătuieşte ceea ce geto-dacii denumeau prin cuvîntul "dava" (cetate) şi reprezenta centrul unei formaţiuni politice, în cazul de faţă de o însemnătate deosebită; este cea mai intens locuită dava cunoscută pînă acum în Cîmpia Dunării, înfloritoare îndeosebi în sec.I î.e.n. în vremea lui Burebista.

Cercetările arheologice efectuate în perioada 1954-1963 sub conducerea prof. Radu Vulpe au dat la lumină o serie de construcţii de mari proporţii, cu pereţi de lut şi acoperite cu ţigle şi olane, toate alcătuind un complex de locuire de un fel deosebit, a cărui interpretare nu poate fi alta decît sediul ("palatul") unui important basileus geto-dac.

Se remarcă clădirea centrală de forma unei bazilici, cu trei încăperi, una avînd forma absidală. În încăperea cu absidă s-a descoperit o vatră, puţin îngropată, pe a cărei faţă se aflau imprimate o serie de simboluri din religia geto-dacă. În jurul bazilicii se aflau încăperi de locuit sau de depozitare de alimente.

De asemenea săpăturile au scos la iveală un bogat material constînd în ceramică geto-dacă lucrată cu mîna sau la roata olarului, obiecte de sticlă, bronz, fier şi argint, precum şi monezi de argint emise local sau de factură grecească şi romană. Materialul scos din săpăturile efectuate în anii 1954-1963 se află depozitat la Muzeul de Istorie al R.S.România[1].

Avînd în vedere importanţa acestei aşezări getice ce a cunoscut o perioadă prosperă în timpul lui Burebista, Muzeul de Istorie al R.S.România în colaborare cu Institutul de Arheologie - Bucureşti şi-au propus în planul de săpături arheologice pe anul 1976 redeschiderea şantierului Popeşti. Prin reluarea săpăturilor ne-am propus sondarea terenului de dincoace de şanţul locuirii de pe capătul promontoriului "Nucet". S-a trasat o secţiune lungă de 60 m şi lată de 2 m de-a lungul drumului de la biserica satului spre "Nucet", paralelă cu cimitirul actual, orientată SSV-NNE pe axul longitudinal al aşezării.

www.mnir.ro

Se desprind următoarele observaţii generale:

Se deosebesc în general trei niveluri. Din nivelul I se desprinde un bordei cu podeaua marcată de un strat de arsură sărac în fragmente ceramice. Deasupra bordeiului se află o vatră, care a fost aşezată pe o groapă săpată în umplutura bordeiului şi umplută la rîndul ei cu pămînt cafeniu steril pentru a o consolida. Această vatră marchează baza celui de al doilea nivel. Deasupra vetrei nivelului II se observă două straturi de nivelare.

Aceste două straturi reprezintă solul de călcare a nivelurilor superioare. În restul secţiunii nu am mai distins decît unul din aceste două niveluri care se conturează sub forma unei locuinţe de suprafaţă în partea de sud a şanţului.

În partea de nord a secţiunii, unde s-a ajuns pînă la adîncimea de 2 m, s-a putut observa pămînt din şanţul ce desparte aşezarea "civilă" de acropolă ("Nucet"). Pămîntul scos din şanţ a fost întins în această parte a secţiunii noastre. În el au fost săpate mai multe gropi aparţinînd nivelului superior al aşezării.

Tot în partea nordică a şanţului s-au găsit în pămînt mai multe fragmente de turte arse asemenea celor de pe valul de pe "Nucet". Aceasta este o dovadă a reamenajării sistemului de fortificaţii a vechii aşezări hallstattiene (cultura Basarabi, sec. VIII-VII î.e.n.) de către geto-daci, reveniţi aici în cursul sec. al II-lea î.e.n.

De o importanţă deosebită este descoperirea în cursul acestei campanii a mai multor înmormîntări cu un caracter aparte. O primă înmormîntare constă în două schelete suprapuse, ambele aflate într-o poziţie uşor chircită. A doua înmormîntare constă din două schelete ale unor adolescenţi în poziţie chircită şi suprapuse în cruce (M.3 şi 4). Alături, la circa 25 cm se află craniul izolat al unui al treilea defunct (M. 5) (pl. I). Mormintele nu conţineau nici un inventar semnificativ (o verigă atipică şi ruginită de fier a fost găsită pe braţul unuia dintre schelete). Sub schelete s-au găsit mai multe cioburi tipice Latène (un picior întreg de fructieră se afla sub bazinul scheletului (M. 4), ceea ce dovedeşte că mormintele nu erau mai vechi decît epoca geto-dacă. De asemenea groapa primei înmormîntări tăia nivelul al doilea Latène. Pe de altă parte, în profilul estic al şanţului s-a putut observa cum baza de pietriş a nivelului superior Latène suprapune cele două schelete din a doua înmormîntare. De aici se desprinde concluzia că înmormîntările au avut loc în epoca geto-dacică, în perioada corespunzătoare intervalului dintre primul şi ultimul nivel (al treilea), sec. II-I î.e.n. Amintim că nu departe de aceste înmormîntări am aflat scheletul unui copil, iar în profilul vestic al şanţului a apărut craniul unei alte înmormîntări pe care nu am mai putut-o cerceta. Concentrarea pe o suprafaţă relativ mică a şapte schelete ne lasă să sperăm că în toată această parte a aşezării se vor mai repeta asemenea situaţii.

Dacă datarea înmormîntărilor a putut fi precizată, explicarea lor rămîne încă în domeniul ipotezelor. Poziţia scheletelor din a doua înmormîntare seamănă foarte mult cu cea din gropile rituale de la Orlea[2], jud. Olt, datată în aceeaşi vreme. Şi în aşezarea de pe "Nucet" au fost

www.mnir.ro

de asemenea descoperite cel puţin două schelete în poziţie chircită, care au fost atribuite la vremea respectivă epocii hallstattiene. De altfel, este locul să precizăm că acele schelete nu aveau nici un fel de inventar, iar situaţia stratigrafică nu era indiscutabilă, aşa încît această primă datare va trebui revizuită în lumina noii descoperiri.

În stadiul actual al informaţiei noastre nu putem emite ipoteza că aceste schelete reprezintă o dovadă pentru lămurirea problemei înmormîntărilor la geto-daci în sec. II-I î.e.n. Mai degrabă am fi înclinaţi să credem că defuncţii respectivi erau prizonieri sau sclavi, iar înmormîntările ar fi avut un caracter ritual, cel puţin aşa lasă să se înţeleagă situaţia din înmormîntarea a doua mai sus descrisă.

Locuirea în aşezarea "civilă" notată de noi B (spre deosebire de cea de pe "Nucet") este în general mai sărăcăcioasă în material de lux, dar relativ bogată în material obişnuit. Dintre obiectele de metal amintim două brăţări masive de bronz cu protuberanţe, grupe de cîte trei, un inel deschis de bronz, scoabă de fier (pl. II). Demn de remarcat este şi descoperirea a cinci tetradrahme thasiene, probabil imitaţii locale, găsite toate la un loc în marginea dărîmăturilor locuinţei din nivelul superior. Materialul ceramic este bogat şi aparţine categoriilor ceramicii lucrată cu mîna (poroasă, grosolană, poroasă-netedă, fină cu luciu brun sau negru), ceramică lucrată la roată (cenuşie fină, grosolană cenuşie sau cărămizie), ceramică importată şi imitaţii (amfore de import, amfore imitaţii, cupe getice cu decor în relief). Ceramica recoltată reprezintă întregul repertoriu obişnuit din această vreme: ceaşcă-căţuie, vas-borcan, strecurători, fructiere, capace, căni, boluri etc. (pl. III-IV).

Remarcăm şi descoperirea a foarte multe oase de animale.

Săpăturile din anul 1977 au continuat pe cele din 1976 din suprafaţa B a aşezării de la Popeşti.

S-a trasat o secţiune lungă de 42,5 m şi lată de 2 m în singurul loc liber în partea de N a curţii bisericii şi cimitirului actual al satului Popeşti, secţiune orientată E-V; secţiunea cade perpendicular pe cea din anul 1976, obţinîndu-se astfel un profil transversal al aşezării B.

În secţiunea 1977 s-au observat bine două niveluri de cultură de epocă getică, primul avînd baza la 0,40-0,50 m şi se prezintă pe profil ca o depunere de culoare brun-roşiatică impregnată cu chirpici. Al doilea nivel are baza la circa 0,80-0,85 m şi se prezintă ca o depunere brun-cenuşie. Există însă o serie de indicii (fragmente de chiup dispuse în linie, cioburi din alte vase şi pietre izolate) care să presupună existenţa unui nivel superior. Nivelurile Latène precizate anul acesta corespund celor observate în anul 1976, aflate datorită denivelărilor terenului la circa 10-20 cm mai jos.

Nivelul hallstattian, care în 1976 nu fusese surprins pe profil, se prezintă acum sub forma unei depuneri de culoare cenuşie cu unele discontinuităţi.

Cîteva fragmente ceramice presupun o depunere superficială din vremea culturii Tei, care nu a putut fi observată pe profil.

În secţiunea din anul 1977 s-au surprins două bordeie şi 11 gropi getice.

www.mnir.ro

Cele două bordeie au colţurile rotunjite şi la bordeiul 1 se observă şi un fel de prag în profil. La ambele s-au identificat locurile de vatră. Bordeiele aveau pereţii de deasupra pămîntului din chirpici. Orientarea lor este aproximativ N-S ca şi a bordeiului cercetat în 1976. Secţiunea noastră din 1977 a retezat transversal aceste două bordeie. S-a putut vedea cum bordeiul 1 fusese săpat de la nivelul inferior şi reamenajat, iar bordeiul 2 aparţine numai nivelului inferior.

Din cele 11 gropi getice mai importante sînt două: groapa 1 şi groapa 6.

Groapa 1, cilindrică, cu o adîncime de 2,15 m, este secţionată de profilul nordic. Conţina mult material geto-dacic fragmentar din toate categoriile şi multe oase de animale. Pe fundul gropii, aproximativ în centru, s-au găsit alăturate două tetradrahme Thasos suberate. Amintim că cele cinci tetradrahme thasiene găsite în 1976 se aflau la baza unei locuinţe corespunzînd aceluiaşi nivel. Groapa 1 tăia nivelul pigmentat cu chirpici, respectiv nivelul cu baza la 0,50 m.

Groapa 6, adîncă, în formă de clopot, conţinea dărîmăturile unei locuinţe cu multe resturi de pereţi cu impresiuni de nuiele, pămînt ars în cantitate mare şi multe fragmente de crustă de vatră. Resturile de pereţi erau dispuse mai ales în cavitatea ascunsă a gropii. Pe fundul gropii se aflau multe fragmente ceramice puternic arse secundar şi două fragmente de fier. Gropi ca aceasta, care conţine resturile unei locuinţe incendiate, au mai fost observate şi în săpăturile mai vechi de pe "acropolă".

Într-o groapă rotundă, săpată anume, adîncă de 1,50 m s-a, găsit un schelet. Deşi groapa a fost prinsă un sfert în profilul sudic nu se vede clar de unde a fost săpată. În orice caz nu provine din nivelnrile superioare, mai degrabă din cel mai de jos nivel Latène, dar nu este exclus să fie şi hallstattiană. Este foarte probabil însă ca şi această înmormîntare să facă parte din categoria mormintelor din perioada Latène surprinse în săpăturile din 1976.

Scheletul se afla chircit astfel încît să intre în groapă. Craniul este cu maxilarele în sus şi situat la circa 10 cm de trunchi, picioarele îndoite odată la genunchi, a doua oară la baza piciorului; bazinul deplasat. În umplutura gropii se afla mult pietriş şi cîteva fragmente atipice. Un os de animal se afla la circa 8 cm deasupra picioarelor.

Repertoriul formelor ceramice din săpătura 1977 este întrutotul asemănător celui observat în anul precedent (vezi pl. III-IV).

S-au găsit multe fragmente de tegulae de formă rectangulară uşor curbate. Tipul este acela întîlnit şi în aşezarea de pe "Nucet". Aceasta demonstrează că unele locuinţe din aşezarea B erau de asemenea acoperite cu ţigle.

Ca şi în secţiunea din anul 1976 şi în cea din anul 1977 au apărut foarte multe oase de animale.

În concluzie, cercetările din aşezarea "civilă" B au contribuit la punerea într-o lumină mai nuanţată a caracterului complex al davei de la Popeşti. Aşezarea B dă impresia unei locuiri intense, ce s-a dezvoltat pe măsura creşterii demografice, cînd aşezarea de pe "Nucet" devenise

www.mnir.ro

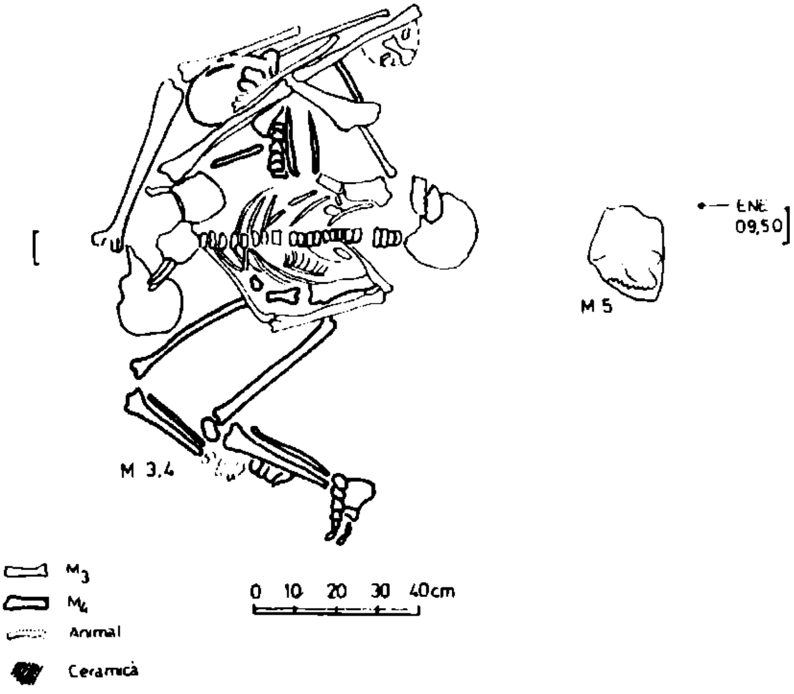

①

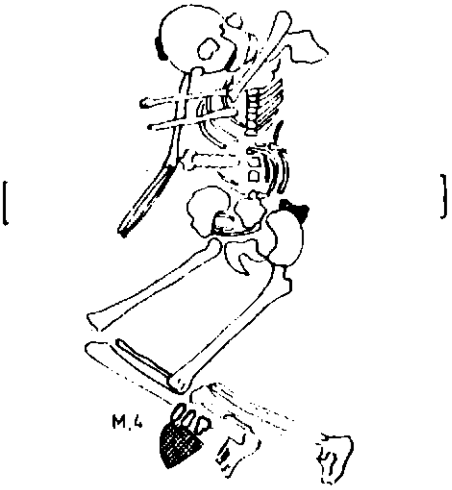

②

**Pl.I.- Popeşti, jud.Ilfov, aşezarea B: 1, mormintele 3-5;
2, mormîntul 4 după demontarea mormîntului 3.**

www.mnir.ro

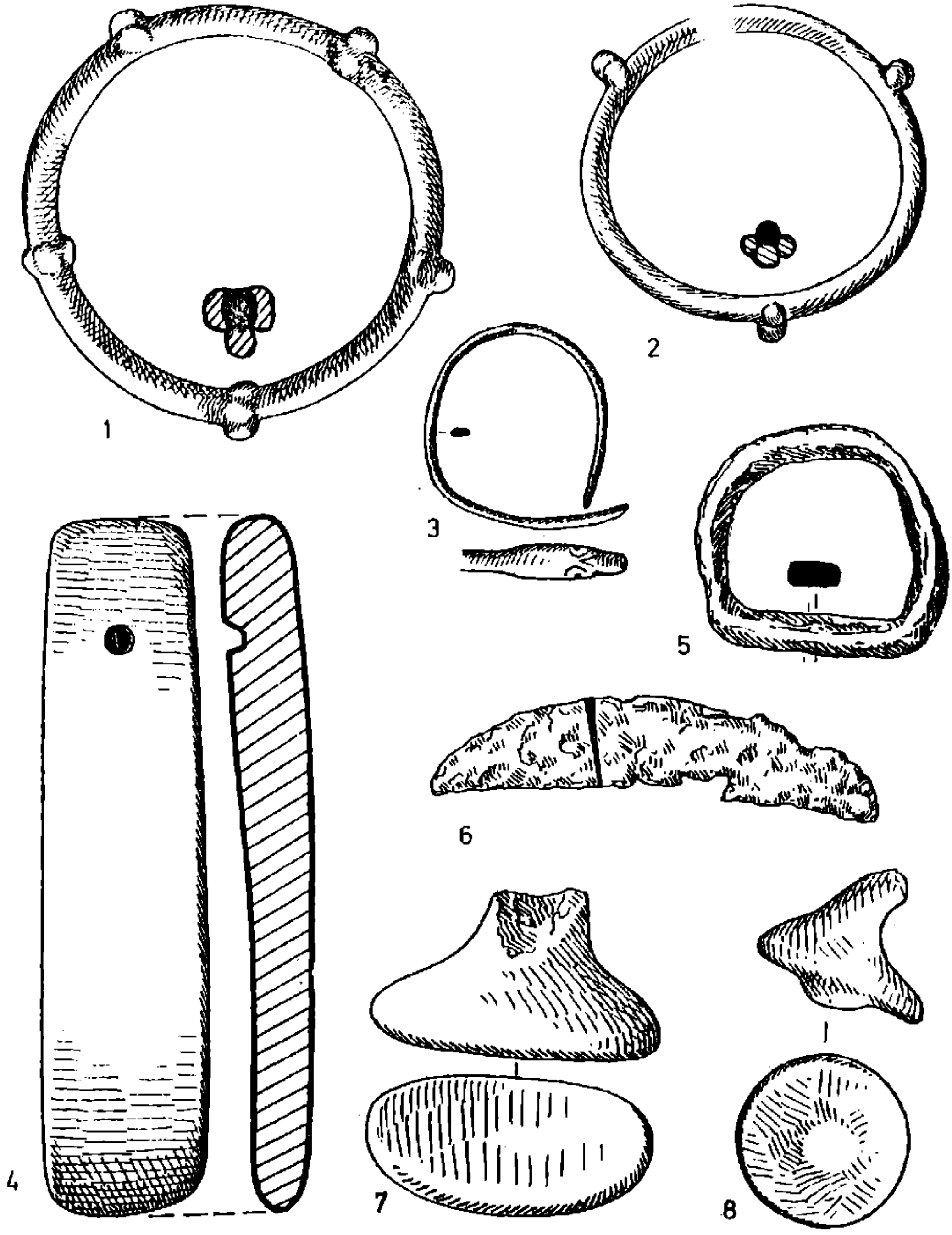

Pl.II.- Popeşti, jud.Ilfov, aşezarea B: obiecte diverse (1-6: 1/3; 7-8: 2/3).

www.mnir.ro

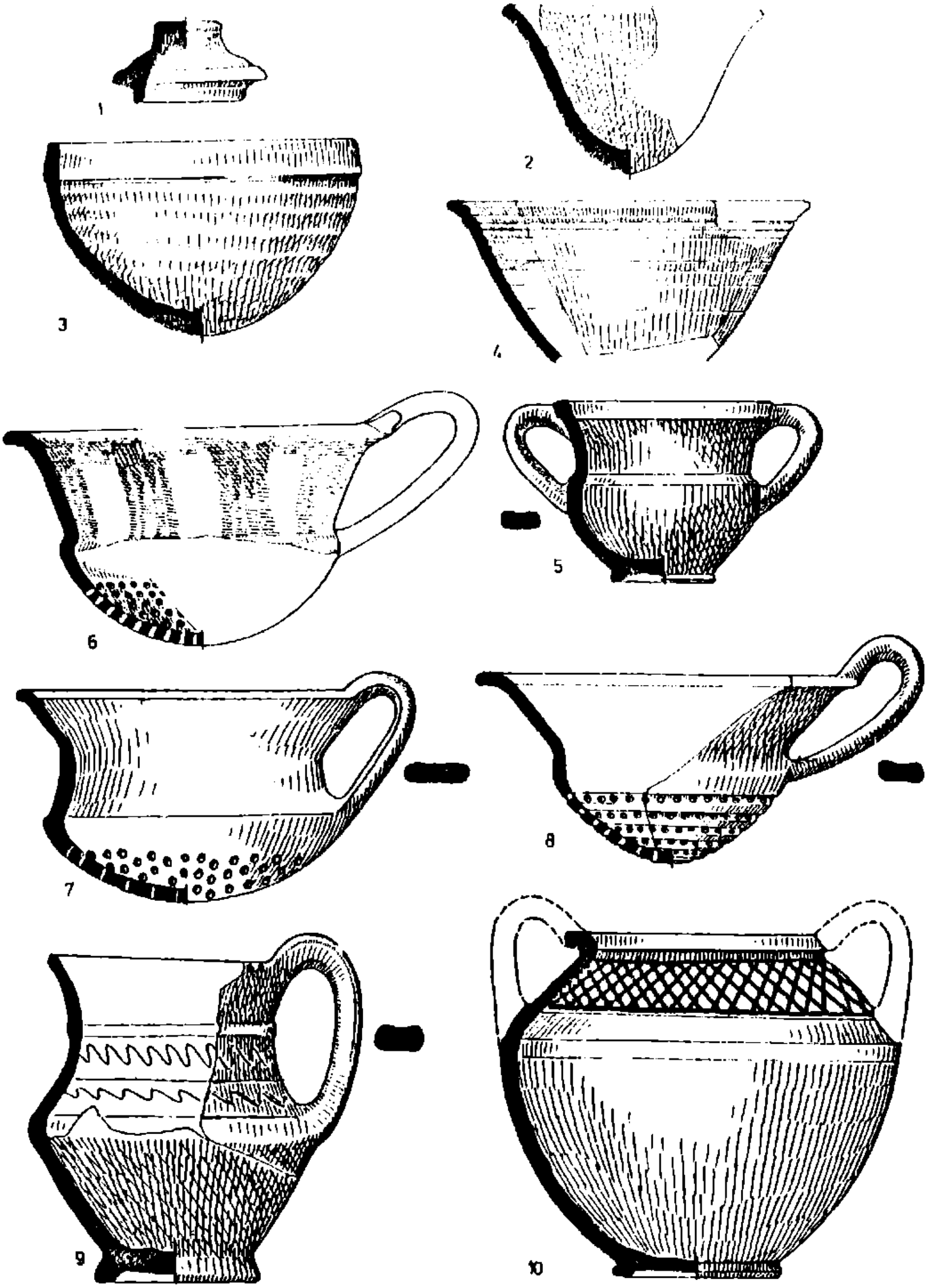

Pl.III.- Popeşti, jud.Ilfov, aşezarea B: ceramică lucrată cu roata (1,5,7,10: 1/3; 2-4,6,8,9: 1/4).

www.mnir.ro

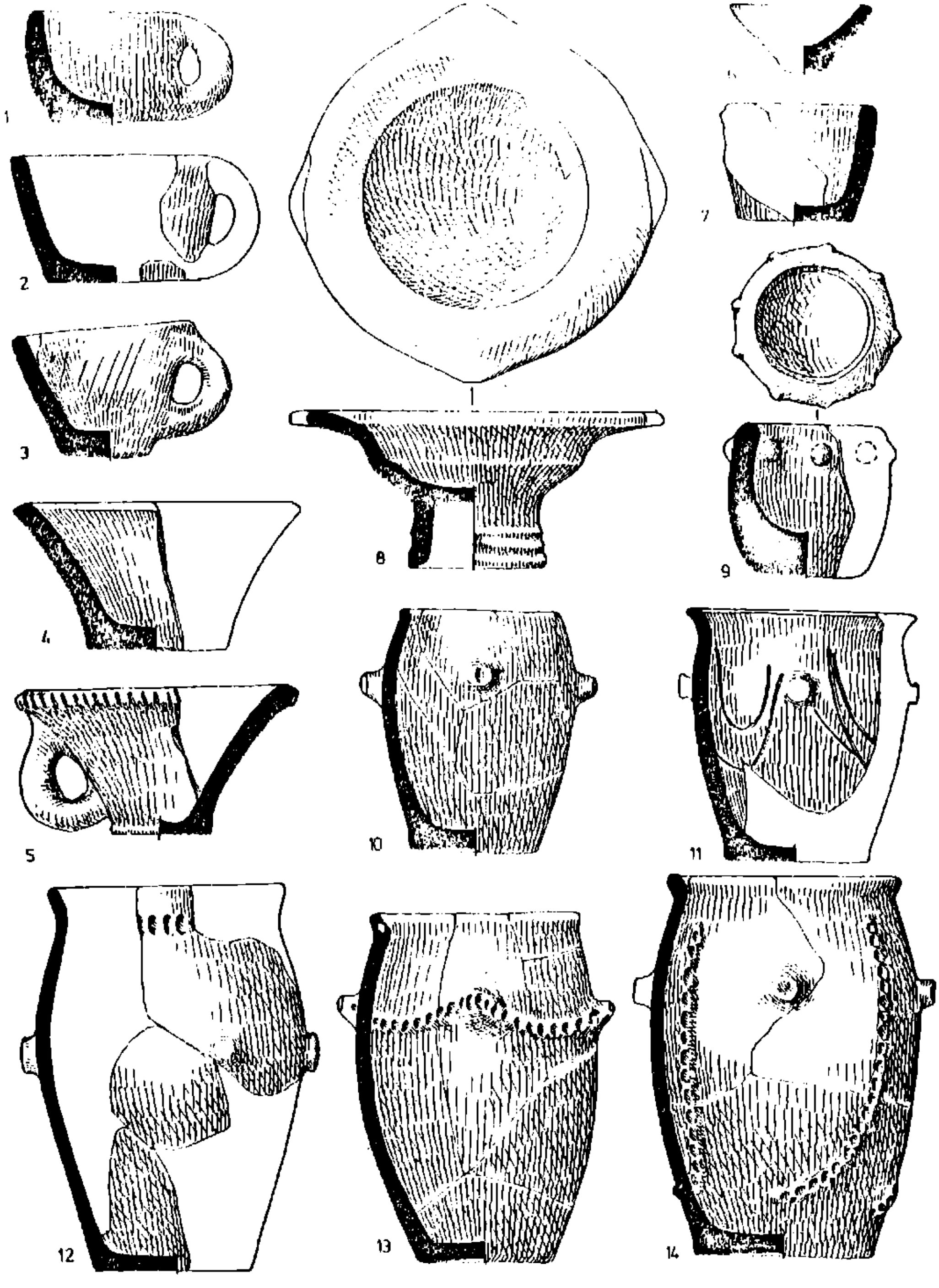

Pl.IV.- Popeşti, jud.Ilfov, aşezarea B: ceramică lucrată cu mîna (1,5-7,9: 1/3; 2-4,8,11: 1/4; 10,12-14: 1/6).

www.mnir.ro

neîncăpătoare. Este plauzibil să presupunem că cei ce locuiau în așezarea B aparțineau unei categorii sociale în general inferioare față de cei de pe acropolă. Pentru această ipoteză vorbește caracterul mai sărăcăcios al inventarului arheologic descoperit în locuințele așezării B.

NOTE

1 Pentru săpăturile mai vechi efectuate la Popești în anii 1954-1963 sub conducerea prof. RADU VULPE vezi: SCIV, VI, 1-2, 1955, p. 240; Materiale III, 1957, p.227; V, 1959, p.342; VI, 1959, p.307; VII, 1961, p.321; VIII, 1962, p.457. Vezi și A.VULPE și M.GHEORGHIȚA, "Dacia", XX, 1976, p.167.

2 E.COMȘA, Contribuție la riturile funerare din secolele II-I î.e.n. din sud-estul Olteniei (mormintele de la Orlea), în Apulum, X, 1972 p.65 și urm.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE POPEȘTI, COMMUNE DE MIHAILEȘTI, DÉP. D'ILFOV

Résumé

Les fouilles ont été reprises en 1976 dans la célèbre dava géto-dace située sur la rive gauche de l'Argeș. Cette année, elles ont eu un caractère de sondage et se sont concentrées sur l'aire de l'établissement B, au lieu dit "La biserică", entre l'acropole ("La Nucet") et le village de Popești. Elles ont mis au jour une impressionnante couche de culture, de près de 1-1,20 m d'épaisseur, renfermant des habitations mi-enfouis et de surface datant des IIe-Ie siècles av.n.è. On a également découvert des tombes d'inhumation au caractère rituel évident, comprises dans les limites de l'établissement gète et datant certainement de la même époque, ainsi qu'un petit trésor de 5 monnaies thasiennes d'imitation. Dans l'ensemble, l'établissement s'est averé sensiblement plus pauvre en objets de luxe que celui situé sur l'acropole voisine du point "Nucet".

Les fouilles de l'année 1977 ont été continuées au lieu dit "La biserică", dans le second établissement appartenant à la dava géto-dace dont l'acropole se trouve au lieu- dit "La Nucet". Ces recherches ont fourni des précisions sur la stratigraphie de l'établissement confirmant l'existence de trois niveaux d'habitat, en concordance avec les cinq niveaux de l'acropole, qui s'échelonnent sur le IIe et le Ie siècle av.n.è. A signaler la découverte de deux tétradrachmes thasiennes, qui se trouvaient au fond d'une fosse qui appartient au niveau supérieur qui date très probablement de la seconde moitié du Ier siècle av.n.è.

www.mnir.ro

Pl.I.- Popeşti, dép. d'Ilfov, établissement B: 1, tombes no.3-5; 2, tombe no.4 après le démontage de la tombe no.3.

Pl.II.- Popeşti, dép. d'Ilfov, l'établissement B: objets divers (1-6: 1/3; 7,8; 2/3.

Pl.III.- Popeşti, dép. d'Ilfov, l'établissement B: céramique façonnée au tour (1,5,7,10: 1/3; 2-4,6,8,9: 1/4).

Pl.IV.- Popeşti, dép. d'Ilfov,l'établissement B: céramique façonnée à la main (1,5-7,9: 1/3; 2-4,8,11: 1/4; 10,12-14: 1/6).

www.mnir.ro

ŞANTIERUL ARHEOLOGIC MICIA (VEŢEL, JUD. HUNEDOARA)

de LUCIA MARINESCU, ANIŞOARA SION,
LIVIU PETCULESCU, IOAN ANDRIŢOIU,
EDITH IONESCU RUSU, MARIA BRĂILEANU

I. CONSIDERATII PRIVIND THERMELE. Alocarea unor importante fonduri pentru restaurarea termelor de la Micia, începînd cu anul 1977, iniţiativă a conducerii de partid şi de stat a judeţului Hunedoara, a permis continuarea cercetărilor în această zonă, putîndu-se face cu acest prilej noi observaţii atît asupra obiectivelor cercetate anterior, cît şi asupra zonelor nou dezvelite.

Cercetările din zona termelor, situate la nord-est de castru, desfăşurate în mai multe campanii, au fost efectuate, între anii 1967-1969, de un colectiv al Muzeului judeţean Deva şi al Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca, condus de dr.doc. Octavian Floca[1] şi continuate între anii 1971-1975 de un colectiv al Muzeului de Istorie al R.S.România[2], în colaborare cu Muzeul judeţean din Deva.

În stadiul de faţă al cercetărilor, cînd aproape întreaga suprafaţă de teren ocupată de terme a fost dezvelită, s-au putut face cîteva constatări cu un caracter mai general privind în ansamblu zona cercetată, precum şi altele, nu mai puţin importante, privind fiecare construcţie în parte.

O primă constatare ce se impune este aceea că la Micia exista un complex termal în adevăratul înţeles al cuvîntului, compus din trei construcţii distincte, cu o compartimentare planimetrică diferită, dar avînd fiecare minimum de încăperi necesare pentru a satisface un flux termal complet: apodyterium - vestiar, laconicum - baia de aburi, caldarium - baia de apă caldă, tepidarium - baia de apă călduţă, frigidarium - baia de apă rece etc.

Poziţia pe care o ocupă cele trei construcţii în planul de situaţie al complexului termal şi raportul dintre ele relevă un fapt deosebit de important şi anume că, la un moment dat, două dintre construcţii - Terme I şi Terme III - formează un ansamblu unitar funcţional-urbanistic al aşezării de la Micia. Ele sînt dispuse perimetral faţă de un spaţiu deschis, probabil o piaţetă, marcat pe latura de vest printr-un portic cu coloane[3].

Cea de a treia construcţie - Terme II - este amplasată excentric spre sud-vest faţă de ansamblul celorlalte două, mai apropiată de castru, fiind orientată diferit, cu axul longitudinal dispus aproximativ după direcţia nord-sud.

Cele trei construcţii termale au instalaţii de încălzire proprii - praefurnium-uri, reţeaua de canale de evacuare a apelor exterioară construcţiilor fiind comună[4].

Se impune de asemenea, ca o trăsătură comună tuturor celor trei edificii, prezenţa mai multor refaceri constructive succesive de amploare

www.mnir.ro

diferită, surprinse la fiecare dintre edificiile menţionate şi evidenţiate de situaţiile surprinse în teren, de materialul arheologic scos din săpături şi prin elementele de zidărie păstrate încă în picioare.

Reconstrucţia termelor de la Micia este consemnată epigrafic de două inscripţii cvasi-identice ca formulare, ce menţionează termele ca aparţinînd cohortei a II-a Flavia Commagenorum şi ca fiind reconstruite, pentru că au fost distruse de vechime, pe timpul împăraţilor Septimius Severus (193-211) şi respectiv Severus Alexander (222-234)[5].

Martorii momentelor de reconstrucţie menţionate epigrafic sînt constituiţi din elementele de zidărie încă existente ce probează, alături de situaţiile arheologice şi nu de puţine ori în modul cel mai concludent, natura şi amploarea acestor intervenţii constructive.

Edificiul Terme I, dezvelit aproape în întregime în campania din anul 1968, are trei faze de construcţie distincte, două dintre ele - ultimele - fiind consemnate încă din 1968[6], în urma săpăturilor conduse de Octavian Floca.

Cercetările din anii 1971-1975 au identificat elementele de zidărie ale încă unei faze de construcţie, prima fază a edificiului Terme I[7]. În campania din 1978 a fost degajată în totalitate latura estică a edificiului, unde a fost descoperit un şir de lespezi de calcar dispuse la intervale egale - 2,20 m, fundaţii ale coloanelor unui portic ce se continuă parţial pe latura de nord şi probabil şi pe cea de sud a construcţiei[8]. Degajarea depunerilor arheologice de pe latura de sud şi vest a construcţiei a evidenţiat parţial planimetria primei faze a edificiului, ce diferă net de compartimentarea fazei următoare (fig.1).

Faza a doua reprezintă astfel o refacere din temelii a construcţiei, pe acelaşi loc, suprapunînd doar în parte zidurile preexisteate şi avînd pavimentul subsolului la o cotă mult ridicată, aproximativ egală cu cea a pavimentului de peste suspensurile primei faze - 1,36 m faţă de -1,50 m (fig.2 a şi b).

Ultima fază de construcţie surprinsă aici constă în extinderea planului celei de a doua, prin adăugarea a două abside şi a unor noi prefurnii pe latura de sud (fig.3) şi din reamenajări interioare, ca refacerea celor două bazine din frigidarium (fig.4) şi astuparea golurilor unor uşi.

În partea de nord a construcţiei au fost dezvelita mai multe încăperi care fac legătura cu edificiul Terme III situat mai spre nord, legătura cronologică între aceste încăperi şi cele două edificii de la nord şi sud urmînd a se stabili în campania următoare.

Cea mai veche monedă găsită în condiţii stratigrafice sigure,într-o secţiune trasată în exteriorul porticului pe un nivel aflat la adîncimea de 1,50 m,datează de la Hadrian. Este un dupondius (RIC, 557), pe avers cu capul împăratului şi legenda IMP. CAESAR TRAIANUS HADRIANUS AUG., iar pe revers Fortuna şezînd spre stînga şi din legendă mai citindu-se COS II şi în exergă FORT RED. Moneda a fost emisă la Roma în anul 118 şi credem că ea datează prima fază a edificiului Terme I.

Cele mai noi monede descoperite aici sînt emise de Filip Arabul.

www.mnir.ro

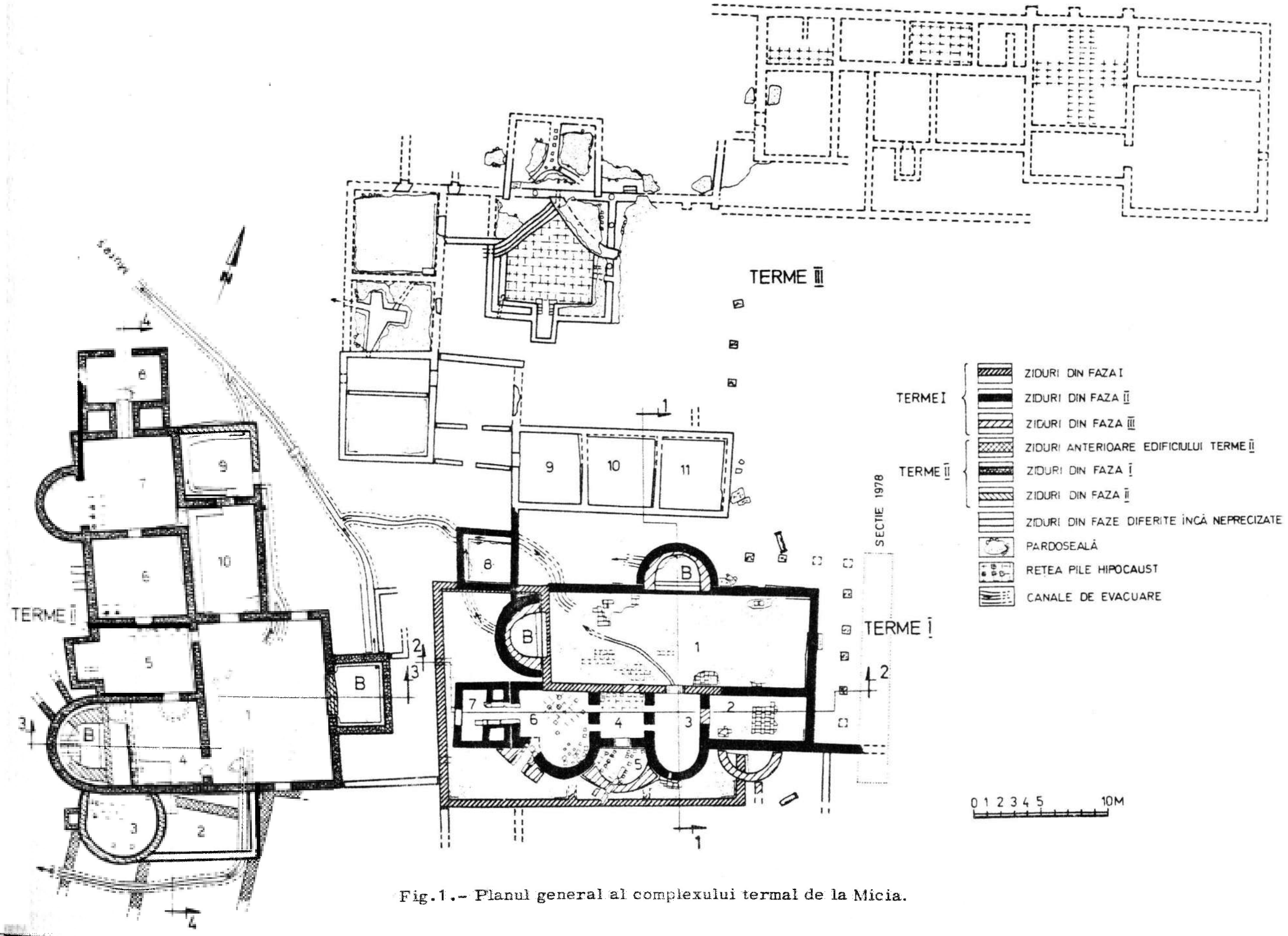

Fig.1.- Planul general al complexului termal de la Micia.

www.mnir.ro

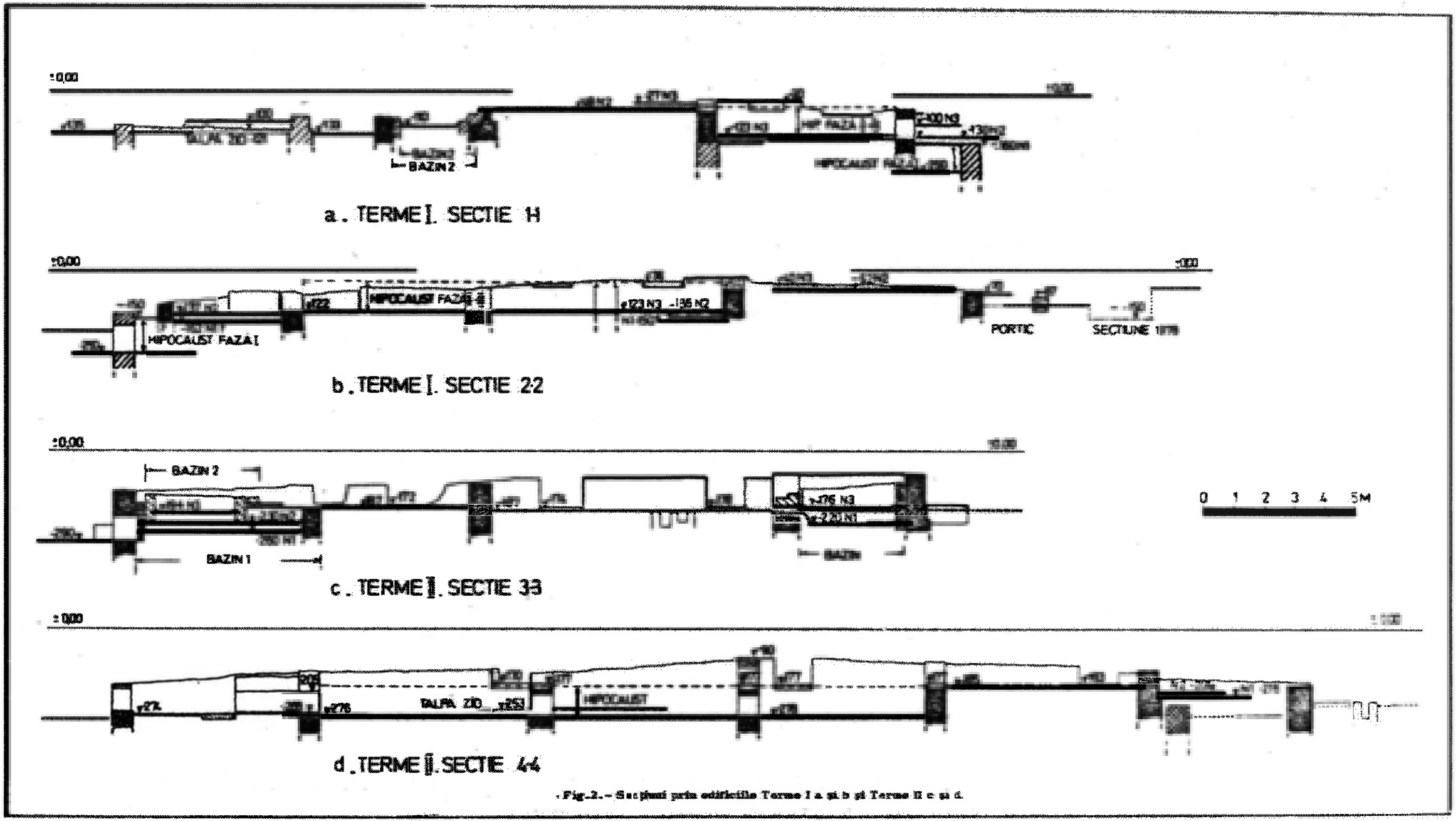

Fig.2.- Secţiuni prin edificiile Terme I a şi b şi Terme II c şi d.

Fig. 2. – Secţiuni prin edificiile Terme I a şi b şi Terme II c şi d.

www.mnir.ro

Terme II - construcţie dezvelită în anii 1970-1977 - prezintă două faze de construcţie importante şi mici intervenţii de reparaţii constînd în principal din reamenajări interioare. Faza a doua de construcţie reprezintă o remaniere a primului edificiu ale cărui ziduri se aflau încă în picioare, prin adăugarea a două noi încăperi (fig.2 c şi d), concomitent cu schimbarea funcţiunii unor spaţii - încăperile hipocaust nr.4 şi nr.10 fiind transformate acum în camere neîncălzite (fig.5).

Ultimele intervenţii constructive surprinse la Terme II constau din refacerea pavimentelor, a căzilor de baie şi a bazinului dreptunghiular, concomitent cu astuparea unor goluri din zidărie.

Cea mai veche monedă descoperită aici este emisă de Domitian[9], cea mai nouă fiind un denar emis de Elagabal la Antiochia în anul 181 (RIC, 181).

Terme III, cea de a treia construcţie amplasată mai spre nord, a fost cercetată în cea mai mare parte prin săpături mai vechi din anii 1967-1968, semnalîndu-se şi aici existenţa unei refaceri masive a construcţiei şi a unei intervenţii de reparaţie de mai mică amploare. Cercetările recente efectuate doar pe o zonă restrînsă - camera pentagonală şi încăperile adiacente ei[10] - în anul 1978, au confirmat şi ele cele trei momente de intervenţie constructivă.

Situaţia surprinsă pe teren, existenţa a trei edificii termale distincte, fiecare purtînd urmele unor refaceri constructive de amploare diferită, ocupînd o suprafaţă mult mai mare decît băile altor castre din Dacia, nu par să concorde cu datele menţionate în cele două inscripţii.

Pînă în prezent singurul edificiu despre care se poate afirma că a fost reconstruit de două ori este Terme I. Pînă la încheierea cercetării extinsă asupra întregului complex termal, care va diminua din caracterul ipotetic al concluziilor noastre, putem socoti că:

1. Edificiul care a aparţinut castrului, cel la care se referă inscripţiile amintite, este Terme I, construit în timpul lui Hadrian, refăcut din temelii pe timpul lui Septimius Severus şi apoi reconstruit încă o dată în vremea lui Severus Alexander. Tipul de plan al ultimelor două faze ale edificiului îşi găseşte analogii, pînă aproape de identitate, cu terme ale unor castre din Dacia[11] şi Moesia[12].

2. Edificiul Terme II a fost construit în timpul lui Commodus după războaiele marcomanice, cercetările efectuate în castrn de L. Petculescu surprinzînd şi aici importante reconstrucţii şi refaceri în această perioadă[13]. Conceput să fie folosit de populaţia din canabae, presupunem că edificiul Terme II, în faza de maximă înflorire a Miciei, care durează cu siguranţă tot timpul dinastiei Severilor, era destinat să fie folosit de femei, aici fiind descoperit un altar al Venerei.

3. Edificiile termale funcţionează independent, avînd fiecare prefurnii proprii, organizarea planimetrică a construcţiilor înscriindu-se în schema denumită de Krencker "Ringtyp"[14], cu analogii în toată lumea romană[15].

Lucia Marinescu,
Anişoara Sion

www.mnir.ro

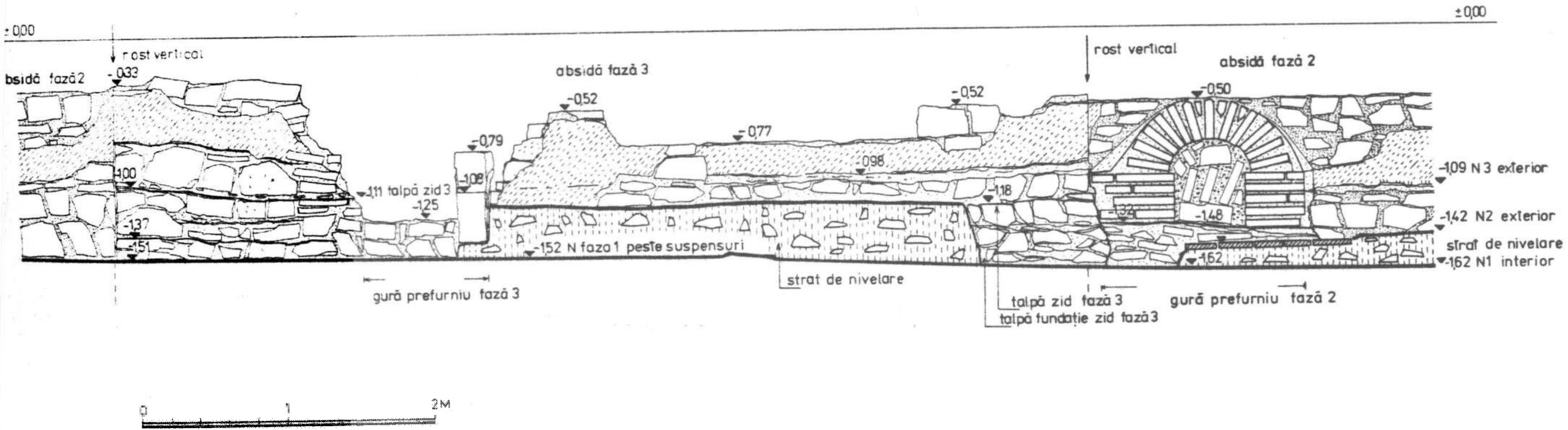

Fig.3.- Terme I - Desfășurarea exterioară a zidului de sud al camerei nr.5.

www.mnir.ro

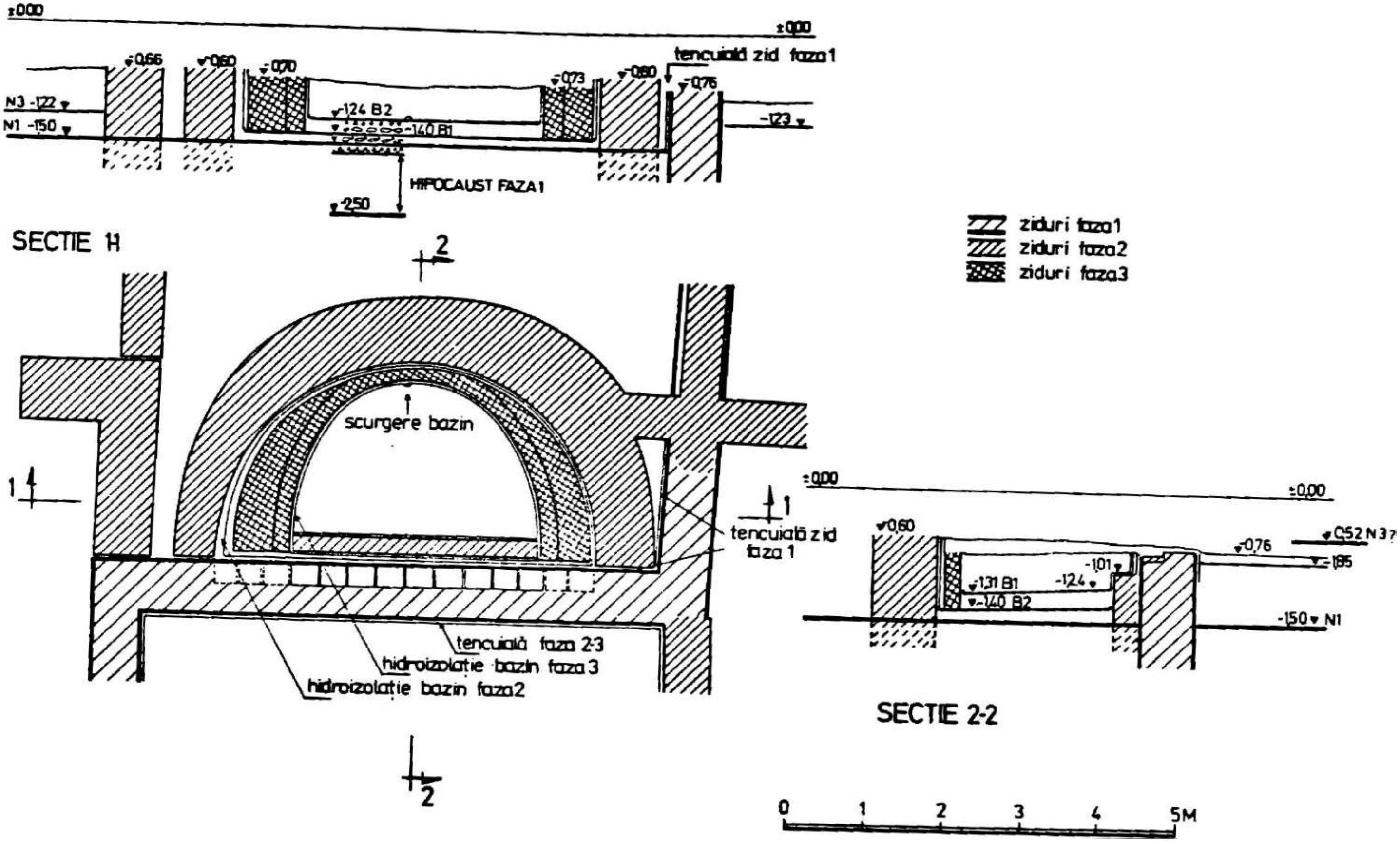

Fig.4.- Terma I - Detaliul bazinului de vest al frigidariumului.

www.mnir.ro

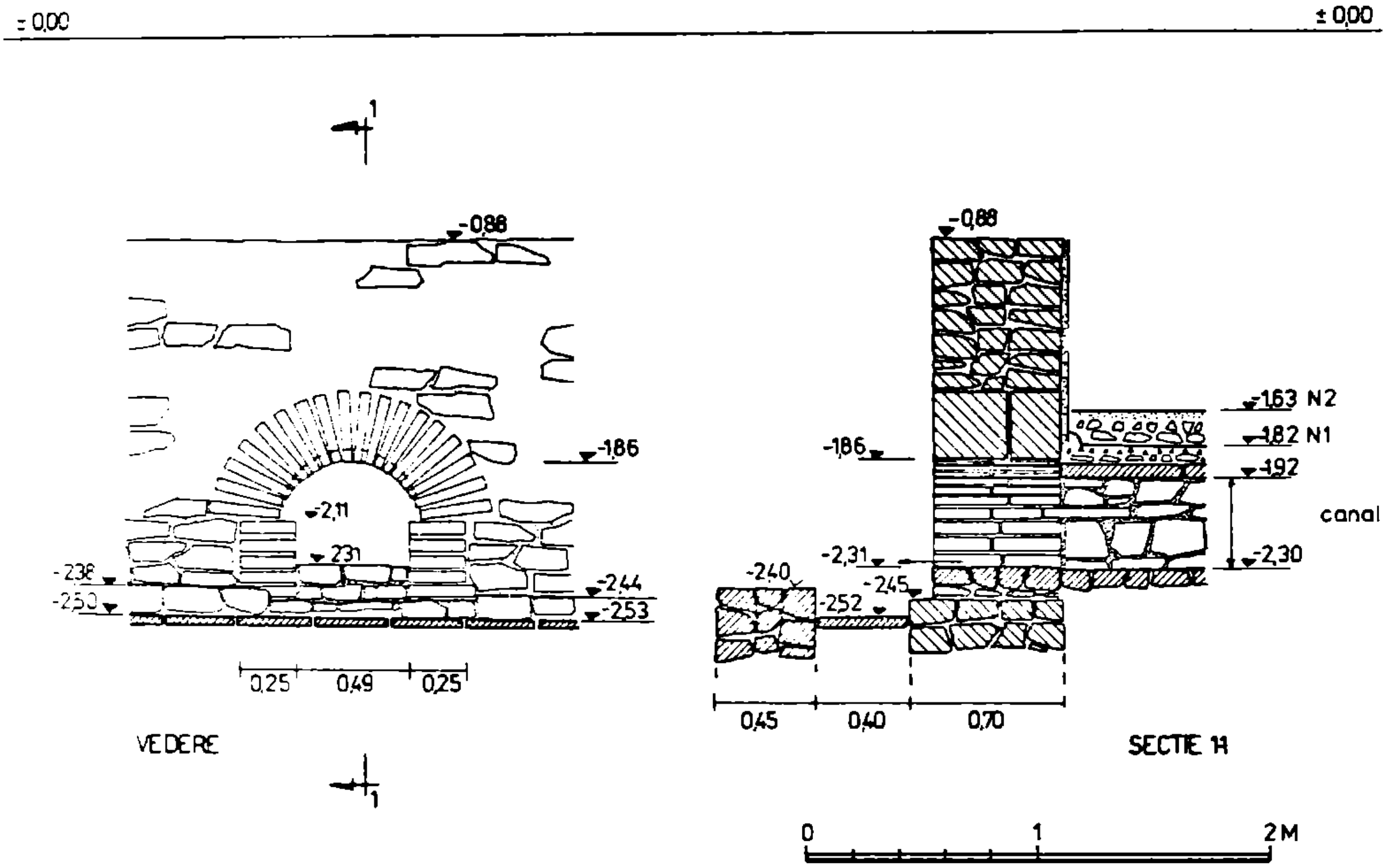

Fig.5.- Terme II - Gura de prefurnium de pe zidul de sud al camerei nr.10, transformată ulterior în canal de scurgere.

www.mnir.ro

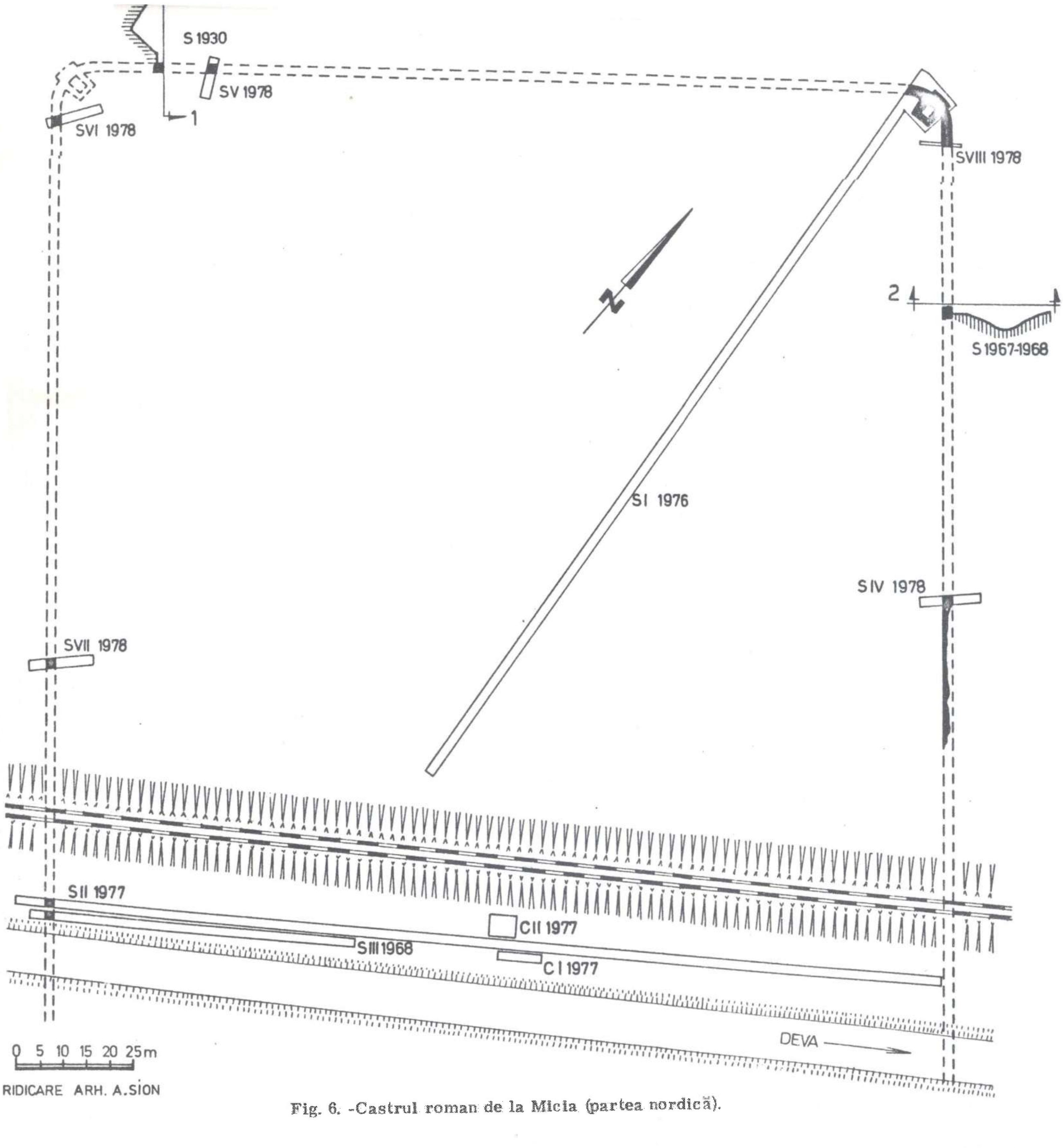

Fig. 6. -Castrul roman de la Micia (partea nordică).

II. CERCETARI ARHEOLOGICE ÎN CASTRUL ROMAN. Castrul roman de la Micia (com. Veţel, jud. Hunedoara), unul dintre cele mai mari din Dacia, este situat la aproximativ 4 km est de punctul cel mai îngust al văii Mureşului, aflat în dreptul comunei Brănişca. Ridicat pe un platou natural înalt de aproximativ 3 m şi orientat aproximativ NV-SE, el domină valea Mureşului ce se lărgeşte în acest loc pînă la 1 km, barînd astfel ieşirea din defileu.

Plasat pe una din principalele căi de comunicaţie ce leagă podişul Transilvaniei de regiunile din vest, folosită din antichitate şi pînă în prezent, castrul a suferit chiar din această cauză o serie de distrugeri. Astfel încă din 1806, construcţia unei şosele între Arad şi Deva şi a unui dig al Mureşului a fost făcută în mare parte cu blocuri de piatră fasonată luate din zidul de incintă al castrului; cu această ocazie laturile de sud şi est ale zidului de incintă au fost distruse aproape complet[16]. Apoi calea ferată Arad-Teiuş, construită în 1879, a intersectat castrul pe lăţime, aproximativ în partea sa centrală şi a traversat şi aşezarea civilă, pagus-ul situat spre est[17]. Materialele arheologice foarte bogate, descoperite cu această ocazie, au luat drumul muzeelor din Deva şi Cluj. Recent, în 1967-68 lucrările prilejuite de construcţia termocentralei Mintia au determinat abandonarea vechii şosele naţionale şi construirea uneia noi, tot prin castru, paralel cu calea ferată, la 10 m sud de debleul acesteia. Tot atunci prin construirea unei căi ferate aparţinînd termocentralei a fost distrusă complet latura de sud[18]. În plus platoul pe care este situat castrul a devenit în ultimul secol pămînt arabil; în acest fel arăturile anuale ca şi scoaterea pietrei pentru nevoi gospodăreşti, practicată de localnici, au dus la distrugeri importante ale construcţiilor din interiorul castrului, în special în jumătatea de est.

Castrul de la Micia, reprezentînd elementul central al sistemului de apărare roman al văii Mureşului, a trezit destul de devreme atenţia cercetătorilor. Primele săpături cunoscute sînt cele ale lui J.F.Neigebaur, în 1847, care a executat două mici sondaje pe latura de nord, lăsîndu-ne şi o succintă descriere a stării de conservare a monumentului la vremea respectivă[19]. Mult mai tîrziu, de-abia în 1930 vor avea loc cercetări sistematice, cele ale lui C.Daicoviciu, care a efectuat un sondaj de mai mari dimensiuni pe latura de nord în apropiere de turnul de NV şi alte cîteva sondaje mai mici pe aceeaşi latură[20]. Printre rezultatele cele mai importante ale acestor investigaţii sînt: stabilirea dimensiunilor aproximative ale castrului de 180 x 360 m; existenţa a două faze de construcţie, în prima castrul fiind fortificat cu şanţ şi val, iar în a doua cu zid de incintă.

Săpăturile practicate de O.Floca şi L.Mărghitan în 1967-1968, pe traseele căii ferate industriale şi al şoselei naţionale, ca şi un sondaj în partea de nord a laturii de est, deşi efectuate în condiţii dificile, datorită caracterului de salvare pe care l-au avut, au permis studierea sistemului de fortificaţii şi pe laturile de sud şi est[21]. Cercetările din 1930 şi 1967-1968 au stabilit că intervenţiile constructive din a doua fază au constat doar în construirea unui zid de piatră care placa spre exterior valul devenit acum agger şi deci că ambele castre au avut practic aceleaşi dimensiuni.

www.mnir.ro

O altă problemă importantă ce a putut fi rezolvată doar pe cale epigrafică este cea a unităţii staţionate în castru. S-a stabilit că cel puţin de la mijlocul sec. al II-lea e.n., aici şi-au avut sediul trei unităţi auxiliare: ala I Hispanorum Campagonum, cohors II Flavia Commagenorum equitata sagittariorum, Numerus Maurorum Miciensium[22].

Dată fiind importanţa deosebită a castrului de la Micia în ansamblul sistemului de apărare al Daciei cît şi ca element central al aşezării romane de la Micia, în 1976 au fost reluate săpăturile de către un colectiv al Muzeului Naţional[23]. În prima etapă a cercetărilor, proiectată să se desfăşoare pe durata a 6 campanii, se urmăresc o serie de obiective ce nu au fost atinse de săpăturile anterioare de mai mică amploare şi orientate cu precădere spre studierea sistemului de fortificaţie. Este vorba de precizarea stratigrafiei castrului şi a cronologiei fazelor sale, întocmirea planului general al fiecărei faze a castrului, săparea integrală a părţilor rămase din principia şi praetorium, a unei barăci şi a unui grajd, în măsura posibilului săparea unor elemente ale sistemului de fortificaţie, o poartă principală, turnurile de pe latura de nord (fig.1). Atingerea acestor obiective va permite rezolvarea problemelor istorice ridicate de castrul de la Micia, de o importanţă ce depăşeşte cadrul strict local, în condiţiile în care dimensiunile sale foarte mari nu permit o săpare exhaustivă decît ca perspectivă îndepărtată[24].

Sondajele efectuate în campaniile din 1976 şi 1977 au urmărit precizarea stratigrafiei generale şi obţinerea unor elemente de ordin cronologic privind fazele sale ca şi stabilirea în mare a topografiei părţii de nord a castrului în vederea orientării săpăturilor viitoare. Alegerea locului săpăturilor s-a făcut şi în funcţie de situaţia culturilor agricole.

Secţiunea executată în 1976, notată SI, porneşte de la colţul de NE al castrului, la o distanţă de 2,20 m de turn, taie oblic partea aflată între calea ferată şi latura de nord, ajungînd aproximativ la jumătatea distanţei dintre cele două laturi lungi (pînă în apropierea căii ferate). Ea are o lungime de 174 m de la zidul de incintă, lăţimea de 2 m şi adîncimea variind între 2,50 m la capătul nordic şi 1,50 m la cel sudic. Secţiunea executată în 1977, notată SII, a fost plasată în spaţiul dintre debleul căii ferate şi şosea, la 5,50 m de marginea acesteia din urmă şi paralelă cu ea, intersectînd deci castrul în zona sa centrală. Ea are lungimea de 194 m, lăţimea de 2 m şi adîncimea de 1,50-2,50 m. În această campanie au fost făcute şi două casete, marcate CI şi CII, pentru precizarea situaţiei în zona centrală a castrului.

Sondajele din 1976 şi 1977 au arătat că acest castru a avut două mari faze de construcţie. În faza I, castrul a fost fortificat cu val de pămînt aşezat pe o platformă de bîrne situată la nivelul solului. Construcţiile din interior, barăci sau grajduri orientate paralele cu latura scurtă a castrului sînt construite din lemn. Sistemul folosit era următorul: se săpau şanţuri late de 0,30-0,40 m, adînci de 0,70-0,80 m, în care se introduceau scînduri între care se fixau apoi pari de lemn pentru pereţi. Pereţii erau apoi acoperiţi cu chirpici, în care se mai văd imprimate urmele nuielelor. În porţiunea vest-centrală a castrului, în SII, s-a sur-

www.mnir.ro

prins o temelie mai lată, de 0,78 m, a unei construcţii ce reprezintă eventual pretoriul, construită din straturile de piatră legată cu mortar pînă aproape de nivelul de călcare antic. Poşibil ca elevaţia acestei clădiri, din care nu s-a mai descoperit nici o urmă, să nu fi fost construită din piatră ci tot din bîrne, acest sistem de construcţie mixt fiind întîlnit şi în alte castre romane[25]. Nivelul corespunzător acestei faze are şi stratul cel mai gros de depuneri arheologice, pînă la 1 m în zona barăcilor din jumătatea de nord. În acest nivel s-au descoperit şi marea majoritate a materialelor arheologice: vase de ceramică, terra sigillata, opaiţe, arme, printre care un număr însemnat de fragmente de lorica squamata din bronz şi fier (cele de fier fiind primele descoperite în Dacia); piese de harnaşament şi echipament militar etc. Această fază s-a încheiat printr-un incendiu violent, în strat fiind descoperite urme de cărbuni, cenuşă, chirpici ars, iar pe alocuri chiar pămîntul viu este vitrificat. Datarea incendiului s-a făcut cu dificultate deoarece majoritatea monedelor de bronz descoperite chiar pe nivelul de incendiere sînt ilizibile din cauza calcinării foarte puternice. Întrucît data cea mai recentă a unei monede de pe nivel este de 165-6[26], putem considera că incendierea castrului se datorează cuceririi sale în timpul războaielor marcommanice prin anii 167-170, probabil de către iazigi. Deci "dublul pericol" de care a fost ameninţată Ulpia Traiana în aceşti ani[27] este reprezentat pe de o parte de atacul iazigilor din vest, iar pe de alta de un atac din altă direcţie, poate al vandalilor şi costobocilor din nord.

Ulterior, bîrnele arse din temeliile barăcilor au fost scoase, iar stratul de dărîmături a fost nivelat, urmînd o nouă fază de existenţă a castrului. Din cauza lucrărilor agricole, dar mai ales a activităţii de extragere a pietrei pentru construcţii sau fertilizarea solului, acest nivel este foarte răscolit iar urmele de locuire în mare parte distruse, în special în jumătatea de est a castrului. În această a II-a fază, castrul a avut zid de piatră, aggerul pavat spre exterior cu un strat de pietriş prins cu mortar, iar via sagularis cu 2 nivele sugerînd o refacere. În interior barăcile sînt toate de piatră, iar drumurile principale lucrate din piatră şi pietriş, conform principiilor de construcţie romane. Oricum din orientarea şi dispunerea drumurilor se poate presupune că barăcile erau dispuse la fel ca în faza precedentă. Diatre cărămizile şi ţiglele ştampilate provenind din elevaţia clădirilor acestei faze, majoritatea au ştampile ale legiunii a XIII-a Gemina, însă se întîlnesc şi ştampile ale cohortei a II-a Flavia Commagenorum. Întrucît cărămizile legiunii a XIII-a au aceleaşi stampile ca cele descoperite la Apulum, considerăm că ele au fost aduse de acolo pe Mureş şi deci că nu documentează staţionarea la Micia a unei vexillaţii a respectivei legiuni. Aceasta nu exclude bineînţeles posibilitatea ca unele detaşamente ale legiunii să fi staţionat aici temporar pentru lucrări, fiind cunoscut că legionarii romani participau frecvent chiar la construirea fortificaţiilor apărate de unităţile auxiliare[28]. În acest sens pledează şi simplul calcul al numărului de trupe ce puteau staţiona la Micia. Deoarece o ala quingenaria avea nevoie de un castru de 3 ha, o cohors equitata de unul de aproximativ 2 ha[29], iar

www.mnir.ro

numerusul de călăreţi de unul ceva mai mic decît al unei ala, în castrul de la Micia cu suprafaţa de 6,5 ha, cele trei unităţi atestate de abia încăpeau chiar ţinînd seama şi de faptul că puteau să trimită vexillaţii în alte locuri.

Reconstrucţia în piatră a castrului s-a încheiat cel mai tîrziu în anii 204-205, de cînd datează o inscripţie ce atestă prezenţa unui mare număr de unităţi romane la Micia, desigur unele numai prin vexillaţii, care au construit aici probabil o "basilica castrensis": ala I Hispanorum Campagonnm, cohors II Flavia Commagenorum, cohors Vindelicorum, cohors I Alpinorum, numerus Mauretanorum Tibiscensium, numerus Germanicianorum, numerus Campestrorum [30]. Deci refacerea în piatră a castrului de la Micia se datorește nu unei simple schimbări în principiile de castramentaţie cum s-a afirmat pînă în prezent, ci unor evenimente istorice concrete, sesizabile în săpăturile arheologice.

În timpul celei de a II-a faze, se constată unele intervenţii constructive, care în stadiul actual al cercetării nu par a modifica planul general. Descoperirea în SII în partea est-centrală a castrului a unei abside cu deschiderea spre sud pare a întări ipoteza mai veche după care poarta de sud era "porta praetoria" [31]. Deşi ultima monedă descoperită pînă acum în castru datează din timpul împăratului Decius [32], putem considera că faza a II-a a durat pînă la sfîrşitul stăpînirii romane în Dacia, în jurul anului 271 e.n. În orice caz lipsa oricăror urme de distrugere a construcţiilor acestei faze denotă că trupele romane s-au retras din castrul de la Micia în ordine şi nu în urma unor atacuri ale popoarele migratoare.

Chiar şi după încheierea funcţionalităţii sale militare, în castru se constată o continuitate de viaţă. Astfel o locuire din sec.IV e.n. deocamdată apărînd ca relativ sporadică, este documentată de descoperirea unei fibule cu butoni în formă de ceapă (Zwiebelknopfiebel) şi a unor fragmente ceramice, iar vase de ceramică din sec.VIII-IX probează continuitatea de locuire pînă spre sfîrşitul perioadei prefeudale [32].

Materialul arheologic deosebit de bogat şi variat compus din: ceramică, arme, piese de echipament şi harnaşament, statui descoperite în aceste două campanii, aflat în curs de restaurare şi prelucrare, va fi prezentat exhaustiv în volumul I al monografiei castrului care va prezenta rezultatele primelor 6 campanii. Menţionăm totuşi printre piesele mai importante: o statuetă de bronz, fragmente de statuie loricată imperială de bronz, un fragment de diplomă militară datat între anii 117-138 [33], o garnitură de armură, întăriteare de arc (Bogenversteifungen) din os.

Liviu Petculescu

III. CERCETARI ARHEOLOGICE IN NECROPOLA ROMANA. În cadrul planului de cercetare a vestigiilor romane de la Micia, colectivului muzeului din Deva i-a revenit sarcina de a efectua săpături arheologice în necropola aşezării. Cercetări mai vechi efectuate de către dr. doc. Oct. Floca şi descoperiri întîmplătoare au scos în evidenţă faptul că necropola se afla plasată în extremitatea estică a aşezării romane. Descoperirile funerare cunoscute aveau un caracter divers: sarcofage

www.mnir.ro

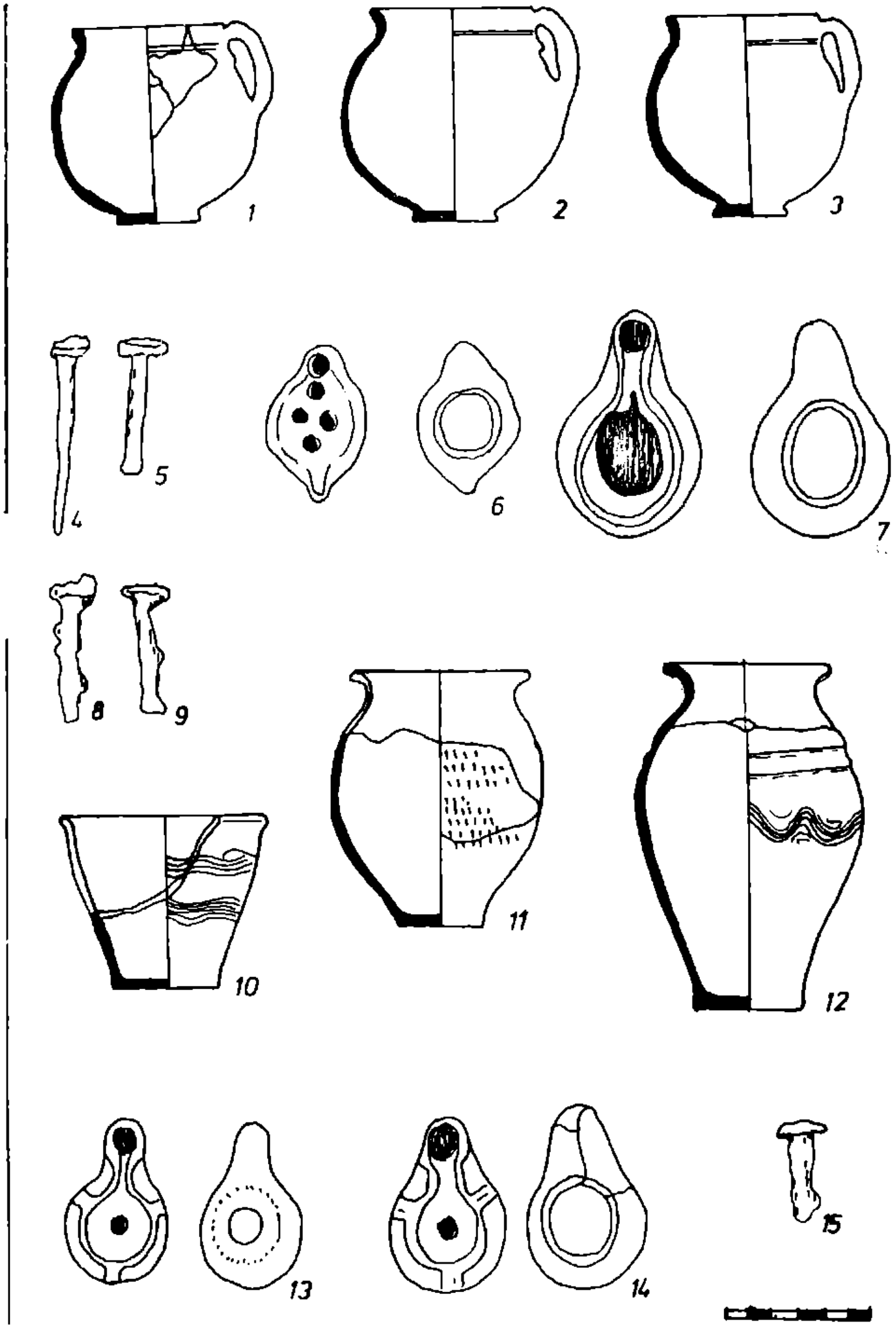

Fig.7.- Micia. Piese de inventar ale mormintelor de incinerație: M_1, 1-9; M_2, 10-15.

www.mnir.ro

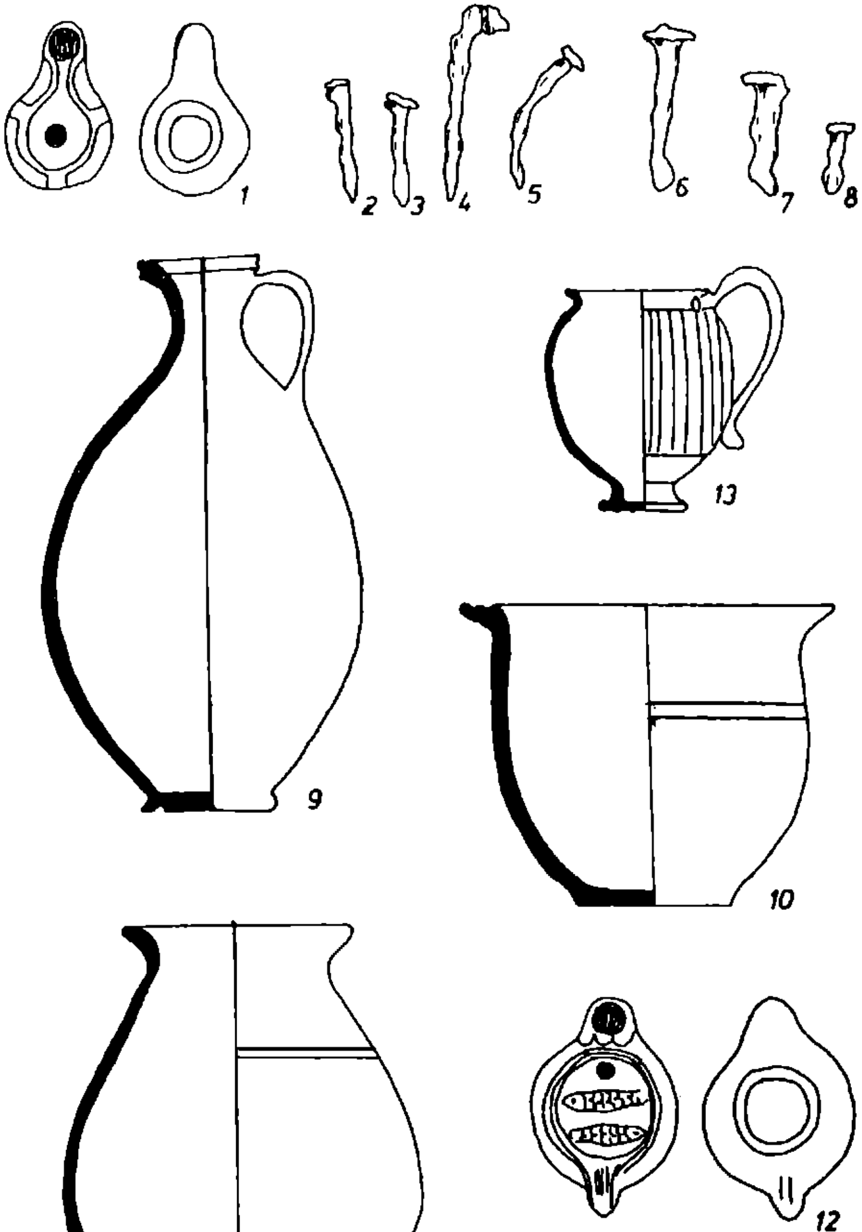

Fig.8.- Micia. Piese de inventar ale mormintelor de incinerație: M_4, 1-9,13; M_5, 12; 10-11, ceramică descoperită în secțiuni.

www.mnir.ro

din piatră sau cărămidă, stele și lei funerari, inscripții cu caracter funerar etc. De menționat este faptul că ele nu atestau practicarea incinerației.

Cercetările întreprinse în perioada 27 iunie-9 iulie 1977 au fost efectuate într-un spațiu restrîns, delimitat pe două laturi de linia ferată Deva-Arad și casa sitelor termocentralei. În campania de săpături 1977 a fost cercetată o suprafață restrînsă de 85 m^2. Rezultatele cercetării considerăm că au o importanță deosebită. Astfel au fost descoperite în suprafețele dezvelite (S.I-V)un număr de 8 morminte de incinerație. Acestea pot fi încadrate în două din tipurile de morminte de incinerație cunoscute și de alte descoperiri: morminte plane cu groapa arsă și morminte cu groapa nearsă.

Mormintele din prima categorie, în număr de 3 (M. 3,5,8), cu groapa albiată, au apărut la adîncimi variind între 0,30-0,40 m față de nivelul actual al solului. Conturul lor era bine delimitat în solul argilos de culoare brun-cărămizie. Dimensiunile mormintelor sînt: lungimea la gură 1,70-2,05 m, lățimea 0,75-1,00 m, adîncimea 0,30-0,40 m. Orientarea este aproximativ pe direcția est-vest. Fundul și marginile gropilor mortuare sînt puternic arse, încît pămîntul a căpătat adesea aspectul unei cruste de culoare cărămizie, cu pete negre-brune, groase de 1-2 cm. Conținutul mormintelor constă din oase umane calcinate, amestecate cu bucăți de cărbune, fragmente de pămînt ars la roșu. Cenușa se află în cantități reduse, iar celelalte resturi funerare sînt relativ puține. Inventarul funerar, considerat în ansamblu, este sărăcăcios: cuie de fier, fragmente ceramice, un opaiț fragmentar, un ac de os și o monedă de bronz. În jurul gropilor nu s-au observat urme de arsură sau resturi cinerare, acestea găsindu-se exclusiv în morminte.

Mormintele cu groapa nearsă, în număr de 5 (M.1-2, 4, 6-7) sînt considerate cele mai rudimentare morminte de incinerație provinciale romane, care se reduc la o simplă groapă de formă rotund-ovală (diam. 1,00-1,75-0,75 m), fără o amenajare specială, în interiorul cărora au fost depuse direct rămășițele culese de pe rug. Urmele de arsură, cenușă și cărbuni se află doar pe fundul gropilor.

În morminte s-au găsit cu regularitate oase calcinate amestecate cu bucățele de cărbune, uneori sfărîmături de pămînt ars de culoare cărămizie. La aceste elemente se adaugă obiectele de inventar, destul de numeroase și variate în comparație cu cele ale primei categorii de morminte: urcioare, căni, opaițe, recipiente din sticlă, cuie, monede de bronz, un cercel de aur.

Deși cercetarea se află doar la începuturile ei, se pot trage unele concluzii. O primă remarcă este faptul că mormintele de incinerație se găsesc grupate într-o zonă strict delimitată. În suprafața cercetată, în spațiul dintre morminte, la adîncimi variind între 0,20-0,60 m s-au descoperit sporadic vase și fragmente ceramice romane, 2 mărgele de sticlă, 1 fibulă de fier, 2 monede de bronz și un leu funerar.

Din punct de vedere stratigrafic vrednică de notat este observația că această parte a cimitirului roman se află pe un loc fără vestigii din

www.mnir.ro

epoci anterioare. Materialele arheologice descoperite aici aparţin integral epocii romane.

Problema care se pune în cazul mormintelor cu groapa arsă este de a şti dacă defuncţii erau incineraţi pe locul de înmormîntare a rămăşiţelor funerare sau un rug funerar ridicat în altă parte. Considerăm, pe baza celor observate pînă în prezent la Micia, că pămîntul ars pe fundul şi pereţii gropilor este o consecinţă nu a arderii pe loc a morţilor, ci a purificării rituale prin foc a gropilor mortuare dinainte pregătite, în care au fost aşezate apoi, după ritualul cunoscut, resturile arderii culese din rugul funerar. Un element în susţinerea acestei idei îl constituie cantitatea prea mică de cărbune şi de oase umane calcinate aflate în morminte, lipsa cenuşei, elemente care în cazul unei incinerări pe loc ar fi trebuit să existe din abundenţă.

O datare a grupului de morminte, recent descoperite la Micia, se poate face luînd în considerare determinările a trei monede aflate ca piese de inventar funerar. În două morminte (M.1-2) piesele monetare aparţin primei jumătăţi a sec.I e.n. (prima emisă în timpul lui Tiberiu, a doua fără o încadrare precisă), iar moneda aflată în M.5 datează de la Vespasian. Pe baza acestora considerăm că înmormîntările respective au avut loc în prima jumătate a sec. al II-lea e.n. În afară de aceasta, patru dintre morminte (M.1, 2, 3, 4) au ca inventar funerar şi opaiţe de lut ars, a căror tipologie este caracteristică sec.II e.n.

O problemă aparte ridică vasul descoperit în M.7, care datorită pastei, manierei de confecţionare, diferă de materialul ceramic tipic roman, asemănîndu-se cu ceramica din unele morminte descoperite la Cinciş. Pe acest considerent sîntem înclinaţi a crede că acest mormînt aparţine unui autohton. Descoperiri aparţinînd populaţiei dacice în aşezarea de la Micia sînt cunoscute şi din trecut. Acesta ar fi primul mormînt ce se poate atribui populaţiei băştinaşe.

Practicarea incineraţiei şi înhumaţiei pare a se fi folosit în acelaşi timp în sec. al II-lea e.n. Folosirea unuia sau altuia dintre riturile funerare poate să fie determinată, printre altele, şi de apartenenţa etnică a diverselor grupuri de colonişti şi populaţii întîlnite în Dacia în perioada stăpînirii romane.

Ioan Andriţoiu

IV. DATE PRELIMINARE CU PRIVIRE LA MATERIALUL FAUNISTIC DIN CASTRUL ROMAN MICIA. Materialul faunistic descoperit în castrul roman Micia (com. Veţel, jud.Hunedoara), în campania de săpături din anul 1976[34], reprezentînd în majoritate resturi menajere, cuprinde 668 piese, dintre care 5 aparţin păsărilor şi 663 mamiferelor.

Păsările (Aves). Au fost găsite 5 piese ce aparţin probabil unui tip de găină primitivă, Gallus gallus domesticus.

Mamiferele (Mammalia). Sînt reprezentate prin 663 fragmente, dintre care au putut fi determinate 623. Resturile osoase provin de la 4 specii sălbatice (mistreţ, cerb, căprior, castor) şi de la 6 specii domestice (porc, bou, oaie, capră, cal, cîine) (tabel 1).

www.mnir.ro

Tabel 1

Repartiţia speciilor pe număr de piese şi număr de indivizi

Specia sau grupa	Număr piese	%	NMI	%
Sus domesticus	147	23,59	15	30
Bos taurus	318	51,04	18	36
Ovricaprinae	70	11,23	6	12
Equus caballus	45	7,22	3	6
Canis familiaris	5	0,80	1	2
Sus scrofa	9	1,44	2	4
Cervus elaphus	20	3,21	3	6
Capreolus capreolus	7	1,12	1	2
Castor fiber	2	0,32	1	2

ANALIZA SPECIILOR[35]. Porcul (Sus domesticus L) şi mistreţul (Sus scrofa L). Din cele 156 piese au fost determinate ca fiind de mistreţ 9. Numărul minim de indivizi (calculat pe mandibule) este 17, dintre care 2 mistreţi. Dentiţia ne evidenţiază pentru porcul domestic predominarea vîrstei de sacrificare între 1 1/2-2 ani 75% (tabel 2). Talia calculată pe astragale este de 68,02 cm (n=2) la porc şi 93,08 cm la mistreţ (n=1).

Bovinele (Bos taurus L). Domină în material, atît ca număr de fragmente, 318 (51,04%), cît şi ca număr minim de indivizi - 18 (36%). Observaţiile efectuate asupra coarnelor, metapodiilor şi coxalelor ne evidenţiază prezenţa probabilă în material a 5 femele, 4 masculi şi un castrat. Înălţimea la greabăn a bovinelor de la Micia este în medie de 136,63 cm (după Boessneck) şi 128,07 cm (după Talkin) (tabel 3).

Oaia (Ovis aries L) şi capra (Capra hircus L). Reprezentate prin 70 piese, urmează ca frecvenţă în material bovinele şi porcii. Au fost atribuite genului Ovis 34 piese, iar genului Capra 9. Numărul minim de indivizi pe întreaga populaţie este 6, dintre oare Ovis = 5 şi Capra = 1 (tabel 4). Dentiţia ce permite determinarea vîrstei de sacrificare la 5 indivizi indică prezenţa a 4 maturi. Talia ovinelor, calculată pe metapodii după Talkin şi Haak, este cuprinsă între 63,30-69,40 cm.

Calul (Equus caballus L). Îi aparţin în materialul nostru 45 de fragmente, ce pot fi considerate ca provenind de la 3 indivizi.

Cîinele (Canis familiaris L). Au fost găsite 5 fragmente, aparţinînd unui singur individ.

Castorul (Castor fiber L). Este reprezentat prin două piese osoase - un cubitus drept şi o tibie stîngă, aparţinînd probabil aceluiaşi individ.

DISCUŢII. Din datele prezentate rezultă că în economia alimentară a locuitorilor castrului roman Micia au predominat speciile domestice. Astfel, din 618 fragmente aparţinînd speciilor cu valoare alimentară, 93,85% aparţin mamiferelor domestice şi numai 6,14% celor sălbatice.

www.mnir.ro

Tabel 2

Repartiţia pe vîrste de sacrificare la <u>Sus sp.</u>

NMI	Sex	Vîrsta	Piesa pe care s-a determ.	Observaţii
1	?	7-9 luni	1 mandibulă stîngă	
1	♂	12-14 luni	1 mandibulă dreaptă	
1	♀	14-15 luni	1 mandibulă dreaptă	
2	♂ ♀	16-17 luni	1 mandibulă stîngă 1 mandibulă dreaptă	
2	♀ ?	17-19 luni	2 mandibule stîngi	
4	1♂ 3?	19-21 luni	4 mandibule drepte	
1	?	23-25 luni	1 mandibulă dreaptă	
1	♂	27-29 luni	1 maxilar sup. stîng	mistreţ
4	3♀ 1♂	adult	3 mandibule stîngi 1 maxilar sup.drept	

Tabel 3

Dimensiunile metapodiilor la <u>Bos taurus</u> (în mm)

	Metacarp ♂	Metacarp ♂	Metatars ♂	Metatars ♂
Lungimea	202,2	211,8	224,5	234,3
Lăţime proximal	64,9	64,5	48,1	53,5
DAP proximal	38,2	38,7	40,8	45,4
Lăţime minimă diafiză	37,7	36,9	25,8	27,5
DAP minim diafiză	24,3	22,8	26,4	26,4
Lăţime distal	68,9	67,5	58,9	60,6
DAP distal	35,8	32,9	32,4	34,1

Specia dominantă o reprezintă bovinele, care se situează pe primul loc, atît ca număr de fragmente, cît şi ca număr minim de indivizi.

Referitor la ovicaprinae trebuie menţional faptul că sacrificarea acestora mai mult la vîrstele mature presupune utilizarea lor atît ca furnizoare de carne, cît şi pentru lapte şi lînă.

Numărul mic de fragmente osoase şi de indivizi al speciilor sălbatice sugerează că vînătoarea avea un rol cu totul secuntar, fiind practicată probabil în mod accidental.

Prezenţa în material a oaselor de castor, specie stenobiontă, astăzi dispărută, indică existenţa în apropierea castrului roman Micia a bazinelor acvatice şi a pădurilor, condiţie esenţială pentru dezvoltarea acestor animale.

www.mnir.ro

Datele furnizate de materialul faunistic de la Micia demonstrează şi faptul că în sec.II-III, aria de răspîndire a cerbului cuprindea încă această regiune.

O analiză completă a resturilor faunistice se va putea face numai odată cu studiul întregului material faunistic din castrul roman Micia.

Tabel 4

Resturile osoase de ovicaprinae

Piesa	O	C	OC	NMI
Neurocraniu		2		
Dentiţie superioară izol.			2	
Mandibulă dreaptă			5	
Mandibulă stîngă			4	
Dentiţie inferioară izol.			4	
Vertebră			1	
Scapulă dreaptă	2	1		1C
Scapulă stîngă	2	1		
Humerus stîng	4			
Radius drept	1			
Radius stîng	2			
Cubitus	2			
Metacarpian drept	5			50
Metacarpian stîng	5		1	
Coxal drept	1			
Coxal stîng			1	
Tibie dreaptă			5	
Tibie stîngă	2	1	3	
Metatarsian drept	4			
Metatarsian stîng	1	1		
Astragal drept		1		
Calcaneu stîng		1		
Falanga 1	3	1		
Metapodiu			1	

Edith Ionescu Rusu şi
Maria Brăileanu

NOTE

1 Colectivul a fost compus din dr.doc. Oct.Floca şi Liviu Mărghitan de la Muzeul de Istorie Deva, Valentin Vasiliev de la filiala Academiei R.S.R. Cluj, Dan Isac şi Gheorghe Lazin, studenţi. Carnetul cu însemnările de şantier privind campania din 1968, desfăşurată între 2-31 iulie, ne-a fost pus la dispoziţie cu deosebită bunăvoinţă de către dr.doc. Oct.Floca, căruia îi adresăm şi pe această cale mulţumirile noastre.

www.mnir.ro

2 Şef de lucrări Lucia Marinescu. Din colectiv au făcut parte Liviu Mărghitan, muzeograf principal, Constantin C. Petolescu şi Liviu Petculescu, muzeografi. LUCIA MARINESCU, LIVIU MĂRGHITAN, CONSTANTIN C. PETOLESCU, Termele romane de la Micia. Raport asupra săpăturilor din anii 1971-1974, în Cercetări arheologice, I, Bucureşti, 1975, p.217-229.

3 Cercetările viitoare vor putea preciza dacă "piaţeta" avea portic şi pe celelalte laturi, implicit destinaţia ei.

4 Termele I şi II folosesc în comun un canal de scurgere a apelor uzate spre Mureş, la care credem că se racorda şi reţeaua edificiului Terme III.

5 CIL, III, 1374 şi C.DAICOVICIU, Micia I. Cercetări asupra castrului, în ACMIT, III, 1930-1931, suppl.1, epigr. 1.

6 Edificiul Terme I a fost redezvelit în vederea consolidării zidăriei în anul 1978, prilej cu care s-au făcut noi observaţii privind cele două faze menţionate. Tot acum s-au întocmit planurile, nivelmentul şi releveele de detaliu pentru construcţiile Terme I şi II şi, parţial, Terme III.

7 LUCIA MARINESCU, LIVIU MĂRGHITAN, CONSTANTIN C. PETOLESCU, op.cit., p.223.

8 Pe latura de sud s-au găsit fragmente de coloane răsturnate, ce par a fi căzute pe locul lor. Cercetările viitoare vor putea aduce noi precizări în acest sens.

9 Nu credem că moneda datează prima fază a edificiului, ea fiind descoperită împreună cu un denar de la Hadrian într-un canal din faza a doua a construcţiei.

10 Cercetările din campania viitoare vor completa datele cunoscute. Cu această ocazie se vor întocmi releveele exacte ale edificiului, nivelmentul, precum şi poziţionarea riguroasă în raport cu celelalte construcţii. Planul prezentat al edificiului este întocmit după măsurători mai vechi.

11 Vezi în special termele de la Slăveni, construite în vremea lui Septimius Severus şi refăcute în timpul lui Filip Arabul, cf. GH. POPILIAN, Termele de la Slăveni, în Apulum, IX, 1971, p.626-640.

12 Vezi în special termele de la Dinogetia, compartimentate identic şi cu dimensiuni foarte apropiate, datate mai tîrziu în perioada Diocletian-Constantin cel Mare, diferenţa constînd în orientarea edificiului şi în traseul poligonal al absidelor la exterior. I.BARNEA, Les thermes de Dinogetia, în "Dacia", N.S., XI, 1967, p.225-252.

13 Vezi LIVIU PETCULESCU, Cercetări arheologice în castrul roman de la Micia. Raport preliminar asupra săpăturilor din anii 1976-1977, publicat în acest volum.

14 D.KRENCKER, Die Trierer Kaiserthermen 1929, p.178, fig.235 a.

15 Vezi pentru edificiul Terme II în special termele din Drevant, cf. D.KRENCKER, op.cit., p.251, fig.377.

16 J.F.NEIGEBAUR, Dacien, Braşov, 1851, p.52, 64.

17 C.DAICOVICIU, Dacica, p.165.

www.mnir.ro

18 O.FLOCA, L.MARGHITAN, în Sargetia, VII, 1970, p.44.
19 J.F.NEIGEBAUR, loc.cit.
20 C.DAICOVICIU, op.cit., p.162-175.
21 O.FLOCA, L.MARGHITAN, op.cit., p.43-56.
22 C.C.PETOLESCU, Studien zu den Militärgrenzen Roms, II. Vorträge des 10.Internationalen Limescongresses in der Germania Inferior, Köln-Bonn, 1977, p.369 cu bibliografia.
23 Colectivul "castrul" încadrat în şantierul complex Micia, condus de L.Marinescu, a fost compus iniţial din autorul acestor rînduri şi C.C.Petolescu (1976, prima parte a campaniei din 1977). Din a doua parte a campaniei din 1977 în colectiv a fost cooptat Al.T.Nemoianu, iar începînd din 1978 colectivul este format din L.Petculescu, Al.T. Nemoianu şi Ruxandra Anastasiu.
24 La încheierea acestei prime faze a săpăturilor rezultatele vor fi publicate într-o monografie.
25 Vezi şi DAVID J. BREEZE, BRIAN DOBSON, Hadrian's Wall, 1978, p.166.
26 AE, Marcus Aurelius, BMC, 1290, an 165-166. Determinarea monedelor a fost făcută de Carmen Petolescu.
27 CIL III 7969 = ILS 371.
28 De exemplu castrele de pe zidul lui Hadrian şi cel puţin o parte dintre castrele de pe zidul lui Antonius Pius - Croy Hill, Bar Hill, Auchendavy, Cadder, Balmuildy, Bearsden - au fost construite de legionari deşi erau apărate de auxiliari. Vezi DAVID J. BREEZE, BRIAN DOBSON, op.cit., p.68,91.
29 Vezi G.WEBSTER, The Roman Imperial Army of the First and Second Centuries A.D., Londra, 1969, p.205-6 cu calculul suprafeţei ocupate de o unitate auxiliară romană.
30 CIL III 1343. Vezi pentru lectură C.C.PETOLESCU, op.cit.,p.370-371, cu bibliografia.
31 AE, Traianus Decius, Colonia Viminacium, Pick, I, 127.
32 Materialele post romane descoperite în castru vor fi publicate în 1980 într-un studiu separat de către Al.T.Nemoianu.
33 L.PETCULESCU, în Acta Musei Napocensis, 15, 1978, p.131-133.
34 Vezi tot în acest volum raportul de săpătură al membrilor colectivului şantierului arheologic Micia, cărora le mulţumim şi pe această cale pentru încredinţarea materialului.
35 Aducem pe această cale mulţumiri tovarăşei Alexandra Bolomey pentru sprijinul şi indicaţiile date.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE MICIA (VEŢEL, DÉP. DE HUNEDOARA)

Résumé

Les fouilles archéologiques qui avaient comme objectif les thermes romaines de Micia, emplacées à nord-est à l'extérieur du camp romain, ont été effectuées pendant plusieurs campagnes entre 1967 et 1978.

www.mnir.ro

L'étape actuelle des recherches nous permet de faire quelques constatations au caractère plus général concernant la zone investiguée dans son ensamble et aussi des observations moins importantes relatives à chaque objectif séparément.

La première constatation qui s'impose concerne le fait qu'ici on est en face d'un complexe thermal formé de trois constructions distinctes, chacune avec son propre "praefurnium" ce qui lui permetait de functionner indépendamment.

A un moment donné, deux de ces constructions, les thermes I et les thermes III ont été organisées autour d'un espace ouvert, probablement une petite place, limité vers l'ouest par un portique.

On doit aussi signaler le fait que les trois constructions présentent chacune plusieurs interventions de reconstruction et réparation qui sont mises en évidence tant par les matériaux et le site archéologique que par les éléments de maçonnerie conservés.

Deux inscriptions découvertes à Micia font mention du fait que les thermes (du camp) ont été réconstruites puisqu'elles avaient été demolies a cause de leur ancienneté pendant le regne de Septimius Severus et respectivement Severus Alexander.

La situation qu'on a surprit sur place, l'existence de trois constructions différentes, chacune marquée par les traces des reconstructions et réparations ne parait pas correspondre aux dates fournies par les inscriptions.

Jusqu'à l'achèvement des recherehes dans tont le complexe les auteurs considèrent que:

1 l'édifice qui a appartenu au camp et auquel se réfèrent les deux inscriptions est celui dénommé Thermes I, construit pendant le regne de Hadrien, reconstruit complètement au temps de Septimius Severus et reconstruit une fois de plus au temps de Severus Alexander;

2 l'édifice Thermes II a été construit au temps de Commodus après les guerres marcomans et il était destiné à être employé par la population de la "canabae" et c'est bien probable que pendant sa dernière période de fonctionnement il était déstiné aux femmes.

3 Les édifices thermaux de Micia fonctionnaient séparément et chacun contenait le nombre de pièces nécessaires pour le déroulement d'un flux thermal normal.

L'organisation planimétrique de ceux-ci s'inscrit dans le schéma dit de Krencker Ringtyp, ayant des analogies dans le monde romain en général et aussi en Dacie.

*

Les premières deux campagnes, effectuées par le Musée d'Histoire de la R.S. de Roumanie dans la partie septentrionale du camp fortifié de Micia, ont permis d'établir l'existence de deux phases dans la construction. Dans la première le camp était fortifié par un fossé et un vallum en terre et les constructions intérieures en bois (les baraques pour les troupes) ou en pierre et bois (le praetorium). Le constructions de cette phase ont été détruites par un incendie, daté par des monnaies post 165-

www.mnir.ro

166, donc au début des guerre contre les Marcomans. On peut donc supposer que le camp ait été conquis par les Yazigues vers les années 167-170.

La deuxième phase du castre est celle où la fortification extérieure était représentée par un mur en pierre et les constructions intérieures étaient toutes en pierre. Cette phase a duré jusqu'à la retraite de l'armée romaine de la Dacie en 271 de n.è. L'absence de toute trace de destruction permet de supposer que la retraite de l'armée de ce camp n'a pas était effectuée sons la pression des ataques barbares.

Les matériaux archéologiques y découverts prouvent une continuité de la vie dans le camp après avoir pris fin sa fonctionnalité militaire aussi, aux IVe et VIIIe-IXe siècle.

*

On présente les résultats des recherches archéologiques effectuées en 1977 dans la nécropole de l'établissement romain de Micia. Dans les cinq sections pratiquées on a décapé huit tombes d'incinération. Ces tombes peuvent être encadrées en deux catégories: des tombes plaines avec la fosse calcinée (M 3,5,8) et des tombes avec la fosse non calcinée (M 1-1,4,6-7).

Les tombes de la première catégorie, avec la fosse en cuvette, qui ont apparu à une profondeur de 0,30-0,40 m avaient leur contour bien delimité dans le sol argileux. Le fond et les bords des fosses mortuaires se présentent fortement calcinés.

L'inventaire funéraire est relativement pauvre: des clous en fer, des fragments céramiques, une aiguille en os et une monnaie en bronze.

Les tombes avec la fosse non calcinée sont considérées les plus rudimentaires tombes d'incinération des provinces romaines. Elles se reduissent à une simple fosse ronde-ovale (0,75-1,40 m en diamètre), sans aucun aménagement spécial, dans l'intérieur desquelles ont été déposés les dépouilles de l'incinération récupérés du bûcher et l'inventaire funéraire: brocs funéraires, tasses, lampes, clous, monnaies en bronze et une boucle d'oreille en or.

A base du matériel d'inventaire et spécialement à base de deux monnaies en bronze émises pendant la première moitié du Ier siècle de n.è. on peut considérer que les tombes récemment découvertes à Micia appartient à la première moitié du IIe siècle de n.è. Le broc découvert dans la tombe no.4 constitue un produit d'importation de type méridionale.

Une importance particulière présente l'urne funéraire découverte dans la tombe no.7 qui, par le type et la composition de la pâte, par la modalité de façonnage diffère sensiblement du reste de l'inventaire céramique. Elle appartient à une tombe d'incinération attribuée à un autochtone.

On a encore découvert de la céramique dace à Micia; dans le camp fortifié, dans l'ensamble d'habitations et dans les thermes, fait qui atteste l'existence de la population dace dans le centre quasi-urbain de Micia.

www.mnir.ro

Les tombes récemment découvertes attestent la pratique de l'incinération dans la nécropole de Micia aussi, en complétant les autres découvertes connues dans cette zone à Cinciş, Streisîngiorgiu et Muncelu-Brad.

*

On présente le matériel faunique provenant des fouilles archéologiques de l'année 1976.

Pour les mammifères la répartition des espèces par nombre de pièces et nombre minimum d'individus est présentée dans le tableau no.1.

Des données présentées il résulte que dans l'économie alimentaire des habitants du camp romain de Micia les espèces doméstiques ont été prépondérantes par rapport aux sauvages.

On signale aussi la présence du castor dans le matériel, espèce actuellement disparue et du cerf, sur une aire qui aujourd'hui ne lui appartient plus.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Plan général du complexe thermal de Micia.

Fig.2.- Sections dans les édifices Thermes I a et b et Thermes II c et d.

Fig.3.- Thermes I - Déroulement extérieur du mur de sud de la chambre no.5.

Fig.4.- Thermes I - Détail de la piscine de ouest du "frigidarium".

Fig.5.- Thermes II - La gueule du praefurnium du mur de sud de la chambre no.10, transformée en égout.

Fig.6.- Le camp fortifié romain de Micia (la partie septentrionale). Architecte A.Sion.

Fig.7.- Micia. Pièces d'inventaire des tombes d'incinération: M 1,1-9; M 2, 10-15.

Fig.8.- Micia. Pièces d'inventaire des tombes d'incinération: M 4,1-9, 13; M 5, 12; 10-11 céramique déuouverte dans les sections.

www.mnir.ro

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA VITĂNEŞTI, JUD. TELEORMAN

de VALERIU LEAHU şi
GEORGE TROHANI

În vara anului 1976, Muzeul de Istorie al R.S.România a efectuat cercetări arheologice în vastul complex funerar tumular situat pe teritoriul satului Vităneşti, comuna Purani, judeţul Teleorman.

Satul se află pe terasa stîngă a rîului Teleormanul, afluent al Vedei, terasă care, spre răsărit, se transformă în cîmp. Lunca Teleormanului, lată de 1-2 km, este mărginită spre apus de o terasă înaltă cu un platou lat de 4-5 km, care apoi coboară în pante repezi formînd terasa Vedei.

Pe toată coama platoului dintre Vedea şi Teleorman, de la nord spre sud, precum şi pe cîmpul de la răsărit de Teleorman, aici pe mai multe rînduri şi uneori neregulat se înşiră numeroşi tumuli, în majoritate mari şi mijlocii; tumuli mici sau aproape aplatizaţi sînt în număr redus.

Din acest cîmp de tumuli au fost cercetaţi doi, aflaţi la circa 750m est de S.M.A. Purani, pe stînga drumului de exploatare ce porneşte din incinta instituţiei menţionate, şi la circa 800 m sud de şoseaua naţională Bucureşti-Alexandria (fig.1).

TUMULUL I. De formă rotundă neregulată, măsura în diametru iniţial 10,50 m pe direcţia nord-est-sud-vest şi 11 m pe direcţia nord-vest-sud-est. In prezent, prin aplatizare, are diametrele de 15, respectiv 13,50 m, o înălţime de 0,75 m faţă de nivelul actual al solului şi 1,10 m faţă de nivelul de construcţie (fig.2).

Sub stratul vegetal-arabil de culoare negricioasă, slab cenuşie prin uscare, devenit uşor argilos, bulgăros colţos, gros de 0,10-0,20 m urmează o depunere brună cu pete negricioase şi vineţii, argiloasă, bulgăroasă, cu o grosime de 0,70-0,80 m, ce alcătuieşte pămîntul adus pentru ridicarea tumulului. O porţiune din acestă depunere, ce constituia partea superioară a tumulului, s-a scurs avînd în prezent o culoare negricios-vineţie cu pete ruginii, fiind argiloasă şi bulgăroasă. In afara tumulului, sub stratul arabil şi suprapunînd în parte pămîntul scurs de pe tumul se află o depunere groasă de 0,50-0,70 m de culoare negricioasă-cenuşie mată, argiloasă, foarte compactă. Sub toate aceste niveluri de pămînt se află un nisip lutos de culoare gălbuie, compact[1], ce constituie la partea superioară nivelul de construcţie al tumulului.

In acest tumul, în zona cu înălţimea maximă actuală ce corespunde şi centrului iniţial, s-au descoperit trei morminte de înhumaţie.

Mormîntul nr.1 - secundar, situat în zona centrală a tumulului, la capătul de vest al S.II, este orientat vest-est[2].

www.mnir.ro

Groapa de formă rectangulară (2,10 x 1,80 m) are latura nordică oblică şi prevăzută cu un gîrlici. Pe fundul ei, la adîncimea de 0,72 m sub solul actual, erau depuse un schelet de bărbat adult, de circa 45-50 ani[3] şi părţi din scheletul unui cal (fig.3/3).

Scheletul uman era aşezat cu capul la vest şi picioarele la est, în decubit dorsal. Membrele superioare, paralele la corp, intrau cu metacarpienele sub aripile iliacelor. În dreptul capului şi, parţial, pe jumătatea superioară stîngă a scheletului uman se afla depus - pe un pat de pămînt amenajat - un craniu de cal, cu masivul facial îndreptat spre vest.

Tot pe stînga scheletului uman, parţial peste tibia, au fost găsite fragmente din cele patru membre ale calului. Lîngă tibia stîngă a scheletului uman s-au găsit şi fragmente dintr-un membru posterior de oaie.

Este de menţionat şi faptul că în pămîntul scurs de pe tumul, în cele patru secţiuni principale (I-IV), aproape de margine, s-au descoperit patru falange de cal, care însă, la contactul cu aerul, s-au distrus. Este probabil ca ele să fi făcut parte din ritualul înmormîntării personajului din acest mormînt.

Ca obiecte de inventar s-au descoperit: un vîrf de săgeată din fier, un cuţit de fier, un amnar de fier cu o aşchie de silex, o cataramă, două scări de şa şi o zăbală din fier.

Din analiza lor, precum şi din cea a ritului şi ritualului înmormîntării a reieşit că mormîntul respectiv aparţine unui călăreţ nomad (peceneg) din prima jumătate a sec. al XI -lea e.n.

Mormîntul nr.2 - situat în zona centrală a tumulului, la capătul de nord al S.IV, fiind orientat vest-est.

Mormînt secundar, groapa sa începînd imediat de sub pămîntul arabil şi avînd o formă dreptunghiulară cu laturile de nord şi est rotunjite. În pămîntul de umplutură al gropii se află o lentilă de pămînt galben. Fundul gropii se află la adîncimea de 1,25 m sub solul actual, direct pe el fiind depus corpul celui înmormîntat (fig.3/2).

Mormîntul conţine scheletul unui bărbat adult (circa 45 ani[4]), cu capul la vest şi picioarele la est, în poziţie chircită.

Craniul fragmentar - doar partea inferioară dreaptă -, cîteva fragmente fiind descoperite împrăştiate probabil de către rozătoare. Coloana vertebrală dreaptă. Membrele superioare paralele pe lîngă corp cu matacarpienele stîngi sub femure. Membrele inferioare îndoite (chircite) spre stînga. Metatarsienele drepte distruse.

Pe craniu, în regiunea umerilor, a bazinului şi a palmei stîngi urme de ocru roşu.

Mormîntul nr.3 - situat la capătul de nord al S.IV, sub mormîntul nr.2, fiind orientat nord-est - sud-vest.

Constituie mormîntul principal pentru care s-a ridicat tumulul. Groapa, de formă dreptunghiulară, cu colţurile rotunjite, este prevăzută cu o mică treaptă în partea de nord-est şi are fundul la adîncimea de 2,05 m faţă de solul actual. Direct pe fundul gropii a fost depus corpul celui înmormîntat (fig.3/1).

Mormîntul conţine scheletul unei femei adulte (35-40 ani[5]) cu capul la nord-est şi picioarele la sud-vest în decubit dorsal.

www.mnir.ro

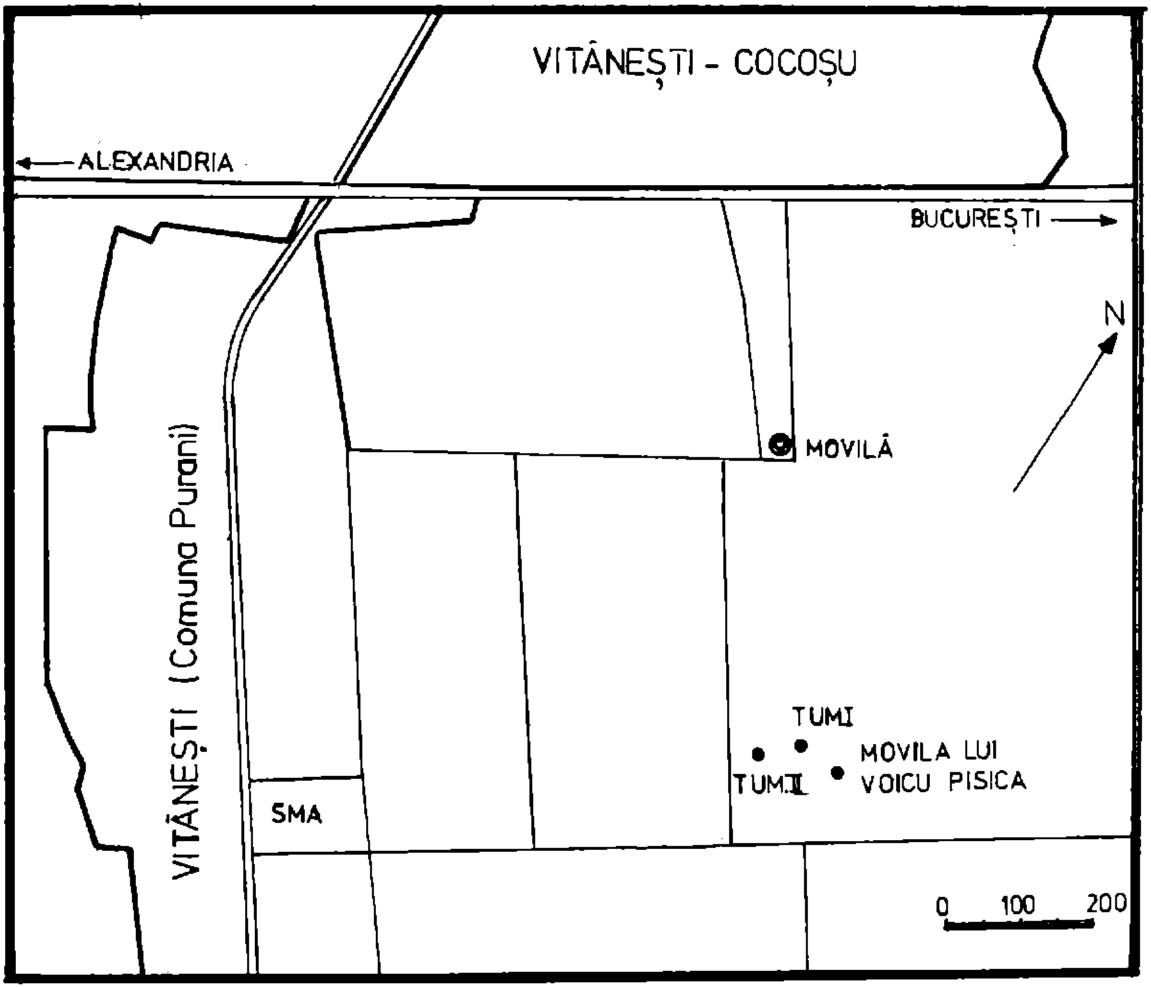

Fig.1.- Punctele arheologice pe teritoriul satului Vitănești.

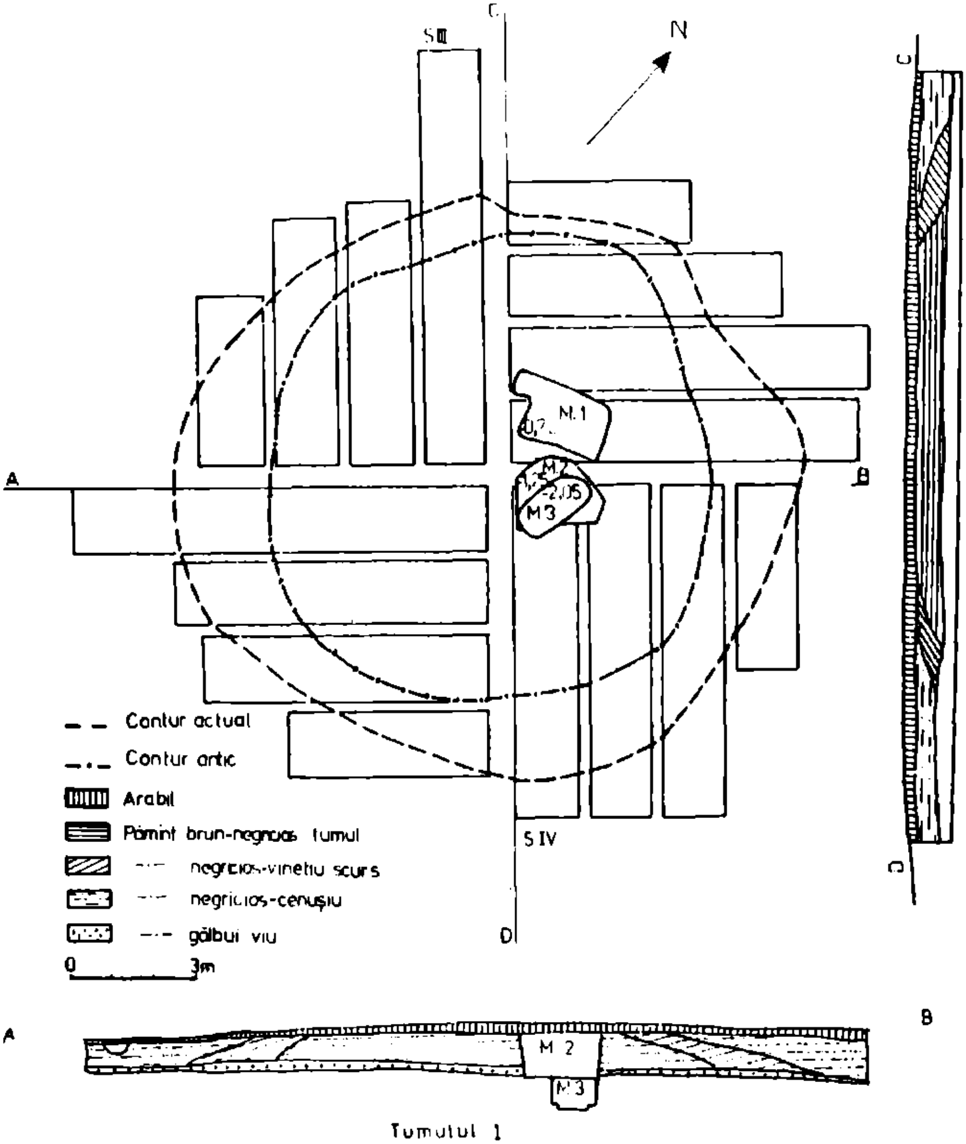

Fig.2.- Planul şi profilele secţiunilor trasate în tumulul I.

Fig.2.- Planul şi profilele secţiunilor trasate în tumulul I.

www.mnir.ro

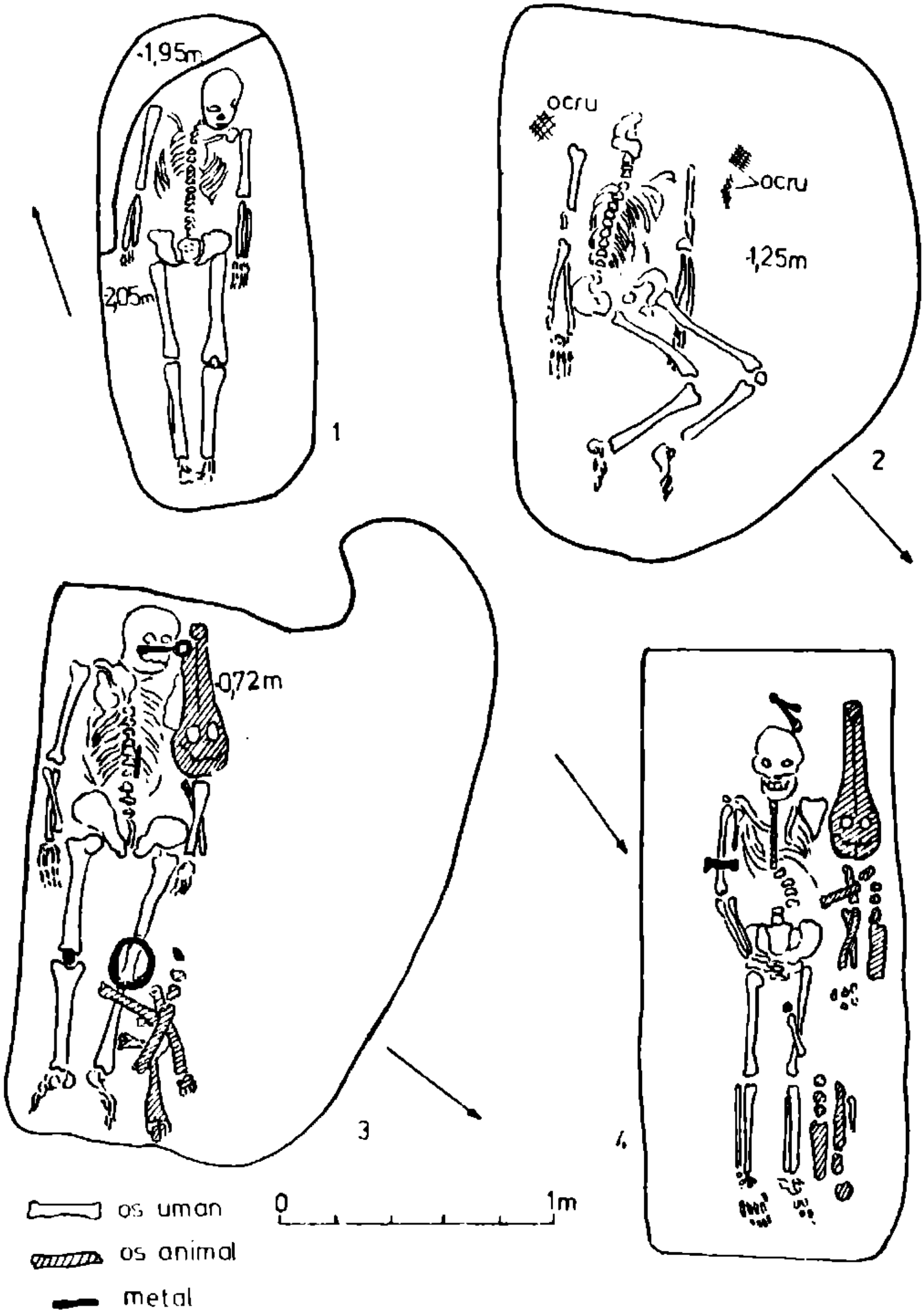

Fig.3.- Planul mormintelor 1, 2 şi 3 din tumulul I şi a mormînt din tumulul II.

www.mnir.ro

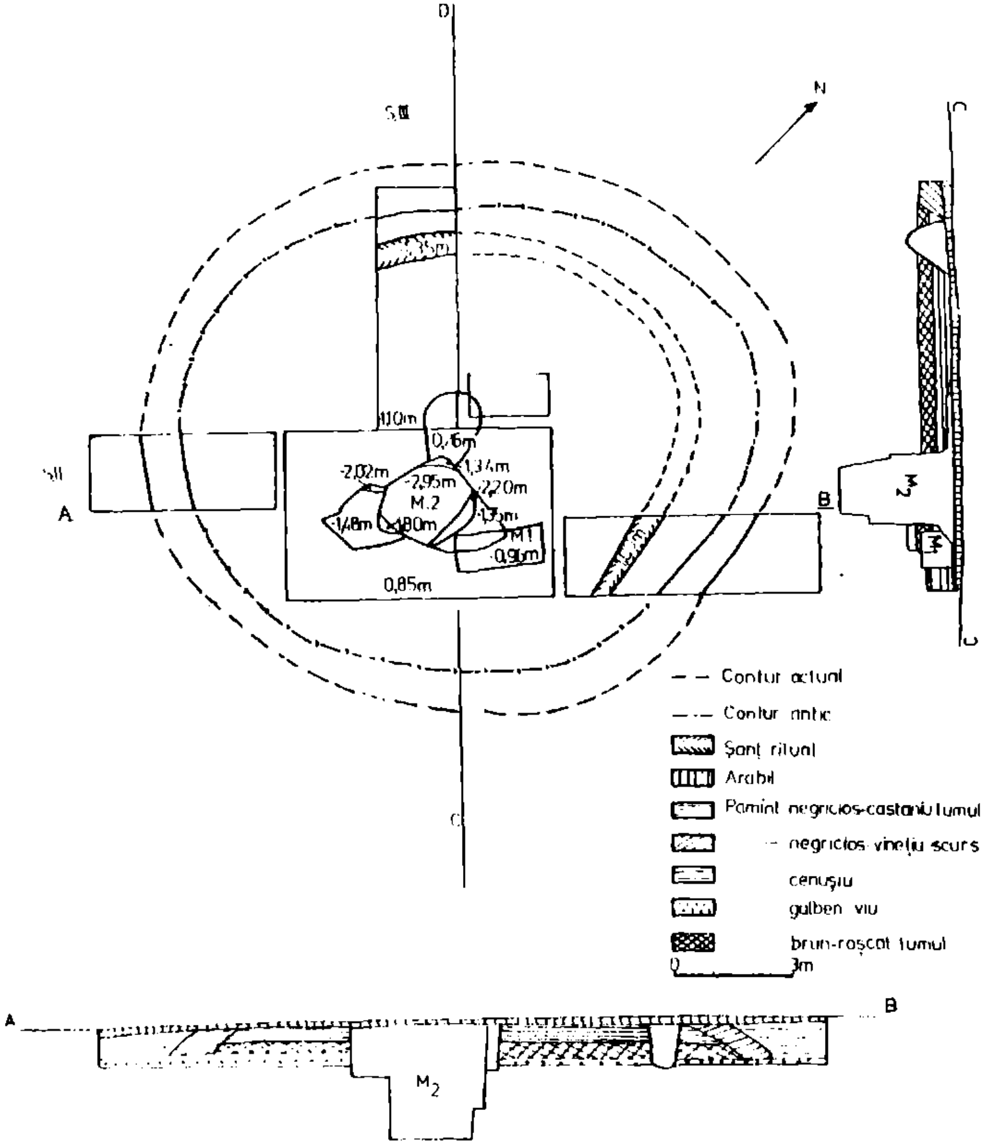

Fig.4.- Planul şi profilele secţiunilor trasate în tumulul II.

www.mnir.ro

Craniul puţin căzut pe stînga. Coloana vertebrală dreaptă. Membrele superioare paralele pe lîngă corp. Metacarpienele policelui stîng sub bazin. Membrele inferioare în poziţie normală, semnalînd şi prezenţa în aceeaşi direcţie a metatarsienelor, cu menţiunea că metatarsienele drepte sînt căzute pe cele stîngi.

Unele falange şi carpiene sînt mutate de la locul lor de către rozătoare, care au distrus şi un fragment de craniu.

În privinţa datării mormintelor nr.2 şi 3 din acest tumul I este greu a ne pronunţa, dată fiind lipsa oricărui obiect de inventar. Ţinînd seama însă de această din urmă împrejurare am putea admite o încadrare probabilă în perioada dintre sfîrşitul eneoliticului şi sfîrşitul epocii bronzului.

TUMULUL II. Nesăpat în întregime, are o formă ovală, cu diametrele iniţiale de 14,40 m pe direcţia nord-vest - sud-est. Astăzi, prin aplatizarea sa, are pe direcţia nord-est - sud -vest diametrul de 15 m o înălţime de 0,30 m faţă de nivelul actual al solului şi de 0,85 m faţă de nivelul de construcţie (fig.4).

Sub stratul vegetal-arabil de culoare negricioasă, slab-cenuşie prin uscare, argilos, bulgăros-colţuros, gros de 0,10-0,25 m urmează mai întîi un pămînt negricios cu pete castanii, argilos, bulgăros, gros de 0,30-0.40 m, iar apoi unul brun slab-roşcat, argilos, mijlociu compact gros de 0,15-0,20 m, straturi de pămînt ce alcătuiesc mantaua tumulului.

Pămîntul scurs din tumul are o culoare negricios-vineţie cu pete brune, este argilos şi bulgăros.

În afara tumulului, sub stratul arabil şi suprapunînd în parte pămîntul scurs, se află o depunere de pămînt, groasă de 0,50-0,80 m, de culoare negricios-cenuşie mată, argiloasă, foarte compactă.

Sub aceste straturi se află un nisip lutos de culoare gălbuie, compact, ce constituie la partea lui superioară nivelul de construcţie al tumulului.

În secţiunile I şi III s-a constatat existenţa unui şanţ circular de formă tronconică, cu baza în sus, a cărui groapă porneşte de sub stratul arabil. Acest şanţ este umplut cu pămînt asemănător cu cel scurs de pe tumul.

În zona centrală a tumulului s-au descoperit două morminte de înhumaţie, iar în S.II, în afara tumulului, cîteva fragmente ceramice din sec.al XVII-lea.

Mormîntul nr.1. - secundar, situat în zona centrală a tumulului, este orientat vest-sud-vest-est-nord-est[6].

Groapa în formă dreptunghiulară (2,20 x 0,96 m) conţine depuse la adîncimea de 0,96 m, pe fundul ei un schelet uman asociat cu părţi dintr-un schelet de cal (fig.3/4).

Scheletul uman, de bărbat adult, circa 55 ani[7], se afla în decubit dorsal, cu membrele superioare paralele la corp.

Pe un pat de pămînt amenajat, suprapunînd membrul superior stîng al scheletului uman, era depus un craniu de cal cu masivul facial spre vest-sud-vest. Sub craniul de cal şi lîngă tibia stîngă a scheletului uman erau depuse fragmente din cele patru membre ale calului.

www.mnir.ro

De asemenea, pe femurul stîng al scheletului uman au fost găsite părți dintr-un membru anterior de oaie.

Legat de ritualul înmormîntării stă aflarea în S.II, în afara tumulului, a unui astragal de cal (?), precum și existența șanțului circular.

Inventarul se compune din: fragmente de pungă din țesătură de cînepă cu două torți mici din cupru și un șiret din piele, un topor din fier, un amnar din fier cu o bucată de iască și o așchie de silex, un cuțit, o cataramă și o zăbală din fier.

Pe baza tuturor acestor caracteristici, acest mormînt, ce se aseamănă cu mormîntul nr.1 din tumulul I, aparține tot unui călăreț nomad (peceneg) de la mijlocul sec. al XI-lea e.n.

Mormîntul nr.2 - situat în centrul tumulului constituie mormîntul principal pentru care s-a înălțat complexul funerar respectiv.

Stratigrafia în zona mormîntului a fost radical modificată de către mormîntul secundar nr.1 și, mai ales, de jefuitori în sec. al XVII-lea.

Groapa, astăzi de formă neregulată, cu praguri și o nișă în partea sudică, conține oasele răvășite ale unei femei adulte (35 ani[8]). Fundul gropii, spre care se coboară în mai multe trepte, se află la 2,95 m sub solul actual (fig.5).

In poziția lor anatomică nu s-au păstrat decît membrul inferior stîng și parte din cel drept (de la genunchi în jos). După poziția acestora s-a putut stabili că orientarea mortului era nord-sud (capul la nord, picioarele la sud) și era pus în decubit dorsal. In restul gropii s-au descoperit, răvășite la diferite adîncimi, următoarele oase: fragmente din bazin, claviculă, coaste, humerus, cubitus și femurul drept.

Ca obiecte de inventar au ieșit la iveală: un șirag de mărgele din pastă de sticlă, rozete și trei tuburi din aur pe tibia dreaptă (fig.6/1-7), mărgele din pastă de sticlă, cuie din fier (fig.6/8-11) și rozete din aur în jurul bazinului, două strecurători-afumători din lut ars (fig.7/1-2), o cană (fig.7/3), fragmente de amforă (fig.7/4), cuie de fier și plăci din bronz (fig.6/14-18) cu urme de lemn, doi butoni (fig.6/12-13) semisferici din bronz, verigi și piese din fier (fig.6/19-22), fragmente de vase din sticlă, precum și fragmente de vase feudale provenind de la jefuitorii mormîntului - toate acestea împrăștiate în groapa mormîntului.

Pentru a putea stabili datarea și apartenența etnică a mormîntului vom trece în cele ce urmează la analizarea pieselor de inventar.

Astfel rozetele din aur, în număr de 17, mici, rotunde, plate, au în centru o umflătură semisferică. Marginile, decorate cu caneluri curbe, sînt prevăzute cu orificii pentru prindere. Descoperirea lor în zona picioarelor confirmă ipoteza lui V.P.Silov[9] asupra utilizării lor la tivirea marginilor hainelor rituale de înmormîntare ale sarmaților din sec. I î.e.n. - I e.n. (fig.6/6).

O altă rozetă tot din aur, dar mai mare, de formă hexagonală, este decorată cu ornamentația a șase rozete mici ce înconjurată o a șaptea aflată în centru (fig.6/7).

Obiecte de aur de acest tip apar în morminte scitice încă din sec.

www.mnir.ro

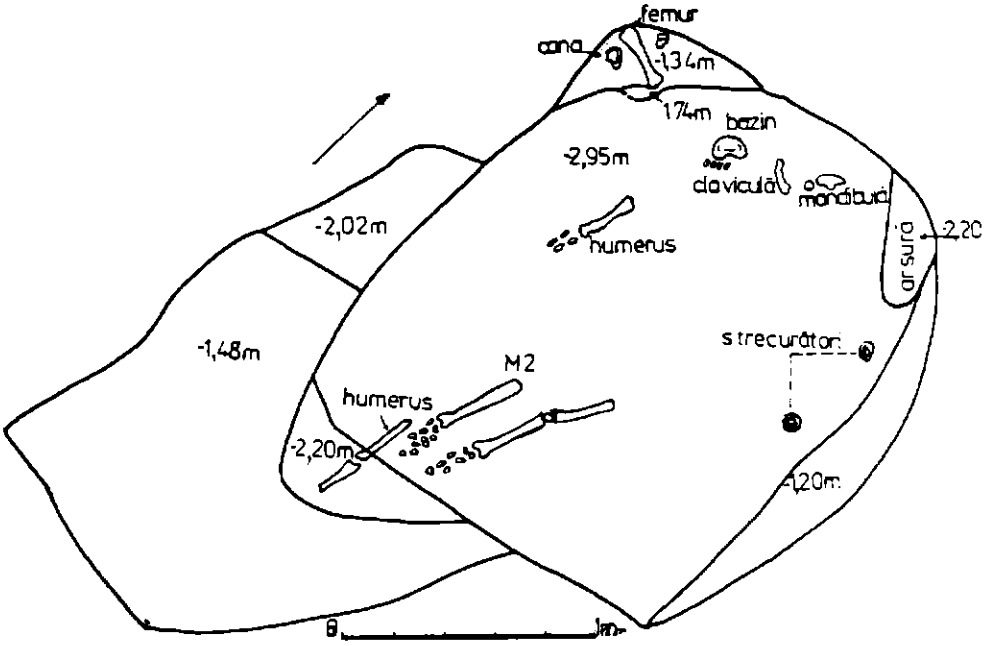

Fig.5.- Planul mormîntului nr.2 din tumulul II.

www.mnir.ro

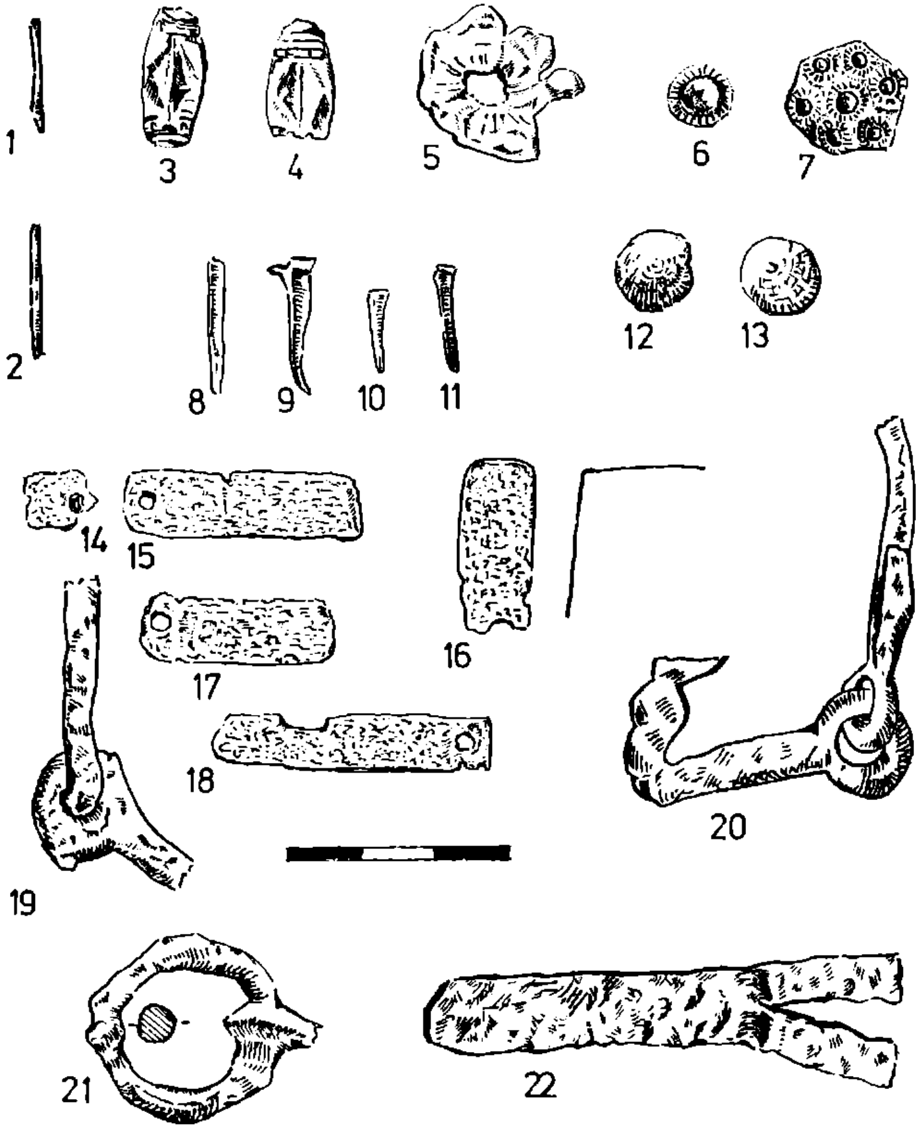

Fig.6.- Obiecte de metal descoperite în mormîntul 2 din tumulul II.

www.mnir.ro

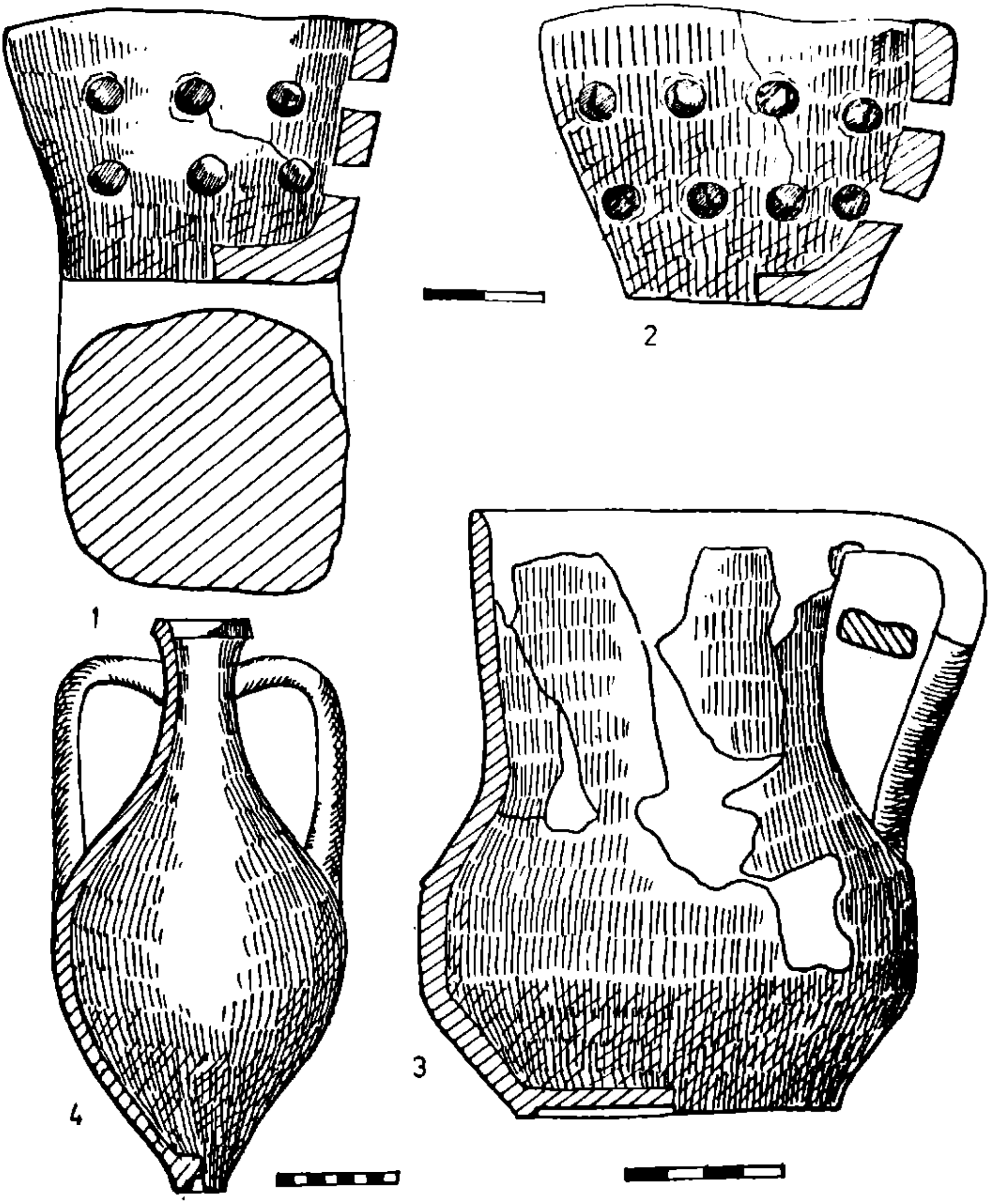

Fig.7.- Vase ceramice descoperite în mormîntul 2 din tumulul II.

www.mnir.ro

VI-V î.e.n.[10], fiind apoi preluate de sarmaţi în primele secole ale erei noastre[11] şi de vandali în sec.al IV-lea e.n.[12]

Situaţia este oarecum asemănătoare şi pentru celelalte obiecte de aur - aplicele dreptunghiulare (nouă bucăţi) (fig.6/3-4) cu caneluri la capete, decor romboidal ciocănit în centru şi patru orificii de prindere,precum şi florile (două bucăţi) din foaie de aur (fig.6/5) cu precizarea,însă, că ele predomină în mormintele sarmatice de la începutul erei noastre[13].

Mărgele din pastă de sticlă, de formă paralelipipedică,sînt obiecte de podoabă întîlnite în diferite epoci şi la diverse populaţii. Prin urmare, ele nu pot contribui la încadrarea cronologică şi etnică a mormîntului descoperit la Vităneşti.

De asemenea, plăcile din bronz se întîlnesc,în afara complexelor sarmate,[14] în diferite contexe arheologice.

In schimb, dacă cele două strecurători-afumători din lut ars, de forma unui trunchi de piramidă, cu fundul cvasipătrat ale cărui laturi sînt mult arcuite, cu orificiile de scurgere dispuse,cîte trei într-un caz şi patru în celălalt, pe două rînduri pe pereţii corpului, nu-şi găsesc analogii în zonă, celelalte vase ceramice sînt specifice sec.III-IV e.n.

Astfel cana cu gîtul relativ înalt şi pereţii arcuiţi, cu umărul proeminent, corpul globular, dar compartimentat în două etaje,fundul inelar şi cu o toartă lată cu marginile îngroşate ce porneşte din buză pînă pe umăr este un tip de cană din pastă fină, bine arsă,de culoare cenuşiu deschis, lucrată la roată, tip ce se întîlneşte în sec.II-III e.n. cu precădere în lumea carpică[15].

Amfora din pastă cărămizie-gălbui,de calitate inferioară,are corpul alungit spre piriform, cu striuri la exterior. Torţile înalte cu caneluri verticale şi piciorul tubular sînt specifice tipului IV de amfore din sec. al III-lea e.n., mai precis de pe la mijlocul acestui secol[16].

Din studiul obiectelor de inventar se observă că dacă cele din aur sînt folosite un timp îndelungat de către sciţi,sarmaţi şi vandali,din sec. al VI-lea î.e.n. pînă în sec.al IV-lea e.n., piesele ceramice sînt specifice mijlocului sec.al III-lea e.n. Ori se ştie că după anul 245,cînd cade limesul Transalutanus, are loc o pătrundere a sarmaţilor în vestul Munteniei.

Demn de remarcat este însă faptul că mormîntul de la Vităneşti,prevăzut cu praguri şi nişă, se află într-un tumul ridicat imediat după înmormîntare. Prin aceasta, respectiva descoperire reprezintă primul mormînt sarmatic cu tumul descoperit în România. Dar prin prezenţa amintitelor praguri şi a nişei din groapa mormîntului,precum şi prin lipsa obiectelor specifice sarmaţilor roxolani - oglinda cu tamga,pumnalul etc.- stabiliţi în Cîmpia Română în sec. II-III e.n., acest mormînt tumular îl atribuim unui prim val de sarmaţi alani din sec.al III-lea e.n.[17], mai sigur de la sfîrşitul lui. Alanii, ultimul val de sarmaţi,vor deveni însă o prezenţă efectivă în zona cîmpiei muntene doar în secolele următoare, cînd sînt întîlniţi în numeroase necropole de tip Sîntana.

Această datare mai timpurie,la sfîrşitul sec.al III-lea e.n.,a mormîntului de la Vităneşti se poate explica şi prin păstrarea nealterată a

www.mnir.ro

ritului şi ritualului tradiţional de înmormîntare specific zonelor de baştină din nordul Mării Negre.

NOTE

1 CONST.D.CHIRIŢĂ, CONST.PĂUNESCU, D.TEACI, Solurile României, Bucureşti, 1967, p.151, pl.71.
2 V.LEAHU şi G.TROHANI, SCIVA,29, 1978,4,p. 529-538.
3 Talia 1,75 m (Breitinger). Caracteristici de europoid-mongoloid - informaţie LAURA GEORGESCU.
4 Talia 1,70 m (Breitinger). Estimat mezobrahicefal specific zonei Volga-Nipru - informaţie LAURA GEORGESCU
5 Talia 1,57 m (Breitinger). Caracteristici de europoid - informaţie LAURA GEORGESCU.
6 V.LEAHU şi G.TROHANI, op.cit.(publicat sub numerotaţia m.2).
7 Talia 1,68 m (Breitinger). Caracteristici de europoid-mongoloid- informaţie LAURA GEORGESCU.
8 Talia 1,61 m (Breitinger). Caracteristici europoide din zona Basarabiei - informaţie LAURA GEORGESCU.
9 V.P.SILOV, MIA, 60,1959,p.325.
10 Vezi în acest sens descoperirile de la Szentes-Vekerzug la M. PARDUCZ, "Acta Archaeologica",IV,1957,p.28,pl.VI/13-16 (m.27) şi p.31,pl.VII/20-24 (m.31).
11 M.PARDUCZ, "Acta Archaeologica", VII,1956, 1-4,p.144,pl.XVII/5-8 (Szentes-Nagyhegy,m.20); I. V.SINITIN, MIA,60,1959, p. 134, fig.45 (Molcianovka,tum.2,bronz); V.P.SILOV, op.cit.
12 In zona Tisei din Ungaria şi la Cejkov în Cehoslovacia s-au descoperit morminte vandale cu piese mai complicate,dar care păstrează elementele de decor anterioare (Muzeul Naţional din Budapesta).
13 M.PARDUCZ, op.cit., p.144,pl.XVIII/2-3,9-12,17-18.
14 K.F.SMIRNOV,MIA, 60,1959,p.295,fig.33/16.
15 GH.BICHIR - Cultura carpică, Bucureşti,1973,grupa,B.II,tipul d.
16 G.POPILIAN, "Dacia",N.S.18,1974,p.141-142,pl.1/8
17 Vezi în acest sens GH.BICHIR, "Dacia", N.S.,21,1977,p. 194 - 196 cu bibliografia

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE VITĂNEŞTI, DÉP. DE TELEORMAN

Résumé

Du champ de tumulus situé tout près des rivières Vedea et Teleorman ont été fouillés, pendant l'été 1976, deux qui se trouvent sur le territoire du village de Vităneşti, com. Purani, dép de Teleorman.

www.mnir.ro

Le Tumulus I, d'une forme ronde irrégulière, mesurait en diamètre 10,50-11 m. A présent, à cause de l'aplatissement, il a un diamètre de 13,50-15 m et une hauteur de 0,75 m au-dessus du sol actuel et de 1,10 m au-dessus du niveau de construction.

Dans la zone centrale de ce tumulus on a découvert trois sépultures d'inhumation.

La sépulture no.1, secondaire, orientée ouest-est, contenait le squelette d'un adulte (45-50 ans) à côté duquel étaient déposés des fragments du squelette d'un cheval, d'une brebis ainsi que des objets d'inventaire.

Par tout cela, la sépulture appartient à un chevalier nomade - pétchénègue - de la première moitié du XIème siècle (note 2).

La sépulture no.2, de même secondaire, orientée ouest-est, contenait le squelette d'un adulte (environ 45 ans), accroupi, avec des traces d'ocre rouge.

La sépulture no.3 constitue la tombe principale pour laquelle a on élevé le tumulus. Orientée nord est-sud ouest, elle contenait le squelette d'une adulte (environ 35-40 ans).

En ce qui concerne la datation des sépultures no.2 et 3 les auteurs sont d'avis qu'il est difficile de la préciser à cause du manque d'objets d'inventaire. Mais compte tenant du caractère tumulaire, de la position accroupie et de la présence de l'ocre rouge dans la sépulture no.2, qui superpose la sépulture no.3, on peut admettre de les limiter, avec probabilité, dans la période comprise entre la fin de l'énéolithique et la fin de l'âge du bronze.

Le Tumulus II, d'une forme ovale, avec les diamètres initiales de 11,30-14,40 m, a aujourd'hui le diamètre de 15 m, une hauteur de 0,30 m au-dessus du sol et de 0,85 m au-dessus du niveau de construction.

Dans la zone centrale on a découvert deux sépultures d'inhumation.

La sépulture no.1, secondaire, orientée ouest-sud ouest-est nord est, contient un adulte (55 ans) ayant a côté de lui des fragments d'un squelette de cheval et de brebis, ainsi que des objets d'inventaire.

L'existence d'une fosse circulaire dans ce tumulus doit être mise en liaison avec le rituel de l'enterrement.

La sépultures appartient, à base des objets d'inventaire et du rituel, à un chevalier nomade - pétchénègue - du milieu du XIème siècle.

La sépulture no.2 constitue la tombe principale pour laquelle a été haussé le respectif complexe funéraire.

Elle contient des fragments d'un squelette d'une adulte (35 ans) accompagné d'objets de parure en or, de vases céramique et de pièces en fer et bronze. Il est à noter que la tombe a été violée pendant le XVIIème siècle.

A base des objets d'inventaire, du type de la fosse - prévue avec plusieurs seuils et une niche - et compte tenant des événements historiques, les auteurs attribuent la sépulture avec le tumulus d'au-dessus d'elle a une première vague de sarmates alains de la fin du IIIème siècle.

www.mnir.ro

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Les découvertes archéologiques sur le territoire du village de Vităneşti.

Fig.2.- Le plan et les profils des sections tracées dans le Tumulus I.

Fig.3.- Les plans des sépultures no.1,2 et 3 du Tumulus I et de la sépultures no.1 du Tumulus II.

Fig.4.- Le plan et les profils des sections tracées dans le Tumulus II.

Fig.5.- Le plan de la sépulture no.2 du Tumulus II.

Fig.6.- Objets en métal découverts dans la sépulture no.2 du Tumulus II.

Fig.7.- Vases céramiques découverts dans la sépulture no.2 du Tumulus II.

www.mnir.ro

DATE CU PRIVIRE LA RESTURILE ANIMALIERE, OFRANDE DIN MORMINTELE DE CĂLĂREŢI DE LA VITĂNEŞTI, JUD. TELEORMAN

de VALERIA EDITH IONESCU RUSU

În săpăturile arheologice efectuate în anul 1976 la Vităneşti, comuna Purani, jud. Teleorman, au fost descoperite, printre altele, două morminte de călăreţi nomazi, morminte secundare în cadrul unor tumuli.

În fiecare dintre ele, alături de scheletul uman se aflau depuse resturi scheletice de cal şi oaie.

Autorii afirmă că ambele morminte aparţia unor călăreţi pecenegi din prima jumătate a sec. al XI-lea[1].

Mormîntul 1. Resturile scheletice de cal sînt reprezentate prin craniu cu mandibulă şi extremităţile celor patru picioare de la nivelul articulaţiilor carpo-metacarpiene şi respectiv tarso-metatarsiene.

Craniul s-a găsit "in situ" aşezat orizontal, pe un pat de pămînt, amenajat alături de humerusul stîng al călăreţului. Piesele scheletice ale membrelor se aflau depuse, grupat, lîngă tibia stîngă a scheletului uman.

Starea proastă de conservare a craniului n-a permis decît parţial recuperarea sa, mai mult jumătatea dreaptă, puternic deformată. Frontalul plat prezintă la nivelul suturii cu oasele nazale o concavitate, atît în sens antero-posterior, cît şi transversal; nazalele, convexe în sens transversal, cu jghiab pe sutura internazală. Creasta facială, bine individualizată, porneşte de la nivelul intervalului P^4-M^1. Parietalele sugerează o capsulă craniană îngustă în raport cu diametrul frontalului.

Vîrsta determinată după dentiţie este de 5-6 ani; sexul mascul.

Tabel 1

Dimensiunile craniului şi mandibulei (în mm) la calul din M 1

Craniul	
Diametrul frontal minim (interorbitar)	160
Diametrul longitudinal maxim	(447)
P^2-M^3	173
P^2-P^4	94
M^1-M^3	77
Mandibula	
Înălţimea anterioară lui P_2	63
Înălţimea anterioară lui M_2	78,3
P_2-M_3	177
P_2-P_4	89
M_1-M_3	88

www.mnir.ro

Tabel 2

Dimensiunile scheletului post cranian (în mm) la calul din M 1

	Metacarp		Metatars	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime totală	220,3	(171,5)	257,5	261,3
Lungime laterală	207,5	-	252	252,5
Lăţime proximal	51,9	-	46,6	43,2
DAP proximal	(31)	-	40,3	40,6
Lăţime minimă diafiză	37,6	-	34,9	34,6
DAP minim diafiză	22,1	21,5	24,8	(22,3)
Lăţime distal	(42,5)	(43,7)	(43,7)	44,5
DAP distal	34,6	32,9	36,8	34,8
$I = \frac{\text{lăţime minimă diafiz.} \times 100}{\text{lungime totală}}$	17,06	-	13,55	13,24

	Falanga I			
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime maximă	86,4	84,6	80,2	82
Lungime sagitală	76	74,6	71,5	70,3
Lăţime proximal	52,1	52,4	51	52,5
Lăţime minimă diafiză	36	35,5	34,3	35,4
Lăţime distal	(43)	47,3	45	46,5
Lăţimea suprafeţei artic.prox.	47,9	47,2	46,2	46,1
DAP proximal	30,5	31,2	29,2	29,7
DAP minim diafiză	19,6	19,1	18,3	19,6
DAP distal	(18,4)	19,1	19,6	19,8
Lăţimea articulaţiei distale	(39,4)	42,3	37,9	39

	Falanga II			
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime totală	45,8	45,5	49,2	47,8
Lungime medială	42,3	42,8	41,6	42,1
Lăţime proximal	52,7	52,8	51,4	51,4
Lăţime minimă diafiză	44,1	43,6	41	41
Lăţime distal	49,7	48,4	(42)	45,5
Lăţimea suprafeţei artic.prox.	45,5	43,5	41,8	39,9

	Falanga III			
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lăţimea suprafeţei articulare	(46,7)	(41)	(49,6)	(50,1)
Înălţimea suprafeţei articulare	25	24,1	23,3	24
Lăţime maximă plantară	-	-	-	(76,3)
Lungime mediană parietală	-	-	-	(50,1)
Lungime mediană plantară	-	-	-	(51,9)

www.mnir.ro

Piesele scheletice ale membrelor, extrem de fragile, îşi datoresc starea proastă de conservare şi faptului că în mormînt, deasupra lor, a fost aşezată şaua[2], cu probabilă componentă organică (piele, textile), ceea ce a accentuat procesul de descompunere biochimică şi microbiologică.

Extremităţile membrelor toracice cuprind seria completă a oaselor carpiene, metacarpiene, falange 1-3 (dreptul), metacarpiene, falange 1-3 (stîngul); extremităţile ambelor membre pelvine cuprind oase tarsiene (cuboid, scafoid, marele şi micul cuneiform), metatarsiene, falange 1-3 (tabel 2).

Talia calculată după metapodii este de 133,9 cm (133,0 cm după metacarpianul drept şi 134,4 cm după metatarsiene).

Indicii metapodiilor (lăţime minimă diafizară x 100/lungime totală) sînt 17 pentru metacarpian şi 13,5 şi 13,2 pentru metatarsiene, ceea ce indică o robusticitate puţin peste cea medie (după scările Brauner şi Cerski).

Resturile scheletice de oaie: s-au găsit trei fragmente osoase - tibie, astragal şi calcaneu -, toate trei aparţinînd unui membru pelvin stîng de oaie.

Starea de conservare a acestor piese este similară celor de cal; din tibie s-a păstrat numai jumătatea inferioară, astragalul este întreg, iar din calcaneu a rămas numai corpul (tabel 3).

Tabel 3

Dimensiunile resturilor scheletice de oaie (în mm)

Mormînt	Piesa	Dimensiunea	
M 1	Tibie	Lăţimea epifizei inferioare	28
	Astragal	Lungime maximă	28,5
M 2	Radius	Lăţimea epifizei superioare	32,2
		Lăţimea supraf. artic. super.	29,3
		Lăţimea epifizei inferioare	31,3

Mormîntul 2. Resturile scheletice de cal sînt reprezentate prin craniu, extremităţile celor patru picioare de la nivelul articulaţiilor carpo-metacarpiene şi tarso-metatarsiene şi trei vertebre codale.

Aşezarea craniului în mormînt este similară celei din mormîntul 1; membrele sînt aşezate de-a lungul scheletului uman.

Craniul, extrem de fragmentar, nu s-a putut recupera[3]; dentiţia izolată s-a păstrat însă în totalitate şi permite să apreciem vîrsta animalului la 6-7 ani; sexul mascul.

Piesele osoase ce aparţin membrelor sînt următoarele: carpiene (unciform, capitat), metacarpiene, falange 1-3 (membrul toracic drept), metacarpiene, falange 1-3 (membrul toracic stîng), tarsiene (cuboid, scafoid, marele şi micul cuneiform), metatarsiene, falange 1-3 (membrul pelvin drept), tarsiene (marele şi micul cuneiform), metatarsiene, falange 1-3 (membrul pelvin stîng), (tabel 4).

www.mnir.ro

Tabel 4

Dimensiunile scheletului post cranian (în mm) la calul din M 2

	Metacarp		Metatars	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime totală	220,1	220	262,3	261,8
Lungime laterală	208,3	212,2	249,2	253,2
Lăţime proximal	49,1	49,8	48,7	49,9
DAP proximal	33,4	33,1	40,3	41,2
Lăţime minimă diafiză	35,5	36,1	32,8	33,0
DAP minim diafiză	20,0	18,7	25,2	24,4
Lăţime distal	50,5	49,2	51,5	50,3
DAP distal	37,2	37,3	39,0	39,1
$I = \frac{\text{lăţime minimă diafiză} \times 100}{\text{lungime totală}}$	16,12	16,40	12,50	12,60
	Falanga I			
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime maximă	86,4	86,0	83,2	81,8
Lungime sagitală	74,3	77,2	74,1	74,6
Lăţime proximal	54,6	55,0	54,9	54,6
Lăţime minimă diafiză	36,4	37,4	35,7	36,0
Lăţime distal	49,2	50,0	46,9	47,1
Lăţimea suprafeţei artic.prox.	48,9	49,4	49,8	49,7
DAP proximal	30,5	31,8	31,5	31,8
DAP minim diafiză	20,7	20,5	19,0	19,9
DAP distal	21,0	21,4	20,3	20,3
Lăţimea articulaţiei distale	44,6	44,3	43,2	43,7
	Falanga II			
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime totală	45,5	45,9	46,3	47,9
Lungime medială	42,9	41,4	43,3	44,2
Lăţime proximal	54,1	53,7	54,2	53,7
Lăţime minimă diafiză	46,2	46,3	44,0	44,6
Lăţime distal	51,9	52,0	49,5	49,1
Lungimea suprafeţei artic.prox.	48,5	47,7	46,5	46,6
	Falanga III			
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lăţimea suprafeţei articulare	53,1	53,5	50,3	50,7
Înălţimea suprafeţei articulare	26,5	26,5	27,0	27,2
Lăţime maximă plantară	(78,3)	81,3	(72,3)	72,4
Lungime mediană parietală	56,3	56,0	58,1	59,6
Lungime mediană plantară	57,0	56,7	57,9	58,7

www.mnir.ro

Starea de conservare este bună. Se pare că extremitățile au fost desprinse cu multă îndemînare de restul picioarelor[4]. Urme de lovire sau spargere nu se observă; doar pe cuboidul drept și micul cuneiform stîng se evidențiază urmele unui obiect tăios.

Metapodiile și falangele 1 ale membrelor toracice prezintă anumite parti ularități anatomice. Astfel, la nivelul ambelor metacarpiene se remarcă sinostoza canonului principal cu metacarpianul rudimentar medial, sinostoză ce începe la aproximativ 25 mm sub extremitatea proximală și continuă pînă la jumătatea metacarpianului rudimentar.

Pe fața volară a falangelor 1, suprafața aspră pentru inserția ligamentară coboară mult spre extremitatea distală, terminîndu-se într-un unghi ascuțit cu laturi îngroșate. Formînd un x cu acestea pornesc două creste ce se termină pe marginile bine diferențiate ale condililor distali. Lateral, deasupra fiecărei tuberozități de inserție, se observă cîte o fosetă pronunțată (fig.1).

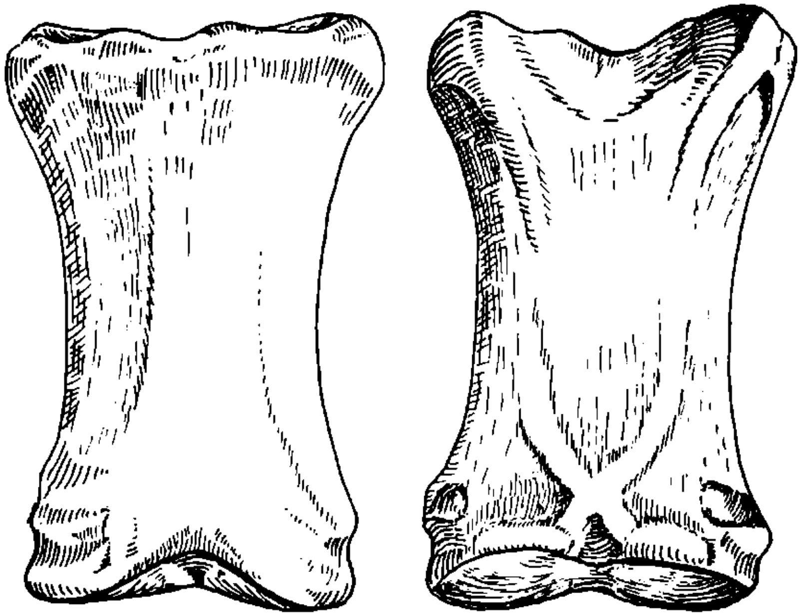

Fig.1.- Falanga 1 anterioară, fața volară (mormîntul 2).

Talia, calculată pe metapodii,este de 134,3 cm (134,7 după metacarpiene și 133,8 după metatarsiene).

Indicii metapodiilor sînt 16,1 și 16,4 pentru metacarpiene și 12,5 și 12,6 pentru metatarsiene, înscriindu-se în limitele unei robusticități medii.

<u>Resturile scheletice de oaie</u>: au fost găsite două fragmente din scheletul unui membru toracic drept - un radius și o ulnă (tabel 3). Sutura incompletă a epifizei inferioare cu diafiza la radius, ca și nesudarea olecranonului la ulnă ne permit să apreciem vîrsta de sacrificare a animalului sub 3 ani.

www.mnir.ro

Discuţii. Resturi animaliere, depuse ca ofrandă în morminte din perioada migraţiilor, au fost descoperite în ţata noastră la Tangîru[5], Tîrgşor[6], Curcani[7], Rîmnicelu şi Lişcoteanca[8] (cal), Moviliţa[9] şi Şiclău[10] (cal şi oaie).

Despre cai, autorii afirmă că aparţin marelui grup al raselor orientale, cu afiuităţi spre rasele mongolice.

Calul din mormîntul 1 Vităneşti se deosebeşte de aceştia mai ales prin caracteristicile craniului - profil drept, frontal plat şi lăţime relativ mică a craniului neural. Indicii de robusticitate ai metapodiilor la acest cal întrec ca valoare pe cei ai cailor anterior amintiţi; talia este mai mică şi nu o depăşeşte decît pe cea a calului de la Tangîru[11].

La exemplarul din mormîntul 2 remarcăm indicii de robusticitate ai metapodiilor, urmînd ca valoare pe cei ai calului din mormîntul 1 Vităneşti, similari cu cei ai calului de la Rîmnicelu; talia este însă mai mică decît a acestui exemplar, înscriindu-se între limitele materialului comparativ (tabel 5).

Tabel 5

Talia şi indicii de robusticitate ai cailor descoperiţi în morminte din perioada migraţiilor, în ţara noastră

Talia(în cm)	Tîrgşor	Curcani	Tangîru	Rîmnicelu	Vităneşti M 1	Vităneşti M 2
Metacarp dr.		137,17			133,00	133,52
Metacarp stg.	138,4	-	133*	139,7	-	136,02
Metatars dr.		136,98		138,8	134,31	132,82
Metatars stg.	137,7	137,51			134,58	134,95
Indicii de robusticitate						
Metacarp dr.	15,8	15,3		16,2	17,06	16,12
Metacarp stg.	16		15,6	16,2		16,40
Metatars dr.	12,4	11,9		12,5	13,55	12,50
Metatars stg.	12,5	11,5		12,5	13,24	12,60

* calculată de Alexandra Bolomey

Caracterele morfologice şi metrice ale resturilor scheletice ale cailor de la Vităneşti (şi în special ale exemplarului din mormîntul 1) nu furnizează argumente pentru încadrarea acestora printre descendenţii ramurei mongoloide a raselor orientale provenite din Equus Prjewalskii Polj[12].

Avînd în vedere existenţa unei aşezări de tip Dridu la Siliştea (comuna Purani, jud. Teleorman), aflată la numai 2,5 km de tumulii cu morminte pecenege[13], ar fi interesant de urmărit dacă la eventuala cercetare arheologică a acestei aşezări se vor găsi asemănări între caii din aşezare şi cei analizaţi în materialul nostru.

www.mnir.ro

NOTE

1 VALERIU LEAHU, GEORGE TROHANI, Morminte de călăreţi nomazi în cîmpia Teleormanului, în SCIVA, 1978, 29, 4, p. 529-539; totodată aducem pe această cale mulţumiri autorilor pentru încredinţarea materialului.
2 Cele două scări de şa au fost găsite de o parte şi de alta a resturilor scheletice ale membrelor de cal.
3 Starea proastă de conservare a craniului se datorează şi faptului că, pentru jefuirea în evul mediu a mormîntului central din tumul, stratul de pămînt a fost îndepărtat pînă la cîţiva centimetri deasupra craniului de cal, acesta fiind probabil călcat în picioare de jefuitori.
4 De altfel, ca şi în cazul exemplarului din mormîntul 1.
5 C.MAXIMILIAN, N.HAAS, Notă asupra materialului osos dintr-un mormînt din epoca feudală timpurie descoperit la Tangîru, în Materiale, 1959, V, p.156-161.
6 ALEXANDRA BOLOMEY, Studiul osteologic al calului din mormîntul de călăreţ de la Tîrgşor, în St. şi cerc.antrop., 1965, 2, 1,p.60-68.
7 MIRCEA ST.UDRESCU, Notă asupra resturilor scheletice ale calului descoperit în mormîntul de călăreţ de la Curcani,Ilfov,în SCIV, 1971, 22, 3, p.463-468.
8 MIRCEA ST.UDRESCU, Caii descoperiţi în mormintele de călăreţi de la Rîmnicelu şi Lişcoteanca, în St.şi cerc.antrop., 1973,10,2, p.125-129.
9 G.DIACONU şi P.DIACONU, Un mormînt de călăreţ nomad din sec. XI-XII descoperit la Moviliţa (r. Urziceni, reg.Bucureşti), în SCIV, 1, 1967.
10 M.RUSU şi E.DORNER, Săpătura de salvare de la Şiclău, în Materiale, VIII, 1962, p.705-711.
11 Talia calului de la Tangîru, calculată de Al.Bolomey, în op.cit., este de 133 cm.
12 Aducem pe această cale mulţumiri cercetătorilor Alexandra Bolomey şi Mircea Udrescu pentru indicaţiile date.
13 V.LEAHU şi G.TROHANI în op.cit.

DONNEÉS CONCERNANT LES RESTES ANIMALIERS - OFFRANDES DANS LES TOMBES DE CHEVALIERS DE VITĂNEŞTI

Résumé

Sont présentées les offrandes animalières des deux tombes de chevaliers pétchénègues, des os de cheval et de mouton.

www.mnir.ro

Les chevaux de Vitănești diffèrent des autres chevaux des tombes de la période des migrationns découvertes dans notre pays et n'appartiennent pas au grand groupe de la race orientale.

LEGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.- Phalange I de cheval (Tombe no.2).

www.mnir.ro

ŞANTIERUL ARHEOLOGIC VOIVOZI, COM. POPEŞTI, JUD. BIHOR. RAPORT PENTRU CAMPANIA DE CERCETĂRI DIN ANUL 1976

de RADU POPA,
ALEXANDRU NEMOIANU
şi VICTOR ESKENASY

În continuarea cercetărilor începute la Voivozi în anul 1972, săpăturile arheologice au fost reluate în anul 1976, între 12 şi 26 octombrie.

Complexul feudal timpuriu care a făcut obiectul cercetărilor se află la punctul "Bisericuţa", la circa 3 km sud-est de satul Voivozi, către izvoarele rîului Bistra, înconjurat de culmile scunde şi împădurite ale munţilor Plopişului. Ne-am propus în această campanie, în funcţie de mărimea fondurilor pe care le-am avut, să încheiem cercetarea interiorului ruinei bisericii de piatră, pe care am consolidat-o la sfîrşitul campaniei 1973, să sondăm panta situată la nord de biserică, precum şi să extindem suprafaţa cercetată anterior la sud de biserică, unde au apărut resturi de la clădiri şi construcţii aparţinînd mai multor faze de existenţă a complexului.

Cele patru casete practicate în interiorul ruinei bisericii de piatră au dus la descoperirea unui număr de 14 morminte lipsite de inventar, înmormîntările fiind practicate succesiv, de trei sau chiar de patru ori, pe acelaşi loc. Se remarcă apariţia unor schelete de copii, fapt care pune sub semnul întrebării permanenţa caracterului mănăstiresc al complexului. Pentru concluzii definitive sîntem obligaţi să aşteptăm încheierea analizelor antropologice.

Au fost surprinse din nou două morminte suprapuse de zidurile bisericii de piatră sau tăiate parţial de şanţurile de fundaţie ale acestora din urmă, constatare ce confirmă existenţa, în partea centrală a micului platou pe care se află complexul, a unei necropole anterioare momentului construirii monumentului de piatră. În zona necropolei nu au putut fi surprinse urme de la un monument, eventual biserică de lemn, care să corespundă acestei faze iniţiale de îngropări.

Dintre observaţiile stratigrafice obţinute în interiorul bisericii de piatră, de deosebită importanţă este surprinderea unui nivel de incendiu care acoperă morminte mai vechi şi este perforat de morminte mai noi, atestînd un moment de distrugere a complexului, produs foarte probabil în sec. al XV-lea.

Secţiunea trasată pe latura de nord a bisericii unde, începînd de la o distanţă de 5 m, terenul coboară în pantă accentuată, a avut drept principal rezultat surprinderea urmelor unor bîrne îngropate în sol, care conturează – împreună cu urmele similare descoperite în campaniile precedente – existenţa unor lucrări de fortificare a platoului la începuturile complexului. Judecînd după profile, două asemenea bîrne-tălpi, situate la o distanţă de 0,80 m una de alta, aparţin primei faze a complexului, fază

www.mnir.ro

pe care o putem data deocamdată în a doua jumătate a sec. al XII-lea. Pentru această datare, în afară de monetele descoperite în campaniile trecute, semnalăm o nouă monedă de la Bela III (1172-1196), apărută în condiţiile stratigrafice clare.

Revenind la fortificaţia cu tălpi-bîrne de pe panta de la nord de biserica de piatră, notăm refacerea ei într-o fază ulterioară, pe un traseu paralel, împins cu circa 1 m spre exterior. Această a doua fază de construcţie şi de existenţă a complexului pare a fi, de asemenea, anterioară construirii bisericii de piatră, dar observaţiile stratigrafice se mai cer în acest sens verificate.

Pe latura de sud a complexului, unde în campaniile trecute au apărut resturile unei construcţii de mari dimensiuni prevăzută cu pivniţă săpată în stînca dealului, s-a încercat surprinderea limitei de vest a pivniţei. Datorită deteriorării în timp a pereţilor de stîncă, rezultatele nu sînt întru totul concludente, colţul de nord-est al pivniţei apărînd cu un traseu rotunjit. Tot aici, lîngă colţul de nord-est al pivniţei, au apărut urmele unui gîrlici mărginit de un stîlp cu groapa săpată în stîncă. S-a verificat faptul că zidul exterior, de sud, al încăperii pivniţei a fost clădit din pietre legate cu puţin mortar. Pe de altă parte, observaţiile stratigrafice atestă faptul că clădirea a fost distrusă de un incendiu şi refăcută pe un plan mai îngust, cu abandonarea porţiunii nordice a pivniţei. Distrugerea clădirii se plasează în sec. al XV-lea, iar ultima etapă de existenţă a complexului, ilustrată de refacerea ei pe o pivniţă mai mică, corespunzînd foarte probabil înmormîntărilor care în biserică taie stratul de incendiu, nu depăşeşte în timp începutul sec. al XVI-lea.

Pe panta situată la sud de pivniţa descrisă au apărut gropi şi trasee de bîrne-tălpi adîncite în solul pietros al dealului, aparţinînd primelor două faze de existenţă a complexului. Suprafeţele relativ mici care au putut fi dezvelite nu permit reconstituiri mai ample; pare în orice caz a fi vorba de construcţii mai mari care se aflau pe traseul fortificaţiei de lemn, care înconjura incinta la sfîrşitul sec. al XII-lea şi în secolul următor. Datarea bisericii de piatră în a doua jumătate a sec. al XIII-lea, pe care am propus-o la sfîrşitul primei campanii de săpături, nu a suferit modificări.

Dintre materialele arheologice recoltate în săpătură trebuie semnalată apariţia unui plumb pentru marcarea bucăţilor de postav, datînd din sec.XIV-XV, precum şi multe materiale ceramice şi piese de fier care se leagă de epoca de sfîrşit a complexului. Ceramica găsită în primele două nivele de existenţă a complexului se datează în linii mari în sec. XII-XIII, o atenţie specială cuvenindu-se fragmentelor de căldări de lut, fragmentelor de oale-borcan decorate cu rotiţa şi, mai ales, cîteva fragmente ceramice de factură bizantină, printre care un fragment cu smalţ verde-măsliniu. Aceste din urmă materiale ridică problema coborîrii datei de început a complexului încă în sec. al XI-lea, ipoteză care se cere însă confirmată de cercetările viitoare.

În orice caz, apariţia ceramicii de factură bizantină în nivelele de locuire din sec. XII-XIII sau, eventual, XI-XII, situaţie care se repetă

www.mnir.ro

şi în sudul Bihorului, la Sînnicolaul de Beiuş, individualizează complexele bihorene în contextul aşezărilor contemporane lor din alte zone ale regatului medieval maghiar.

Altă descoperire deosebit de importantă, care dă consistenţă unor observaţii mai vechi, constă din apariţia în nivelele şi în gropile din sec. XII-XIII, anterioare bisericii de zid, a unor fragmente de cărămizi. Cărămizile întregi par a fi avut dimensiunile de 28-30 cm lungime, 14-15 cm lăţime şi 5 cm grosime. Asemenea fragmente de cărămizi, cunoscute în Bihor de la construcţii romanice din sec.XI-XII, au apărut ca material refolosit şi în temeliile bisericii de piatră. Nu ştim deocamdată unde s-a aflat construcţia de la care provin aceste cărămizi, singura zonă încă nesondată este aceea situată la sud-vest de monument. Dacă săparea celor două mari pivniţe ale clădirilor din sec.XIV-XV (eventual: a doua jumătate a sec. XIII - sec.XV) nu au dus la distrugerea completă a urmelor şi temeliilor construcţiei căreia i-au aparţinut cărămizile pomenite, atunci există perspectiva ca prin cercetările viitoare să fie descoperită o construcţie de zid care să se lege de începuturile complexului.

Sistemul de construcţie cu bîrne-tălpi îngropate în şanţuri, caracteristic complexelor feudale timpurii din sec.IX-X din centrul şi răsăritul Europei (Moravia Mare), evidenţiază interesul deosebit pe care îl are complexul de la Voivozi pentru cunoaşterea începuturilor civilizaţiei medievale în zona de nord-vest a ţării. În ceea ce priveşte apartenenţa acestui complex, reamintim că, deşi nu posedăm ştiri scrise mai timpurii decît sfîrşitul sec. al XIV-lea, din epoca în care documentele de cancelarie încep să oglindească realităţile din zonele muntoase şi împădurite ale Bihorului, aceste ştiri sînt categorice în a desemna complexul de la Voivozi ca fiind românesc. Ne referim la diploma patriarhală din 1391, care acordă mănăstirii din Peri drepturi episcopale şi desemnează Valea Bistrei, la izvoarele căreia se află Voivozii, drept una dintre apartenenţele stavropighiei din Peri. Amintim de asemenea că traducerea în limba latină din 1494 a acestui privilegiu aşează în locul Văii Bistrei numele de Almaszeg, care este denumirea maghiară a satului Voivozi*.

În aceste condiţii, şantierul arheologic de la Voivozi îşi justifică pe deplin situarea între obiectivele prioritare ale cercetărilor viitoare.

NOTA

* Pentru documentele referitoare la complexul Voivozi - Bihor vezi RADU POPA, Zur kirchlichen Organisation der Rumänen in Nordsiebenbürgen im Lichte des patriarchalischen Privilegiums von 1391, în "Ostkirchliche Studien", 24, 1975, nr.4, Würzburg, p.315-316.

www.mnir.ro

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE VOIVOZI, DÉP. DE BIHOR. RAPPORT POUR LA CAMPAGNE DE RECHERCHES DE L'ANNÉE 1976

L'article présente les résultats de la campagne de fouilles qui a eu lieu à Voivozi en septembre 1976.

On fait des précisions sur l'emplacement du complexe féodal de Voivozi - Bihor et sur le but de la campagne: l'achévement des recherches à l'intérieur de l'église en pierre et aussi l'extension des recherches au sud de l'église, dans celle zone où, dans les campagnes précédentes, avaient apparu des restes d'édificés et constructions qui appartenaient aux différentes phases de l'existence du dit complexe.

On énumère ainsi les sections pratiquées au cours de la campagne et en conclusion on note les principaux résultats de la campagne:

- l'existence d'une nécropole antérieur de l'eglise d'un niveau d'incendie, datant du XVe siècle;
- l'existence à l'intérieur de l'église d'un niveau d'incendie, datant du XVe siècle;
- l'existence de certains travaux de fortification en plusieurs phases, la première datant certainement de la première moitié du XIIe siècle.

www.mnir.ro

CETATEA SĂTEASCĂ DIN DRĂUŞENI, JUD. BRAŞOV, ANSAMBLU DE ARHITECTURĂ MEDIEVALĂ. CERCETĂRI ARHEOLOGICE 1973-1977

de MARIANA DUMITRACHE

Scurtă descriere a ansamblului (fig.1). Localitatea Drăuşeni[1] este aşezată în sud-estul Transilvaniei pe cursul mijlociu al rîului Homorodul Mare, un afluent al Oltului. Amplasată în centrul satului ce se desfăşoară de-a lungul drumului de legătură între oraşul Rupea şi municipiul Odorhei, cetatea sătească domină peisajul de la mari distanţe, fiind ridicată pe locul cel mai înalt al unui bot de deal, ce intră ca un pinten în valea rîului amintit.

Cu o incintă puternică, întărită prin 5 turnuri pătrate ori cu muchie în ax şi un turn de poartă care păstrează urmele unui pod ridicător, cetatea închide între zidurile sale o suprafaţă apreciabilă (de circa 3 500 m^2). În mijlocul incintei se înalţă lăcaşul de cult, care, iniţial, a fost o bazilică romanică cu două nave laterale despărţite de cea principală prin arcade semicirculare sprijinite pe stîlpi, la est cu un cor aproximativ pătrat şi încheiat cu o absidă semicirculară, iar la vest cu un turn clopotniţă încadrat de colaterale. Dar numeroasele transformări aduse monumentului de-a lungul veacurilor, notă caracteristică tuturor edificiilor ridicate de colonistii saşi din sudul Transilvaniei, au schimbat mult aspectul bazilical, astăzi prezentîndu-se sub forma unei biserici-sală alungite, din colaterale conservîndu-se doar două travee vestice de la fosta colaterală de sud. Corul, despărţit de navă printr-un arc triumfal decroşat cu secţiune dreptunghiulară şi încheiat la partea superioară cu un arc în plincintru, are o boltă în cruce simplă, iar absida este boltită cu o semicalotă. Nava are o boltă cu penetraţii din cărămidă, sprijinită pe stîlpi cu secţiune poligonală, tot din cărămidă. Turnul are la parter şi la primul etaj cîte o boltă din piatră pe ogive (cu secţiune în formă de pară) ce se descarcă prin intermediul unor capitele pe colonete de colţ angajate, la etaj aceasta fiind numai parţial păstrată. În traveele laterale, transformate în cămări, tot parţial se păstrează urmele unor bolţi asemănătoare, odinioară descărcate pe colonete de colţ ori triple. În peretele de vest al colateralei sudice, decroşat la exterior, se păstrează intrarea spre o scară circulară, aflată în grosimea zidului, scară din care s-a conservat doar partea inferioară.

Lăcaşul este luminat de ferestre de diferite tipuri, majoritatea evidente amenajări tîrzii, remarcîndu-se însă cele 4 perechi de bifore aflate la partea superioară a pereţilor sălii, fereastra cu arc semicircular a încăperii de la sud de turn, precum şi fereastra cu ancadrament circular de la scara menţionată. Turnul-clopotniţă prezintă deschideri înguste şi înalte, iar la al cincilea etaj are un drum de strajă de lemn,

www.mnir.ro

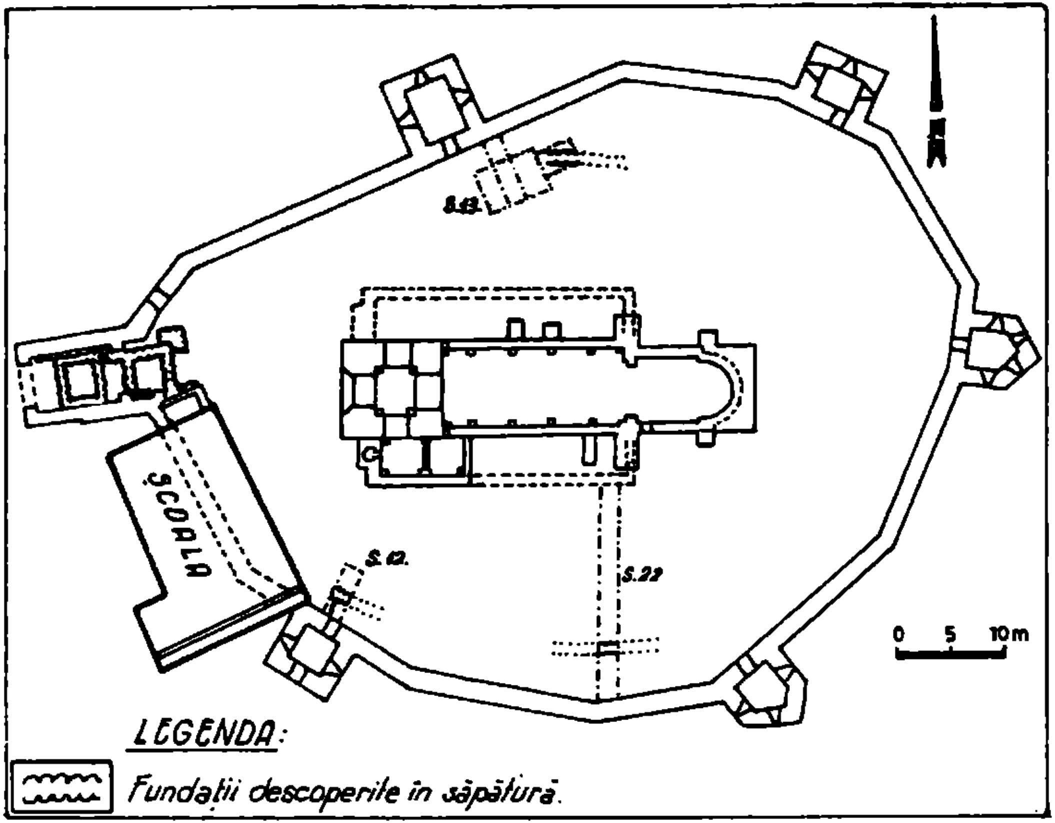

Fig.1.- Planul cetăţii săteşti din Drăuşeni, jud.Braşov.

www.mnir.ro

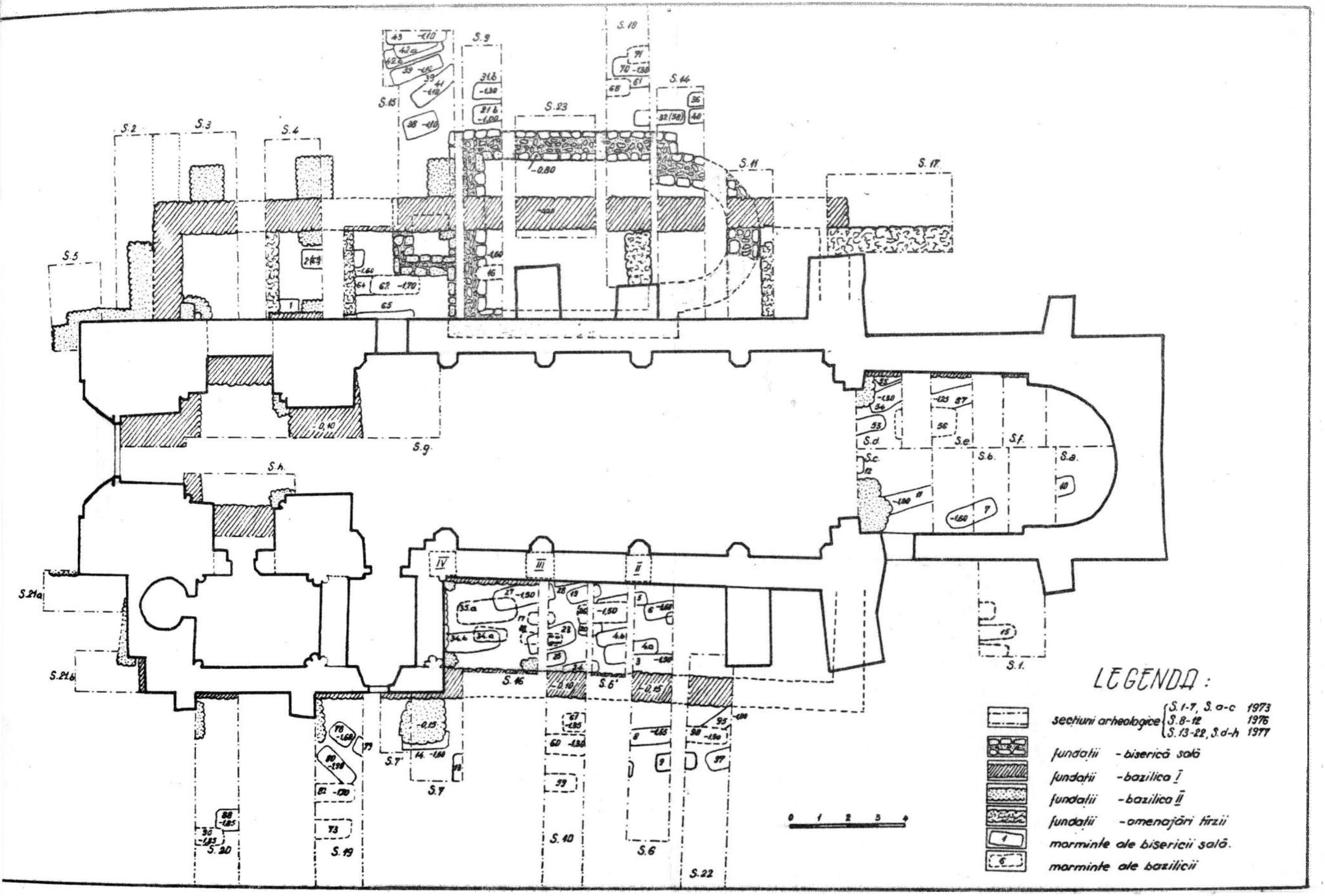

Fig.2.- Planul general al săpăturilor arheologice efectuate în 1973, 1976-1977 în cetatea sătească din Drăuşeni, jud.Braşov.

www.cimec.ro

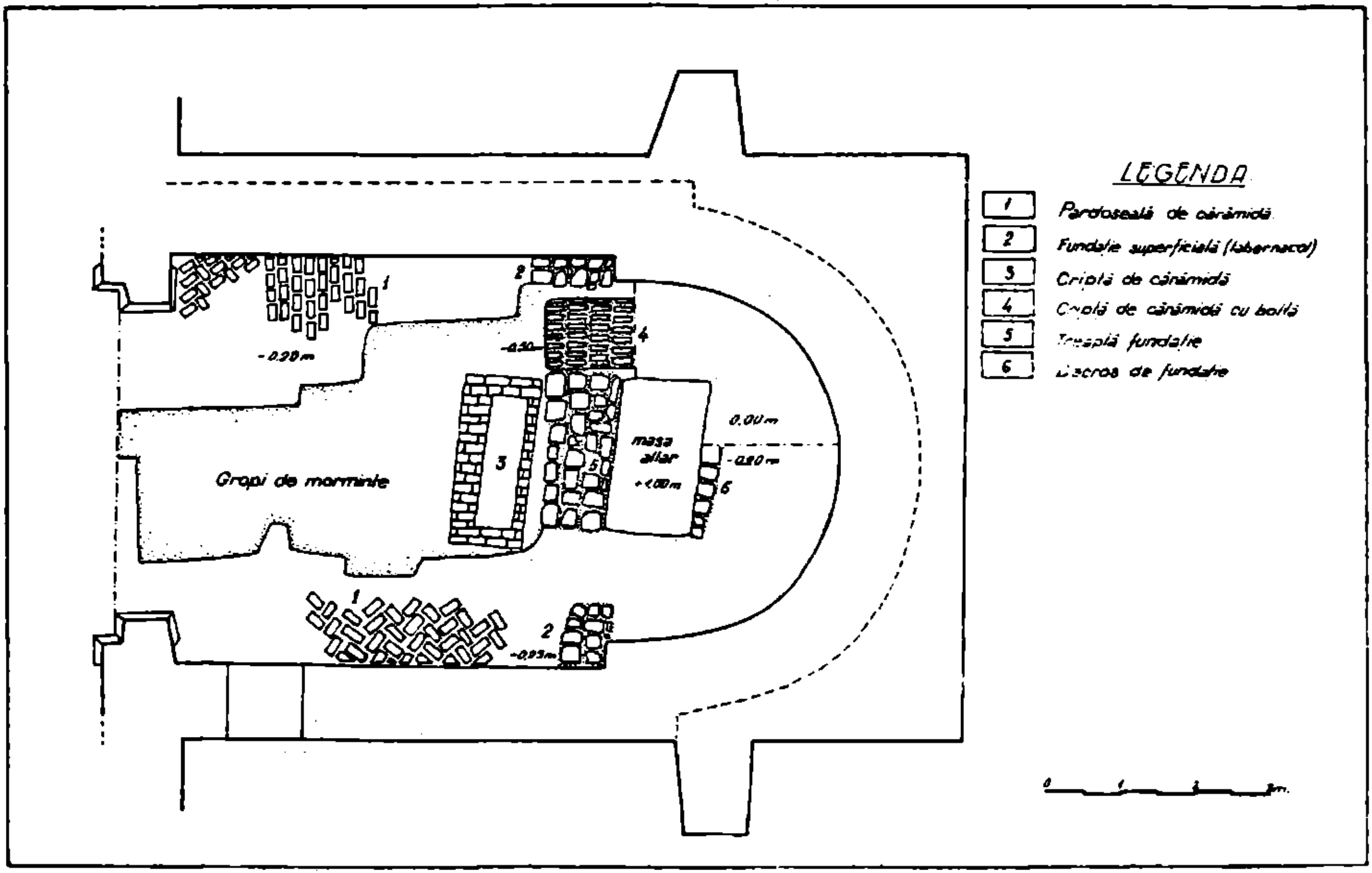

Fig. 3.- Planul corului bazilicii din Drăușeni.

www.mnir.ro

sub care s-au conservat pe parament urmele unei cornişe din arcaturi oarbe semicirculare. Şi corul are la exterior înfăţişarea unui turn, la partea superioară cu un drum de strajă din lemn. Nava şi corul sînt înconjurate la exterior de contraforturi, unele foarte masive. Accesul principal în biserică se realizează prin portalul monumental, decroşat faţă de faţada vestică şi împodobit cu o bogată profilatură.

Bibliografia monumentului. Datorită frumuseţii elementelor decorative conservate, ansamblul din Drăuşeni a atras atenţia unui număr însemnat de specialişti, care au propus însă datări deosebite atît în ceea ce priveşte etapa iniţială de construcţie a diferitelor părţi componente ale ansamblului, cît şi a etapelor de transformări prin care a trecut.

Mai detaliat s-a ocupat cu cetatea din Drăuşeni Walter Horwath[2], care a evidenţiat caracterul bazilical al edificiului central, considerînd că a fost construit încă la sfîrşitul sec. al XII-lea, în stil gotic timpuriu. De asemonea autorul considera că navele laterale au fost demolate la sfîrşitul sec. al XV-lea, mai precis în jurul anului 1494, an aflat în "Registrul de socoteli ale Celor 7 Scaune de la Sibiu", cînd acestea au acordat Drăuşenilor, ca şi altor localităţi anumite sume de bani[3]. Pe W. Horwath l-a preocupat şi problema celor 4 bifore cu arc semicircular, punîndu-le în legătură cu eventuale empore amenajate deasupra colateralelor, acoperişul acestora fiind amplasat deci deasupra lor, ele neavînd rolul de a lumina interiorul navei principale. Autorul atrăgea de asemenea atenţia asupra faptului că astfel de bifore se mai păstrează la bazilicile din Caţa (sat învecinat Drăuşenilor), la Feldioara din Ţara Bîrsei, la Rotbav (Cincu) şi Ungra, sat lîngă Rupea[4].

În volumul său consacrat fortificaţiilor săseşti, G.Oprescu s-a oprit şi asupra acestui ansamblu, considerînd că "bazilica era romanică la origine, din epoca de trecere de la sec. al XII-lea la sec. al XIII-lea şi de plan bazilical", că navele laterale au dispărut "cam prin sec. al XV-lea"[5] şi că portalul prezintă elemente în stilul caracteristic sfîrşitului de secol al XIII-lea[6].

Încadrînd această biserică în şirul bazilicilor cu turn central la vest şi emporă la primul etaj, Virgil Vătăşiana datează acest monument pe baza unor analogii stilistice cu catedrala din Alba Iulia în jurul anului 1280: capitelurile cu croşete prezente la bifore ce "pot deriva fie din şantierul din Alba Iulia, fie din şantierul cistercian mai apropiat, de la Cîrţa", sau relieful plat ce acoperă luneta portalului apusean "compus dintr-o împletitură de vrejuri cu păsări afrontate, oglindind stîngaci motivul de pe unele capiteluri din catedrala r.cat. din Alba Iulia, dintre anii 1272 şi 1277"[7]. Fortificarea, care a însemnat implicit renunţarea la colaterale, este de asemenea datată la sfîrşitul sec.al XV-lea[8].

Pe lîngă elementele cisterciene menţionate de Virgil Vătăşianu, V. Drăguţ semnalează şi caracterul stilistic cistercian "indubitabil" al fragmentului păstrat din colaterala de sud, "chei de boltă decorate cu floarea de măceş... baze ioaice cu toruri viguroase, ogive cu profiluri masive de pară, detaşate pe un corp cu secţiune dreptunghiulară"[9].

Juliana Dancu Fabritius, într-un articol apărut în cotidianul "Neuer Weg"[10], îşi exprima părerea că majoritatea elementelor plasticii arhi-

www.mnir.ro

tectonice indică ca etapă de construcţie al treilea sfert al sec. al XIII-lea desfăşurată sub o influenţă directă a şantierului mănăstirii din Cîrţa. Consideră de asemenea că numai relieful plat de pe luneta portalului vestic, în care autoarea vede reprezentaţi doi dragoni afrontaţi[11], ca şi capitelele cu motive vegetale ce împodobesc colonetele de pe latura sudică a aceluiaşi portal aparţin unei perioade mai tîrzii a romanicului, din jurul anului 1280. În ceea ce priveşte fortificarea, J.D.Fabritius o datează de asemenea către sfîrşitul sec. al XV-lea.

Recent a apărut şi un material întocmit de arhitecta Sanda Ignat, care aduce numai cîteva elemente noi descoperite în urma cercetărilor de parament efectuate în podul fostei bazilici, propunînd pentru demolarea colateralelor o datare mai tîrzie pe baza unor descoperiri monetare făcute în timpul cercetărilor arheologice din anii 1973 şi 1976[12].

În documentele vremii nu găsim decît puţine informaţii privind acest monument, majoritatea fiind legate de teritoriul Drăuşenilor ori de localitate însăşi. Astfel în 1224 Andrei II, regele Ungariei, întăreşte coloniştilor saxoni, parte din ei sosiţi în sudul Transilvaniei (în jurul localităţilor Sibiu, Cincu şi Nocrich) încă din timpul lui Geza II (1140-1161), anumite privilegii şi hotărăşte ca "poporul începînd de la Orăştie pînă la Baraolt, împreună cu pămîntul secuilor din Sebus şi cu pămîntul Daraus să fie un popor"[13]. Ceea ce se poate extrage din acest document este faptul că abia în jurul anului emiterii documentului regal, sau cel mai devreme în etapa 1200-1224, coloniştii germani au fost aşezaţi şi în "terra Daraus", a cărei întindere la data respectivă este greu de precizat, iar în ceea ce priveşte satul, acesta era probabil în curs de întemeiere.

În afară de menţiunea documentară din 1494, alte documente cunoscute din sec.XV-XVI conţin date privind numărul de gospodării din localitate[14].

Istoricul cercetărilor arheologice (fig.2). Ca urmare a începerii restaurării acestui ansamblu valoros de arhitectură medievală, cercetările arheologice prevăzute de proiectul de restaurare[15] au avut scopul de a oferi datele necesare acestui proiect (precizarea planimetriei lăcaşului iniţial prin descoperirea părţilor demolate ale bizilicii cu ocazia fortificării, descoperirea unor pardoseli vechi, stabilirea nivelului vechi de călcare interior şi exterior), de asemenea, scopul de a surprinde elemente noi de natură arheologică pentru precizarea mai exactă a perioadei iniţiale de construcţie a bazilicii, cît şi ale incintei cu cele 6 turnuri, precum şi a analiza oricare elemente de viaţă materială anterioară zidirii monumentului existent.

În 1973 cercetările arheologice au început în interiorul bisericii, numai pe latura de sud a corului, întregul spaţiu fiind ocupat la data respectivă de un valoros mobilier de factură populară în stil săsesc, datînd din sec.XVII-XIX. În exterior s-au desfăşurat cercetări pe latura de sud şi de nord a bazilicii, fiind efectuate şi unele decapări de pămînt de circa 40 cm grosime, îndeosebi pe latura de sud-vest a lăcaşului, pentru dezvelirea soclului exterior păstrat numai în această zonă. În afară de precizarea planimetirie colateralei de nord, a fost surprins un eimi-

www.mnir.ro

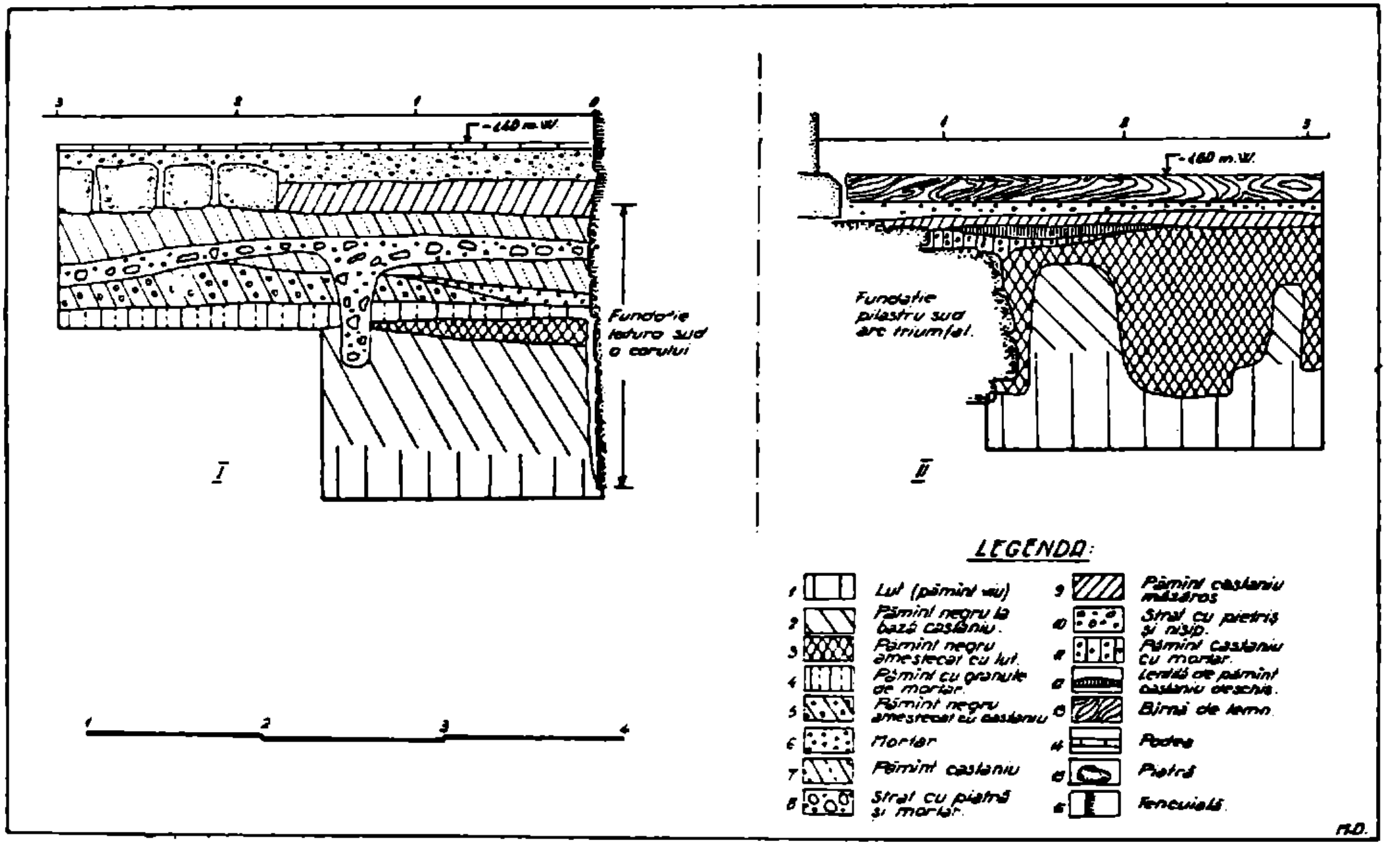

Fig.4.- Drăuşeni. I. Profilul peretelui de est al secţiunii S.b (cor); II. Profilul peretelui de vest al secţiunii X.c (cor).

www.mnir.ro

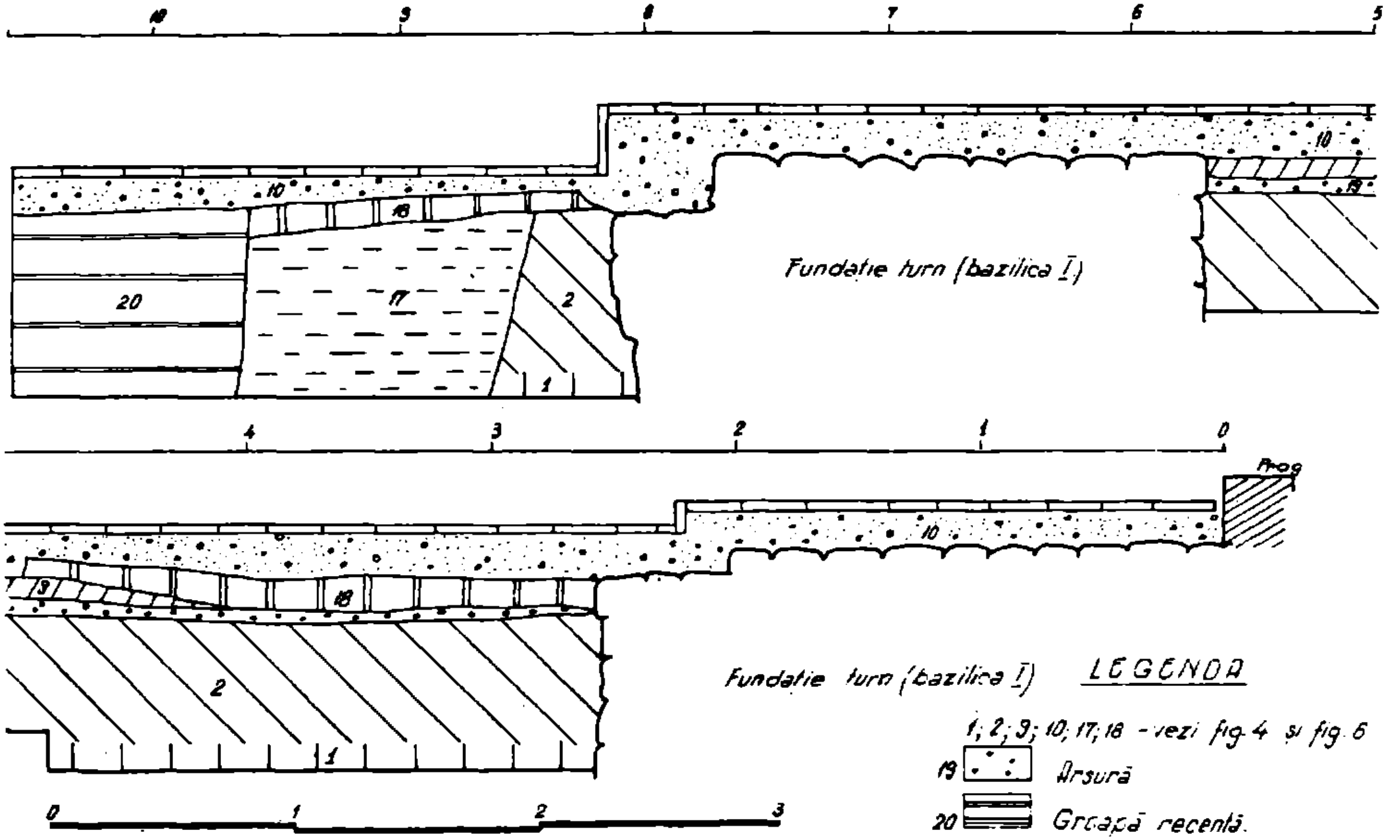

Fig.5.- Drăuşeni. Profilul peretelui de sud al secţiunii S.g.

www.mnir.ro

tir anterior bazilicii, datînd din a doua jumătate a secolului al XII-lea.

Cercetările din 1976 s-au desfăşurat pe latura de nord a bazilicii, fiind surprinse parţial fundaţiile unei biserici-sală cu turn la vest, aparţinînd cimitirului menţionat mai sus; de asemenea, au fost cercetate un număr însemnat de morminte ale acestui cimitir; în ceea ce priveşte bazilica s-a constatat adosarea fundaţiei contraforturilor şi a fundaţiei colonetelor triple cercetate la fundaţia mai veche a colateralelor ori a navei principale, elaborîndu-se pe această bază ipoteza existenţei a două etape de construcţie importante în evoluţia monumentului: bazilica romanică simplă (I) şi bazilica romanică tîrzie cu elemente cisterciene (II). În această campanie cercetările s-au extins şi asupra incintei cetăţii, fiind surprinse urmele unei incinte anterioare de proporţii mai mici decît cea actuală.

În campania din 1977 cercetările s-au desfăşurat pe latura de nord a navei, în zona turnului de vest, pe ambele laturi ale bazilicii, fiind precizate cu claritate cele două etape de construcţie ale bazilicii şi planul integral al bisericii-sală; s-a stabilit şi traseul vechii incinte pe latura ei de sud şi de nord.

1. Stratigrafia ansamblului. Pămîntul viu este un lut galben peste care s-a depus un pămînt castaniu ce trece în pămînt negru. În acest strat au fost surprinse în unele puncte urme materiale datînd din epoca hallstattiană (cultura ceramicii canelate Mediaş). De la partea superioară a acestui strat au fost săpate şanţurile fundaţiilor bisericii-sală, precum şi gropile mormintelor organizate în jurul acestui lăcaş. Folosirea terenului pentru înmormîntări a avut drept urmare împrăştierea în spaţiul respectiv a unui strat de pămînt negru-castaniu amestecat cu lut, identic cu umplutura mormintelor.

Astfel de la partea superioară a acestui strat au fost săpate şanţurile de fundare ale bazilicii I. Terenul avînd o pantă naturală ce coboară de la vest spre est şi de la nord spre sud a determinat o situaţie stratigrafică aparte, în anumite zone fiind surprinse depuneri arheologice puţine şi precare.

În ceea ce priveşte stratigrafia din cor au fost surprinse depuneri mai numeroase în partea de sud-est a acestui spaţiu (fig.4/I). Peste pămîntul scos din şanţul de fundare, conţinînd şi rare granule de mortar, s-a întins un strat de pămînt negru amestecat cu galben, compact. Lîngă fundaţie s-a scurs un strat de mortar de zidărie, peste care a fost întins un strat de pămînt castaniu pentru nivelare. Stratul următor cu pămînt, multă piatră şi granule de mortar marchează probabil o nouă etapă de construcţie. Pe acesta a fost împrăştiat un pămînt castaniu afînat, care acoperă o tencuială veche. Următoarea depunere este un strat castaniu măzăros, peste care s-a aşternut un strat subţire de lut, pe care a fost montată o pardoseală de cărămizi dreptunghiulare, aşezate în sistem "ace de brad", păstrată în mică parte (fig.3). Pe latura de nord peste stratul de lut a fost întins un strat de pămînt castaniu-gălbui, măzăros, pardoseala "ace de brad" fiind amenajată pe un strat subţire de nisip, iar pardoseala aşezată longitudinal, surprinsă numai pe această latură, a fost montată pe un strat de mortar (fig.3).

www.mnir.ro

Cele două fragmente de pardoseală aşezate în sistem "ace de brad" datează probabil din aceeaşi etapă, iar cea aşezată longitudinal reprezintă eventual o etapă de refacere.

În zona arcului triumfal depunerile arheologice sînt foarte precare. În S.c. a fost însă descoperită o monedă într-un strat de pămînt castaniu măzăros, probabil acelaşi strat care acoperă tencuiala veche din S.b, menţionată mai sus. Acest strat era aşternut parţial peste o lentilă de pămînt castaniu deschis şi parţial direct pe stratul de construcţie al arcului triumfal, pămînt amestecat cu mortar. Moneda este un dinar al lui Ludovic I, regele Ungariei, emis în anii 1346-1349[16] (fig.4/II).

Cea mai importantă descoperire din cor este legată de arcul triumfal: cei doi pilaştrii care susţin arcul au fundaţii independente, adosate ulterior construirii laturilor de nord şi sud ale corului[17]. Remarcăm faptul că aceste două etape de construcţie nu au însă corespondenţe în straturile depuse în această zonă.

În partea estică a corului au fost surprinse amenajări relativ tîrzii, aşezate în stratul de pămînt castaniu măzăros: masa altarului cu o treaptă corespunzătoare spre vest şi două fundaţii superficiale, eventual pentru tabernacole, ulterior demontate (fig.3). Sub fundaţia din colţul de sud-est al corului s-au aflat cîteva fragmente ceramice din pastă bună, degresată cu nisip, de culoare brun deschis, cu decor de caneluri caracteristic sec. al XIV-lea (fig.11/8). Aceste amenajări, precum şi aşezarea unei prime pardoseli de cărămidă datează probabil toate dintr-o unică fază de intervenţii din a doua jumătate a sec. al XV-lea.

Spaţiul central al corului a fost folosit ulterior amenajării pardoselii pentru înmormîntări, fiind surprinsă o unică groapă. În sec. XVII-XVIII au fost amenajate şi două cripte de cărămidă, una simplă şi una cu boltă, în care conform tradiţiei locale au fost înmormîntaţi preoţi ai comunităţii săseşti. În umplutura gropii menţionate au fost descoperite mai multe monede: doi oboli de la Sigismund I de Luxemburg (1420-1436) şi o jumătate de gros de la Ludovic Postumul al Ungariei, emis în anul 1526 şi cîteva fragmente ceramice, datînd din diferite perioade ale feudalismului.

Toate amenajările menţionate (pardoseli, fundaţii, cripte) erau acoperite de un strat de pămînt amestecat cu nisip şi pietriş, deasupra fiind montată o podea de lemn.

În interiorul bazilicii, în zona turnului de vest (cercetări desfăşurate în 1977)[18], de asemenea depunerile stratigrafice sînt reduse la număr (fig.5), fără să ilustreze cele două etape de construcţie ale bazilicii, surprinse la nivelul fundaţiilor. Astfel s-a constatat că turnul actual suprapune fundaţia turnului, probabil pătrat, al bazilicii I la care au fost adosate ulterior fundaţii speciale pentru colonetele angajate, cînd era necesar, acestea fiind ţesute cu elevaţia turnului actual (bazilica II) (fig.2).

Peste stratul de pămînt negru cu fragmente ceramice hallstattiene rare şi risipite a fost surprinsă o lentilă de pămînt ars roşu. Întrucît în această zonă nu au fost surprinse morminte anterioare bazilicii, nu s-a putut stabili dacă acest strat este anterior complexului arheologic

www.mnir.ro

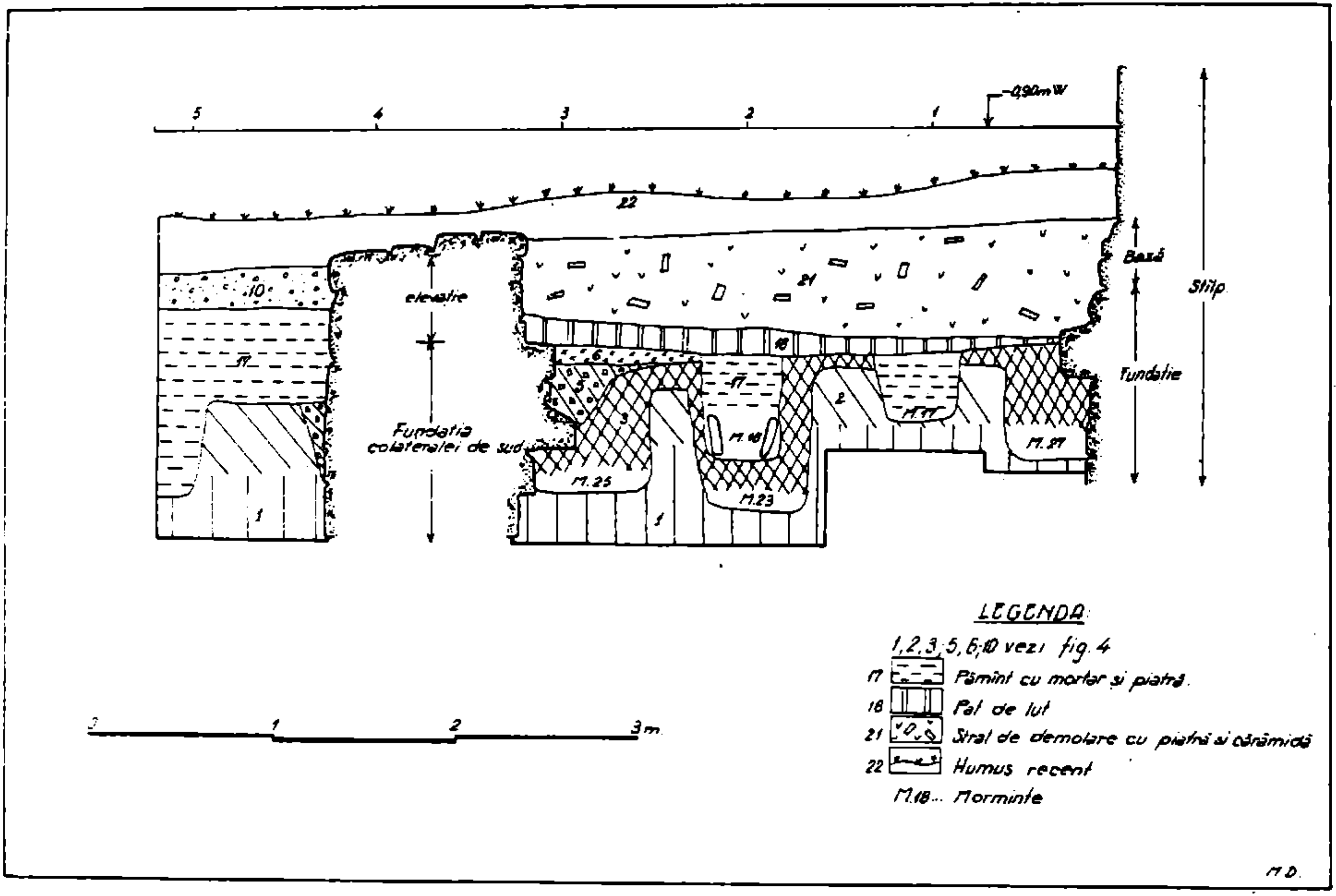

Fig.6.- Drăuşeni. Profilul peretelui de vest al secţiunii S.10.

www.mnir.ro

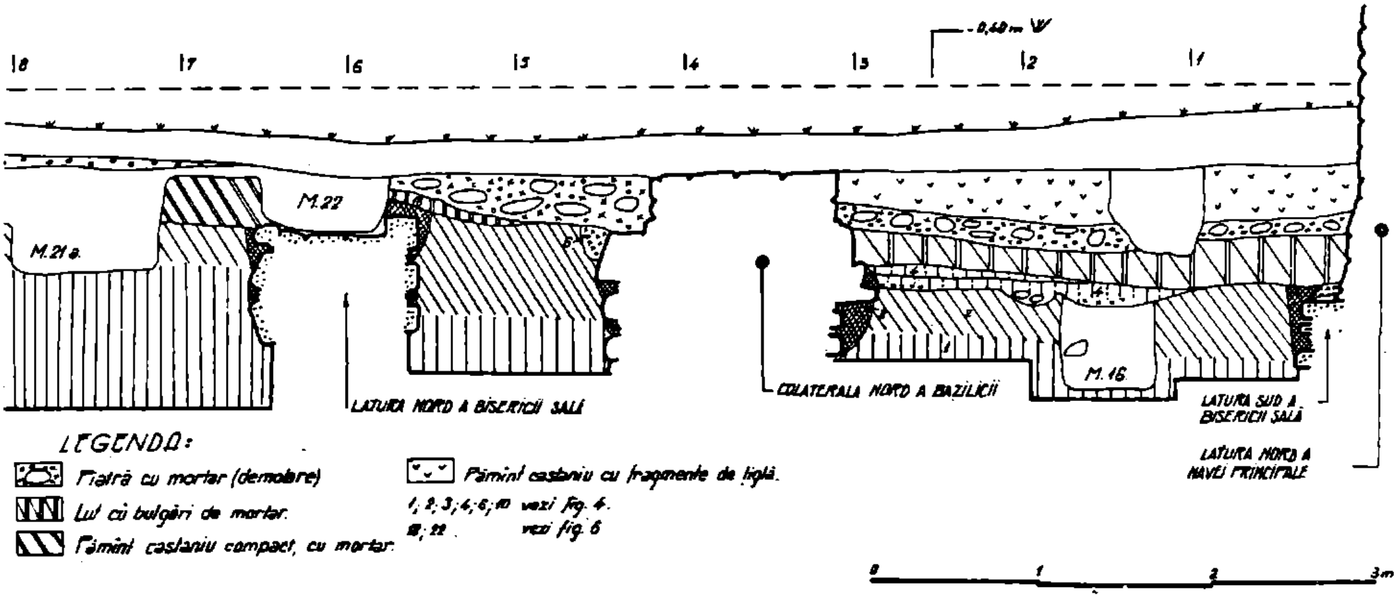

Fig.7.- Drăuşeni. Profilul peretelui de est al secţiunii S.9.

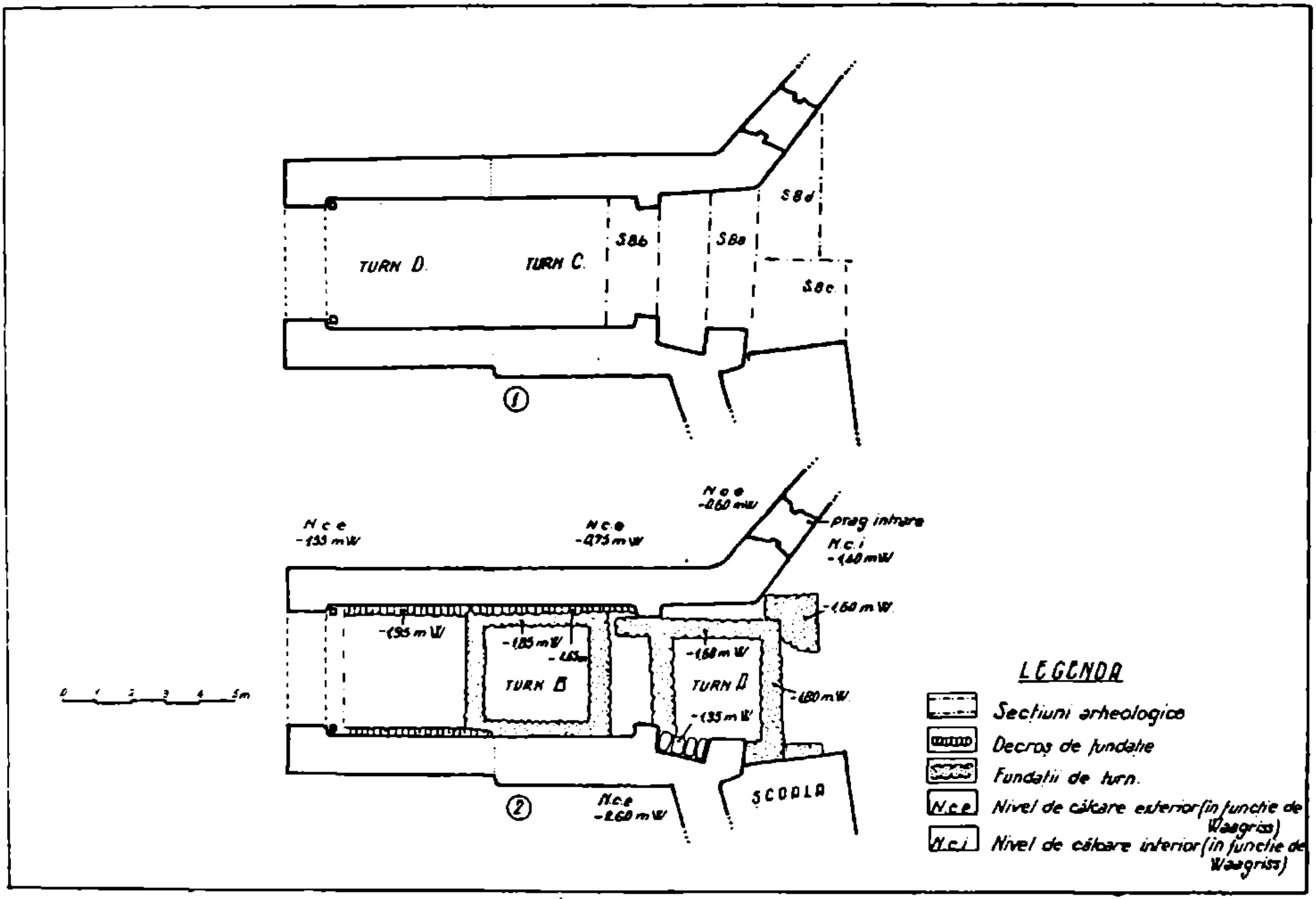

Fig.8.- Drăuşeni. Secţiuni şi descoperiri arheologice în zona turnului de poartă.

www.mnir.ro

medieval datînd din a doua jumătate a sec. al XII-lea, contemporan ori ulterior acestuia. Ceea ce s-a putut însă preciza din punct de vedere stratigrafic este faptul că această lentilă este anterioară bazilicii I, fiind nemijlocit suprapusă de un strat de pămînt castaniu măzăros cu granule de mortar, la rîndul său parţial acoperit de un strat de lut. Acest strat cît şi fundaţiile turnului erau acoperite de un strat de pămînt amestecat cu nisip şi pietriş, peste care s-a montat podeaua de lemn.

Cercetările în zona colateralei sudice (fig.6). Stratul de construcţie al bazilicii a putut fi surprins numai lîngă zidul exterior al colateralei (S.6 sau S.10), situaţie datorită probabil unor răzuiri ce au avut loc în zona unde terenul era mai înalt. În afară de numeroase morminte ale cimitirului bisericii-sală, aflate în majoritate "in situ" (cîteva morminte au fost atinse sau chiar distruse de fundaţia bazilicii), au fost surprinse cîteva înmormîntări ce au avut loc în timpul funcţionării colateralei de sud. Gropile au străpuns stratul de construcţie al bazilicii avînd în umplutura lor numeroase granule de mortar (M 17, 18, 34a, 35a). Peste aceste gropi, dar şi peste stratul de construcţie a fost aşternut nemijlocit un strat de lut, în care au fost descoperite fragmente ceramice de epocă feudală, datînd din sec. XV-XVI (fragmente dintr-un vas de dimensiuni mari din pastă cărămizie şi două fragmente dintr-o margine de castron) (fig.12/5,6). Pe stratul acesta nu s-au observat urme de la vreo pardoseală de cărămidă, s-au descoperit doar cîteva fragmente dintr-o căniţă confecţionată dintr-o pastă fină şi un fragment de cahlă, de asemenea caracteristice sec.XV-XVI (fig.12/3,7), de asemenea o monedă din anul 1522, datînd alături de ceramică amenajarea patului de lut la începutul sec. al XVI-lea, şi implicit înmormîntările din colaterală ante 1500. Peste lutul, folosit probabil ca podea, s-a aflat depus un strat de moloz, provenind de la demolarea colateralei. Avînd în vedere lipsa unor înmormîntări, care să fi străpuns stratul de lut, ca şi moneda menţionată, putem aprecia că această amenajare cu rol de podea a avut o perioadă scurtă de funcţionare, demolarea colateralei de sud avînd loc, potrivit monedei, probabil puţin timp după anul 1522 (în cursul celui de al doilea sfert al sec. al XVI-lea).

În S.16 au fost făcute unele observaţii importante în ceea ce priveşte cele două etape de construcţie ale bazilicii: spre deosebire de cel de al doilea şi de al treilea stîlp despărţitor cu console pe latura de sud şi cu cîte un profil de bază simplu romanic în plan înclinat, uşor concav, al patrulea stîlp prezintă un profil de bază identic profilului de soclu de la faţadele de vest şi sud ale bazilicii, precum şi de la interiorul turnului de vest. Pentru tripla colonetă angajată acestui stîlp (el însuşi fiind aşezat pe fundaţia continuă a navei principale) s-a adosat fundaţiei navei principale (bazilica I) o fundaţie independentă. Aceeaşi situaţie o întîlnim şi la coloneta triplă angajată peretelui exterior al colateralei sudice, a cărei fundaţie a fost adosată fundaţiei colateralei (fig.2).

La exterior, în S.7, a fost surprinsă o fundaţie (1,20 m x 1,00 m) adosată fundaţiei colateralei, care a aparţinut desigur unui contrafort. În continuare au fost verificate cele două contraforturi pe latura de sud,

www.mnir.ro

în S.19 şi S.20, observîndu-se că şi fundaţia lor a fost adosată la fundaţia mai veche a colateralei, de la soclu în sus zidăria elevaţiei lor,de altfel parţial ruinată, fiind însă unitară cu cea a colateralei.

Astfel s-au evidenţiat la nivelul fundaţiilor cu claritate două etape de construcţie în zona vestică a bazilicii. Totodată în S.21a-b s-a constatat faptul că la fundaţia de vest a bazilicii I s-au adosat fundaţii independente atît pentru decroşul casei scării, cît şi pentru decroşul portalului (acesta aparţinînd bazilicii II) (fig.2).

În ceea ce priveşte latura estică a colateralei, aceasta nu a putut fi cercetată, fiind acoperită de un contrafort masiv, amenajat tîrziu, situaţie identică şi pe latura de nord.

Cercetările în zona colateralei de nord (fig.7). Şi pe această latură cercetările arheologice au condus la evidenţierea celor două etape de construcţie ale bazilicii prin surprinderea fundaţiei colateralei, la care au fost adosate într-o a doua etapă, în zona vestică, fundaţii independente pentru cele trei contraforturi, cît şi pentru colonete.

În această zonă au fost descoperite de asemenea fundaţiile unei biserici-sală, realizată din piatră legată cu pămînt, ce a funcţionat anterior bazilicii I.

Cercetările arheologice în colaterala nord au surprins ca şi în alte zone depuneri stratigrafice neconsistenta (în majoritate tîrzii),fragmente de pardoseală, înmormîntări din timpul funcţionării colateralei.Totodată trebuie menţionat că nu a fost surprins în nici o secţiune stratul de demolare al bisericii-sală ori stratul de construcţie al bazilicii (I ori II), situaţie datorată fireşte unor răzuiri. În S.11 şi 14 s-au descoperit două morminte practicate în interiorul colateralei (ce au distrus parţial absida bisericii-sală), în umplutura gropilor fiind prezente şi numeroase granule de mortar provenind desigur din stratul de construcţie al bazilicii sau alt strat legat de funcţionarea bazilicii. Gropile acestor morminte erau însă acoperite de straturi nederanjate. În partea superioară a gropii M 29 s-a descoperit o monedă din 1430-1437, care datează acest mormînt în sec. al XV-lea; mormîntul M 30,care taie groapa mormîntului M 29, datează probabil din acelaşi secol. În umplutura gropilor s-au aflat trei fragmente ceramice, dintre care unul databil în sec.al XII-lea, celelalte două caracteristice sec. XIV-XV (fig.10/5; 11/10).

În S.9 a fost descoperit mormîntul M 16, a cărui umplutură conţinea numai pămînt negru amestecat cu lut galben şi cîteva pietre, acestea provenind de la fundaţia de vest a bisericii-sală, ce a fost atinsă de groapa acestui mormînt (fig.2), săparea acestei gropi avînd loc probabil după dezafectarea bisericii-sală. Lipsa unor granule de mortar din umplutura gropii indică eventual că şantierul bazilicii I abia se deschisese. În acest sens trebuie avut în vedere faptul că la primele rînduri ale fundaţiei colateralelor bazilicii I constructorii nu au folosit la legarea pietrei mortar, ci numai pămînt amestecat cu lut. Groapa mormîntului M 16 era acoperită de o lentilă de pămînt castaniu închis, avînd la bază granule de mortar, în care s-a descoperit un obol al regelui Sigusmund de Luxemburg, rege al Ungariei, monedă datată 1387-1427. Acest strat era acoperit parţial lîngă fundaţia colateralei de nord de un strat de pămînt

www.mnir.ro

castaniu deschis amestecat cu granule de mortar, strat în care s-a descoperit o cataramă de bronz (fig.9/6), caracteristică sec.XIV-XV. Pe acest strat, în S.15, nemijlocit sub o pardoseală realizată din fragmente de cărămidă, surprinsă şi în S.9, s-au descoperit 2 monede: un dinar din 1569 (Maximilian II, împărat german) şi un dinar din 1588 (Rudolf II, împărat german). Această pardoseală a fost asezată în încăperi amenajate în colaterala nord, asemănătoare celor din colaterala sud(păstrate pînă azi), spre sfîrşitul sec. al XVI-lea, conform descoperirilor monetare. Avînd acuma altă destinaţie decît cea iniţială, colaterala nord va continua să funcţioneze pînă în prima jumătate a sec. al XVII-lea, cînd a fost demolată şi ea. Astfel, fortificarea bazilicii, care a însemnat renunţarea treptată la colaterale şi transformarea ei într-o biserică-sală cu trei turnuri (turnul de vest, turnul deasupra corului şi cel peste traveea de vest a colateralei de sud), s-a desfăşurat pe o perioadă îndelungată de timp, de peste 100 de ani. Spaţiul destinat desfăşurării cultului, restrîns acuma numai în cor şi navă, a devenit încă în cursul sec. al XVII-lea insuficient, fiind necesară amenajarea unor balcoane de lemn laterale, 1637 pe latura de sud, 1687 pe latura de nord, conform anilor pictaţi pe aceste balcoane.

În perioada de timp următoare alte amenajări mai însemnate au fost: ridicarea încă în a doua jumătate a sec. al XVII-lea a unei sacristii în dreptul corului, care a fost folosită scurt timp, pînă în sec.al XVIII-lea, deoarece a fost necesară demolarea ei şi înconjurarea edificiului cu contraforturi masive.

Sub această înfăţişare, purtînd semnele unor numeroase transformări, s-a păstrat monumentul pînă în zilele noastre.

2. Observaţii privind biserica-sală (fig.2). În secţiunile S.9, 11, 14, 15, 18 şi 23, executate pe latura de nord a bazilicii, s-au dezvelit şi cercetat fundaţiile unei biserici-sală ce a funcţionat anterior bazilicii I, a cărei desfăşurare planimetrică a putut fi integral reconstituită: o sală cu dimensiuni interioare 5,80 m x 5,20 m, spre est cu o absidă decroşată, cu traseul semicircular, avînd o deschidere de 3,20 m şi o adîncime de 2,70 m, iar spre vest un mic turn pătrat cu latura interioară de 1,30 m. Lăţimea fundaţiilor variază: 0,90 m la absidă, 1,00 m latura de nord a sălii, 1,10 m latura de vest a navei, 0,70 m laturile turnului. Astfel lungimea totală a bisericii-sală a fost de 12,50 m, iar lăţimea totală probabil de 7,20 m. Fundaţiile prezintă pe tot traseul lor un aspect uniform, fiind realizate din piatră brută de carieră, de culoare albicioasă. Talpa fundaţiei (primul rînd al acesteia de jos în sus) prezintă un mod de amenajare specială, constînd din piatră măruntă, plată, aşezată pe cant şi înclinată pe o parte[19]. Rîndurile următoare erau realizate din blocuri de piatră mai lungi, aşezate pe marginile fundaţiei, iar spre interior erau aşezate pietre mai mărunte. Ca liant s-a folosit în mod unitar pămîntul negru amestecat cu pămînt galben, scos din şanţul de fundare şi aşternut între asize în grosime de 5-10 cm. S-a urmărit cu deosebită atenţie dacă eventual la elevaţia acestui edificiu s-a folosit mortarul de var. În toate punctele cercetate fundaţia era acoperită de un strat de pămînt negru amestecat cu lut galben, urmînd straturile de pă-

www.mnir.ro

mînt ce conţineau granule de mortar, straturi legate însă de funcţionarea bazilicii. Umplutura mormîntului M 16, menţionat mai sus, nu conţinea granule de mortar, deşi groapa acestuia a dislocat pietre din fundaţia laturei de vest a bisericii-sală. Datînd cert dintr-o etapă ulterioară dezafectării acestui edificiu, eventual din timpul funcţionării şantierului bazilicii I, groapa mormîntului a străpuns desigur şi stratul de demolare al bisericii-sală. Chiar dacă admitem că meşterii constructori ai bazilicii, care au demolat biserica-sală, au efectuat o răzuire foarte îngrijită a unor straturi de pămînt, oricum în umplutura mormîntului menţionat ar fi fost antrenate granule de mortar provenind de la elevaţia bisericii-sală. Pe baza acestor constatări se poate presupune că mortarul nu a fost folosit la acest edificiu. De asemenea trebuie menţionat că în umplutura mormintelor contemporane bisericii-sală din apropierea acestuia nu s-au observat granule de mortar.

Lipsa mortarului la acest edificiu ridică problema materialului din care au fost realizaţi pereţii bisericii-sală. Absenţa acestuia ar putea indica eventual o elevaţie din bîrne de lemn. Dar trebuie să ţinem cont de următoarele constatări: absida are un traseu semicircular[20], fundaţiile au fost adîncite în pămîntul viu, avînd o înălţime de 0,60-0,70 m, fiind late de 0,70-1,10 m - înălţime şi lăţime folosită curent la fundaţiile construcţiilor din piatră legate cu mortar ale stilului romanic. Aceste caracteristici ale fundaţiilor bisericii-sală de la Drăuşeni nu au aspectul unor tălpi de piatră aşezate pe nivelul vechi de călcare ori foarte puţin adîncite, necesare unei elevaţii de lemn, şi pledează pentru fundaţii destinate să susţină o elevaţie din piatră, de asemenea legată cu pămînt şi lut, a cărei înălţime însă nu a putut depăşi 3,00, numai suprastructura turnului, porţiunea ce depăşea înălţimea sălii, fiind realizată eventual din lemn. De asemenea, în diferite puncte, de exemplu la intrări sau la goluri de ferestre, s-au folosit foarte probabil cadre de lemn. Un astfel de edificiu desigur nu putea fi decît tăvănit[21].

În ceea ce priveşte raportul acestei biserici-sală cu cimitirul organizat împrejurul ei, trebuie menţionat că nu s-a descoperit nici un mormînt tăiat de fundaţiile acesteia; de asemenea în interiorul ei nu s-au constatat înmormîntări mai vechi sau contemporane. În concluzie putem aprecia că această biserică-sală a avut destinaţia de capelă de cimitir în jurul căreia au avut loc înmormîntări numeroase. Pentru datarea acesteia, în afară de caracteristicile ei stilistice ce o încadrează în stilul romanic[22], ne-am sprijinit pe inventarul mormintelor, constînd din obiecte de podoabă şi monede, pe materialul ceramic (menţionăm în mod deosebit un fragment de oală-borcan, descoperit în şanţul de fundare al absidei bisericii-sală, fig.12/1), datînd toate din sec. al XII-lea (vezi capitolele următoare).

Deosebit de importantă pentru datarea acestui complex arheologic este descoperirea monedelor, depuse în general în gura mortului. Au fost identificate 6 piese, emisiuni ale regilor arpadieni, dintre care două ale lui Geza II (1141-1162) şi celelalte patru ale lui Stefan III (1162-1172). Predominînd monedele din timpul regelui Stefan III, funcţionarea cimitirului poate fi datată cu precădere în deceniile 7 şi 8 ale sec. al

www.mnir.ro

XII-lea, avînd însă în vedere şi existenţa unor morminte mai vechi cu sau fără monedă, începuturile acestui cimitir pot fi plasate în cursul deceniului al cincilea al aceluiaşi secol. În ceea ce priveşte monumentul, evidenţiindu-se contemporaneitatea cu cimitirul, considerăm că momentul construirii sale coincide cu începutul cimitirului, încetînd să funcţioneze spre sfîrşitul sec. al XII-lea.

3. Observaţii privind bazilica romanică I (fig.2). După demolarea bisericii-sală s-a amplasat pe acelaşi loc o bazilică romanică, cu aceeaşi orientare E-V, care a suprapus parţial fundaţiile edificiului mai vechi. Conform constatărilor efectuate la nivelul fundaţiilor bazilica I a avut următoarea desfăşurare planimetrică: un cor aproximativ pătrat (5,90 m x 5,50 m), spre est cu o absidă semicirculară (cu deschiderea de 4,70 m şi adîncimea de 3,15 m), cu o navă principală şi două colaterale (cu lungimea de 24,5 m), care încadrau în capătul de vest un turn pătrat. Forma terminaţiei estice a colateralelor (latura dreaptă, cu abside secundare ori absidiole în grosimea zidurilor) nu a putut fi stabilită, deoarece în zona respectivă pe fiecare parte se află contraforturi masive, datînd din sec. al XVIII-lea.

În ceea ce priveşte realizarea fundaţiilor bazilicii I s-a constatat că la primele rînduri ale fundaţiei colateralelor constructorii au folosit ca liant pămînt amestecat cu lut, în rest piatra de carieră (cenuşiu-verzuie) a fost legată cu un mortar gri, conţinînd mult nisip[23]. Nava principală a avut fundaţii continue, pe care au fost aşezate primele trei perechi de stîlpi pătraţi ce despărţeau nava de colaterale. Aceştia au fost realizaţi din gresie de culoare cenuşiu-deschisă, avînd un profil de bază în plan înclinat, uşor concav. În privinţa elevaţiei bazilicii I, în stadiul actual al cercetărilor, se poate presupune că în această etapă de construcţie au fost înălţate zidurile corului, trei perechi de stîlpi legaţi prin arcade semicirculare, probabil parţial zidul navei principale deasupra arcadelor, pereţii exteriori de nord şi sud ai colateralelor pe o lungime corespunzătoare celor trei perechi de stîlpi[24]. Al doilea şi al treilea stîlp păstrează pe partea sudică console încastrate în imposte, doar cea de la al doilea stîlp păstrînd un relief plat, la al treilea fiind complet şters. Prezenţa consolelor indica faptul că spaţiul colateralelor a fost sau eventual urma să fie acoperit cu bolţi în cruce întărite cu arce-dublou. Menţionăm că în timpul săpăturilor s-au descoperit două fragmente de console, din care una avea incizat pe un semidisc în relief motivul solar.

Realizarea boltirii în această etapă a corului şi a celorlalte compartimente ale edificiului este pusă sub semnul întrebării, deoarece în ansamblu elementele bazilicii I pe de o parte şi pe de altă parte toate elementele de planimetrie, de elevaţie şi boltire, care se pot atribui cu certitudine celei de a doua etape, ne indică o bruscă întrerupere a şantierului şi sprijină ipoteza că prima bazilică nu a fost terminată niciodată în forma ei proiectată iniţial. Cea de-a doua etapă reprezentînd cantitativ mai mult de jumătate din actuala bazilică, dacă avem în vedere şi întreaga elevaţie a turnului, nu se poate pune în discuţie o eventuală demolare numai a părţilor vestice ale bazilicii I şi refacerea în etapa a doua.

www.mnir.ro

4. Observaţii privind bazilica II (fig.2). Astfel, cea de-a doua etapă de construcţie este de fapt o continuare a lucrărilor şantierului bazilicii I, care şi-a încetat activitatea din anumite motive, pe care le putem doar presupune (vezi mai jos). Ce s-a realizat în această etapă? Este vorba în primul rînd de aducerea unor modificări la planul bazilicii I, de plan simplu fără contraforturi. Proiectarea în această etapă în partea neterminată a bazilicii I a unor bolţi, întărite cu nervuri, descărcate pe colonete cilindrice de colţ sau fascicule de 3 colonete, a determinat necesitatea adosării la fundaţiile existente a unor fundaţii independente pentru colonete ca şi pentru contraforturile corespunzătoare în exterior. De asemenea, proiectarea şi în această etapă a unui turn la vest, cu tribună la etajul I, deschisă spre navă, a determinat necesitatea îngroşării zidului de vest al colateralelor pentru amenajarea scărilor circulare de acces spre această tribună, care comunica cu podul colateralelor prin arce frînte. Îngroşarea zidului de vest al bazilicii I s-a făcut sub forma unor decroşuri (atît pentru scările circulare cît şi pentru portalul de vest), care s-au aşezat pe fundaţii independente, adosate fundaţiei de vest a bazilicii I.

Fundaţiile realizate în această etapă (pentru colonete, contraforturi ori decroşurile de pe faţada de vest) se deosebesc clar de cele ale etapei I atît prin aspectul general de fundaţii "înecate" în mortar, cît şi prin culoarea cenuşie deschisă a mortarului[25].

Soclul unitar cu acelaşi profil pe faţada de vest cît şi pe cea de sud pînă în dreptul celui de-al treilea contrafort (demolat într-o etapă tîrzie şi descoperit în săpătură) - profil prezent şi în interiorul turnului şi la cea de-a patra pereche de stîlpi despărţitori, cît şi folosirea aceleiaşi pietre de talie în întreaga zonă vestică, o gresie gălbuie - indică clar realizarea acestei părţi a bazilicii într-o singură etapă. Cercetările arheologice au stabilit de asemenea că acestei etape îi aparţine şi arcul triumfal. Totodată au fost realizate şi biforele aflate la partea superioară a pereţilor navei principale. În acest context menţionăm şi golul de fereastră (actualmente astupat) din şirul biforelor, aflat pe faţada de nord al navei, al cărui arc porneşte organic din zidul turnului, fiind evidentă realizarea în acelaşi timp a arcului de fereastră (probabil tot o biforă) cu elevaţia turnului.

Toate elementele bazilicii II evidenţiază funcţionarea în această etapă a unui şantier mai evoluat decît cel anterior, arhitectul fiind format în ambianţa unui şantier romanic-cistercian. A găsit la faţa locului un edificiu neterminat, pe care l-a adaptat unui nou program.

În ceea ce priveşte datarea bazilicii din Drăuşeni, cercetătorii avînd în vedere elementele stilistice ale bazilicii II au propus diferite datări: "în jurul anului 1280"[26], al treilea sfert al sec. al XIII-lea[27], sau chiar sfîrşitul sec. al XII-lea - începutul sec. al XIII-lea[28]. Evidente elemente cisterciene, menţionate de majoritatea cercetătorilor, desigur indică ca etapă de realizare a bazilicii II a doua jumătate a sec. al XIII-lea. Astfel bazilica romanică I a fost probabil începută încă în prima jumătate a sec. al XIII-lea, stagnarea şantierului datorîndu-se crizei economice provocată de invazia tătară din 1241, precizînd că începutul

www.mnir.ro

construirii ei a fost strict determinată de anumite împrejurări istorice legate de zona Rupea-Valea Homoroadelor, zonă în care coloniştii saşi au fost aşezaţi abia la începutul sec. al XIII-lea.

Timp de mai bine de două secole bazilica nu a suferit transformări substanţiale, fiind doar decorată la interior cu frumoase picturi gotice, păstrate în parte pînă astăzi[29]. La începutul sec. al XVI-lea edificiul va intra într-o etapă mai lungă de modificări, ce s-au desfăşurat pînă în sec. al XVIII-lea, cînd a dobîndit înfăţişarea sub care se prezintă astăzi.

5. Cercetările privind incinta cetăţii (fig.1 şi 8). Cercetările arheologice efectuate în zona turnului porţii şi în alte puncte au condus la surprinderea unor fundaţii care au putut fi atribuite unei incinte mai vechi, de dimensiuni mai mici şi cu un traseu probabil de formă ovală. Fundaţiile acestei incinte au fost realizate din piatră de rîu şi legate cu mortar, avînd o lăţime de 0,55-0,65 m. În două puncte - în zona porţii ca şi în faţa turnului de sud-vest - au fost surprinse şi fundaţiile păstrate doar parţial ale unor turnuri amplasate spre exteriorul incintei mai vechi. Turnul A, descoperit sub turnul porţii (C), a avut dimensiuni reduse 3,30 x 2,80 m. Într-o etapă ulterioară s-a amplasat în faţa acestui turn altul (B), cu dimensiunile 3,00 x 2,70 m. În stratul de funcţionare al turnului C şi peste stratul de demolare al turnului A s-a descoperit o monedă datînd din 1461, an ce poate fi considerat ca dată ante quem pentru demolarea turnurilor A şi B şi pentru construirea turnului C, care suprapune parţial fundaţiile celor două turnuri.

Pentru etapa de construcţie a incintei vechi nu avem elemente certe de datare, dispunem de observaţia obţinută pe latura de nord, unde incinta veche suprapune morminte ale bazilicii. Astfel putem aprecia că incinta veche a fost ridicată cel mai devreme la sfîrşitul sec. al XIII-lea sau începutul sec. al XIV-lea. În ceea ce priveşte incinta actuală cercetările au condus la constatarea că a fost înălţată pe o perioadă mai îndelungată, începînd foarte probabil din prima jumătate a sec. al XV-lea. Putem presupune în acelaşi timp că există o corelaţie strînsă între modificările aduse bazilicii din sec. al XVI-lea şi pînă în sec. al XVII-lea şi lucrările de lărgire ale incintei, terminată probabil abia la mijlocul sec. al XVII-lea (o inscripţie de pe turnul de sud-vest menţionează anul 1650, desigur anul construirii lui, avînd în vedere descoperirea unui turn mai vechi). O ultimă amenajare adusă incintei o constituie prelungirea turnului C cu turnul D, construit probabil în 1737, conform anului încrustat pe o stemă de lemn aplicată pe porţile de stejar masiv care închid gangul porţii la extremitatea lui vestică.

6. Catalogul mormintelor înregistrate

M.1 (S.4, caroul 1, -1,00 m). Groapa mormîntului a fost tăiată de fundaţia navei principale şi de fundaţia unei amenajări ulterioare construirii bazilicii. S-au păstrat fragmente de oase dintr-un schelet de copil mic (Cimitir biserică-sală).

M.2 (M.63) (S.4, caroul 3 şi S.15, casetă,- 1,55 m). Schelet de matur, maxilarul inferior prezenta pe partea stîngă, la exterior, urme de înverzire (Cimitir biserică-sală).

www.mnir.ro

M.3 (S.6 - S.6', caroul 3, -1,50 m). Mormîntul a fost tăiat de şanţul de fundare al colateralei sudice. În umplutura gropii s-au descoperit fragmente de oase, iar în zona femurelor un inel de tîmplă, confecţionat din sîrmă de argint cu secţiunea circulară, diametrul de 2,1 mm; unul din capete este lăţit, îndoit spre exterior şi decorat cu două nervuri prin batere (lipseşte însă "S"-ul propriu-zis, rupt cert din vechime). Oasele şi inelul provin desigur dintr-un mormînt deranjat de M 3, dar care însă nu a fost surprins în secţiunile executate. Scheletul din M 3 aparţine unui matur, a avut braţul drept îndoit peste bazin, iar cel stîng întins. La mîna dreaptă s-a descoperit un inel cu montură realizat dintr-o verigă din bandă lată de 4 mm cu capetele puţin lăţite prin ciocănire. De acestea a fost prinsă o plăcuţă pătrată pe care s-a fixat o montură în formă de trunchi de piramidă, toate din tablă de bronz. Montura este decorată cu motive încrustate în forma literelor M şi W. În partea superioară a avut probabil prinsă o piatră pătrată (sticlă sau din alt material). La descoperire inelul s-a desfăcut în părţile lui componente, fiind reconstituit la restaurare[30] (fig.9/2a-b) (Cimitir biserică-sală).

M.4a (S.6 - S.6', caroul 3, -1,40 m). Mormîntul a aparţinut unui matur, cu ambele braţe întinse, aduse paralel pe lîngă corp, dar sub bazin. Corpul a fost probabil înfăşurat strîns într-o pînză (Cimitir biserică-sală).

M.4b (S.6', caroul 2-3, -1,50 m). Scheletul s-a descoperit parţial sub M 4a, dar fiind la o adîncime mai mare nu a fost deranjat de acesta. Scheletul a aparţinut unui copil, probabil sub 10 ani, braţele întinse. Pe partea stîngă a maxilarului inferior, la exterior, s-a descoperit un dinar de argint al regelui Stefan III (1162-1172) (Cimitir biserică-sală).

M.5 (S.6 - S.6', caroul 1, -1,50 m). S-au descoperit *in situ* doar tibiile, matur. Mormîntul a fost deranjat de M 26, la picioarele scheletului din acest mormînt fiind reînhumate majoritatea oaselor scheletului din M 5. În umplutura mormîntului M 26 se aflau şi numeroase fragmente mărunte de oase, printre care s-a descoperit şi un fragment de maxilar inferior cu urme de înverzire. În zona femurelor scheletului din M 26 s-a descoperit un dinar al regelui Stefan III (1162-1172). De asemenea, în umplutura mormîntului M 26 s-a descoperit şi un inel realizat dintr-o sîrmă de argint răsucită în două şi apoi în patru, capetele sînt apropiate şi suprapuse parţial (fig.9/5) (Cimitir biserică-sală).

M.6 (S.6, caroul 1, -1,60 m). În secţiune s-a aflat partea de vest a scheletului unui matur cu braţele întinse. În zona craniului s-a descoperit un inel de tîmplă, păstrat fragmentar, care a fost realizat din sîrmă de bronz, este deformat şi fisurat din vechime (lipsă capătul în formă de S). De asemenea, s-a descoperit pe partea dreaptă a maxilarului inferior, la exterior, o monedă, nerecuperată (Cimitir biserică-sală).

www.mnir.ro

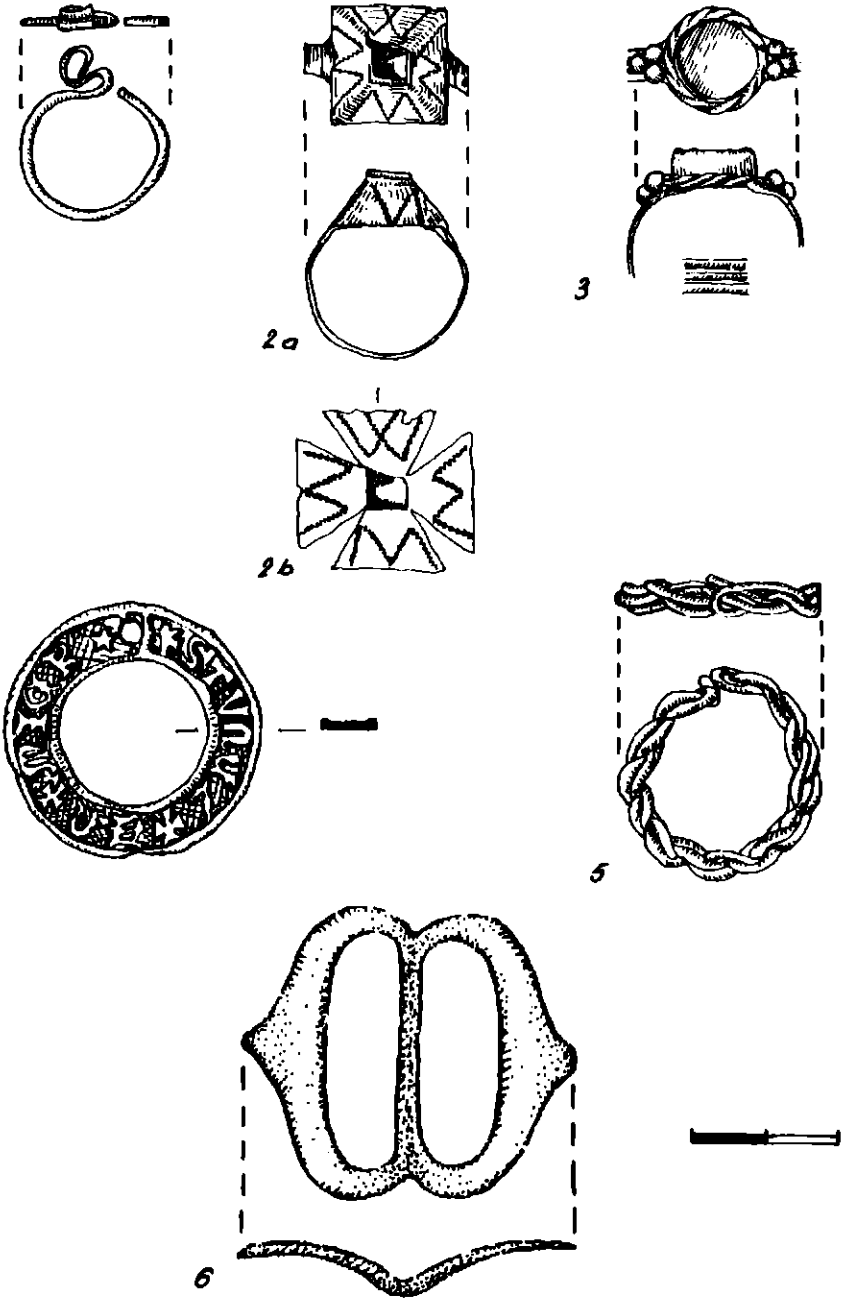

Fig.9.- Drăuşeni. 1-3,5: podoabe din cimitirul bisericii-sală; 4: pandantiv din cimitirul bazilicii; 6: cataramă descoperită în colaterala de nord.

www.mnir.ro

M.7 (Cor, S.6, -1,60 m). Schelet de matur (femeie?), cu braţele întinse. Pe marginea dreaptă a gropii, aşezat la circa 10 cm mai sus, s-a aflat un schelet păstrat foarte prost, probabil al unui nou născut (Cimitir biserică-sală).

M.8 (S.6, caroul 6, -1,65 m). Mormîntul s-a descoperit sub orizontul de înmormîntări aparţinînd bazilicii. Schelet de matur, cu braţele întinse. A avut un inventar bogat. Pe partea stîngă a craniului s-a descoperit un inel de tîmplă, confecţionat din sîrmă de bronz, cu secţiune circulară, cu un capăt în formă de S. Inelul s-a rupt în timpul descoperirii în 4 fragmente. Pe partea dreaptă a maxilarului inferior (la exterior) s-a aflat un dinar al regelui Geza II (1141-1162). La mîna dreaptă s-a descoperit un inel cu montură, din bronz. Inelul are veriga lamelară (4 mm), decorată cu două nervuri, reazate prin batere. Pe capetele lăţite ale verigii este prinsă montura confecţionată dintr-o plăcuţă rotundă de tablă, pe care este aplicată o verigă înaltă de 4 mm, formînd lăcaşul pietrei (care a fost probabil din sticlă); în jurul lăcaşului este aplicată, de asemenea pe plăcuţă, o sîrmă torsionată. Pe verigă, de o parte şi de alta a monturii, au fost sudate cîte 3 granule dispuse triunghiular (fig. 9/3) (Cimitir biserică-sală).

M.9 (S.6 - S.22, caroul 7, -1,75 m). Scheletul a aparţinut unui matur (Cimitir biserică-sală).

M.10 (Cor, S.a, -1,85 m). S-a descoperit numai partea de est a mormîntului, respectiv tibiile. Matur (Cimitir biserică-sală).

M.11 (Cor, S.c, -1,20 m). Matur cu braţele întinse; a fost parţial deranjat de şanţul de fundare al piciorului sudic al arcului triumfal, lipsă craniul. În zona claviculelor s-a descoperit un inel de tîmplă din sîrmă de argint cu secţiune circulară de 2 mm, cu un capăt în formă de S, decorat cu o nervură incizată, realizată prin batere (fig.9/1). În apropiere s-a aflat şi o monedă - un dinar al regelui arpadian Stefan III (1162-1172) (Cimitir biserică-sală).

M.12 (Cor, S.c, -1,20 m). A fost surprins capătul de est al gropii unui mormînt (restul în nava principală) (Cimitir biserică-sală).

M.13 (S.7, caroul 2, -1,60 m). A fost surprins capătul de vest al gropii (Cimitir biserică-sală).

M.14 (S.7 - S.7', -1,60 m). A fost surprinsă partea sudică a gropii, mormîntul fiind distrus de fundaţia contrafortului adosat bazilicii (Cimitir biserică-sală).

M.15 (S.1, caroul 3-4, -1,40 m). Schelet de copil, cu braţele îndoite puţin şi aşezate pe bazin. La umărul drept s-a descoperit un pandantiv circular din bronz, realizat prin turnare, avînd pe el o inscripţie din litere majuscule gotice: + STVNGZ+AN+MIER (fig.9/4) (Cimitir bazilică).

M.16 (S.9, caroul 2, -1,50 m). Partea de vest a gropii a secţionat fundaţia de vest a bisericii-sală. Schelet de copil, cu braţele îndoite puţin şi aşezate pe bazin (Înmormîntare în colaterala de nord a bazilicii).

www.mnir.ro

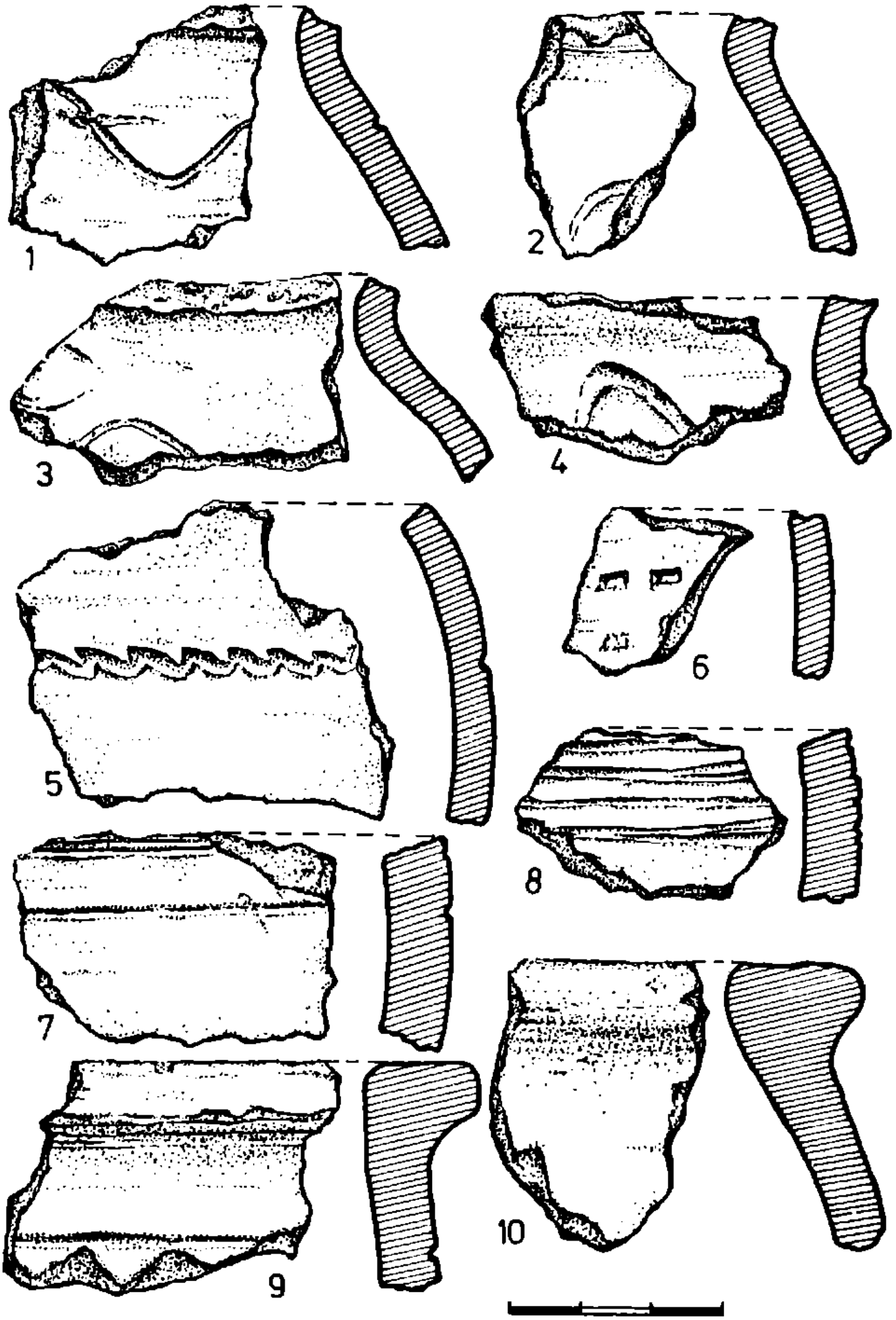

Fig.10.- Drăuşeni. Fragmente ceramice din sec. al XII-lea.

www.mnir.ro

M.17 (S.10 - S.16, caroul 2, -1,20 m). Mormînt în colaterala sud. Cîteva oase friabile dintr-un schelet de copil (Cimitir bazilică).

M.18 (S.10 - S.16, caroul 2-3, -1,35 m). Schelet de copil, partea inferioară era încadrată de pietre de dimensiuni mici, aşezate pe cant (Înmormîntare în colaterala de sud a bazilicii).

M.19 (S.10 - S.6', caroul 1, -1,50 m). Schelet de copil. Lîngă omoplatul drept şi sub craniu se aflau bucăţi de lemn carbonizat. Scheletul a fost deranjat dintr-o cauză necunoscută: humerusul stîng a fost scos din poziţia lui naturală, aflîndu-se sub maxilarul inferior (Cimitirul bisericii-sală).

M.20 (S.10 - S.6', caroul 2, -1,30 m). Fragmente dintr-un schelet de copil, craniul şi humeruşii (Cimitir biserică-sală).

M.21 (S.9, caroul 8, -0,90 m). Matur cu antebraţul drept îndoit şi aşezat pe bazin. Braţul stîng întins (Cimitir bazilică).

M.21b (S.9, caroul 8, -1,00 m). Schelet de copil, prost păstrat (Cimitir biserică-sală).

M.22 (S.9, caroul 6, -0,60 m). Groapa mormîntului a fost adîncită în fundaţia laturii de nord a navei bisericii-sală, umplutura conţinînd multă piatră. Schelet de copil mic, prost conservat (Cimitir bazilică).

M.23 (S.10 - S.16, caroul 2-3, -1,60 m). S-a descoperit sub M 18. Schelet de tînăr, cu antebraţul drept îndoit pe bazin, braţul stîng întins. În umplutura gropii se aflau cîteva fragmente de oase provenind de la un schelet de copil a cărui groapă nu a fost identificată. În zona craniului s-a descoperit un dinar (la descoperire s-a rupt în mai multe fragmente) al regelui Stefan III (1162-1172) (Cimitir biserică-sală).

M.24 (S.10 - S.6', caroul 3, -1,60 m). Mormîntul se afla parţial sub fundaţia colateralei de nord, care însă nu l-a deranjat. Scheletul prezenta o răsucire pe partea dreaptă (moarte aparentă). Copil. (Cimitir biserică-sală).

M.25 (S.16, caroul 3, -1,60 m). Partea inferioară a unui schelet de matur (Cimitir biserică-sală).

M.26 (S.10 - S.6', caroul 2, -1,50 m). Groapa mormîntului a tăiat groapa mormîntului M 20 şi a deranjat aproape integral mormîntul M 5. Matur cu braţele întinse (Înmormîntare în colaterala de sud a bazilicii).

M27 (S.10-16, caroul 1, -1,50 m). Schelet de matur, cu braţele întinse, dar răsucit (moarte aparentă). În zona craniului s-a descoperit un inel-cercel din sîrmă de argint, cu secţiune circulară, cu capetele apropiate (Cimitir biserică-sală).

M.28 (S.10, caroul 1, -1,50 m). A fost înregistrată doar partea sudică a unei gropi tăiată de fundaţia navei principale (Cimitirul biserică-sală).

M.29 (S.11, caroul 2). Mormînt practicat în interiorul colateralei de nord. În partea superioară a umpluturii gropii s-a descoperit o monedă datată 1430-1437. Matur (Cimitir bazilică).

www.mnir.ro

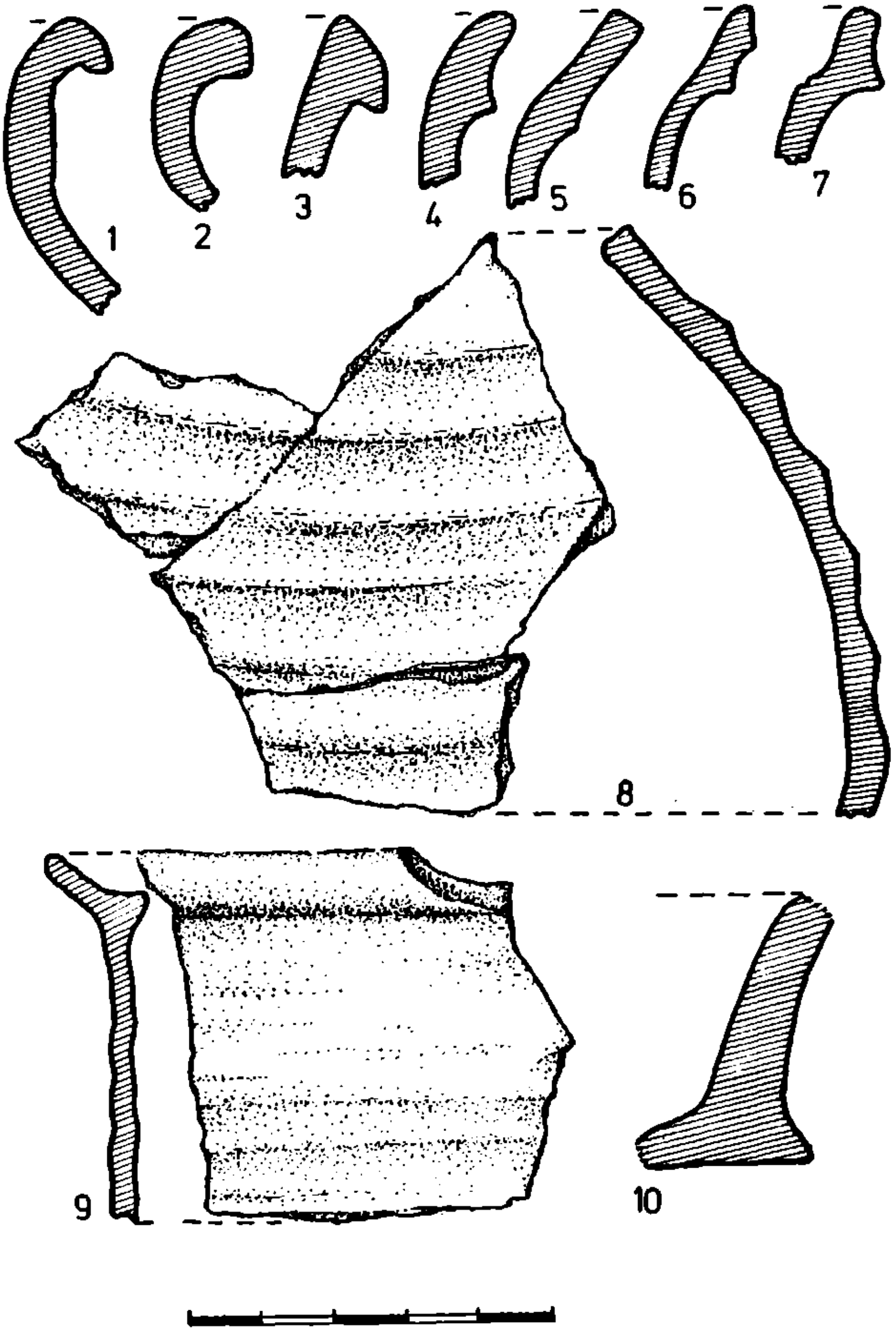

Fig.11.- Drăuşeni. Fragmente ceramice din sec. XIII-XIV.

www.mnir.ro

M.30 (S.11, caroul 1). Groapa mormîntului taie pe M 29 (Cimitir bazilică). M 29 şi 30 au distrus partea de sud a absidei biserică-sală.

M.31 (S.9, caroul 9, -1,30 m). Scheletul unui tînăr cu braţele întinse. Sub craniu s-a descoperit un inel-cercel, din argint, confecţionat din sîrmă cu secţiune circulară, cu capetele apropiate (Cimitir biserică-sală).

M.32 (58) (S.14 - S.18, caroul 7-8, -0,90 m). Schelet de matur cu antebraţele încrucişate pe bazin (Cimitir bazilică).

M.33 (S.15, caroul 8, -0,50 m). Partea inferioară a unui schelet de matur cu antebraţele încrucişate pe bazin (Cimitir bazilică).

M.34a (S.16, caroul 2, -1,35 m). Mormînt practicat în interiorul colateralei de sud. Schelet de copil cu antebraţul drept puţin îndoit şi aşezat pe bazin (Cimitr bazilică).

M.34b (S.16, caroul 2-3, -1,50 m). Matur cu ambele braţe întinse pe lîngă bazin (Cimitir biserică-sală).

M.35a (S.16, caroul 1-2, -1,45 m). Mormînt practicat în interiorul colateralei de sud. Matur cu braţele încrucişate pe bazin. În umplutura gropii s-au aflat fragmente mărunte de oase aparţinînd unui schelet de copil; după demontarea scheletului M 35a, s-au descoperit "in situ" fragmentele unui craniu (M 35b) (Cimitir bazilică).

M.35b (S.16, caroul 1, -1,50 m). "In situ" doar fragmente din craniul unui schelet de copil (Cimitir biserică-sală).

M.36 (S.14, caroul 8, -1,00 m). Groapa mormîntului a fost săpată numai în pămîntul negru, nu a atins lutul galben. Schelet de copil sub un an (Cimitir biserică-sală).

M.38 (S.15, caroul 7, -1,10 m). Groapa mormîntului a fost săpată în pămîntul negru-castaniu, nu a atins lutul. Scheletul unui copil sub 10 ani, cu braţele întinse. Maxilarul inferior, pe partea dreaptă la exterior, prezenta urme de înverzire (Cimitir biserică-sală).

M.39 (S.15, caroul 9-10, -1,10 m). Scheletul unui tînăr cu braţele întinse, foarte strînse lîngă corp. Se pare că a fost înfăşurat într-o pînză şi a avut picioarele legate (Cimitir biserică-sală).

M.40 (S.14, caroul 7-8, -1,20 m). Schelet de copil mic (Cimitir biserică-sală).

M.41 (S.15, caroul 8-9, -1,10 m). Groapa a fost săpată în pămîntul negru-castaniu. Matur cu braţele întinse. Craniul a suferit o deplasare, din motive necunoscute. Sub calota craniană s-a descoperit o monedă arpadiană, pulverizată la scurt timp după descoperire (Cimitir biserică-sală).

M.42a (S.15, caroul 10, -1,10 m). Groapa în pămîntul negru-castaniu. Schelet de copil, cu braţul drept îndoit pe bazin. A avut probabil picioarele legate. Partea stîngă a scheletului a fost tăiată de M 43 (Cimitir biserică-sală).

M.42b (S.15, caroul 10, -1,20 m). S-a aflat sub M 42a, fiind aproape în întregime deranjat. Matur. S-a păstrat doar humerus-ul drept, antebraţul drept întins, fragment din femurul şi tibia dreaptă. La mînă s-a descoperit un inel cu montură din bronz, identic cu inelul descoperit în M 8. La acest exemplar s-a păstrat însă piatra de sticlă din lăcaş (Cimitir biserică-sală).

www.mnir.ro

M.43 (S.15, caroul 11, -1,10 m). Matur cu antebraţele puţin îndoite şi aşezate pe bazin. Umplutura gropii conţinea multe fragmente mici de piatră (Cimitir bazilică).

M.44 (S.13). Mormîntul s-a aflat parţial sub incinta veche, dar nu a fost deranjat. Schelet de matur cu antebraţele aşezate paralel deasupra bazinului (Cimitir bazilică).

M.46 (S.13). Mormîntul s-a aflat parţial sub incinta veche. A fost surprinsă partea inferioară a tibiilor. Matur (Cimitir bazilică).

M.48 (S.13). Schelet de matur cu braţele întinse. Pe maxilarul inferior s-a descoperit o monedă arpadiană nerecuperată (Cimitir biserică-sală).

M.49 (S.13). Mormîntul s-a aflat parţial sub incinta veche. A fost surprins craniul, humerus-ul stîng, braţul drept întins. Matur. Un fragment mic dintr-o monedă nerecuperată s-a descoperit în zona craniului (Cimitir biserică-sală).

M.50 (S.13). Schelet de matur cu braţele întinse (Cimitir biserică-sală).

M.51 (S.13). Matur cu braţele întinse (Cimitir biserică-sală).

M.52 (S.13). În secţiune s-a surprins partea inferioară a mermîntului. Braţul drept întins, antebraţul stîng puţin îndoit pe bazin. Matur (Cimitir biserică-sală).

M.53 (Cor, S.d, -1,35 m). A fost surprinsă doar partea inferioară a unui schelet de copil (Cimitir biserică-sală).

M.54 (Cor, S.d, -1,30 m). A fost surprinsă partea vestică a mormîntului unui matur cu braţele întinse. Urme de înverzire pe maxilarul superior, în faţă (Cimitir biserică-sală).

M.55 (S.d, -1,30 m). A fost surprinsă numai partea sudică a gropii mormîntului, restul fiind tăiat de fundaţia de nord a corului (Cimitir biserică-sală).

M.57 (S.e, -1,25 m). A fost surprinsă partea de nord a mormîntului, partea sudică fiind deranjată de un mormînt al bazilicii. Scheletul a aparţinut unui tînăr, braţul stîng întins (Cimitir biserică-sală).

M.58 (M 32). (Cimitir bazilică).

M.59 (S.10, caroul 8, -1,35 m). Schelet de matur cu antebraţele îndoite puţin şi aşezate pe bazin (Cimitir bazilică).

M.60 (S.10, caroul 5-6, -1,35 m). Schelet de matur cu antebraţele încrucişate pe bazin (Cimitir bazilică).

M.61 (S.10, caroul 5, -1,35 m). Schelet de matur cu antebraţele îndoite puţin şi aşezate pe bazin (Cimitir bazilică).

M.62 (S.15, casetă, -1,70 m). Mormînt amenajat în interiorul colateralei de nord. Peste groapa mormîntului era amenajată pardoseala datată post 1588. Schelet de tînăr cu braţele îndoite şi aşezate pe bazin (Cimitir bazilică).

M.63 (M 2) (Cimitir biserică-sală).

M.64 (S.15, casetă, -1,60 m). A fost surprinsă partea superioară a unui schelet de tînăr, restul distrus de M 62 (Cimitir biserică-sală).

M.65 (S.15, casetă, -1,60 m). A fost surprinsă partea de nord a gropii mormîntului, restul a fost tăiat de fundaţia navei principale (Cimitir biserică-sală).

www.mnir.ro

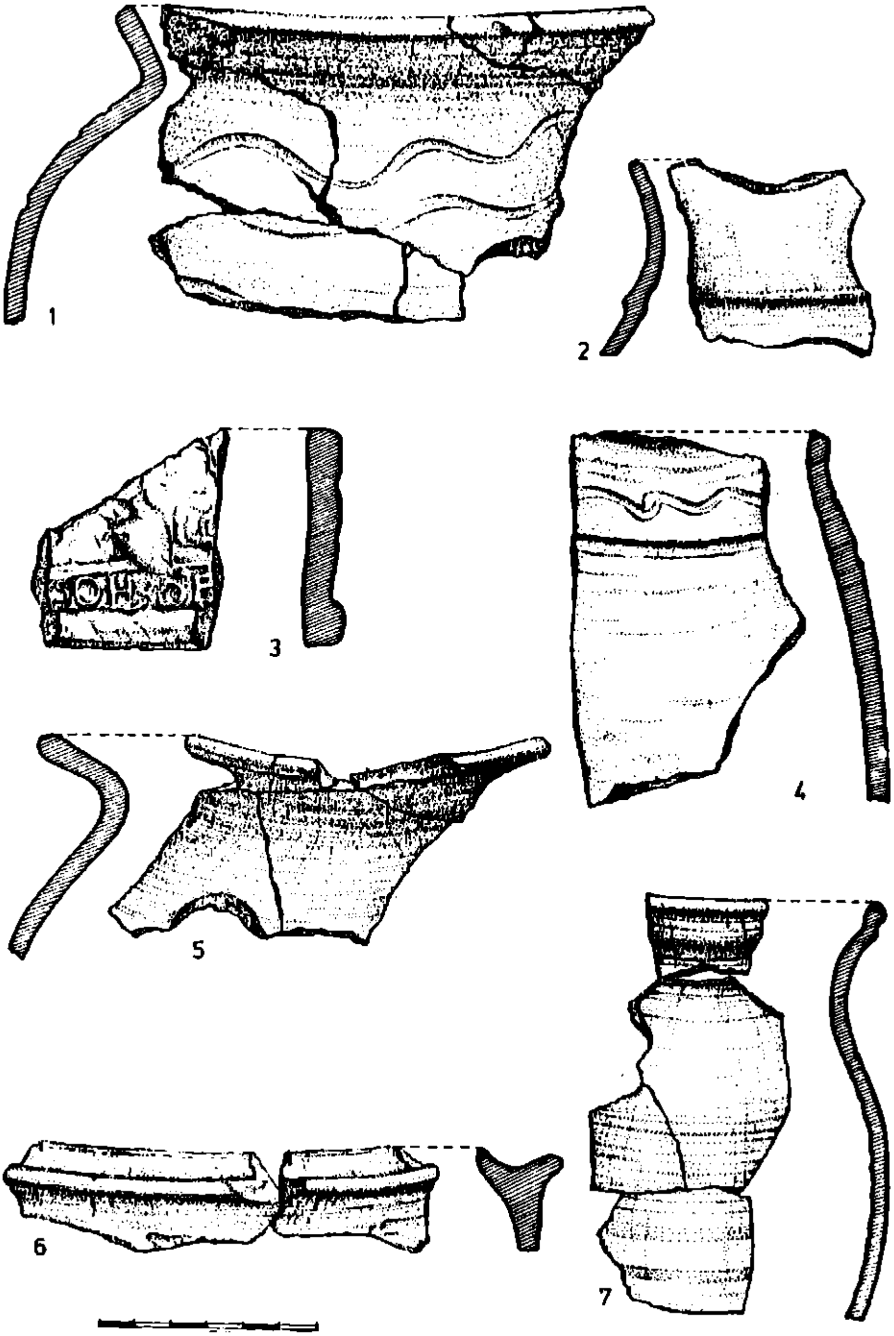

Fig.12.- Drăuşeni. 1: fragment de vas-borcan din sec.XII; 2,4-7: fragmente ceramice din sec.XV-XVI; 3: fragment de cahlă.

www.mnir.ro

M.66 (S.18, caroul 10, -1,25 m). Schelet de matur cu braţul stîng uşor curbat lîngă bazin, iar braţul drept îndoit şi aşezat mai sus pe bazin (Cimitir bazilică).

M.67 (S.19, caroul 7, -1,30 m). Matur cu braţele aduse şi încrucişate pe piept. Antebraţul drept peste cel stîng (Cimitir bazilică).

M.68 (S.18, caroul 10, -1,30 m). A fost surprinsă partea estică a unui matur. Antebraţul drept îndoit pe bazin, iar cel stîng adus mai sus şi aşezat peste cel drept (Cimitir bazilică).

M.69 (S.18, caroul 10, -1,30 m). Matur, tăiat de M 68 şi M 70."In situ" numai partea inferioară a coloanei vertebrale, bazinul, femurul şi tibia dreaptă, tibia stîngă (Cimitir biserică-sală).

M.70 (S.18, caroul 10-11, -1,25 m). Matur, tăiat de M 71."In situ" craniul, braţul drept întins şi humerusul stîng (Cimitir biserică-sală).

M.72 (S.18, caroul 11-12, -1,20 m). Schelet de matur cu antebraţele încrucişate pe bazin (Cimitir bazilică).

M.73 (S.19, caroul 6, -1,48 m). Matur cu braţele întinse lîngă bazin (Cimitir bazilică).

M.74 (S.19, caroul 5, -1,53 m). Partea estică a mormîntului, matur cu antebraţele aşezate paralel deasupra bazinului, dreptul peste stîngul (Cimitir bazilică).

M.75 (S.19, caroul 3, -1,45 m). Partea vestică a mormîntului,matur cu antebraţele încrucişate deasupra bazinului (Cimitir bazilică).

M.76 (S.18, caroul 8, -1,60 m). Tînăr cu antebraţele încrucişate pe bazin (Cimitir bazilică).

M.77 (S.18, caroul 11, -1,50 m). Partea vestică a mormîntului surprins în secţiune numai craniul unui copil (Cimitir biserică-sală).

M.78 (S.19, caroul 2, -1,60 m). Schelet de copil mic cu braţele lîngă bazin (Cimitir biserică-sală).

M.79 (S.19, caroul 2, -1,60 m). Partea vestică a mormîntului, numai craniul unui copil (Cimitir biserică-sală).

M.80 (S.19, caroul 3-4, -1,90 m). Scheletul unui tînăr cu braţele lîngă corp (Cimitir biserică-sală).

M.82 (S.19, caroul 4, -1,70 m). Partea estică a mormîntului.Schelet de matur cu braţele încrucişate pe bazin, antebraţul stîng peste cel drept (Cimitir bazilică).

M.83 (S.19, caroul 7-8, -1,70 m). Mormîntul a fost tăiat de M 93.Schelet de matur cu braţele încrucişate pe bazin, antebraţul stîng peste cel drept (Cimitir bazilică).

M.84 (S.19, caroul 4-5, -2,10 m). Partea estică a mormîntului; au fost surprinse tibiile, femurele şi partea inferioară a antebraţelor, aşezate lîngă bazin. Matur (Cimitir biserică-sală).

M.85 (S.21a, -1,00 m). Tînăr şi copil cu braţele lîngă bazin (Cimitir bazilică).

M.87 (S.21a, -1,55 m). Doi copii mici cu braţele aşezate lîngă bazin (Cimitir bazilică).

M.88 (S.20, caroul 5, -1,85 m). A fost surprins numai craniul şi humeruşii. Matur (Cimitir biserică-sală).

www.mnir.ro

M.89 (S.20, caroul 7, -1,60 m). Schelet de matur cu braţele îndoite şi aşezate paralel mai sus de bazin (Cimitir bazilică).

M.90 (S .20, caroul 5, -1,85 m). Partea estică a mormîntului. Lîngă bazinul drept o monedă (dinar Ludovic I, 1342-1382) (Cimitir bazilică).

M.91 (S.20, caroul 6-7, -1,65 m). Mormîntul se afla parţial sub M 89, care i-a deranjat partea inferioară. Matur cu braţele încrucişate pe bazin (Cimitir bazilică).

M 92 (S.22, caroul 17-18, -1,55 m).Schelet de matur, braţul stîng întins lîngă bazin, cel drept îndoit pe bazin (Cimitir bazilică).

M.93 (S.19, caroul 7, -1,90 m). Pe partea stîngă a gropii, lîngă schelet se aflau un şir de pietre mari. Matur cu braţele îndoite puţin şi aşezate pe bazin (Cimitir bazilică).

M.94 (S .20, caroul 7, -2,05 m). Partea vestică a mormîntului, numai craniul. Copil (Cimitir biserică-sală).

M.95 (S.22, caroul 2, -1,80 m). A fost deranjat de M 98, mormînt al bazilicii. "In situ" au rămas antebraţele întinse, o monedă a fost descoperită în zona toracelui (dinar Geza II, 1141-1162). Matur (Cimitir biserică-sală).

M.97 (S.22, caroul 4, -1,80 m). Schelet de matur cu braţele întinse pe lîngă bazin (Cimitir biserică-sală).

M.98 (S .22, caroul 3, -1,90 m). Matur cu antebraţele întinse pe lîngă bazin (Cimitir bazilică).

7. Observaţii privind cimitirul bisericii-sală . Au fost înregistrate 52 morminte şi în plus încă un număr de 6 gropi, deci un total de 58 de înmormîntări, care au putut fi atribuite pe baza unor criterii stratigrafice cimitirului bisericii-sală. Desigur numărul real al înmormîntărilor din această necropolă trebuie să fi fost mult mai mare. Numai o săpătură care îşi va propune ca obiectiv de studiu cercetarea exhaustivă a cimitirului va putea răspunde la această problemă, dar şi ea numai relativ, deoarece trebuie avut în vedere un procent însemnat de morminte distruse fie cu prilejul săpării şanţurilor de fundaţie ulterioare sec. al XII-lea, fie de înmormîntări aparţinînd bazilicii. Necropola a fost organizată în jurul bisericii-sală, în interiorul edificiului[31] nedescoperindu-se înmormîntări contemporane funcţionării acestuia. Nu s-au descoperit morminte în imediata apropiere sau chiar lipite de fundaţia capelei, iar cele mai îndepărtate morminte se aflau la circa 15-16 m distanţă . O nglomerare de înmormîntări a fost surprinsă pe latura de sud a bazilicii, unde au fost descoperite şi întretăieri sau suprapuneri.S-a putut distinge un orizont de înmormînţări mai vechi, datat cu monede de la regele arpadian Geza II.

Din totalul de 52 de morminte individualizate, un număr de 35 sînt de maturi sau tineri (67,4%), iar un număr de 17 sînt de copii (32;6%). În ceea ce priveşte poziţia braţelor, din totalul de 27 de cazuri studiate s-a observat predominarea netă a înmormîntărilor cu braţele dispuse paralel pe lîngă corp (22 de cazuri), în unele cazuri braţele au fost foarte apropiate, lăsînd impresia că mortul a fost înfăşurat strîns într-o pînză

www.mnir.ro

(M 4a, M 39) şi că a avut picioarele legate. Doar la 4 morminte antebraţul drept era îndoit puţin şi aşezat pe bazin, iar într-un singur caz era îndoit cel stîng[32]. Au fost surprinse de asemenea două cazuri de moarte aparentă (M 24 şi M 27).

Un număr însemnat de morminte au avut 1 pînă la 3 obiecte de inventar: 10 morminte, la care se adaugă 3 morminte în care s-au descoperit fragmente de monede neidentificate ori spulberate în timpul descoperirii; în plus, la 3 morminte s-au observat urme de înverzire pe maxilarul inferior sau superior, fiind desigur urmele lăsate de fragmente mărunte de monedă care s-au topit din cauza umidităţii. (Această situaţie s-a observat îndeosebi pe latura de nord, unde gropile de morminte nu au fost adîncite în toate cazurile în pămîntul viu, în lut). Astfel din numărul total de înmormîntări individualizate (dar nu toate integral studiate) 30% au avut inventar, remarcîndu-se în mod deosebit M 8 cu inel de tîmplă, monedă şi inel cu lăcaş pentru piatră. În majoritate obiectele de inventar s-au descoperit în morminte de maturi ori tineri, numai într-un singur caz s-a descoperit o monedă într-un mormînt de copil, şi în alt caz s-au observat urme de înverzire pe maxilarul inferior.

Din repartizarea topografică a monedelor identificate nu s-a evidenţiat decît următorul aspect: mormintele datate cu monedă de la Geza II se aflau spre marginea sudică a cimitirului, deci şi a botului de deal pe care a fost amplasat edificiul de cult, botul de deal fiind legat pe latura lui de nord cu platoul. Întregul complex funerar a fost probabil înconjurat de un gard simplu ori de o împrejmuire specifică vremii. Urmează ca cercetările viitoare să stabilească caracterul locuirii medievale în care a apărut şi funcţionat biserica şi cimitirul: aşezare simplă rurală, aşezare fortificată, cetate de pămînt etc. În stadiul actual al cercetărilor vor putea fi formulate numai ipoteze.

O serie de obiecte de podoabă descoperite în acest cimitir se bucură de o datare sigură prin surprinderea lor în morminte în care erau depuse şi monede. Astfel inelul de tîmplă din M 8 este datat cu monedă Geza II, inelul de tîmplă al cărui S este decorat cu o nervură incizată este datat cu monedă Ştefan III (M 11). Inelul al cărui S este decorat cu două nervuri incizate, descoperit în M 3, dar provenind dintr-un mormînt mai vechi, şi cel din M 6, la care lipseşte însă S-ul, prin caracteristicile lor (sîrmă subţire, diametrul inelului redus, circa 2 cm, S-ul decorat cu nervuri) se pot încadra de asemenea în a doua jumătate a sec. al XII-lea[33].

Inelul cu lăcaş pentru piatră din M 8 este datat cu monedă Geza II. Inelul de acelaşi tip descoperit în M 42b, în lăcaşul căruia s-a păstrat însă o piatră de sticlă, poate fi datat de asemenea la mijlocul sec. al XII-lea, mai ales că mormîntul a fost tăiat de M 42a, ceea ce justifică încadrarea lui în orizontul mai vechi de înmormîntări din această necropolă. Menţionăm că inelele cu veriga lamelară şi cu montura lipită, verigile decorate cu nervuri longitudinale, decorul cu aplicaţii de sîrmă torsionată şi cu granule sînt caracteristici ale podoabelor de tradiţie bizantină, frecvente pe teritoriul ţării noastre în această epocă[34].

www.mnir.ro

În ceea ce priveşte inelul din sîrmă răsucită în patru fire a fost descoperit împreună cu o monedă de la Stefan III, provenind de la mormîntul M 5 răvăşit. În genere se cunosc astfel de inele realizate prin răsucire numai a 3 fire şi sînt datate în sec.XI-XII, şi mai rar ulterior mijlocului sec. al XII-lea[35]. Inelul în discuţie reprezintă probabil o variantă mai rar întîlnită a inelelor din mai multe fire răsucite, datarea lui în a doua jumătate a sec. al XII-lea fiind asigurată prin descoperirea lui împreună cu moneda menţionată.

Inelul cu montură în formă de trunchi de piramidă poate fi datat de asemenea în a doua jumătate a sec. al XII-lea (sau mai probabil spre sfîrşitul secolului), provenind dintr-un mormînt ce a deranjat un altul mai vechi cu un inel de tîmplă (M 3), caracteristic celei de a doua jumătăţi a sec. al XII-lea[36].

În ceea ce priveşte tipul de inel-cercel din sîrmă de argint cu secţiune circulară şi capetele apropiate, acesta apare frecvent în cimitirele din sec.XI-XII[37].

În concluzie, atît podoabele şi mai ales monedele datează întregul complex funerar de la mijlocul sec. al XII-lea pînă spre sfîrşitul aceluiaşi secol, nefiind nici o dovadă că edificiul respectiv a fost folosit şi după anul 1200 de comunitatea care l-a construit.

Podoabele descoperite în cimitirul din jurul capelei romanice sînt piese modeste, fără calităţi artistice deosebite, Ele provin foarte probabil din ateliere locale (itinerante?), care lucrau bijuterii simple din argint şi bronz destinate unor pături sociale de mijloc cu posibilităţi materiale reduse. Analogiile ce pot fi stabilite în zonele vecine[38] demonstrează din nou că podoabele sec.XI-XII nu mai sînt specifice unor anumite grupuri etnice, "ci locuitorilor, de neamuri foarte diferite, ale unor vaste arii culturale, în funcţie de importanţa istorică,de temporara supremaţie stilistică, în acest domeniu, a unor zone în care se aflau reputate ateliere cu meşteri întru cizelarea bijuteriilor din metale preţioase sau obişnuite"[39].

8. Observaţii privind cimitirul bazilicii. Au fost înregistrate şi individnalizate numai mormintele care ridicau unele probleme legate de construirea şi funcţionarea bazilicii I sau II, or exemplificau modul de aşezare al braţelor (în comparaţie cu cel caracteristic eimitirului din sec. al XII-lea).

Astfel sînt morminte practicate probabil puţin timp după deschiderea şantierului bazilicii I: M 16 şi M26. Ultimul a tăiat groapa mormîntului M 20 şi a deranjat aproape integral mormîntul M 5, ambele ale bisericii-sală. De asemenea, umplutura lui consta numai din pămînt negru amestecat cu lut şi nu conţinea granule de mortar, aşa cum s-a observat în cazul umpluturii mormintelor M 17, 18, 34a or 35a. Atît M 16 cît şi M 26 pot fi datate în faza cînd pe şantierul bazilicii I nu se lucra încă cu mortar.

Din sec. XIII-XIV datează probabil mormintele în care s-au observat pietre aşezate pe fundul gropii, în jurul scheletului (M 18, M 93), prezenţa acestora sugerînd ideea unui mormînt în cutii de piatră, specific coloniştilor saşi; obiceiul fiind păstrat de aceştia cel puţin în pri-

www.mnir.ro

mele deceniі după colonizarea lor în sudul Transilvaniei[40]. În cazurile descoperite la Drăuşeni nu este vorba decît de o formă degenerată a unei tradiţii pe cale de dispariţie.

Mormintele practicate în interiorul colateralei de sud alături de M 18, căpătuite de stratul de lut datat la începutul sec. al XVI-lea, nu prezintă întretăieri, putînd fi datate toate în aceeaşi epocă (sec. XIII-XIV). Din a doua jumătate a sec. al XIV-lea datează şi mormîntul în care s-a descoperit lîngă bazinul drept al scheletului o monedă de la Ludovic I d'Anjou. Numai într-un singur mormînt, şi acesta de copil, s-a descoperit un obiect de podoabă, pandantivul din bronz, purtînd o inscripţie. După formă şi după caracterul literelor pandantivul poate fi datat în sec. al XIV-lea[41].

În ceea ce priveşte aşezarea braţelor în cimitirul bazilicei s-a observat predominarea poziţiei cu antebraţele îndoite puţin şi aşezate pe bazin, încrucişate pe bazin sau mai sus[42].

9. Ceramica. Ceramica descoperită în cetatea Drăuşeni[43] este în cantitate redusă şi numai fragmentară. Cele mai vechi fragmente aparţin epocii hallstattiene (cultura ceramicii canelate Mediaş) şi au fost descoperite majoritatea în stratul de pămînt negru, neidentificîndu-se complexe de locuire. Altele au fost antrenate prin diferite intervenţii în straturi de epocă feudală.

Din umplutura unor morminte ale cimitirului din sec. al XII-lea or din straturi anterioare bazilicii I s-au recoltat mai multe fragmente ceramice caracteristice feudalismului timpuriu (fig.12/1; fig.10/1,7,8,11). Altele s-au descoperit în straturi legate de funcţionarea bazilicii şi au fost încadrate în această grupă pe baza asemănărilor de tehnică de lucru, după compoziţia pastei, culoarea obţinută prin ardere, decor.

Remarcăm fragmentul din partea superioară a unui vas descoperit în S.9, în şanţul de fundare al absidei bisericii-sală (fig.12/1). A fost realizat la roată lentă din pastă zgrunţuroasă, amestecată cu nisip şi numeroase pietricele mici de culoare albă, ce se observă mai ales pe faţa interioară, faţa exterioară fiind relativ bine netezită. Culoarea la exterior este brun închis cu pete mai deschise, la interior este cărămizie, iar în spărtură brun-deschis, prezentînd urme de ardere secundară. Fragmentul provine de la o oală-borcan cu gîtul scurt şi corpul bombat, diametrul maxim fiind în zona umărului; grosimea pereţilor este relativ uniformă de 5,6 mm. Buza este răsfrîntă spre exterior şi are muchia rotunjită. Ornamentaţia se compune din linii incizate cu un beţişor cu vîrful bont, în val cu ondulaţii largi, aplicate pe umăr.

Şi celelalte fragmente sînt lucrate la roată cu învîrtire lentă, dintr-o pastă zgrunţuroasă, ca degresant folosindu-se nisip cu pietricele; în unele cazuri exteriorul a fost relativ bine netezit (fig.10/5, 7, 10). Grosimea pereţilor variază între 5-10 mm.

Cele mai multe fragmente prezintă o ardere superficială, culoarea obţinută fiind de brun închis or deschis, iar în spărtură cenuşiu, doar două fragmente au fost arse probabil în mediu semioxidant (fig.10/8,10). Majoritatea au urme de ardere secundară, ceea ce denotă că au fost folosite la vatra deschisă. Majoritatea fragmentelor provin probabil de la

www.mnir.ro

oale-borcan cu gîtul scurt (fig.10/4). Ornamentaţia este executată cu beţişorul, cel mai adesea cu vîrful bont şi constă din linii drepte (fig. 10/7,8) sau în val cu ondulaţii largi (fig.10/1,2,3,4). Remarcăm fragmentul cu val mărunt mai adînc incizat (fig.10/5) şi fragmentul decorat cu rotiţa (fig.10/6). Cele două fragmente cu marginea teşită orizontal şi îngroşată la exterior provin de la căldări (fig.10/9,10).

Caracteristicile menţionate mai sus (compoziţia pastei, culoarea ei, realizarea vaselor la roata lentă, ornamentaţia cu linii izolate drepte ori în val cu ondulaţia largă) prezente la fragmentele descrise mai sus justifică încadrarea lor în a doua jumătate a sec. al XII-lea, fiind contemporane complexului feudal, remarcînd că lipseşte total ornamentaţia executată cu pieptenul ori alveolele caracteristice ceramicii din sec. XI-XII[44]

Trei fragmente provenind de la margini de vase (unul descoperit în strat anterior bazilicii, fig.11/1), au fost realizate din pastă bine frămîntată, nisipoasă, de culoare ce variază de la brun deschis la cenuşiu, în spărtură fiind toate cenuşii. Prezintă buza evazată şi răsfrîntă, fiind îngroşată la exterior, rotunjită ori formînd un unghi obtuz cu gîtul (fig. 11/1,2,3). Avînd unele caracteristici mai evoluate (pastă mai bună,o ardere mai uniformă provenind de la vase cu gîtul mai înalt), considerăm că pot fi datate în sec.XII-XIII.

Mai multe fragmente, descoperite în straturi de funcţionare ale bazilicii, realizate dintr-o pastă mai fină,nisipoasă,de culoare brun deschis sau închis, provin de la oale cu buza evazată la exterior,cu o dungă în relief, muchia fiind rotunjită ori teşită (fig.11/4,5,7). Unele prezintă la interior o şănţuire, care poate fi mai puţin sau mai mult adîncită (fig.11/7). Aceste fragmente pot fi datate în sec. al XIV-lea, ca şi un fragment de perete cu suprafaţa vălurită, (fig.11/8), cîteva fragmente cu urme de lustru (fig.11/10), şi o margine de castron cu pereţii drepţi (fig.11/9).

În patul de lut din colaterala sud s-au descoperit două fragmente de margine de la un castron, cu diametrul gurii de circa 29 cm realizat din pastă fină, cărămizie, ars bine şi cu buza evazată spre exterior şi interior, avînd o şănţuire adîncă pentru capac (fig.12/6). Din aceeaşi pastă a fost realizat un vas de dimensiuni mari, de la care s-au descoperit mai multe fragmente din zona buzei şi din pereţi (diametrul maxim al corpului). Buza este evazată oblic şi rotunjită. A fost decorat cu striuri foarte fine şi dese. Această ceramică este caracteristică sec. XV-XVI (fig.12/5).

Din aceeaşi epocă datează şi fragmentele ceramice descoperite pe patul de lut menţionat: cîteva fragmente dintr-o căniţă probabil cu toartă, realizată dintr-o pastă foarte fină galben-cărămizie, cu miezul cenuşiu. Buza este evazată, profilată şi rotunjită, cu şănţuire interioară.Căniţa a fost decorată cu striuri fine pe gît şi în zona diametrului maxim al peretelui (fig.12/7). Tot pe patul de lut s-a descoperit un fragment de cahlă, de culoare cărămizie, cu miezul cenuşiu. Aversul este decorat cu un chenar în relief lat de circa 12 mm; o bandă cu litere,din care se disting SOH.OE, mărgineşte cîmpul central, care prezintă un decor fi-

www.mnir.ro

gurativ. Aversul este netratat, iar reversul este fără gardină; cahla a fost apăsată şi nivelată în tipar prin intermediul unei spatule de lemn (fig. 12/3).

10. Cîteva observaţii generale. Descoperirea în cursul cercetărilor arheologice din cetatea sătească din Drăuşeni a fundaţiilor unei capele şi a cimitirului aferent, complex ce a funcţionat anterior primei bazilici săseşti, în a doua jumătate a sec. al XII-lea, ridică problema atribuirii acestuia.

Coloniştii saşi, conform documentelor şi a cercetărilor istorice mai noi, sosesc aici în zona Drăuşenilor abia după 1200[45], deci complexul funerar descoperit nu poate fi atribuit acestora[46]. De asemenea cercetările recente consideră că în sec. XII-XIII colonizarea săsească în anumite zone de sud-est ale Transilvaniei, cu excepţia viitoarelor scaune săseşti Sibiu, Nocrich şi Cincu, a fost precedată de o colonizare secuiască[47], secuii alături de alte "neamuri ajutătoare" ale regalităţii maghiare jucînd un rol important în cucerirea Transilvaniei şi organizarea apărării graniţelor[48]. Astfel cele trei scaune secuieşti din sud-estul Transilvaniei Orbai, Sepsi şi Kézdi poartă numele unor centre ocupate temporar de ei în sec. al XII-lea, înainte de mutarea lor de regalitate aici, la graniţa de răsărit: Orbo - Gîrbova (jud. Alba), Sebus-Sebeş (jud. Alba) şi Kezd - Saschiz (jud. Mureş)[49]. Din zona Saschizului, localitate în apropiere de Drăuşeni, au fost mutaţi în jurul anului 1200 numai o parte, foarte probabil cei din "terra Daraus", ultimele grupuri de secui fiind mutaţi abia între 1264-1289 de Stefan V şi Ladislau IV nu la graniţa de răsărit, ci în interiorul regatului în scaunul Arieş (lîngă Turda), drept recompensă pentru slujbele credincioase aduse regalităţii[50].

În concluzie, complexul funerar descoperit se poate atribui, în stadiul actual al cercetărilor, unui grup de secui[51] din neamul secuilor de "Kezd", ce au staţionat aici pentru un timp limitat, de circa o jumătate de secol, înainte de aşezarea lor definitivă în Trei Scaune (probabil în viitorul scaun Kézdi). Poziţia strategică, de dominare a văii Homorodului Mare, a acestui complex sprijină totodată ipoteza încadrării acestuia într-un ansamblu fortificat. Începutul acestuia coincide cu avansarea sistemului feudal maghiar din valea Tîrnavei Mari spre sud şi stabilirea graniţei pe Olt, iar sfîrşitul are loc cu ultima fază de ocupare a Transilvaniei, în care feudalismul maghiar pătrunde pînă la Carpaţi[52].

În ceea ce priveşte tipul de biserică-sală cu turn pe faţada de vest descoperit la Drăuşeni putem aprecia că este cel mai vechi monument de acest tip în Transilvania cunoscut pînă în prezent. În momentul pătrunderii feudalismului maghiar în Transilvania această provincie avea o experienţă mai veche în domeniul arhitecturii de piatră, populaţia românească adoptase pentru edificiile de cult tipul de biserică-sală cu altar pătrat şi fără turn[53]. Cuceritorii au adus cu ei cu precădere tipul de biserică-sală cu absidă semicirculară în interior şi exterior[54].

În momentul sosirii coloniştilor saşi la Drăuşeni, aceştia au aflat probabil edificiul în picioare, părăsit cu puţin timp înainte, şi nu este exclus ca în primii ani aceştia să fi folosit lăcaşul de asemenea pentru

www.mnir.ro

cult[55]. Curînd însă, probabil spre sfîrşitul deceniului III al sec.al XII-lea, coloniştii vor trece (după demolarea bisericii-sală) la înălţarea unui lăcaş de cult corespunzător pretenţiilor sociale şi a necesităţilor de spaţiu ale comunităţii respective, aceasta fiind prima bazilică romanică simplă, cu turn la vest (I).

Distrugerile provocate de invazia tătară au fost mari (la Drăuşeni însă nu s-au constatat, localitatea fiind aşezată pe o vale secundară) şi au declanşat o puternică criză economică, care, în cazul şantierului deschis la Drăuşeni, a provocat o stagnare a lucrărilor de construire a bazilicii I.

După refacerea economică din a doua jumătate a sec. al XIII-lea, cînd comunitatea sătească a avut din nou posibilităţi materiale, lucrările pe şantierul bazilicii au fost reluate de o echipă de meşteri care a activat probabil nu numai aici la Drăuşeni, ci şi în alte localităţi, lăsînd ca o notă specifică acele bifore amenajate la pereţii laterali ai navei principale - bifore pentru tribune amenajate în podul colateralelor[56].

Revenind asupra fortificării bazilicii datată de majoritatea cercetărilor în jurul anilor 1494, remarcăm din nou faptul că cercetările arheologice au dovedit existenţa unei etape îndelungate în care se aduc treptat modificări bazilicii, din prima jumătate a sec. al XVI-lea şi pînă în sec. al XVII-lea, pînă la dobîndirea aspectului actual, bazilica şi întreaga cetate de la începuturile ei şi pînă astăzi fiind o oglindă fidelă a condiţiilor economice-sociale a evenimentelor istorice prin care a trecut comunitatea sătească din Drăuşeni.

NOTE

1 În evul mediu era cuprinsă în scaunul săsesc Rupea, ce aparţinea de "provincia" Sibiu.
2 Die Draaser Kirchenburg, în Siebenbürgisch-sächsische Kirchenburgen, 1940, Sibiu, p.42-44.
3 Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus säschsischen Archiven, vol.I, 1880, Sibiu, p.176; "Pro structura ecclesiae Draws flor.11".
4 Der Emporenbau der romanischen und frühgotischen Kirchen in Siebenbürgen, în "Sieb. Vierteljahresschrift", 58, 1935, p.72-73.
5 Bisericile cetăţi ale saşilor din Ardeal, Bucureşti, 1957, p.204.
6 Ibidem, p.213.
7 Istoria artei feudale în ţările române, vol.I, 1959, p.62-63.
8 Ibidem, p.592-593.
9 Contribuţii privind arhitectura goticului timpuriu în Transilvania, în SCIA, tom.15, 1, 1968, p.43.
10 Was geschieht mit der Draaser Burg, I şi II, în "Neuer Weg", 27.XI. 1970 şi 5.XII. 1970.
11 Aceeaşi interpretare o dă reliefului de pe lunetă şi G.Oprescu, op. cit., p.213.
12 Studiu preliminar în vederea restaurării bisericii din Drăuşeni - ju-

www.mnir.ro

deţul Braşov, în "Arhitectura", 1977, 6, p.77-80. Cu unele concluzii şi interpretări, la care ajunge autoarea pe baza rezultatelor cercetărilor arheologice, nu putem fi de acord.

13 Documente privind istoria României, Seria C, Veac.XI, XII şi XIII, vol.I, p.208.

14 ALBERT BERGER, Volkszählung in den 7 und 2 Stühlen, im Bistritzer und Kronstädter Distrikt vom Ende des XV. und Anfang des XVI. Jahrhunderts, în "Korrespondenzblatt", XVII, 1894, 5-6, p.58.

15 Şef de proiect 1972-1977 arhitect Sanda Ignat.

16 Toate identificările de monede menţionate în textul de faţă au fost efectuate de Cabinetul Numismatic al Academiei R.S.R. condus de Oct. Iliescu, pentru care îi datorăm mulţumiri călduroase.

17 Sînt necesare cercetări de parament la punctul de contact dintre pilaştrii arcului triumfal şi pereţii laterali ai corului.

18 În restul spaţiului din nava bisericii nu s-au executat secţiuni, deoarece bolţile s-au fisurat puternic la cutremurul din martie 1977.

19 Acest mod de realizare a tălpii fundaţiei l-am întîlnit şi la alte monumente din Transilvania, datînd din sec. XII sau XIII: la biserica-sală din Viscri (jud.Braşov) (MARIANA DUMITRACHE, Die archäologischen und baugeschichtlichen Forschungen in Viscri, în "Forschungen zur Volks- und Landeskunde", 21, 1978, nr.2) şi la construcţia cea mai veche descoperită sub biserica Sf.Margareta din Mediaş (HERMAN FABINI und MARIANA BELDIE-DUMITRACHE, Die Restaurierung der evangelischen Stadtpfarrkirche in Mediasch, în "Forschungen sur Volks- und Landeskunde", 20, 1, 1977, p. 92 şi nota 50).

20 În arhitectura de lemn este foarte rar folosită, cele cîteva exemple sînt tîrzii (sec.XVIII şi XIX), vezi dr.arh. ANDREI PĂNOIU, Din arhitectura lemnului în România, 1977, p.140-141.

21 Din ţinatul dobrogean, la Niculiţel, sînt cunoscute temeliile unui edificiu de plan treflat, realizate din cărămidă romană şi foarte rar piatră, legată cu lut galben, avînd o grosime de numai 0,60-0,70 m, specialiştii neîndoindu-se de faptul că elevaţia bisericuţei ce datează din sec.XI-XII a fost din acelaşi material de construcţie, numai tavanul fiind de lemn. Vezi ION BARNEA şi ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU, Din istoria Dobrogei, vol.III, 1971, p.238 sau RĂZVAN TEODORESCU, Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV), 1974, p.101.

22 Este tipul de biserică parohială sau de capelă de cimitir cel mai simplu adoptat de comunităţi cu posibilităţi economice reduse şi a avut o răspîndire largă în diferite regiuni ale arhitecturii romanice. Absida semicirculară în interior şi exterior este o însuşire prevalentă a arhitecturii catolice romanice, în Europa centrală turnul clopotniţă fiind adoptat încă de la început ca un element component al ansamblului arhitectonic (V.Vătăşianu, op.cit., p.70-72).Biserici-sală transilvănene cu turn-clopotniţă pe faţada de vest conservate pînă astăzi în picioare sînt toate mai recente (ibidem, p.73).

23 Probele de mortar au fost efectuate de Tatiana Pogonat, căreia îi

www.mnir.ro

mulţumim şi pe această cale (Notă internă DPCN 27.IV.1977).
Proba I: mortar din fundaţia colateralei nordice (S.15) conţine agregat 86% şi var 14%, are o culoare gri închis, este confecţionat din nisip foarte fin cu mult pămînt şi adaos mic (circa 20%) pietriş de 15-40 mm. Din cauza cantităţii mici de var şi a agregatului necorespunzător, mortarul rezultat este prăfos, sfărîmicios, fără rezistenţă mecanică, conţinînd totodată un procent mare de impurităţi.
Proba 3: mortar din fundaţia colateralei sudice (S.16) - conţine 80,5% agregat şi var 19,5%, prezintă caracteristici asemănătoare cu mortarul din proba 1, are cantitatea mai mare de var, creşte puţin rezistenţa mecanică, fiind prezente bucăţi întregi de mortar mai tare. De asemenea, s-a constatat o prezenţă masivă de impurităţi organice şi anorganice.
Proba 6: mortar din fundaţia navei principale, latura de sud (S.16) - conţine agregat 82%, var 18%, fiind asemănător celui din proba 1, cu singura deosebire că are cu 4% mai mult var, neomogenizat în amestec şi rămas răspîndit sub formă de granule în masa mortarului.

24 Pentru precizări sigure sînt necesare atente cercetări de parament.

25 Proba nr.2: mortar din fundaţia contrafortului adosat (S.15) - conţine 68% agregat, 32% var. Mortarul are o culoare gri deschis, fiind confecţionat din nisip fin. Amestecul este neomogen, avînd bucăţi mai rezistente (acolo unde are var mai mult în amestec), restul fiind sfărîmat sub formă de nisip prăfos. În general mortarul are o componenţă mai bună decît proba 1, datorită componenţei mai mari de var.
Proba 4: mortar din fundaţia colonetei triple adosată peretelui de sud (S.16), conţine 69%, agregat, 31% var, în rest aceleaşi caracteristici cu proba 2.
Proba 5: mortar din fundaţia colonetei stîlpului 4 (S.16) - 65,5% agregat, 34,5% var. Prezenţe sporadice de cărbune de lemn ars. Compoziţia mortarului este mai omogenă şi cu rezistenţă mecanică mai bună.

26 VIRGIL VĂTĂŞIANU, op.cit., vol.I, p.62.

27 JULIANA DANCU FABRITIUS, Was geschieht mit der Draaser Burg, I, "Neuer Weg", 27.XI, 1970.

28 WALTER HORWATH, op.cit. (vezi nota 2); G.OPRESCU, op.cit., (vezi nota 5).

29 O intervenţie urgentă de conservare a picturilor murale a fost efectuată în septembrie 1977 de pictorul restaurator Daniel Dumitrache.

30 Obiectele de podoabă descoperite la Drăuşeni au fost predate Muzeului de Artă al R.S.România, Secţia restaurare metale, fiind pînă în prezent parţial restaurate de M.Făgărăşanu, căruia îi mulţumim şi pe această cale pentru indicaţii preţioase.
Desenele au fost executate de Adriana Mihai, căreia îi mulţumim călduros şi cu acest prilej.

31 Acesta a fost cercetat numai parţial, amenajări ulterioare ocupînd o suprafaţă de circa 30% (fundaţia colateralei de nord a bazilicii, fundaţii tîrzii de compartimentare a acestei colaterale, contraforturi adosate navei principale).

32 În necropola din jurul bisericii din Streisîngeorgiu s-a observat e

www.mnir.ro

varietate mare a poziţiei braţelor, braţele dispuse paralel cu corpul apărînd şi în morminte datate în sec.XVII-XVIII; autorul săpăturii ajunge astfel la concluzia că poziţia braţelor în cazul necropolei respective "nu poate servi ca element de încadrare cronologică" - RADU POPA, Streisîngeorgiu. Mărturii de istorie românească din secolele XI-XIV în sudul Transilvaniei, în "Revista muzeelor şi monumentelor", Seria Monumente istorice şi de artă, XLVII, 1978, 1, p.29.

33 Această podoabă are în Transilvania o circulaţie îndelungată, de peste două secole (sec.X-XII). Pentru caracterizare generală şi evoluţie tipologică vezi MARIN MATEI POPESCU, Podoabe medievale în ţările române, 1970, p.17.

34 GH.ŞTEFAN şi colab., Dinogetia, I, 1967, p.286; M.M.POPESCU, op.cit., p.27, 28; ION BARNEA şi ŞT.ŞTEFĂNESCU, Din istoria Dobrogei, vol.III, 1971, p.310-312.

35 DORIN POPESCU, Cercetări arheologice în Transilvania, vol.II,p. 90-95; ION BARNEA, Un fragment de broderie din secolele XI-XII de la Dinogetia-Garvăn, în SCIV, 15, 1964, nr.3, p.437-438.Exemplare de acest tip realizate din aur, dar cu extremităţile subţiate prin ciocănire sînt considerate a proveni din ateliere sud-dunărene; GH.ŞTEFAN şi colab., op.cit., p.228; RADU HEITEL, Archäologische Beiträge, în RRHd'A, Serie Beaux-Arts, 14, 1972,2,p.142, fig. 2 şi nota 7, p.154 (descoperiri de astfel de inele în Transilvania, Ungaria, Polonia); RADU POPA, op.cit., p.25, 26, fig.13/1-3.

36 Un inel cu montura piramidală, dar nedecorată, este cunoscut dintr-un tezaur ascuns în jurul anului 1240 în apropiere de localitatea Hajdu (Bihar), descoperit în 1921, PARÁDI NÁNDOR, în "Folia Archaeologica", XXVI, 1975, p.132.

37 DORIN POPESCU, op.cit., fig.83/10,11; RADU POPA, op.cit., p. 26, fig.13/28-30.

38 Vezi notele 33-37.

39 RAZVAN THEODORESCU, Un mileniu de artă la Dunărea de Jos, Bucureşti, 1976, p.113-114.

40 Morminte în care defunctul a fost înconjurat cu lespezi masive de piatră aşezate pe verticală au fost descoperite la Sebeş şi Cricău, datînd din a doua jumătate a sec. al XII-lea şi prima jumătate a sec. al XIII-lea. Ele au fost atribuite coloniştilor saşi - RADU HEITEL, Monumentele medievale din Sebeş-Alba, Bucureşti, 1969,p.6-7,fig.3.

41 Catarame de acest tip cu inscripţii sau cu decor geometric descoperite în Ungaria sînt datate în sec. al XIV-lea - SZABÓ KÁLMÁN, Az Alföldi magyar nép müvelödés történeti emlékei (Kulturgeschichtliche Denkmäler der ungarischen Tiefebene), Budapesta, 1938,p.41, fig.145.

42 Au fost studiate 33 de cazuri: 7 cu antebraţele îndoite puţin şi aşezate simetric pe bazin, două cu antebraţele aşezate nesimetric,9 cu antebraţele încrucişate pe bazin, 4 cu antebraţele paralel deasupra bazinului, într-un singur caz aduse şi încrucişate pe piept; numai 7 aveau braţele paralel lîngă corp (mai laes copiii), iar 3 cazuri un singur braţ îndoit.

www.mnir.ro

43 Fragmentele se află în depozitul Muzeului de Istorie al R.S. Romă (nr.F.48.554-48.565).

44 K.HOREDT, Ceramica slavă în Transilvania, SCIV, 2, 1951, nr.2, p.208-209; IOAN POP, Date arheologice privitoare la istoria Braşovului, în "Cumidava", II, 1968, fig.4/6 şi 4/7. Ornamentul realizat cu rotiţa este un ornament rar, care apare în vremea cînd predomină alveolele, adică în sec.XI-XII şi este folosit pînă la mijlocul sec. al XII-lea; K.HOREDT, op.cit., p.209. Valul mărunt este prezent pe fragmente ceramice descoperite în aşezarea feudal timpurie de la mănăstirea Hodoş-Bodrog, datată în sec. al XII-lea (informaţie Luminiţa Trucă).

45 ERNST WAGNER, Boralt und "terra Daraus". Zur Ostgrenze des Andreanischen Rechtsgebietes, în "Siebenbürgisches Archiv", 8, 1971, p.82. De asemenea THOMAS NÄGLER, Aşezarea saşilor în Transilvania şi aportul lor la dezvoltarea societăţii feudale româneşti, în Studii de istorie a naţionalităţilor conlocuitoare din România şi a înfrăţirii lor cu naţiunea română. Naţionalitatea germană, Bucureşti, 1976, p.57.

46 Subliniem faptul că primii colonişti saşi în sec.XII-XIII nu au construit niciodată biserici-sală de proporţii reduse, specific lor fiind bazilica cu trei nave (această problemă mai larg discutată MARIANA DUMITRACHE, în "Forschungen", 21, 1978, nr.2). De asemenea, cimitirelor săseşti le este specifică lipsa inventarului funerar, apariţia acestuia este izolată şi accidentală.

47 TH.NÄGLER, op.cit., p.18-21.

48 HANS GÖCKENJAN, Hilfsvölker und Grenzwächter im mittelalterlichen Ungarn, Wiesbaden, 1972, p.122-126 (recenzia lucrării semnată de A.ARMBRUSTER, în R.R.H., 12, 1973, p.1103-1114).

49 KARL KURT KLEIN, Schässburg im Kisder Kapitel, în Trannsylvanica, 1963, p.177-178.

50 Ibidem.

51 Unii cercetători sînt de părere că numele Daraus (lat) - Daróc (ung.) desemnează o populaţie cu preocupări legate de pădure; nume de localităţi asemănătoare apar pe întregul teritoriu al regatului arpadian, în sec.XII-XIV. HECKENAST GUSZTÁV, Fejedelmi (királyi) szolgálonepek a korai árpádkorban, Budapest, 1970, p.26-27, p.98.

52 K.HOREDT, Contribuţii la istoria Transilvaniei, sec.IV-XIII, 1958, p.123 şi 128.

53 Menţionăm bisericile descoperite la Dăbîca: biserica cu absidă pătrată din grădina lui Al.Tămaş, o biserică voievodală, îşi încheie existenţa pe la mijlocul sec.XI; prima biserică de la punctul "Boldîgă", datează din sec. al X-lea. STEFAN PASCU, M.RUSU şi colab., Cetatea Dăbîca, în AMN, V, 1968, p.169-170.

54 Menţionăm bisericile descoperite la Dăbîca, contemporane cetăţii de comitat (St.Pascu..., op.cit., p.170); capela de la Moreşti (K.HOREDT, Santierul de la Moreşti, SCIV, IV, 1953, 1-2, fig.14); capela de la Viseri (M.DUMITRACHE, op.cit., fig.1). Vezi şi nota 22.

www.mnir.ro

55 Am menţionat în capitolul privind stratigrafia monumentului că nu au fost surprinse urme care să documenteze o dezafectare violentă, prin foc.

56 Vezi nota 4. Interesant de stabilit în ce măsură această echipă a întîlnit şi în localităţile respective (Caţa, Ungra, Feldioara, Rodbav) bazilici mai vechi, pe care le-a transformat ori continuat, sau dacă a ridicat bazilici noi, din temelii.

LA FORTERESSE VILLAGEOISE DE DRĂUŞENI, DÉP.DE BRAŞOV, ENSAMBLE D'ARCHITECTURE MÉDIÉVALE. PECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES 1973-1977

Résumé

Le précieux ensamble d'architecture médiévale du village de Drăuşeni, localité qui au moyen âge faisait partie du district saxon de Rupea, est constitué par une basilique romane transformée tout au long des siècles dans une église à nef unique avec trois tours ainsi que par une enceinte irrégulière à tours carrées ou aux arêtes d'angle.

Dans la bibliographie du monument on remarque des points de vue différents concernant la datation du plus ancien noyau de l'ensemble - la basilique romane; ainsi le moment initial de la construction est fixé par certains chercheurs entre la fin du XIIe siècle et le début du XIIIe siècle, et par d'autres dans la seconde moitié du XIIIe siècle. La mention documentaire la plus ancienne relative à cet établissement se trouve dans le document de 1224 moyennant lequel les colons saxons obtient des privilèges importants de la part du roi arpadien André II, la dite localité de Drăuşeni étant mentionnée sous le nom de "terra Daraus".

Le commencement des travaux de restauration a occasionné, à côté des recherches d'architecture, des fouilles archeólogiques aussi.

Dans le chapitre concernant la stratigraphie de l'ensemble sont analysés en détail les dépôts archéologiques surpris dans le choeur et la tour de la basilique (fig.4/I,II, fig.5), dans le cólateral sud (fig. 6) et dans le colateral nord (fig.7).

Les plus anciens vestiges de vie matérielle surpris dans les différentes sections effectuées dans la forteresse datent depuis le premièr âge du fer (Hallstatt), étant question de fragments céramiques de certains vases appartenant à la culture Mediaş qui est caractérisée par sa céramique noire à l'éclat métalique et ornementée aux cannelures. Du point de vue stratigraphique, de la partie supérieure de la couche de terre noire, où ont été découverts épars les dits fragments, ont été creusées les tranchées de fondation du plus ancien bâtiment y découvert, une église à nef unique et aussi les fosses des tombeaux existant autour de cet édifice.

L'église à nef unique a eu un plan bien simple: nef unique terminée vers l'est avec une abside décrochée en hémycicle et vers l'ouest avec

www.mnir.ro

une petite tour carrée. Les fondations présentaient sur tout leur tracé un aspect uniforme, puisqu'elles étaient réalisées en pierre brute de carrière, de couleur blancheâtre, le liant y employé étant la terre noire melée de terre glaise et déposé entre les rengées de pierre avec une grosseur de 5-10 cm. Les murs de l'église à nef unique ont été construits toujours avec de la pierre liée par la glaise. Dans ce cas la hauteur de l'église n'a pas pu dépasser les 3,00 m, éventuellement la superstructure de la tour, dans la partie qui dépassait la hauteur de la salle, étant réalisée en bois. Un édifice comme tel n'a pu être recouvert que par un plancher en bois. Cette église à nef unique était destinée à jouer le rôle de chapelle de cimetière. Elle est datée dans la deuxième moitié du XIIe siècle à base des objets de parure et des monnaies des rois arpadiens Geza II (1141-1162) et Etienne III (1162-1172), découverts dans les tombes.

Après la démolition de l'église à nef unique on a bâti sur le même emplacement la basilique romane I, qui d'après les observations faites au niveau des fondations a eu un plan composé de: un choeur approximativement carré, purvu vers l'est d'une abside en hémicycle; une nef principale et deux collatéraux qui encadraient vers l'extrémité de l'ouest une tour carrée. Concernant l'élévation, on suppose que pendant cette étape de construction on a bâti les murs du choeur, trois paires de piliers reunis par des arcades en plain centre, une partie des murs de la nef principale au-dessus des arcades ainsi que les murs extérieurs des collatéraux sur une lengueur correspondante aux trois paires de piliers.

On suppose que le chantier a été brusquement interrompu, ce qui fait que la première basilique n'a jamais été achevée dans la conception initiale.

La seconde étape de construction est en fait une continuation des travaux du chantier de la basilique I, quand on pratique certaines modifications au plan de la basilique I. Dans la partie non-achevée de la basilique I on a projeté la réalisation de voûtes surcroisées d'ogives, déchargées sur des colonnettes d'angle à fût cylindrique ou sur des faisceaux de trois colonnettes; ce fait a déterminé la nécessité d'élargir les fondations existentes par l'adjonction de fondations indépendantes pour les colonnettes et les contreforts correspondants à l'extérieur. Etant donné qu'on a projeté dans cette étaps aussi, une tour à l'ouest douée au premier étage d'une tribune ouverte vers la nef, est devenu nécessaire d'augmenter l'épaisseur du mur ouest des collatéraux pour aménager les escaliers en colimaçon qui mennent vers la dite tribune. L'augmentation de l'épaisseur du mur ouest de la basilique I a été réalisé sous la forme de décrochements (tant pour les escaliers en colimaçon que pour le portail ouest) qui ont été déchargés sur des fondations indépendantes, adossées à la fondation ouest de la basilique I (fig.2).

Le socle unitaire au même profil tant sur la façade ouest que sur celle du sud jusqu'au toisième contrefort (découvert pendant les fouilles), profil qui se retrouve aussi à l'intérieur de la tour et à la quatrième paire de piliers des arcades, ainsi que l'utilisation de la même

www.mnir.ro

pierre - un grès jaunâtre - dans l'appareil régulier de la zone ouest en entier, indiquent clairement la réalisation de cette partie de la basilique en une seule étape. Les investigations archéologiques ont établi aussi que c'est pendant cette étape qu'on a érigé l'arc triomphal. En même temps ont été réalisées aussi les fenêtres jumellées qui s'ouvraient dans la partie supérieure des murs de la nef principale.

Tous les éléments de la basilique II, mettent en évidence un chantier plus évolué que l'antérieur, puisque l'architecte était formé dans l'ambiance d'un chantiar roman cistercien. Des éléments d'origine cistercienne évidente, mentionnés par la majorité des chercheurs, indiquent comme étape de réalisation de la basilique II la seconde moitié du XIIIe siècle. La basilique romane I a été probablement commencée déjà dans la première moitié du XIIIe siècle, la stagnation du chantier étant due à la crise économique provoquée par l'invasion tartare de 1241.

Pendant plus de deux siècles la basilique n'a pas sorffert de transformations substantielles, mais son intérieur a été décoré avec des belles peintures gothiques, conservées partiellement jusqu'à nos jours. Dès le début du XVIe siècle l'édifice est entré dans une étape plus longue de modifications qui a duré jusqu'au XVIIIe siècle, quand l'église a acquis l'aspect sous lequel elle se présente actuellement.

Les chapitres suivants comprendent: le catalogue des tombes enregistrées; des observations concernant le cimetière de l'eglise à nef unique et l'inventaire funéraire (fig.9); des observations concernant le cimetière de la basilique. Dans le chapitre concernant la céramique on fait la description des fragments céramiques qui peuvent être datés dans la deuxième moitié du XIIe siècle (fig.10, fig.12/1), dans les XIIe-XIIIe siècles (fig.11) et dans les XIVe-XVIe aiècles (fig.12).

Le dernier chapitre comprend quelques observations générales: le complexe funéraire qui a précédé dans la séconde moitié du XIIe siècle, l'édification de la basilique saxonne I, est attribué, dans l'étape actuelle des recherches, à un groupe de szeclers de la famille des szeclers de "Kêzd". Les phases initiales de fonctionnement de ce cimetière, coïncident avec la pénétration du système féodal magyar de la vallée de Tîrnava Mare vers le sud et l'établissement de la frontière sur la rivière de l'Olt; la fin coïncide avec la dernière phase d'occupation de la Transylvanie, quand le féodalisme magyar arrive jusqu'aux Carpates.

Conformément aux documents et aux recherches historiques, les colons saxons se sont établis dans la zone de Drăuşeni seulement après 1200 et il est possible qu'ils aient utilisé la chapelle dans les premières années pour le service divin habituel. Bientôt ils ont commencé l'édification d'un nouveau bâtiment - la basilique romane I.

L'invasion tartare de 1241-1242 a déclenché une grave crise économique qui a provoqué l'arrêt des travaux de ce chantier. Après le rétablissement économique de la seconde moitie du XIIIe siècle, quand la communauté saxonne a refait ses moyens financiers, les travaux du chantier de la basilique ont été repris par une équipe de maîtres-maçons qui a probablemant travaillé dans d'autres localités aussi, en laissant

www.mnir.ro

comme marque spécifique les fenaîtres jumellées qui s'ouvrent dans les mur latéraux de la nef.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Plan de la forteresse villageoise de Drăuşeni, dép. de Braşov.
Fig.2.- Plan général des fouilles archéologiques effectuées en 1973, 1976-1977 dans la forteresse villageoise de Drăuşeni, dép. de Braşov.
Fig.3.- Plan du choeur de la basilique de Drăuşeni.
Fig.4.- Drăuşeni. I. Profil du paroi est de la section S.b (Choeur). II. Profil du paroi ouest de la section S.c (Choeur).
Fig.5.- Drăuşeni. Profil du paroi sud de la section S.g.
Fig.6.- Drăuşeni. Profil du paroi ouest de la section S.10.
Fig.7.- Drăuşeni. Profil du paroi est de la section S.9.
Fig.8.- Drăuşeni. Sections et découvertes archéologiques dans la zone de la tour de la porte.
Fig.9.- Drăuşeni. 1-3,5: objets de parure du cimetière de l'église à nef unique; 4: pendentif du cimetière de la basilique; 6: boucle de centure découverte dans le côlateral nord.
Fig.10.- Drăuşeni. Fragments céramiques du XIIe siècle.
Fig.11.- Drăuşeni. Fragments céramiques des XIIIe-XIVe siècles.
Fig.12.- Drăuşeni. 1: fragment d'un vase-bocal du XIIe siècle; 2,4-7: fragments céramiques des XVe-XVIe siècles; 3: fragment d'un carreau de poêle.

www.mnir.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA PIUA PETRII (ORAŞUL DE FLOCI), JUD. IALOMIŢA

de LUCIAN CHIŢESCU, NICULAE CONOVICI,
RADU LUNGU, ANCA PĂUNESCU şi
VENERA RĂDULESCU

I. INTRODUCERE. Staţiunea arheologică Piua Petrii, identificată de multă vreme în teren cu vatra aşezării urbane medievale de mult dispărute Oraşul de Floci[1], se află pe ambele părţi ale actualei şosele Bucureşti-Constanţa, la 8 km vest de comuna Giurgeni, jud. Ialomiţa, aproximativ între bornele kilometrice 105-106 (fig. 1). Chiar dacă locul respectiv era cunoscut de cercetători de mai multă vreme[2], de acolo fiind recoltat prin cercetările de suprafaţă ale colectivului muzeului din Călăraşi un bogat şi variat material arheologic[3], se poate spune că abia în ultimii ani problema oraşului natal al eroului de la Călugăreni şi Giurgiu a fost readusă în atenţia opiniei ştiinţifice în urma cercetărilor arheologice sistematice iniţiate la faţa locului de un celectiv al Muzeului de Istorie al R.S.România în colaborare cu specialişti de la Muzeul Judeţean Ialomiţa[4]. Cu toate că primele campanii de cercetare ştiinţifică a Oraşului de Floci s-au efectuat pe perioade scurte de timp, datorită greutăţilor deosebite de lucru în această zonă a Bărăganului, rezultatele le socotim a fi dintre cele mai promiţătoare, deoarece, beneficiind de largul concurs al organelor locale judeţene şi comunale[5], s-a reuşit să se identifice pentru prima dată, cu certitudine, resturile de cultură materială de pe o mare suprafaţă din zona menţionată cu urmele rămase de la acest oraş medieval românesc apărut la începutul sec. al XV-lea şi distrus şi abandonat definitiv în timpul şi datorită războaielor ruso-turce de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea. S-a reuşit, de asemenea, să se stabilească etapele principale din istoria oraşului de la gura Ialomiţei, precum şi unele elemente importante referitoare la înfăţişarea şi specificul acestei aşezări urbane din partea răsăriteană a Ţării Româneşti.

Întrucît suprafaţa de cercetat era destul de mare, iar în mijlocul terenului cu urme de locuire medievală s-a păstrat la suprafaţa solului un singur fragment de zidărie din cărămidă, de factură brîncovenească, numit de localnici "Mănăstire", aici a fost stabilit primul "sector" de cercetare încredinţat colectivului Muzeului de Istorie din Călăraşi, celelalte sectoare fiind repartizate colectivului Muzeului de Istorie al R.S.România. Rezultatele cercetărilor de la Oraşul de Floci vor fi prezentate, în continuare, pe sectoare, de fiecare specialist care a practicat efectiv cercetarea.

dr. Lucian Chiţescu

II. SECTORUL "MĂNĂSTIRE". În perioada 1975-1977 colectivului Muzeului de Istorie din Călăraşi i-a revenit sarcina de a întreprinde cer-

www.mnir.ro

cetări în punctul "Mănăstire" unde, la circa 200 m sud de ferma avicolă a C.A.P. Giurgeni, se păstrează un fragment din zidul unei biserici de cărămidă, singura urmă vizibilă la suprafaţa solului a fostului oraş medieval. Săpăturile au dus la dezvelirea celei mai importante părţi din fundaţia bisericii, la studierea a 127 morminte din cimitirul care o înconjura şi la identificarea şi cercetarea integrală a unui atelier meşteşugăresc situat la nord de biserică. În cele ce urmează vom prezenta pe scurt stadiul actual al cercetării fiecărui obiectiv în parte.

1. Biserica. Au fost surprinse la acest monument două faze distincte de construcţie. În faza iniţială, biserica a fost construită din bolovani de piatră uniţi cu mortar, cu emplecton din sfărîmătură de piatră. Fundaţia era făcută din blocuri mai mari. Biserica avea plan dreptunghiular, cu o singură navă, compusă din pronaos, naos şi altar (fig. 2). Absida altarului, de formă semiovală, era decroşată spre interior şi se sprijinea pe două piedestale triunghiulare la exterior. Naosul era dreptunghiular, cu dimensiunile de 6,50 x 5,20 m la interior, iar pronaosul, aproximativ pătrat şi despărţit de naos printr-un zid plin străpuns de o uşă, măsura 5 x 5,20 m. Grosimea zidurilor variază între 1,50 m (în zona naosului şi altarului) şi 2,00 m (în zona pronaosului). Dimensiunile bisericii la exterior erau de 19 x 8 m. Zidul care desparte naosul de pronaos nu cade perpendicular pe zidurile laterale, ci uşor oblic. Toate aceste observaţii ne permit să presupunem că biserica era mai curînd în întregime din piatră decît din piatră alternată cu cărămidă, în care caz construcţia ar fi avut un aspect mai îngrijit. Aceste observaţii s-au înregistrat şi pentru bisericile din Suslăneşti-Hobaia (jud. Argeş)[6] din a doua jumătate a sec. al XV-lea tot de plan dreptunghiular, la biserica mănăstirii Tînganu[7] din aceeaşi perioadă, dar de plan treflat, sau la biserica Sf.Gheorghe Nou din Bucureşti, prima fază (sec.al XV-lea)[8]. Piatra legată cu mortar, fără cărămidă, este folosită şi la bisericuţa mănăstirii Bistriţa, zidită în 1507[9].

Prima fază a bisericii se datează spre sfîrşitul sec. al XV-lea sau începutul sec. al XVI-lea. Ca elemente de datare ne servesc: 1) un cercel din sîrmă de aramă, cu glob central din două emisfere de bronz argintat, mărginite de un filament înfăşurat şi care se datează din sec. al XIII-lea pînă la sfîrşitul sec. al XV-lea[10]; el a fost găsit în varniţa folosită în timpul construcţiei (vezi profilul S IX); 2) o monedă de argint poloneză (semi-gros) de la Sigismund I (1506-1548), purtată, găsită în altarul bisericii. Moneda provine, se pare, dintr-un mormînt deranjat de constructorii care au refăcut biserica în sec. al XVII-lea şi a fost aruncată odată cu pămîntul care acoperea temelia altarului. Este cea mai veche monedă găsită pînă în prezent la acest complex şi indică existenţa cimitirului şi, implicit, a bisericii la începutul sec. al XVI-lea. Ca termen ante-quem ne serveşte şi faptul că în sec. al XVI-lea predomină bisericile din cărămidă de plan triconc şi, mai cu seamă de la mijlocul acestui secol, ele sînt deosebit de îngrijit lucrate[11].

În a doua fază, biserica a fost reconstruită în întregime din cărămidă, pe vechea fundaţie din piatră, adăugîndu-i-se şi un pridvor care lungea construcţia cu încă 4 m, lungimea bisericii ajungînd acum la 23

www.mnir.ro

m. În faţa pridvorului, cercetat numai parţial (fig.2), au fost surprinse urmele unei podine de lut galben servind, probabil, ca bază a unui pavaj. Au fost folosite două feluri de cărămizi. Majoritatea au dimensiunile de circa 28 x 16-16,5 x 3-4 cm; ele se întîlnesc pe toată lungimea zidurilor, la altar, naos şi pronaos. În afară de acestea s-au folosit şi cărămizi mai înguste, cu lăţimea de 13-14 cm şi aceeaşi lungime cu primele. Acestea se întîlnesc la construcţia pridvorului şi a cavoului din pronaos, mai rar la pronaos şi la zidul dintre pronaos şi naos. Nu se poate vorbi de o cezură în timp între refacerea bisericii şi adăugarea pridvorului, întrucît zidul acestuia este ţesut organic de zidul pronaosului. Cavoul ctitorului, dintr-un singur rînd de cărămizi înguste prinse cu mortar, era boltit şi acoperit cu o lespede funerară prinsă cu mortar în podeaua bisericii. S-a descoperit numai patul de mortar pe care zăcea lespedea.

După nivelarea terenului, constructorii au consolidat temelia de piatră, acolo unde aceasta se păstra (la altar, naos şi o parte din pronaos). Zidul altarului a fost placat la interior cu un rînd de cărămizi aşezate pe lăţime. Pe latura sudică a pronaosului au fost intercalate cărămizi în poziţie verticală printre blocurile de piatră recuperate şi s-au unit cu straturi groase de mortar. În partea de nord a pronaosului temelia a fost în întregime refăcută din cărămidă. Apoi a fost săpat şanţul de fundaţie al pridvorului, în care s-a turnat sfărîmătură de piatră şi cărămidă legată cu mult mortar de var. Peste acest "cofraj" s-a aşternut primul rînd de cărămidă, care acoperă în parte şi temelia pronaosului (fig.2). Faptul că temelia pridvorului nu avea rezistenţa temeliei restului construcţiei este un indiciu că ea nu avea de suportat o greutate prea mare, susţinînd un pridvor deschis, pe stîlpi de cărămidă - procedeu răspîndit din prima jumătate a sec. al XVII-lea[12]. Cum cercetarea pridvorului este abia la început, nu dispunem încă de alte elemente privind construcţia acestuia.

Resturi de pavaj, din lut, au fost găsite în altar, acoperind stratul de cărămizi care placa temelia. Sub acest pavaj a fost găsită o monedă de argint foarte tocită, probabil suedeză, de la Gustav II Adolf (1611-1632) sau Carol Gustav (1654-1660).

Bolovanii şi sfărîmăturile de calcar din vechea construcţie au fost refolosite ca emplecton pentru zidul de cărămidă, împreună cu mult mortar de var obţinut din măcinarea calcarului. O varniţă din această fază a fost surprinsă la 5 m nord de pronaos, suprapunînd parţial varniţa din prima fază. Pentru a se mări trăinicia zidurilor, acestea au fost consolidate la bază cu tiranţi din bîrne groase de lemn, aşezate atît în lungul zidului cît şi transversal, ale căror amprente se văd şi astăzi. Aceasta ne face să presupunem că o parte a varului a fost stinsă pe loc. De la înălţimea de 1,50-2,00 m deasupra solului resturile de piatră au fost epuizate, constructorii folosind mai departe un mortar mai puţin consistent, cu mult nisip. În locul pietrelor au fost folosite la emplecton cărămizi aşezate vertical. După toate aparenţele, biserica nu avea turlă pe naos şi nici clopotniţă, deoarece lipseşte orice element de susţinere a acestora. Calitatea materialelor folosite indică o economie maximă la

www.mnir.ro

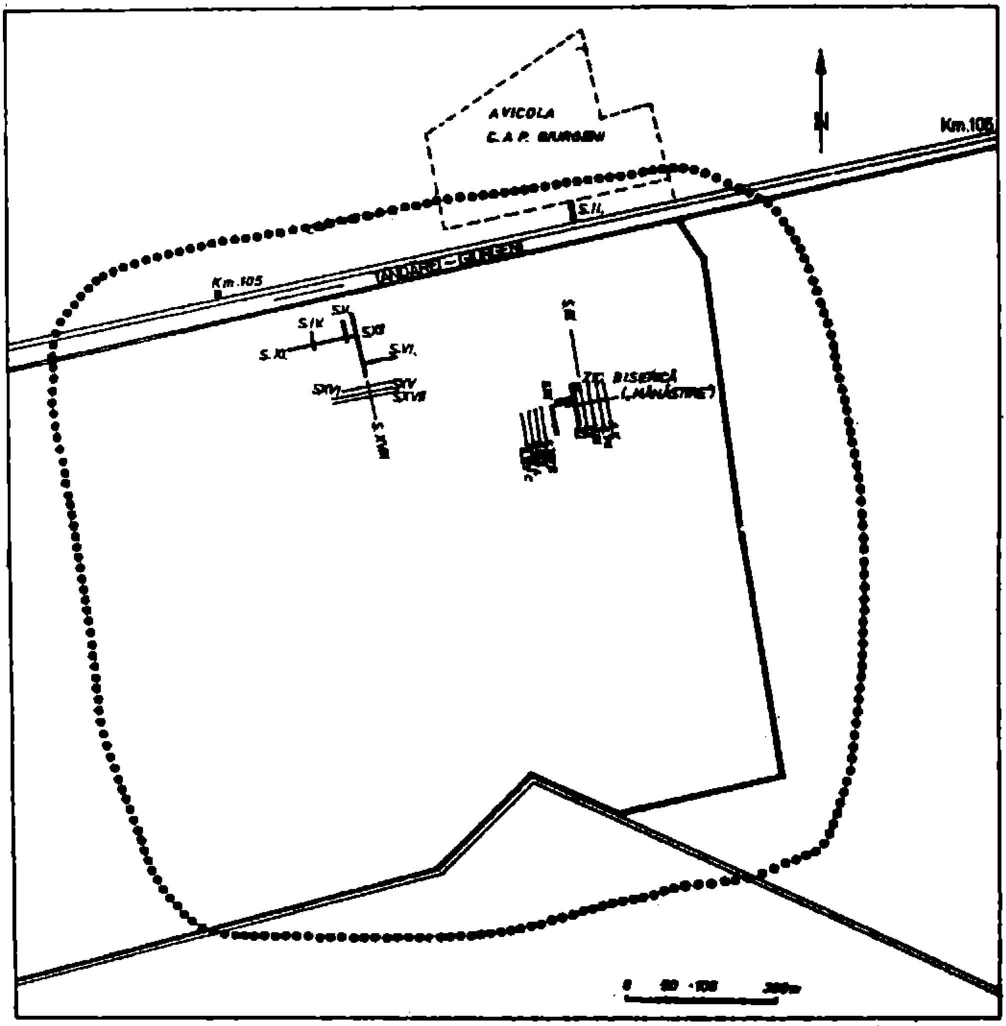

Fig.1.- Plan schematic al săpăturilor de la Orașul de Floci, jud. Ialomița.

www.mnir.ro

materialul de construcţie. Caracteristică pentru bisericile de plan dreptunghiular, cu o singură navă este bolta în leagăn[13]. O asemenea boltă va fi avut şi biserica pe care o prezentăm. În ultima perioadă de existenţă ea era acoperită cu olane, ale căror resturi au apărut în număr considerabil printre dărîmături.

Decoraţia bisericii. În timpul săpăturilor, atît în naos cît şi în pronaos au fost găsite numeroase fragmente de frescă policromă, din păcate neîntregibile, care dovedesc că interiorul bisericii era pictat în această tehnică. La exterior, după fragmentul păstrat din elevaţie, rezultă că monumentul era decorat în cărămidă aparentă. La bază se observă un brîu format din trei şiruri paralele de cărămizi puse pe muchie; el este suprapus de arcaturi înalte, cu arce în plin cintru, despărţite prin cîte două şiruri verticale de cărămizi aşezate tot pe muchie. Se păstrează resturile de la trei arcaturi succesive, reliefate faţă de suprafaţa zidului, ca şi brîul. Nu se văd urme de ferestre. După resturile de tencuială aflate in situ la baza zidului, în săpătură, se poate presupune că spaţiile dintre şirurile şi arcaturile de cărămidă aparentă erau tencuite. Este probabil că la partea superioară a elevaţiei a existat un alt rînd de arcaturi, desigur mai mici, despărţite de cele inferioare printr-un brîu orizontal. Acest procedeu ornamental este bine cunoscut la arhitectura bisericească din Ţara Românească încă de la începutul sec. al XVI-lea şi i se atribuie o influenţă bizantină[14].

Unele detalii de construcţie şi anume lipsa clopotniţei, prezenţa decorului din cărămidă aparentă şi a zugrăvelii (faptul că nu apare "cărămida" pictată în locul celei aparente), lucrătura neîngrijită a zidurilor – cu folosirea emplectonului din piatră şi cărămidă –, precum şi lipsa oricărei influenţe a stilului moldovenesc sînt tot atîtea elemente care ne determină să datăm această fază în prima jumătate a sec. al XVII-lea, înainte de 1647[15]. Pînă la cercetarea integrală a monumentului nu putem propune o datare mai precisă.

2. Cimitirul. Pînă în prezent au fost cercetate total sau parţial 127 morminte, dintre care 3 în naos, 11 în pronaos, 11 la nord de biserică şi restul la sud de aceasta. Limita nordică a cimitirului se află la numai 9 m de zidul bisericii, în timp ce limita sudică se întinde pînă la 24 m depărtare, dar aceste limite au fost depistate printr-o singură secţiune. Cea mai mare densitate a mormintelor se constată pe latura sudică, mai ales în imediata apropiere a naosului şi altarului. Aici suprapunerile de morminte sînt deosebit de frecvente. În dreptul pronaosului mormintele sînt mai rare, dar şi aici apar suprapuneri. În dreptul pridvorului, precum şi la est şi vest de biserică nu s-au făcut cercetări pînă acum. Majoritatea mormintelor cercetate se datează în sec. XVII-XVIII, fapt explicabil prin folosirea îndelungată a cimitirului, care a generat frecvente reînhumări, la care se adaugă şi preferinţa, constatată şi în cazul altor necropole feudale, pentru înhumarea în apropierea zidului bisericii[16]. Moneda de la Sigismund I găsită în altar este încă o dovadă în acest sens. Aceeaşi explicaţie o dăm şi suprapunerilor de morminte constatate în pronaos.

www.mnir.ro

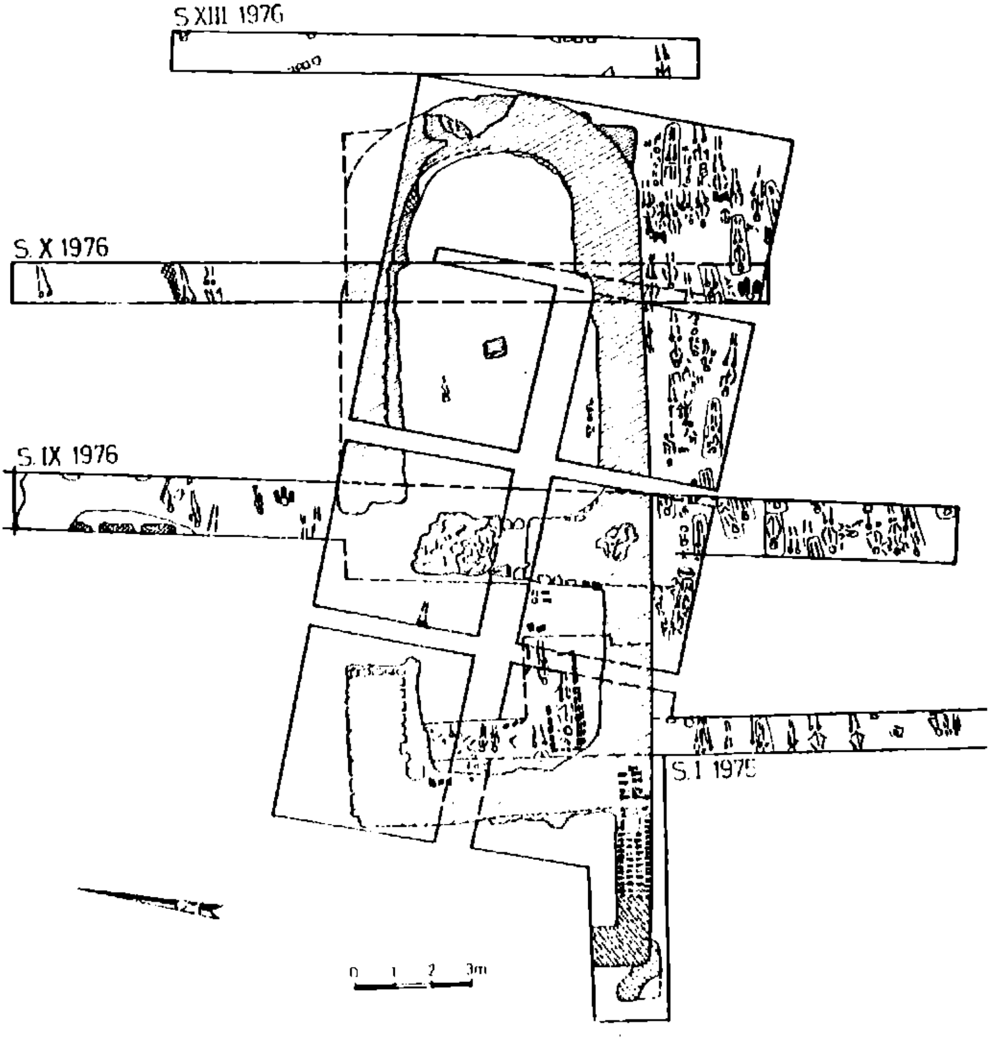

Fig.2.- Planul bisericii nr.1 cu fundaţie din piatră de la Oraşul de Floci, jud.Ialomiţa.

www.mnir.ro

Mormintele cercetate sînt exlusiv creştine, cu orientarea obişnuită V-E, cu deviaţii ale axului mergînd pînă la SV-NE şi NV-SE. Defuncţii au fost aşezaţi în poziţie întinsă pe spate, cu braţele împreunate pe abdomen, mai rar pe piept. Un singur mormînt (M 72) a fost găsit cu piciorul stîng ridicat şi îndoit de la genunchi, reprezentînd desigur o înhumare accidentală (stare cataliptică). La multe morminte s-au păstrat resturile cosciugului de lemn, avînd forma unei lăzi trapezoidale, acoperite cu capac plat din scînduri de brad prins în cuie de fier. 14 morminte sînt înhumări colective, conţinînd de regulă scheletul principal şi unul sau mai mulţi reînhumaţi. Alte 16 morminte reprezintă de asemenea reînhumări.

Inventarul mormintelor. Un număr de 30 morminte aveau ca inventar cîte una sau două monede, legate la mînă. Face excepţie doar M 97, aparţinînd unui călugăr, la care moneda era aruncată pe capacul sicriului. Monedele sînt turceşti, maghiare, poloneze, lituaniene, germane, austriece, raguzane şi veneţiene, toate de argint. Cea mai veche este un dinar maghiar din 1553 (M 47). Trebuie ţinut seama însă şi de faptul că numai o parte din monede au fost curăţate şi identificate. De asemenea, cele mai vechi morminte au fost desigur deranjate prin înhumările ulterioare. Majoritatea monedelor descoperite sînt din sec. XVII-XVIII, cele mai noi datînd din vremea sultanului Mustafa III (1757-1774). Aceasta demonstrează că sfîrşitul bisericii şi al cimitirului trebuie căutat în timpul războiului ruso-turc din 1767-1774 cînd se încheie, se pare, şi existenţa oraşului[17]. Alte 9 morminte (M 28,29,36,43,46,49,50,65,92) aveau un inventar bogat, compus din serii de podoabe (cercei, pandantive, ace de păr şi de văl, inele, copci ornamentale, paftale, mărgele, nasturi etc.); 12 din mormintele cu monedă conţineau şi cîte una sau cîteva podoabe, de regulă nasturi sferici sau discoidali, cîte o mărgică sau o cataramă; 28 morminte conţin cîte un inel, unul sau mai mulţi nasturi sferici sau discoidali, copci san cîte un cercel; 4 morminte aparţineau probabil unor preoţi (M 56, 60, 106, 120), avînd capul protejat de trei cărămizi sau olane, două puse lateral şi una deasupra capului, aceasta din urmă de obicei cu o inscripţie incizată şi o cruce. Alte două morminte aparţineau unor călugări (M 93, 97) şi aveau sub cap cîte o cărămidă sau un olan, cu inscripţie. În plus, călugărul din M 97 ţinea în mîini un frumos şirag de mătănii de os. La M 86, în dreptul şoldului drept a fost găsită o ulcică de lut cu angobă albă. El deranja M 87, reînhumat şi era deranjat la rîndu-i de M 61. Avem de-a face aici cu un raport de succesiune în trei etape. Mormîntul 87, datat pe baza vasului în sec. al XVII-lea este singurul mormînt cu vas de ofrandă[18] din acest cimitir. Din cele 60 de morminte găsite fără inventar, cinci sînt clerici, 28 au fost cercetaţi numai parţial, 7 sînt deranjate, 19 sînt reînhumări şi 1 este mormînt de copil.

O menţiune specială merită cîteva din mormintele găsite în interiorul bisericii. Astfel M 28, aparţinînd probabil ctitorului, o femeie, a fost găsit în pronaos într-un cavou de cărămidă (vezi mai sus). O analogie apropiată pentru acest cavou întîlnim la mormîntul vornicesei Chiajna de la Cernica[19]. Dimensiunile lui sînt de 2,60 x 1,20 m la exterior şi 2,25

www.mnir.ro

x 0,85 m la interior. Cavoul a fost desfăcut în mai multe rînduri pentru a se aşeza înăuntru osemintele altor membri ai familiei ctitorului. Cu toate acestea mormîntul principal nu a fost deranjat. La mîna stîngă defuncta purta un inel sigilar de argint, cu pecetea de formă ovală, scrisă retrograd, în limba greacă: + Haristodi tu Hristodo (darul lui Hristodo) (fig.16/9). La mîna dreaptă s-a găsit alt inel de argint, cu şaton în formă de floare avînd încastrată o piatră albastră, faţetată, din sticlă. Toarta inelului este îngustă şi decorată spre montură cu motive vegetale stilizate (fig.17/2). Pe pieptul scheletului au fost găsiţi 20 nasturi sferici de bronz, cu toartă inelară. De la cosciug provin mai multe cuie scurte din fier, iar din pămîntul purtat - două paiete şi un ciob de sticlă. Între cavou şi zidul de sud al bisericii a mai fost găsit un inel-verighetă de argint, bărbătesc, cu toarta torsionată, deschisă şi cu o bobiţă romboidală drept şaton[20] (fig.17/4). Inelul aparţinuse probabil unuia din defuncţii reînhumaţi în pronaos. După cum arătam mai sus, construcţia cavoului se datează în prima jumătate a sec. al XVII-lea, odată cu refacerea bisericii. M 23 şi 24, de copii, găsite în pronaos, aveau ca inventar comun 11 bumbi sferici turnaţi, copci din sîrmă de cupru şi o monedă turcească de la Selim II (1566-1574). Mormintele au apărut la adîncimea de 0,70 m de la nivelul actual. Deasupra lor s-au găsit alte oseminte răvăşite. Este sigur că cele două morminte se datează cel mai devreme către mijlocul sec. al XVII-lea şi nu în sec. al XVI-lea, cum pare a indica moneda. De altfel, bumbii şi copcile din inventarul lor se întîlnesc frecvent în morminte din sec.XVII-XVIII. Acelaşi lucru se poate afirma şi despre M 29, care tăia colţul de nord-est al cavoului şi care avea ca inventar 11 copci, ţesătură din fir şi din pînză, ace de cupru aurite şi două monede de argint. Dintre monede, una singură a putut fi determinată cu aproximaţie, fiind uzată: Raguza, sec.XVI-XVII[21]. La fel, M 16, care tăia cavoul în colţul de nord-vest, la care s-au găsit numeroase copci simple, din cupru, nu poate fi datat decît cel mai devreme în a doua jumătate a sec. al XVII-lea.

În legătură cu mormintele din pronaos trebuie amintit şi faptul că pînă în urmă cu cîţiva ani la baza fragmentului de zidărie se mai păstrau două pietre de mormînt. Una aparţinea unui anume Mitu şi era datată 1 septembrie 1710[22]. A doua avea o inscripţie ştearsă, înconjurată de un chenar vegetal[23]. Este posibil ca această a doua piatră să fi acoperit mormîntul cu criptă descoperit de noi în pronaos, deşi Dan Iliescu data lespedea tot în vremea lui Constantin Brîncoveanu. De altfel, cercetarea mormintelor din pronaos nu este încă terminată.

Săpăturile viitoare urmează să epuizeze cercetarea bisericii şi să elucideze datele esenţiale privind cimitirul. Deoarece pînă acum nu au fost surprinse urmele vreunei incinte în jurul bisericii, sub rezerva unor descoperiri viitoare, socotim biserica şi cimitirul ei ca monumente mirene, aparţinînd populaţiei oraşului. Existenţa celor două morminte de călugări poate fi considerată accidentală. Aşadar, denumirea de "mănăstire" dată zidului de biserică prin tradiţia orală nu se justifică.

Niculae Conovici

www.mnir.ro

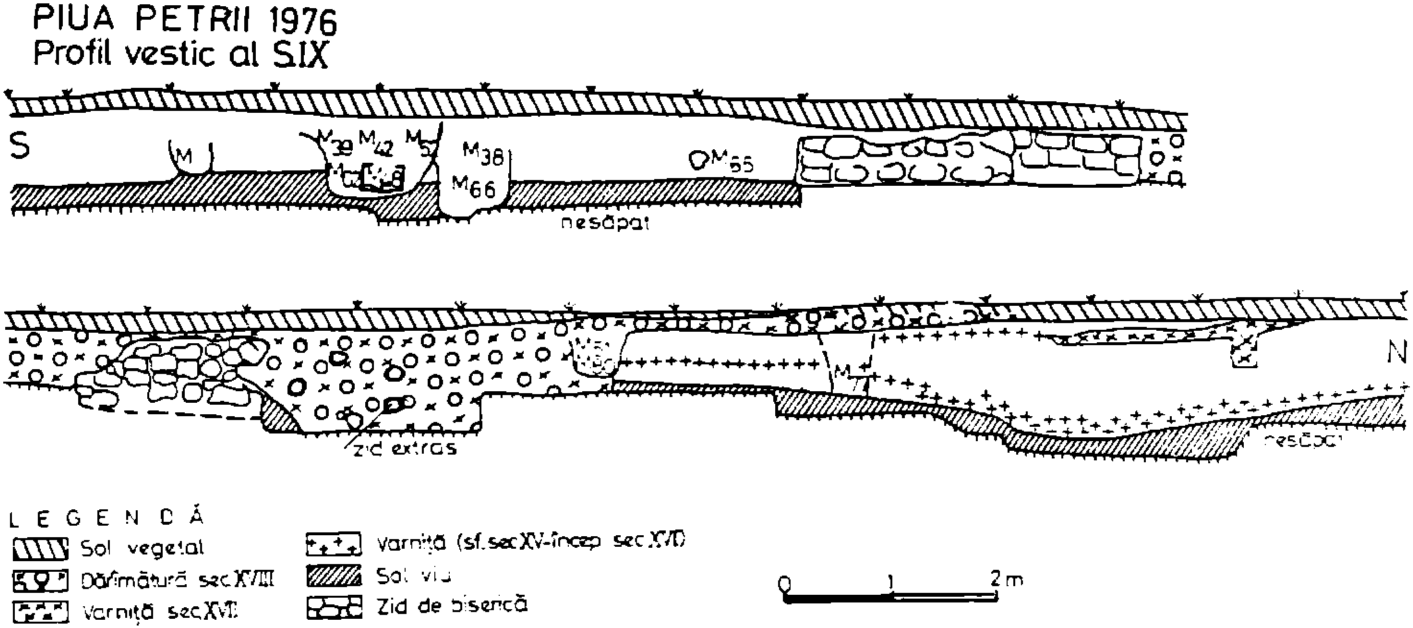

Fig.3.- Profilul peretelui de vest al secţiunii IX.

3. Atelierul de prelucrat osul. Încă din campania anului 1976 de la Oraşul de Floci am avut indiciul existenţei unui atelier de prelucrat osul. Atunci, în capătul de nord al secţiunii a IX-a, a apărut pavajul de piatră al unei locuinţe impregnat cu o mare cantitate de oase în diferite stadii de prelucrare. În vederea depistării întregii suprafeţe a atelierului s-a procedat la trasarea unei casete. Timpul scurs pînă la sfîrşitul campaniei nu ne-a permis atingerea scopului propus. De aceea una dintre sarcinile campaniei arheologice a anului 1977 a fost dezvelirea în întregime a atelierului de prelucrat osul.

Avînd ca reper singurul element de elevaţie păstrat pe teritoriul actual al oraşului (este vorba de zidul bisericii prezentate mai sus), precum şi orientarea secţiunii a IX-a faţă de acest reper principal, s-a căutat ca noua săpătură să corespundă cît mai precis scopului propus: dezvelirea atelierului. S-a lucrat în suprafeţe mari, cu dimensiunile de 10 x 10 m, cu un martor în cruce lat de 1 m (fig.4). Orientarea suprafeţei este nord-sud, colţul de nord-vest fiind situat la aproximativ 40 m nord de zidul de biserică pomenit mai sus.

La adîncimea de 0,40-0,50 m, aşa cum ne indicase săpătura anterioară, a apărut podeaua atelierului de prelucrat osul, care cuprinde o parte din suprafeţele Y_1 şi Y_3 împreună cu martorul dintre ele, care a fost desfiinţat spre sfîrşitul săpăturii. Podeaua este alcătuită dintr-un pavaj de pietre, din care ne-a apărut un fragment şi în săpătura din 1976, şi dintr-o mare concentrare de oase în diferite stadii de prelucrare, aflate atît pe pavaj, cît şi la est şi sud-est de el, încastrate în pămîntul bătut.

Materialul arheologic recoltat este alcătuit dintr-o mare cantitate de oase în diferite stadii de prelucrare, din ceramică, din unelte din fier şi monede.

Oase au fost recoltate începînd de la materia primă (oase de vită), continuînd cu diferitele stadii de prelucrare şi terminînd cu obiectele finite, nasturii din os de formă sferică şi cu urechea poliedrică şi găurită la mijloc (fig.5). Se remarcă mai multe tehnici utilizate în vederea obţinerii obiectelor finite: cioplirea, strunjirea, găurirea, lustruirea. Amintim şi marea cantitate de deşeuri rezultate din procesul de prelucrare a oaselor mari de vită.

Ceramica este de două categorii: smălţuită şi nesmălţuită.

În privinţa ceramicii smălţuite, starea fragmentară în care a fost descoperită nu ne permite prea multe consideraţii tipologice. În marea majoritate a cazurilor, cele cîteva indicii (buze, funduri, toarte) ne fac să credem că posedăm fragmente de farfurii, străchini, ulcioare. Pasta este fină, cu mică, arderea omogenă pînă la diferite nuanţe de cărămiziu. Decorul este smălţuit şi incizat sau canelat. Fondul este galben, verde sau brun-roşcat, toate în diferite nuanţe. Motivele ornamentale, de diferite culori, sînt geometrice (cercuri concentrice, linii paralele, meandre, solzi de peşte), florale sau simple pete de culoare. Cu unele excepţii, această ceramică îşi găseşte analogii în ceramica secolelor XV-XVI din Ţara Românească.

www.mnir.ro

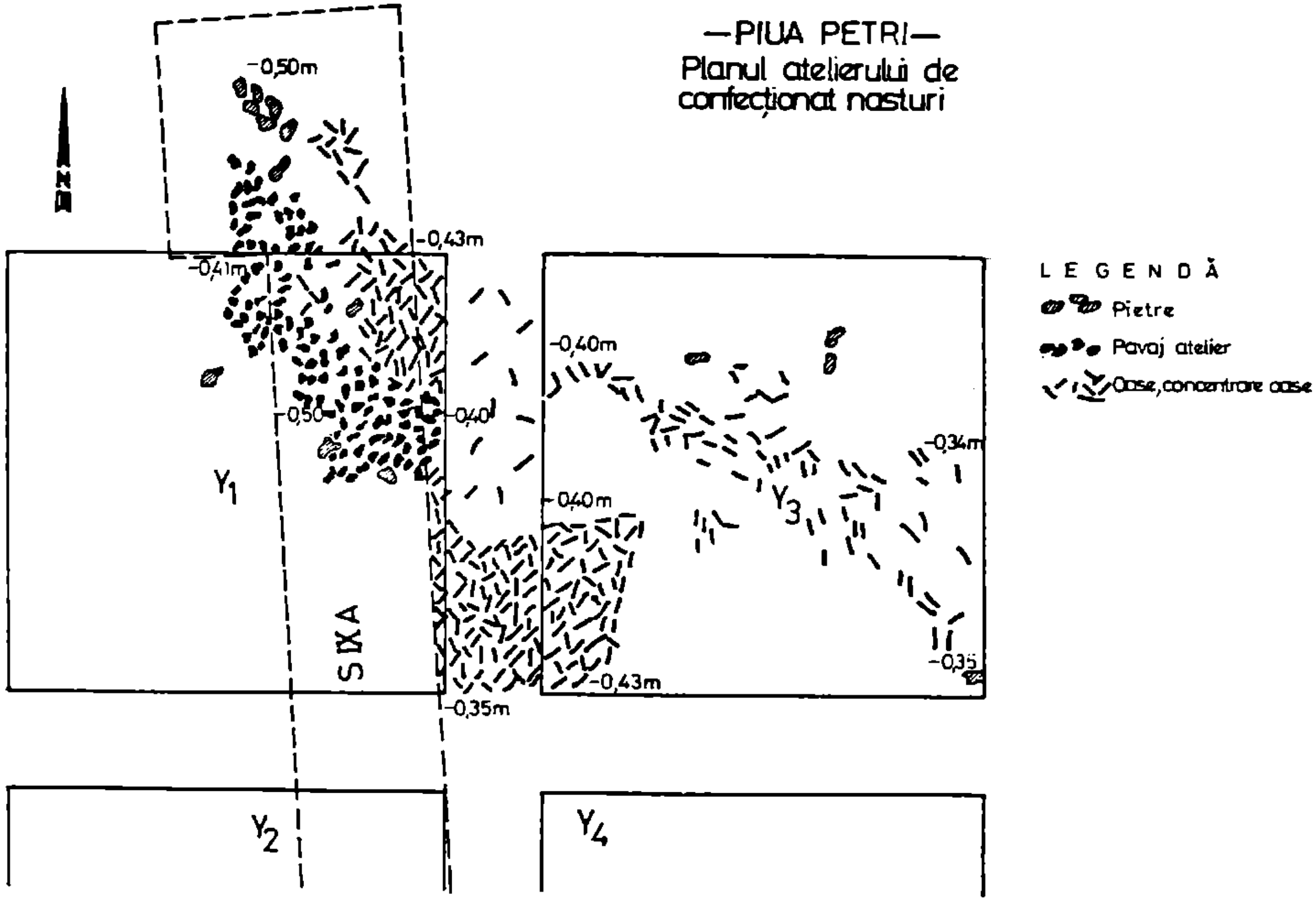

Fig.4.- Planul atelierului de confecţionat nasturi din os de la Oraşul de Floci, sec. al XVI-lea.

www.mnir.ro

Ceramica nesmălţuită este lucrată din pastă bună şi fină, cu mică şi pietricele. Arderea este oxidantă pînă la diferite nuanţe de cărămiziu sau cenuşiu-cărămiziu. Starea foarte fragmentară face formele şi decorul greu de identificat. Remarcăm totuşi ceramica pictată cu dungi paralele cu analogii în ceramica de secol XVI-XVII din Ţara Românească şi profilul cu baza îngroşată şi tăiată drept, deocamdată cu analogii la Poenari[24].

Marea cantitate de unelte din fier găsite pe podeaua atelierului constă în lame de cuţit, cosoraşe, piroane, cuie etc. de diferite dimensiuni şi foarte corodate.

Din cele două campanii arheologice provin şi cîteva monede de argint găsite pe podeaua atelierului şi o monedă din aur descoperită în pămîntul purtat de deasupra nivelului arheologic cercetat.

Monedele din argint curăţate pînă în prezent sînt în marea majoritate denari ungureşti din sec. al XVI-lea. Cea mai tîrzie monedă este emisă în 1579, fapt care, împreună cu ceramica, impune datarea atelierului în a doua jumătate, poate chiar ultimul sfert al sec. al XVI-lea.

Moneda din aur, singura de acest fel descoperită pînă în prezent la Oraşul de Floci, a fost identificată drept cea mai tîrzie (sec. al XVII-lea), imitaţie din aur după o monedă veneţiană găsită pe teritoriul României[25].

Întreaga descoperire (atelierul de prelucrat osul) este pînă acum singura de acest fel din nivelul arheologic din sec. al XVI-lea al evului mediu românesc. Descoperirile de nasturi din os sau fildeş din sec. al XVI-lea de la Gogoşari[26] şi Retevoeşti[27] sînt singulare şi nu pot justifica existenţa unor ateliere în localităţile de unde provin. Pe teritoriul Oraşului de Floci astfel de nasturi au fost descoperiţi şi în inventarul unor morminte[28], pentru unele fiind element de datare, în cazul altora, acolo unde au fost găsiţi alături de monede, confirmînd o dată în plus datarea în sec. al XVI-lea a atelierului.

Caracterul inedit al descoperiii ne face să credem că nasturii din os sferici şi cu tortiţă sînt o replică în os a bumbilor sferici din metal răspîndiţi pe o arie întinsă geografică începînd încă de la sfîrşitul mileniului I e.n.[29]. Interesantă în acest sens ni se pare descoperirea cîtorva bumbi sferici din plumb şi bronz chiar pe pavajul atelierului, alături de nasturii din os.

În sfîrşit, existenţa unei mari îngrămădiri de oase în diferite stadii de prelucrare la sud de acest atelier, în Secţiunea a IX-a, caro-ul 8-9 (poate un nou atelier?), precum şi la aproximativ 40 m nord (aceasta din urmă observată printr-o cercetare de suprafaţă) ar putea constitui argumentul în susţinerea unui adevărat meşteşug al prelucrării osului la Oraşul de Floci. Cercetările viitoare vor lămuri acest lucru.

Radu Lungu

III. SECTORUL LOCUINŢE. La circa 350 m vest şi la aproximativ 200 m nord de acest loc a funcţionat un alt sector de cercetare al colectivului nostru, determinat de apariţia la suprafaţa solului, în urma lucrărilor agricole, a resturilor unor locuinţe din lemn distruse prin in-

www.mnir.ro

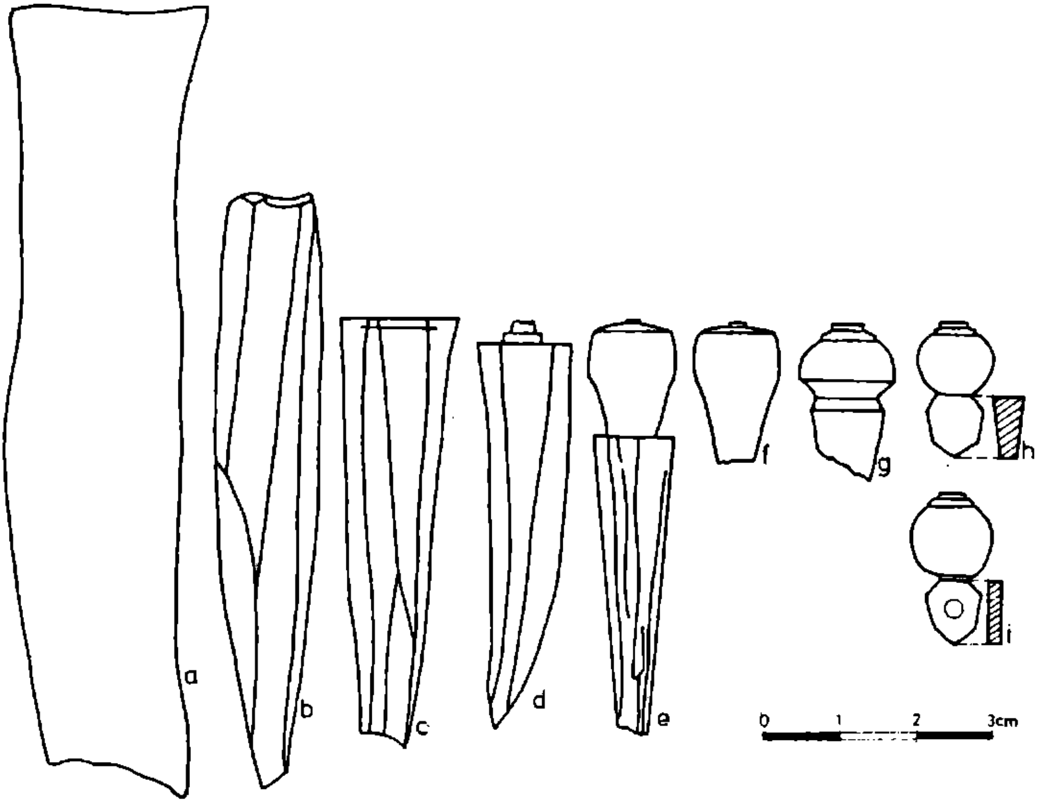

Fig.5.- Succesiunea fazelor de prelucrare a osului şi confecţionarea nasturilor din cuprinsul atelierului din sec. al XVI-lea de la Oraşul de Floci.

www.mnir.ro

cendiu. Atît săpăturile sistematice, cît şi cercetările de suprafaţă au condus la identificarea resturilor a peste 20 de locuinţe din lemn ale oraşului medieval, risipite pe o mare suprafaţă de teren. Potrivit datelor furnizate de săpăturile de pînă acum se pare că Oraşul de Floci a apărut şi s-a dezvoltat pe ambele maluri ale vechiului curs al Ialomiţei. Constatarea aceasta prezintă o importanţă deosebită deoarece pe de o parte confirmă izvoarele cartografice medievale, care plasează oraşul românesc în discuţie invariabil pe Ialomiţa, iar pe de alta stabileşte definitiv în teren vechiul curs al Ialomiţei în imediata vecinătate a resturilor de cultură materială deja menţionate, vizibil încă sub forma unei alveolări sinuoase şi continui ce trece printre zona cu biserică şi atelier mai sus prezentate şi zona de locuinţe incendiate, la o depărtare de circa 2 km nord-vest de actualul curs al Ialomiţei. Aceeaşi constatare o făcea, de altminteri, şi Dan M.Iliescu cu aproape 50 de ani în urmă, cînd terenul respectiv nu era încă nivelat şi redat agriculturii, păstrînd încă relieful apropiat de cel vechi al aşezării urbane: "... în această luncă de pe malul stîng al Ialomiţei şi în apropiere de Ialomiţa, se află azi siliştea oraşului pe nişte înălţimi prea puţin răsărite în luncă, înconjurate de meandre, printre care se poate urmări cu oarecare înlesnire o vale mai pronunţată decît celelalte, care taie pe o parte din silişte şi despre care se zice că ar fi fost odinioară vechea albie a Ialomiţei... că oraşul a fost întemeiat de o parte şi de alta a Ialomiţei, se vede clar după resturile împrăştiate pe ambele maluri ale presupusei albii vechi din mijlocul siliştei"[30].

Pe partea stîngă a alveolării ce indică vechiul curs al Ialomiţei, mai cu seamă la sud de actuală şosea Ţăndărei-Giurgeni, dar şi la nord de ea, au fost interceptate şi parţial cercetate două nivele de locuire intensă, distruse amîndouă prin incendii violente.

Şi dacă la nord de şosea, cel puţin în zona cercetată, nivelul mai nou de locuinţe incendiate a fost în bună parte distrus de lucrările prilejuite de modernizarea actualei artere rutiere, la sud de aceasta nivelul al doilea de locuire este mai puţin afectat, permiţînd cercetarea parţială sau integrală a unora din locuinţele ce-i aparţin. Este vorba, în fond, de două nivele suprapuse de locuire, ambele cu locuinţe de suprafaţă din lemn distruse prin incendii puternice, care au ars pînă la roşu sau negru întreaga masă de lipitură a pereţilor şi podelelor locuinţelor respective (fig.7, 8). Materialul arheologic, în special cel ceramic, recoltat din ambele nivele de locuire incendiate este destul de asemănător, nepermiţînd o delimitare cronologică decît foarte aproximativă. În schimb, o situaţie stratigrafică excepţională surprinsă în secţiunea a II-a, unde al doilea nivel a fost cel mai mult afectat de lucrările moderne, a permis să se stabilească faptul că, după distrugerea prin incendiu a locuinţelor din al doilea nivel, locuitorii aşezării urbane din această zonă nu s-au mai aşezat pe vatra incendiată, pe care au transformat-o în cimitir. Groapa unui mormînt, datat cert cu monedă la sfîrşitul sec. al XVI-lea, taie în mod vizibil ambele nivele cu locuinţe incendiate (fig.6). Pe această bază, în primul rînd, cel mai recent nivel cu locuinţe incendiate a fost datat ipotetic la sfîrşitul sec. al XVI-lea, distrugerea fiind

www.mnir.ro

Fig.6.- Profilul peretelui de est al secţiunii II.(1)

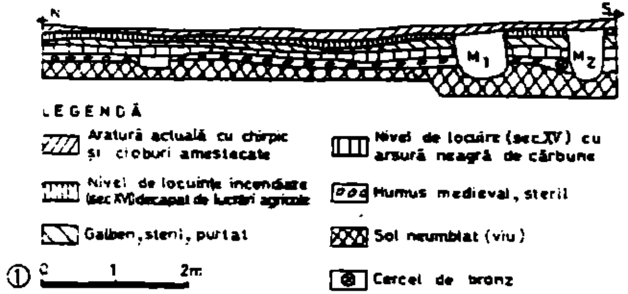

Fig.6.- Profilul peretelui de est al secţiunii II.

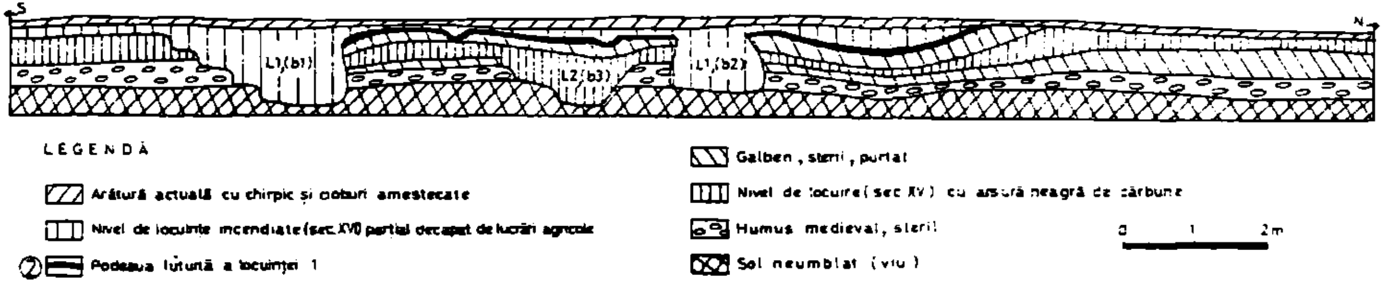

Fig.7.- Fragment din profilul peretelui de vest al secţiunii V.

Fig.7.- Fragment din profilul peretelui de vest al secţiunii V.(2)

www.mnir.ro

pusă pe seama luptelor duse şi în această zonă a ţării în timpul războiului antiotoman din 1595 condus de marele comandant român de oşti ce se năacuse chiar în acest oraş, iar nivelul mai vechi a fost pus pe seama atacului violent al lui Ştefan cel Mare, care, după cum se ştie, a incendiat acest oraş al Ţării Româneşti în primăvara anului 1470[31]. Această datare iniţială s-a dovedit a fi exactă, ea fiind ulterior confirmată pe deplin mai cu seamă prin cercetarea locuinţelor de suprafaţă cu nr. 5, 6 şi 7, aparţinînd nivelului mai nou. Chiar dacă pe podelele acestor locuinţe nu a fost găsită nici o monedă, important este faptul că în "cămara" adîncită a locuinţei nr.5, împreună cu alte materiale, a fost găsită la adîncimea de 1,25 m baza unui pistolnic din piatră cu insemne şi inscripţii cu caractere chirilice pe cele patru laturi, între care şi data 7100 <1591 sept. 1- 1592 aug.31>[32] (fig.20/8). Indiferent dacă anul înscris pe latura pistolnicului găsit în locuinţa nr.5 indică data confecţionării sau pe aceea a utilizării lui, socotim că el sugerează implicit şi perioada incendierii locuinţelor respective. Întrucît pentru anii 1594-1595 avem ştiri privitoare la suferinţele grele prin care a trecut oraşul ialomiţean în timpul luptelor antiotomane conduse de Mihai Viteazul, socotim că cea de a doua incendiere a Oraşului de Floci a avut loc în timpul acestor lupte[33]. Tot aşa, incendiul anterior, marcat de cel mai vechi nivel de locuire şi de incendiu de la Oraşul de Floci,nu credem că poate fi pus pe seama altui eveniment decît pe arderea pe care i-a pricinuit-o acestui oraş Ştefan cel Mare în 1470. Fiindcă, este cazul s-o spunem, din toate cercetările efectuate pînă acum pe suprafaţa Oraşului de Floci nu există nici măcar un singur indiciu că aşezarea de aici ar data mai devreme de sec. al XV-lea. Cele mai vechi urme certe de locuire descoperite pînă acum în această aşezare urbană datează numai din prima jumătate a sec. al XV-lea, fapt ce confirmă conţinutul izvoarelor scrise care menţionează acest oraş începînd cu anul 1431[34] şi conţine profunde semnificaţii istorice în legătură cu apariţia şi dezvoltarea relativ tîrzie a acestui oraş răsăritean al Tării Româneşti, ca urmare directă a pierderii de către statul feudal românesc a teritoriului dintre Dunăre şi Marea Neagră în 1417.

Explicaţia bogatelor urme de incendiu din primele două nivele de locuire pînă acum surprinse la Oraşul de Floci constă, credem, atît în amploarea distrugerilor provocate aşezării urbane de atacul lui Ştefan cel Mare din 1470 şi de luptele pustiitoare din anii premergători ai celei dintîi uniri politice a ţărilor române în evul mediu, cît mai cu seamă în aceea că locuinţele oraşului medieval românesc de pe Ialomiţa erau făcute în majoritate din lemn. Aminteam deja că în acest sector atît săpăturile sistematice cît şi cele de suprafaţă au condus la identificarea a peste 20 de locuinţe ale oraşului medieval, toate din lemn, dintre care cercetările noastre au interceptat şapte asemenea locuinţe, toate de suprafaţă, unele fiind cercetate parţial, altele în întregime. Ori, numai în acest sector, cu locuinţe făcute exclusiv din lemn, există cea mai mare cantitate de arsură, pe verticală şi orizontală, din toata suprafaţa pînă acum cercetată din cuprinsul vechiului oraş. Se va vedea mai departe că, într-un alt sector al vechiului oraş, în dreapta vechiului curs al Ialomiţei

www.mnir.ro

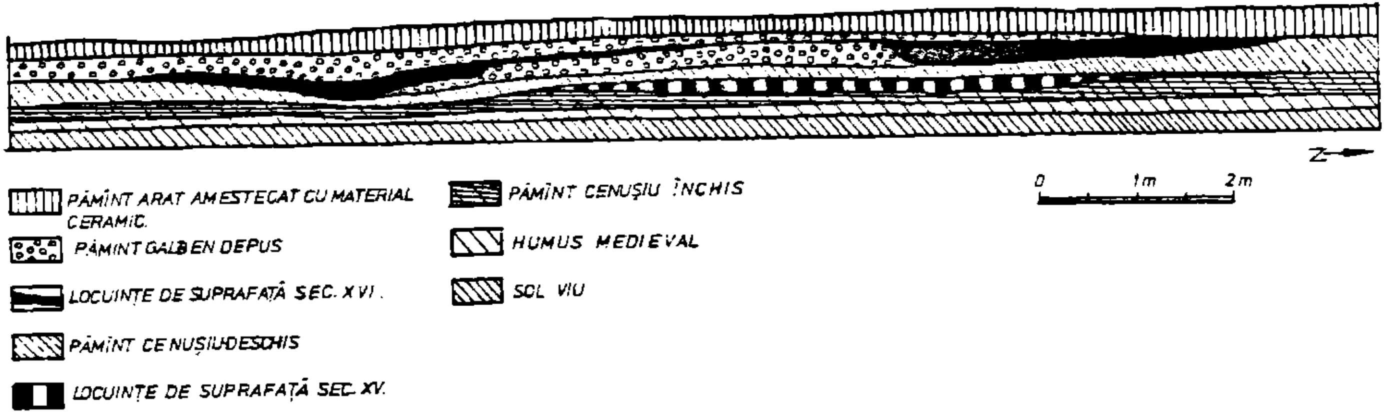

Fig.8.- Fragment din profilul peretelui de vest al secţiunii XII.

www.mnir.ro

şi mai aproape de punctul "Mănăstire", a fost identificată şi cercetată şi o locuinţă orăşenească cu temelie din piatră, care, deşi singura deocamdată, demonstrează existenţa şi în acest oraş de cîmpie a unor asemenea edificii laice.

Revenind la sectorul cu locuinţe din lemn, remarcăm faptul că toate cele 7 locuinţe cercetate aveau pereţii făcuţi din bîrne de lemn, cu bîrne-talpă la bază, ale căror urme s-au păstrat pe alocuri destul de bine, delimitînd perfect atît limita maximă a podelelor (şi a locuinţelor) cît şi, uneori, pereţii intermediari. În săpătură, lăcaşele bîrnelor-talpă ale pereţilor apar constant sub forma unor şănţuiri adîncite cu 5-10 cm faţă de nivelul podelelor şi late de 30-40 cm. Podelele erau făcute în toate cazurile din pămînt galben, scos cel mai adesea, dacă nu chiar în toate situaţiile, prin săparea prealabilă a unor pivniţe -"cămări" de mici dimensiuni, depus pentru orizontalizare, bătătorit şi lutuit la suprafaţă. În profilul secţiunilor arheologice, patul de pămînt depus pentru orizontalizarea suprafeţelor locuinţelor apare sub forma unei lentile de pămînt galben, bătătorită, groasă de 10-20 cm, lutuită şi arsă la partea superioară şi delimitată de alveolările bîrnelor-talpă ale pereţilor (fig.7). Cu planul întotdeauna rectangular, locuinţele orăşenilor de aici erau de dimensiuni mari şi se compuneau din una sau două încăperi. Locuinţa nr.7, cercetată în întregime, are dimensiunile de 8,00 m x 4,50 m, este orientată cu laturile lungi pe direcţia est-vest şi se compune din două camere, una de 5,50 m x 4,50 m şi alta de 2,50 m x 4,50 m (fig.10). Ca o particularitate cu totul specifică locuinţelor de suprafaţă din lemn pînă acum cercetate la Oraşul de Floci reţinem constatarea că toate aveau săpate în podea una sau două mici pivniţe"cămări" de forme diferite, cel mai adesea în formă de clopot, adînci de 1,50 m, cu gura circulară şi diametrul de 1 m -1,50 m, săpate pe una din laturi la nivelul podelei şi în care se păstrau în principal rezervele de hrană ale locuitorilor. Din acest punct de vedere importantă este constatarea că în interiorul acestor "cămări" au fost găsite - în afara unor fragmente ceramice şi a diverselor obiecte de uz comun, între care şi pistolnicul deja menţionat, căzute, evident, în timpul distrugerii locuinţelor, de la "parter" în "cămară" - numai oase de porcine sau oase şi solzi de peşte, carnea de porc şi de peşte constituind principalele surse de hrană şi comerţ pe care izvoarele scrise le consemnează pentru orăşenii de pe malurile Ialomiţei[35]. Potrivit izvoarelor scrise, alături de meşteşuguri, de cultivarea viţei de vie şi comercializarea vinului, principalele surse de hrană şi negoţ ale locuitorilor aşezării urbane şi ai satelor din jur, supuse mănăstirii Cozia o bună perioadă de timp, le constituiau creşterea în bălţi a porcilor şi mai cu seamă pescuitul. Transportat cu carele, peştele era conservat şi comercializat în oraşul ialomiţean. În "cămara" locuinţei nr.5, îndeosebi, a fost descoperită o mare cantitate de oase şi solzi, ca dovadă a păstrării acestui obiect de negoţ în locuinţele orăşeneşti.

Din punctul de vedere al sistematizării urbane, chiar dacă judecăm lucrurile numai după suprafaţa foarte redusă pînă acum cercetată, se pare că la Oraşul de Floci locuinţele erau grupate pe locurile mai înalte şi dispuse în şiruri, probabil de-a lungul străzilor, pe direcţia nord-

www.mnir.ro

Fig.9.- Planul locuinţelor nr.5 şi 6.

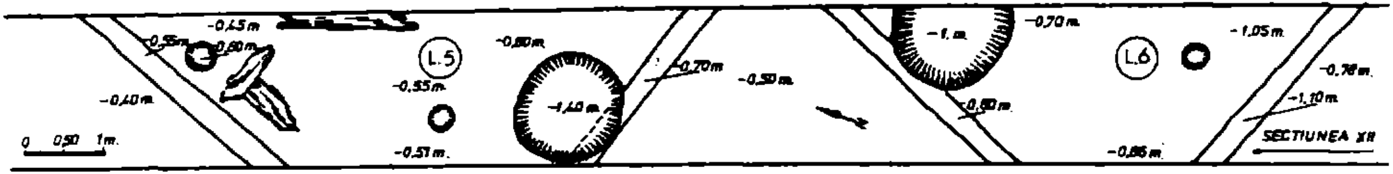

1

Fig 9 PIUA PETRII-1976

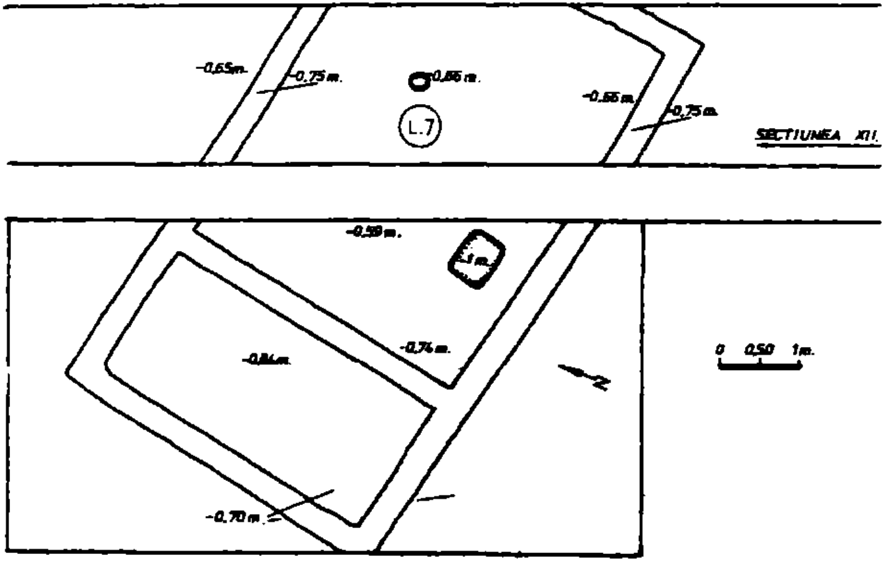

2

Fig.10.- Planul locuinţei nr.7.

www.mnir.ro

sud. Spaţiul pe această direcţie între locuinţele cercetate este de la 2 pînă la 14 m, iar dinstanţa dintre şiruri sau grupuri de case depăşeşte 50 m. Avem astfel un prim indiciu asupra felului de dispunere a locuinţelor în acest oraş medieval românesc de cîmpie şi a spaţiului cultivabil dintre ele. Constatările arheologice preliminare corespund, de altminteri, în totul cu imaginea pe care ne-o oferă ştirile scrise pe care le avem despre gospodăriile locuitorilor oraşului ialomiţean. Potrivit conţinutului izvoarelor scrise gospodăriile orăşenilor de aici se compuneau, cel mai adesea, din casă, loc pentru vie şi pentru grădină. Edificator în acest sens ni se pare a fi actul din 6 iunie 1622 prin care mitropolitul Luca întăreşte preotesei Sorca, văduva preotului Petcu din Oraşul de Floci, averea rămasă de la soţul ei: "casă, vie, loc de casă şi ci va fi"[36]. În aceeaşi ordine de idei, remarcăm faptul că în sectorul locuinţelor cercetate, aşadar la circa 350 m vest de biserica nr.1, mai sus prezentată, a fost surprinsă temelia din piatră a unei alte biserici (nr.2), cu înmormîntări în jur, lucrată în aceeaşi tehnică ca şi precedenta. Întrucît descrierea acestui complex şi a mormintelor din jur se face în paragraful următor, de către autorul cercetării efectuate aici în 1977, ne vom mulţumi a prezenta numai elementele apărute aici în campania din 1976. Cu toate că în campania la care ne referim a fost cercetată numai o mică porţiune din fundaţia bisericii şi din cimitirul aferent, s-a desprins deja concluzia că, la nord de acest monument de cult, mormintele se întind pînă în imediata apropiere a ultimei locuinţe cercetate (L 7), nefiind sesizată pe această latură nici o suprapunere între locuinţe şi morminte, cu toate că perioada de funcţionare a bisericii şi cimitirului s-a dovedit a fi foarte îndelungată. În 1976 au fost cercetate 20 de morminte în jurul acestei biserici, dintre care 14 la sud şi 6 la nord de monument. Cel mai vechi mormînt este datat cu dinar de la Matei Corvin (1458-1499), altele cu dinari de la Ferdinand I (1527-1563), cele mai multe fiind din sec. al XVIII-lea şi datate cu monede turceşti începînd de la Ahmed III (1703-1730) pînă la Selim III (1800). Toate mormintele sînt creştine, în majoritatea cazurilor păstrîndu-se chiar şi scîndurile din lemn de la sicrie. Conţin indivizi de toate vîrstele şi sexele şi au, în afara monedelor, un inventar destul de bogat, compus din inele de bronz lucrate rudimentar, cu placa dreptunghiulară simplă (fig.16/3, sec. al XVI-lea), inele din argint cu sticlă multifaţetată în montură şi cu veriga decorată lateral, la exterior, prin turnare cu cîte trei cruci în relief despărţite prin puncte (fig.17/5, sec. al XVI-lea), inele din metal alb cu piatră simplă şi montura în formă de piramidă în trepte (fig.16/6, sec. XVII-XVIII); cercei din argint cu placa turnată decorată cu cinci pietre şi cu trei pietre atîrnate în formă de perle (fig.16/4,5, sec. al XVI-lea); mărgele de sticlă sau os, sau copci şi nasturi de la îmbrăcăminte. Din acest punct de vedere se impun atenţiei 15 nasturi din os (fig.22/4), aflaţi în mormîntul nr.3, datat cu monedă de la Ferdinand I (1527-1563), nasturi identici cu cei din atelierul năsturarului şi pe care îi socotim a fi executaţi în atelierul din Oraşul de Floci prezentat anterior.

Inventarul arheologic recoltat pînă acum în cuprinsul acestui centru urban este deosebit de bogat şi variat, două fiind categoriile mari

www.mnir.ro

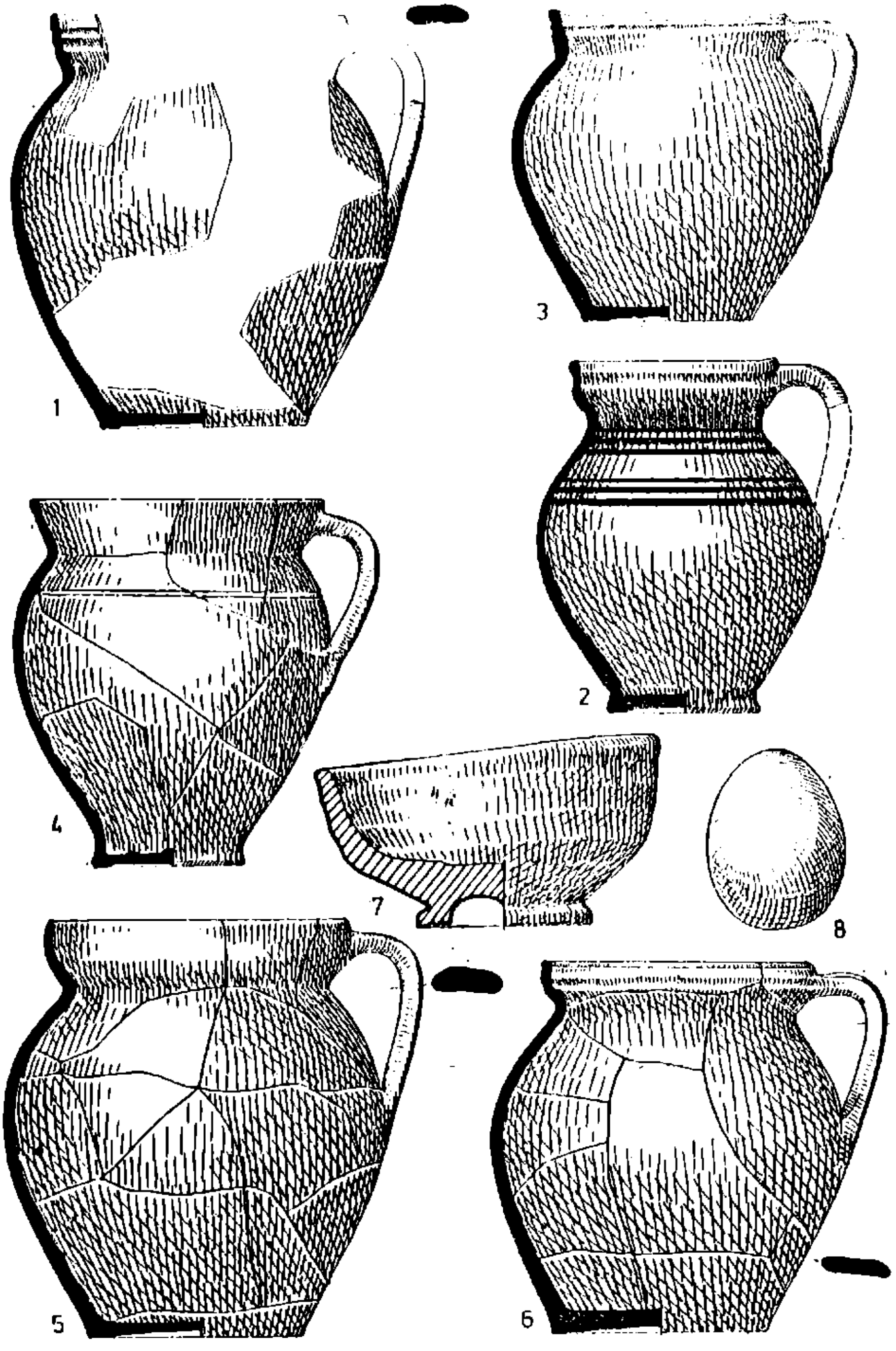

Fig.11.- Ceramică din sec.XV-XVI de la Orașul de Floci; 8 - ou de pasăre.

www.mnir.ro

cari care se impun: ceramica şi obiectele de uz gospodăresc din interiorul şi din preajma locuinţelor cercetate şi piesele de podoabă din cimitire.

La rîndul ei, ceramica din cuprinsul locuinţelor, datată, cum am văzut, în general în sec.XV-XVI, se împarte în două mari categorii şi anume: ceramica de uz comun, nesmălţuită şi ceramica ornamentală, în care includem discurile şi plăcile decorative, precum şi ceramica smălţuită.

Ceramica de uz comun. Din ceramica de uz comun, nesmălţuită, face parte în primul rînd oala-cahlă de culoare cărămizie, formă tronconică, cu pereţi groşi, oblici şi buza tăiată drept, cu înălţimea oscilînd între 12,5 cm şi 18 cm şi diametrul gurii între 16 şi 18 cm (fig.12/1). Forma acestui tip de vas şi marea sa frecvenţă îi conferă un caracter particular în cadrul acestei aşezări urbane, deşi exemplare asemănătoare s-au descoperit şi în alte aşezări feudale din Cîmpia Română, ca Tînganu,de pildă[37]. Forma specifică a acestui tip ceramic, marea sa frecvenţă la Oraşul de Floci, buza tăiată perfect orizontal, lipsa decorului la exterior, precum şi împrejurarea că unele fragmente poartă la exterior urme de lipitură, iar altele sînt smălţuite numai în interior,ne face să credem că el avea întrebuinţări multiple: oală de uz comun ce se acoperea perfect cu orice capac datorită marginii tăiate orizontal; oală-cahlă ce se incastra în pereţii sobelor pentru refractarea căldurii, copt seminţe etc.; vas pentru preparat vopsele, după cum indică unele fragmente ce păstrează pe faţa smălţuită în interior evidente urme de vopsea. Altă formă des întîlnită la Oraşul de Floci este oala cu toartă din pastă roşie fină, cu pereţi subţiri, corpul bombat, marginea dreaptă şi gura circulară, ale cărei dimensiuni oscilează între 12-17 cm înălţime şi 10-15 cm diametrul maxim. Oala cu toartă este fie lipsită complet de decor, fie ornamentată cu decor simplu, constînd uneori din una sau două linii incizate paralel şi circular la exteriorul buzei, alteori din două sau mai multe linii paralel trasate, de asemenea circular, însă pe umărul vasului cu vopsea albă (fig.11/2; 12/7). În număr mult mai redus, în stare exclusiv fragmentară, se găsesc ulcioarele obişnaite (fig.12/5,6), iar un vas mic piriform, din pastă roşie-gălbuie fină, cu gîtul alungit,foarte subţiat şi gura în formă de pîlnie, reprezintă un tip arhaic singular pînă acum (fig.12/4).

Ceramica ornamentală. O categorie însemnată a ceramicii de la Oraşul de Floci o reprezintă discurile ornamentale, descoperite de asemenea în mare cantitate în stare întreagă sau fragmentară. Discurile au în general diametrul de 12-15,5 cm şi grosimea de 1,5 cm,baza plată şi faţa decorată cu două, trei sau patru muchii concentrice în relief. La unele exemplare muchiile sînt în întregime simple (fig.13/3,5), la altele muchia interioară este decorată cu crestături oblice (fig.13/2,6). Majoritatea discurilor sînt nesmălţuite, dar există şi unele exemplare mai mici cu diametrul de 9 cm, care au în centru un buton în relief şi sînt acoperite cu smalţ verde (fig.13/4). Întrucît toate discurile au fost găsite în interiorul locuinţelor cercetate, sau în afara acestora, datarea lor în cuprinsul sec. XV-XVI se impune cu necesitate. Şi aceasta cu atît mai

www.mnir.ro

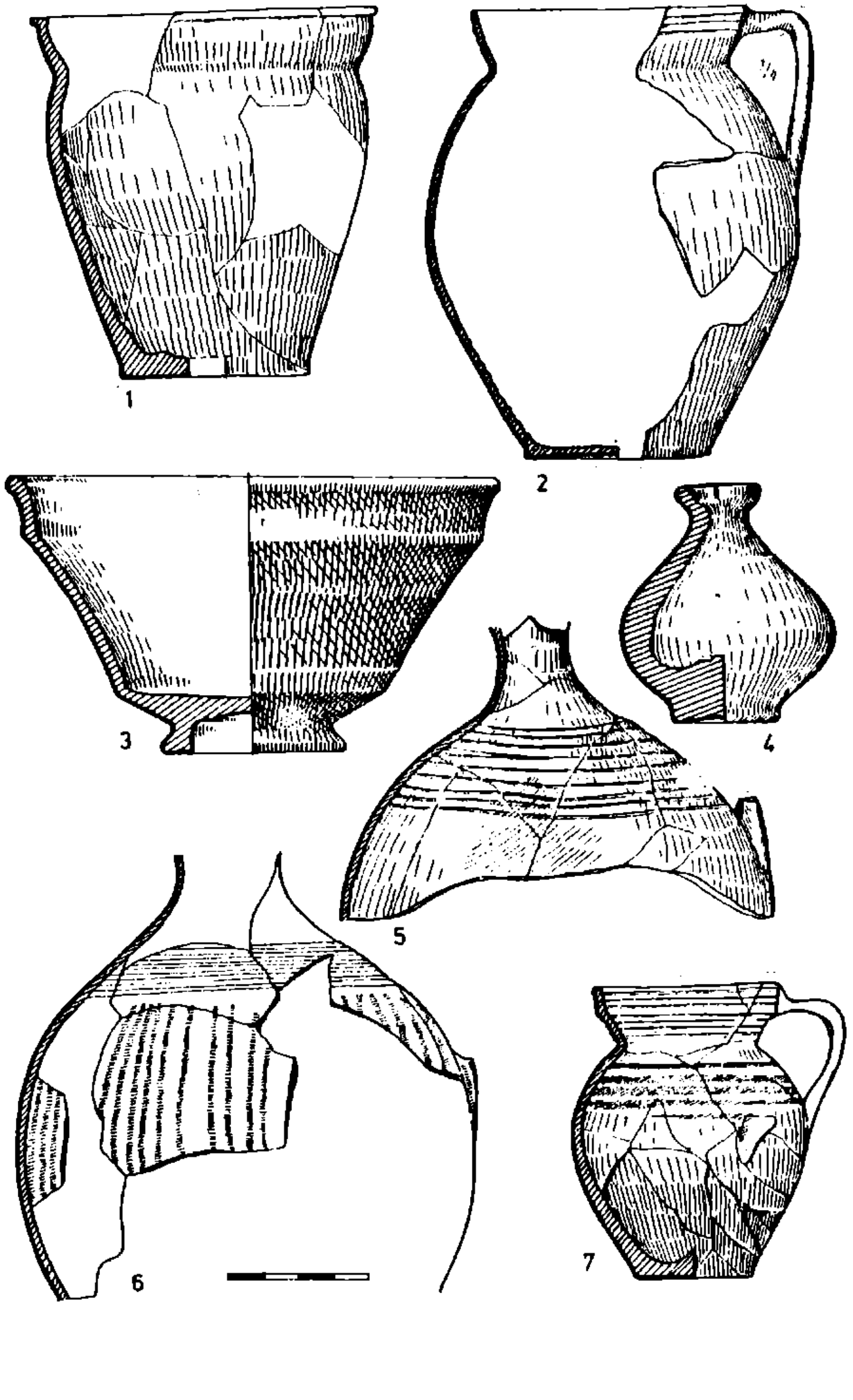

Fig.12.- Ceramică din sec.XV-XVI de la Orașul de Floci.

www.mnir.ro

mult cu cît exemplare asemănătoare au fost găsite și în alte centre medievale, ca Tînganu[38] sau Băneasa-Străulești[39], unde, de asemenea, au fost datate începînd cu jumătatea sec. al XV-lea.

Plăcile decorative, lucrate prin turnare în tipar, constituie o altă categorie a ceramicii ornamentale. Cel mai reușit exemplar descoperit pînă acum la Orașul de Floci este lucrat dintr-o pastă extrem de fină, are partea superioară crenelată și fața decorată cu trei cruci, cu brațele lățite și ajurate cu linii paralele, înscrise în cercuri. Deasupra lor, pe cele trei turnuri, se reîntîlnește cercul cu cruce, de data aceasta brațele crucii fiind unite cu linii paralele în genul pînzei de păianjen. Întregul decor este realizat în relief prin turnarea pastei în tipar (fig. 14). Alte fragmente de plăci decorative, mai puțin reușite din punct de vedere tehnic - pastă și decor -, au de asemenea partea superioară festonată, iar decorul realizat tot prin turnare în tipar, constînd din motive geometrice în relief în formă de rozete sau linii împreunate (fig. 19/1,2).

Ținînd seama de faptul că marea majoritate a ceramicii smălțuite, fragmentară sau întregibilă, găsită pînă acum în cadrul locuințelor de la Orașul de Floci, prezintă în baza inelară cîte două perforații pentru atîrnat pe perete, de calitate excepțională a pastei și decorului, socotim că ceramica smălțuită din această așezare urbană se folosea precumpănitor, dacă nu exclusiv, pentru decorarea pereților locuințelor, ca și discurile ornamentale sau plăcile decorative. Forma dominantă a ceramicii smălțuite este farfuria cu baza inelară cu cîte două orificii apropiate pentru atîrnat, pereții ușor albiați și evazați, marginea lată trasă oblic în afară, cu dimensiunile în general constante: 10 cm înălțime, 29-30 cm diametrul maxim și 9-10 cm diametrul bazei inelare. Interiorul este întotdeauna smălțuit, iar decorul constă în motive geometrice și florale redate cu o gamă foarte variată de culori și nuanțe. Cel mai reușit exemplar pînă acum descoperit îl constituie o farfurie în totalitate întregită, avînd interiorul smălțuit cu fond verde deschis și decorat cu elemente florale și geometrice, constînd din linii incizate și acoperite cu vopsea cafenie, alternînd cu pete și nuanțe de culoare verde, cafeniu și galben (fig. 21). Alt exemplar, fragmentar, are decorul format din romburi, din linii de vopsea cafenie și verde închis și din linii și puncte cafenii. Categoria ceramicii smălțuite este completată de castroane cu baza inelară, perforată sau nu de orificii pentru atîrnat, cu corpu tronconic sau rotunjit și smălțuite în interior în culoare galben-verzuie sau verde și cu dimensiuni relativ mari: 10-11,5 cm înălțime și diametrul maxim de 21-29 cm (fig. 12/3). La acestea se adaugă un castronaș bol de 5 cm înălțime și cu diametrul maxim de 9,5 cm în întregime smălțuit în culoare verde (fig. 11/7) și un capac de vas cu corp bitronconic gol în interior, prevăzut la partea superioară cu buton circular, smălțuit la exterior în culoare verde, înalt de 6,3 cm și cu diametrul maxim de 10,5 cm.

Obiecte din metal, sticlă și piatră sau lut. Cîteva obiecte descoperite în interiorul locuințelor cercetate rețin atenția în mod deosebit. Între acestea semnalăm un zurgălău din bronz, compus din două semisfere lipite, cu diametrul de 4 cm. La partea superioară are lipită tija de

www.mnir.ro

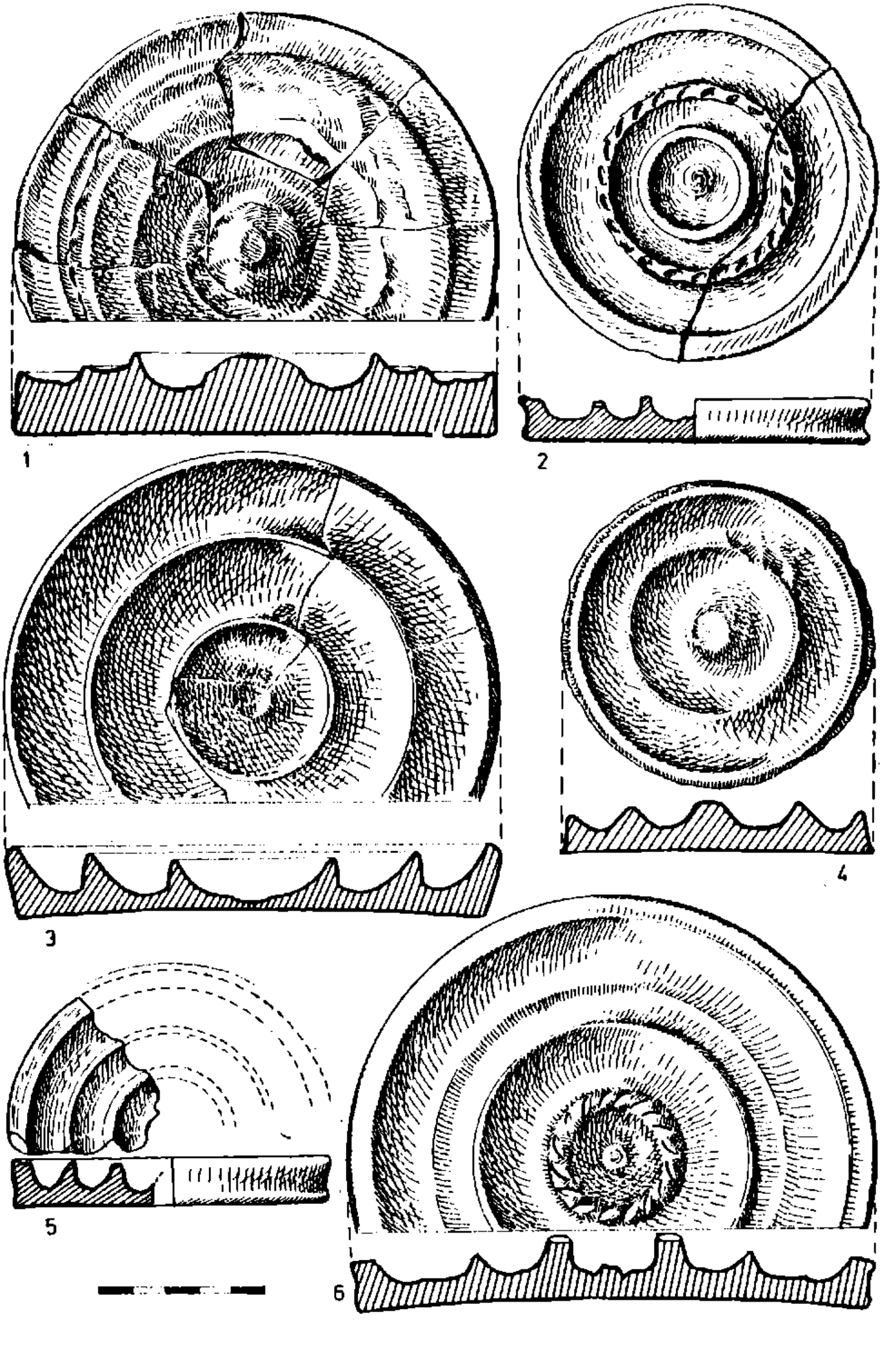

Fig.13.- Discuri ornamentale din sec.XV-XVI de la Orașul de Floci.

www.mnir.ro

prindere perforată, la cea inferioară tăietura specifică cu capete rotunjite (fig.16/1), iar în interior păstrează încă bila de emanare a sunetelor. Zurgălăului de bronz, datat în sec.XV-XVI, i se adaugă o aplică de bronz de harnaşament, circulară, cu diametrul de 8,4 cm, prevăzută cu o perforaţie centrală, urmată de alte trei perforaţii dispuse în triunghi echilateral pentru prindere şi decorată cu linii de cercuri concentrice simple (fig.16/2). Cupa unui splendid pahar de sticlă cu picior, în formă tronconică şi decorată la exterior, în culoare albă şi vişinie, cu doi porumbei afrontaţi pe un bulb în formă de inimă, îmbogăţeşte materialele sec. al XVI-lea. În fine, pentru sfîrşitul aceluiaşi veac, importantă rămîne baza de pistolnic din piatră de calcar, deja menţionată în formă de piramidă cu baza aproximativ pătrată (5 x 4,2 cm). Pe talpa pistolnicului se află un pătrat, în interiorul căruia se găseşte crucea cu piedestal în două trepte şi literele de invocaţie obişnuite în greceşte, redate invers, în negativ, pentru a apărea corect în pozitiv: Ɪ̄C XR Ⲙ KA (IS HR NI KA). Pe cele patru laturi ale pistolnicului se află semne şi inscripţii indescifrabile, cu caractere slavone şi data foarte lizibilă: лѣт з҃р = 7100 ⟨1591, sept. 1-1592, august 31⟩ (fig.20/8). Acestor obiecte li se adaugă altele, de uzanţă curentă, precum cute din piatră pentru ascuţit, cuţite simple din fier, greutăţi de plasă de pescuit de diferite forme, ouă de pasăre (fig.20/3) etc.

dr. Lucian Chiţescu

IV. BISERICA NR.2. Încă din 1976 s-a stabilit că locuitorii aşezării au transformat această zonă a aşezării în cimitir. Alături de mormintele apărute în S XII/1976 au apărut şi temeliile unor ziduri late de 0,80 cm şi înalte de 0,40 cm a căror fundaţie străpungea nivelul de locuire imediată.

Prin secţiunile noi trasate s-a urmărit stabilirea planului acestor ziduri, cît şi întinderea cimitirului pe axul N-S prin prelungirea S XII/1976 spre sud spre fosta albie a Ialomiţei. Astfel a fost trasată S XVIII, lungă de 80 de m, lată de 2 m. Pentru urmărirea zidurilor s-au trasat S XV, S XVI şi S XVII, paralele între ele, lungi de 18-20 m şi late de 1 m, cu un martor de 0,50 m între ele şi orientate spre axul E-V.

Din aceste secţiuni a rezultat că zona cimitirului se întinde dincolo de ziduri, spre sud, pe o suprafaţă lungă de 22 m. Mormintele dezvelite sînt deranjate datorită numărului extrem de mare de înhumări. În această secţiune au fost dezvelite 41 de morminte, în marea majoritate cu inventar compus din monede sau podoabe. Cel mai vechi mormînt este datat cu monedă la jumătatea sec. al XVI-lea, iar cele mai tîrzii sînt datate pe bază de monede turceşti la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea. În cazul mormintelor deranjate, foarte frecvente în apropierea zidurilor, trebuie avute rezerve în legătură cu considerarea monedelor ca făcînd parte din inventarul lor.

Zidurile dezvelite în această vară, în mare parte distruse pînă la fundaţie, se pare că au aparţinut unei biserici cu plan trilobat, cu pronaosul despărţit de naos printr-un zid gros de 75-80 cm.

Naosul avea o formă dreptunghiulară. Pronaosul era poate ceva mai mare, dar întrucît zidurile au fost demontate piatră cu piatră din funda-

www.mnir.ro

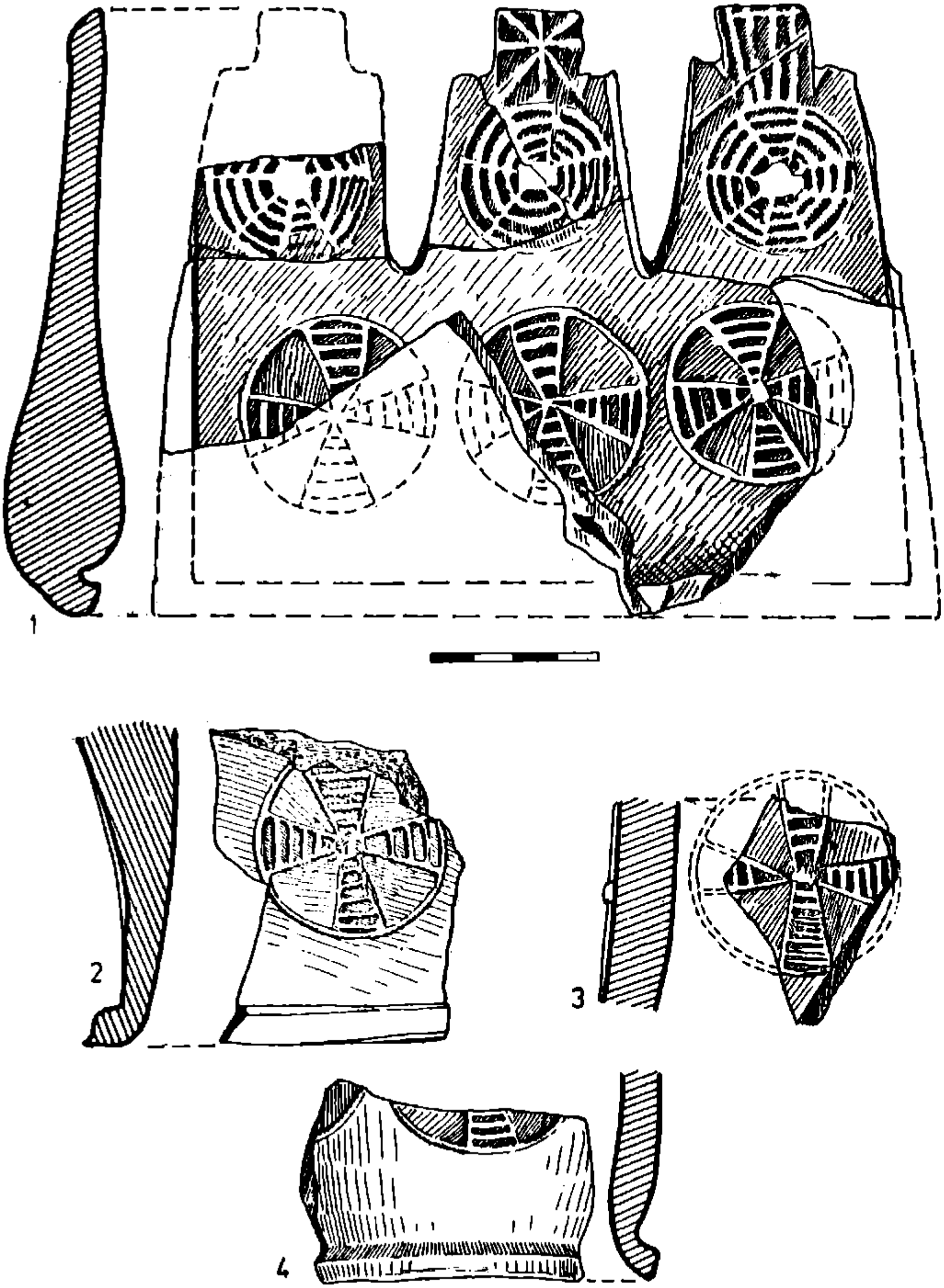

Fig.14.- Fragmente de placă decorativă cu motivul cruciform de la Orașul de Floci, a doua jumătate a sec. al XV-lea.

www.mnir.ro

ţie nu putem stabili cu exactitate forma acestuia. Oricum, în pronaos, lipit de zidul nordic, a fost descoperit un cavou dublu, din cărămidă, parţial distrus. Mormintele au fost răvăşite şi scheletele aruncate unul peste altul. Singurele piese de inventar găsite aici sînt un cercel şi un inel, care, după analogii, pot fi dataţi din sec.XVII-XVIII. Pe de o parte, ţinînd seama de faptul că pînă în prezent cele mai vechi morminte sînt datate pe bază de inventar - monedă sau podoabe - la jumătatea sec. al XV-lea, trebuie să admitem şi existenţa la acea dată a bisericii. Pe de altă parte, se pare că înmormîntările în cimitir au continuat şi după dezafectarea ei, aşa cum reiese de la situaţia a două morminte care sînt săpate în stratul de dărîmătură. Această problemă însă nu va fi precizată decît după cercetarea completă a cimitirului.

În secţiunea S XVIII în afară de limita sudică a cimitirului au mai fost surprinse şi colţurile a două locuinţe de suprafaţă, incendiate, iar între ele o groapă mare (diem. 4 m) menajeră în care, în afara resturilor ceramice din sec. al XVI-lea şi a oaselor de animale, s-au găsit un brăzdar de plug întreg şi un inel de bronz cu placa în formă de trunchi de piramică, în mijlocul căreia se afla locaşul unei pietre rotunde. Brăzdarul de tip simetric are analogii cu cel descoperit la Dragomireşti[40], dar avînd în vedere contextul în care a fost găsit noi îl datăm în sec. al XVI-lea.

În afară de monedele găsite au fost descoperite şi numeroase podoabe: cercei, inele de tipuri variate, copci de prins, ace de bronz pentru maramă, paiete de diferite forme şi dimensiuni, mărgele şi flori de diademă.

Inelele se împart în două categorii: inele cu piatra în cabuşon şi inele cu placa gravată. Inelele cu piatra în cabuşon prezintă la rîndul lor mai multe variante, din care menţionăm întîi pe cel descoperit în inventarul M 28. Inelul are veriga ovală de susţinere turnată împreună cu cabuşonul de formă rotundă, pe care se află montată o piatră cu suprafaţa boltită. Inelul este de argint aurit, datat cu monedă din sec. al XVI-lea (fig.17/14). În M 24 a fost găsit un inel cu veriga plată, cu o şenţuire mediană pe suprafaţa exterioară, cu capetele apropiate şi bătute sub placa cabuşonului înalt, cilindric, cu marginea festonată, cu o piatră vitroasă (fig.17/15). În M 13 şi M 31 au fost găsite inele asemănătoare din punct de vedere al execuţiei verigii, care, de o parte şi de alta a monturii, este decorată cu un motiv în relief format dintr-o rozetă înconjurată de patru frunze stilizate. Cabuşonul este fie de formă ovală, hexagonală, fie dreptunghiulară, cu piatră din sticlă (fig.18/2-5). Inelele care au placa gravată sînt mai puţine, din care menţionăm pe cele descoperite în M 14 şi M 40. Primul este turnat din bronz, cu placa în formă de pecete rotundă, decorată cu un motiv incizat oarecum asemănător cu cel de la inelul descoperit la mănăstirea Comana[41]. Cel de al doilea inel este din argint, cu placa ovală, avînd gravată pe suprafaţa ei două păsări cu cozi foarte lungi (fig.17/12).

Cerceii descoperiţi sînt, de asemenea, de mai multe feluri. În M 33 a fost găsită o pereche de cercei din argint, cu trei pandantive. Pe placa pătrată s-a lipit o montură în formă de turn de piramidă, avînd în centru

www.mnir.ro

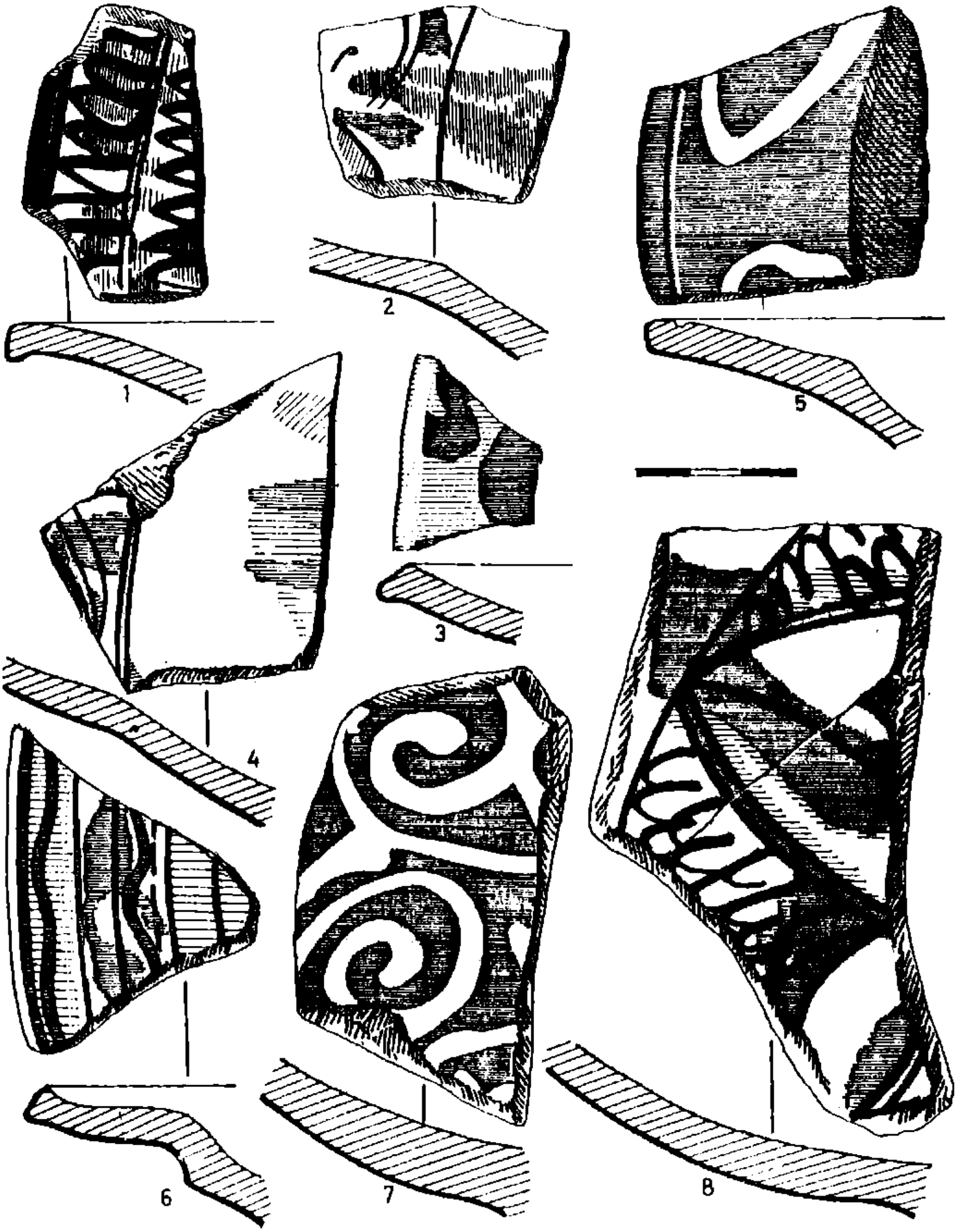

Fig.15.- Fragmente ceramice smălţuite de la Oraşul de Floci, sec.XV-XVI.

www.mnir.ro

o piatră rotundă. Pe latura superioară se află două urechi paralele, pe sub care este trecută o tijă. De tijă se prinde inelul de prindere. Pe partea inferioară se află trei verigi de care se prind trei pandantive-piciòruş terminate cu perle de sticlă în formă de lacrimă (fig.17/8). Variante ale acestui tip de cercei au mai fost descoperite în M 1, 1975, M 4, 1976 (fig.16/4,5).

Alt tip este reprezentat de perechea de cercei din M 13, cu placa în formă ovală traforată şi cu trei cabuşoane rotunde pentru pietre. De această placă sînt prinse prin trei verigi picioruşe-pandantiv (fig.18/6,7), cercei asemănători cu cei din S IX/1976. Mai neobişnuit ca tip sînt perechile de cercei din M 19, M 34, M 35 (fig.17/7), cu corpul lucrat din două benzi de tablă, paralele, cu capetele îndoite în formă de bucle duble. Prin aceste bucle se treceau două tije paralele. De tija superioară se prindea inelul de agăţat, de tija inferioară un pandantiv în formă de tub, conic, terminat cu o mărgea din sticlă verde. Şi, în fine, ultimul tip este reprezentat de cercelul din argint aurit descoperit în cavou. Format dintr-o verigă de sîrmă, care pe partea inferioară are o mărgică formată din sîrmă torsionată şi grupuri de cîte 4 granule în piramidă, fixată la rîndul ei tot cu ajutorul unei sîrme torsionate, răsucite de o parte şi cealaltă pe verigă (fig.18/15).

Acest tip de cercel ca model este cunoscut din sec. al XV-lea[42] şi pînă în sec. XVII-XVIII[43].

Tot ca piese de inventar mai menţionăm şi cele 10 flori de diademă realizate din plăcuţe de granată lipite pe os, descoperite în inv. M 25 (fig.22/1, sec. al XVI-lea) şi care se aseamănă cu cele descoperite la Snagov[44] şi datate tot în sec. al XVI-lea.

Atît inelele, cît şi cerceii nu ating în execuţie valoarea artistică a podoabelor din feudalismul timpuriu. S-ar putea să fie vorba de inele imitaţii din atelierele locale care caută să reproducă, în limita posibilităţilor, frumuseţea pieselor de aur şi argint.

Deocamdată pe baza puţinelor analogii găsite datăm aceste podoabe în cursul sec. XVI-XVII.

Anca Păunescu

V. LOCUINŢA DE PIATRĂ. Un alt sector cercetat în campania arheologică din vara anului 1977 la Piua Petrii se află pe malul drept al vechii albii a Ialomiţei, la 237 m sud de actuala şosea Bucureşti-Constanţa, avînd ca punct de reper pridvorul bisericii de sec. al XVII-lea situat la 71 m spre est.

Alegerea sectorului a fost determinată de blocurile de calcar şi fragmentele ceramice sesizate la suprafaţa solului.

Au fost săpate patru secţiuni paralele, orientate nord-sud cu o uşoară deviere NV-SE, perpendiculare pe şosea.

În prima secţiune dezvelită - S XIV - au apărut două ziduri formate din piatră nefasonată, legată cu mortar slab. Cele două ziduri erau perpendiculare unul pe celălalt, unindu-se dincolo de profilul estic al secţiunii. Pentru surprinderea în continuare a zidurilor şi pentru a preciza rostul lor, s-au trasat lateral, la est şi vest de această secţiune, două casete S XIV A şi S XIV B.

www.mnir.ro

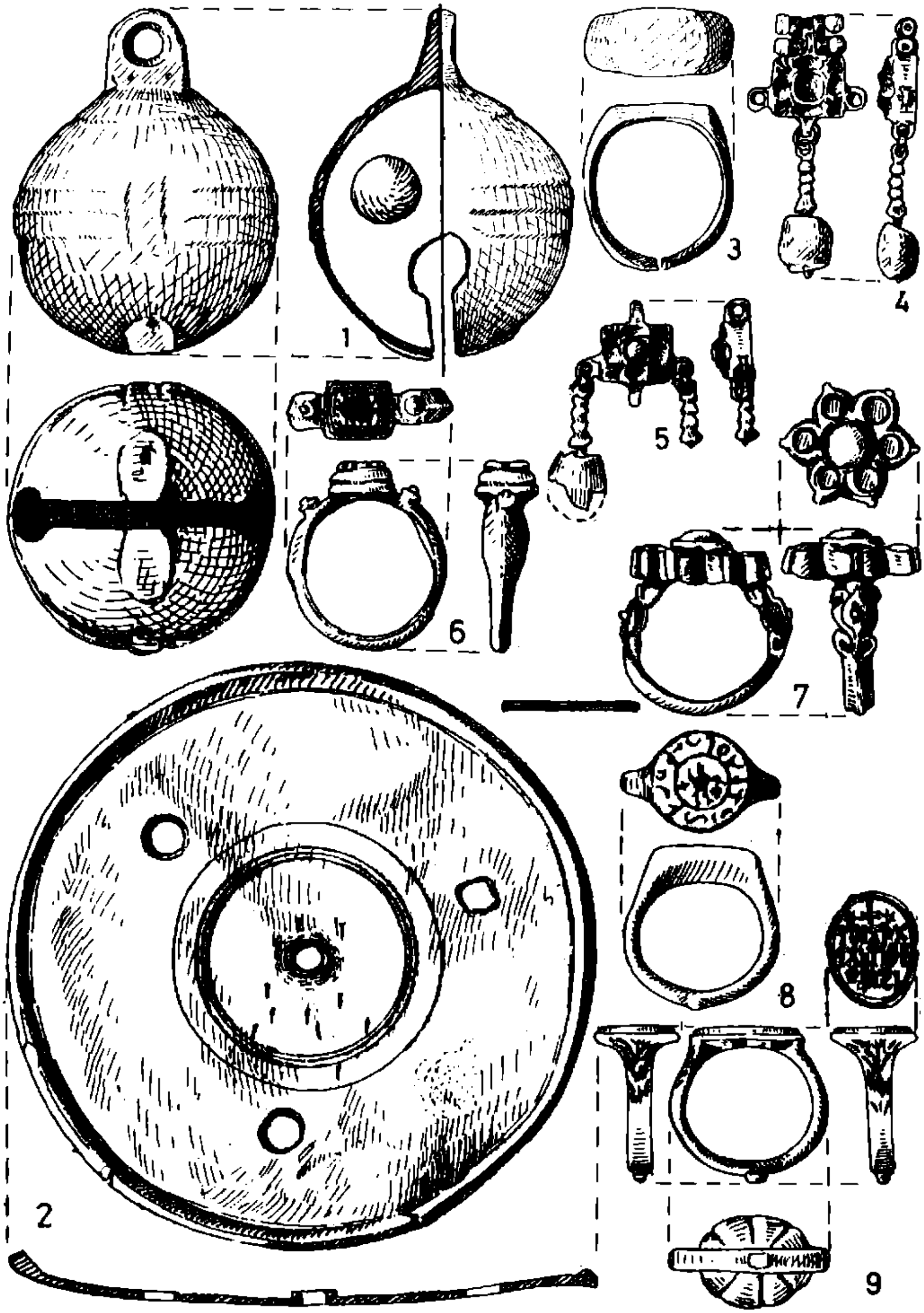

Fig. 16.– Piese din metal şi obiecte de podoabă de la Oraşul de Floci, sec. XV-XVI.

www.mnir.ro

În caseta S XIV A a apărut cel de al treilea zid al încăperii. Zidul are aceeaşi compoziţie ca şi celelalte două menţionate, orientarea est-vest făcînd unghi drept cu zidul din S XIV sub profilul de est al casetei.

A apărut deci o încăpere delimitată de trei ziduri: unul de 4,5 m, iar celelalte două de cîte 3,5 m. Podeaua locuinţei, dezvelită în cele două secţiuni, aducea suficiente probe pentru a concluziona asupra distrugerii prin incendiere a acestei încăperi.

În aceeaşi casetă, între limita sa sudică şi 5 m spre interior, au apărut o serie de pietre nefasonate, de dimensiuni diferite. Suprafaţa destul de mare şi risipirea lor neuniformă îi dau aspectul unui pavaj. Pe acest pavaj au fost găsite trei monede din sec. XV-XVI: a) in dinar unguresc de la Rudolf II - datat 1579; b) o jumătate de gros polonez de la Cazimir IV Jagello (1444-1492); c) o imitaţie de monedă turcească de aramă, ilizibilă, datată cu aproximaţie în sec. al XVI-lea.

Revenind la încăperea menţionată mai sus, amintim că pe podeaua ei a apărut mult moloz (piatră şi cărămidă sfărîmate). La degajarea molozului, în dorinţa de a surprinde cel de al patrulea zid al încăperii, au apărut alte două ziduri, perpendiculare unul pe celălalt şi orientate NE-SV şi respectiv SE-NV. Sistemul de construcţie se prezenta deosebit de cel al zidurilor amintite mai sus. Apărea astfel fundaţia unei alte încăperi, fundaţie din blocuri rectangulare de piatră cu dimensiunile de circa 20 x 24 x 24 cm, foarte frumos fasonate. S-a surprins, de asemenea, podeaua de cărămidă roşie, podea ce acoperă întregul colţ al încăperii din această casetă.

Secţiunea XIV C - situată lateral spre est de caseta menţionată mai sus - a dezvelit în întregime celelalte ziduri ale acestor două încăperi, reuşindu-se în acest fel să se stabilească şi dimensiunile ei. Măsurată pe faţa interioară a zidurilor camera are dimensiuni de 7 x 4 m. Podeaua din cărămidă nu s-a păstrat decît în jumătatea sud-estică a încăperii, fiind distrusă de lucrările agricole contemporane. Menţionăm totodată că în această zonă terenul este în pantă.

În colţul de sud-vest al camerei a fost găsită o sobă de cărămidă cu suprafaţa de 1,60 x 1,80 m (lungimea reală este mai mare, soba intrînd sub profilul estic al secţiunii). De la această sobă s-au putut recupera cîteva cărămizi întregi (14 x 25 x 3 cm), precum şi cîteva fragmente de cahle.

Zidul de sud se pare că prezintă şi intrarea în locuinţă, fapt ce va fi verificat în campania arheologică viitoare. În această zonă a fost descoperit un gros pentru oraşul Danzig, emis de Sigismund I, regele Poloniei, purtînd anul 1539, precum şi trei monede mărunte turceşti, datate la sfîrşitul sec. al XVI-lea.

În interiorul locuinţei, pe pavaj, s-a păstrat o monedă poloneză (jumătate de gros) emisă de Alexandru (1501-1505) pentru Lituania. S-a recoltat, de asemenea, material ceramic destul de variat, dar fragmentar şi neîntregibil (căni cu toartă, oale-borcan din ceramică roşie, uneori cu decor liniar realizat cu vopsea albă, funduri inelare de farfurii smălţuite şi sgrafitate, cahle, ceramică de import). S-a putut totuşi întregi o farfurie cu fundul inelar, smălţuită şi sgrafitată, avînd ca

www.mnir.ro

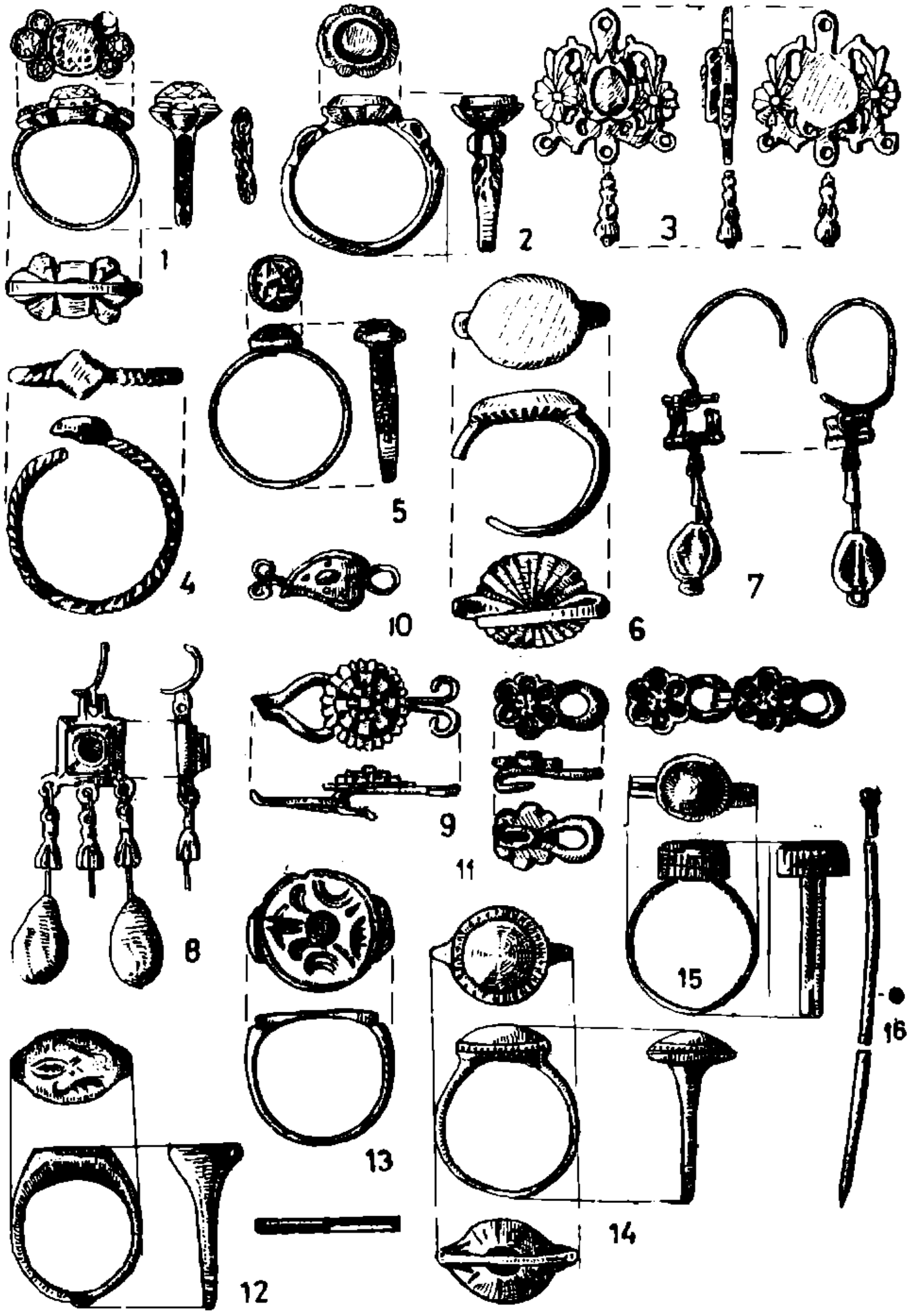

Fig.17.- Obiecte de podoabă din cimitirele de la Orașul de Floci.

www.mnir.ro

decor spirale şi frunze, iar cromatic folosind galbenul, verdele şi brunul.

Concluzionînd cele relatate notăm că în această zonă a fost dezvelită o construcţie civilă cu o suprafaţă de 46 m^2, compusă din două încăperi, dintre care una avînd temelia din blocuri de pietre fasonate, iar cea de a doua, adosată acesteia, cu temelie din piatră nefasonată, legată cu un mortar slab. Elevaţia la ambele încăperi pare a fi fost din cărămidă. Pe baza monedelor, datarea construcţiei cît şi a pavajului se face în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. Faptul că săpăturile anterioare au scos la iveală în Oraşul de Floci doar locuinţe de lemn şi chirpic măreşte importanţa acestei descoperiri. În cazul de faţă este vorba, desigur, de o construcţie de caracter civil, aparţinînd unui personaj de vază al oraşului.

Venera Rădulescu

VI. ÎNCHEIERE. Cu toate că cercetarea sistematică a Oraşului de Floci este încă la început, constatările făcute pînă în prezent, expuse mai înainte, impun de pe acum unele încheieri istorice mai largi. În primul rînd frapează constatarea că cele mai vechi urme de locuire pînă acum sesizate în vatra oraşului nu depăşesc jumătatea sec. al XV-lea, fapt care confirmă întru totul conţinutul izvoarelor scrise ce atestă această aşezare urbană numai începînd cu anul 1431[45] şi infirmă aserţiunile istoriografiei moderne, care plasa în mod nejustificat începuturile oraşului de la gura Ialomiţei în sec.XIV-lea. Constatarea nu trebuie însă să surprindă pe aimeni, întrucît acest oraş n-a apărut decît după cucerirea de către turci a teritoriului românesc dintre Dunăre şi mare în 1417, cînd oraşele din Dobrogea intrau în stăpînirea turcească, iar necesităţile comerţului Ţării Româneşti pe Dunăre şi Marea Neagră cu Orientul impuneau apariţia unui centru urban la Dunăre, în faţa Hîrşovei. Faptul că începuturile Oraşului de Floci sînt atestate atît de izvoarele scrise, cît şi de cele arheologice începînd cu sec. al XV-lea, iar ultimul nivel de locuire din cea mai bine cercetată aşezare feudală din Dobrogea - Păcuiul lui Soare - datează din anii 1421-1422[46], impune şi mai mult această concluzie. Apoi, apariţia şi dezvoltarea relativ tîrzie a acestui oraş, lipsa oricărei urme de fortificaţie şi constatarea că în izvoarele scrise nu apare niciodată denumirea de cetate, ci numele simplu de "Floci" pînă la sfîrşitul sec. al XVI-lea, iar după aceea pe acela de "Oraş de Floci" sau "Oraşul de Floci", impune definitiv Oraşul de Floci ca nume corect al acestei aşezări urbane şi înlătură pentru totdeauna denumirea nejustificată de Cetatea de Floci, care apare numai în scrierile moderne de după dispariţia aşezării[47].

Deopotrivă, stabilirea pe cale arheologică a două importante etape de viaţă înfloritoare a oraşului - a doua jumătate a sec. al XV-lea şi sec. al XVI-lea -, etape marcate şi de incendii pustiitoare, atestate iarăşi paralel prin izvoare scrise şi arheologice, corectează substanţial ideea intrată în istoriografie potrivit căreia în sec. al XVI-lea acest oraş românesc era "în plină decădere"[48].

Din cele prezentate în acest raport a reieşit, credem, cu claritate că şi în sec. al XVI-lea oraşul era în deplină prosperitate, impunătoa-

www.mnir.ro

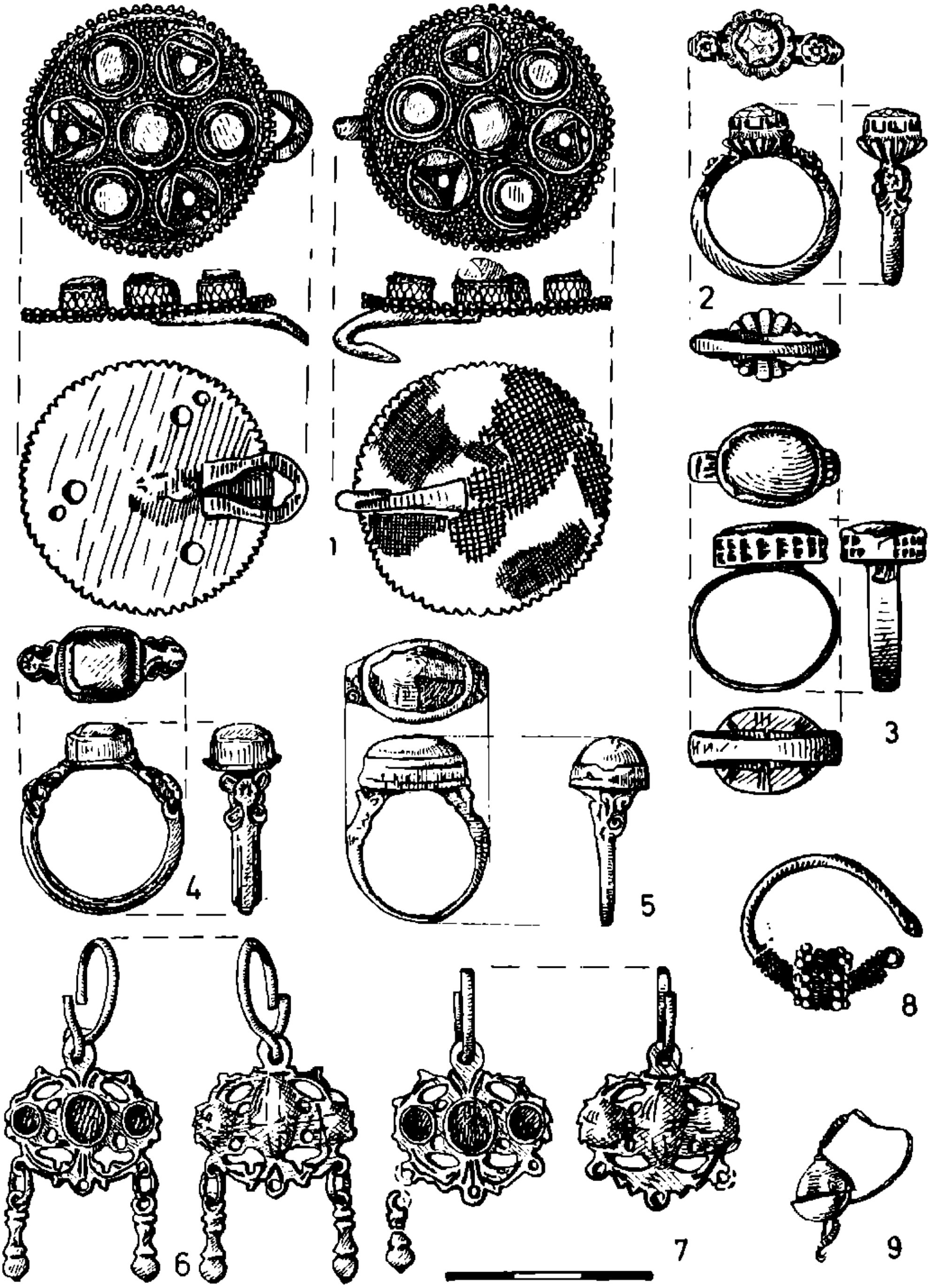

Fig.18.- Obiecte de podoabă din cimitirele de la Orașul de Floci.

www.mnir.ro

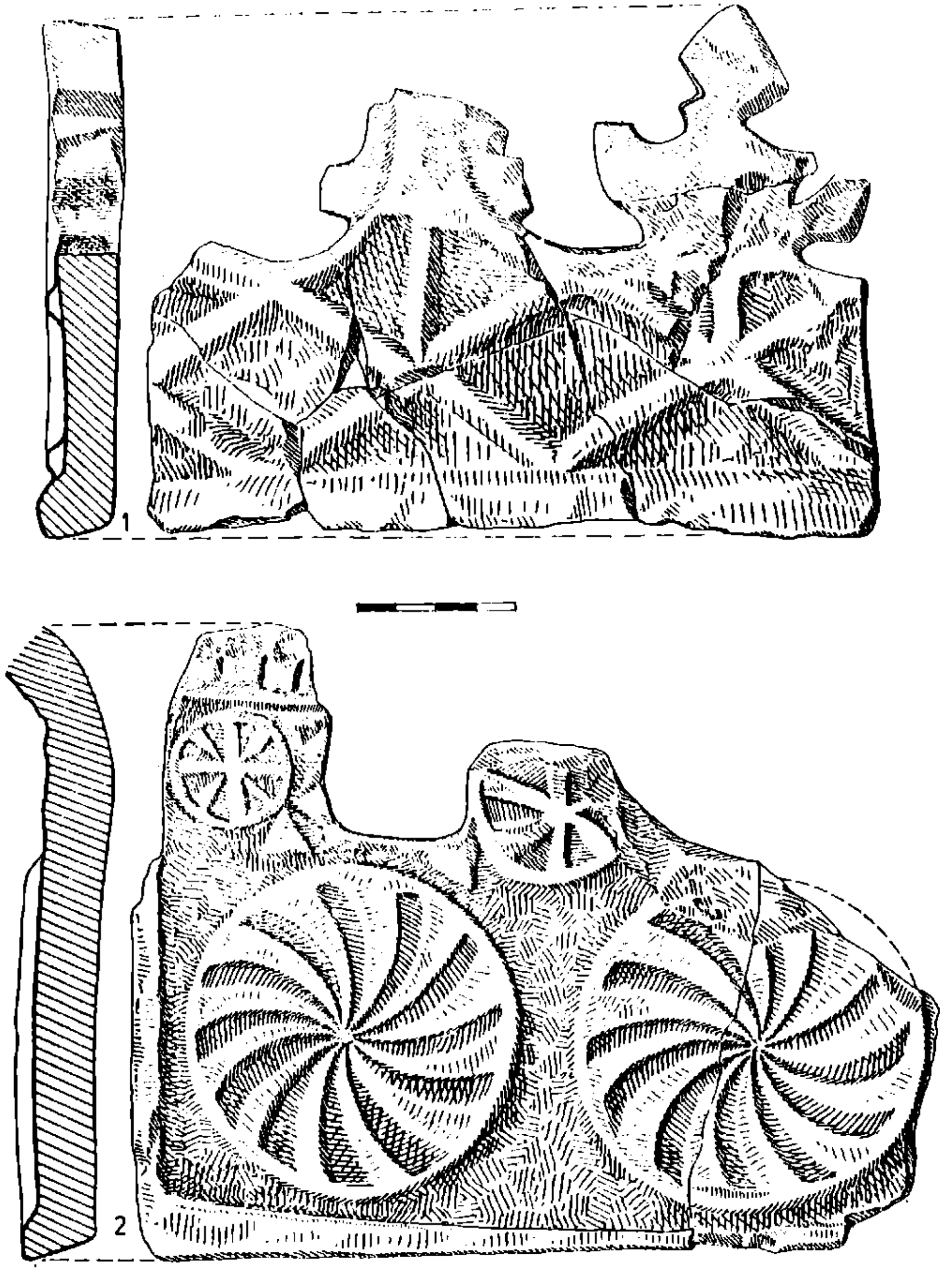

Fig.19.- Fragmente de placă decorativă de la Oraşul de Floci, sec.XV-XVI.

www.mnir.ro

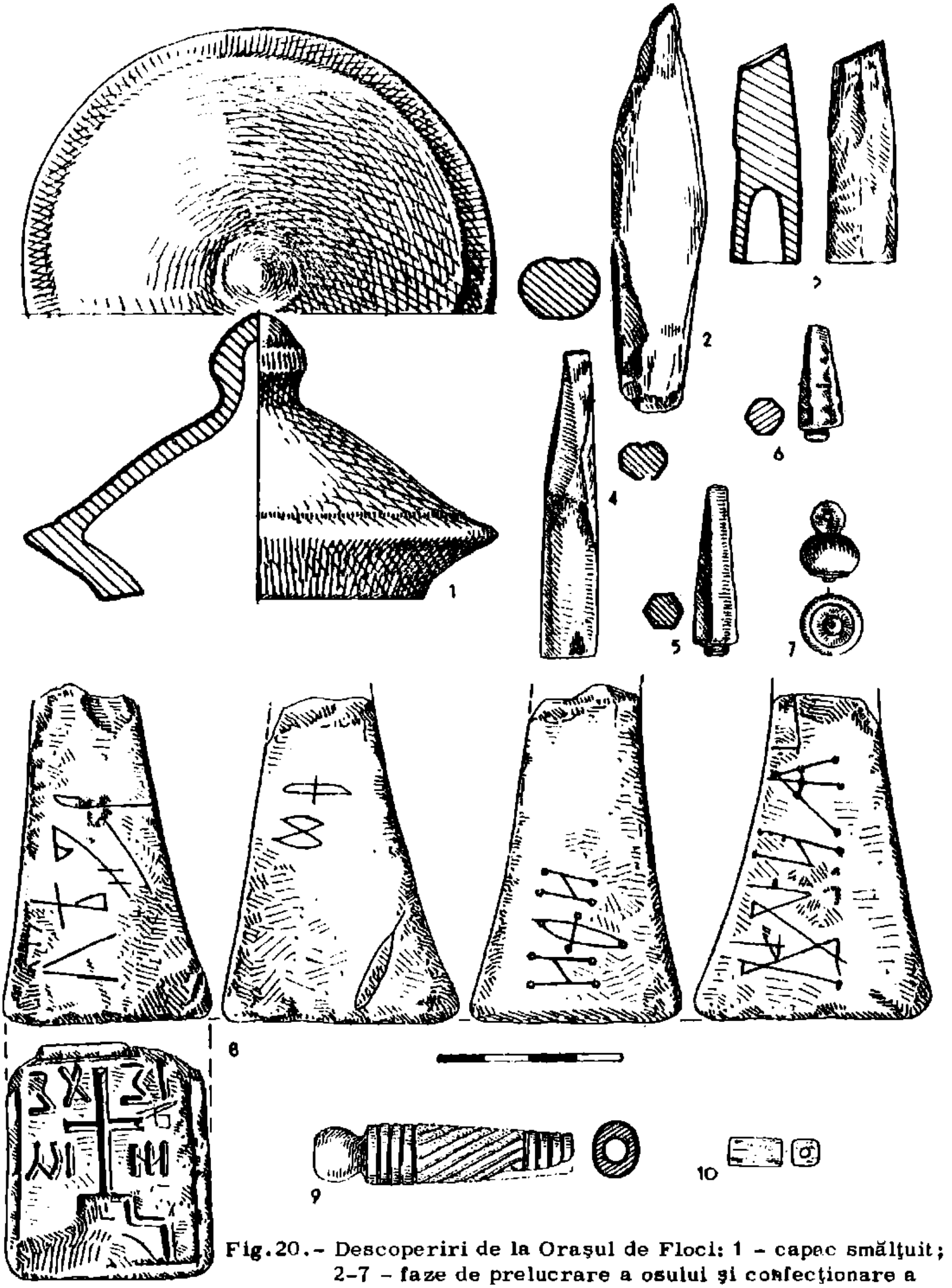

Fig.20.- Descoperiri de la Orașul de Floci: 1 – capac smălțuit; 2-7 – faze de prelucrare a osului și confecționare a nasturilor din cuprinsul atelierului de nasturi din sec. al XVI-lea; 8 – pistolnic din piatră cu inscripție și data 1591-1592; 9 – mîner din os încrustat; 10 – mărgea de sticlă.

www.mnir.ro

Fig.21.- Farfurie smălţuită din cuprinsul locuinţei nr.7 de la Oraşul de Floci, sec.XVI.

www.mnir.ro

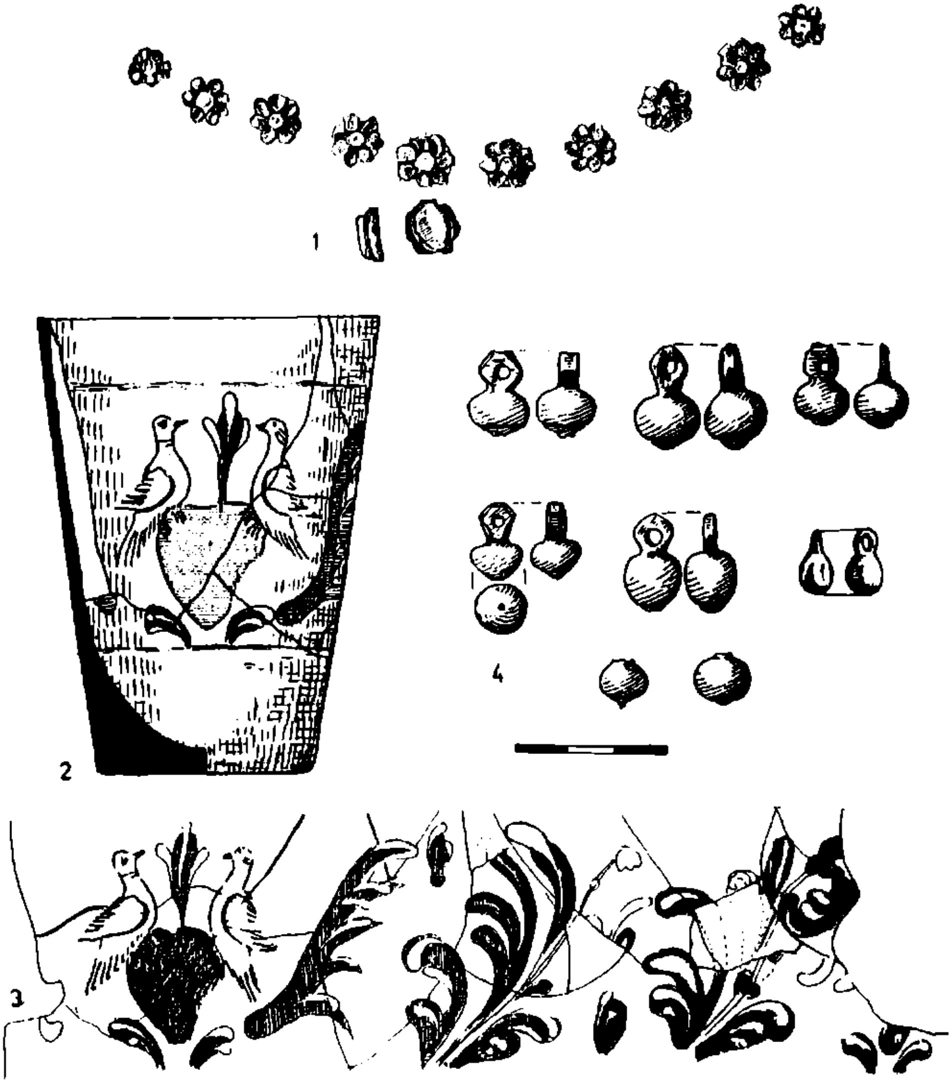

Fig.22.- Aplice pentru pandantiv din stofă (1); pahar de sticlă din sec. al XVI-lea (2); decorul desfăşurat al paharului de sticlă (3); nasturi din os, din sec. al XVI-lea din cimitirul nr.2 (4).

www.mnir.ro

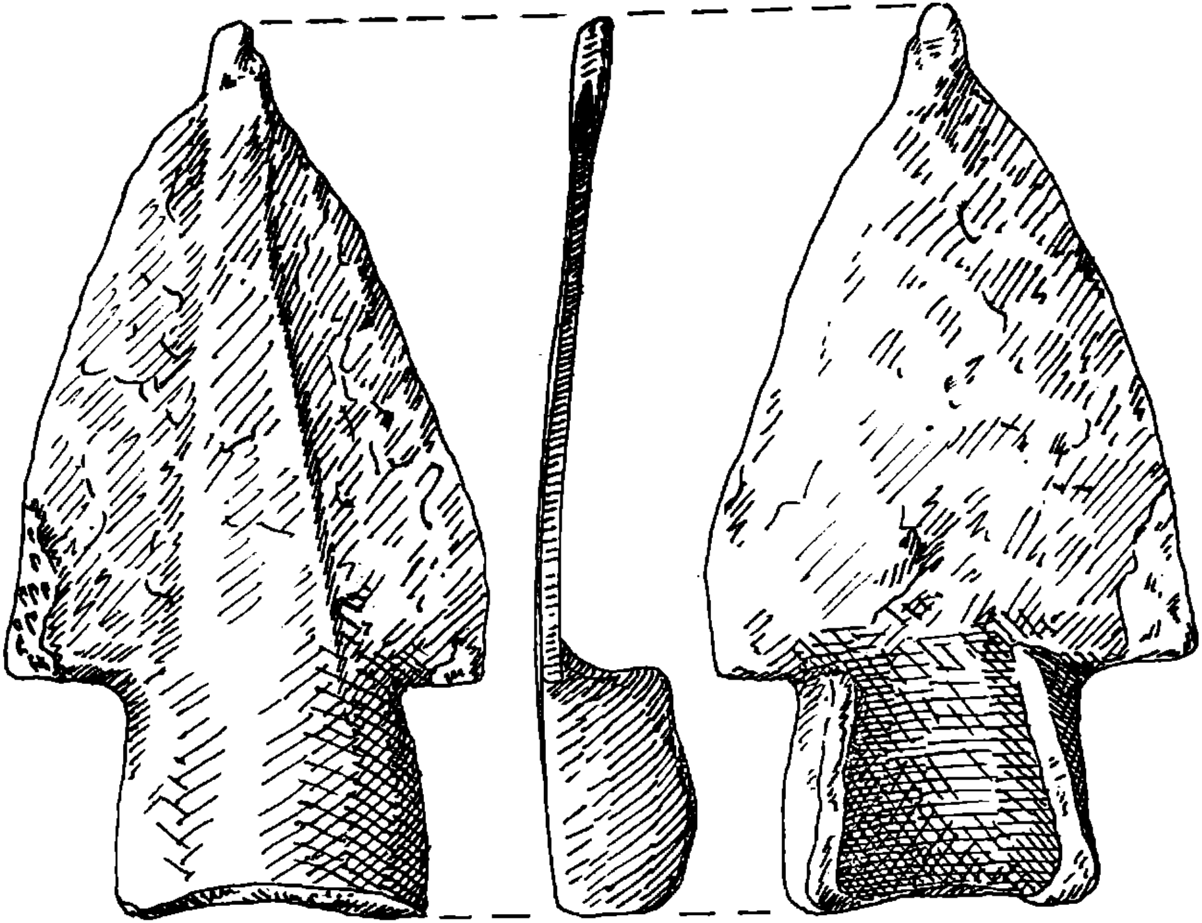

Fig.23.- Brăzdar de plug simetric de la Oraşul de Floci, sec. al XVI-lea.

www.mnir.ro

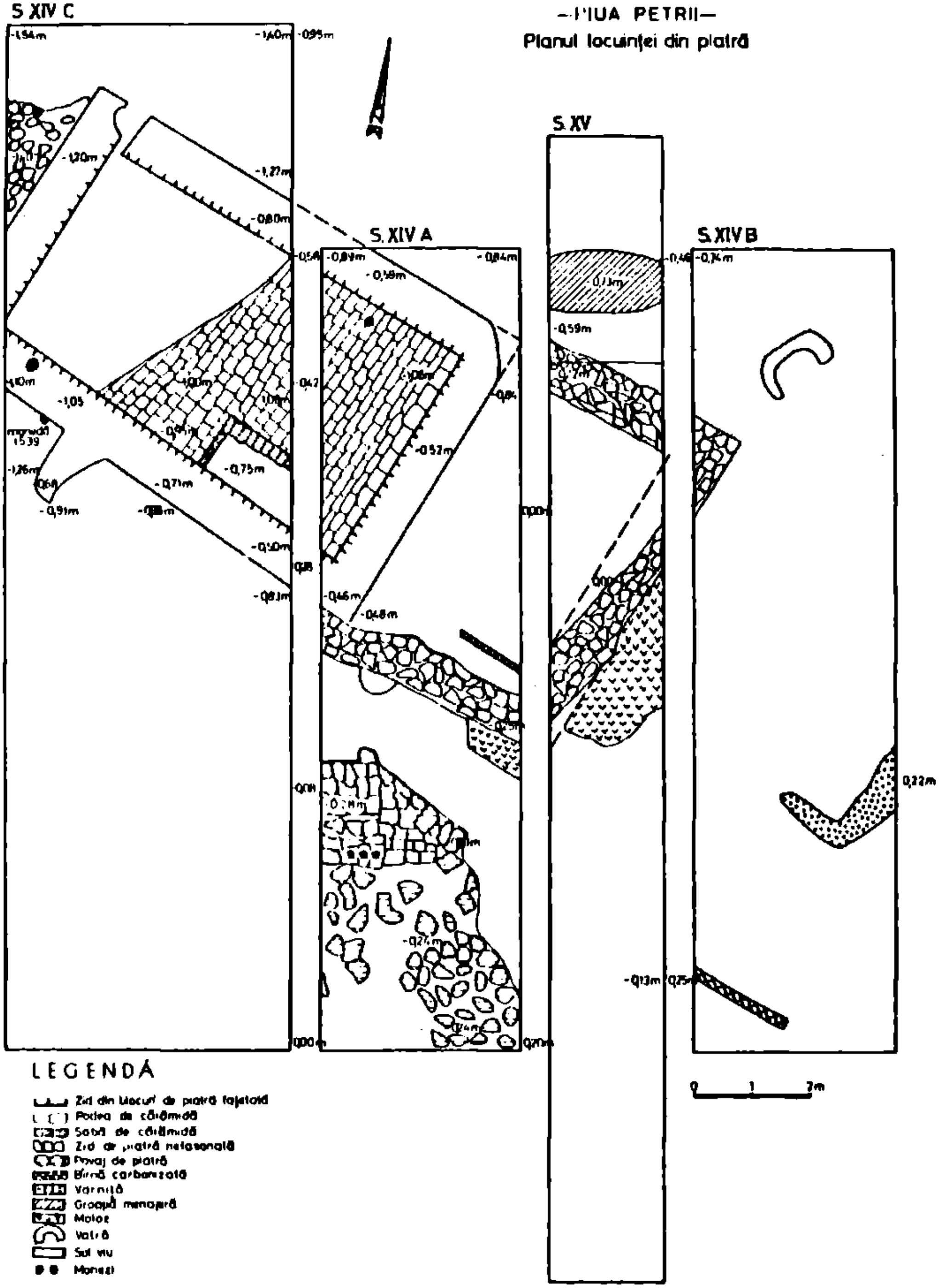

Fig.24.- Planul locuinţei cu temelie din piatră de la Oraşul de Floci, sec. al XVI-lea.

rea locuinţă cu fundaţia din piatră şi podea de cărămidă, celelalte locuinţe mari şi bogate, monumentele de cult sau prosperul atelier de confecţionat nasturi făcînd din plin dovada în acest sens. Monumentele de cult şi pistolnicul datat în 1591-1592 nu pot să nu ne amintească activitatea intensă de la Oraşul de Floci care a determinat, între altele, ca preotul Neaguslav, din oraşul celui dintîi unificator al ţărilor române în evul mediu, să fie trimis de marele domn la biserica din Schei, ca ajutor al protopopului Braşovului[49]. După destrămarea, prin intervenţie străină, a operei realizate de cel mai de seamă fiu al Oraşului de Floci, pe "popa Neaguslav protopopul" îl regăsim iarăşi în oraşul a cărei istorie ne reţine atenţia, unde la 26 ianuarie 1614 scrie actul prin care "Constantin judeţul şi 12 pîrgari şi cu oameni buni orăşani de Oraş de Floci" întăresc unui oarecare Stanciu locuri de grădină la marginea oraşului[50]. Tot aşa, bogăţia inventarului mormintelor cercetate din sec. XVII-XVIII atestă convingător prosperitatea oraşului şi la sfîrşitul feudalismului, la fel cum izvoarele scrise consemnează des organele de conducere ale oraşului în această vreme. De pildă, la 27 ianuarie 1613 este menţionat "Capotă, judeţul din Oraşul de Floci", acţionat în judecată cîştigată de mănăstirea Mărgineni pentru stăpînirea unei părţi a satului Blagoieşti din apropierea oraşului[51], la 26 ianuarie 1614, după cum am văzut, "Constantin judeţul şi cei 12 pîrgari", iar la 25 aprilie 1643 întîlnim pe "Răzvan căpitan, ispravnicul Oraşului Floci"[52]. În fine, decăderea şi apoi încetarea existenţei oraşului la sfîrşitul sec. al XVIII-lea, ca urmare a deselor lupte şi pustiiri străine prilejuite de războaiele ruso-turce din a doua jumătate a aceluiaşi secol, sînt dovedite plenar de faptul că ultimele înmormîntări datează în jurul anului 1800.

Iată, aşadar, foarte lapidar expuse, numai cîteva din încheierile care demonstrează necesitatea amplificării în viitor a eforturilor umane şi materiale pentru cercetarea cît mai complexă a acestui important centru urban medieval românesc dispărut, unul din puţinele care oferă condiţii optime de lucru, întrucît nu este suprapus de construcţii moderne care să stînjenească activitatea de cercetare cît mai complexă.

dr. Lucian Ghiţescu

NOTE

1 În legătură cu aceasta, vezi DAN M. ILIESCU, Un vechi oraş dispărut: Cetatea de Floci (încercare de monografie), Bucureşti, 1930; mai nou, NICOLAE CONOVICI, Delimitarea teritoriului Oraşului de Floci în vederea ocrotirii vestigiilor arheologice, în "Revista muzeelor şi monumentelor", an. XII, 2, 1975, p. 63 şi urm.

2 Sondajul arheologic făcut aici cu ani în urmă de Nicolae Constantinescu a rămas fără nici o consemnare.

3 Cercetările de suprafaţă efectuate de colectivul Muzeului de Istorie din Călăraşi în anii 1961, 1965 şi 1968 au condus la recoltarea de pe vatra vechiului oraş a unui valoros material arheologic, care a îm-

www.mnir.ro

bogăţit colecţiile muzeului călărăşean. În cadrul acestuia se remarcă ceramica smălţuită şi nesmălţuită, cahle şi discuri ornamentale; 7 vase din aramă, din care 5 datate în 1703 (2 exemplare pe care apare şi numele meşterului scris cu caractere greceşti: Vasile Dimokina); 1706 (2 exemplare) şi 1709 (1 exemplar); două tezaure monetare medievale, primul format din 194 monede poloneze şi lituaniene de la Ştefan Bathory (1575–1586) şi Sigismund III Wasa (1587–1632) cu cea mai recentă monedă din anul 1607, iar cel de-al doilea tezaur se compune din 638 monede de argint cu emisiuni diferite (poloneze, lituaniene, ungureşti, austriece, transilvănene), cele mai noi exemplare fiind emise în anul 1632. Un al treilea tezaur monetar, aflat acum în colecţiile Muzeului de Istorie al R.S.România, a fost descoperit cu prilejul lucrărilor de lărgire a actualei şosele Ţăndărei-Giurgeni. El se compune din circa 300 monede turceşti din argint din a doua jumătate a sec. al XV-lea. (Informaţie de la C.Ştirbu şi P.Stancu, care studiază acest ultim tezaur, şi cărora le mulţumim pentru informaţia dată).

4 Cercetările arheologice la care se referă prezentul raport au fost efectuate în intervalul 19–30 septembrie 1975 de un colectiv format din dr. Lucian Chiţescu (responsabil), Anca Păunescu şi Alexandru Nemoianu de la Muzeul de Istorie al R.S.România şi Nicolae Conovici de la Muzeul de Istorie din Călăraşi (membri); în perioada 5 iulie – 2 august 1976 colectivul a cuprins pe dr.Lucian Chiţescu (responsabil) şi Anca Păunescu de la Muzeul de Istorie al R.S.România, Nicolae Conovici şi Radu Lungu de la Muzeul de Istorie din Călăraşi; în perioada 10 iulie – 3 august 1977 colectivului din 1976 i s-a adăugat Venera Rădulescu de la Muzeul de Istorie al R.S.România, şi o perioadă mai scurtă Petre Manucu-Adameşteanu de la Muzeul judeţean "Delta Dunării" – Tulcea.

5 Respectarea adevărului ne obligă să consemnăm sprijinul deplin primit de colectivul de cercetare din partea oficialităţilor locale, în mod deosebit din partea primarului comunei Giurgeni, tovarăşul Andrei Păţeanu, căruia îi exprimăm deplinele noastre mulţumiri.

6 D.V.ROSETTI, Vestigiile feudale de la Suslăneşti (jud.Argeş), în BMI, 41, 1972, 2, p.30–31.

7 P.I.PANAIT, M.TURCU, I.CONSTANTINESCU, P.I. CERNOVODEANU, Complexul medieval Tînganu. Cercetări arheologice, numismatice şi istorice, în CAB, II, 1965, p.245–257. Biserica mănăstirii Tînganu a fost refăcută de mai multe ori, încît nu se mai poate stabili azi tipul de zidărie folosit iniţial.

8 D.V.ROSETTI, P.I.PANAIT, Cercetări privind ctitoria brîncovenească Sf. Gheorghe Nou din Bucureşti, în MIMB, VI, 1968, p.97–118.

9 N.GHIKA-DUDEŞTI, L'ancienne architécture religieuse de la Valachie. Essai de synthèse, în BCMI, XXXV, 1942, 1–2, p.19.

10 PETRE DIACONU, SILVIA BARASCHI, Păcuiul lui Soare. Aşezarea medievală (secolele XIII–XV), II, Bucureşti, 1977, p.123–124 şi fig.97/21 şi bibliografia de la nota 72.

www.mnir.ro

11 N.GHIKA-DUDEŞTI, op.cit., p.25-28.
12 Ibidem, p.30-32.
13 Ibidem, p.10, 19.
14 Cele două registre de arcaturi se întîlnesc de la mijlocul sec.al XV-lea la biserica mănăstirii Snagov (ibidem, fig.49,51), dar brîul despărţitor apare abia la biserica mănăstirii Dealu (1502), (ibidem, p. 21 şi fig.48). Alte analogii ne furnizează bisericile mănăstirilor Bucovăţ (1570), Mărcuţa (1593), Mihai Bravu (1594), Flămînda (1630), Plătăreşti (1646), Mitropolia Bucureşti (1655) etc. (vezi ibidem, fig. 123, 130, 131, 167, 200, 214).
15 Ibidem, p.30-32.
16 M.CONSTANTINIU, P.I.PANAIT, I.CRISTACHE PANAIT, Şantierul arheologic Băneasa-Străuleşti, în CAB, II, 1965, p. 196-199; P.I.PANAIT, M.TURCU, I.CONSTANTINESCU, P.I. CERNOVODEANU, în CAB, II, 1965, p.264-265.
17 N.CONOVICI, loc.cit., p.67.
18 Pentru depunerea vaselor de ofrandă în mormintele medievale din Ţara Românească vezi D.V.ROSETTI, Moneda şi podoaba în ritualul funerar din Ţara Românească în veacurile XIII-XIV, în StCom Piteşti, 1971, p.187; idem în BMI, 41, 1972, 2, p.34.
19 GH.CANTACUZINO, Unele probleme privind aşezările medievale muntene în lumina cercetărilor arheologice de la Cernica, în SCIV, 14, 1963, 2, p.363 cu n.3 şi fig.2,3.
20 În legătură cu inelele-verighetă, bine cunoscute în cimitirele medievale din Ţara Românească, vezi M.CONSTANTINIU, P.I.PANAIT, I.CRISTACHE PANAIT, op.cit., p.212 şi fig.110/2;D.V.ROSETTI, op.cit., p.34-35 şi fig.5/4,9 şi 6/10.
21 Monedele descoperite în 1975 au fost determinate de cercetătoarea Maria Chiţescu de la Institutul de Arheologie Bucureşti, căreia îi mulţumim şi pe această cale.
22 DAN M.ILIESCU, op.cit., p.10; N.IORGA, Însemnări, în BCMI,24, 1931, fasc.67, p.45.
23 CONSTANTIN C.GIURESCU, Istoria românilor, vol.III, partea a II-a, Bucureşti, 1944, p.497, fig.9; N.CONOVICI, op.cit., p.64 şi n.18.
24 GH.I.CANTACUZINO, SCIV, 22, 1971, 2, p.283, fig.13/8-23.
25 Pentru cele anterioare vezi O.ILIESCU, RESEE, 15, 1972, 2, p. 355-361.
26 B.MITREA şi C.PREDA, SCIV, 6, 1955, 3-4, p.636, fig.10.
27 D.POPESCU şi D.V.ROSETTI, Materiale, 6, 1959, p.713,fig.14/7.
28 Informaţie Anca Păunescu şi N.Conovici.
29 P.DIACONU şi SILVIA BARASCHI, op.cit., II, p.121.
30 DAN M.ILIESCU, op.cit., p.11-12.
31 Pentru acest eveniment, vezi MIHAIL COSTĂCHESCU, Arderea tîrgului de Floci şi a Ialomiţei în 1470, Iaşi, 1935, p.151.
32 Inscripţiile slavone şi data au fost cercetate şi transcrise de colegul Alexandru Ligor, căruia îi mulţumim şi cu acest prilej.
33 Este menţionată, astfel rezistenţa opusă de 60 de oşteni unguri tri-

www.mnir.ro

mişi la Oraşul de Floci să-l apere împotriva a 2 000 de turci veniţi să-l prade, înainte de a veni pedestraşii lui Mihai Viteazul,N.IORGA, Istoria lui Mihai Viteazul, Bucureşti, 1968, p.142.De asemenea,este menţionată în izvoarele scrise o luptălîngă Oraşul de Floci înaintea celei de la Hîrşova din 1 ianuarie 1595. CONSTANTIN C.GIURESCU, Istoria românilor, II, 1, Bueureşti, 1937, p.243. Seliştea Vaideei, de lîngă Oraşul de Floci, "a fost pustie, fără oameni, încă din zilele răposatului Mihai voievod", afirmă un document din martie 1614 de la Radu Mihnea, DIR, veac.XVII, B. Ţara Românească, II (1611-1617), p.264.

34 DRH, B. Tara Românească, I (1247-1500), Bucureşti, 1966, p.131.

35 DIR, veac.XVI, B. Ţara Românească, I (1501-1527), p.25, 41.

36 DIR, veac.XVII, B.Ţara Românească, IV (1621-1625), p.143.

37 PANAIT I.PANAIT, Complexul medieval Tînganu, în CAB, II,Bucureşti, 1965, p.251, fig.1.

38 Ibidem, p.249, fig.11/2.

39 Idem, Şantierul arheologic Băneasa-Străuleşti (Aşezarea feudală), în CAB, II, Bucureşti, 1865, p.218, fig.116.

40 V.BREBECARU, Unelte de arat din epoca feudală din jud. Dîmboviţa, în "Valahica", 1969, p.84, pl.3/1; N.ERDOIU, P.GYULAI, Evoluţia plugului în ţările române în epoca feudală, în "Acta Musei Napocensis", II, 1965, p.313.

41 LIA MILENCOVICI BĂTRÎNA, Podoabe din necropola fostei mănăstiri Comana, în BMI, XLII, 2, 1973, p.12, fig.3 (inel sigilar din billon, sec. al XIV-lea); vezi şi inelul de la Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti, descoperit la Snagov, argint, sec.XV-XVI, în expunere.

42 AL.BĂRCĂCILĂ, Monede şi podoabe descoperite în termele de la Drobeta, în Materiale, V, 1958, p.780, fig.3/1-3; D.POPESCU, D.V.ROSETTI, Săpăturile de la Retevoieşti, în Materiale,VI,1959, p.713, fig.14/8.

43 Exemplar aproape identic în tezaurul descoperit la Suceava,sec. al XVII-lea, expus la MIRSR.

44 D.V.ROSETTI, Săpăturile arheologice de la Snagov I, Publicaţia muzeului municipal Bucureşti, Bucureşti, 2, 1935, p.42, fig.71; J. HOLBRIGL, Arch.Ertesitö, 1934, p.101-105.

45 Prima menţiune documentară a acestui oraş datează din 1431,într-un document prin care Dan II, domnitorul Ţării Româneşti, reînnoind privilegiul comercial al braşovenilor, se adresează "tuturor tîrgugurilor domniei mele şi vămilor: rucărenilor şi cîmpulungenilor şi arghişanilor şi brăilenilor şi buzăianilor şi flocenilor şi cetăţii de la Cîmpulung...", DRH, B. Ţara Românească, I (1247-1500),Bucureşti, 1966, p.131.

46 PETRE DIACONU, SILVIA BARASCHI, Păcuiul lui Soare..., vol. II, p.10.

47 DAN M.ILIESCU, op.cit., p.7.

48 Istoria României, II, Bucureşti, 1962, p.835.

49 CONSTANTIN C. GIURESCU, Istoria românilor, II, 1, Bucureşti, 1937, p.264.

www.mnir.ro

50 DIR, veac.XVII, B.Ţara Românească, II (1611-1617), p.241.
51 Ibidem, p.245.
52 NICOLAE STOICESCU, Despre organizarea pazei hotarelor în Ţara Românească în sec.XV-XVII, în SMIM, IV, 1960, p.218.

Date preliminare antropologice asupra materialului osteologic uman descoperit la Oraşul de Floci.

Expertiza de mai jos se referă la datele preliminare obţinute din studiul materialului osteologic uman provenit de la două necropole medievale pe care le prezentăm mai jos.

1. Necropola medievală din sec.XVI-XVII descoperită în punctul "Mănăstire". Au fost descoperite 47 de morminte, dintre care vor fi analizate doar 35, celelalte fiind într-o stare de conservare foarte slabă. Analiza inventarului arheologic deosebit de bogat face obiectul unui studiu separat.

Din cei 35 de subiecţi, şaisprezece sînt bărbaţi, opt sînt femei şi unsprezece sînt copii. Ei se încadrează în următoarele limite de vîrstă:

- bărbaţii aparţin categoriei adult-matur I-II, adică au decedat între 30 şi 55 de ani (± 5 ani);
- femeile se încadrează în categoria adult-matur I, deci au decedat între 25 şi 35 de ani (± 5 ani), cu două excepţii în jur de 60 de ani (senil);
- copii însă aparţin următoarelor grupe de vîrstă: infans I(0-7 ani), cu ponderea în subgrupa 3-7 ani; infans II (7-14 ani).

În prima grupă avem şapte copii, iar în cea de a doua doar patru.

Talia indivizilor studiaţi variază la bărbaţi între 162,7 cm şi 175,8 cm, iar la femei între 151,5 cm şi 163,4 cm.

Ca mărime, formă şi tip antropologic, eşantionul este extrem de omogen, cu excepţia subiecţilor M 84, 93 şi 101 care fac o notă aparte[1]. Femeile sînt gracile, ca formă şi mărime armonios echilibrate, bărbaţii oscilînd uşor între formele gracile şi cele uşor robuste.

Tipul mediteranean, gracil, omogen, reprezentat în acest lot, face ca aceşti indivizi să se detaşeze categoric de subiecţii care reprezintă "Necropola I-a" de la Piua Petrii.

Cîţiva indivizi, ca tip de masticaţie şi gradul de prognatism, se apropie de formele medii descoperite în necropolele medievale de la Grozăveşti[2] (sec. al XVI-lea) şi Olteniţa-Renie (sec. al XVI-lea)[3].

Putem face o apropiere ca formă, mărime şi tip între subiecţii studiaţi mai sus şi cei studiaţi de noi în necropola feudală de la Cîmpulung-Argeş (Negru Vodă), mă refer la un lot de 120 de morminte.

2. Necropola a II-a de la Piua Petrii - sec.XVI-XVIII. Eşantionul care ne-a fost trimis pentru studiu este format din 42 de înhumaţi şi 2 reînhumaţi.

Caracteristicile biologice specifice, studiate la aceşti subiecţi, au permis estimarea sexului şi vîrstei după cum urmează:

www.mnir.ro

– unsprezece morminte aparţin bărbaţilor în vîrstă de aproximativ 20-60 ani (± 5 ani);

– şaisprezece morminte au aparţinut unor femei care au decedat între 20 şi 50 de ani (± 5 ani);

– copiii aparţinînd grupei infans I (0-7 ani) sînt în număr de opt, iar în grupa infans II (7-14 ani), un singur subiect;

– avem un singur mormînt de adolescent (14-20 de ani);

– un număr de şapte morminte aparţin unor adulţi cu sexul nedeterminabil, dat fiind starea foarte proastă de conservare.

Dacă la necropola descoperită în punctul "Mănăstire" studiul aparatului dento-maxilar ne-a oferit surpriza de a putea remarca un aspect patologic redus, cu uzuri dentare de gradul I-II, indivizii studiaţi în "Necropola a II-a" prezintă toate formele de carii, granuloame, edentaţii parţiale şi totale, indicile global de intensitate al maladiei fiind foarte ridicat. Tot la acest ultim eşantion de indivizi, la nivelul treimii superioare a feţei unii subiecţi prezintă devieri şi deformări datorită unor lovituri foarte vechi cicatrizate.

Talia indivizilor studiaţi în "Necropola a II-a" oscilează între limitele 155,2 cm şi 174,2 cm la bărbaţi, iar la femei între 142,8 cm şi 161,5 cm.

Ca formă, mărime şi tip antropologic eşantionul se încadrează în grupa europoidă, cu variaţii tipologice mari, dar cu predominenţa tipului mediteranoid.

Se pot face aprecieri ca mărime, formă şi tip între subiecţii studiaţi pînă în prezent din această necropolă şi cei de la Olteniţa-Renie şi Cîmpulung-Argeş (Negru Vodă), dar nu putem face comparaţie cu materialul osteologic uman desceperit în necropola din sec. XVI-XVII de la Măneşti-Buftea, dat fiind starea proastă de conservare a acestuia.

În acest studiu au fost prezentate datele preliminare, rezultate în urma cercetării antropologice a celor două eşantioane. Cercetarea exhaustivă a celor două necropole va lărgi cadrul problemelor luate în discuţie.

Laurenţia Georgescu

NOTE

1 Scheletele M 84, 93 şi 101 vor face obiectul unei analize separate.

2 LAURENŢIA GEORGESCU, Necropola feudală de la Grozăveşti, în "Studii de antropologie", tom.13, 1976, p.11-13.

3 DONE ŞERBĂNESCU şi LAURENŢIA GEORGESCU, Necropola feudală de la Olteniţa, în Ilfov – file de istorie, vol.I, (sub tipar).

www.mnir.ro

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À PIUA PETRII (LA VILLE DE FLOCI) DÉP. DE IALOMIŢA

Résumé

Les recherches archéologiques effectuées entre 1975–1977 à Piua Petrii, dép. de Ialomiţa, ont permis l'identification des vestiges de culture matérielle de cette zone avec les traces conservées de la ville médiévale roumaine, disparue il-y-a long temps, la Ville de Floci. Conformément aux dates fournies par les fouilles, la Ville de Floci est apparue sur les rives de la rivière de Ialomiţa, tout près de l'embouchure dans le Danube, pendant la première moitié du XVe siècle, comme une ville qui permetait à la Valachie acceder au Danube et à la Mer Noire, après la conquête en 1417 par les Turcs du territoire roumain situé entre le Danube et la Mer. La ville a connu une vie fleurissante pendant les XVe–XVIe siècles et depuis ce temps là datent les plus importantes découvertes (l'église no.1 (fig.2), l'atelier pour la confection des boutons en os (fig.4) et la majorité des habitations (fig.9,10). Une série de tombes qu'on a fouillé démontrent que la ville a fonctionné jusqu'à la fin du XVIIIe siècle quand elle a cessé d'exister à la suite des dévastations occasionnées par les guerres russo-turcs de la seconde moitié du XVIIIe siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Plan schématique des fouilles de Piua Petrii (La Ville de Floci) dép. de Ialomiţa.

Fig.2.- Plan de l'église no.1 avec la fondation en pierre de la Ville de Floci.

Fig.3.- Profil du paroi de l'ouest de la IXe section.

Fig.4.- Plan de l'atelier pour la confection des boutons en os de la Ville de Floci, du XVIe siècle.

Fig.5.- La succession des phases de façonnage de l'os et la confection des boutons de l'atelier du XVIe siècle de la Ville de Floci.

Fig.6.- Profil du paroi de l'ouest de la IIe section.

Fig.7.- Fragment du profil du paroi de l'ouest de la Ve section.

Fig.8.- Fragment du profil du paroi de l'ouest de la XIIe section.

Fig.9.- Plan des habitations no.5 et 6.

Fig.10.- Plan de l'habitation no.7.

Fig.11.- Céramique des XVe–XVIe siècles de la Ville de Floci; 8, oeuf de volaille.

Fig.12.- Céramique des XVe–XVIe sièclas de la Ville de Floci.

Fig.13,- Disques ornementaux des XVe–XVIe siècles de la Ville de Floci.

www.mnir.ro

Fig.14.- Fragments d'une plaque décorative avec le motif cruciforme de la Ville de Floci, la deuxième moitié du XVe siècle.

Fig.15.- Fragments céramiques émaillés de la Ville de Floci, XVe-XVIe siècles.

Fig.16.- Pièces en métal et objets de parure de la Ville de Floci, XVe-XVIe siècles.

Fig.17.- Objets de parure en provenance des cimetières de Piua Petri (la Ville de Floci).

Fig.18.- Objets de parure en provenance des cimetières de Piua Petri (la Ville de Floci).

Fig.19.- Fragments d'une plaque décorative de la Ville de Floci, XVe-XVIe siècles.

Fig.20.- Découvertes faites à Piua Petri (la Ville de Floci): 1, couvercle émaillé; 2-7 phases du façonnage de l'os et confection des boutons de l'atelier d'un boutonnier du XVIe siècle; 8 "pistolnic" (sceau en pierre portant en creux l'image de la croix et avec lequel on marque le pain bénit) à l'inscription et daté 1591-1592; 9 manche en os incrustée; 10 perle en verre.

Fig.21.- Assiette émaillée provenant de l'habitation no.7 de la Ville de Floci, XVIe siècle.

Fig.22.- Appliques pour un pendentif en étoffe (1); gobelet en verre du XVe siècle (2); décor déroulé du gobelet en verre (3); boutons en os du XVIe siècle en provenance du cimetière no.2 (4).

Fig.23.- Soc de charrue symétrique de la Ville de Floci, XVIe siècle.

Fig.24.- Plan de l'habitation avec la fondation en pierre de la Ville de Floci, XVIe siècle.

www.mnir.ro

DATE CU PRIVIRE LA FRUCTELE CARBONIZATE DESCOPERITE PE ŞANTIERUL ARHEOLOGIC DE LA PIUA PETRII, JUD. IALOMIŢA

de MARIA BRĂILEANU şi
VALERIA EDITH IONESCU RUSU

În săpăturile arheologice efectuate în anul 1976 pe şantierul de la Piua Petrii, com.Giurgeni, jud.Ialomiţa[1] a fost descoperit în cuprinsul unei locuinţe datînd din sec. al XVI-lea, o ulcică cu toartă în care se afla material vegetal[2].

Vasul cuprindea fructe aparţinînd unei singure specii şi anume Prunus fruticosa Pall. (= Cerasus fruticosa Pall) Woron[3], cunoscută sub denumirea populară de vişinel sau cireş de Bărăgan.

Starea de conservare a materialului a permis atît efectuarea unor observaţii asupra morfologiei fructului, cît şi a dimensiunilor acestuia. Referindu-ne la fruct menţionăm că cel de Prunus face parte din categoria fructelor aşa-zise cărnoase şi anume a drupelor. La acestea sînt diferenţiate trei pături: epicarpul extern - o epidermă subţire cutinizată sau cerificată -, sub ea mezocarpul cărnos şi în fine endocarpul, care este totdeauna lemnos, format din sclereide şi alcătuind sîmburele fructului. Sîmburele închide în interior o singură sămînţă care este însă bine apărată de endocarpul lemnos (fig.1)[4].

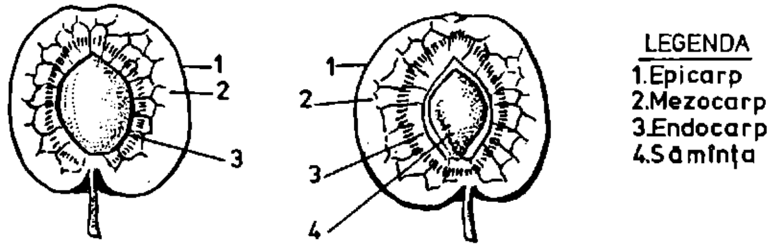

Fig.1.- Structura unei drupe (după Grinţescu).

Materialul vegetal de la Piua Petrii este format din fructe ce s-au păstrat în totalitate, sîmburi, seminţe şi resturi fragmentare provenite din fructe. Materialul este carbonizat. În ceea ce priveşte fructele întregi, la exterior acestea păstrează epicarpul ce apare zbîrcit şi cu numeroase fisuri pe suprafaţă. Privit în secţiune se observă epicarpul, care în urma procesului de carbonizare a făcut corp comun cu mezocarpul a cărui grosime s-a redus considerabil, iar endocarpul lemnos, ce formează sîmburele fructului, apare şi el carbonizat. Făcînd o secţiune şi prin endocarp s-a pus în evidenţă în interiorul acestuia sămînţa carbonizată, care retractîndu-se prin carbonizare şi-a redus şi ea dimensiunile. Date asupra dimensiunilor sînt prezentate în tabelul 1. Materia-

www.mnir.ro

lul de la Piua Petrii mai cuprinde, pe lîngă fructe întregi, cîţiva sîmburi şi seminţe de Prunus fruticosa, restul materialului constituindu-l fragmente de diverse dimensiuni care au aparţinut fructelor. Întreg materialul prezintă o stare de friabilitate accentuată.

Tabelul 1

Măsurători ale fructelor, sîmburilor şi seminţelor de Prunus fruticosa (în mm)

Categoria	Dimensiune	Număr	Variaţia	Media
Fructe	Diametrul maxim	126	8,0-10,1	9,31
Sîmburi	Lungime	7	7,3-8,3	7,60
	Lăţime	7	5,9-6,5	6,18
Seminţe	Lungime	6	5,6-6,2	5,90
	Lăţime	6	3,7-4,5	4,10

Referindu-ne în continuare la cîteva aspecte de ecologie a plantei, precizăm că Prunus fruticosa este un arbust ce poate atinge o înălţime de aproximativ 1 m. El formează stoloni, are frunze de 2-3 cm lungime, groase, lucitoare, cu o talie de 5-15 mm lungime a peţiolului, iar florile au un diametru de aproximativ 15 mm, fiind grupate cîte 1-4, cu un pedicel de 1-3 cm. Corola este albă, de 7 mm lungime, iar fructul globulos, turtit, atingînd 10 mm diametru, roşu-închis, bruniu, comestibil. Sîmburele este subrotund, bicestat, de altfel, caracter de bază în determinarea speciei[5] (fig.2). Este un arbust ce înfloreşte în lunile aprilie-mai, în special la margini de păduri, coline însorite, în zonele de stepă şi silvostepă, actualmente avînd un areal ce cuprinde zona Europei centrale şi de est pînă în Siberia[6].

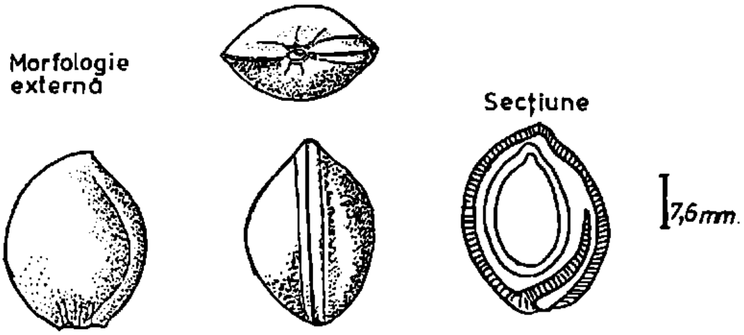

Fig.2.- Sîmburele de Prunus fruticosa (după Schermann).

În concluzie, starea de conservare a fructelor, caracterizată prin friabilitate avansată, demonstrează o ardere rapidă, o carbonizare bruscă la temperatură înaltă (comparativ cu carbonizarea lentă ce conservă mult mai bine), ceea ce se corelează şi cu datele furnizate de arheolog şi

www.mnir.ro

anume este vorba despre inventarul unei locuinţe puternic incendiată, întrucît şi celelalte materiale (ceramice, de exemplu) prezintă urme de ardere puternică.

Prezenţa frúctelor de Prunus fruticosa - a căror recoltare în scopul consumării lor se face în general în lunile iunie-iulie, cînd fructul este complet format, ajuns la maturitate - indică, de asemenea, cu precizie perioada de incendiere a locuinţei, respectiv lunile iunie-iulie.

NOTE

1 Vezi raportul asupra cercetărilor arheologice din acest şantier (L. CHIŢESCU, N.CONOVICI, R.LUNGU, A.PĂUNESCU şi V. RĂDULESCU, în acest volum.
2 Mulţumim colectivului şantierului de la Piua Petrii pentru încredinţarea materialului.
3 D.A.WEBB, Prunus, în T.G.Tutin & al. (red.), "Flora Europaea", vol.2, Cambridge University Press, 1968, p.77-80.
4 I.MORARIU, Botanica generală şi sistematică, Edit.Agro-Silvică, Bucureşti, 1960, p.270.
5 S.SCHERMANN, Magismeret, II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967, p.126-127.
6 A.BUIA, Cerasus, în T.Săvulescu (red.) Flora R.P.R., vol.4, Edit. Academiei, Bucureşti, 1956, p.847-851.

NOTE CONCERNANT LES FRUITS CARBONISÉS DÉCOUVERTS DANS L'ÉTABLISSEMENT DE PIUA PETRII, DÉP. DE IALOMIŢA

Résumé

On présente le matériel végétal carbenisé composé par des fruits de Prunus fruticosa, découvert dans l'établissement. La présence de ces fruits ainsi que leur friabilité démontre une carbonisation rapide ce qui concorde avec la conclusion de l'archéologue - qu'il s'agit d'une habitation fortement incendiée et que la période de l'incendie doit être placée au cours des mois juin ou juillet.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Structure d'une drupe: 1, épicarpe; 2, mésocarpe; 3, endocarpe; 4, la semence (d'après Grinţescu).
Fig.2.- Noyau du Prunus fruticosa (morphologie externe et section - d'après Schermann).

www.mnir.ro

SONDAJE ARHEOLOGICE ÎN ORAŞUL FOCŞANI

de GHEORGHE I. CANTACUZINO

Cercetările arheologice întreprinse în 1973–1974 în legătură cu restaurarea unor vechi edificii din oraşul Focşani, jud.Vrancea, au dus la unele rezultate privind nu numai arhitectura medievală, dar şi elemente ale culturii materiale dintr-o perioadă mai veche. Avînd un scop imediat limitat, săpăturile menţionate au fost reduse ca întindere în zona ctitoriei Stamatineştilor, situată pe strada Moldova nr.5, şi la biserica "nouă" cu hramul Sf.Nicolae, aflată în apropierea Pieţii Unirii, pe strada Umbrei nr.1.

Săpăturile efectuate la ctitoria Stamatineştilor (fig.1) s-au desfăşurat atît în interiorul, cît şi la exteriorul lăcaşului[1].

În secţiunea de mică întindere, situată în axul intrării, au fost descoperite, la baza unui strat gros de circa 0,50 m din pămînt negru-cenuşiu suprapus pămîntului viu, mai multe fragmente ceramice lucrate cu mîna, confecţionate dintr-o pastă granuloasă, conţinînd cioburi pisate, avînd culoarea cenuşiu-gălbuie, cenuşiu-închis în spărtură, cu suprafaţa în mozaic. Ele proveneau dintr-o oală cu profilul scund, bombat, cu gura largă - diametrul 26 cm -, buza dreaptă, răsfrîntă spre exterior, avînd marginea ondulată, fundul drept, albiat la bază spre interior, iar înăuntru delimitat de pereţi printr-o şănţuire circulară (fig.2). Tipologic vasul se leagă de alte descoperiri care pot fi datate în sec.al VII-lea e.n., eventual la începutul acestui secol. El prezintă similitudini cu tipuri ale ceramicii provenind din săpăturile de la Suceava-Şipot[2], precum şi cu diferite vase lucrate cu mîna, descoperite la Lozna, jud. Botoşani[3], Hiincea, jud.Iaşi[4], Pojorăni, jud.Vaslui[5] etc. Fragmentele vasului de la Focşani permit completarea hărţii descoperirilor aparţinînd acestei perioade, făcînd o legătură între materialele din partea de nord şi centrală a Moldovei[6] şi ceramica, datată în aceeaşi perioadă, cunoscută din descoperirile din partea de nord-est a Munteniei, la Monteoru[7], Cîndeşti[8], sau din centrul Cîmpiei Române, în diferite puncte din raza oraşului Bucureşti (Ciurel, Căţelu-Nou, Străuleşti-Lunca, Străuleşti-Măicăneşti)[9]. O extindere a săpăturilor în zona respectivă (unde, la nord de biserică, pămîntul era răvăşit de numeroase morminte şi de gropi tîrzii) ar putea duce şi la alte descoperiri din aceeaşi perioadă.

Sondajele întreprinse în interiorul edificiului (vezi fig.1) au dus la descoperirea resturilor unui lăcaş de lemn anterior. Temelia acestuia, din bolovani mari de piatră de rîu, cu lăţimea de 40-50 cm şi grosimea de 25-35 cm, purtînd pe partea superioară resturi ale unor bîrne carbonizate, se mai păstra în interiorul absidelor laterale şi în partea de vest a altarului actualei biserici. În celelalte părţi şanţurile de fundare ale

www.mnir.ro

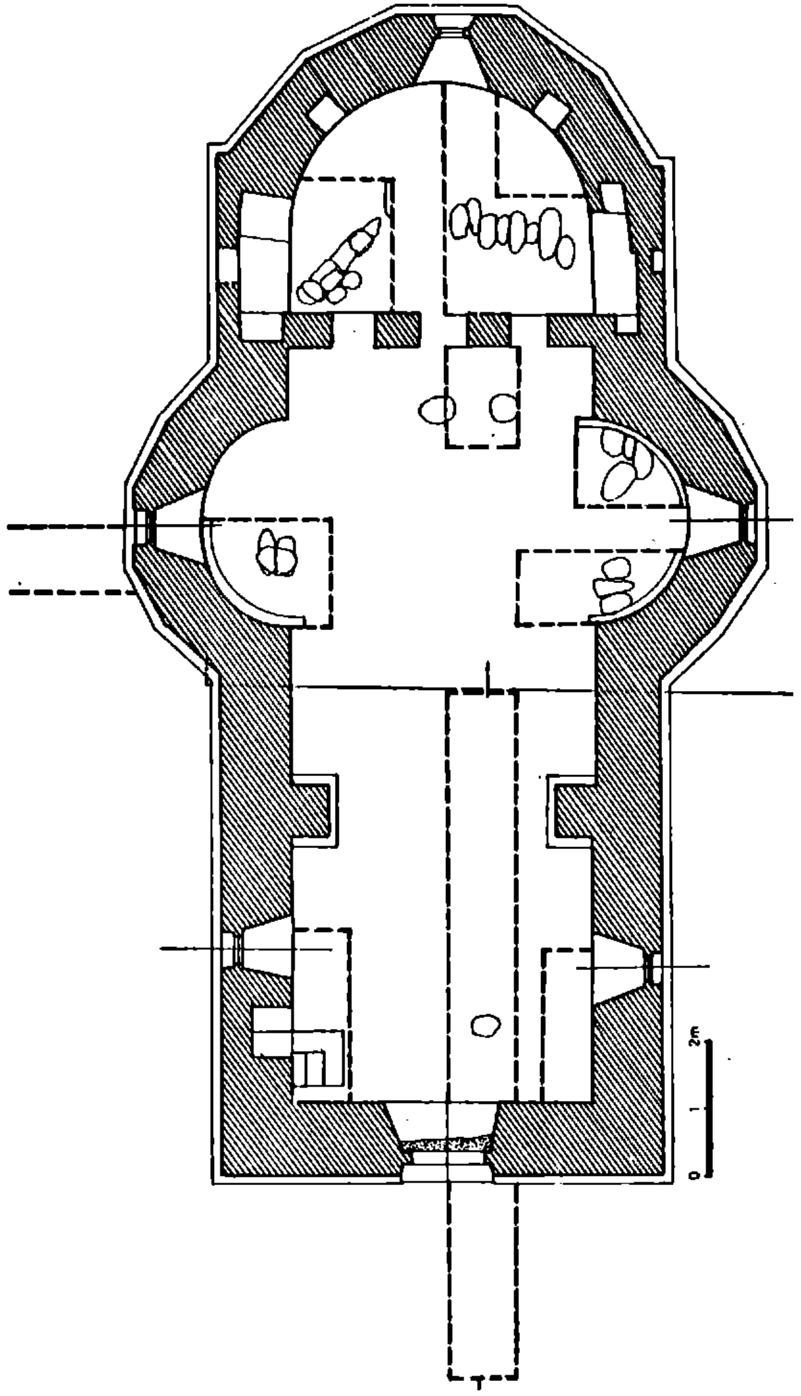

Fig.1.- Planul săpăturilor arheologice de la ctitoria Stamatineştilor din Focşani.

www.mnir.ro

bisericii de zid au distrus temeliile anterioare. Bolovanii care constituiau vechea temelie erau aşezaţi pe un strat de pămînt cenuşiu, suprapus stratului gros în care au fost găsite fragmentele vasului din sec. al VII-lea. În unele părţi s-au observat, deasupra stratului cenuşiu, urme de cărbuni şi arsură anterioare ridicării bisericii de lemn. În temelia acesteia, bolovanii au fost dispuşi fie într-un rînd, fie în două rînduri suprapuse (în partea de nord, unde a fost folosit şi un bloc mare de piatră, lung de peste 1,45 m). În interiorul bisericii de lemn a fost adus pămînt de umplutură de culoare cenuşie.

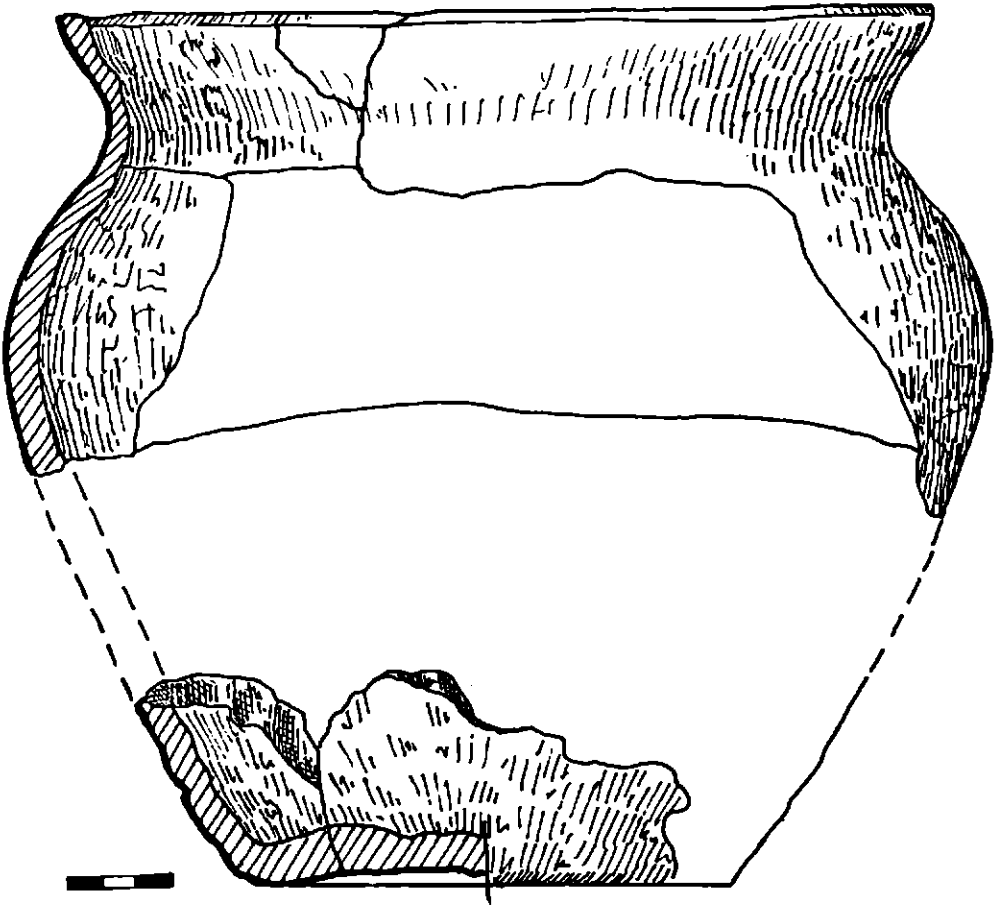

Fig.2.- Vas lucrat cu mîna.

După cum o indică urmele păstrate, planul bisericii de lemn era dreptunghiular, cu absida poligonală, în trei laturi, nedecroşată. Dacă partea de est şi părţile laterale au putut fi surprinse în săpături, în privinţa celei de vest există unele incertitudini: în această zonă nu au fost găsite resturi ale vreunei temelii de bolovani. Se poate presupune că peretele dinspre vest era situat pe locul pe care se află zidul corespun-

www.mnir.ro

zător al bisericii actuale, la a cărei construcţie se vor fi înlăturat bolovanii vechii temelii. Lăţimea vechiului locaş era de 5,50 m (circa 4,50 m în interior), iar lungimea probabilă, în interior, de circa 12,60.m. Laturile absidei aveau la exterior 2-2,30 m. Pe locul care ar corespunde tîmplei au fost găsiţi doi bolovani asemănători celor din temelii, în aceeaşi poziţie stratigrafică cu aceştia, la un interval de circa 0,60 m.

Construirea bisericii de zid a urmat imediat distrugerii prin incendiu a celei de lemn. O dovadă în acest sens este suprapunerea nemijlocită a lentilelor de mortar care marchează momentul construcţiei noului lăcaş, urmelor de incendiu al celui anterior (fig.3). Traseul pereţilor laterali ai celor două clădiri, şi probabil al celui vestic, se suprapune aprcape perfect. Fundaţia bisericii de zid, din piatră şi mortar, are adîncimea de 1,05 m. Deasupra ei se ridică soclul, din cărămidă. În interior a fost adus pămînt de umplutură, depus în mai multe straturi. Ultima perioadă de funcţionare (sfîrşitul sec. al XIX-lea) era marcată de o pardoseală aşezată pe un pat de nisip. Clădirea era înconjurată de un zid împrejmuitor, construit din piatră şi cărămidă în casete dispuse neregulat, avînd o fundaţie puţin adîncă, din bolovani de rîu legaţi cu mortar.

Sondajele executate în colţurile de nord-vest şi sud-vest ale pronaosului, pentru a verifica eventnalitatea unei limite de vest poligonale a bisericii de lemn, nu au putut avea rezultate concludente datorită unor elemente aparţinînd bisericii de zid: o amenajare pentru scurgerea apei, din zidărie de cărămidă, în partea de nord-vest, precum şi morminte (între care un mormînt în cavou de cărămidă cu bolta intactă, necercetat, aflat lîngă latura sudică) sau gropi cu oseminte neînhumate, care au făcut imposibilă sesizarea unor eventuale urme anterioare.

La intrarea în pronaos se află, refolosită ca prag, o lespede de piatră spartă în două, lungă de circa 1,30 m, lată de 0,68 m spre sud şi 0,59 m spre nord. Partea dinspre exterior este foarte tocită; pe marginea dinspre interior se mai păstrează urmele unui ornament vegetal stilizat. Se pune problema dacă piatra poate să fi aparţinut vechii biserici de lemn, constituind un indiciu de datare a acestuia.

În privinţa datării bisericii de zid, elementele arheologice sînt mai puţin concludente. Ea datează probabil din ultima parte a sec. al XVIII-lea. Nu se cunosc documente sau inscripţii care să menţioneze explicit data zidirii ei. Biserica nu este trecută pe harta întocmită de statul major austriac în 1789, dar o piatră de mormînt care se află în apropierea intrării purta data de 22 octombrie 1798[10]. Ruinat în arma cutremurului din august 1894, edificiul a fost părăsit, starea de ruină accentuindu-se ulterior[11].

În privinţa celuilalt obiectiv la oare s-au efectuat eondaje arheologice, documentele atestă, pe locul bisericii Sf.Nicolae[12], o biserică de lemn făcută de popa Arsenie la sfîrşitul sec. al XVII-lea[13]. Arzînd de trei ori, ea a fost reclădită din zid de Constantin Năsturel biv vel paharnic, împreună cu Ion Hăngulescu căpitan şi alţii, fiind închinată ca metoh episcopiei Buzăului[14]. Pictura din interior datează de la mijlocul sec. XVIII-lea[15], iar cea care acoperă altarul şi tîmpla de zid din anul

www.mnir.ro

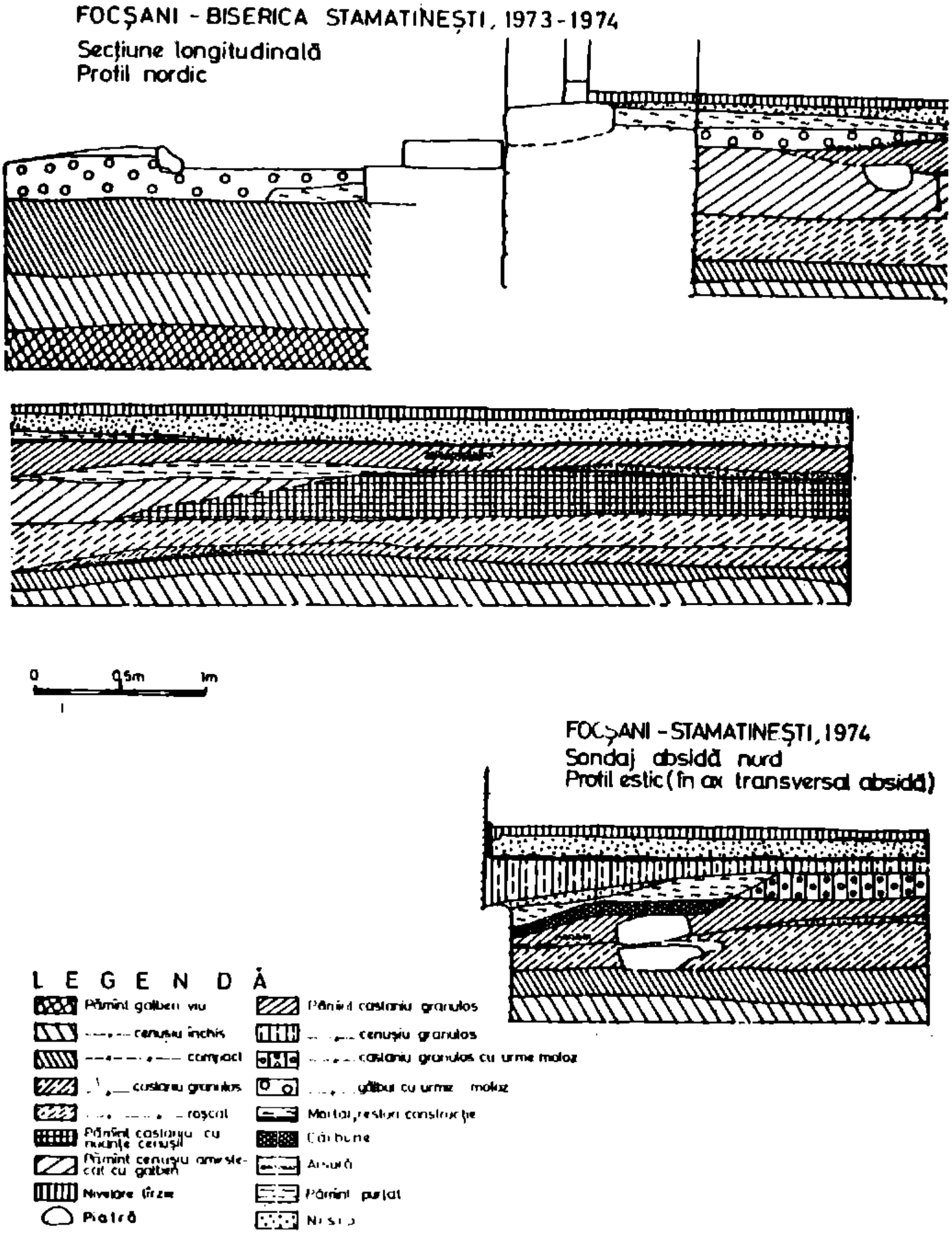

Fig.3.- Profile ale secţiunilor.

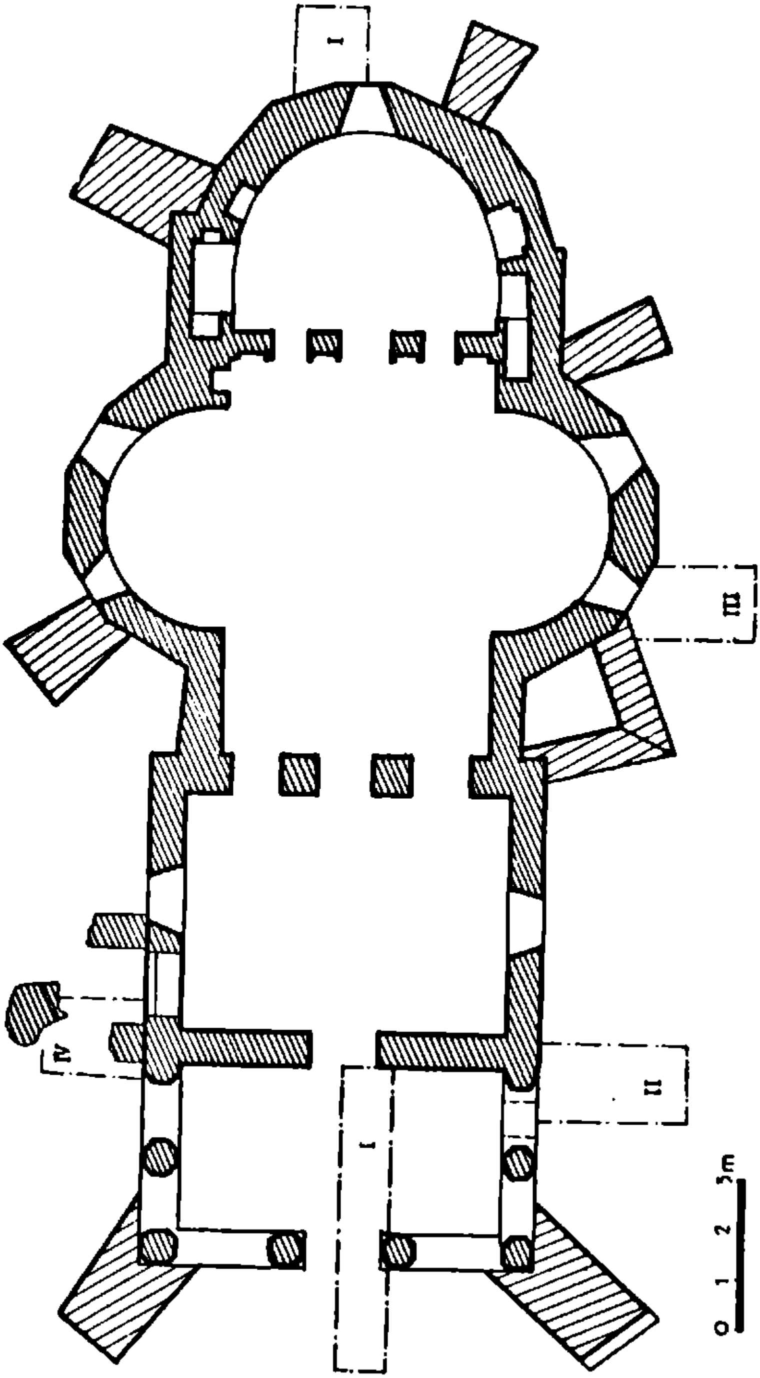

Fig.4.- Planul săpăturilor de la Focşani - biserica Sf.Nicolae Nou.

www.mnir.ro

1812[16]. În catagrafia din august 1825 se află următoarea descriere: "Biserica veche de zid, cu şase stîlpi de zid proptită, cu o turlă de lemn cu un clopot, învelită cu şindrilă veche, înăuntru zugrăvită peste tot, însă în altar zugrăveală nouă, cum şi tîmpla asemenea, fiind şi poleită..., uşile împărăteşti de lemn săpat, zugrăvite şi poleite..., pardosită cu cărămizi, la ferestre geamuri şi ciubuce de fier, cu străni şi dinaintea bisericii pardosit cu piatră... O casă mare lîngă biserică, pe tălpi, cu păreţi de gard, cu o cămară 1 cheler în dos şi cu foişor dinainte, tăvănită cu scînduri şi învălită tot cu scînduri vechi"[17]. De menţionat că încă la începutul secolului nostru biserica era ruinată[18].

Săpăturile arheologice efectuate în mai 1973 la biserica Sf. Nicolae Nou au fost limitate de spaţiul foarte mic disponibil pentru cercetări. Au fost executate în interiorul bisericii sondaje în axul longitudinal, la est şi vest (acesta din urmă prelungit şi în interiorul pridvorului), două sondaje pe latura de sud şi unul spre nord (fig.4). Trebuie subliniat de la început că, exceptînd interiorul pridvorului, spaţiul supus cercetării, restrîns din motive obiective, a fost găsit răvăşit de numeroase morminte tîrzii, din sec. XVIII-XIX, aflate de cele mai multe ori pînă în imediata apropiere a fundaţiilor. Gropile acestor morminte intră de obicei pînă în pămîntul viu, astfel încît observaţiile stratigrafice au fost mult îngreunate.

În pridvor, deasupra unui strat gros de pămînt negru-cenuşiu suprapus humusului cenuşiu gălbui aflat peste pămîntul galben viu, se găsea un strat continuu de arsură cu urme de cărbune, care poate fi pus în legătură cu incendiul care a distrus biserica de lemn anterioară. Nivelul de construcţie al bisericii de zid se află deasupra unui strat cu pămînt provenit din şanţul de fundaţie, suprapus straturilor de arsură. În partea de est a edificiului, nivelul de construcţie se află imediat deasupra straturilor de pămînt cenuşiu închis. Straturi succesive de nivelare cu pămînt, moloz, cărămidă spartă etc. au fost observate atît în interiorul pridvorului, unde între ele se intercalau şi resturile unui pavaj de cărămidă, cît şi la exterior, unde grosimea lor atingea 0,80-0,90 m în partea de vest şi 1,80 m în dreptul absidei estice (fig.5).

Cercetarea arheologică trebuia să lămurească şi problema eventualităţii existenţei pe acest loc a unor urme de vieţuire medievală mai veche. În locurile cercetate nu au apărut urme ale vreunei activităţi constructive anterioare bisericii de lemn de la sfîrşitul sec. al XVII-lea, prima ctitorie atestată documentar pe acest loc. Desigur trebuie menţinută rezerva pe care o impune mica întindere a săpăturilor. Urme ale lăcaşului de lemn anterior, distrus de incendiu, nu au fost găsite. Prezenţa sa poate fi dedusă atît datorită stratului de arsură amintit mai sus, cît şi a existenţei în naosul bisericii a unor morminte - surprinse în 1975-1976 cu prilejul unor lucrări executate de şantierul de restaurare - orientate puţin diferit în raport cu zidurile şi care pot fi explicate tocmai prin existenţa în apropiere a unui lăcaş mai vechi. Acesta se va fi aflat în afara spaţiului cercetat, dacă nu cumva resturile sale vor fi fost complet înlăturate de constructorii ulteriori.

www.mnir.ro

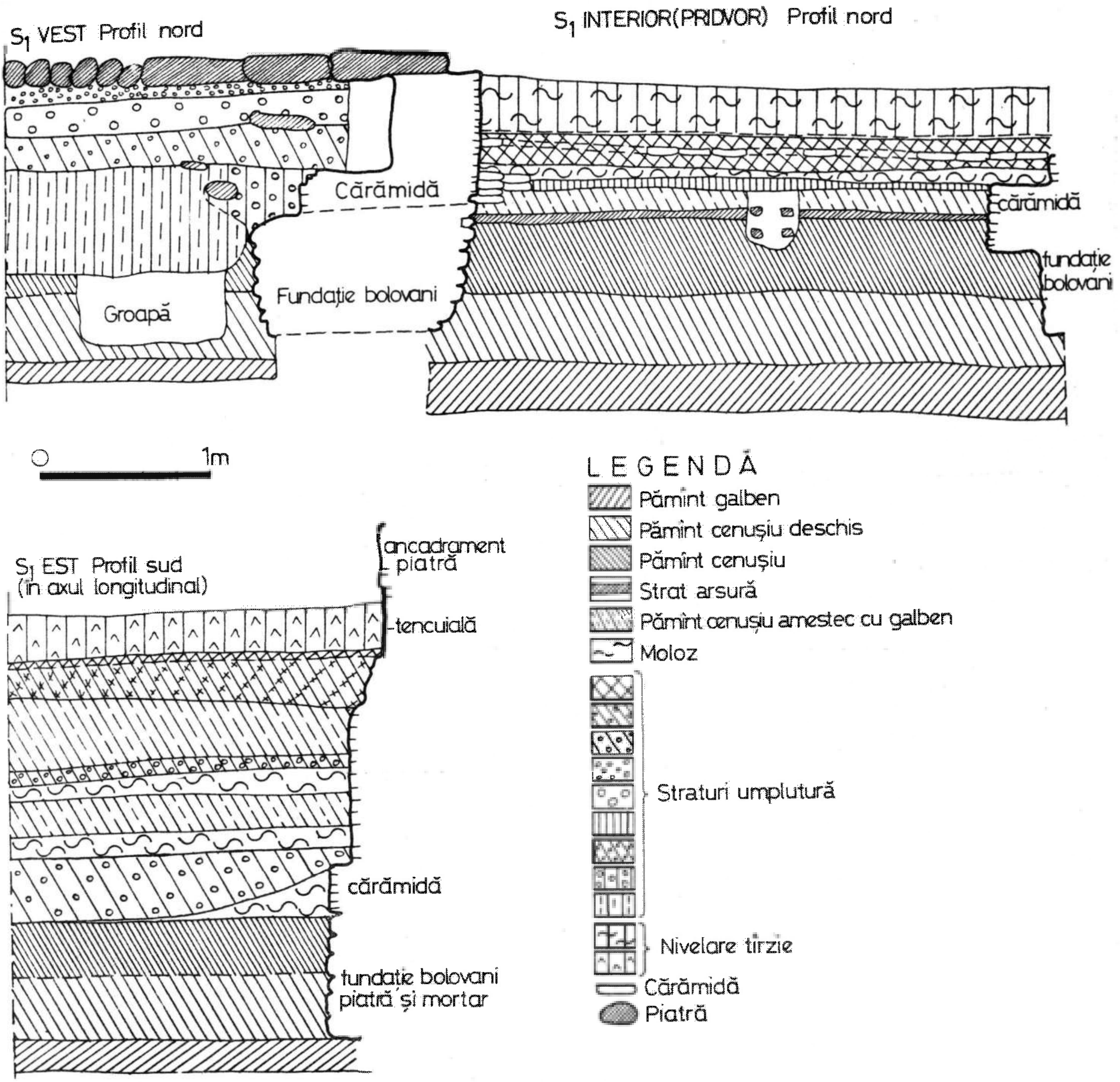

Fig.5.- Profile ale secțiunilor

www.mnir.ro

Fundaţiile bisericii de zid, din bolovani legaţi cu mortar, au o adîncime de 0,70-0,90 m. Deasupra lor se află o porţiune de cîteva asize de cărămidă peste care se ridica soclul.

Cu ocazia săpăturilor pentru subzidire executate la sfîrşitul anului 1975 şi începutul anului 1976 s-a constatat că fundaţia edificiului actual are o poziţie puţin diferită faţă de elevaţie, fiind la exterior - pe latura nord - ieşită cu 0,68-0,22 m, iar în interior - în absida sudică - retrasă faţă de elevaţie. În dreptul zidului despărţitor dintre pronaos şi naos se află o fundaţie alăturată acestuia spre est, lată de peste 0,80 m, zidul despărţitor avînd în pronaos o mică fundaţie de cărămidă şi piatră suprapusă alteia din piatră. Unele particularităţi au fost observate în 1973 şi în dreptul absidei sudice, la exterior, unde, deasupra asizelor suprapuse fundaţiei, soclul are în partea inferioară două porţiuni ieşite, într-o poziţie diferită în raport cu el. Toate aceste elemente indică două faze distincte în ridicarea bisericii de zid.

Au putut fi observate, pe lîngă acestea, o serie de transformări suferite de edificiu. Arcadele pridvorului şi arcada din partea de vest a pronaosului au fost umplute cu zidărie de cărămidă, pe fundaţii de cărămidă; concomitent s-au făcut reamenajări şi în dreptul intrării pridvorului. Apropierea între nivelurile de construcţie al acestor refaceri şi al celorlalte ziduri indică apropierea lor cronologică. Cum pictura din pronaos, anterioară umplerii arcadei, datează din anul 1746, transformările pot fi presupuse ca fiind puţin ulterioare acestei date. Probabil că în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, dacă nu la începutul celui următor, au fost construite contraforturile masive de cărămidă, menţionate şi de catagrafia din 1825.

Pe latura de nord a bisericii au fost descoperite fundaţiile unei case a scării masive, din piatră şi cărămidă spartă, cu pardoseală de cărămidă, în mare parte distrusă de morminte şi gropi tîrzii. Accesul în interior se făcea din pronaos, prin uşa - astupată ulterior - aflată în peretele nordic al acestuia. Scara asigura accesul la o clopotniţă situată în pronaos; în catagrafia din 1825 este amintită "o turlă de lemn ca un clopot". Se poate presupune că iniţial biserica avea, pe pronaos, o turlă clopotniţă de zid.

Pe lîngă descoperirea unor materiale arheologice din sec. al VII-lea, sondajele sus-menţionate au putut contribui la o mai bună cunoaştere a unor vechi edificii, expresie a artei construcţiilor unei perioade din care, în oraşul Focşani, se mai păstrează prea puţine clădiri. Restaurarea lor, punerea în valoare muzeistică - la ctitoria Stamatineştilor funcţionează o secţie a muzeului judeţean de istorie - asigură centrului în continuă prefacere al oraşului de pe Milcov prezenţa unor elemente specifice.

NOTE

1 În 1973 s-a executat un sondaj (de 3 x 1 m) în axul longitudinal al edificiului, la vest de intrare şi alta în axul transversal al absidei nor-

www.mnir.ro

dice, pînă la zidul înconjurător. În ianuarie 1974 s-au executat sondaje în interior, în axul longitudinal, în absidele de est, sud și nord, precum și în zonele laterale ale pronaosului.

2 M.D.MATEI și colab., Materiale, VIII, 1962, p.741 și urm., fig.3.

3 DAN GH.TEODOR și I.MITREA Arheologia Moldovei, IV, p.282 și urm., fig.6.

4 M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA și colab., SCIV, 1-2, 1954, p.236 și urm.; idem, SCIV, 3-4, 1955, p.692; N.ZAHARIA, M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA, EM.ZAHARIA, Așezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea, București, 1970, p.103-116.

5 DAN GH. TEODOR, Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român, Iași, 1978, p.81-82, fig.51/6.

6 N.ZAHARIA, M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA, EM.ZAHARIA, op. cit., harta nr.10; DAN GH.TEODOR, op.cit., fig.1.

7 ION NESTOR și EUG.ZAHARIA, Materiale, IV, 1957, p. 187 și urm.; idem, Materiale, V, 1959, p.511 și urm., fig.2/1,3,4; idem, Materiale, VI, 1959, p.509 și urm., fig.1-1,10.

8 V.TEODORESCU SCIV, 4, 1964, p.485 și urm.

9 S.MORINTZ, Materiale, VI, p.770-771, fig.12; Materiale, VII, p. 659-661, fig.2-3; Materiale, VIII, p.764, fig.3-4; V.LEAHU, CAB, I, 1963, p. 42, fig.27/2; M.CONSTANTINIU, P.I.PANAIT, CAB, I, 1963, p.88, fig.10; P.I.PANAIT, CAB, II, p.178, fig.85.

10 D.F.CAIAN, Istoricul orașului Focșani, Focșani, 1906, p.117. În apropierea bisericii, la nord-est de altar, se află o cruce pusă în anul 1837 pe mormîntul lui Sandulache Stamatin biv vel spătar, un membru al familiei ctitorilor.

11 D.F.CAIAN, op.cit., p.117; Administrațiunea Casei Bisericii, Anuar 1909, București, 1909, p.334, menționează biserica în ruină la data respectivă.

12 Biserica este numită "nouă spre a se deosebi de alt lăcaș cu același hram, biserica Sf.Nicolae Vechi, fostă mănăstire, aflată pe str.Slt. Bodescu nr.1. Identitatea de hram a dat naștere și la confuzii. Într-un articol al lui T.G.Bulat, O ctitorie brîncovenească închinată Sf.Munte Sinai, în "Glasul Bisericii", an.XXII, nr.11-12, 1963, p. 1038-1049, un document inedit referitor la un proces privind metahul mănăstirii Rîmnicului închinat Muntelui Sinai - biserica făcută din zid de Ștefan vel Șătrar, pe locul uneia mai vechi de lemn - este considerat ca referindu-se la biserica Sf.Nicolae Nou. De fapt este vorba de Sf.Nicolae Vechi. La aceeași biserică se referă și Calendarulu Anticu pe anulu 1862, p.163, citat de N.STOICESCU, Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I. Țara Românească, vol.I, Craiova, 1970, p.313.

13 Popa Arsenie este menționat într-un zapis din 22 mai 1696. Un document din 14 septembrie 1738 arată că biserica cu hramul Sf.Nicolae fusese făcută din lemn de popa Arsenie (cf.D.F.CAIAN, Istoricul orașului Focșani, p.88-89).

www.mnir.ro

14 D.F.CAIAN, op.cit., p.89, 101-103; I.IONAŞCU, Episcopul Misail (1732-1740) şi averea Episcopiei Buzăului, Buzău, 1939, p.18, Anexele IV-V.

15 Ţinînd seama de faptul că în tabloul votiv, în afară de jupîn Constantin Năsturel şi de Nicolae Voevod, zugrăviţi pe peretele vestic, pe peretele de sud este înfăţişat episcopul Antim al Buzăului, atestat documentar în august 1746 (cf. D.F.CAIAN, op.cit., p.90), se poate admite că pictura a fost executată în jurul acestei date.

16 O inscripţie semnalată de V.Brătulescu, aflată deasupra icoanelor împărăteşti, menţionează zugrăvirea catapeteasmei în anul 1812 (V. Brătulescu, în "Glasul Bisericii", XXV, nr.7-8, 1966, p.639).

17 Bibl. Acad. R.S.România, ms. rom.718, f.272 v.

18 D.F.CAIAN, op.cit., p.90; "Anuar", 1909, p.334.

SONDAGES ARCHÉOLOGIQUES DANS LA VILLE DE FOCŞANI

Résumé

En 1973-1974 ont été effectués des sondages archéologiques à propos de la restauration de certains vieux édifices de la ville de Focşani, dép.de Vrancea.

Pendant les sondages faits dans l'église des Stamatineşti à l'ouest de l'entrée, ont été découverts, à la base d'une épaisse couche de terre noir-grisâtre superposée à la terre vierge, des fragments d'un vase travaillé à la main, en pâte grossière, cuite inégalement et qui contenait des tessons broyés, de couleur gris-jaunâtre. Ceux-ci provenaient d'un pot à profil bas, bombé, à bord large et droit, broyé vers l'extérieur. La typologie du vase peut être mise en rapport avec d'autres découvertes datées dans la première moitié du VIIe siècle et présente des similitudes avec les types de la céramique découverte à Şipot-Suceava, Dorobanţu-Iaşi, Lozna, dép. de Botoşani ou Hlincea, dép. de Iaşi. Des fragments du vase découvert à Focşani dont la présence peut être expliquée par l'existence dans le voisinage d'un établissement de la dite époque, nous permetent de completer la carte des découvertes appartenant à cette période, en faisant la liaison entre celles de la partie de nord et centrale de la Moldavie avec les découvertes de la même période connues dans la partie de nord-est et centrale de la Valachie.

Les fouilles à l'intérieur de la même église - attestée dans les documents dans la dernière partie du XVIIIe siècle - ont mené à la découverte des restes d'une église en bois antérieure, détruite par un incendie. Les fondations, en grosses pierres, par-dessus desquelles il y avait des restes de poutres carbonisées, ont été détruites partiellement par les fondations de l'église qui s'y étaient superposées. L'ancien édifice avait un plan rectangulaire à l'abside polygonale, avec trois côtés, non-decrochée, ayant les dimensions à l'intérieur d'approximativement 12,50 x 4,50 m.

www.mnir.ro

Les sondages effectués dans l'église Saint Nicolas "Nouvelle" ont précisé les transformations subies par l'édifice bâti, conformement aux mentions documentaires, vers 1732 et précédée par une église en bois de la seconde moitié du XVIIe siècle. Du côté nord ont été découvertes les fondations d'une tour de l'escalier qui assurait l'accès vers un clocher situé au-dessus du pronaos.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Plan des fouilles archéologiques effectuées dans l'église des Stamatineşti de Focşani.
Fig.2.-Vase travaillé à la main.
Fig.3.-Profils des sections.
Fig.4.-Plan des fouilles de Focşani, l'église Saint Nicolas "Nouvelle".
Fig.5.-Profils des sections.

www.mnir.ro

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA CĂTĂLUI-CĂSCIOARELE, JUD. ILFOV

de GHEORGHE CANTACUZINO
şi GEORGE TROHANI

Într-o zonă bogată în vestigii arheologice[1] de pe teritoriul comunei Căscioarele, jud. Ilfov, s-au desfăşurat între anii 1965-1977 mai multe campanii de săpături arheologice** (fig.1).

Diferite urme şi resturile turnului înalt al unei clopotniţe indicau existenţa unui mare complex feudal situat pe terasa de vest a văii pîrîului Cătălui, care formează în acest loc un lac, legat de fostele bălţi Nichitina şi Greaca ce comunicau cu Dunărea.

Vestigiile aduse la lumină se întind pe o suprafaţă de circa 2 ha. Ele sînt situate pe povîrnişul estic al văii Cătăluiului, alcătuit din două terasări naturale cuprinse între două mici izvoare, între lac şi pădurea numită "Tufele Grecului".

Secţiunile trasate pe acest teren relevă urme de locuire din epoca neolitică, epoca bronzului, o aşezare geto-dacă, o alta din sec. al VI-lea e.n. şi marele complex feudal Mănăstirea Cătălui[2] (fig.2 a-b).

În cele ce urmează vom prezenta pe epoci descoperirile făcute.

I. EPOCA NEOLITICĂ. Acestei perioade îi aparţin două nivele cu urme materiale specifice culturii Gumelniţa. În nivelul inferior s-au observat doar rare fragmente ceramice, de mici dimensiuni, şi fragmente de chirpic. În schimb în nivelul superior, identificat doar pe prima terasare de pe malul lacului, s-au descoperit trei complexe - toate parţial dezvelite.

Locuinţa nr.1 este situată chiar pe marginea primei terasări de deasupra lacului. Orientată nord-sud are o formă dreptunghiulară. Pereţii erau din chirpic, iar podeaua, din lut, se afla la 0,40-0,50 m sub solul actual.

Locuinţa nr.2 a fost dezvelită pe o lungime de 2,60-2,95 m pe direcţia nord-sud. Fundul ei se afla la 1,22 m sub solul actual şi la 0,35-0,50 m sub solul antic (fig.3).

Groapa nr.1, de formă ovală (1,70 x circa 2,50 m), are fundul la 1,30-1,40 m sub solul actual şi la 0,30-0,50 m sub cel antic (fig.3).

Inventarul se compune din răzuitoare şi lame de silex (fig.4/2-3), un topor de piatră (fig.4/1) şi fragmente ceramice. Acestea din urmă provin în genere de la vase mari de provizii (groapa nr.1) de tip Gumelniţa IIc[3], decorate în tehnica inciziei (fig.4/10).

Un alt tip de vas îl prezintă strachina prezentă prin cîteva fragmente (groapa nr.1), specifice de asemenea fazei IIc[4] (fig.4/9). Una întreagă (fig.4/8), cu decor geometric incizat pe fund, la exterior, a fost descoperită întîmplător în malul lacului, lîngă punctul D'aia parte. După forma profilului ea se încadrează tot în faza IIc[5].

www.mnir.ro

Un fragment din partea superioară a unui vas piriform (groapa nr.1), cu gîtul scund, corpul bombat şi o mică toartă pe umăr (fig.4/12), se datează în fazele Ic-IIb ale culturii Gumelniţa[6].

Aceeaşi datare corespunde şi unui fragment dintr-un vas mare decorat cu caneluri late şi adîncituri[7] (fig.4/11).

În schimb un fragment de vas mijlociu (oală), decorat cu "unghia" (spatula) şi prevăzut cu o mică proeminenţă-apucătoare pe umăr (fig. 4/7), datează din fazele IIc-III[8].

Urmele de vieţuire gumelniţeană din zona cercetată, ca şi cele din împrejurimi - D'aia parte şi grindul din comună - denotă că în anumite perioade, ce corespund sfîrşitului celei de a II-a faze a culturii Gumelniţa, locuirea de pe binecunoscutul Ostrovel s-a extins şi pe malurile lacului.

II. EPOCA BRONZULUI. Nivelul de locuire din această epocă, răspîndit pe întreaga zonă cercetată, conţine complexe aparţinînd culturilor bronzului timpuriu.

A. Cultura Glina - îi aparţin patru complexe, situate toate pe a doua terasare de pe malul lacului Cătălui:

Locuinţa nr.1, dezvelită parţial pe o lungime de 0,60-0,90 m şi o lăţime de 1,50 m (cea a secţiunii). Ea se continuă spre est pe sub zidul de incintă din partea de vest a mănăstirii (fig.5/2). Fundul ei se află la 1,94 m sub solul actual şi la 0,20 m sub nivelul antic de călcare.

Locuinţa nr.2, dezvelită, de asemenea, parţial, pe o lungime de 3 m şi o lăţime de 1,50 m (fig.5/2). Fundul ei se află la o adîncime de 1,74 m sub solul actual şi 0,20 m sub nivelul antic de călcare.

Groapa nr.1, dezvelită pe o lungime do 1,40 m şi o lăţime de 0,15 m. Fundul ei se află la 1,20 m sub solul actual şi la 0,30 m sub nivelul de săpare.

Groapa nr.2, parţial dezvelită, este în formă de clopot.

Inventarul celor două locuinţe şi două gropi se oompune din cîteva unelte din silex, un fragment de fusaiolă plată şi din numeroase fragmente ceramice.

Uneltele din silex sînt reprezentate prin răzuitoare (fig.4/4-5) şi aşchii (fig.4/6). Deşi originare, probabil, din neolitic, ele au fost reutilizate în această epocă.

Ceramica, după natura pastei, se împarte în două categorii: 1. grosolană - cu mult nisip, pietricele, cioburi pisate mărunt, boabe de calcar şi mică. Arderea s-a făcut la negru-cenuşiu sau cărămiziu în spărtură şi cărămiziu sau cenuşiu în diferite nuanţe pe suprafaţa exterioară; 2. fină - avînd ca degresant nisip fin, paiete de mică şi mici granule de calcar, toate într-un amestec omogen şi dens. Culoarea este brun-cenuşie, iar suprafaţa bine netezită.

Formele de vase sînt cele cunoscute, întîlnindu-se:

- amfora prevăzută cu mici apucători orizontale şi dreptunghiulare sau cu torţi mici tubulare (fig.6/1,5);
- vasul de provizii cu gura largă, buza evazată şi corpul bombat. Decorul constă din cîte un şir de găuri-buton situat imediat sub buză şi impresiuni alveolare aflate pe umăr;

www.mnir.ro

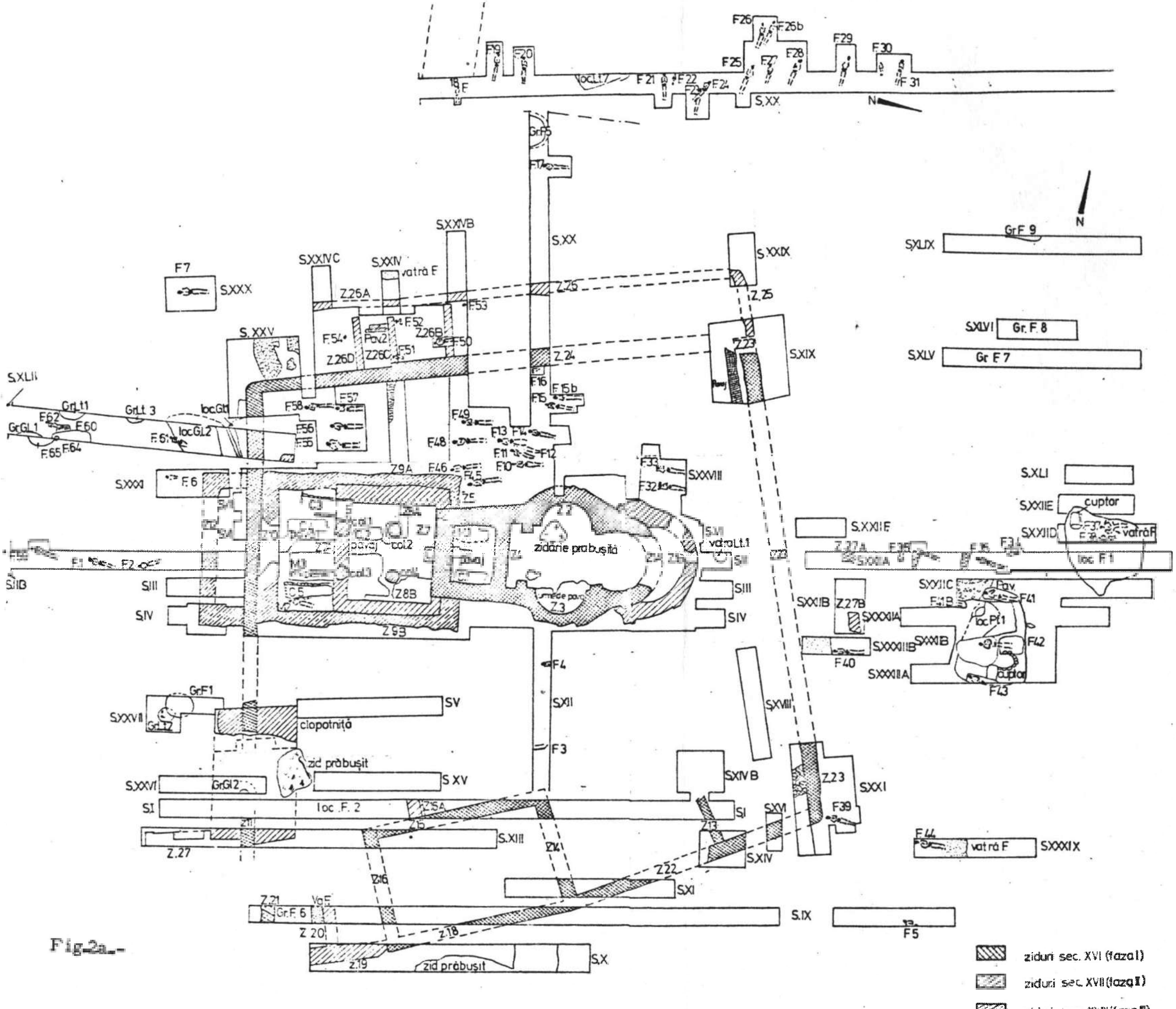

Fig.2a.-

- ziduri sec. XVI (faza I)
- ziduri sec. XVII (faza II)
- ziduri sec. XVII (faza III)

Planul săpăturilor arheologice efectuate în punctul Mănăstirea Cătălui.

0 5 10m

www.mnir.ro

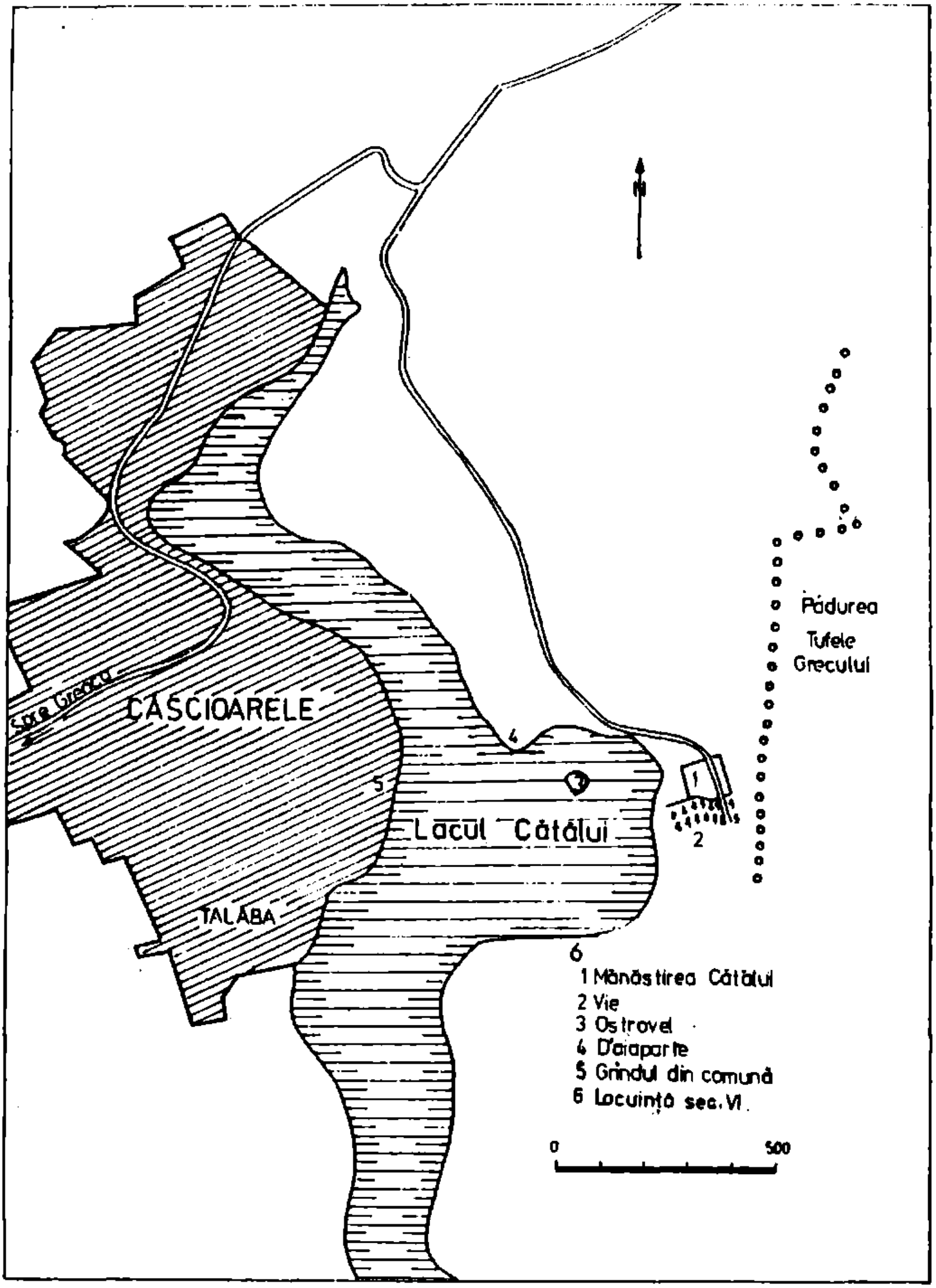

Fig. 1.- Teritoriul comunei Căscioarele cu punctele principale în care s-au făcut descoperiri arheologice.

www.mnir.ro

- borcanul cu sau fără toartă, profilul său fiind adesea de forma unui S prelung (fig.6/9). Gura acestor vase este largă, iar buza vălurită. Decorul format dintr-un şir de găuri-buton este situat sub buză, asociat uneori cu un alt şir de impresiuni cu degetul, aflat pe umăr (fig. 6/10);

- cana mică cu toarta dintr-o bandă lată (fig.6/2, 7);

- vasul cu gura în formă de pîlnie (fig.6/4);

- castronul cu gura largă, buza dreaptă sau vălurită şi corpul tronconic. Decorul constă din butoni proeminenţi sau găuri-buton(fig.7). O apucătoare provenind de la un astfel de castron este semicirculară, orizontală şi prevăzută cu un şir de alveole (fig.7/4);

- vas cu corpul bombat şi gîtul cilindric înalt, avînd pereţii mult arcuiţi, iar umărul decorat cu un brîu alveolar (fig.6/6);

- vas cu corpul bombat, gura largă, buza puţin răsfrîntă în exterior, gîtul arcuit. Pe umăr se află un şir de găuri-buton, iar pe partea superioară a corpului un brîu alveolar (fig.6/8).

Fundurile vaselor menţionate mai sus sînt plate şi au uneori talpa lăţită (fig.7/11-19).

După formă şi decor ceramica descoperită îşi găseşte cele mai bune analogii în nivelurile superioare de la Glina[9], Braneţ[10] etc., datate într-o fază tîrzie a culturii Glina. La această datare concură şi fragmentul de vas cu corpul bombat şi gît cilindric înalt ce se întîlneşte atît în aşezări Glina, cît şi în cele aparţinînd culturii Tei faza I[11].

B. Orizontul Strichverziertekeramic este reprezentat doar printr-o singură locuinţă aflată pe prima terasare de lîngă lac. Forma ei este dreptunghiulară. Podeaua, din lut bătătorit, se află la 0,94 m sub solul actual.

Datorită faptului că locul pe care se află este supus unei continui spălări de către apele ce se scurg de pe deal, inventarul descoperit este foarte sărac şi fragmentar, compunîndu-se din cîteva fragmente ceramice provenind dintr-un singur vas-castron. Pasta vasului conţine nisip şi pietriş. La exterior vasul are culoarea cărămizie cu pete negre-cenuşii, iar pe faţa interioară cenuşiu-cărămizie (fig.6/3).

Gura castronului este largă şi are buza verticală, puţin rotunjită, cu o mică şănţuire la exterior. Corpul este decorat pe aproape toată suprafaţa cu grupaje de linii mici paralele obţinute cu pieptănul.

Atît forma, cît mai ales pasta vasului sînt specifice ceramicii din primele faze ale culturii Tei. În schimb tipul de decor este întîlnit pe un vas descoperit la Braneţ[12] în nivelul II al aşezării aparţinînd culturii Glina, dar şi pe cîteva fragmente ceramice de la Derşida[13] din faza I-a a culturii Wietenberg (fază contemporană cu primele două din cultura Tei). De asemenea, unele similitudini, dar nu identităţi, se întîlnesc şi pe un fragment ceramic Tei I de la Căţelu Nou[14].

Pe baza acestor analogii este greu a încadra fragmentele ceramice descoperite într-o anumită cultură. De aceea, pentru moment, preferăm a le atribui orizontului Strichverziertekeramic, al cărui început este contemporan cu ultima fază a culturii Glina, iar sfîrşitul cu prima fază a culturii Tei[15].

www.mnir.ro

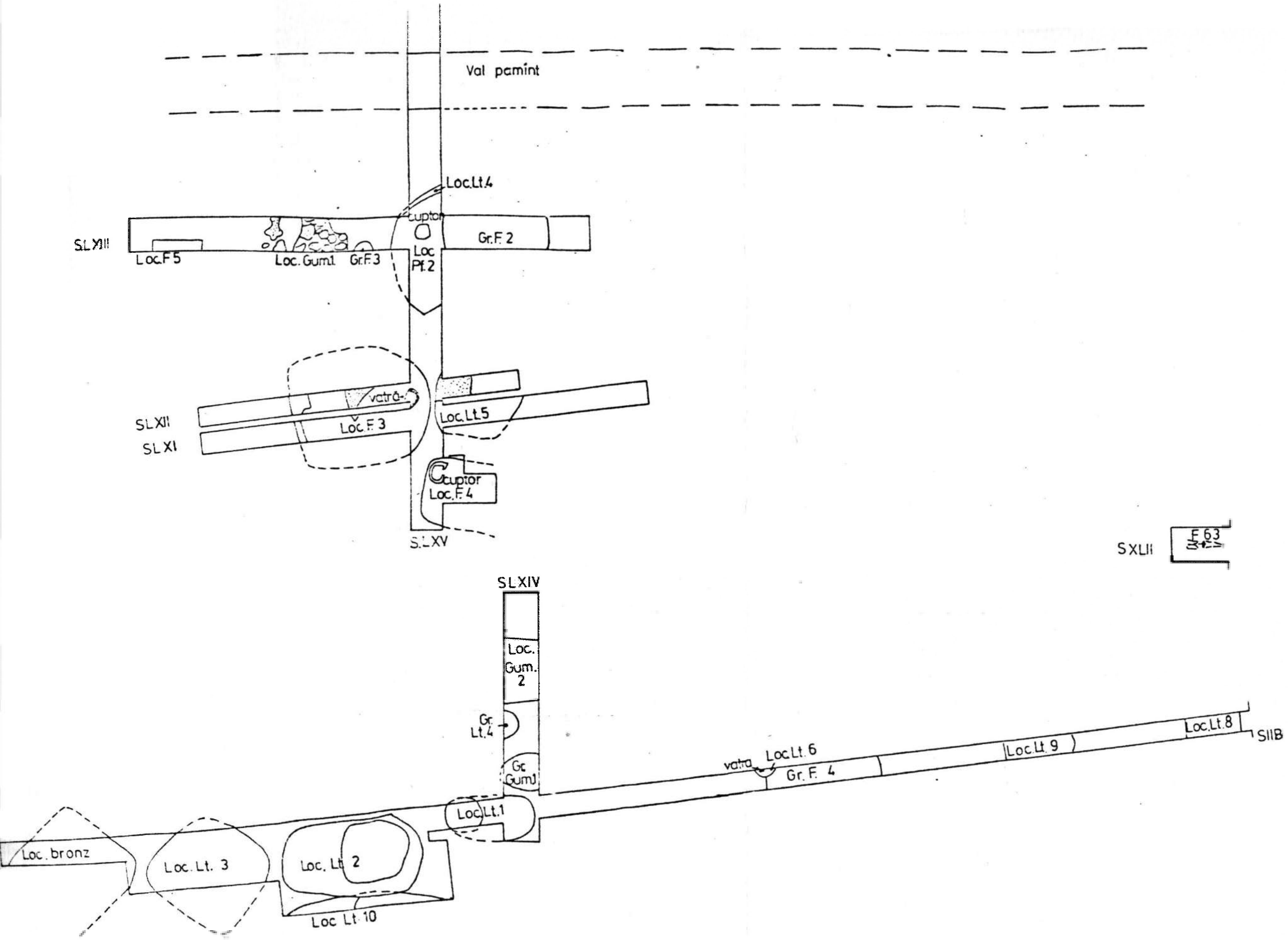

Fig.25. - Planul săpăturilor arheologice efectuate în punctul Mănăstirea Cătălui (continuare).

www.mnir.ro

Din prima epocă a fierului (Hallstatt) nu a fost sesizat nici un nivel de locuire, însă prezenţa unor obiecte din această perioadă, printre care un fragment de brăţară de bronz, decorată cu caneluri, specifică perioadei Hallstatt B3-C (fig.10/7), ne indică existenţa lui în zonă.

III. A DOUA EPOCĂ A FIERULUI (LATÈNE). Urmele materiale din perioada geto-dacă sînt cuprinse în două nivele de locuire[16].

Primului nivel (inferior) îi aparţin două complexe:

Locuinţa-bordei nr.1, dezvelită doar parţial pe o lungime de 3,90 m şi o lăţime de 2,70 m (fig.3,8/1). Podeaua este formată din pămînt bătătorit. În partea de vest se găseşte o adîncitură cu diametrul de 1,46 m, al cărui fund se află la 0,50 m sub nivelul podelei.

Groapa nr.1, de formă cilindrică (diametrul 1,30 m), cu gura puţin lărgită (diametrul 1,44 m). În interiorul secţiunii pătrunde pe o rază de 0,44 m, restul gropii continuîndu-se în mal. S-a săpat pînă la adîncimea de 2,30 m faţă de solul actual (1,50 m faţă de nivelul antic) şi nu s-a ajuns la fundul gropii.

Datarea acestor două complexe se poate face pe baza obiectelor de inventar. În privinţa ceramicii, care constituie majoritatea inventarului, se constată o predominare a celei lucrate cu mîna. Ea este reprezentată prin vase cu gura largă, buza verticală, corpul cu pereţii puţin arcuiţi şi decorat cu brîuri alveolare întrerupte de butoni rotunzi (fig.9/8), iar fundul drept (fig.9/3). Unele vase au corpul decorat cu barbotină.

Altă formă de vas întîlnită o reprezintă fructiera cu buza mai mult sau mai puţin lăţită (fig.9/2). Piciorul unei astfel de fructiere are talpa îngroşată atît la exterior, cît şi la interior (fig.9/4).

Aceste forme de vase se datează, în mare, în sec.III-I î.e.n.

La roată sînt lucrate: o cană bitronconică de culoare cenuşie decorată cu caneluri; fragmente din două vase mari, unul de culoare cenuşie-cărămizie, celălalt cenuşiu-gălbui (fig.9/7), în genul celui decorat cu călăreţi descoperit la Zimnicea[17]; fragmente de amfore cărămizii.

Din sec.IV-II î.e.n. datează o fibulă de bronz (groapa 1) (fig.10/8) de tip tracic[18] (cu cap de lebădă), hexagonală în secţiune, precum şi unele fragmente ceramice descoperite în strat. Unul dintre ele provine de la un castron cu buza îngroşată şi teşită oblic spre interior, umărul marcat printr-o canelură, iar corpul tronconic (fig.9/6). Acest castron se aseamănă cu cele descoperite la Zimnicea[19], Albeşti[20] etc., datînd din sec.IV-III î.e.n. Un castron asemănător, din aceeaşi perioadă, are buza dreaptă însă îngroşată atît la exterior, cît şi la interior (fig.9/5).

Ţinînd seama de datarea acestor obiecte de inventar, precum şi a asemănărilor de inventar şi stratigrafie, cu descoperirile din aşezările geto-dace învecinate de la Vlădiceasca[21], Radovanu[22] şi Chirnogi[23], complexele din primul nivel de locuire se datează între mijlocul sec. al III-lea şi mijlocul sec. al II-lea î.e.n.

Celui de al doilea nivel de locuire (superior) îi aparţin celelalte complexe descoperite.

Locuinţa-bordei nr.2 este asemănătoare cu locuinţa nr.1. Complet dezvelită, ea are o lungime de 6,40 m, iar lăţimea în partea de est de 3,40 m şi 3,08 m în vest. Podeaua, din pămînt bătătorit, conţine în par-

www.mnir.ro

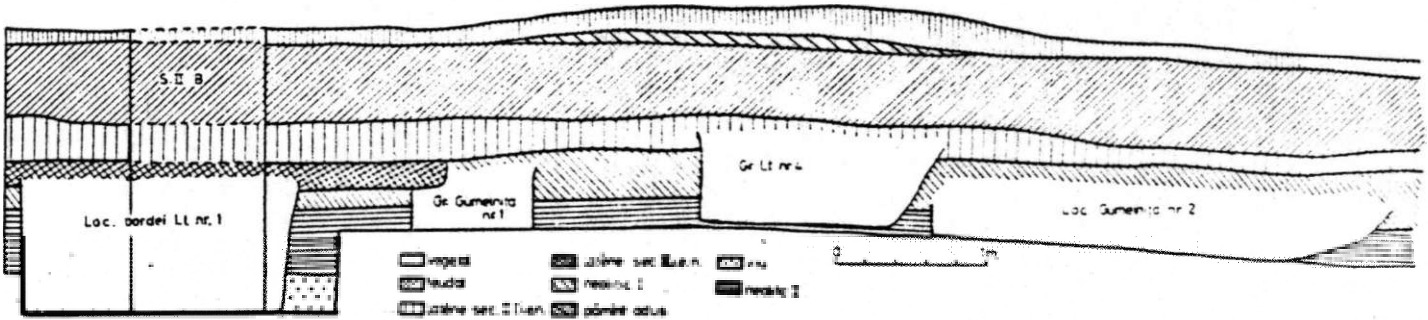

Fig.3.- Profilul peretelui de vest al S.LXIV.

www.mnir.ro

tea estică o adîncitură pătrată cu colţurile rotunjite (3,06 m), al cărei fund se află cu 0,40 m mai jos decît nivelul podelei (fig.8/1).

Locuinţa nr.3 este de formă pătrată cu colţurile rotunjite, dar fiind doar parţial descoperită nu i s-a putut măsura decît diagonala - 5,70 m (fig.8/1).

Locuinţa nr.4, parţial dezvelită, de formă dreptunghiulară (lungimea de circa 4,60 m), este orientată nord-sud. Ea a fost în mare parte distrusă de o locuinţă din sec. al VI-lea e.n. Podeaua, din pămînt bătătorit, se află la adîncimea de 0,90-1,10 m sub solul actual (0,04-0,10 m sub locuinţa din sec.VI e.n.).

Locuinţa nr.5, de formă cvasidreptunghiulară, este orientată est-vest. Podeaua, din pămînt bătătorit, se află la 0,86 m sub solul actual şi la 0,40 m sub nivelul de săpare.

Locuinţa nr.6, parţial dezvelită, este distrusă în majoritate de groapa feudală nr.4. La 0,30 m sub nivelul antic de călcare se află o vatră cu gardină, parţial dezvelită pe o lungime de 0,80 m şi o lăţime de 0,30 m.

Locuinţa-bordei nr.7, parţial dezvelită, este de formă dreptunghiulară, cu colţurile rotunjite (lungimea laturii descoperite - 2,50 m). Podeaua, netedă, se află la 0,70 m sub nivelul antic de călcare. În partea de nord se află o adîncitură (0,26m) rotundă (diametru - 0,30 m) (fig. 5/1).

Locuinţa-bordei nr.8 a fost de asemenea parţial dezvelită pe o lungime de 2,38 m. Forma ei trebuie să fi fost rectangulară. La adîncimea de 1 m sub nivelul antic de călcare se află o vatră neregulată ca formă (0,60 x 0,48 m), situată pe o "laviţă" cu mai multe trepte. Fundul bordeiului este situat la 1,60 m sub nivelul antic de călcare (fig.8/2).

Locuinţa-bordei nr.9, parţial dezvelită, este de formă rectangulară (lăţimea - 2,30 m). Podeaua, netedă, se află la circa 1 m sub nivelul antic de călcare (fig.8/3).

Locuinţa nr.10, suprapusă în parte de locuinţa nr.2, a fost parţial dezvelită pe o lungime de 7,65 m şi o lăţime de 0,40 m.

De asemenea, acestui nivel de locuire îi aparţin o vatră şi trei gropi.

Vatra nr.1 este situată în strat la 1 m est de zidul 1 B al absidei nr.2 a altarului. Parţial descoperită, are o formă ovală (0,68 m) şi este prevăzută cu o gardină groasă de 6 cm. Vatra propriu-zisă este alcătuită din pămînt ars şi cărbuni.

Groapa nr.2 de formă ovală (0,90 x 0,56 m) are partea sudică străpunsă de groapa feudală nr.1. Fundul ei se află la 0,18 m sub nivelul de săpare.

Groapa nr.3 este în formă de clopot, cu o gîtuire la mijloc, avînd diametrele de 0,76 m la gură, 0,72 m la mijloc şi 0,98 m la bază. Fundul se află la adîncimea de 2,08-2,24 m faţă de sol şi 1,34 m faţă de nivelul antic de călcare (fig.5/2).

Groapa nr.4 are forma unui clopot. Diametrul superior măsoară 1,80 m, iar cel inferior 1,24 m. Fundul se află la 1,28 m sub solul actual şi la 0,60 m sub nivelul de săpare (fig.3).

www.mnir.ro

Ca inventar, complexele respective conţin în majoritate ceramică, descoperindu-se însă şi cîteva obiecte din metal, piatră, lut ars, precum şi fragmente de oase de animale.

În locuinţa nr.2 s-au descoperit trei fragmente de aplică, o daltă ce seamănă cu un vîrf de lance (fig.10/11), o cheie şi două cosoare (fig. 10/10, 15) toate din fier. Din cupru sînt o andrea (fig.10/14) şi o placă mică rotundă, decorată cu semiove, prevăzută cu mici inele ce a servit drept podoabă (fig.10/6).

Menţionăm, de asemenea, prezenţa unei rîşniţe de piatră a cărei utilitate a fost modificată prin perforare (fig.10/9).

În locuinţa nr.5 s-a descoperit o a doua daltă de fier (fig.10/12).

Din lut ars, în afara unui lustruitor pentru vase (fig.10/13), au ieşit la iveală cîteva fusaiole - unele bitronconice, altele provenind din cioburi de vase (fig.10/1-5).

În privinţa oaselor de animale recoltate, destul de puţine, s-a alcătuit tabelul următor[25], în care pe verticală sînt trecute speciile, iar pe orizontală complexele (locuinţe şi gropi) cu numărul minim de indivizi identificat (cînd numărul nu a putut fi stabilit s-a marcat, în tabel, prin litera "x"):

complexe / n.m.i. / specia	Loc.2	Loc.4	Loc.10	Gr.1	Gr.2	strat
Bos taurus	2	2			2	x
Ovis aries	1	1	1			x
Capra hircus					1	x
Sus domesticus	2	1				
Canis familiaris		2				
Equus caballus					1	x
Cervus elaphus	1	1	1	1	1	
Sus scrofa	1			1		
Pisces	x	x	x			
Gasteropoda		x				

Pe baza descoperirilor făcute se observă o predominare şi o varietate mai mare a speciilor domestice în raport cu cele sălbatice. Este de remarcat însă prezenţa în toate complexele, a unor fragmente de cerb, ce denotă răspîndirea acestei specii, în epoca respectivă, şi în regiunea de cîmpie de lîngă Dunăre, aşa cum s-a constatat anterior şi la Vlădiceasca[26].

De asemenea, se observă prezenţa oaselor de peşte care atestă practicarea pescuitului. De altfel, zona era deosebit de propice acestei ocupaţii.

Ceramica este reprezentată prin forme de vase specifice geto-dacilor lucrate cu mîna sau la roată.

A. Ceramica lucrată cu mîna.

1. Din pastă impură de culoare cenuşie deschisă se întîlnesc următoarele forme: vasul cu buza puţin rotunjită, verticală, corpul cu pe-

www.mnir.ro

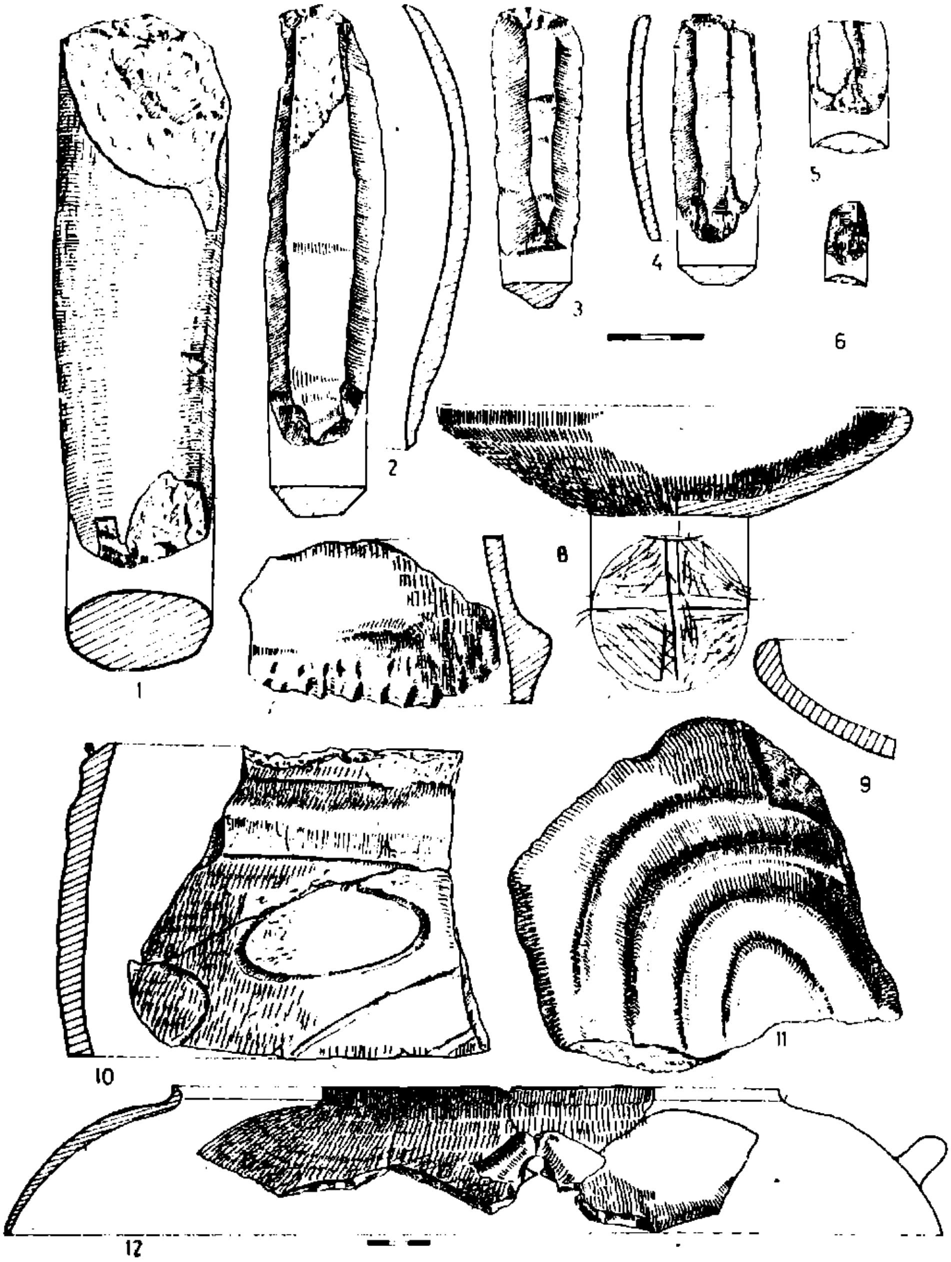

Fig.4.- Unelte de piatră (1-3 cultura Gumelniţa; 4-5 cultura Clina) şi ceramică de tip Gumelniţa (7-12).

www.mnir.ro

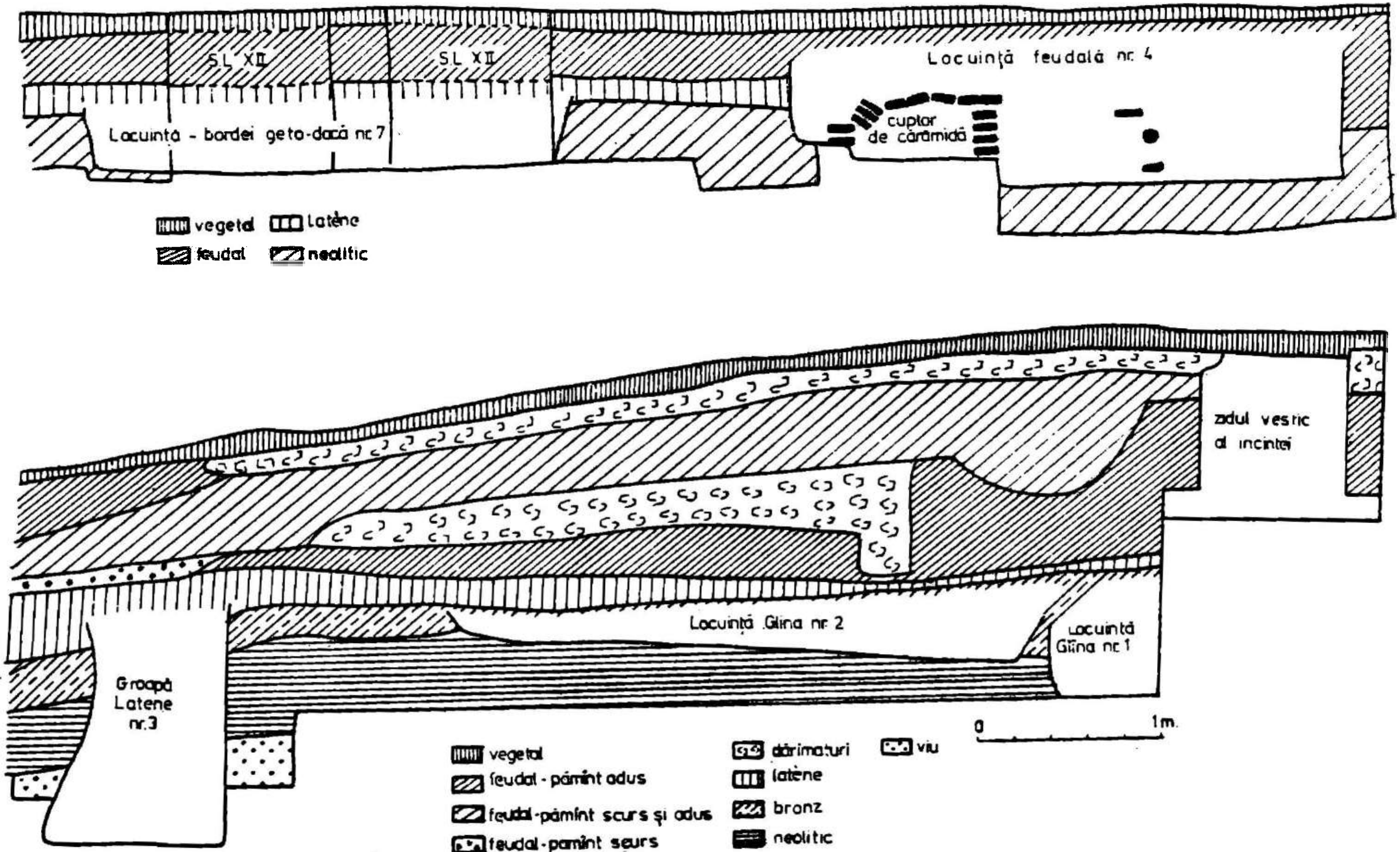

2

Fig. 3. - Profilul unor porțiuni din peretele de est al S.LXV (1) și din peretele de nord al S.XLII (2).

www.mnir.ro

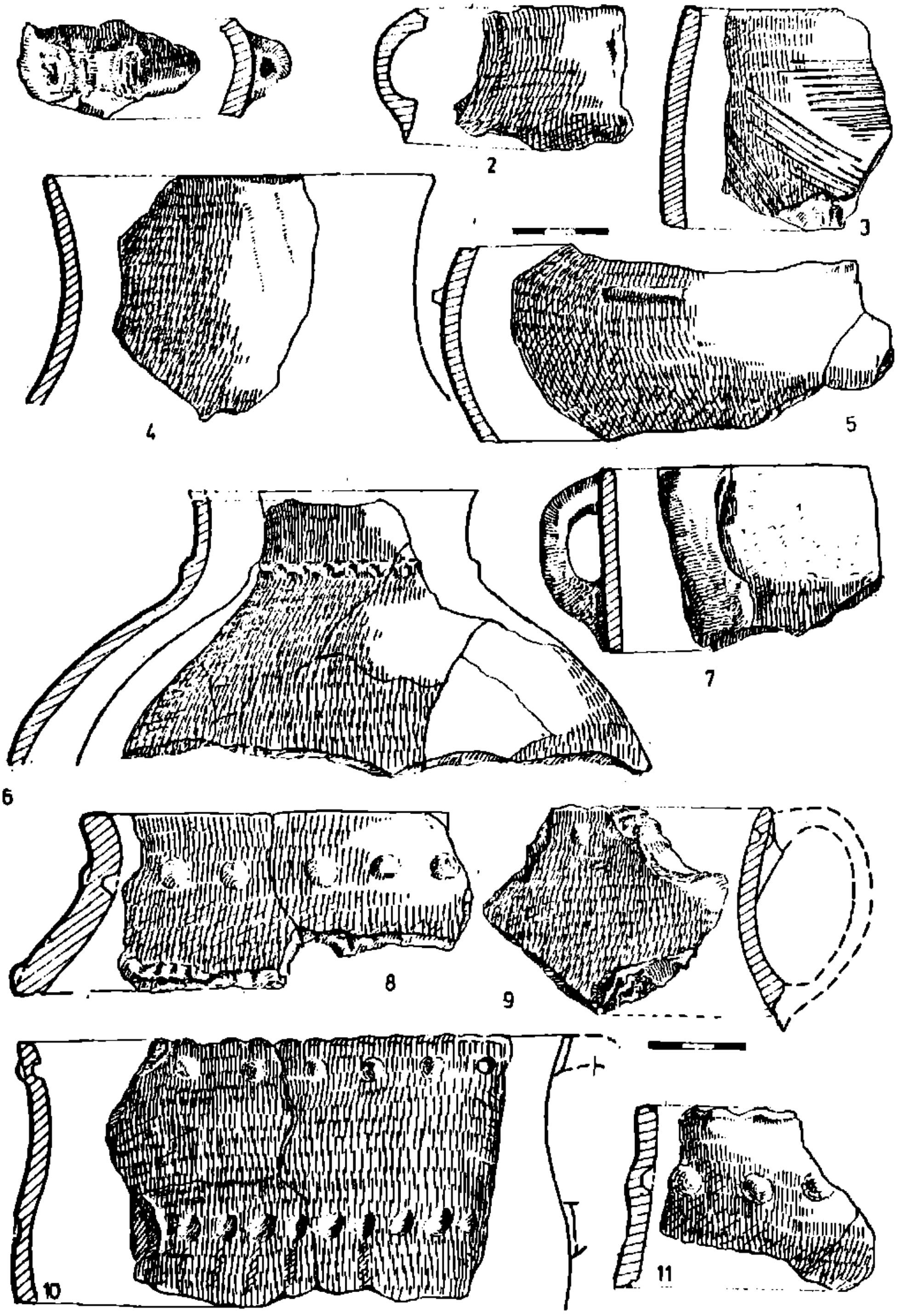

Fig.6.- Ceramică Glina (1,2,4-11 = locuinţa Glina nr.2) şi Strichverziertekeramic (3).

www.mnir.ro

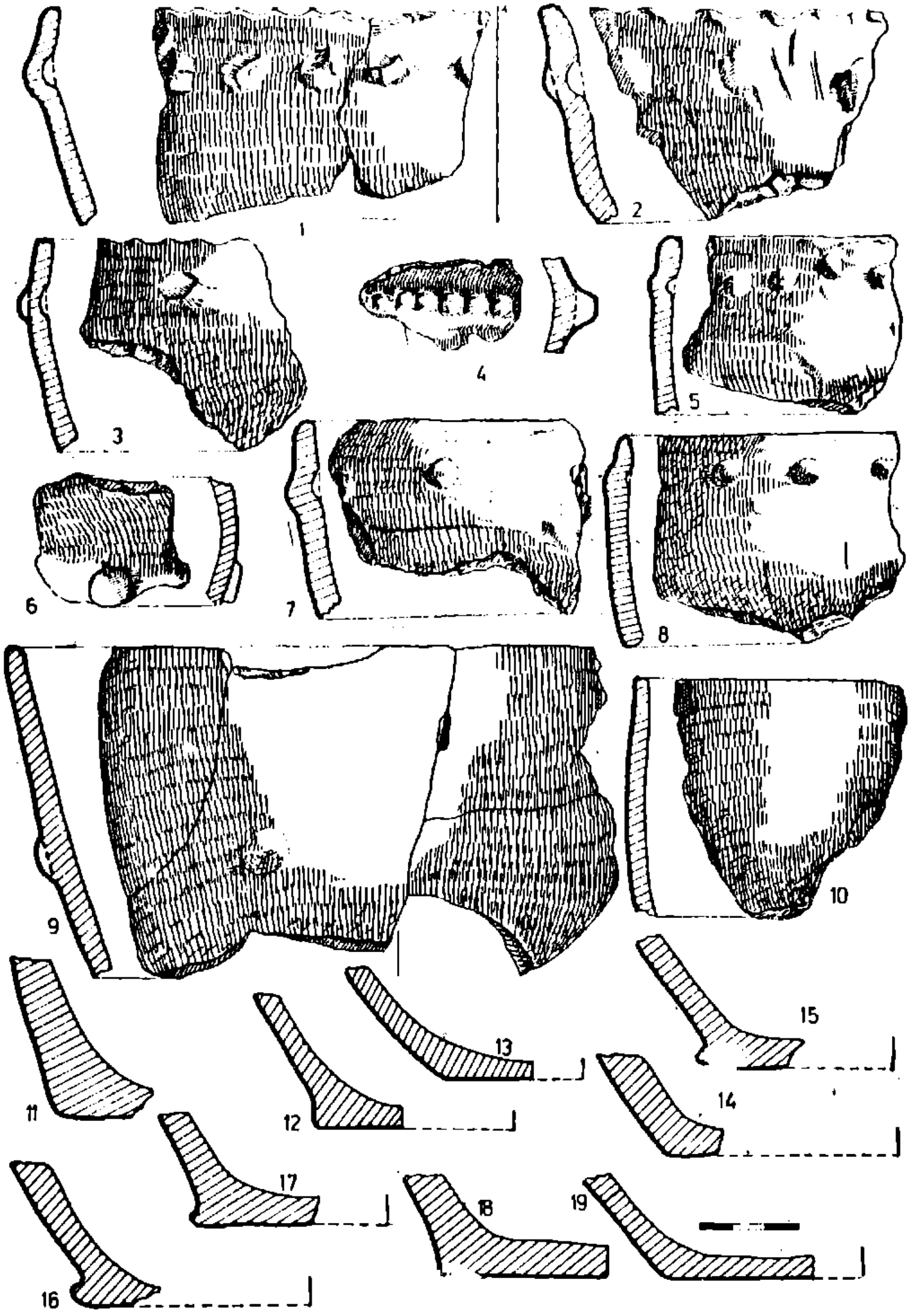

Fig.7.- Ceramică Glina (1-4,6,9-11,14-19 = loc.Gl.2; 5,7,8,12,13 = gr. Gl.2).

www.mnir.ro

reţii aproape drepţi şi decorat cu impresiuni digitale (fig.11/11); vasul de tip urnă cu pereţii arcuiţi şi decorat cu un brîu alveolar întrerupt de apucători; căţuia (fig.12/1); strachina prevăzută uneori cu apucători; castronul cu buza răsfrîntă în afară; fructiera.

2. Din pastă relativ fină de culoare cărămizie sau cenuşie la exterior şi castanie în interior se întîlnesc: vasul sac decorat pe corp cu un brîu alveolar şi butoni rotunzi alveolaţi (fig.12/5) sau cu linii incizate (fig.12/10); castronul; strachina; fructiera (fig.11/1,4) deseori cu piciorul ferestruit triunghiular (fig.11/8); cana cu corpul bombat şi decorat, prin ciocănire, cu ove (fig.11/10).

Cîteva vase au o formă mai aparte: un vas mic tronconic este asemănător cu unul descoperit la Tînganu[27], datînd din sec.II-I î.e.n. (fig. 11/7); un vas mic (urnă în miniatură) prevăzut cu patru butoni rotunzi (fig.12/2); un capac de vas mic cu un mîner-vîrf amintindu-l pe cel de la Popeşti[28] (loc.9) (fig.11/6); un alt capac cu corpul discoidal şi prevăzut cu un picior cilindric asemănător, într-o anumită măsură, cu un altul descoperit tot la Popeşti[29] (fig.11/3); partea inferioară a unui castron cu picior a cărui suprafaţă este acoperită cu un slip negru (fig.12/6).

Tot acestei categorii ceramice îi aparţin două fragmente de vase dintr-o pastă de culoare cărămizie-gălbui. Primul provine dintr-o fructieră cu buza mult lăţită (fig.11/2), iar al doilea din partea inferioară a unui vas mare cu baza mult lăţită în exterior (fig.12/11).

3. Din pastă grosolană, poroasă, de culoare cărămizie sînt unele fragmente de chiupuri decorate cu linii incizate, în val (fig. 12/3, 4). Partea superioară a buzei unui astfel de vas este decorată cu o cruce săpată în pasta moale a vasului înainte de ardere[30] (fig.12/13).

B. Ceramica lucrată la roată.

1. Din pastă fină de culoare cenuşie s-au descoperit numeroase fragmente de castroane (fig.11/9; 12/8), fructiere (fig.9/1; 11/5) cu piciorul uneori canelat (fig.12/9), strecurători bitronconice cu toartă, căni (fig.12/12), un capac (fig.12/7), precum şi un fragment de imitaţie după o cupă deliană cu decor frunziform (fig.13/5).

2. Din pastă relativ îngrijit lucrată, de culoare cărămizie, sînt cîteva strecurători (loc.8), căni şi imitaţii locale după amfore greceşti. Toarta unei astfel de amfore este ştampilată rectangular, cu un decor liniar - linii longitudinale întretăiate, la margini şi la mijloc, cu linii transversale (fig.13/2). Torţi de amfore ştampilate cu motive asemănătoare s-au descoperit la Popeşti şi Cetăţeni[31], ele fiind imitaţii de amfore rodiene şi datînd de la sfîrşitul sec.II - începutul sec.I î.e.n.

Două torţi ştampilate, tot cu motive liniare, s-au descoperit şi pe Ostrovelul din vecinătate[32].

3. Din pastă fină de culoare roşie sau cărămizie-gălbuie sînt făcute cîteva fragmente ceramice ce provin, în special, din căni decorate cu caneluri (fig.13/7). Grosimea pereţilor acestor vase este în genere în jurul a 0,6 cm şi înclinăm a le atribui o origine geto-dacă[33]. În schimb, vasele cu o grosime a pereţilor de 0,2 cm, dintr-o pastă asemănătoare dar foarte fină, provin din import din lumea greco-romană.

www.mnir.ro

Din această ultimă categorie face parte un fragment de castron decorat cu motive florale incizate şi încrustate cu alb (fig.13/8). Aceste tipuri de vase, care-şi găsesc analogii la Poiana[34], se datează în a doua jumătate a sec.I î.e.n.

Reţine atenţia, de asemenea, un fragment de imitaţie de cupă deliană cu decorul alcătuit din cercuri, linii şi triskele (fig.13/6).

4. O categorie aparte în cadrul ceramicii lucrate la roată o formează fragmentele de amfore provenite din import (fig.13/1,3,4).

Toate aceste obiecte de inventar sînt specifice, după cum s-a putut constata, perioadei cuprinse între mijlocul sec. al II-lea şi sfîrşitul sec. I î.e.n., eventual începutul sec. I e.n. Majoritatea lor aparţin însă perioadei cuprinse între mijlocul sec. al II-lea şi mijlocul sec. I î.e.n., perioadă ce trebuie să fi constituit epoca de maximă înflorire a aşezării.

Ca şi în cazul locuirii gumelniţene, aşezarea geto-dacă din acest loc era dependentă de o alta mai mare situată la 300-400 m mai la nord-vest, în punctul D'aia parte[35], ce are înfăţişarea unei acropole.

IV. EPOCA PREFEUDALĂ ŞI FEUDALĂ TIMPURIE. Ca şi în cazul primei epoci a fierului, din perioada sec. al IV-lea e.n. şi a sec. VIII-XI e.n. au ieşit la iveală cîteva fragmente ceramice nesemnificative, dar care denotă o locuire prin împrejurimi.

În schimb, a fost identificată o aşezare din sec. al VI-lea e.n., care este de tipul satului risipit. Din această cauză nu s-a putut depista un nivel de locuire decît în jurul locuinţelor din epoca respectivă şi nu pe tot cuprinsul aşezării.

În partea de est a aşezării, sub malul terasei superioare, a fost sesizată locuinţa-bordei nr.1 de formă trapezoidală cu laturile şi colţurile mult rotunjite (lungimea maximă pe direcţia nord-sud este de 5,04 m, iar lăţimea de 2,60-3,80 m) şi fiind orientată nord-sud. Fundul prezintă mai multe adîncituri în trepte. Nivelul interior de călcare se află la adîncimea de 1,16 (nord)-1,20 m (sud) faţă de sol, în timp ce cea mai profundă adîncitură este situată în partea de vest la 1,46-1,56 m sub sol.

În colţul de sud-est se află un cuptor cu gardină, în formă de potcoavă, alcătuit din pămînt ars, cioburi şi pietre groase de 0,21 m. Lungimea interioară a lui este de 1,34 m, lăţimea interioară de 0,50 m, iar lăţimea la gură de 0,56-0,60 m. Vatra sa se află la 0,38 m sub nivelul interior de călcare.

Bordeiul mai conţine şi o vatră lungă de 1,26 m (est-vest) şi lată de 0,95 m (nord-sud).

În interiorul cuptorului s-au descoperit majoritatea fragmentelor ceramice ce compun inventarul locuinţei, fragmente ce provin din oale-borcan lucrate cu mîna (fig.15/1,2) sau la roată. Una din acestea, lucrată la roată dintr-o pastă de culoare roşcat-gălbuie, este decorată cu linii incizate în val (fig.15/9).

Printre resturile cuptorului s-au descoperit şi cîteva fragmente dintr-o tavă de lut ars ce se afla deasupra bolţii.

www.mnir.ro

Bordeiul respectiv este suprapus de mai multe morminte feudale.

Locuinţa nr.2, situată pe prima terasare deasupra lacului Cătălui, are o formă dreptunghiulară şi este orientată sud-vest - nord-est. Ea suprapune, aproape în totalitate, locuinţa geto-dacă nr.4. La rîndul ei, mai mult de jumătate dinspre est a fost distrusă de groapa feudală nr.2 (fig.14).

Podeaua, din pămînt bătătorit, se află la adîncimea de 0,90-1 m sub solul actual şi la 0,60 m sub nivelul de săpare.

În mijlocul părţii păstrate se află un cuptor-pietrar de formă aproape rectangulară (0,90 x 0,86 m la exterior), cu laturile şi colţurile arcuite. Pentru construirea sa, pe un mic pat de pămînt cruţat, înalt de 4-6 cm, s-a adus un pămînt galben, care prin ardere a devenit roşu. Acest pămînt adus formează gardina cuptorului (grosime 0,10 m), peste care s-au pus pietre de diferite dimensiuni legate între ele cu lut. Una din aceste pietre provine dintr-o rîşniţă circulară geto-dacă. Bolta cuptorului, făcută de asemenea din pietriş şi lut, s-a prăbuşit în faţă. Cavitatea cuptorului avea o formă rectangulară. Vatra, albiată (0,80 x 0,66 m), se compune dintr-o crustă albă pietrificată.

Deasupra cuptorului, pe boltă, se afla o tavă de lut de formă rectangulară (0,52 x 0,52 m), cu o bordură înălţată pe toate cele patru laturi şi lucrată din lut amestecat cu păioase şi fragmente de lipitură arsă, pisată, ca liant. Pe această tavă, asemănătoare cu cele descoperite la Dulceanca[36], se păstrau vasele. Dovada o constituie numeroasele fragmente descoperite pe dărîmătura cuptorului.

Este de menţionat faptul că majoritatea fragmentelor ceramice provin din partea inferioară a unor vase lucrate cu mîna - circa 10 la număr.

Pasta acestor vase conţine mult nisip şi are culoarea brună sau neagră cu pete cenuşii. Arderea este inegală. Pe baza a trei vase, din care s-au păstrat şi fragmente din partea superioară, s-a putut stabili că forma unuia dintre ele este de oală-borcan cu buza răsfrîntă în exterior şi corpul globular (fig.15/3). Celelalte două vase au buza de asemenea răsfrîntă în exterior, însă corpul are pereţii foarte puţin arcuiţi (fig.15/4,5). Fundurile vaselor sînt drepte (fig.16/5,7). Unul, însă, are imprimat pe el urmele unei sfori (colac) (fig.16/4).

Vasele lucrate la roata rapidă sînt reprezentate prin două fragmente din partea superioară a unui vas cu corpul bombat şi buza răsfrîntă în afară. Pasta, amestecată cu nisip fin, are o culoare roşcat-gălbuie. Buza formează la interior o faţetă, după care un prag o demarcă de linia aproape verticală a gîtului[37]. Decorul constă din linii incizate adînci, alcătuind motive asociate cu linii drepte orizontale şi linii în val (fig.15/6).

Un alt vas fragmentar are corpul decorat cu linii circulare, orizontale (fig.15/7).

Pe fundul unui vas se văd urmele ţesăturii de pe roată (fig.16/2).

Tot acestei locuinţe îi aparţine o greutate din lut ars (fig.16/1), cu un decor geometric incizat.

www.mnir.ro

La circa 500 m sud-vest de locul săpăturilor, tot pe malul lacului, a fost identificată o altă locuinţă din care s-au recuperat doar cîteva fragmente ceramice şi părţi dintr-o vatră sau tavă de lut ars (fig.1/6).

Asemănarea descoperirilor făcute la Cătălui cu cele de la Dulceanca, lipsind şi aici oalele-borcan cu alveole sau crestături pe buză (excepţie făcînd doar un mic fragment descoperit întîmplător- fig.15/8), ne fac a data locuinţele respective în sec. al VI-lea e.n.

V. EPOCA FEUDALĂ. În această perioadă a evului mediu românesc zona cercetată a fost cel mai intens locuită. De altfel descoperirea vestigiilor din această epocă a determinat efectuarea de săpături arheologice pe acest loc.

Complexul feudal identificat se compune din următoarele elemente: locuinţa stăpînitorilor feudali, biserica mănăstirii Cătălui, mormintele din interiorul bisericii, incintele înconjurătoare cu construcţiile adiacente, satul feudal şi cimitirul creat în jurul mănăstirii.

Deoarece locuinţa stăpînitorilor feudali şi, mai ales, biserica au fost prezentate într-o lucrare anterioară[38], în cele ce urmează ne vom mărgini la prezentarea tehnicii de construcţie şi a obiectelor de inventar descoperite în funcţie de fazele de evoluţie.

Locuinţa stăpînitorilor feudali, orientată NNE-SSV, are o formă trapezoidală (la exterior 10 10,50 x 6-6,80 m şi respectiv 8,60 (nord)-9,28 (sud) x 5,24 (est) 5,37 m (vest) la interior). Singura parte conservată o formează beciul alcătuit din zidurile 14 (est), 15 (nord), 16 (vest) şi 18 (sud).

Fundaţiile acestor ziduri, construite după acelaşi sistem şi aflate la acelaşi nivel, sînt, de jos în sus, astfel alcătuite: a) un rînd de bolovani (= rîndul 1 bolovani) aşezaţi cu latura mare pe sol; b) două asize de cărămizi orizontale, rareori verticale; c) un rînd de bolovani (=rîndul 2 de bolovani); d) două asize de cărămizi orizontale; e) un rînd de bolovani (= rîndul 3 bolovani); f) două asize de cărămizi orizontale; g) un rînd de bolovani (= rîndul 4 bolovani); h) un rînd de cărămizi orizontale; i) un rînd de bolovani (= rîndul 5 bolovani).

Bolovanii sînt despărţiţi între ei prin cărămizi puse pe cant cu latul la exterior. Cu toate acestea feţele zidurilor dinspre interiorul beciului sînt netede şi îngrijit lucrate. Această tehnică de lucru a fost transmisă de şcoala arhitectonică din Constantinopol, fiind împrumutată şi de şcoala sîrbă.

Feţele dinspre exterior ale zidurilor sînt făcute doar din bolovani îngrămădiţi.

Deasupra acestor fundaţii, înalte de circa 0,80 m, se înalţă zidurile propriu-zise, întreţesute, care au în partea de jos nişte îngroşări de 0,15-0,26 m, ca un fel de soclu, compuse din bolovani şi cărămizi. Deasupra se înalţă ziduri late de 0,66-0,78 m, foarte îngrijit lucrate. Ele sînt făcute din cîte un rînd de bolovani cu o cărămidă verticală, pe cant, între ei suprapus de un rînd (asiză) de cărămizi orizontale.

Nivelul de călcare al pivniţei se află la 2,40 m sub solul actual.

La 0,51 m deasupra bazei zidurilor pe laturile de nord (z. 15) şi sud (z. 18) se observă cîte o deschidere iniţială (din faza I) lată de 1,65

www.mnir.ro

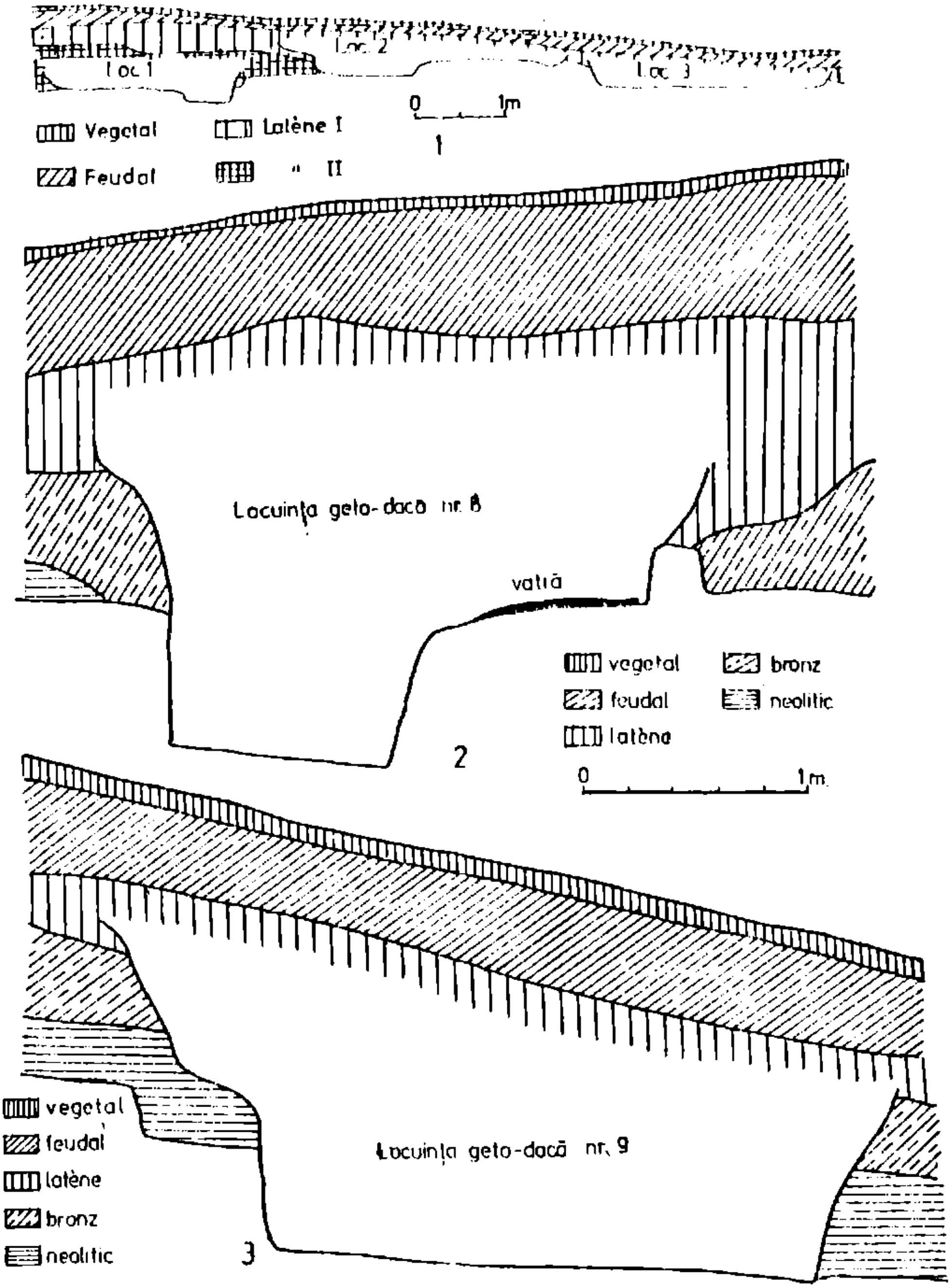

Fig.8.- Profilurile locuinţelor geto-dace nr-1-3 (1), 8 (2) şi 9 (3).

www.mnir.ro

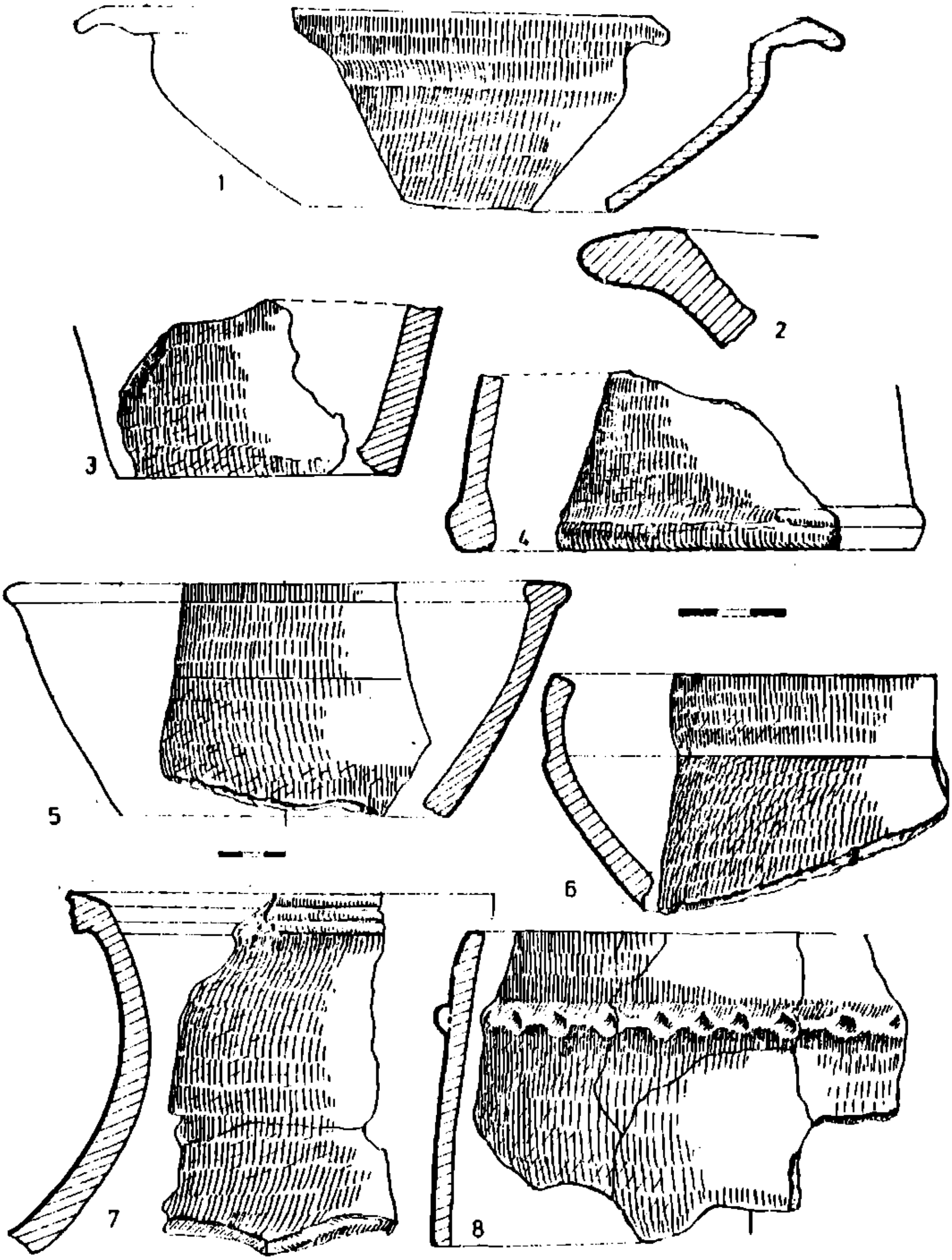

Fig.9.- Vase geto-dace din primul nivel (2-8) şi din al doilea nivel de locuire (1) (2,7 = loc. Lt.1; 3-4 = gr.Lt.1), (1,5-7 la roată; 2-4,8 cu mîna).

www.mnir.ro

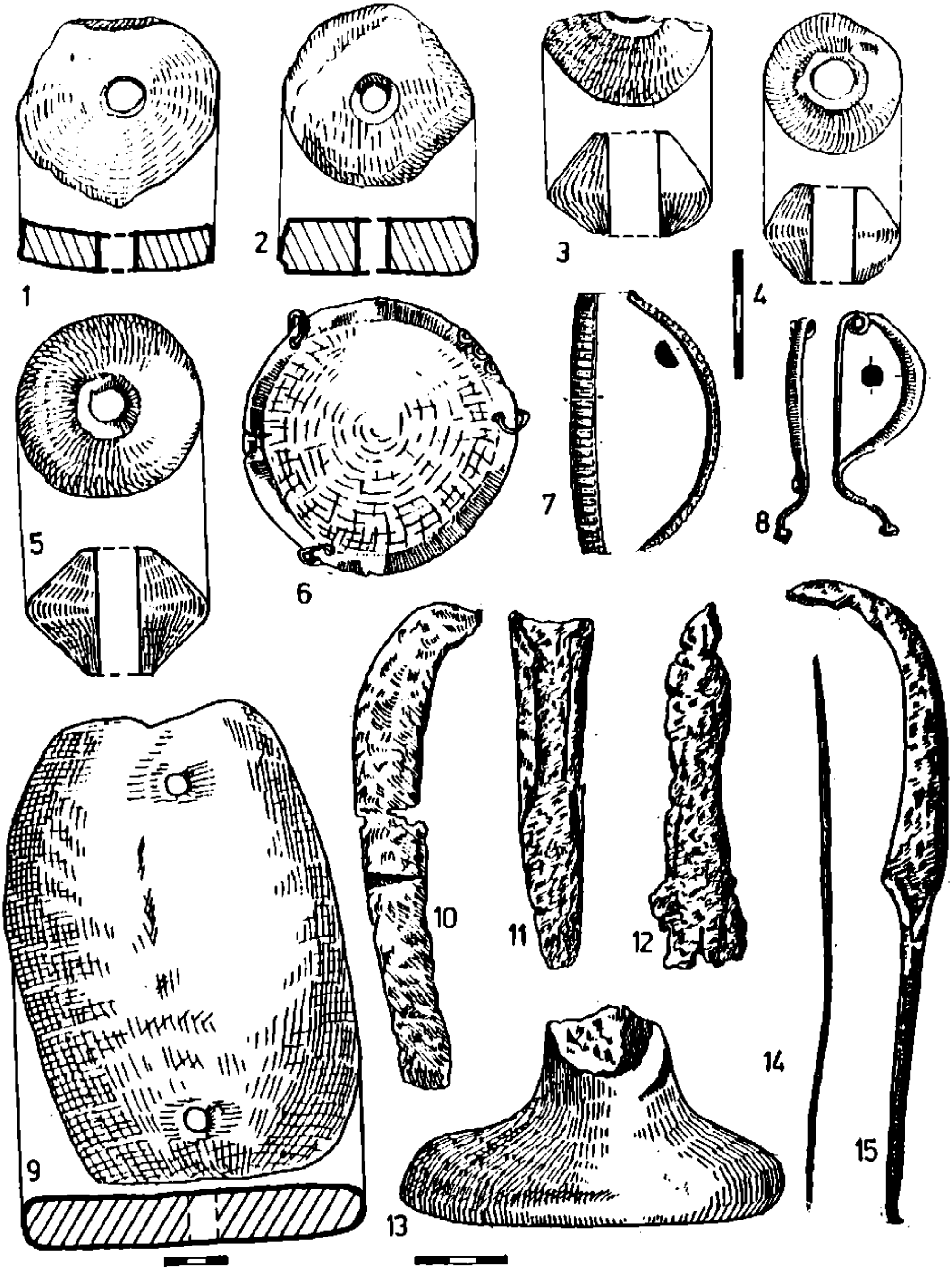

Fig.10.- Unelte şi obiecte de podoabă geto-dace din prima epocă a fierului (7) şi din a doua epocă a fierului (1-6,8-15) (6,8-11, 14,15 = loc.Lt.2; 1,4 = loc. Lt.4; 12 = loc.Lt.5; 8 = Lt.1 ; 2,3,5,13 = strat).

www.mnir.ro

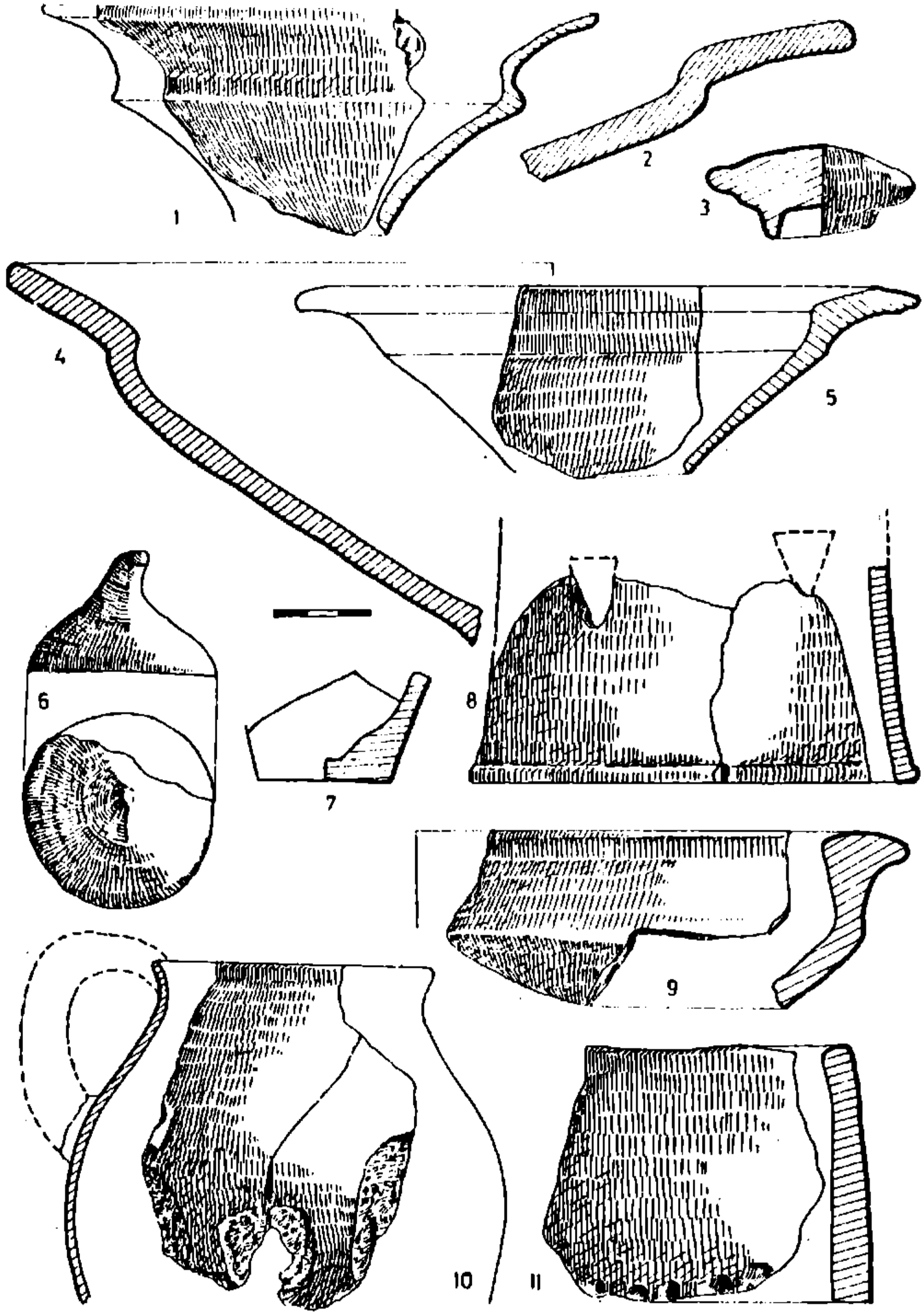

Fig.11.- Ceramică geto-dacă lucrată cu mîna (1-4,6-8,10,11) şi la roată (5,9) (3,11 = loc.Lt.2; 1,4,5,7-10 = loc.Lt.4; 6 = loc.Lt.9; 2 = strat).

www.mnir.ro

m la nord, respectiv 1,35 m la sud şi înaltă de 0,82 m (nord) - 1,20 m (sud). Ele reprezentau probabil două ieşiri secrete, care, în faza a II-a, au fost astupate cu bolovani masivi, cea din sud, şi cu 12 rînduri de cărămizi orizontale, cea din nord.

La sud de locuinţă, în zona unor ziduri de piatră prăbuşite, s-au descoperit mai multe fragmente ceramice provenind de la diferite tipuri de vase. Predominante sînt oalele cu gura tronconică sau cilindrică, cu pereţii arcuiţi şi corpul globular. Pasta acestor vase este bine arsă. Decoraţia constă din linii incizate şi dungi de culoare albă (fig.17/2,4). Aceste tipuri de vase datează din sec.XIV-XVI[39], precum şi mai multe fragmente ceramice ce provin dintr-o strachină smălţuită şi cu sgraffito în exterior, decorată cu motive vegetale (fig.18) în genul celor de pe străchinile din sec.XIV-XV de la Giurgiu[40] sau din prima jumătate a sec. al XVI-lea de la biserica Răzvan din Bucureşti[41].

Tot acestei perioade îi aparţine un fragment de cahlă (fig.27/3) ce pare a reprezenta corpul unui om cu braţele în cruce.

Un alt fragment ceramic provine din fundul inelar al unei străchini (fig.17/3) decorat cu cercuri concentrice, incizate. Smalţul este de culoare maronie. O strachină cu decor asemănător, dar cu smalţ de culoare galbenă, verde şi castanie a fost descoperită la Curtea Veche din Bucureşti şi datată în sec. al XV-lea[42].

Datarea tuturor acestor obiecte prezentate mai sus din sec. al XIV-lea pînă la jumătatea sec. al XVI-lea ne îndeamnă a presupune existenţa unei construcţii din această vreme. Urmele ei sînt tocmai porţiunile de ziduri prăbuşite menţionate mai sus, ziduri suprapuse în unele porţiuni de cele ale locuinţei stăpînitorilor feudali.

Această locuinţă a fost ridicată prin urmare pe la mijlocul sec.al XVI-lea, pe locul uneia mai vechi şi puţin înaintea bisericii.

Inălţarea tuturor acestor construcţii formează faza I-a de evoluţie a mănăstirii, fază ce cuprinde prin urmare trei aspecte: Ia - prima locuinţă a stăpînitorilor feudali; Ib - a doua locuinţă a stăpînitorilor feudali, care va dura pînă la sfîrşitul utilizării mănăstirii; Ic - biserica.

Din faza a II-a menţionăm cîteva fragmente ceramice descoperite în interiorul locuinţei, printre care o cană cu toartă, corpul globular şi picior cilindric cu baza mult evazată (fig.19/3). Decorul este format din caneluri şi linii curbe, ovale, cercuri vopsite cu alb. Suprafaţa corpului este smălţuită în verde. După formă ce aminteşte tipuri de vase mai vechi[43], şi decor acest vas se datează în sec. al XVII-lea.

Acestei faze îi aparţin şi unele fragmente de strachină smălţuită în verde închis în interior şi decorată cu linii curbe, spirale şi în val dintr-o vopsea verde deschis (fig.20/1,7,8). Tipul respectiv de strachină evoluează din cel anterior, care era mult mai aplatizat şi mai puţin adîncit, şi va da naştere în a doua jumătate a sec. al XVII-lea şi la începutul sec. al XVIII-lea străchinilor specifice ceramicii brîncoveneşti, cu buza foarte lată şi decorată cu linii incizate în spirală sau în zigzag (fig.20/4,5), de genul celor de la biserica Sf. Gheorghe-Nou din Bucureşti[44].

www.mnir.ro

Din această ultimă fază (III) de evoluţie a mănăstirii, fază ce începe cu sfîrşitul sec. al XVII-lea, datează şi jumătatea inferioară a unui vas relativ mare, cu picior, smălţuit în interior.

Tot în zona locuinţei, la adîncimi variind între 0,32 şi 1,00 m sub solul actual, s-au descoperit patru lulele (fig.21/1,2,4,5), dintre care una cu "poinçon" (fig.21/1). O a cincea lulea s-a descoperit în nivelul de dărîmături de deasupra pronaosului bisericii (fig.21/3).

Toate aceste lulele, decorate cu caneluri, aparţinînd nivelurilor superioare de dărîmături, datează din sec.XVIII-începutul sec.XIX.

Dintre obiectele de altă natură menţionăm trei pinteni de fier (fig. 30/10) purtaţi la cizme.

Biserica - prima construcţie, din faza I, avea o lungime interioară de 10,20 m şi exterioară de 12,20 m, iar lăţimea maximă în dreptul absidelor naosului era de 5,97 m la interior şi 7,40 m la exterior.

Zidurile (z. 1 A, 2-7), cu o lăţime de 0,84-1,12 m au o fundaţie conţinînd în partea inferioară (înaltă de 0,57 m) bolovani şi mortar, iar în partea superioară (înaltă de 0,50 m), pe laturile exterioare, un parament de 7 rînduri de cărămizi (26-28 x 13-13 x 3,5-4 cm) aşezate orizontal şi pe rînduri - un rînd cu cărămizi în lung suprapus de un altul cu cărămizile pe lat. Rosturile de mortar dintre rînduri sînt de 3-4,5 cm. Spaţiul central al zidului (0,21-0,25 m) era compus dintr-un nucleu de bolovani uniţi cu mortar şi era despărţit de parament prin grinzi de lemn de stejar.

Deasupra fundaţiei, prevăzută cu un soclu de 0,18-0,25 m, se înălţa zidul propriu-zis format dintr-o succesiune de un rînd de bolovani urmat de un rînd de cărămizi. Ca întăritor s-au folosit, din loc în loc, grinzi de lemn (12-15 x 13-15 cm).

În faza a II-a, se construieşte un nou altar (z. 1 B) şi pronaos (exonartex) (z. 7 A, 8 A şi 8 B). Biserica are cum lungimea de 17,75 m la interior şi 19,30 m la exterior. Noile ziduri, late de 0,80-0,90 m, sînt construite doar din cărămizi (28-30 x 14,15 x 4,5-5 cm) cu rosturi de mortar (3-5 cm). Şi în construcţia lor, ca element de întărire s-au folosit grinzi longitudinale de lemn ale căror lăcaşuri s-au păstrat (lăţime = 0,16 m, înălţime = 0,08 m).

Maxima întindere o atinge biserica în faza a III-a cînd, pe baza pronaosului nou mărit (al doilea exonartex) şi a pridvorului adăugat, ea are o lungime totală la exterior de 26,80 m şi de 25 m la interior.

Noile ziduri 9 A, 9 B şi 12, late de 0,80 m, sînt construite doar din cărămizi (28-30 x 14-15 x 4,5-5 cm) cu rosturi de mortar (2,5-4 cm). În schimb zidul 10, ce desparte pridvorul de pronaos şi este alipit de fostul zid vestic al incintei (z.11), este format dintr-o succesiune de un rînd de bolovani prinşi cu mortar, urmat de unul de cărămizi fragmentare (groase de 5,5 cm). Rosturile de mortar sînt foarte groase (6 cm).

Tot în această fază în pronaos se înalţă patru coloane (pilaştrii) ce susţineau probabil o turlă. Cilindrice (diametrul = 0,70 m), ele sînt alcătuite din 6 segmente de cerc juxtapuse de cărămidă (groasă de 4 cm), împreunate cu rosturi oblice de mortar (groase de 4 cm).

www.mnir.ro

Interiorul bisericii era pavat cu cărămizi. Urme de pavaj de cărămidă pe un strat de mortar s-au descoperit în absida de sud a naosului, pavaj ce constituie nivelul trei de călcare (sec.XVIII = faza III). De asemenea, cîteva urme de cărămizi fragmentare formînd un pavaj se observă şi în dreptul intrării în pronaosul I.

În schimb pronaosul II este pavat aproape în întregime cu două rînduri de pavaje de cărămidă (a. 24-26 x 12-13 x 4,5-5,5 cm; b. 27-29 x 14-15,5 x 3,5-4 cm), care, prin faptul că acoperă cavoul nr. 2 şi baza pilaştrilor, datează din faza a III-a.

Pronaosul III (porţiunea de exonartex nou mărit) este şi el pavat, însă cu cărămizi foarte mari - dale (33 x 30 x 4 cm), care, suprapunînd parţial cavoul nr.4, se datează tot în faza a III-a.

În interiorul bisericii au apărut numeroase piese ce au contribuit la stabilirea fazelor cronologice de dezvoltare a ei. În afara celor publicate anterior menţionăm de data aceasta prezenţa a numeroase caiele, cuie şi piroane (fig.21/10) din fier ce serveau la prinderea grinzilor de lemn ale acoperişului.

Tot din fier sînt unele placheuri de cizmă, un cleşte pentru spart nuci (fig.21/9), un cuţit cu mîner de os (fig.21/8), un cîrlig, precum şi un foarte frumos cuţit de cult cu mînerul în formă de cruce (fig.21/7).

Din bronz este făurit un mic nasture de podoabă, de formă semisferică, cu decor floral (fig.21/6).

Toate aceste obiecte, ca şi fundurile inelare ale unor străchini smălţuite în culorile verde, roşu şi brun (fig.19/1,4), sau gura unui ulcior smălţuit în verde, provin din ultima fază de folosire a bisericii.

Un alt element de inventar, care se referă însă la arhitectura bisericii, îl reprezintă diferitele tipuri de cărămizi. Dintre ele se remarcă cele decorative, cu unul din capete concav sau triunghiular (fig. 22-23).

O categorie aparte de cărămizi o formează cele cu incizii pe ele, probabil semne de fabricaţie (fig.23/1-4,5), precum şi olanele (fig. 23/9-14).

Tot legat de înfăţişarea bisericii îl reprezintă fragmentele de frescă descoperite în majoritate în interiorul bisericii. Din exterior sînt doar cîteva ajunse acolo după dezafectarea bisericii.

Prezenţa lor denotă că interiorul bisericii era pictat în tehnica frescei. Dimensiunile mici ale fragmentelor a împiedicat reconstituirea vreunei imagini. Doar părţi din colţurile zidurilor, îngrijit faţetate, sînt ceva mai mari. Culorile întîlnite sînt: alb, galben, roşu, brun, verde, portocaliu şi negru. Între culori s-au observat linii incizate ce dovedesc că mai întîi s-a procedat la o desenare a ornamentaţiei şi apoi la pictarea ei.

Menţionăm de asemenea descoperirea unui fragment dintr-o inscripţie (pisanie ?) conţinînd doar trei slove IѦT (fig.24/2).

MORMINTELE DIN INTERIORUL BISERICII. În interiorul bisericii s-au descoperit 5 cavouri şi 3 morminte simple cu 4 înmormîntări.

Cavoul nr.1 este situat în partea de sud a pronaosului[45]. De formă trapezoidală, are lungimea maximă la exterior (est-vest) de 1,80 m, iar

www.mnir.ro

lăţimea (nord-sud) de 0,76 m în partea de vest şi 0,40 m în partea de sud.

Pereţii, zidiţi din cărămizi de 26-27 x 12-13 x 3,5-4 cm cu rosturi de 2-3 cm, sînt deterioraţi.

Fundul cavoului a fost pardosit cu cărămizi şi se află la adîncimea de 0,78 m sub nivelul de călcare din biserică (1,28 m sub solul actual).

Iniţial, cavoul a avut un capac de cărămizi din care s-au mai păstrat cîteva fragmente aşezate pe cant.

La suprafaţă se afla, spartă în două şi puţin deplasată, lespedea de gresie calcaroasă, cu inscripţie în limba slavonă, ce acoperea mormîntul marelui spătar şi ctitor Stan din Corbi, decedat către sfîrşitul intervalului ianuarie 1 - august 31 din anul 7090 (1582).

Cavoul a fost jefuit la sfîrşitul fazei a II-a a bisericii (1689), astfel încît osemintele adăpostite au fost răvăşite şi, în parte, distruse, găsindu-se in situ tibiile. Cu prilejul devastării mormîntului au fost sustrase şi obiectele de preţ ce au existat iniţial aici. În pămîntul de umplutură s-au descoperit un fragment de stofă provenind din veşmîntul marelui spătar, un dinar ungar emis în 1503 la Kremnitz de către Wladislav II[46] şi fragmente din coşciug. Coşciugul, din lemn de stejar (Quercus frainetto Ten)[47], era prins la colţuri cu piroane de fier.

În partea de nord a pronaosului vechi se află mormîntul nr.1, ce conţinea foarte puţine oseminte omeneşti[48]. Dimensiunile sale sînt de 1,85 m est-vest, 0,70 m nord-sud, iar fundul său se află la 0,90 m sub nivelul de călcare al bisericii (1,20 m faţă de solul actual). Probabil că aici era cavoul (?) în care a fost depusă jupîniţa Caplea, soţia marelui spătar Stan, decedată la 9 mai 7099 (1591), aşa cum este scris pe lespedea de gresie calcaroasă descoperită lîngă zidul de vest al pronaosului vechi, în exterior, deci mutată de la locul ei. Punerea inscripţiei în acest loc trebuie să fi avut loc după jefuirea mormîntului, ca şi cel precedent, la sfîrşitul fazei a II-a a bisericii, în 1689. Ca o dovadă a jefuirii mormîntului la sfîrşitul sec. al XVII-lea stă faptul că în umplutura lui s-a descoperit un fragment de pisanie cuprinzînd, pe două rînduri, 10 slove şi o ligatură. După chenar şi modul de săpare al slovelor ea îşi găseşte analogii în inscripţiile din a doua jumătate a sec. al XVII-lea şi din prima jumătate a sec. al XVIII-lea[49]. Ori această pisanie este fără îndoială cea din faza a doua a bisericii, cînd i s-a construit un nou altar şi un nou pronaos, fază cuprinsă între 1595/1602-1689. Pe baza analogiilor amintite, pisania respectivă a fost scrisă pe la mijlocul sec. al XVII-lea, atunci cînd bănuim că s-au terminat lucrările de refacere şi mărire a bisericii iniţiale (fig.24/1).

Cavoul nr.2, situat în jumătatea de nord a pronaosului din faza a II-a, are lungimea de 1,52 m şi lăţimea de 0,62 m. Pereţii sînt alcătuiţi din cărămizi (25-26 x 13,5-14 x 3-4 cm) aşezate orizontal. Rosturile (2-3 cm) sînt dintr-un mortar albicios-gălbui de var şi nisip fără pietriş.

La adîncimea de 0,57 m faţă de solul actual se află un fragment din capac alcătuit din două rînduri de cărămizi puse pe cant şi pe laturile lor lungi.

Fundul cavoului se află la 0,85 m faţă de nivelul de călcare din biserică (1,20 m faţă de solul actual).

www.mnir.ro

În el s-au descoperit osemintele unui copil, desigur un urmaş al ctitorilor. Nu s-a găsit nici un obiect de inventar, în schimb s-au păstrat fragmente din fundul coşciugului făcut din lemn de pin (Pinus nigra Arni). Lemnul de pin ca şi gresia calcaroasă folosită la facerea pietrelor de mormînt sau în zidiri sînt materiale ce se găsesc, cel mai aproape, doar pe malul drept al Dunării, în Dobrogea şi în Bulgaria de astăzi[50]. Descoperirile de la Cătălui trebuie să provină din Bulgaria, şi anume din zona Turtucaia situată la circa 20 km depărtare. Ele denotă încă o dată multiplele schimburi comerciale ce se făceau în epoca respectivă cu zonele învecinate.

Cavoul nr.3 este situat în colţul de nord-vest al pronaosului din faza a III-a a bisericii. Lung de 2,36 m şi lat de 0,86 m, are pereţii alcătuiţi din 10 rînduri de cărămizi aşezate orizontal.

Fundul lui se află la 0,74 m sub nivelul de călcare. Sub bazinul şi tibiile celei înmormîntate sînt depuse transversal cîte un şir de trei cărămizi (27 x 14 x 4 cm).

La 0,54-0,57 m sub solul actual se afla capacul cavoului alcătuit din 11 rînduri de cărămizi (25-26 x 14-14,5 x 4-4,5 cm) aşezate pe cant şi prinse cu un mortar (2-2,5 cm) gălbui nisipos, sfărîmicios,cu pietriş mărunt şi mijlociu.

El conţinea osemintele unei adulte ce a fost depusă într-un coşciug de lemn de la care s-au păstrat cîteva cuie şi piroane de fier.

Ca obiecte de inventar s-au păstrat un nasture de bronz de formă hexagonală decorat cu mici cercuri incizate, iar la mîna dreaptă un inel cu verigă de aur avînd şatonul triunghiular. Pe şaton este montat un diamant de forma unei piramide cu trei laturi. Inelul, înalt de 2,1 cm, are greutatea de 3,5 g şi titlul de 583‰ aur (fig.25/5)[51].

Deoarece partea de est a cavoului suprapune zidul (7a) vestic al pronaosului din faza a II-a (sec. al XVII-lea) denotă că zidirea acestui cavou s-a efectuat în faza a III-a de funcţionare a bisericii, perioadă cînd zidul respectiv era dezafectat.

De asemenea este de remarcat faptul că deasupra capacului se afla depus un strat de pămînt acoperit la rîndul lui de o porţiune a pavajului de cărămizi din biserică. Aceste fapte ne îndeamnă a data cavoul post anul 1689 şi mai sigur în primii ani din faza a III-a a bisericii.

În privinţa persoanei înmormîntate este greu a se preciza cine era. Sigur însă, ea era una din urmaşele ctitorilor, dar dintr-o generaţie anterioară acelui vel şătrar Constantin Corbeanu, ultim vlăstar în linie bărbătească al Corbenilor, care la 23 iulie 1736[52] ia moşia Luica de la mănăstirea Cătălui, ce era dată danie, şi face schimb cu mănăstirea Cotroceni pentru moşia Petreşti din Vlaşca, iar în februarie 1742[53] închină mănăstirea Cătălui cu toate averile ei mănăstirii Cotroceni din Bucureşti.

Cavoul nr.4 este situat la sud de cavoul nr.3, în pronaosul din faza a III-a a bisericii. De formă dreptunghiulară, are lungimea maximă la exterior de 2,20 m (pe zidul nordic) şi lăţimea de 0,72 m (est) - 0,76 m (vest). Zidurile, păstrate fragmentar, erau alcătuite din cărămizi (5

www.mnir.ro

rînduri zidul de nord, 6 cel de vest) aşezate orizontal şi în lung (24-26 x 12-13 x 3-4,5 cm). Rosturile erau de 3-4 cm înălţime.

Pe fundul cavoului se aflau două şiruri a cîte trei cărămizi: unul sub omoplaţii celei înmormîntate, iar al doilea sub tibii.

La 0,70 m deasupra fundului se afla capacul boltit alcătuit din 16 cărămizi pe rînd, aşezate pieziş, pe cant, cîte 8 de fiecare parte a cheii compuse din mortar. Creştetul bolţii, puţin adîncit, era acoperit cu un pămînt adus, peste care se afla la 0,20-0,23 m pavajul pronaosului nou al bisericii.

În interior s-au descoperit osemintele omeneşti ale unei adulte depuse într-un coşciug de lemn. S-au păstrat cîteva piroane de fier cu urme din lemnul coşciugului (fig.30/11).

De o deosebită importanţă şi valoare sînt obiectele de inventar - podoabele - descoperite în mormînt.

Astfel, în zona capului, care iniţial era depus pe o perniţă, s-au descoperit 17 ace de păr ce împodobeau o maramă. Acele, din argint aurit (800 0/00 Ag), sînt alcătuite dintr-o tulpină ascuţită la capătul inferior şi o steluţă la cel superior. Steluţa se compune din trei petale triunghiulare cu email albastru, despărţite între ele de trei discuri plate, cu un orificiu în centru. Atît petalele, cît şi discurile au marginile torsionate. În vîrful petalelor se află o sferă, iar în al discurilor trei sfere aşezate în triunghi. În centrul steluţei o piatră semipreţioasă (turcoază) este prinsă prin patru ghiare.

Steluţele, filigranate, sînt prevăzute în spate cu mici orificii, care indică că ele au fost iniţial cusute pe veşminte. Ulterior li s-a adăugat tulpina şi au devenit ace de păr şi de maramă[54] (fig.25/1,2).

În tabelul următor dăm pe scurt caracteristicile fiecărui ac de păr:

Nr. crt.	Steluţa	Tulpina	Culoarea pietrei	Greutatea în gr
1	întreagă	întreagă	verde deschis	2,89
2	"	"	verzui albastru	2,57
3	"	"	verde	2,45
4	"	"	verde	2,42
5	"	"	verzui albastru	2,35
6	"	"	verde	2,98
7	"	incompletă	verde deschis	2,37
8	"	"	verde închis	3,10
9	"	"	verde deschis	1,99
10	"	"	verzui	2,30
11	"	scurtă incompletă	verde deschis-albastru	2,87
12	"	- " -	verde închis	3,02
13	"	- " -	verde deschis	2,30
14	"	lipsă	verde	1,80
15	"	"	verde albastru	2,35
16	"	"	gălbuie	1,80
17	"	"	lipsă	1,85

www.mnir.ro

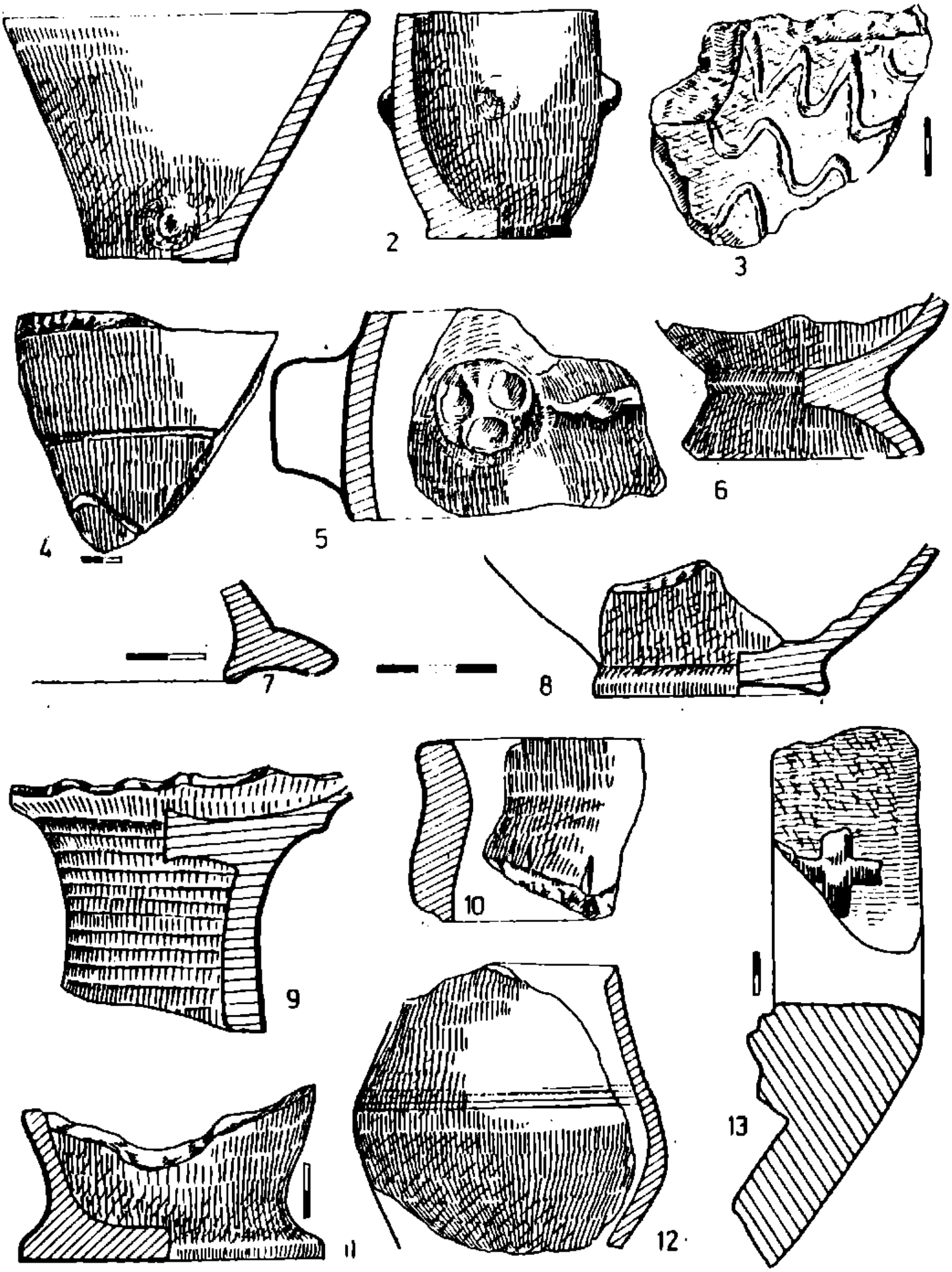

Fig.12.- Ceramică geto-dacă lucrată cu mîna (1-6,10.11,13) şi la roată (7-9,12) (1 = loc.Lt.2; 5,6,8-10,12 = loc.Lt.4; 2 = gr.Lt.4; 3,4,7,11,13 = strat).

www.mnir.ro

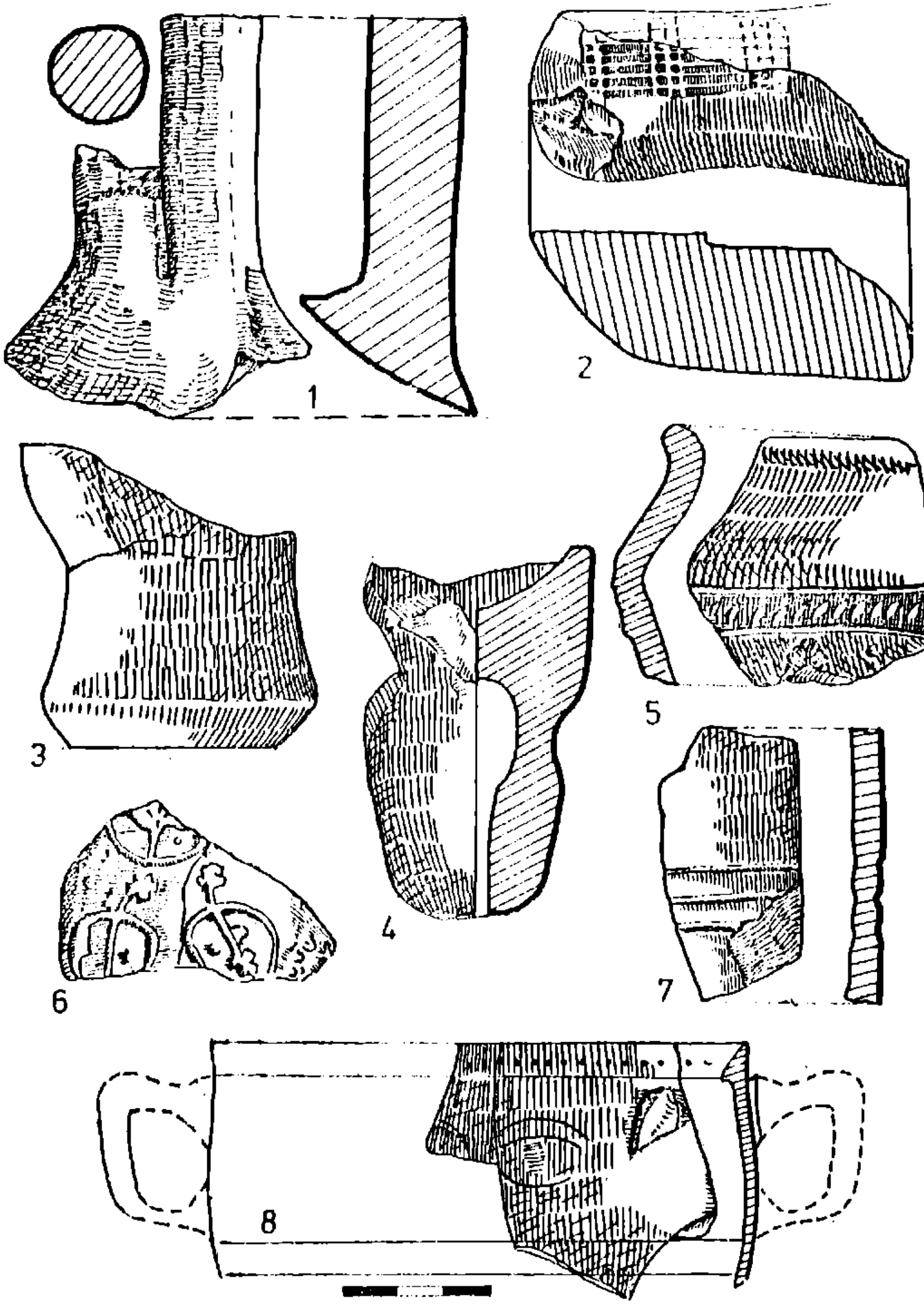

Fig.13.- Ceramică geto-dacă locală (2,5-7) şi din import (1,3,4,8).

www.mnir.ro

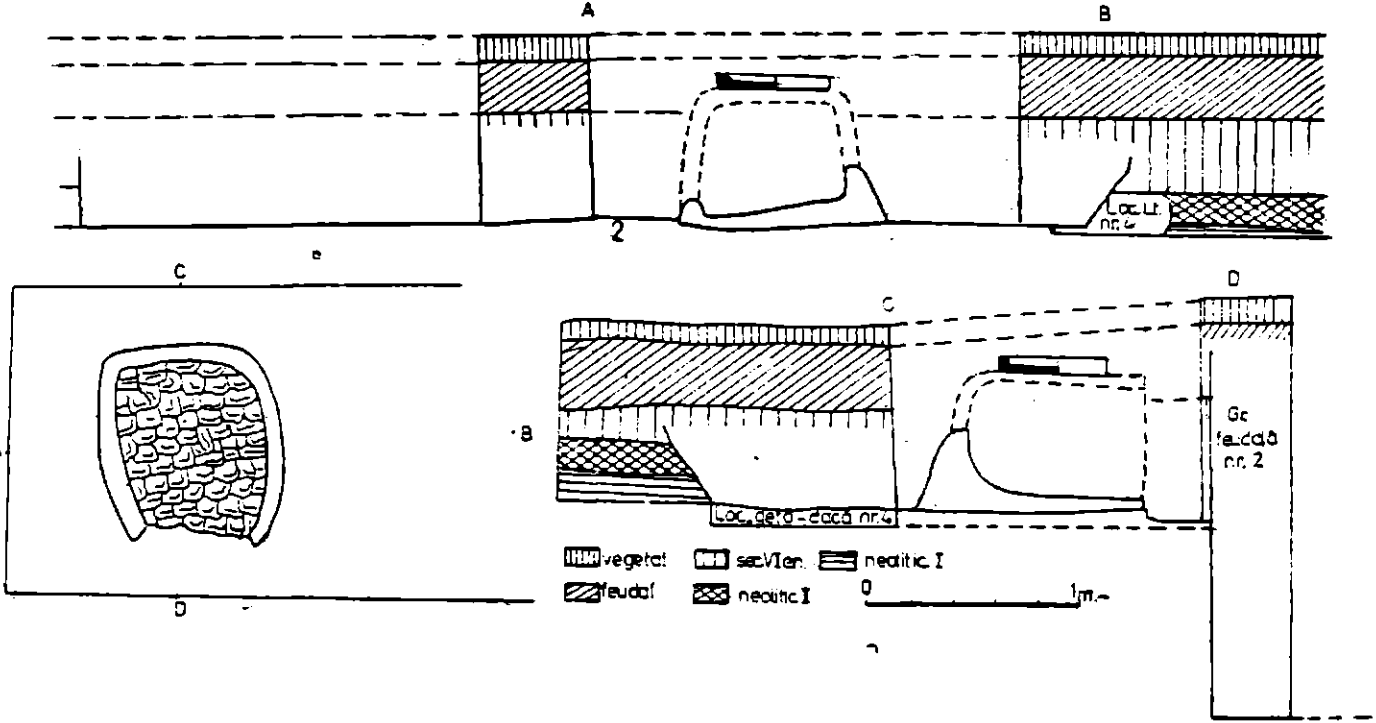

Fig.14.- Locuința prefeudală nr.2 din sec.VI e.n. (1 = planul cuptorului; 2-3 = profilul locuinței pe direcția sud-nord și est-vest.

www.mnir.ro

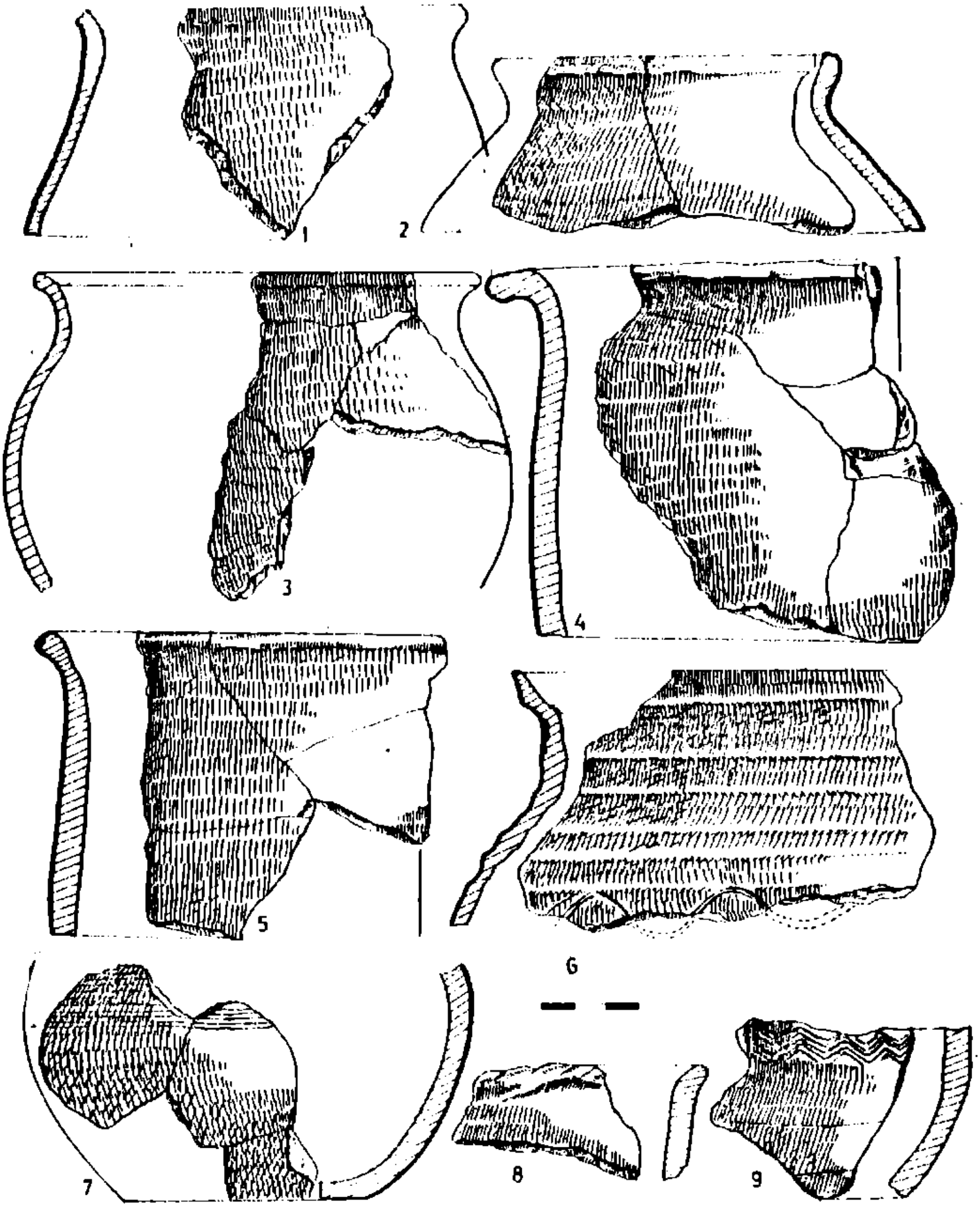

Fig.15.- Ceramică din sec.VI e.n. (2,9 = loc.Pf.1; 1,3-7 = loc.Pf.2; 8 = strat).

www.mnir.ro

Tehnica filigranului de pe steluţe este atestată în sec.XVI şi XVII în Transilvania pe pahare şi alte vase de aur sau argint, folosite în bisericile catolice seu evanghelice. Astfel de vase se află în Muzeul Bruckenthal din Sibiu şi în colecţia Episcopiei catolice de la Alba Iulia şi aparţin artei Renaşterii[55].

În dreptul celor două urechi s-a descoperit cîte un cercel de aur (750‰ Au; 7,20-7,45 g; lungimea totală = 4,6 cm; lăţime max.=2,5 cm). Lucraţi prin turnare, ciocănire şi treflare, apoi emailare, cerceii se compun dintr-o buclă inelară, tăiată, cu un diametru total de 1,5 cm. De această buclă, prin trei verigi întrepătrunse, atîrnă corpul propriu-zis al cercelului compus din două grupe simetrice de cîte trei vrejuri (una în dreapta, cealaltă în stînga) emailate cu verde. În centru, pe un motiv frunziform (4 frunze perpendiculare între ele) este prinsă o casetă paralelipipedică în care este încastrată o piatră roşie. În partea inferioară a corpului, prin trei verigi întrepătrunse, atîrnă 3 pandantivi în formă de caliciu floral cu 4 sepale. Atît laturile casetei cît şi sepalele pandantivilor sînt decorate cu volute gemene (fig.25/3).

Pe un deget al mîinii drepte a fost descoperit un inel de aur (750‰ Au; 8,49 g; înălţime = 2,6 cm), alcătuit dintr-o verigă decorată la capete cu motive vegetale în vrej emailate cu verde şi roşu. Şatonul se compune dintr-o casetă paralelipipedică în care este încastrat un safir. Laturile acestei casete sînt decorate cu volute gemene din email verde şi roşu, cloisonnè (fig.25/4).

În ceea ce priveşte tehnica de execuţie şi de decorare a inelului şi cerceilor descoperiţi în cavoul nr.4 se observă numeroase similitudini cu cercelul doamnei Elina, soţia lui Matei Basarab, înmormîntată la 15 august 1653 în biserica domnească din Tîrgovişte[56]. De aceea atribuim toate aceste podoabe unui singur atelier din prima jumătate a sec. al XVII-lea, atelier ce aparţine artei de la sfîrşitul Renaşterii şi începutul Barocului, aflat în Transilvania. N-ar fi exclus ca acest atelier să fi executat şi acele de păr, care, pe baza caracteristicilor lor, sînt lucrate şi ele într-un singur atelier.

Printre alte piese descoperite în mormînt menţionăm o copcă, paiete, o perlă mică şi unele fire de argint şi de aur, împletite, ce provin din maramă şi din celelalte veşminte.

În timpul dezvelirii mormîntului s-au putut observa, in situ, conteşul şi rochia, care, alături de maramă, constituiau piesele de îmbrăcăminte ce compuneau costumul celei înmormîntate.

Conteşul, purtat atît de bărbaţi, cît şi de femei, începînd cu a doua jumătate a sec. al XVI-lea[57], este răscroit pe lîngă gît. În faţă se închide cu nasturi, din împletitură de fir, ce corespund cu găitane, din galon de fir, dispuse pe cei doi piepţi.

Sub conteş se afla rochia din ţesătură de mătase alcătuită dintr-un corsaj răscroit, strîns pe talie, cu decolteul pătrat. În faţă se închidea cu nasturi ce nu s-au păstrat însă. Fusta era încreţită la spate şi pe piept. În jurul răscroielii de la gît şi umeri sînt aplicate 1-3 rînduri de galon de fir, formînd o ornamentaţie bogată.

www.mnir.ro

Conteşul şi rochia îşi găsesc cele mai bune analogii în costumele de la mijlocul sec. al XVII-lea, cum este cel descoperit în naosul bisericii mănăstirii Dragomirna[58] sau cel purtat de doamna Elina[59], soţia lui Matei Basarab.

După cum se vede, caracteristicile îmbrăcăminţii şi ale bijuteriilor ne îndreptăţesc a socoti mormîntul din cavoul nr.4 ca aparţinînd unei boieroaice de rang înalt. Prin faptul că cele mai mari asemănări, mergînd uneori pînă la similitudini ce denotă apartenenţa obiectelor respective unui singur atelier, se întînesc în podoabele şi veşmintele doamnei Elina, ne îndeamnă a presupune strînsa înrudire între persoana înmormîntată aici, la Cătălui, şi soţia domnitorului Ţării Româneşti.

Săpăturile efectuate în biserica domnească din Tîrgovişte[60] au dus, printre altele, la identificarea mormintelor doamnei Elina şi a lui Mateiaş fiul lui Udrişte Năsturel (fratele doamnei Elina) cu Maria Corbeanu (sora marelui ban Teodosie Corbeanu şi nepoata de fiu a marelui spătar Stan din Corbi cu jupîniţa Caplea), prima sa soţie.

Se ştie însă că Maria Corbeanu moare în iarna lui 1635, la două săptămîni după naştere, iar fiul ei Mateiaş va fi înfiat de doamna Elina. Prin urmare, între Maria Corbeanu şi cumnata sa doamna Elina erau strînse raporturi nu numai de rudenie dar, probabil, şi de amiciţie. De aceea, pe baza menţionatelor similitudini dintre podoabele şi îmbrăcămintea purtată de doamna Elina şi descoperirile din cavoul nr.4 de la Cătălui, bănuim că mormîntul descris în rîndurile de faţă a aparţinut Mariei Corbeanu, soţia lui Udrişte Năsturel. Înmormîntarea ei la Cătălui, lîngă mormintele bunicilor ei, ctitori ai respectivei biserici, s-ar explica prin faptul că biserica din Hereşti, unde era moşia şi reşedinţa familiei Năsturel, nu era încă construită[61], iar dacă era, după cum par să o dovedească săpăturile arheologice efectuate aici[62], socrii ei mai trăiau şi-şi rezervau dreptul de a fi primii înmormîntaţi în această biserică[63]. De altfel distanţa dintre Hereşti şi Cătălui este minimă, circa 20 km, ea neconstituind un impediment la transportarea răposatei.

Nejefuirea acestui cavou în februarie 1689 s-ar putea datora lipsei unei eventuale pietre de mormînt care să-i marcheze prezenţa. De altfel acoperirea lui cu o porţiune din pavaj în faza a III-a ne dovedeşte că în această perioadă nu se mai cunoştea existenţa sa.

<u>Cavoul nr.5</u> este situat în colţul de sud-vest al pronaosului din faza a III-a a bisericii. De formă trapezoidală, el are lungimea maximă la exterior de 2,60 m, iar lăţimea de 0,84 m la vest şi 0,68 m la est.

Fundul, din pămînt, se afla la 0,65 m sub capacul boltit, construit din cărămizi aşezate pieziş pe margini şi apoi pe cant în centru (13 rînduri). Capacul se afla la 0,52 m sub solul actual, iar partea sa de vest era distrusă. Cavoul a fost jefuit în evul mediu, probabil la sfîrşitul fazei a II-a a bisericii.

Prin poziţia sa şi asemănarea în privinţa construcţiei cu cavoul nr.4 el se datează în sec. al XVII-lea. N-ar fi exclus ca în acest loc să se fi aflat mormîntul marelui ban Teodosie Corbeanu (fratele Mariei) şi al celor "2 coconi" "Gheorghi şi Teodosie", mormînt ce iniţial fusese

www.mnir.ro

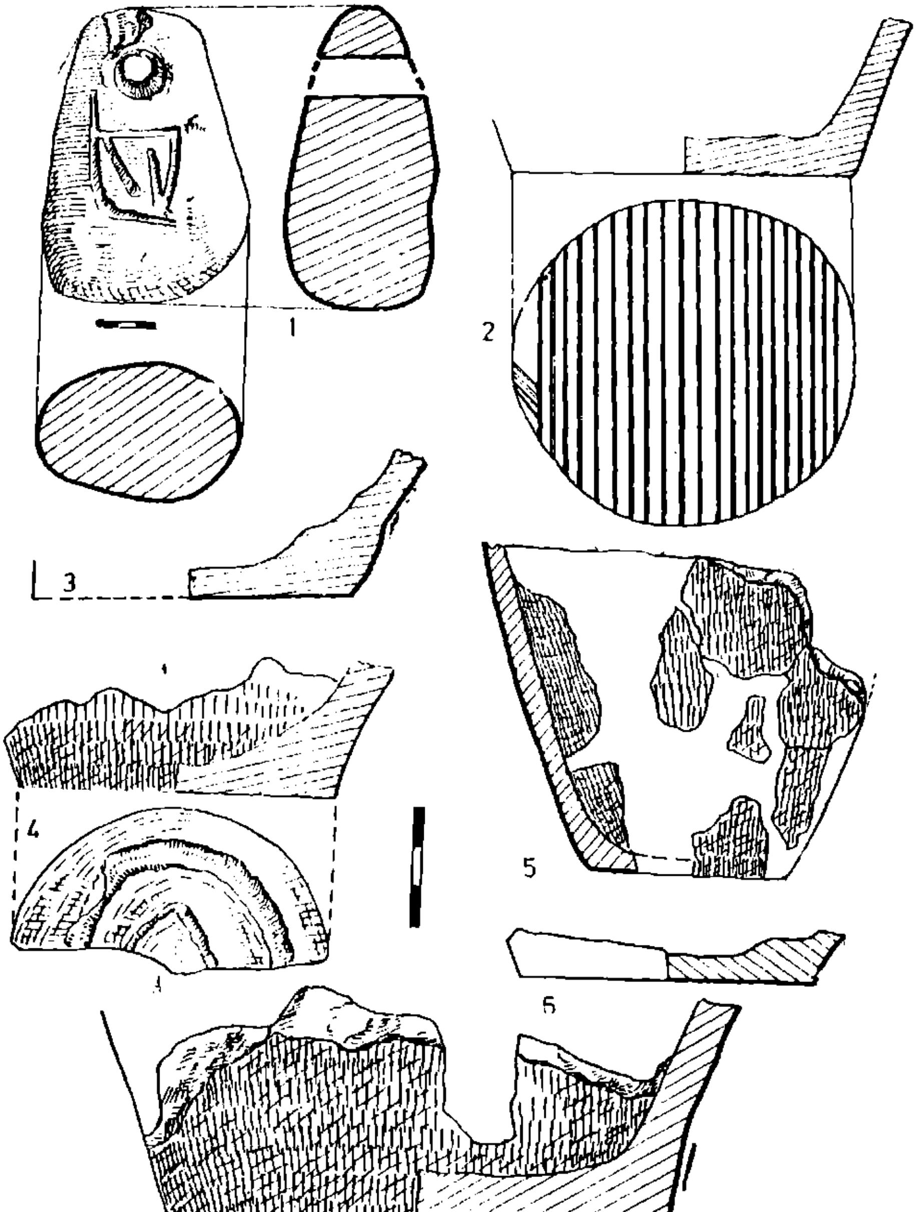

Fig.16.- Greutate din lut ars (1) şi ceramică din sec.VI e.n. (2-7) (l.c.Pf.2).

www.mnir.ro

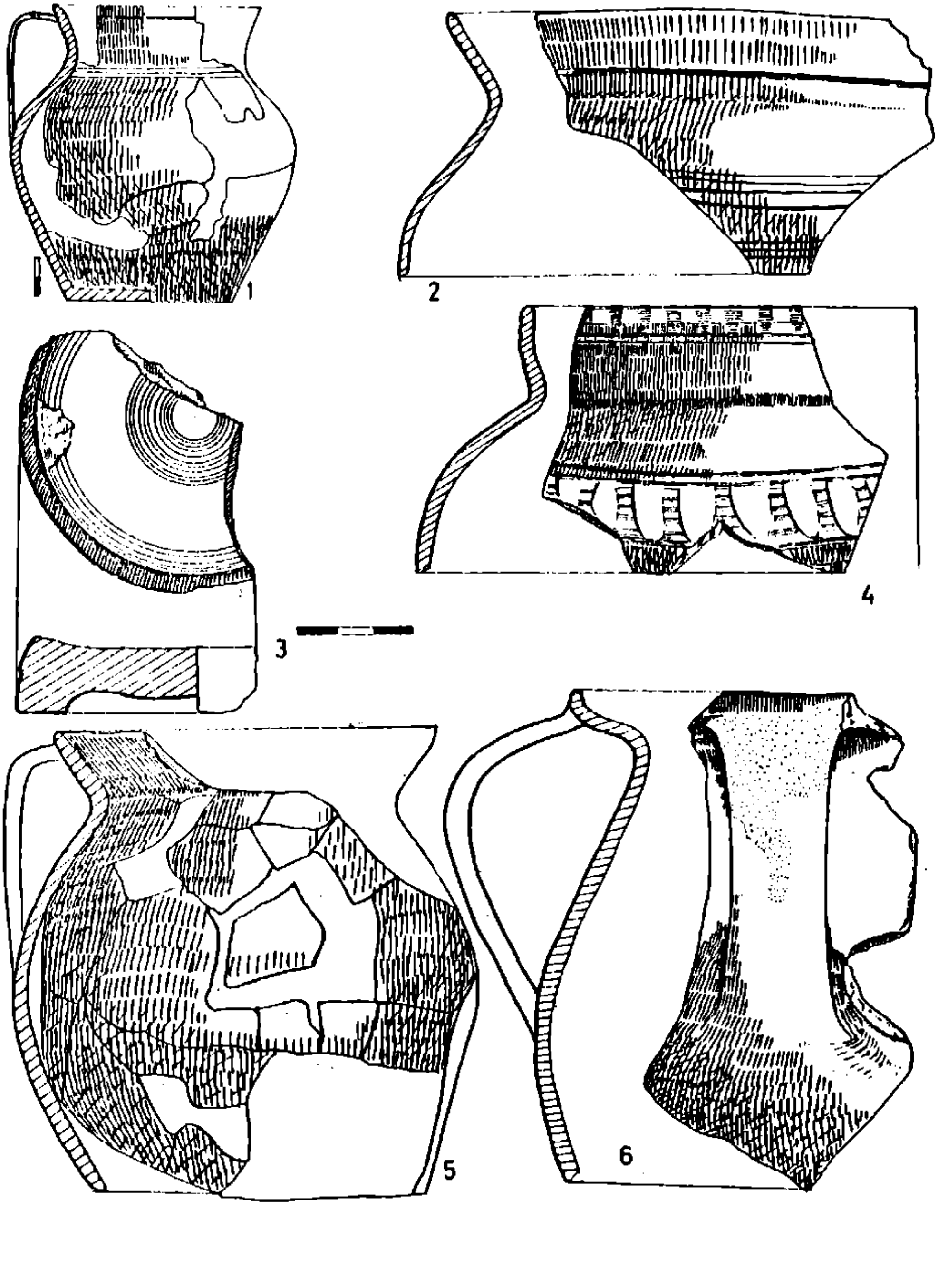

Fig.17.- Ceramică feudală (1 = strat; 2-4 = locuința stăpînitorilor feudali; 5-6 = loc.F.1).

www.mnir.ro

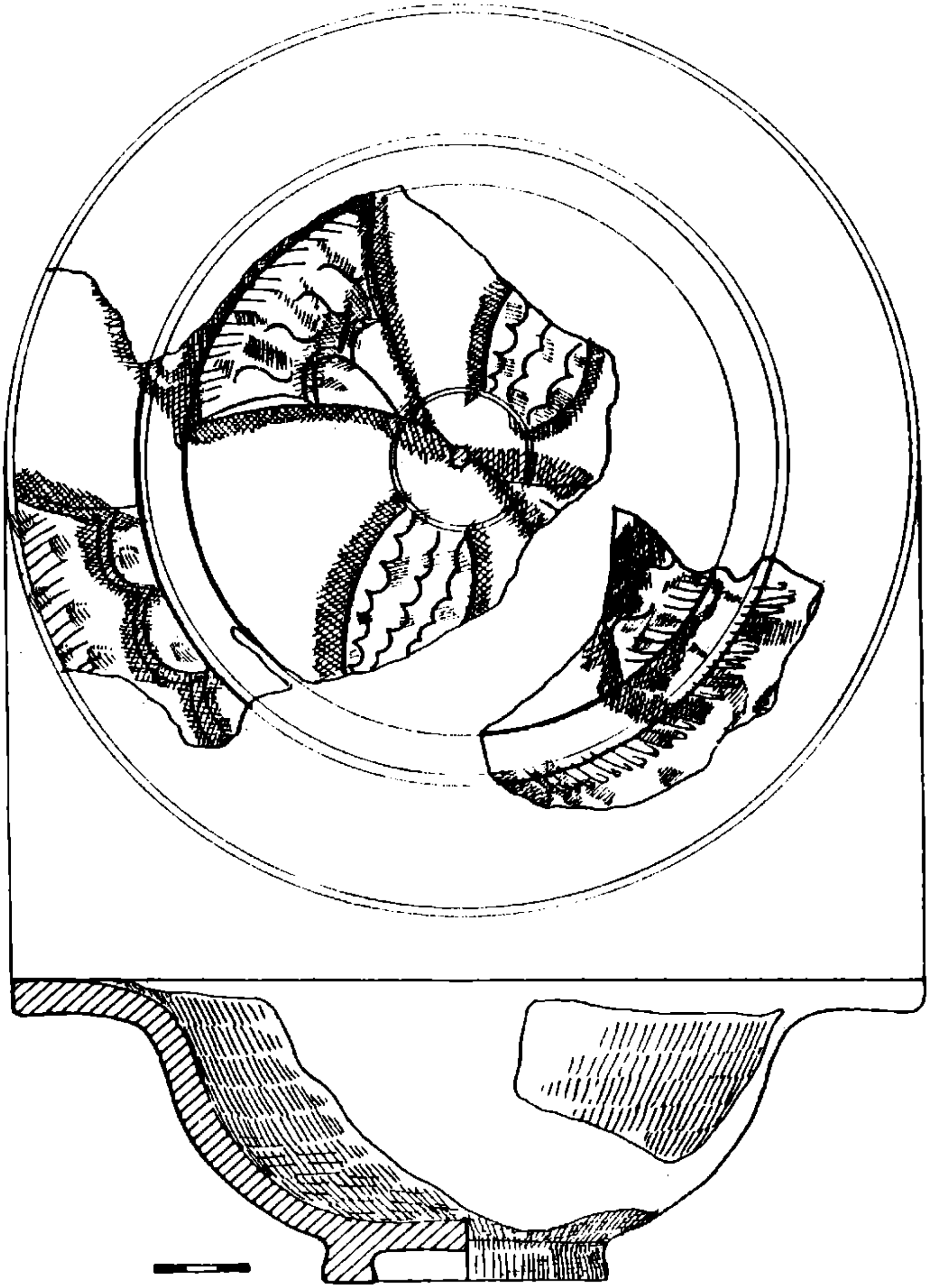

Fig.18.- Strachină smălţuită şi cu sgraffitto (locuinţa stăpînitorilor feudali).

www.mnir.ro

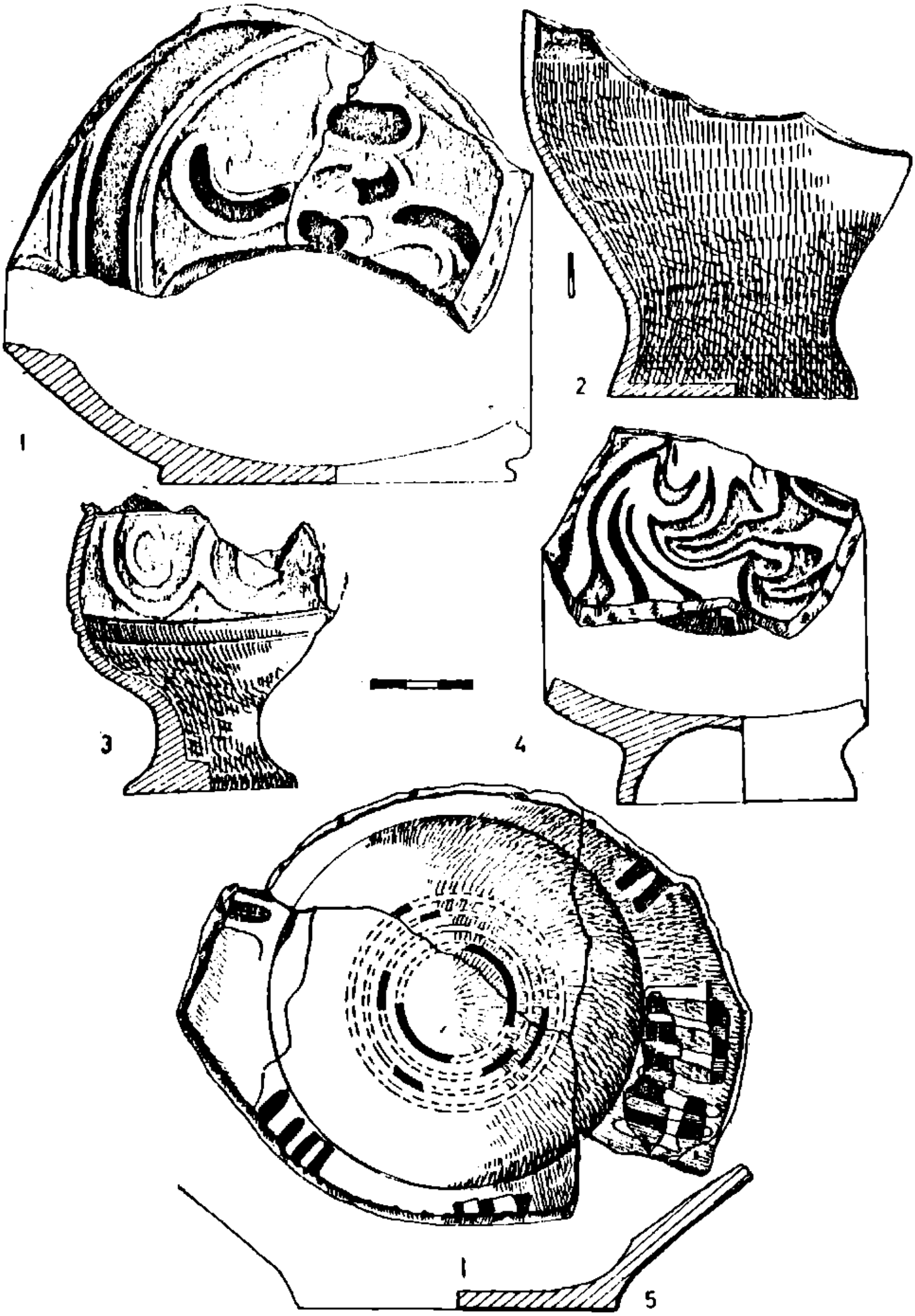

Fig.19.- Ceramică feudală smălţuită (1,4 = biserică; 2 = loc. est bis.; 3 = loc.stăpînitorilor feudali; 5 = loc.F.4).

www.mnir.ro

acoperit cu o mare lespede din gresie calcaroasă[64] "scrisă în luna aprilie 24 zile, în anul 7156 (1648)".

Prin urmare, atît cavoul nr.4 cît şi cavoul nr.5, ambele datînd din al doilea sfert al sec. al XVII-lea, sînt mai vechi decît pronaosul nou mărit din faza a III-a a bisericii (sec. al XVIII-lea), ele aflîndu-se iniţial în afara bisericii, la stînga şi la dreapta intrării, şi fiind contemporane cu faza a II-a a bisericii[65]. Introducerea lor în biserică, fără a li se bănui însă prezenţa, trebuie să se fi petrecut în sec. al XVIII-lea, în faza a III-a a bisericii. Aşa se şi explică faptul că mormîntul nr.2 (nr.8 în însemnările de şantier), aflat chiar în colţul de sud-vest al pronaosului din faza a III-a, suprapune cavoul nr.5.

Mîinile celui înmormîntat sînt depuse pe abdomen. Pe piept s-a descoperit un fragment de stofă din îmbrăcăminte. La mîna dreaptă o monedă osmană (para), perforată, ilizibilă.

Mormîntul nr.3, aflat la nord de cavoul nr.5, în pronaosul nou mărit din faza a III-a, reprezintă un mormînt dublu. La capul personajului principal (m.9 în marcajul de şantier), care are mîinile pe abdomen, se află îngrămădite oseminte provenind dintr-o reînhumare (m.9 B în marcajul de şantier).

Aceste ultime trei înmormîntări din mormintele nr.2 şi 3 sînt contemporane cu faza a III-a a bisericii, ele datîndu-se între sfîrşitul sec. al XVII-lea şi mijlocul sec. al XVIII-lea. Ele aparţin, probabil, unor ultimi Corbeni de pînă în anul 1742, an cînd mănăstirea Cătălui a fost închinată mănăstirii Cotroceni[66]. Ele reprezintă ultimele înmormîntări făcute în interiorul bisericii.

INCINTELE ÎNCONJURĂTOARE ŞI CONSTRUCŢIILE ADIACENTE. În prima fază de folosire a bisericii aceasta a fost înconjurată pe toate laturile de un zid din blocuri masive de piatră cu rînduri rare de cărămizi. Tehnica de construcţie este aceeaşi cu cea a bisericii şi a locuinţei stăpînitorilor feudali. În partea de sud incinta făcea corp comun cu spatele locuinţei.

Intrarea în incinta mănăstirii se făcea prin colţul de sud-vest, printr-o poartă amenajată în zidul vestic al incintei (z.11). Zidul porţii era situat pe o fundaţie (înaltă de 0,45 m) din bolovani, al cărei creştet corespunde cu nivelul întîi de călcare. Această poartă şi o parte din incintă au fost distruse în timpul evenimentelor ce au marcat sfîrşitul primei faze.

În faza a II-a, pe acest loc, deasupra fundaţiei de bolovani menţionată mai sus, se zideşte o nouă fundaţie, înaltă de 0,37 m, cu 5 rînduri de cărămizi care formează temelia unui turn-clopotniţă ce serveşte şi drept poartă de intrare. Această nouă construcţie, din cărămizi prinse cu mortar, este încastrată pe alocuri cu bolovani mari de piatră calcaroasă. Ea este prevăzută cu grinzi de lemn, longitudinale, aşezate în lăcaşuri după sistemul bizantin.

Din înălţimea iniţială a clopotniţei s-au păstrat, pe peretele de nord, de deasupra fundaţiei de cărămidă, 6 rînduri de cărămizi înalte de 0,40 m (aflate azi sub solul actual), urmate de alte 46 rînduri pe o înălţime de 3,60 m (situate deasupra solului). Cărămizile au dimensiunile de 26-29 x

www.mnir.ro

13-14,5 x 4-5 cm, iar rosturile dintre ele sînt de 3-4 cm; se întîlnesc însă şi cărămizi de 24-25 x 12-12,5 x 3,5-5 cm cu rosturi de 4,5-5 cm.

De formă paralelipipedică (6,90-7 m laturile de est şi vest x 4,26 m latura de nord şi 4,54 m latura de sud) cuprinde pe laturile de nord şi sud cîte un picior. Trecerea se făcea printr-o încăpere boltită, străjuită la intrare şi ieşire de cîte o arcadă, a cărei bază cuprindea, pe o înălţime de 0,60 m deasupra solului, 8 rînduri de cărămizi aşezate orizontal şi pe lat în zidărie. Deasupra acestei baze se înălţa arcada propriu-zisă, conservată numai în partea dinspre nord cu 23 rînduri de cărămizi (24 x 12 x 3-3,5 cm) pe o înălţime de 1,75 m.

Dezafectată în această a II-a fază este şi latura de nord a incintei. În colţul de nord-vest se ridică o clădire de cărămidă cu mai multe încăperi, iar pe toată lungimea laturii o nouă incintă, curtea bisericii extinzîndu-se astfel cu 3,60 m spre nord.

Noul zid (z.26) are o fundaţie lată de 0,44-0,50 m, înaltă de 0,26-0,30 m şi alcătuită din 5 rînduri de cărămizi fragmentare (26 x 14 x 4,5-5 cm) despărţite prin rosturi de mortar (2-3 cm). În unele porţiuni de pe faţada dinspre curte (sud) se observă urme de tencuială groasă de 5 cm, urme ce se întîlnesc şi pe faţada sudică a fostului zid nordic al incintei (z.24).

Zidurile transversale (z.26 B-D), late de 0,45-0,48 m, sînt alcătuite şi ele doar din cărămizi (27 x 13-14 x 3-4 cm).

Această construcţie a fost intens utilizată, ca o dovadă constituind-o existenţa a trei nivele suprapuse de pavaje din cărămidă (26-27 x 13-14 x 3-4 cm, o singură cărămidă fiind de 25 x 16 x 5 cm).

Ca o dovadă a construirii noii incinte în faza a II-a, în afara tehnicii de construcţie, o constituie faptul că sub fundaţia ei s-a descoperit o oală cu toartă, gîtul tronconic, corpul bombat şi fundul drept. Decorul este format din trei caneluri situate pe umăr (fig.17/1). Oala, asemănătoare cu cele descoperite la sud de locuinţa stăpînitorilor feudali, se datează în sec. al XVI-lea.

O a doua nouă clădire s-a construit şi la est de biserică. Planul ei, însă, nu a putut fi stabilit eu precizie, deoarece săpăturile arheologice au dezvelit doar urme de ziduri disparate şi distruse.

Părţi componente ale ei sînt zidurile 27 A şi 27 B care străjuiesc o trecere lată de 2,80 m, al cărei nivel de călcare se află la 0,72 m sub sol.

Aceste ziduri au o fundaţie înaltă de 0,42-0,50 m şi lată de 0,66-0,78 m, din blocuri de piatră şi mortar, prevăzută în partea superioară cu un soclu lat de 0,06-0,18 m. Deasupra soclului se înalţă zidul propriu-zis, compus din rînduri de cărămizi orizontale (28-29 x 14-15 x 5-5,5 cm) despărţite prin rosturi de mortar (3-4 cm). Latura de sud a z. 27 A şi de nord a z.27 B sînt făţuite.

Construcţia respectivă, prevăzută cu un pavaj, a suferit la sfîrşitul fazei a II-a un incendiu ale cărui urme se văd la sud-vestul ei pe o suprafaţă de pămînt ars lungă de 1,40 m şi lată de peste 1 m.

O a treia construcţie, ridicată însă în faza I, dar utilizată intens în faza a II-a, se află în colţul de sud-est al incintei. Ea este mărginită

www.mnir.ro

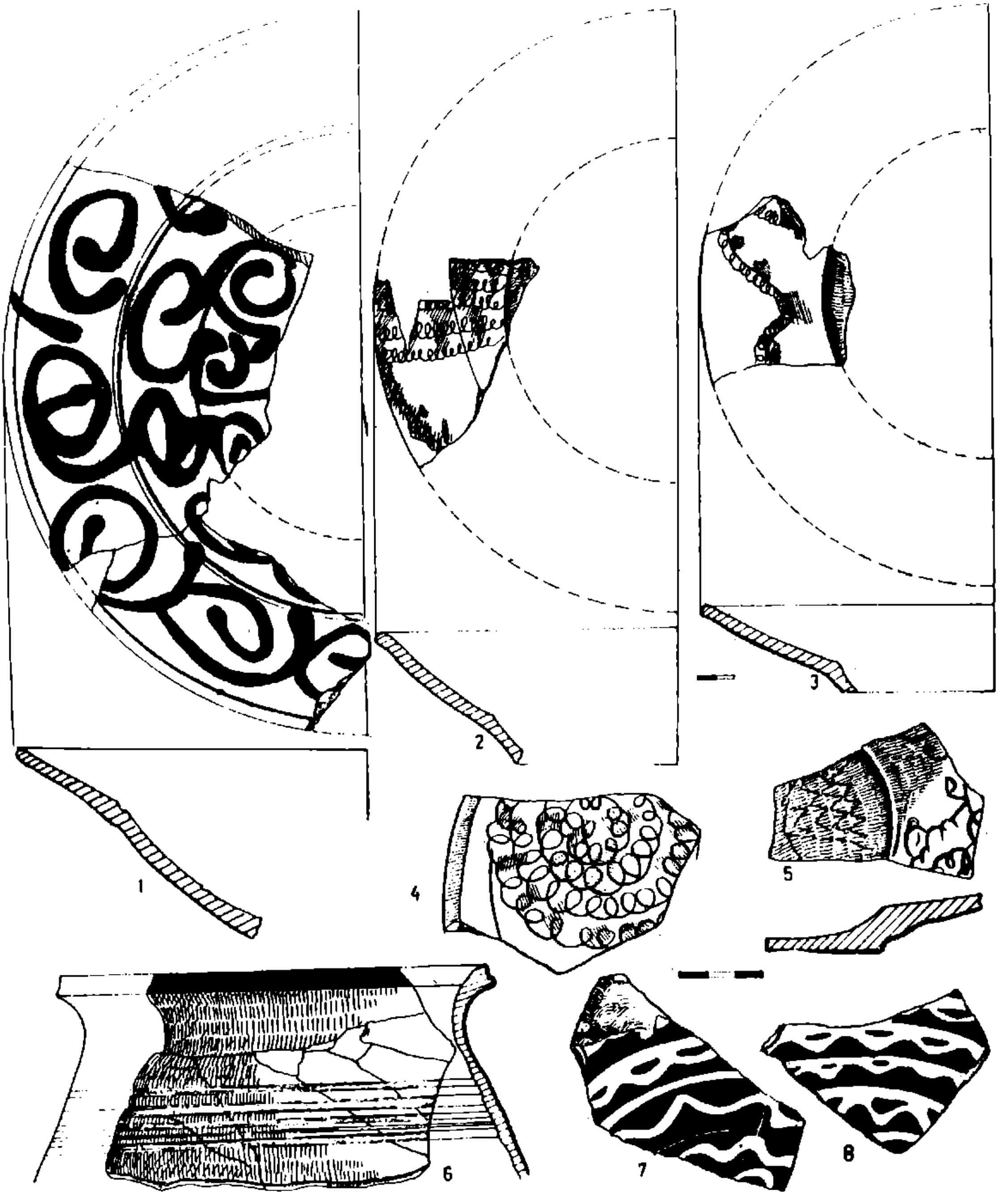

Fig.20.- Ceramică feudală smălţuită (1,6-8) şi "brîncovenească" (2-5)

www.mnir.ro

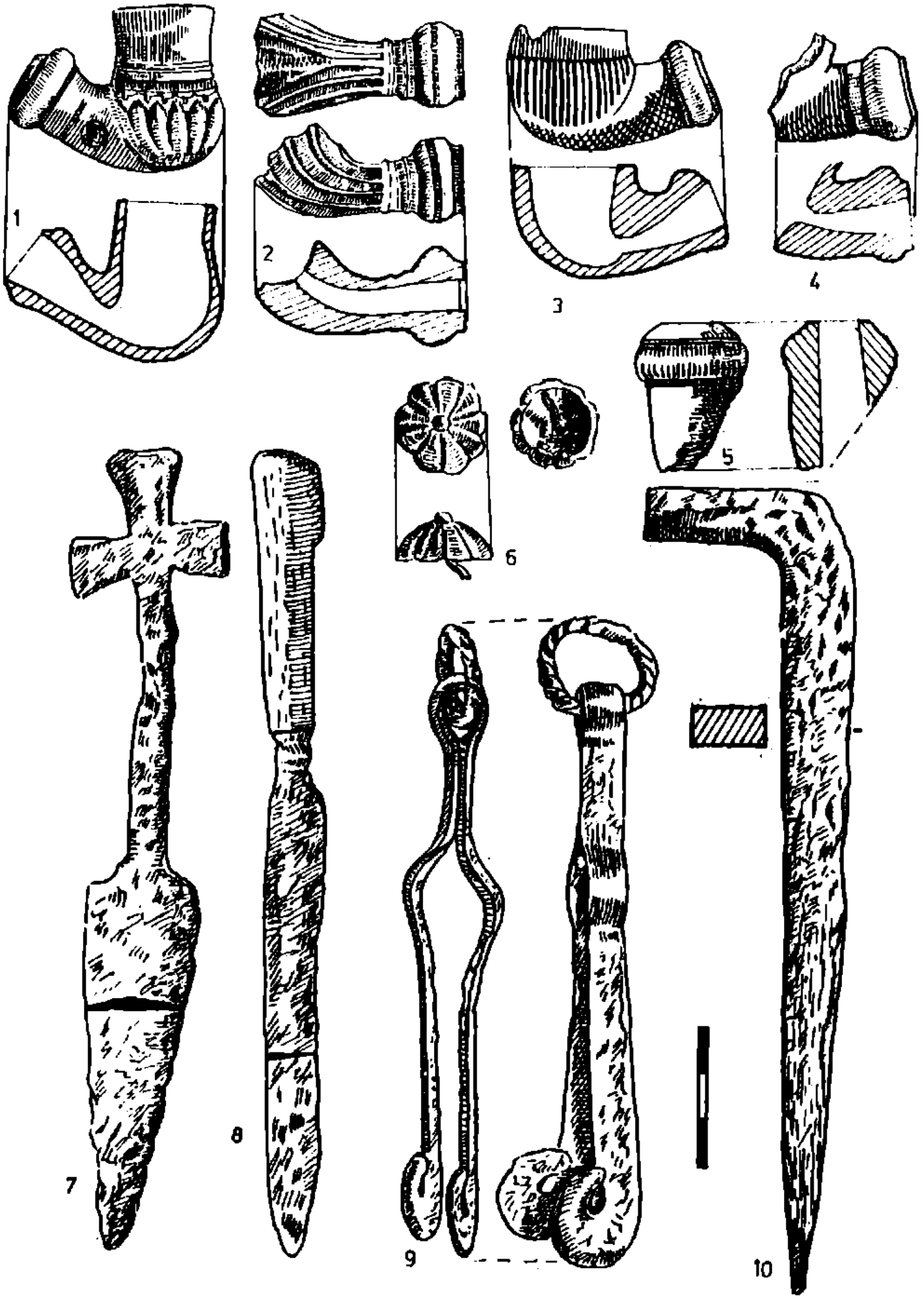

Fig.21.- Lulele din sec.XVIII-XIX (1-5) şi obiecte din fier descoperite în interiorul bisericii (6-10).

www.mnir.ro

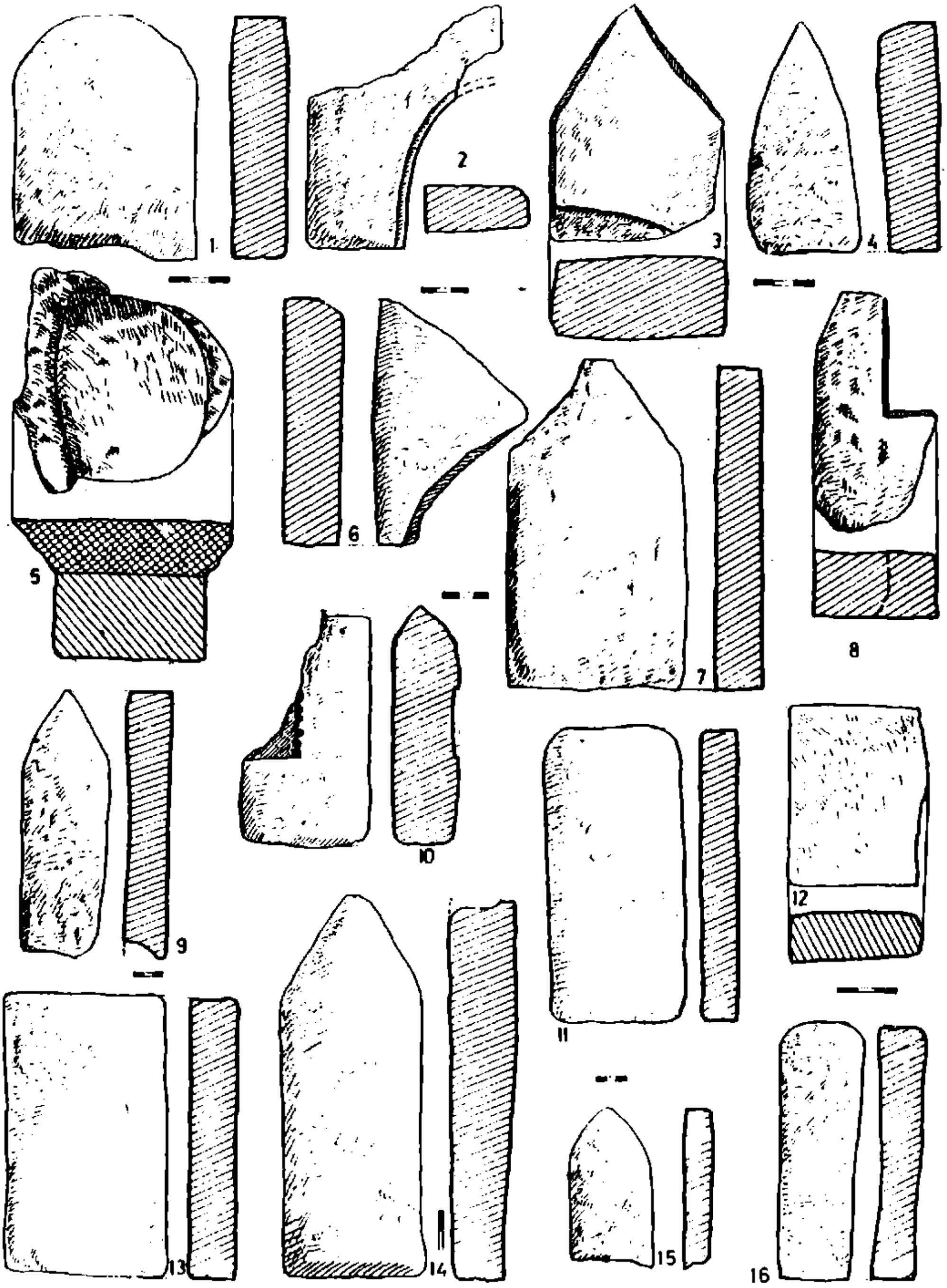

Fig.22.- Cărămizi uzuale şi ornamentale.

www.mnir.ro

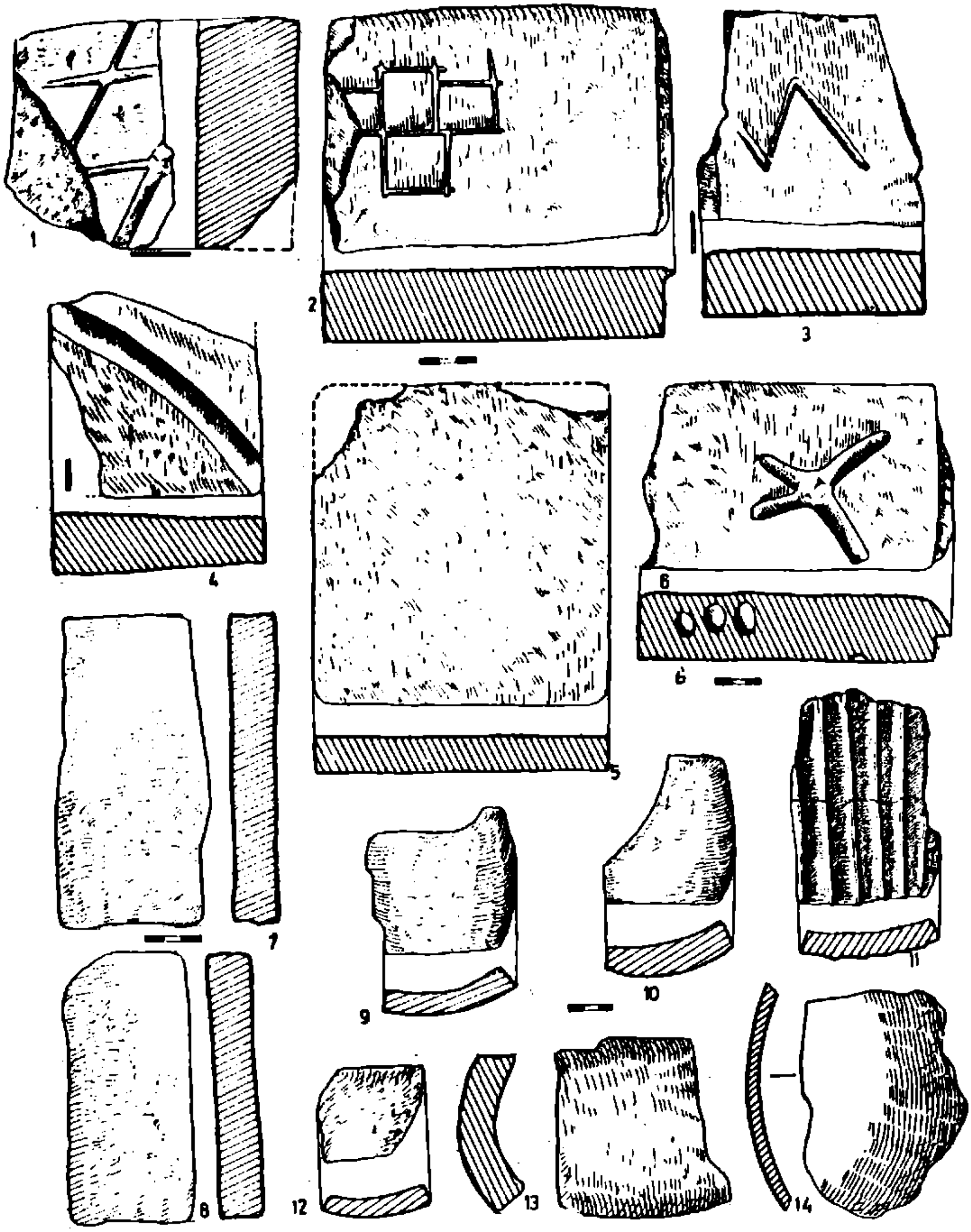

Fig.23.- Cărămizi uzuale și ornamentale, precum și olane.

www.mnir.ro

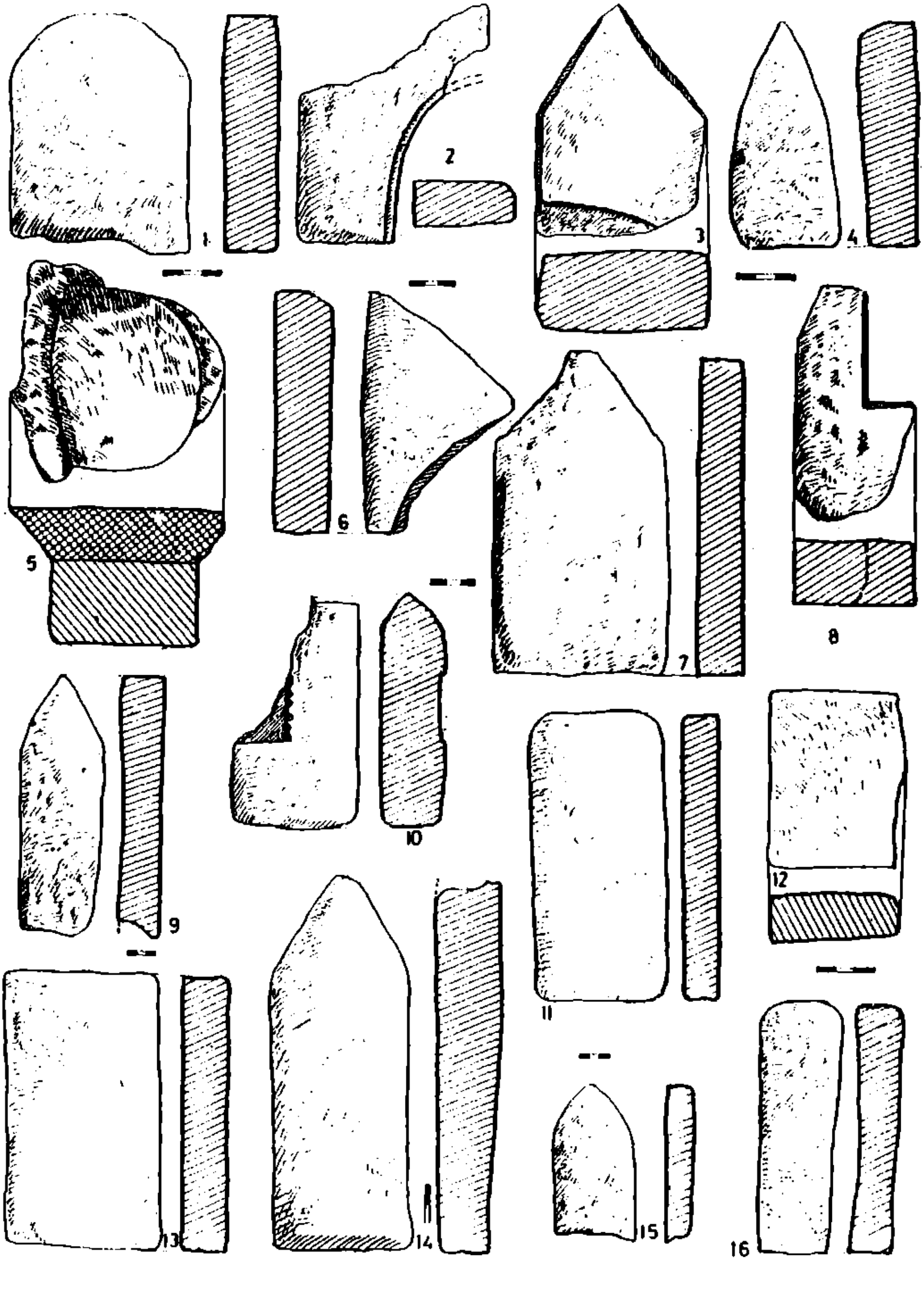

Fig.22.- Cărămizi uzuale şi ornamentale.

www.mnir.ro

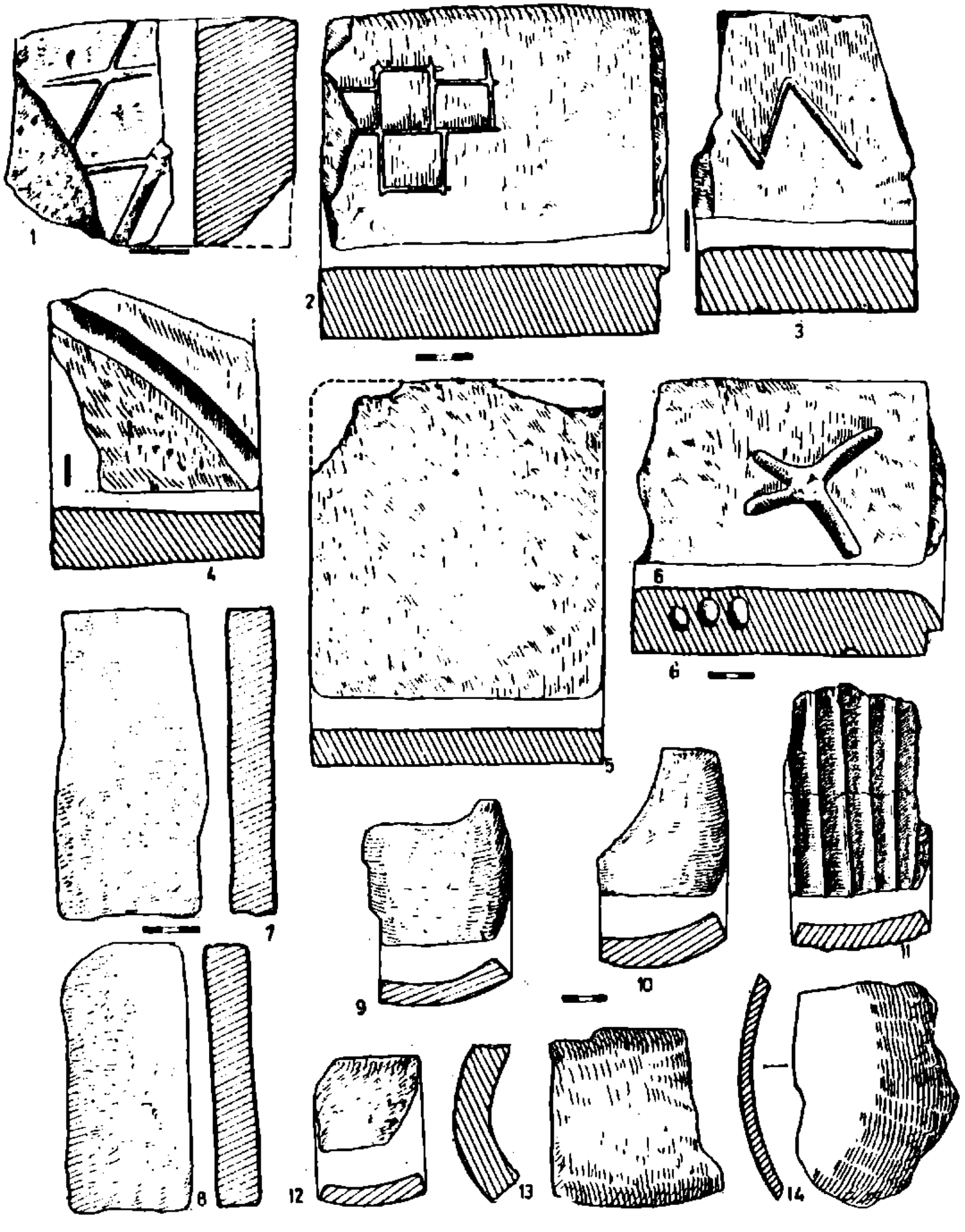

Fig.23.- Cărămizi uzuale şi ornamentale, precum şi olane.

www.mnir.ro

la vest, sud şi est de ziduri (z.13, 22 şi 25) înălţate în faza I, iar în interior este pavată în faza a II-a cu 6 grupe de cărămizi suprapuse (27 x 13-14 x 3,5-5 cm).

De asemenea, în faza a II-a, locuinţa stăpînitorilor feudali este completată în partea de vest cu noi ziduri (z. 19 şi 20), late de 0,75 m, ce au fundaţia din 1-4 rînduri de bolovani. Pe partea superioară a fundaţiei, prevăzută cu un mic soclu, se ridică zidul propriu-zis din bolovani şi cărămizi (z.19) sau din 6 rînduri de cărămizi (z.20). Deşi alipite şi contemporane, prin faptul că faţa de nord a z.19 este tencuită, reiese că atunci cînd z.20 era în construcţie z.19 era deja terminat.

Ca obiecte de inventar din această perioadă menţionăm o seceră (fig.26/14) şi un cuţit de fier (fig.26/9) din colţul de sud-est al incintei, cîteva cuţite printre care unul cu plăsele de os (fig.26/10,12), un cîrlig de undiţă (fig.26/6), o cheie (fig.26/4), un pinten (fig.26/1), un amnar (fig.26/5) şi un piron de fier, toate descoperite în locuinţa din zona nordică. În locuinţa din zona estică au ieşit la iveală o cataramă de fier (fig. 26/2), un cuţit mic cu mîner de os (fig.26/11) şi jumătatea inferioară a unui vas relativ mare, cu corpul ovoidal şi piciorul tronconic (fig.19/2). Decorul vasului constă din patru linii incizate orizontal pe picior şi dintr-o bandă lată, smălţuită, de culoarea muştarului.

De o deosebită importanţă sînt cahlele descoperite în număr destul de mare şi diverse ca decoraţie şi formă. Ele provin din sobe aflate în interiorul unor clădiri. La această concluzie concură şi faptul descoperirii lor, în grupe, pe zone. Astfel una din zone se află la est de biserică, pe locul fostei construcţii de aici; o a doua zonă este situată pe locul construcţiei aflate la nord de zidul nordic (z.24) al incintei; iar un al treilea lot a fost descoperit în zona de nord-vest a bisericii, el provenind probabil dintr-o sobă din interiorul bisericii.

Lucrate din lut fin şi presărate cu nisip înainte de ardere, din punct de vedere tipologic ele se împart în mai multe categorii:

- cahle din partea superioară a sobei terminată în formă de cornişă. Decoraţia propriu-zisă constă dintr-o spirală ajurată (fig.27/4);
- teracote cu fundul semicircular, ornate cu motive în ajur (fig. 28/2). Piese identice s-au descoperit la Tînganu[67], datînd din sec. al XVII-lea;
- cahle patrulatere cu decor geometric şi motive arhitectonice (arcade, ferestre, ogive) în stil gotic, în relief (fig.27/2,5), asemănătoare cu cele de la Măicăneşti din sec. al XVI-lea[68];
- cahle-vas cu gura patrulateră şi corpul-picior tronconic (fig. 28/1) identice cu cele de la Tînganu[69] şi Tîrgşor[70] din sec. al XVI-lea;
- cahle patrulatere reprezentînd un personaj întins pe pămînt la picioarele unui cal cu călăreţ (fig.27/1). O cahlă aproape identică, Barbu Slătineanu o datează în sec. al XV-lea şi vede în persoana călăreţului pe Sf. Dumitru[71];
- elane pentru coşurile de sobe.

Aceste tipuri de cahle, comune celor trei zone, se datează după cum s-a văzut în sec.XVI-XVII. Ţinînd însă seama de cronologia complexului de la Cătălui, ele fiind descoperite în construcţii din faza a II-a

www.mnir.ro

de folosire a bisericii, datarea lor trebuie restrînsă la prima jumătate a sec. al XVII-lea.

În faza a III-a întreaga incintă este dezafectată. Pe fosta latură de vest se face intrarea în biserică printr-un pridvor adăugat şi un mare pronaos provenit din două exonartexuri adăugate succesiv. Alte două intrări în biserică erau situate pe laturile de nord şi sud ale bisericii. Intrarea de pe latura de sud a fost presupusă de către Răzvan Theodorescu pe baza unui desen din 1806 datorat lui Dionisie Eclesiarhul[72] (fig.29). În schimb intrarea de pe latura de nord, ce se aseamănă cu un mic pridvor, a fost identificată în timpul cercetărilor arheologice.

În privinţa clopotniţei, de la înălţimea de 3,60 m, păstrată din faza a II-a, se ridică două etaje: a) un etaj cuprinzînd o încăpere cu o fereastră deschisă în peretele de est şi o boltă acoperitoare, din cărămizi. Fereastra a avut un glaft pieziş, ceea ce i-a dat forma de meterez mai îngust spre exterior şi mai lat spre interior; b) al doilea etaj cuprinde o altă încăpere avînd de asemenea fereastra deschisă în peretele de est şi prevăzută cu un glaft drept. Această încăpere pare să fi fost mai puţin înaltă decît cea de la primul etaj, însă a avut şi ea, după toate probabilităţile, o acoperire cu boltă.

Este probabil ca al doilea etaj să fi fost suprapus de cornişe peste care venea acoperişul din ţiglă.

Din înălţimea de circa 9 m a turnului clopotniţei azi se mai păstrează doar 7,88 m. Pe latura de est şi de nord el este împodobit cu un dublu brîu de cărămizi aşezate în formă de zimţi cu vîrful spre exterior. Pe latura de est, deasupra acestui brîu dublu, urmează două rînduri de cărămizi-ciubuce.

În această a treia fază, o porţiune din pereţii clopotniţei au fost acoperiţi cu o tencuială negricioasă, foarte aderentă, destul de subţire.

Construcţia de pe latura de nord a incintei este şi ea părăsită, ea fiind probabil distrusă în timpul evenimentelor ce au marcat sfîrşitul fazei a II-a. În acest loc, la sfîrşitul sec. al XVII-lea şi mai sigur în sec. al XVIII-lea, se vor face numeroase înmormîntări.

În schimb, pe marginea de nord a zonei ocupate de întreg ansamblul monastic, pe panta ce coboară spre izvor, s-a ridicat un val de pămînt adus. Astăzi, mult aplatizat, valul are o înălţime maximă de 0,30 m şi o lăţime de 6,30 m.

Din această perioadă datează două cuţite, dintre care unul cu plăsea de os şi nituri de cupru, descoperite în colţul de sud-est al incintei (fig.26/9) şi un cîrlig de undiţă (fig.26/8) aflat în colţul de nord-vest, lîngă valul de pămînt. Tot lîngă val s-a descoperit o piesă ornamentală din fier (psalie?) (fig.26/13).

SATUL FEUDAL. Pomenit în documente pentru prima dată la 19 iunie 1421[73], satul Cătălui era situat, aşa cum reiese din cercetările arheologice întreprinse, în zona în care s-a ridicat mai apoi mănăstirea cu acelaşi nume. Complexele descoperite pînă în prezent sînt cinci locuinţe şi nouă gropi.

<u>Locuinţa-bordei nr.1</u>, situată la est de biserică, este orientată nord-sud şi are forma trapezoidală (3,70–4,40 m pe direcţia nord-

www.mnir.ro

sud x 3,84 m pe direcţia est-vest). Adîncimea maximă este de 1,87 m sub solul actual.

În colţul de sud-vest se află un gîrlici, iar în cel de nord-vest o mică nişă în care este situat un cuptor cu boltă. Lung de 0,84 m (est-vest) şi lat de 0,60 m (nord-sud), are o înălţime de 0,36 m. Grosimea pereţilor este de 0,10-0,12 m, ceea ce face ca lungimea în interior să fie de 0,60 m (est-vest) şi 0,45 m (nord-sud). Pe latura de sud se află gura cuptorului, lată de 0,50 m şi înaltă (arcuită) de 0,28 m, iar în faţa ei cenuşarul (0,90 m pe direcţia est-vest şi de 0,70-0,75 m pe nord-sud) uşor înclinat de la vest la est.

Pe mijlocul laturii nordice a bordeiului se află şi o vatră cvasiovală (lungimea nord-sud = 0,85 m; lăţimea est-vest = 0,58-0,32 m) îngustată la mijloc. Ea este prevăzută cu o gardină înaltă de 0,22 m.

Inventarul bordeiului se compune dintr-o oală cu toartă, un fund de vas şi o toartă (fig.17/6). Oala, din pastă fină, cărămizie, are buza puţin rotunjită, gîtul tronconic şi corpul bombat prevăzut cu o toartă (fig. 17/5).

Prin faptul că în umplutura bordeiului sînt dispuse mormintele 37 şi 38, care ar putea reprezenta un mormînt dublu, morminte ce se datează în sec. XVIII-XIX, bordeiul datează dintr-o perioadă anterioară din sec. XVI-XVII, mai sugur din sec. al XVII-lea (faza a II-a).

Această primă locuinţă trebuie să fi fost situată pe locul iniţial al vetrei satului Cătălui, loc aflat la baza pantei ce urca spre pădurea Tufele Grecului. În această zonă, după cum s-a văzut, în sec. XVIII-XIX s-a extins cimitirul, locuinţele fiind dezafectate, iar satul stabilindu-se numai la vest şi probabil la sud de mănăstire.

Locuinţa-bordei nr.2 situată la est de clopotniţă a fost parţial dezvelită. Stratigrafic ea corespunde fazei I din sec. al XVI-lea.

La vest de mănăstire, pe prima terasare de deasupra lacului au fost identificate trei locuinţe.

Locuinţa-bordei nr.3, orientată est-vest, este de formă dreptunghiulară (circa 5 x 6 m) cu colţurile rotunjite. Podeaua, din pămînt bătătorit, se află la 0,73-0,86 m sub solul actual şi la 0,60-0,80 m sub nivelul de săpare.

Pe latura de est, la adîncimea de 0,52 m faţă de sol, se află o vatră plană de formă ovală (1,00 x 0,80 m), alcătuită doar din pămînt ars.

Inventarul, în afara unui fragment de balama din metal (fig.30/12), se compune în exclusivitate din fragmente ceramice. Predominante sînt vasele cu pereţii subţiri, dintr-o pastă cărămizie, decorate cu linii circulare şi grupări de linii verticale din humă albă. Pe baza acestui tip de ceramică bordeiul respectiv se datează în sec. al XVII-lea[74].

Locuinţa-bordei nr.4, orientată de asemenea est-vest, de formă dreptunghiulară cu colţurile puţin rotunjite, a fost parţial dezvelită, putîndu-i-se calcula doar lăţimea - 3,00 m. Lungimea trebuie să fi fost în jurul a 4,00 m. Podeaua, din pămînt bătătorit, se află la 0,96-1,10 m sub solul actual şi la 0,80-1,00 m sub nivelul de săpare (fig.5/1).

În colţul de nord-vest al locuinţei se află un cuptor în formă de potcoavă. Peretele lui se compune din cinci rînduri de cărămizi întregi

www.mnir.ro

şi fragmentare, legate între ele cu lut. Bolta ovoidală era alcătuită, de asemenea, din cărămizi (dimensiunile cărămizilor întregi: 27,5-28 x 14-15 x 3,5-4 cm).

Vatra cuptorului este compusă dintr-o crustă tare, groasă de 1-2 cm, ce suprapune un strat de arsură şi pămînt adus, gros de 14-15 cm.

Cuptoare de acest tip, care după unii cercetători denotă o influenţă orăşenească[75], s-au mai descoperit la Dragosloveni, Bucov[76], Cernica-Căldăraru[77] etc. Ele se datează în sec. XVII-XVIII.

Ca obiecte de inventar sînt de menţionat:

- o oală cu pereţii subţiri, smălţuită în interior şi pe buză, iar exteriorul de culoare cenuşiu-cărămizie fiind decorat cu benzi albe circulare (fig.20/6);
- o strachină cu pereţii groşi, decorată în culori şi în smalţ, tip de vas ce se datează în sec. al XVIII-lea[78] (fig.19/5);
- o fusaiolă (fig.30/9);
- fragmente de vase din sticlă groasă;
- obiecte de fier - cuie (fig.30/6,7,13), un piron (fig.30/15), un placheu de cizmă (fig.30/5), un cîrlig de undiţă (fig.26/7) etc.

Pe baza analogiilor menţionate mai sus bordeiul respectiv se plasează în timp la sfîrşitul sec. al XVII-lea şi, mai curînd, în sec. al XVIII-lea.

Ultima locuinţă descoperită în timpul săpăturilor arheologice de pînă acum o reprezintă locuinţa nr.5. Parţial dezvelită, are o formă dreptunghiulară (una din laturi fiind de circa 3 m). Orientarea ei este est-vest şi se află chiar pe marginea primei terasări de deasupra lacului. Podeaua, netedă, este făcută din pămînt bine bătătorit.

Prin obiectele de inventar descoperite - două amnare (fig.30/2,3), două cuţite (fig.30/4,5), dintre care unul cu plăsele-discuri de os şi cupru, un piron (fig.30/14) şi o piesă de car (fig.30/1), toate din fier şi databile în sec.XVIII-XIX - locuinţa respectivă a servit drept atelier unui fierar.

Fiind cea mai recentă locuinţă descoperită, ea face parte din ultima fază de locuire a satului Cătălui înainte de muturea tuturor locuitorilor în satul învecinat Căscioarele, situat pe malul opus rîului Cătălui, sat menţionat pentru prima dată în 1576[79] şi în a cărui componenţă se află un cătun numit Halaba. Acest toponim, ca de altfel şi cel de Cătălui, este de origine cumană[80].

Gropile, răspîndite pe cuprinsul întregii aşezări, au forme şi dimensiuni diferite.

Groapa nr.1, situată în colţul de nord-vest al clopotniţei, este de formă ovală (1,40 x 1,25 m). În interiorul ei s-a descoperit un fragment din buza unui vas aparţinînd culturii Dridu şi un fragment de oală cu toartă, decorată cu smalţ verde, tip de vas databil în sec.XVII-XVIII.

Groapa nr.2, situată în zona de nord-vest a satului, pe prima terasă, este orientată est-vest şi a fost parţial dezvelită. Forma ei trebuie să fi fost dreptunghiulară (L = 4,50 m). În partea răsăriteană este prevăzută cu o treaptă. Fundul gropii se află la 2,10 m sub solul actual.

www.mnir.ro

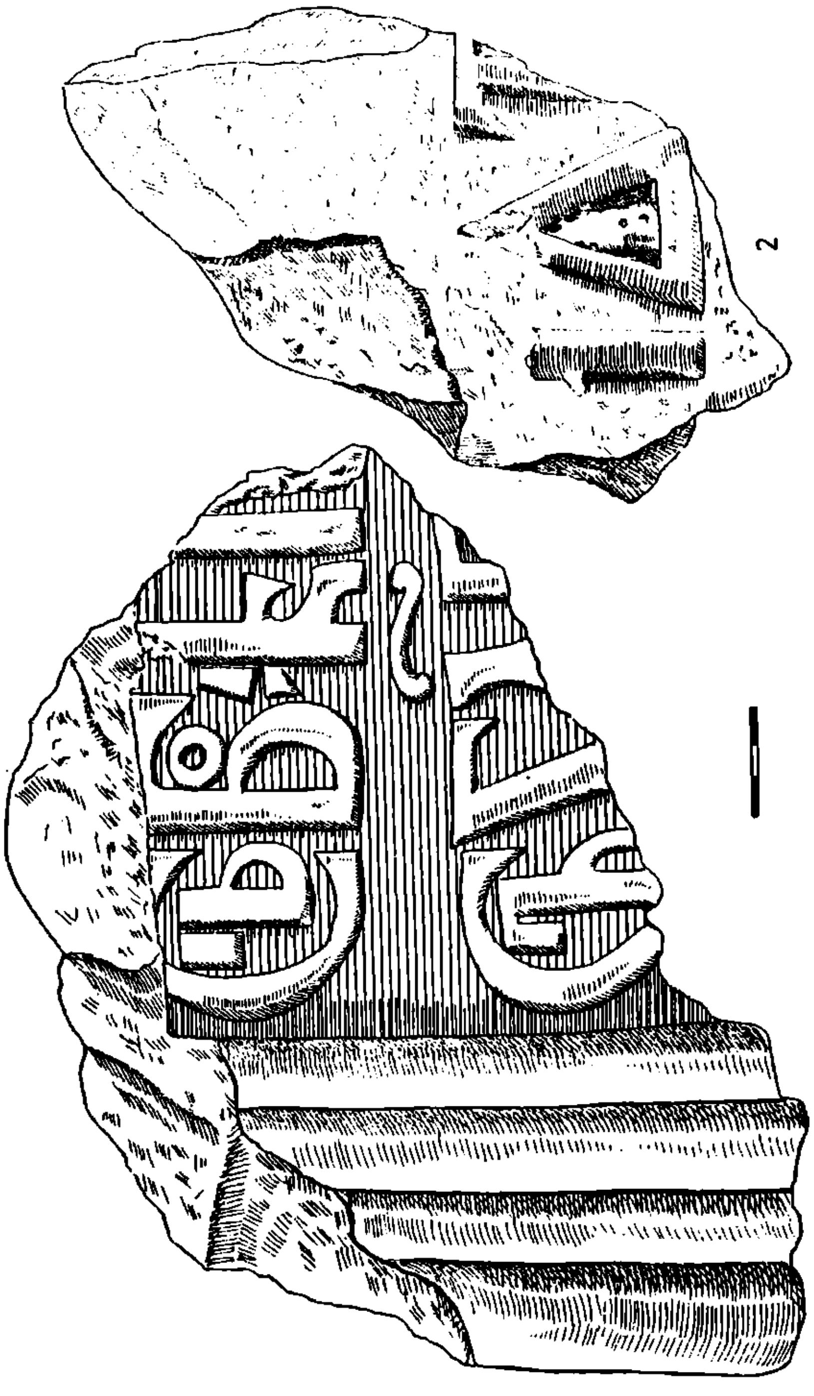

Fig.24.- Fragmente de inscripţii pe piatră.

www.mnir.ro

N-ar fi exclus ca această groapă să fi fost inițial o locuință. În interior, aruncate la întîmplare, s-au descoperit oase de vită, cărămizi, pietre, fragmente ceramice şi o furculiţă cu mîner şi două ramuri (fig. 26/3) în genul celei de la Cernica-Căldăraru[81] datată în sec. al XVIII-lea. Din acest secol datează şi celelalte piese de inventar, putîndu-se astfel stabili perioada de utilizara a gropii respective.

Groapa nr.3, situată la vest de cea precedentă, este în formă de clopot (diametrul gurii 1,00 m, iar al fundului 0,75 m). Fundul ei se află la 0,90 m sub solul actual şi la 0,50 m sub nivelul de săpare.

În interiorul ei nu s-a descoperit nici un obiect de inventar, dar deşi este căpăcuită de nivelul feudal cu urme materiale din sec.al XVIII-lea, o atribuim tot epocii feudale, eventual sec. al XVII-lea.

Groapa nr.4, situată pe a doua terasare, a fost parţial dezvelită, dar pe o lungime de 4,66 m la fund şi 5,12 m la gură. Fundul ei se află la 0,30 (est)-0,55 m (vest şi centra) sub nivelul de săpare (0,52-0,98 m sub sol). Ea este căpăcuită de stratul cu urme materiale din faza a III-a (sec.XVIII).

În interiorul ei nu s-a găsit nici un obiect de inventar, însă prin faptul că este umplută cu două feluri de pămînturi denotă că a fost folosită vreme îndelungată pe cuprinsul fazei a II-a.

Groapa nr.5, situată lîngă valul de pămînt ce împrejmuieşte mănăstirea în partea de nord, este în formă de clopot şi are fundul la 2,68 m sub solul actual. A folosit drept hazna şi datează din faza a III-a.

Groapa nr.6, situată în colţul de sud-vest al incintei, între zidurile 20 şi 21, are o formă de clopot şi este foarte adîncă, fundul ei nefiind atins. Ea este suprapusă de stratul prim de dărîmături, fiind prin urmare contemporană, poate chiar anterioară, locuinţei stăpînitorilor feudali.

Este probabil ca această groapă să aibă legătură cu vatra situată sub zidul 20. Situată la 0,88-0,90 m sub solul actual, vatra ocupă toată lăţimea de 1 m a S.IX, continuîndu-se şi la sud. Ea cuprinde două rînduri de cărămizi aşezate pe nisip şi avînd în mijloc o deschidere concavă ce servea drept cenuşar.

Groapa nr.7, de mici dimensiuni, situată la mijlocul s.XLV, a fost parţial dezvelită. În ea s-a descoperit doar o greutate pentru războiul de ţesut (fig.30/8), din lut ars, de formă paralelipipedică, prevăzută într-un colţ cu un orificiu pentru atîrnat.

Groapa nr.8, situată la capătul s.XLVI a fost parţial dezvelită.

Groapa nr.9, situată la mijlocul s.XLIX, i s-a dezvelit doar colţul de sud-est. Fundul ei se află la 0,85 m sub solul actual.

Izolat, fără a avea nici o legătură cu vreun complex, s-au descoperit şi două vetre. Una dintre ele este situată în s.XXIV, la extremitatea sa nordică şi la adîncimea de 0,45 m. Ea se află sub cinci fracţiuni de cărămizi (12 x 4 cm) şi are o lăţime de 0,24 m, în timp ce lungimea este cît a şanţului.

Cealaltă vatră suprapune mormîntul F.44 (cu monedă din 1783), are o lungime de 1,50 m (est-vest), iar fundul ei se află la 0,96 m sub solul actual.

www.mnir.ro

NECROPOLA. Pe terenul din jurul bisericii şi mănăstirii săpăturile arheologice efectuate au dus la descoperirea a 67 morminte.

Morţii, fiind creştini, erau înmormîntaţi în decubit dorsal şi orientaţi vest-est. În cele ce urmează vom prezenta, pe scurt, fiecare mormînt în parte, insistînd asupra obiectelor de inventar.

Mormîntul 1 - craniul depus pe o pernuţă de pămînt; mîinile pe piept. Se află în zona de vest. La mîna dreaptă s-a găsit o monedă osmană, perforată, de o para emisă la Cairo în 1695 de către sultanul Mustafa II[82]. La mîna stîngă două copci.

Mormîntul 2 - în zona de vest. Mîinile pe piept, dreapta mai sus.

Mormîntul 3 - la sud de naos. I s-a dezvelit doar bazinul şi picioarele. Aruncat pe burtă cu tibia stîngă deasupra celei drepte.

Mormîntul 4 - la sud de naos. Craniul pe o cărămidă (29 x 14,5 x 4 cm). I s-a dezvelit doar bustul. Mîna dreaptă spre umăr, iar stînga pe piept.

Mormîntul 5 - în zona de sud-est. Parţial dezvelit. Mîinile pe piept, stînga mai sus. Conţinea trei monede otomane, fragmentare, una lîngă parietalul drept, celelalte două lîngă mîna dreaptă: a) para emisă la Constantinopol în 1789 de către sultanul Abdul Hamid I[83]; b) para ilizibilă (sec. al XVIII-lea); c) akçe din prima jumătate a sec. XVII[84]. În zona omoplaţilor s-au descoperit fragmente de ţesătură.

Mormîntul 6 - în zona de vest, copil, fragmentar. Conţine două monede: a) lîngă cap un dinar ungar, perforat, emis în 1576 de către Maximilian II[85]; b) la mîna stîngă o akçe (aspru) emisă la Constantinopol, în 1808, de către sultanul Mahmud II[86].

Mormîntul 6 B - în zona de vest. Pe piept un dinar ungar, perforat, emis în 1561, la Kremnitz, de către Ferdinand I[87].

Mormîntul 7 - în zona de nord-vest. Mîinile pe abdomen.

Mormîntul 10 - la nord de naos. Mîinile pe abdomen.

Mormîntul 11 - la nord de naos. Palmele pe umeri. Suprapune mormîntul 12, care are mîinile pe abdomen, iar lîngă mîna stîngă un dinar ungar, perforat, emis în 1626 la Kremnitz de către Ferdinand II[88]. Genunchii lui M.11 sînt îndepărtaţi, iar picioarele lui M.12 sînt suprapuse.

Mormîntul 13 - la nord de naos. Mîinile pe piept.

Mormîntul 14 - la nord de naos. Mîinile pe abdomen, Antebraţul drept lipsă.

Mormîntul 15 - la nord de naos. Palmele spre umeri. Pe piept 2 copci (fig.25/10,12).

Mormîntul 15 B - la nord de M.15. Mîna dreaptă pe abdomen, iar stînga pe piept.

Mormîntul 16 - la nord de naos, lîngă zidul de incintă (z.24). Reprezintă o reînhumare.

Mormîntul 17 - în zona de nord din afara incintei. Mîna stîngă pe piept, iar dreapta pe umăr.

Mormîntul 18 - în zona de nord din afara incintei. Copil (?). Mîinile pe abdomen. La mîna dreaptă o para emisă în 1648 în timpul lui Mehmed IV[89].

www.mnir.ro

Mormîntul 19 - în zona de nord din afara incintei. Jumătatea superioară a corpului se ridică oblic în raport cu cea inferioară care este orizontală. Mîinile pe piept, stînga mai sus.

Mormîntul 20 - în zona de nord din afara incintei. Palma dreaptă spre umăr, iar stînga pe piept. Suprapune o mică groapă feudală din faza a II-a.

Mormîntul 21 - în zona de nord din afara incintei. Palma dreaptă spre umăr, iar stînga pe piept.

Mormîntul 22 - în zona de nord din afara incintei. Copil. Mîinile pe piept (i s-a conservat doar braţul drept).

Mormîntul 23 - în zona de nord din afara incintei. Mîna dreaptă pe umăr. Suprapus de mormîntul 24, care are mîna dreaptă pe umăr, iar stînga pe piept.

Mormîntul 25 - în zona de nord din afara incintei. Mîna dreaptă pe piept, iar stînga pe abdomen.

Mormîntul 26 - în zona de nord din afara incintei. Mîinile pe piept. Suprapune mormîntul 26 B. Mîna dreaptă pe piept, iar sînga pe umăr.

Mormîntul 27 - în zona de nord din afara incintei. Copil. Mîinile pe umeri. Conţine un dinar ungar, neperforat, emis în 1616 la Kremnitz de către Mathias II[90].

Mormîntul 28 - în zona de nord din afara incintei. Mîna dreaptă pe piept, iar stînga pe abdomen. Conţine o monedă osmană - akçe - emisă în 1576 de către Murad III[91].

Mormîntul 29 - în zona de nord din afara incintei. Mîinile pe abdomen.

Mormîntul 30 - în zona de nord din afara incintei. Copil. Coatele mîinilor îndepărtate, palmele pe abdomen.

Mormîntul 31 - la limita de nord a cimitirului, în afara incintei. Mîinile pe umări.

Mormîntul 32 - la nord de altar. Mîna dreaptă pe abdomen, iar stînga lipsă. Craniul între două cărămizi.

Mormîntul 33 - la nord de altar. Mîinile pe piept.

Mormîntul 34 - în zona de est. Copil. Mîna stîngă pe piept, iar dreapta lipsă. Conţine trei monede osmane, perforate, două la mîna stîngă: a) para emisă la Constantinopol, în 1808, de către Mahmud II[92]; b) para emisă în timpul lui Mahmud II[93]; c) para ilizibilă (sec. XIX).

Mormîntul 35 - în zona de est. Mîinile pe piept. La mîna stîngă două monede osmane, perforate: a) imitaţie de para sec. XVIII-XIX; b) para emisă la Constantinopol în 1785 de Abdul Hamid I[94].

Mormîntul 36 - în zona de est. Mîinile pe abdomen. Pe frunte trei monede osmane, perforate: a) para emisă la Constantinopol în 1778, de către Abdul Hamid I[95]; b) para emisă la Constantinopol, în 1781, de către Abdul Hamid I[96]; c) para emisă la Istambul de către Selim III în 1789[97].

La mîna stîngă se aflau de asemenea trei monede osmane, perforate: a) para emisă la Constantinopol, în 1774, de către Abdul Hamid I[98]; b) para emisă la Constantinopol, în 1774, de către Abdul Hamid I[99]; c) para (sec. XVIII).

www.mnir.ro

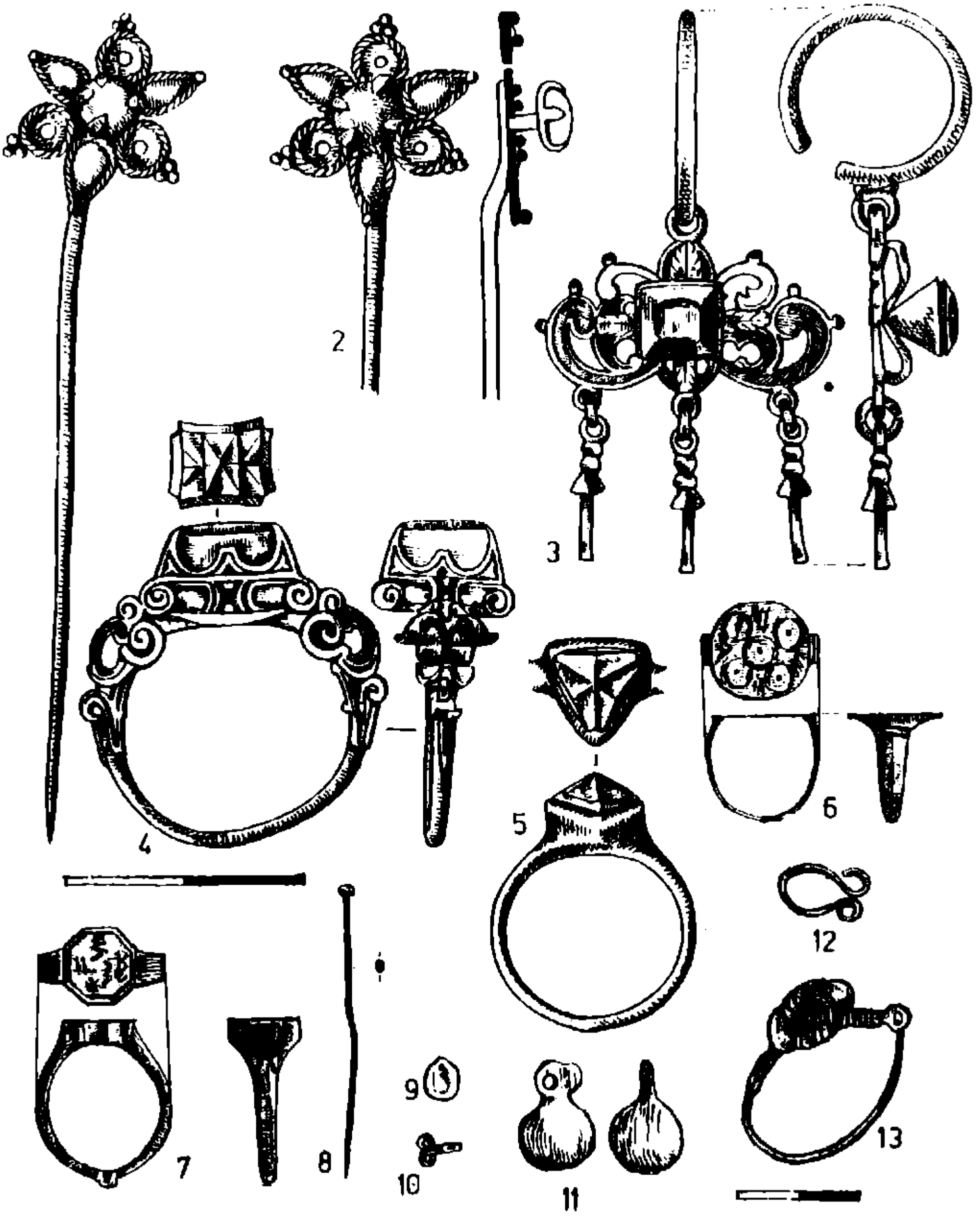

Fig.25.- Obiecte de podoabă din aur şi argint descoperite în mormintele din interiorul bisericii (5 = cavoul 3; 1-4= cavoul 4; şi obiecte de podoabă din mormintele necropolei (10,12 = morm. F.15; 6,9 = morm.F.41; 8 = morm.F.42; 7 = morm.F.47 B; 11 = morm.F.56; 13 = morm.F.61).

www.mnir.ro

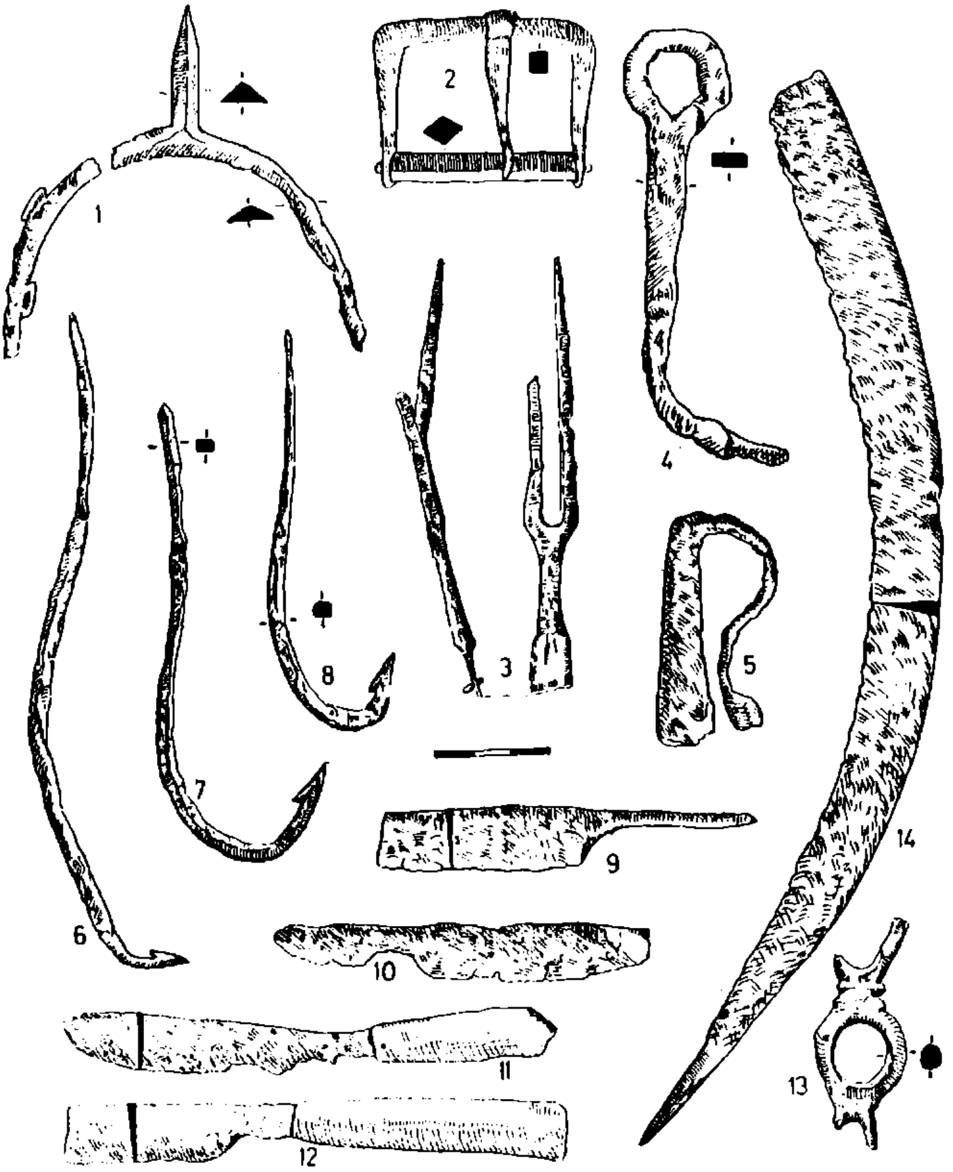

Fig.26.- Obiecte din fier (1,4-6,10,12 = loc.nord biserică; 2,11 = loc. est biserică; 7 = loc.F.4; 3 = gr.F-2; 8,9,13,14 = strat).

www.mnir.ro

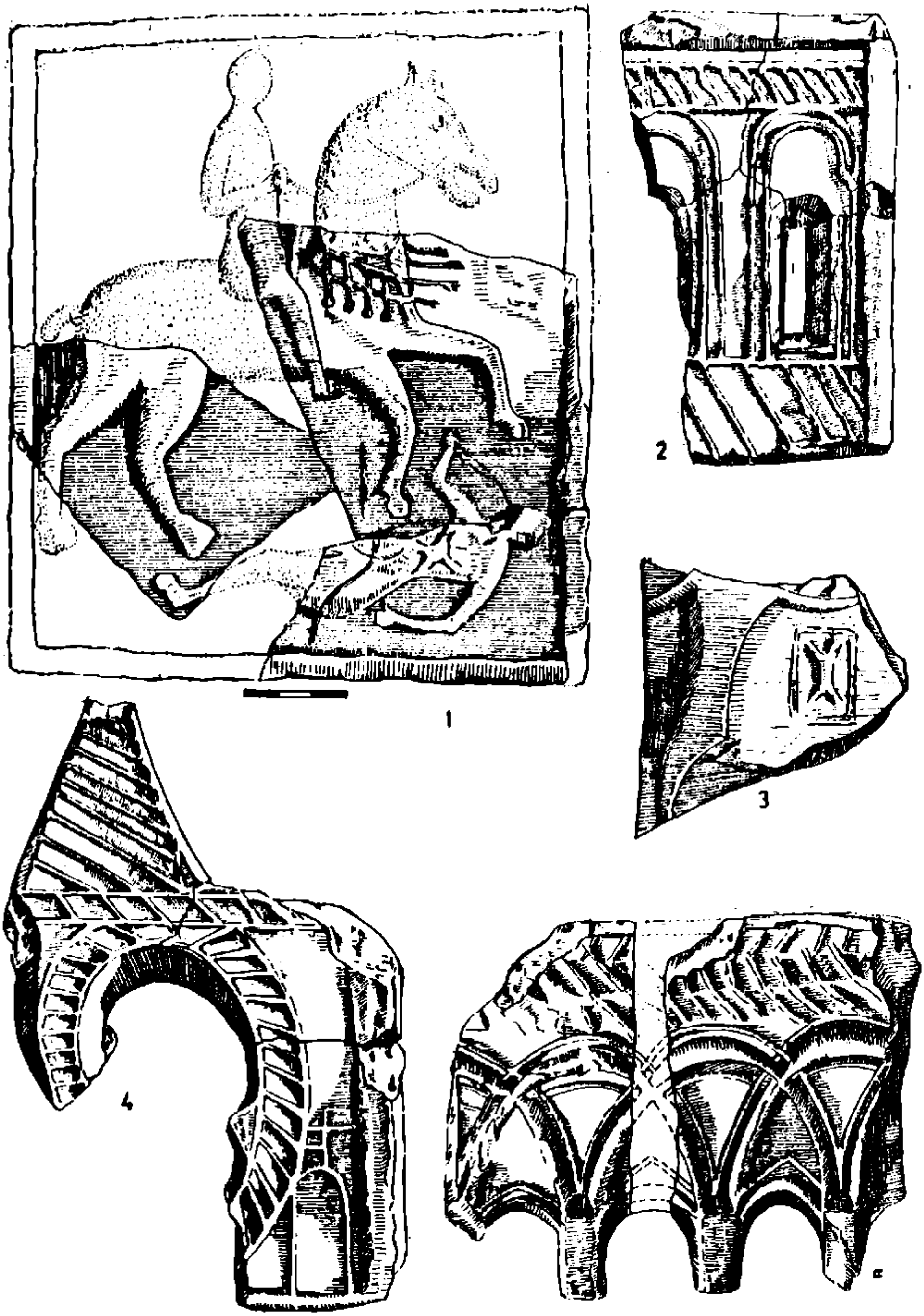

Fig.27.- Cahle ornamentale.

www.mnir.ro

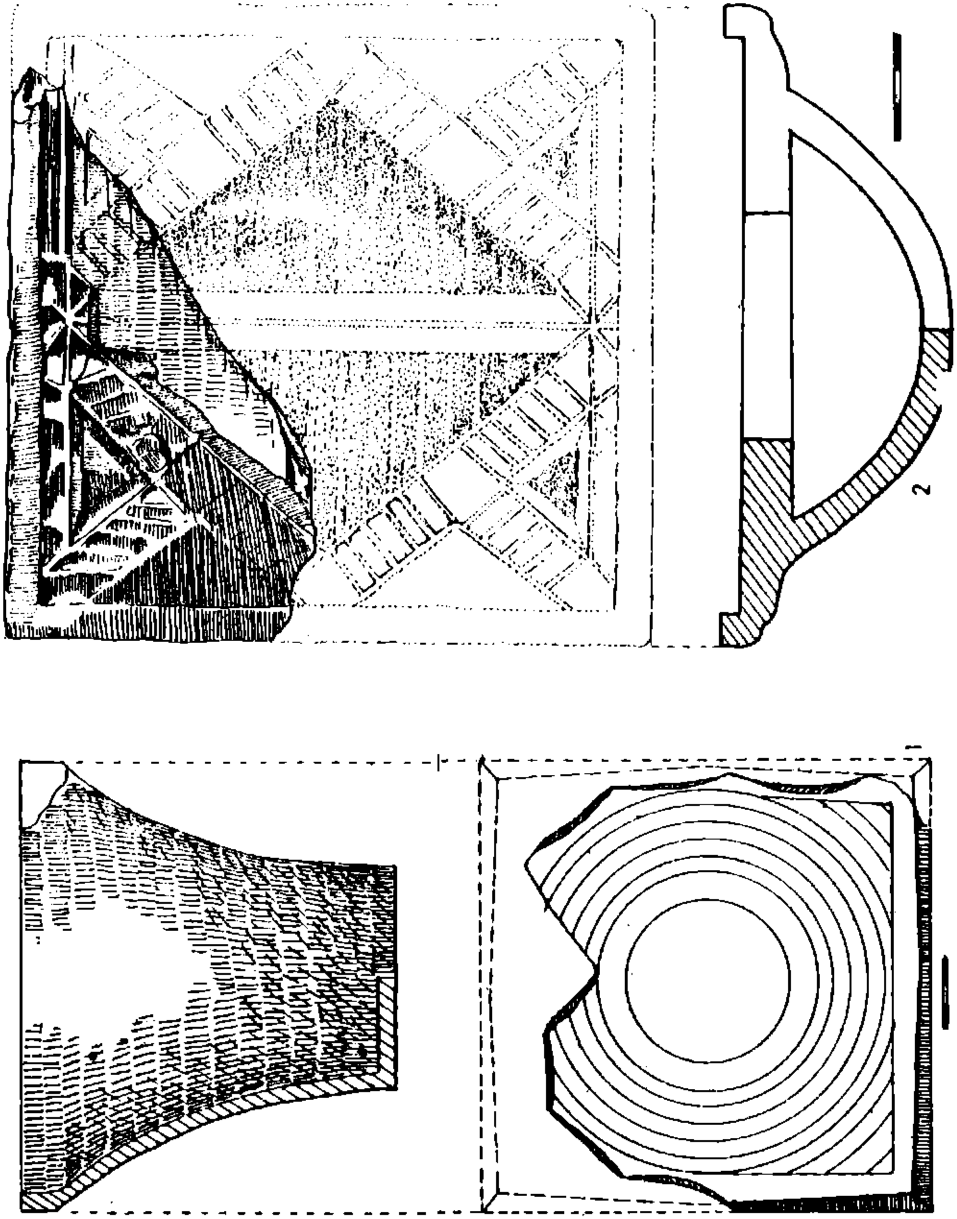

Fig.28.- Cahlă vas (1) şi cahlă cu fundul semicirçular (2).

www.mnir.ro

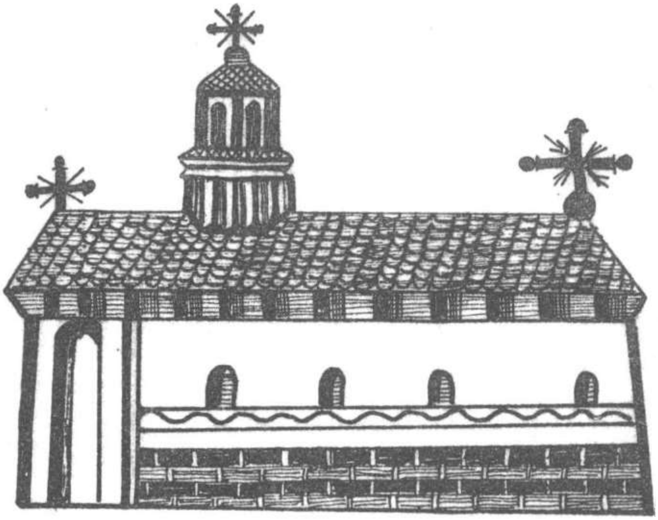

Fig.29.- Biserica schitului Cătălui
după Dionisie Eclesiarhul.

www.mnir.ro

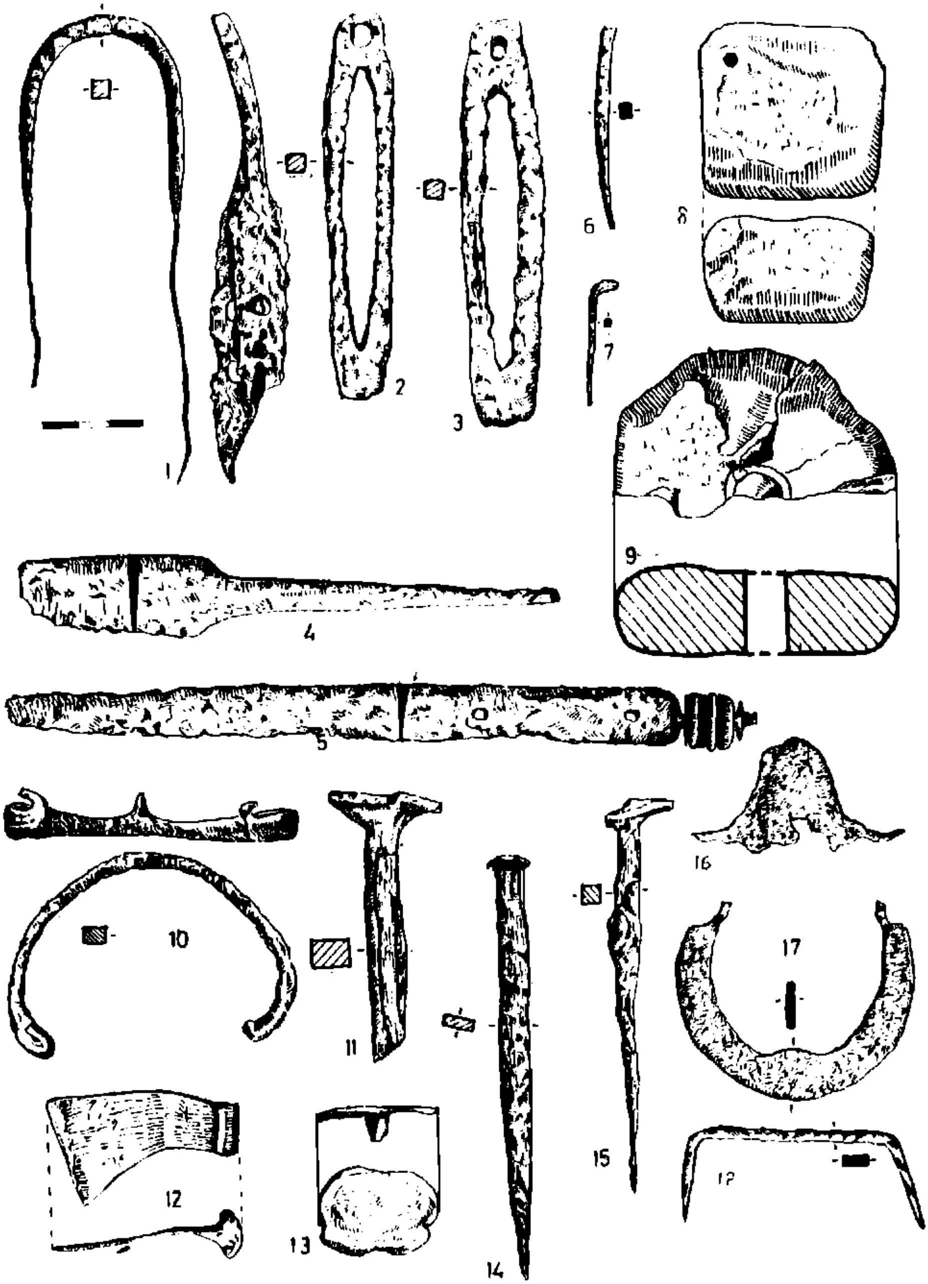

Fig.30.- Obiecte din metal (1-7,10-18) şi lut ars (8-9) descoperite în complexe feudale (10 = loc.stăp.feud.; 11 = cavoul 4; 8 = loc. F.2; 12 = 10.F.3; 6,7,9,13,15-17 = loc.F.4, 1-5,14 = loc. F.5; 18 = strat).

www.mnir.ro

Mormîntul 37 - în zona de est, în umplutura bordeiului feudal nr. 1. Mîinile deasupra abdomenului, cotul drept fiind depărtat de corp şi suprapunînd mormîntul 38 al unui copil cu o poziţie a mîinilor asemănătoare. M.38 conţine la mîna dreaptă o monedă osmană, perforată, ilizibilă (sec. XVIII-XIX). Nu este exclus a reprezenta un mormînt dublu.

Mormîntul 39 - lîngă colţul de sud-est al incintei mănăstirii, cu craniul pe z.23. Mîinile pe abdomen. La mîna dreaptă două monede osmane: a) para, perforată, emisă la Cairo în 1730 de către Mahmud I[100]; b) para, neperforată, emisă la Caito în 1774 de către Abdul Hamid I[101].

Mormîntul 40 - în zona de est, aproape de zidul de incintă (z.23). Adult. Mîinile pe abdomen, dreapta mai sus. Pe bazin urme metalice.

Mormîntul 41 - în zona do est deasupra bordeiului de sec. al VI-lea e.n. Mîna dreaptă pe piept, iar stînga pe umăr. Pe umeri şi piept, fragmente de ţesătură cu paiete (diametru 6 mm) (fig.25/9). La mîna dreaptă un inel de bronz cu decor geometric - cercuri concentrice şi unghiuri haşurate (fig.25/6). La extremitatea superioară a humeruşilor şi omoplaţilor, precum şi pe un picior s-au descoperit, în total, patru monede osmane perforate: a) para emisă la Cairo în 1784, de către Abdul Hamid I[102]; b) para emisă la Constantinopol, în 1811, de către Mahmud II[103]; c) para, ilizibilă (sec. XIX); d) para, ilizibilă (sec. XIX).

Mormîntul 41 B - în zona de est. I s-au degajat doar membrele inferioare.

Mormîntul 42 - în zona de est, în umplutura bordeiului din sec. al VI-lea e.n. Mîinile pe piept. Pe cap fragmente de ţesătură. În jurul gîtului mărgele de sticlă verzui şi roşii. Alte piese descoperite: un ac cu gămălie (fig.25/8), o mărgea cubică (0,35 cm), şnur împletit cu paiete. Pe frunte trei monede perforate: a) grossetto emis la Raguza la sfîrşitul sec. XVII[104]; b) para emisă la Constantinopol, în 1730, de către Mahmud I[105]; c) para emisă la Cairo, în 1734, de către Mahmud I[106]. Alte trei monede osmane, perforate, s-au descoperit la mîna dreaptă: a) para emisă la Constantinopol, în 1734, de către Mahmud I[107]; b) idem; c) idem.

Mormîntul 43 - în zona de est. Senil II. Mîinile pe piept. La mîna stîngă o monedă osmană perforată: para emisă la Cairo, în 1774, de către sultanul Abdul Hamid I[108].

Mormîntul 44 - în zona de sud-est. Senil, bărbat. Mîinile pe abdomen. Pe cap două monede osmane, perforate: a) para emisă la Istanbul în 1772 de către Mustafa III[109]; b) para emisă la Constantinopol, în 1783, de către Abdul Hamid I[110]. În mîna stîngă o monedă ilizibilă.

Mormîntul 45 - la nord de pronaos. Mîinile pe piept. Sub craniu trei cărămizi, iar sub bazin şi sub tibii cîte una.

Mormîntul 46 - la nord de pronaos. Mîinile pe abdomen.

Mormîntul 47 A - la nord de pronaos. Adolescentă. La mîna stîngă o monedă osmană, perforată, ilizibilă (sec. XVII).

M. 47 A a fost tăiat şi deranjat de mormîntul 47 B, eare aparţine unui senil I. La mîna stîngă al lui M 47 B, pe degetul inelar, se afla un inel sigilar de argint. Şatonul este de formă hexagonală (fig.25/7).

www.mnir.ro

Mormîntul 48 - la nord de pronaos. Mîna dreaptă pe piept, iar stînga pe abdomen. Pe cap o cărămidă epigrafă, susținută de alte două aflate pe laturi.

Mormîntul 49 - la nord de pronaos. Mîna dreaptă pe umăr, iar stînga pe piept, dar ceva mai sus.

Mormîntul 50 - între cele două incinte, deasupra zidului 26 B. Copil. Mîna dreaptă pe piept, iar stînga pe umăr. Pe piept 3 mărgele din sticlă.

Mormîntul 51 - între cele două incinte, deasupra zidului 26 C. Infans II. Corpul se pare că a fost depus pe ceva tare, dată fiind înclinarea lui forțată spre stînga şi în jos spre stern. Mîna dreaptă pe umăr, iar stînga pe piept.

Mormîntul 52 - între cele două incinte. Copil. Fragmentar. Mîinile pe piept. La mîna stîngă un dinar ungar emis în 1670 la Kremnitz de către Leopold I[111].

Mormîntul 53 - între cele două incinte. Fragmentar. Copil. Suprapune z.26.

Mormîntul 54 - între cele două incinte. Copil. Doar craniul şi omoplații. Groapa sa a distrus o porțiune din pavajul fostei locuințe din acest loc.

Mormîntul 55 - la nord de pronaos. Mîna stîngă pe abdomen, iar dreapta pe umăr.

Mormîntul 56 - la nord de pronaos. Bărbat. Mîna dreaptă pe piept, iar stînga pe abdomen. Pe piept un nasture (bumb) din lemn (fig.25/11).

Mormîntul 57 - la nord de pronaos. Depus pe un pat de cărămidă. Mîinile pe piept. În zonă s-a descoperit un pinten de fier.

Mormîntul 58 - la nord de pronaos. Mîna dreaptă pe piept (radiusul sub iliac), iar stînga sub bazin. Tibia dreaptă deasupra celei stîngi.

Mormîntul 59 - în zona de vest. Mîna dreaptă pe abdomen, iar stînga spre abdomen.

Mormîntul 60 - în zona de vest. Copil. Craniul căzut cu orbitele pe torace. Mîinile pe piept. Sub vertebre s-a descoperit o scoabă de fier provenind de la coşciug. În palma stîngă o monedă osmană, perforată: akçe emisă la Constantinopol în 1730 de către sultanul Mahmud I[112].

Mormîntul 61 - în zona de vest. Copil. Mîna stîngă pe piept, iar dreapta pe abdomen. Pe coaste resturile unui obiect de fier ce nu s-a putut recupera. La urechea dreaptă un cercel din sîrmă de cupru cu şatonul răsucit în opt şi închizînd o piatră verzui-albăstrie (fig.25/13).

Tot la urechea dreaptă erau prinse printr-un fir textil roşu patru monede osmane: a) onluk emis la Constantinopol în timpul lui Mustafa I (1622-1623)[113]; b) akçe emisă în 1649 la Dimaşk (Şam) de către Ibrahim[114]; c) para emisă la Cairo, ilizibilă; d) para ilizibilă.

În dreptul urechii stîngi s-au descoperit de asemenea patru monede prinse între ele printr-un fir textil roşu grena: a) akçe emisă în timpul sultanului Mustafa I (1622-1623)[115]; b) akçe emisă în timpul sultanului Mustafa I[116]; c) grossetto raguzan emis în 1683[117]; d) grossetto raguzan emis în 1695[118].

www.mnir.ro

Mormîntul 62 – în zona de vest. Copil. Mîinile pe piept. Pe osul iliac drept fragmente dintr-un obiect de fier.

Mormîntul 63 – în zona de vest. Senil. Craniul distrus. Mîinile pe piept. În palma stîngă o monedă osmană: akçe emisă la Constantinopol, în 1730, de către sultanul Mahmud I[119].

Tot în zona de vest au fost identificate mormintele 64 şi 65 care însă n-au fost degajate. S-a observat însă că M.64 suprapune M.65.

Din cele expuse mai sus reiese faptul că majoritatea mormintelor conţin obiecte de inventar.

Din rîndul acestor obiecte se relevă numărul destul de mare al monedelor. Cea mai veche este un dinar ungar din 1561 (M.6 B), iar cele mai recente sînt trei parale turceşti din 1808. Pe baza cronologiei monedelor s-au putut stabili etapele întinderii cimitirului.

Astfel, la sfîrşitul sec. al XVI-lea şi în sec. al XVII-lea înmormîntările se făceau pe un teren special amenajat, situat la o oarecare distanţă de zidul nordic al incintei mănăstirii (z.24). Cîteva morminte de la începutul sec. al XVII-lea sînt situate în incinta mănăstirii, majoritatea la nord de biserică şi doar cîteva la sud. Este de presupus ca ele să fi aparţinut unor rude ale ctitorilor sau unor persoane cu un anumit rol în viaţa mănăstirii, aşa cum rezultă din faptul că M.8, 32 şi 48 aveau craniul depus pe o cărămidă, respectiv într-o cutie de cărămizi, ritual practicat la înmormîntarea unor prelaţi.

Începînd cu sfîrşitul sec. al XVII-lea cimitirul devenind neîncăpător, mormintele s-au apropiat de zidul nordic al incintei, ocupînd şi zona de vest a mănăstirii, terasa dinspre lac. În acest din urmă loc înmormîntările vor continua pînă la părăsirea mănăstirii la începutul sec. al XIX-lea.

De la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea datează cîteva morminte situate la est de mănăstire, ceea ce denotă o întindere a cimitirului, în perioada de sfîrşit a existenţei mănăstirii, şi în această zonă.

O altă observaţie ce se poate face din studierea monedelor descoperite în morminte, dar şi în interiorul bisericii, este aceea că pentru perioada cuprinsă între începutul sec. al XVI-lea şi sfîrşitul sec. al XVII-lea predomină monedele venite din Europa Centrală – Ungaria, Raguza, Polonia –, pentru ca după sfîrşitul sec. al XVII-lea să nu se mai întîlnească decît monede turceşti.

În altă ordine de idei, studierea obiectelor de inventar din morminte indică faptul că necropola a fost utilizată, în majoritate, de o populaţie laică – mirenii din satul dependent de mănăstire –, populaţie cu resurse materiale modeste.

Mormintele mai bogate sînt situate, după cum s-a văzut, doar în interiorul bisericii şi ele aparţin ctitorilor şi urmaşilor lor.

Interesant este şi faptul că pe locul fostei construcţii de la nord de biserică s-au efectuat, în faza a III-a, cinci înmormîntări de copii.

*

*   *

www.mnir.ro

Toate aceste descoperiri arheologice, prin multitudinea informaţiilor noi pe care le aduc, contribuie la aprofundarea cunoştinţelor referitoare la diferitele epoci ale istoriei ţării noastre. Ele confirmă o dată în plus permanenţa locuirii omeneşti pe aceste locuri.

NOTE

* Prezentul articol a fost alcătuit, în mare parte, pe baza unor fragmente din însemnările de şantier ale regretatului profesor doctor-docent Gheorghe Cantacuzino. Ţinem a aduce şi cu această ocazie un respectuos omagiu memoriei celui ce ne-a fost dascăl şi mentor (G.T.).

1 C.MOISIL, BCMI, III, 1910, fasc.3, p.123; fasc.4, p.176, fig. 1-2/a-b; GH.ŞTEFAN, "Dacia", II, 1925, p.138-197; VL. DUMITRESCU, SCIV, 16, 1965, 2, p.215-234; S. MARINESCU-BÎLCU, SCIV, 17, 1966, 1, p.113-123; E. COMŞA, SCIV, 5, 1954, 3-4, p. 590, nr.51-59, fig.1. Alte cercetări de suprafaţă şi săpături arheologice în zonă, rămase inedite, au mai efectuat GH.ŞTEFAN (1925), B.IONESCU şi D.SERBĂNESCU.

** În perioada 1965-1968 săpăturile arheologice s-au efectuat sub conducerea prof.dr.doc. Gheorghe Cantacuzino de la Institutul de Arheologie din Bucureşti, iar fondurile au fost puse la dispoziţie de către Muzeul de Arheologie din Olteniţa. La aceste săpături au mai participat: Răzvan Teodorescu (Institutul de Istoria Artei, 1965), Rodica Ancuţa-Cercasov (studentă, 1966), George Trohani (student, 1966-1968), Milena Dumitrescu-Protopopescu (studentă, 1967), Laurenţia Bibiri-Georgescu (Centrul de Antropologie, 1968), Mihai Furman (Centrul de Antropologie, 1968). Ridicările topografice s-au efectuat de către arhitecţii Dinu Teodorescu şi Anişoara Căpităniţă-Sion (Institutul de Arheologie). Unele măsurători a efectuat şi Eusebiu Mironescu (Institutul de Arheologie). În anul 1977 săpăturile arheologice au fost efectuate de către George Trohani şi Paula Pavlide, muzeografi la Muzeul de Istorie al R.S.România.

2 Pentru o parte din obiectivele descoperite în campaniile din 1965-1967 vezi: GH.CANTACUZINO şi C.BĂLAN, "Revista muzeelor", 5, 1968, 6, p.547-552, cu bibliografia; R.THEODORESCU, SCIA, Artă plastică, 15, 1968, 2, p.213-220.

3 D.BERCIU, Contribuţii la problemele neoliticului în România, Bucureşti, 1961, p.465, fig.236/2.

4 Ibidem, p.459, fig.235/28.

5 Ibidem, p.462, fig.238/35.

6 Ibidem, p.444, fig.235/5-7,16,33 şi fig.229/13; VL.DUMITRESCU, SCIV, 17, 1966, 1, p.73, fig.14/2 (nivelul A2a); M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA şi S. SANIE, Arheologia Moldovei, VI, 1969, p.44, fig. 4/2 (nivelul inferior = Gumelniţa IIa = Gumelniţa A2).

7 VL. DUMITRESCU, op.cit., p.72, fig.13/5 (vezi însă şi p.85, fig. 22 pentru un fragment descoperit în nivelul B); M.PETRESCU-DÎMBOVIŢA şi S. SANIE, op.cit., p.44, fig.4/11.

www.mnir.ro

Mormîntul 62 - în zona de vest. Copil. Mîinile pe piept. Pe osul iliac drept fragmente dintr-un obiect de fier.

Mormîntul 63 - în zona de vest. Senil. Craniul distrus. Mîinile pe piept. În palma stîngă o monedă osmană: akçe emisă la Constantinopol, în 1730, de către sultanul Mahmud I[119].

Tot în zona de vest au fost identificate mormintele 64 şi 65 care însă n-au fost degajate. S-a observat însă că M.64 suprapune M.65.

Din cele expuse mai sus reiese faptul că majoritatea mormintelor conţin obiecte de inventar.

Din rîndul acestor obiecte se relevă numărul destul de mare al monedelor. Cea mai veche este un dinar ungar din 1561 (M.6 B), iar cele mai recente sînt trei parale turceşti din 1808. Pe baza cronologiei monedelor s-au putut stabili etapele întinderii cimitirului.

Astfel, la sfîrşitul sec. al XVI-lea şi în sec. al XVII-lea înmormîntările se făceau pe un teren special amenajat, situat la o oarecare distanţă de zidul nordic al incintei mănăstirii (z.24). Cîteva morminte de la începutul sec. al XVII-lea sînt situate în incinta mănăstirii, majoritatea la nord de biserică şi doar cîteva la sud. Este de prasupus ca ele să fi aparţinut unor rude ale ctitorilor sau unor persoane cu un anumit rol în viaţa mănăstirii, aşa cum rezultă din faptul că M.8, 32 şi 48 aveau craniul depus pe o cărămidă, respectiv într-o cutie de cărămizi, ritual practicat la înmormîntarea unor prelaţi.

Începînd cu sfîrşitul sec. al XVII-lea cimitirul devenind neîncăpător, mormintele s-au apropiat de zidul nordic al incintei, ocupînd şi zona de vest a mănăstirii, terasa dinspre lac. În acest din urmă loc înmormîntările vor continua pînă la părăsirea mănăstirii la începutul sec. al XIX-lea.

De la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea datează cîteva morminte situate la est de mănăstire, ceea ce denotă o întindere a cimitirului, în perioada de sfîrşit a existenţei mănăstirii, şi în această zonă.

O altă observaţie ce se poate face din studierea monedelor descoperite în morminte, dar şi în interiorul bisericii, este aceea că pentru perioada cuprinsă între începutul sec. al XVI-lea şi sfîrşitul sec. al XVII-lea predomină monedele venite din Europa Centrală - Ungaria, Raguza, Pelonia -, pentru ca după sfîrşitul sec. al XVII-lea să nu se mai întîlnească decît monede turceşti.

În altă ordine de idei, studierea obiectelor de inventar din morminte indică faptul că necropola a fost utilizată, în majoritate, de o populaţie laică - mirenii din satul dependent de mănăstire -, populaţie cu resurse materiale modeste.

Mormintele mai bogate sînt situate, după cum s-a văzut, doar în interiorul bisericii şi ele aparţin ctitorilor şi urmaşilor lor.

Interesant este şi faptul că pe locul fostei construcţii de la nord de biserică s-au efectuat, în faza a III-a, cinci înmormîntări de copii.

*

* *

www.mnir.ro

Toate aceste descoperiri arheologice, prin multitudinea informaţiilor noi pe care le aduc, contribuie la aprofundarea cunoştinţelor referitoare la diferitele epoci ale istoriei ţării noastre. Ele confirmă o dată în plus permanenţa locuirii omeneşti pe aceste locuri.

NOTE

* Prezentul articol a fost alcătuit, în mare parte, pe baza unor fragmente din însemnările de şantier ale regretatului profesor doctor-docent Gheorghe Cantacuzino. Ţinem a aduce şi cu această ocazie un respectuos omagiu memoriei celui ce ne-a fost dascăl şi mentor (G.T.).

1 C.MOISIL, BCMI, III, 1910, fasc.3, p.123; fasc.4, p.176, fig. 1-2/a-b; GH.ŞTEFAN, "Dacia", II, 1925, p.138-197; VL. DUMITRESCU, SCIV, 16, 1965, 2, p.215-234; S. MARINESCU-BÎLCU, SCIV, 17, 1966, 1, p.113-123; E. COMŞA, SCIV, 5, 1954, 3-4, p. 590, nr.51-59, fig.1. Alte cercetări de suprafaţă şi săpături arheologice în zonă, rămase inedite, au mai efectuat GH.ŞTEFAN (1925), B.IONESCU şi D.ŞERBĂNESCU.

** În perioada 1965-1968 săpăturile arheologice s-au efectuat sub conducerea prof.dr.doc. Gheorghe Cantacuzino de la Institutul de Arheologie din Bucureşti, iar fondurile au fost puse la dispoziţie de către Muzeul de Arheologie din Olteniţa. La aceste săpături au mai participat: Răzvan Teodorescu (Institutul de Istoria Artei, 1965), Rodica Ancuţa-Cercasov (studentă, 1966), George Trohani (student, 1966-1968), Milena Dumitrescu-Protopopescu (studentă, 1967), Laurenţia Bibiri-Georgescu (Centrul de Antropologie, 1968), Mihai Furman (Centrul de Antropologie, 1968). Ridicările topografice s-au efectuat de către arhitecţii Dinu Teodorescu şi Anişoara Căpităniţă-Sion (Institutul de Arheologie). Unele măsurători a efectuat şi Eusebiu Mironescu (Institutul de Arheologie). În anul 1977 săpăturile arheologice au fost efectuate de către George Trohani şi Paula Pavlide, muzeografi la Muzeul de Istorie al R.S.România.

2 Pentru o parte din obiectivele descoperite în campaniile din 1965-1967 vezi: GH.CANTACUZINO şi C.BĂLAN, "Revista muzeelor", 5, 1968, 6, p.547-552, cu bibliografia; R.THEODORESCU, SCIA, Artă plastică, 15, 1968, 2, p.213-220.

3 D.BERCIU, Contribuţii la problemele neoliticului în România, Bucureşti, 1961, p.465, fig.236/2.

4 Ibidem, p.459, fig.235/28.

5 Ibidem, p.462, fig.238/35.

6 Ibidem, p.444, fig.235/5-7,16,33 şi fig.229/13; VL.DUMITRESCU, SCIV, 17, 1966, 1, p.73, fig.14/2 (nivelul A2a); M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA şi S. SANIE, Arheologia Moldovei, VI, 1969, p.44, fig. 4/2 (nivelul inferior = Gumelniţa IIa = Gumelniţa A2).

7 VL. DUMITRESCU, op.cit., p.72, fig.13/5 (vezi însă şi p.85, fig. 22 pentru un fragment descoperit în nivelul B); M.PETRESCU-DÎMBOVIŢA şi S. SANIE, op.cit., p.44, fig.4/11.

www.mnir.ro

8 D.BERCIU, op.cit., p.465, fig.241/13 (faza IIc); VL.DUMITRESCU, op.cit., p.86, fig.23 (nivelul B).
9 M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA, "Preistoria Alpina", Trento, 10, 1974, p.280, fig.4.
10 A.ULANICI, Cercetări arheologice, MIRSR I, 1975, p.61-70.
11 V.LEAHU, Cultura Tei, p.88, fig.13/1,2 şi p.141.
12 A.ULANICI, Cercetări arheologice, MIRSR II, 1976, p.61, fig.16/2.
13 N.CHIDIOŞAN, "Dacia", N.S., 12, 1968, p.161-162, fig. 6/7-8.
14 V.LEAHU, op.cit., p.87 şi 90, fig.14/5.
15 P.ROMAN, Comunicare la Colocviul VII privind epoca bronzului, Bucureşti, Institutul de arheologie, 23 noiembrie 1978.
16 G.TROHANI şi D.ŞERBĂNESCU, Muzeul naţional, II, 1975, p.275, fig.2.
17 I.H.CRIŞAN, Ceramica daco-getică, Bucureşti, 1969, p.209, fig. 115. Un vas asemănător, datînd de la sfîrşitul sec.II-mijlocul sec. I î.e.n., a fost descoperit la Vlădiceasca - vezi G.TROHANI, Cercetări arheologice, MIRSR, I, 1975, p.163 şi 169, fig.21/2.
18 AL.ALEXANDRESCU, Thraco-dacica, 1976, p.134-135, fig.2/5,7.
19 Idem, Thracia, III, 1974, Sofia, p.58, fig.2/1.
20 D.BERCIU şi E.MOSCALU, SCIV, 23, 1972, 4, p.637, fig.2/3 şi fig.3/1.
21 G.TROHANI, Cercetări arheologice, MIRSR, I, 1975, p.151-173; II, 1976, p.87-129.
22 G.TROHANI şi D.ŞERBĂNESCU, Muzeul naţional, II, 1975, p. 280-286.
23 Ibidem, p.275-280; G.TROHANI, op.cit., p.127-141.
24 Informaţie D.Şerbănescu.
25 Analiza materialului osteologic a fost efectuată de către Alexandra Bolomey.
26 E.V.IONESCU, Cercetări arheologice, MIRSR, II, 1976, p.150.
27 M.TURCU, Cercetări arheologice în Bucureşti, II, 1965, p.270-276, fig.29.
28 R.VULPE, Materiale, VI, 1959, p.315, fig.4/9.
29 R.VULPE, Materiale, VII, 1961, p.332; I.H.CRIŞAN, Ceramica daco-getică, Bucureşti, 1969, p.183, fig.97/6.
30 Un vas cu decor identic a fost descoperit la Crivăţ - informaţie Barbu Ionescu (Muzeul din Olteniţa).
31 R.VULPE, Materiale, III, 1957, p.231, fig.11/3; D.TUDOR, Arheologia Moldovei, V, 1967, p.74, fig.8/1954 şi p.76, fig.8/162.nr. 155-157 şi p.78, nr.189; D.V.ROSETTI, SCIV, 11, 1960,2,p.398, fig.6/8; I.GLODARIU, Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană, Cluj, 1974, p.206-208, pl.XIX, XX/12/2,18, 19 cu bibliografia.
32 S.MARINESCU-BÎLCU, SCIV, 17, 1966, 1, p.119; I. GLODARIU, op.cit., p.206, pl.XIX.
33 Vezi în acest sens vasele descoperite la Vlădiceasca - G.TROHANI, Cercetări arheologice, MIRSR, II, 1976, p.123-125, fig.20/4,5.
34 I.GLODARIU, op.cit., p.214-216.

www.mnir.ro

35 Sondaje Barbu Ionescu. Printre descoperirile făcute în acest loc menţionăm o toartă ştampilată de amforă rodiană cu inscripţia ΕΠΙ ΑΡΙΣΤΕΙΔΑ / ΔΑΛΙΟΥ datată între 200–180 î.e.n., cf. E. PRIDIK, Inventarnîi katalog kleim na amfornîh rucikah..., Petrograd, 1917, p.5, nr.70 şi V.CANARACHE, Importul amforelor stampilate la Istria, Bucureşti, 1957, p.240, nr.547 (însă cu luna Καρνεῖο[ς]). O toartă ştampilată de amforă rodiană s-a descoperit şi pe Ostrovel – S.MARINESCU-BÎLCU, op.cit., fig.4/1. În aceeaşi zonă, dar mai la nord, s-a descoperit întîmplător o tetradrahmă tasiană.

36 S.DOLINESCU-FERCHE, Aşezări din sec.III şi VI e.n...., Bucureşti, 1974, p.87, fig.104.

37 Ibidem, p.76, fig.75/1.

38 Vezi nota 2.

39 Vezi în acest sens descoperirile de la Bucureşti – Sf.Gheorghe-Nou, cf. D.V.ROSETTI, Materiale, V, 1959, p.649, fig.13/1 şi fig.14; Biserica Colţea, cf.D.V.ROSETTI, Materiale, VII, 1961, p.673,fig. 19/11; Păcuiul lui Soare, cf. P.DIACONU, Materiale, VII, 1961,p. 605, fig.4/2; Bucureşti – zona Curtea Veche, cf. D.V.ROSETTI şi P.I.PANAIT, Materiale, VIII, 1962, p.771, fig.8/1; Zimnicea— informaţie Al.Alexandrescu.

40 I.BARNEA, P.CERNOVODEANU şi C.PREDA, Materiale, IV, 1957, p.233, fig.13/4.

41 D.V.ROSETTI, Materiale, V, 1959, p.650, fig.21/1.

42 D.V.ROSETTI şi P.I.PANAIT, op.cit., p.771, fig.8/3.

43 I.BARNEA, P.CERNOVODEANU şi C.PREDA, op.cit., p.234, fig. 14/1 (vas descoperit la Giurgiu şi datat în sec.XIV–XV).

44 D.V.ROSETTI, op.cit., p.781, fig.30/13–14,

45 GH.CANTACUZINO şi C.BĂLAN, op.cit., p.548–550, fig.2/3.

46 L.RÉTHY şi G.PROBSZT, Corpus Nummorum Hungariae,Graz,1958, p.120, nr.277; E.UNGER, Magyar Eremha Tározo,II, Budapest, 1960, nr.646.

47 Identificarea esenţelor lemnoase a fost efectuată de către Edith Valeria Ionescu-Rusu şi Maria Brăileanu.

48 GH.CANTACUZINO şi C.BĂLAN, op.cit., p.549–552,fig.3/1.

49 Inscripţiile medievale ale României. Oraşul Bucureşti, I, 1965: nr. 83 – pisania bis.măn. Cotroceni (română, 1679); nr.367 – pisania bis. Sf.Apostoli (română, 1715); nr.457 – piatra de mormînt, bis. Stavropoleos (greacă, 169?); nr.597 – pisania bis.măn. Sf. Sava (greacă, circa 1776); nr.643 – piatra de mormînt măn. Comana (română, după 1640); nr.660 – piatra de mormînt măn. Sf.Sava (greacă, 1702); anumite asemănări, dar şi deosebiri – nr.642 – piatra de mormînt a Despinei Radu Năsturel din 14 decembrie 1635 provenind de la biserica din Hereşti.

50 Informaţie Pache Protopopescu, 2 aprilie 1966.

51 Analizele cantitative şi calitative ale obiectelor de argint şi aur s-au efectuat la Banca Naţională a R.S.România în anul 1968.

52 T.BĂLĂŞEL,"Biserica Ortodoxă Română",45,1925,4(553),p.223–229

53 Arhivele Statului Bucureşti, Mrea Cotroceni, XXVIII/22.

www.mnir.ro

54 Informaţie, 1968, Corina Nicolescu.
55 Ibidem.
56 N.CONSTANTINESCU, Cr.MOISESCU, D.NICOLĂESCU-PLOPŞOR, "Dacia", N.S., XI, 1967, p.306, fig.3.
57 C.NICOLESCU, Costumul de curte în ţările române, Bucureşti, 1970, p.44.
58 Ibidem, p.44, fig.19 (pentru conteş) şi 46, fig.20-22 (pentru rochie).
59 Ibidem, p.110, fig.59 şi p.112, fig.60.
60 Vezi nota 56.
61 Din pisanie reiese că biserica s-a zidit în 1644 de către Udrişte Năsturel.
62 Informaţie Ion Şerban Chicideanu.
63 Vezi în acest sens piatra de mormînt a jupîniţei Despina, soţia lui Radu Năsturel, mama lui Udrişte Năsturel şi a doamnei Elina (vezi nota 5, ultimul exemplu).
64 GH.CANTACUZINO şi C.BĂLAN, op.cit., p.549 şi 553, fig.3/2.
65 Aşa se explică faptul că marele ban Teodosie nu a fost descoperit în exonartexul (pronaosul) adăugat în sec. al XVII-lea (faza a II-a), unde se bănuia existenţa lui, cf. GH.CANTACUZINO şi C.BĂLAN, op.cit., p.549; R.THEODORESCU, op.cit., p.217.
66 Vezi nota 53.
67 P.I.PANAIT, Bucureşti, VI, 1968, p.89, fig.3/4.
68 Ibidem, p.73, fig.13/8.
69 Ibidem, p.92.
70 N.CONSTANTINESCU, Materiale, VI, 1959, p.742, fig.12/1-5.
71 B.SLĂTINEANU, Studii de artă populară, Bucureşti, 1972, p.306, fig.107.
72 Arh.St.Buc., Mrea. Cotroceni, nr.692, fila 100, recto; R. THEODORESCU, op.cit., p.220.
73 Documenta Romaniae Historica (= DRH), B, I, nr.49, p.99.
74 GH.CANTACUZINO, SCIV, 14, 1963, 2, p.371, fig.15/1-3.
75 M.COMŞA, "Dacia", N.S., 21, 1977, p.314.
76 Ibidem.
77 GH.CANTACUZINO, op.cit., p.368, fig.12-14.
78 Ibidem, p.371, fig.15/8.
79 DIR, B, IV, p.215-216.
80 P.DIACONU, Les Coumans au Bas-Danube..., Bucureşti, 1978, p. 28 şi 32 cu bibliografia. Toponimul de Cătălui apare în documente pentru prima dată la 8 ianuarie 1392, cf. DRH, B, I, nr.17, p.44.
81 GH.CANTACUZINO, op.cit., p.371, fig.8/9.
82 NURI PERE, Osmanlilarda Madenî Paralar, Istambul, 1968, p. 187, nr.494. Descifrarea monedelor E.Isăcescu şi P.Stancu.
83 Ibidem, p.225, nr.681 (anul 15).
84 Asemănări în lucrarea citată mai sus p.153, nr.406 (Osman II 1618-1622); p.159, nr.424 (Murad IV 1623-1640) şi mai puţin probabil p. 165, nr.439 şi 441 (Ibrahim 1640-1648).
85 E.UNGER, Magyar Éremha Tározó, I, Budapest, 1958, nr.96.
86 NURI PERE, op.cit., p.251, nr.832.

www.mnir.ro

87 E.UNGER, op.cit., nr.56.
88 Ibidem, nr.287.
89 NURI PERE, op.cit., p.171, nr.458.
90 E.UNGER, op.cit., p.230.
91 NURI PERE, op.cit., p.129, nr.296-307 (locul baterii este ilizibil).
92 Ibidem, p.249, nr.807 (anul 1).
93 Reversul ilizibil.
94 NURI PERE, op.cit., p.225, nr.681 (anul 13).
95 Ibidem, p.225, nr.681 (anul 5).
96 Ibidem, p.225, nr.681 (anul 8).
97 Ibidem, p.232, nr.713.
98 Ibidem, p.225, nr.681 (anul 1).
99 Ibidem (anul 1).
100 Ibidem, p.203, nr.578 şi 579 .
101 Ibidem, p.225, nr.683.
102 Ibidem (anul 11).
103 Ibidem, p.249, nr.807 (anul 4).
104 M.REŠETAR, Dubrovacika numismatika, II, Beograd, 1925, p.162-176 (grupa V).
105 NURI PERE, op.cit., p.203, nr.578 şi 579.
106 Ibidem, p.203, nr.580 (anul 5).
107 Ibidem, p.203, nr.578 şi 579 (anul 5).
108 Ibidem, p.225, nr.683.
109 Ibidem, p.216, nr.639 (anul [11]85 = 1772).
110 Ibidem, p.225, nr.681 (anul 11).
111 E.UNGER, op.cit., II, p.24, nr.409, t.547 (variantă).
112 NURI PERE, op.cit., p.203, nr.579.
113 Ibidem, p.146, nr.380.
114 Ibidem, p.165, nr.439.
115 Ibidem, p.147, nr.390.
116 Ibidem.
117 M.REŠETAR, op.cit., p.168-170.
118 Ibidem, p.174-176.
119 NURI PERE, op.cit., p.203, nr.579.

www.mnir.ro

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE CĂTĂLUI-CASCIOARELE

Résumé

Dans une zone riche en vestiges, située sur le territoire de la commune Căscioarele, dép. d'Ilfov, on a effectué pendant les années 1965-1977 plusieurs campagnes de fouilles archéologiques.

Les sections tracées sur l'emplacement de l'ancien monastère Cătălui ont relevé des traces d'habitation de differentes époques.

De l'époque néolithique on a découvert trois complexes (deux habitations et une fosse) appartenant à la fin de la IIème phase de la civilisation Gumelniţa.

De l'âge du bronze detent deux habitations et deux fosses Glina, ainsi qu'une habitation qui a été attribuée à l'horizon Strichverziertekeramic.

De la première époque du fer a été découvert un seul fnagment de bracelet en bronze caractéristique au Hallstatt B3-C.

Les traces de la deuxième époque du fer (le La Tène), du temps des géto-daces, sont comprises en deux niveaux d'habitat.

Au premier niveau (inférieur) appartiennent une hutte et une fosse lesquelles, à base des objets d'inventaire et de la stratigraphie, datent entre le milieu du IIIème et le milieu du IIème siècles av.n.è.

Au deuxième niveau (supérieur) appartiennent les autres complexes découverts - les habitations no.2-10, l'âtre no.1 et les fosses no. 2-4.

Les objets d'inventaire - céramique, pièces en métal, pierre, terre cuite, os - sont spécifiques à la période comprise entre le milieu du IIe siècle et la fin du Ier siècle av.n.è., éventuellement le commencement du Ier siècle n.è. La majorité d'entre eux appartiennent à la période comprise entre le milieu du IIème et le milieu du Ier siècle av.n.è., période qui a constitué l'époque fleurissante de l'habitat.

De l'époque préféodale on a identifié un habitat du VIème siècle n.è. qui est du type du village dispersé. Pour cela on n'a pu dépister qu'un niveau d'habitat seulement aux alentours des habitations et pas sur toute l'étendu de l'habitat.

De cette époque datent deux habitations. Une troisième a été découverte à peu près 500 m plus au sud-ouest de l'endroit des fouilles.

Les habitations contenaient un four avec des pierres dans les murs. Au-dessus de lui se trouvait un plateau en terre cuite sur lequel on gardait les pots.

Pendant l'époque féodale la zone fouillée a été le plus intensivement habitée. D'autre part, la découverte des vestiges de cette époque a constitué la cause des fouilles.

Le complexe féodal identifié, comme suite des recherches, se compose des éléments suivants: l'habitation des seigneurs féodaux, l'église et le clocher du monastère Cătălui, les tombes de l'intérieur de l'église,

www.mnir.ro

les enceintes environnantes avec les constructions adjacentes, le village féodal et le cimetière du monastère.

Etant donné le fait que l'habitation des seigneurs et surtout l'église et le clocher ont été présentés dans un autre ouvrage (note 2), dans le présent on insiste seulement sur la présentation des objets d'inventaire.

Ainsi on a pu établir que la Ière phase d'évolution du monastère a connu trois étapes: Ia (XVe - première moitié du XVe siècle) époque d'utilisatien de la première habitation des seigneurs, Ib (milieu du XVIe siècle) quand a été bâtie la seconde habitation des seigneurs et Ic (la deuxième moitié du XVIe siècle) quand a été bâtie l'église.

Les tombes de l'intérieur de l'église se composent de 5 caveaux et 3 tombes simples avec 4 sépultures et contiennent les dépouilles des membres de la famille des fondateurs du monastère.

La caveau no.1 représentait la tombe de Stan spătarul de Corbi.

La tombe no.1 a été probablement celle de la jupanița Caplea, la femme de Stan de Corbi.

Dans le caveau no.2 était enterré un enfant.

Des importantes découvertes ont été faites dans les caveaux no. 3 et 4 qui contenaient des bijoux en argent et en or, ainsi que des vêtements. De ce fait il est à supposé que le caveau no.4 constituait la tombe de Maria Corbeanu, première épouse de Udrişte Năsturel et mère de Mateiaş.

Le caveau no.5 était vide, la tombe no.2 contenait un squelette, tandis que la tombe no.3 deux.

Dans le sous châpitre les enceintes environnantes et les constructions adjacentes sont présentées les differentes transformations subies au cours des trois phases d'évolution du monastère - I, 1560/1577 - 1595/1602, II, 1595/1602-1682, III, 1689 - commencement du XIXe siècle - ainsi que les objets d'inventaire découverts.

Du village féodal, attesté pour la première fois dans les documents le 19 Juin 1421, ont été découvertes 5 habitations et 5 fosses datant des XVIe/XVIIe siècles jusqu'au commencement du XIXe.

En étudiant les 67 sépultures du cimetière on a pu établir les differentes phases de son évolution chronologique et spatiale.

Toutes ces découvertes archéologiques, par la multitude des nouvelles informations fournies contribuent à une meilleure connaissance des différentes époques de l'histoire de notre pays. Elles confirment une fois de plus la permanence de l'habitat humain dans ces endroits.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Le territoire de la commune de Căscioarele avec les points principaux où ont été faites des découvertes archéologiques.

Fig.2a.- Plan des fouilles archéologiques effectuées au point Mănăstirea Cătălui.

www.mnir.ro

Fig.2b.- Plan des fouilles archéologiques effectuées au point Mănăstirea Cătălui (suite).
Fig.3.- Profil du paroi de l'ouest de la LXIVe section.
Fig.4.- Outils en pierre (1-3 culture Gumelniţa; 4-6 culture Glina) et céramique de type Gumelniţa (7-12).
Fig.5.- Profil de certaines zones du paroi de l'est de la LXVe section (1) et du paroi du nord de la XLIIe section (2).
Fig.6.- Céramique Glina (1,2,4-11 = habitation Glina no.2) et Strichverziertekeramic (3).
Fig.7.- Céramique Glina (1-4,6,9-11,14-19 = hab.Gl.2; 5,7,8,12,13 = fosse Gl.2).
Fig.8.- Profils des habitations géto-daces no.1-3 (1), 8 (2) et 9 (3).
Fig.9.- Vases géto-daces du premier niveau (2-8) et du deuxième niveau d'habitat (1) (2,7 - hab.Lt.1; 3-4 = fosse Lt.1), (1,5,7 au tour; 2-4, 8 à la main).
Fig.10.- Outils et objets de parure géto-daces du premier âge du fer (7) et du deuxième âge du fer (1-6,8-15) (6,8-11,14,15 = hab. Lt.2; 1,4 hab. Lt.4; 12 = hab.Lt.5; 8 = fosse Lt.1; 2,3,5,13 = cauche).
Fig.11.- Céramique géto-dace façonnée à la main (1-4,6-8,10,11) et au tour (5,9), (3,11 = hab.Lt.2; 1,4,5,7-10 = hab.Lt.4; 6 = hab. Lt.9; 2 = cauche).
Fig.12.- Céramique géto-dace façonnée à la main (1-6,10,11,13) et au tour (7-9,12) (12 hab.Lt.2; 5,6,8-10,12 = hab.Lt.4; 2 =fosse Lt.4; 3,4,7,11,13 = couche).
Fig.13.- Céramique géto-dace locale (2,5-7) et d'importation (3,4,8).
Fig.14.- Habitation préféodale no.2 du VIe siècle n.è. (1 = plan du four; 2-3 = profil de l'habitation dans la direction sud-nord et est-ouest).
Fig.15.- Céramique du VIe siècle n.è. (2,9 = hab. Pf.1; 1,3-7 = hab. Pf.2; 8 = couche).
Fig.16.- Poids en terre cuite (1) et céramique du VIe siècle n.è. (2-7) (hab.Pf.2).
Fig.17.- Céramique féodale (1 = couche; 2-4 = habitation des seigneurs féodaux; 5-6 = hab. F.1).
Fig.18.- Ecuelle émaillée et à sgraffitte (habitation des seigneurs féodaux).
Fig.19.- Céramique féodale émaille (1,4 = église; 2 = hab. à l'est de l'église; 3 = hab. des seigneurs féodaux; 5 = hab.F.4).
Fig.20.- Céramique féodale émaillée (1,6-8) et "brîncovenească" (2-5) (1,4,5,7,8 = hab. des seigneurs féodaux; 6 = hab.F.4; 2,3 = pavé au sud-est de l'égliae).
Fig.21.- Pipes des XVIIIe-XIXe siècles (1-5) et objets en fer découverts à l'intérieur de l'église (6-10).
Fig.22.- Briques usuelles et ornementales.
Fig.23.- Briques usuelles et ornementales et aussi des tuiles.
Fig.24.- Fragments d'inscriptions en pierre.

www.mnir.ro

Fig.25.- Objets de parure en or et argent découverts dans les tombes de l'intérieur de l'église (5 = caveau 3; 1-4 = caveau 4) et objets de parure provenant des tombes de la nécropole (10-12 tombe F 15; 6,9 = tombe F 41; 8 = tombe F 42; 7 = tombe 47 B; 11 = tombe F 56; 13 = tombe F 61.

Fig.26.- Objets en fer (1,4-6,10,12 = hab. au nord de l'église; 2,11 = hab. à l'est de l'église; 7 = hab. F 4; 3 = fosse F 2; 8,9,13, 14 = couche).

Fig.27.- Des carreaux de poêle ornementaux.

Fig.28.- Un carreau de poêle en forme de vase (1) et un carreau de poêle au fond semicirculaire (2).

Fig.29.- L'église de l'ermitage Cătălui d'après Dionisie Eclesiarhul.

Fig.30.- Objets en métal (1-7, 10-18) et terre cuite (8-9) découverts dans les complexes féodaux (2 = hab. des seigneurs feodaux 11 = caveau 4; 8 = hab. F 2; 12 = hab. F 3; 6,7,9,13,15-17 = hab. F 4; 1-5,14 = hab. F 5; 18 = couche).

www.mnir.ro

II. STUDII ȘI NOTE

www.mnir.ro

DOUĂ CUȚITE-PUMNAL DIN METAL DESCOPERITE LA OSTROVUL CORBULUI, JUD. MEHEDINȚI

de GEORGE TROHANI

Într-o notă la un recent articol[1] semnalam prezența în colecțiile Muzeului de istorie naturală "Grigore Antipa" din București a două cuțite-pumnal din metal descoperite la Ostrovul Corbului, jud. Mehedinți, probabil în perioada dintre cele două războaie mondiale și rămase inedite pînă în prezent.

De aceea, în cele ce urmează, ne propunem a le prezenta mai pe larg.

1. Cuțit -pumnal din cupru. Lama triunghiulară, cu un singur tăiș, este prevăzută cu o mică nervură mediană pe ambele fețe. Vîrful și mînerul sînt rotunjite.

Patina nobilă, verzuie-maronie; lungimea 14,5 cm; lățimea maximă 2,5 cm; grosimea maximă 0,1 cm; greutatea 35 gr; nr.inv.9799/9.

2. Pumnal din bronz. Lama triunghiulară, cu nervură mediană pe ambele fețe. Placa pentru mîner este prevăzută cu trei găuri pentru nituri.

Patina nobilă, verzuie; lungimea 13,2 cm; lățimea maximă 3,5 cm; grosimea maximă 0,2 cm; greutatea 51 gr; nr.inv.9799/8.

* * *

Tipul de cuțit-pumnal din cupru, cu lama alungită triunghiular în formă de frunză, dar cu două tăișuri și lama lenticulară în secțiune, apare în perioada eneolitică, cum o dovedesc descoperirile aparținînd culturilor Bodrogkeresztúr (M.28 de la Pusztaistvánháza[2] și Dombegyháza[3]), Tiszapolgár (Basatanya)[4] și grupul Ludanice (Dzeraváskala)[5]. Forme analoge se găsesc în complexul cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie (Ariușd[6], Sorievka, Troianov, Krasnîi Hutov[7]) și cultura Maikop[8].

O piesă identică cu cea pe care o prezentăm a fost descoperită tot la Ostrovul Corbului, pe plajă, în punctul numit "botul piscului", fiind datată în faza timpurie a epocii bronzului[9].

Prin urmare se poate conchide continuarea folosirii acestor obiecte și la începutul epocii bronzului, perioadă din care datează cele două cuțite-pumnal de la Ostrovul Corbului La datarea în această perioadă a piesei pe care o publicăm acum stă forma lamei - prevăzută cu un singur tăiș și o mică nervură mediană pe ambele fețe - ce o atribuie unui tip evoluat al cuțitelor-pumnal din cupru cu lama în formă de frunză alungită.

În privința pumnalului din bronz, piese asemănătoare, datînd din perioada mijlocie a epocii bronzului, au fost descoperite din cupru la Criț[10], iar din bronz la Ostrovul Mare-Balta Verde (Bivolării)[11], în a-

www.mnir.ro

sociere cu ceramică de tip Gîrla Mare, și Odobești[12], în mediu Monteoru Ia-IIa.

Forma acestui tip de pumnal, dar uneori cu modificări, se va păstra pînă în perioada de sfîrșit a epocii bronzului, cum o probează descoperirile de la Pir[13] (necropolă Otomani III) și Lesura[14] (depozit de bronzuri).

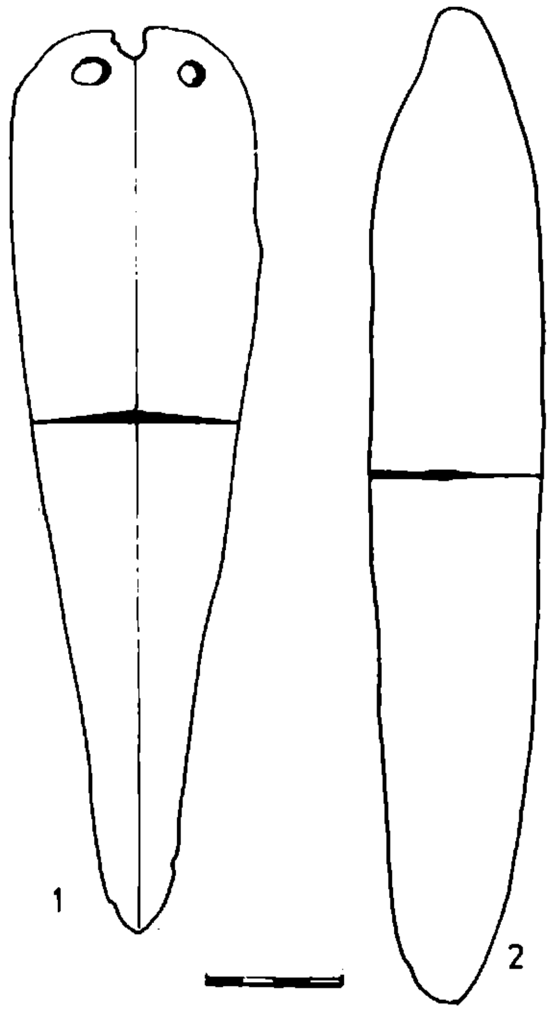

Fig.1-Pumnalul și cuțitul-pumnal descoperite la Ostrovul Corbului.

Ținînd însă seama de apropierea geografică și tipologică a pieselor de la Ostrovul Mare și Ostrovul Corbului, cele două pumnale descoperite în aceste localități trebuie să fie contemporane și să aparțină aceluiași orizont cultural.

www.mnir.ro

NOTE

1 D.SERBĂNESCU şi G.TROHANI, SCIVA, 26, 1975, 4, p.533, n.19.
2 E.HILLEBRAND, "Wienner prähistorische Zeitschrift", 1924, p.8-13, fig.8.
3 I.BANNER, "Dolgozatog", 4, 1928, p.302, fig.1/5.
4 IDA BOGNÁR-KUTZIÁN, The Copper Age cemetery of Tiszapolgar-Basatanya, Budapest, 1963, p.335, pl.54/2 şi 95/2.
5 Ibidem, p.489.
6 Vezi n.5.
7 E.N.CERNÎH, Istoriia drevneişei metallurgij vostocinoi Evropî, Moscova, 1966, gih.32.
8 A.A.IESSEN, "Sovetskaja archeologija", 12, 1950, p.172 şi 200, pl.1/5; E.N.CERNÎH, op.cit., fig.28.
9 D.BERCIU, Materiale, 1, 1953, p.629, pl.41/14.
10 MARTIN ROSZKA, Erdéliy régeszeti repertoriuma, 1, Cluj, 1942, p.259, fig.169/1.
11 D.BERCIU, Arheologia preistorică a Olteniei, Craiova, 1939, p.136, fig.172/11; idem, Materiale, 1, 1953, p.623, pl.35/4.
12 AL.VULPE, Arheologia Moldovei, 2-3, 1964, p.132, fig.4/3 şi 5/1.
13 SZÉKELY ZOLTÁN, SCIV, 17, 1966, 1, p.131, fig.4/5.
14 B.NICOLOV, "Arheologija", Sofia, 1966, 3, p.48-52, fig.3/a-b.

DEUX COUTEAUX-POIGNARD DÉCOUVERTS À OSTROVUL CORBULUI, DÉP. DE MEHEDINŢI

L'auteur présente un couteau-poignard en cuivre, datant de la période ancienne de l'âge du bronze, et un poignard en bronze, datant de la période moyenne de l'âge du bronze, les deux objets étant découverts à Ostrovul Corbului, dép. de Mehedinţi.

LEGENDE DE LA FIGURE

Fig.1-Le poignard et le couteau-poignard découverts à Ostrovul Corbului.

www.mnir.ro

O NOUĂ DESCOPERIRE APARȚINÎND TEZAURULUI DE LA CUCUTENI-BĂICENI, JUD. IAȘI

de DAN DRĂGUȘ

Tezaurul de la Cucuteni-Băiceni - una dintre manifestările interesante ale artei străvechi a aurului în Europa - a fost de curînd completat cu un mic fragment dintr-o piesă componentă, recent achiziționat de Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România[1].

Fragmentul a fost găsit, după informațiile descoperitorului, în perimetrul în care au fost aflate toate celelalte piese ce compun tezaurul[2]. Această din urmă descoperire a fost publicată, dar, după cum se poate constata, autorii au stăruit numai asupra prezentării elementelor componente și asupra încadrării lor cronologice și culturale, lăsînd astfel în seama altor cercetători preocuparea pentru cunoașterea tehnicii de lucru a pieselor ce alcătuiesc tezaurul[3].

Pînă la un asemenea studiu, pe care ni l-am propus, consemnăm mai jos cîteva date asupra modului de lucru al colanului (din care face parte și fragmentul publicat acum).

Piesa se prezintă sub forma unui fragment tubular, ușor aplatizat pe lungime (concav-convex), avînd marginile neregulate, deformate prin tăiere și rupere.

În exterior, pe partea curbată convex, neturtită, mărindu-se treptat în zona mediană, pe lungime, ea prezintă pe trei sferturi din suprafață un decor din trei linii puternic incizate, paralele, cu marginile neregulate lățite ușor, încadrînd două benzi din segmente de dreaptă, incizate scurt, trasate neglijent.

Spre capătul inferior decorul este completat prin patru incizii puternice, dispuse oblic în unghi cu marginea; la celălalt capăt cinci linii incizate, trasate în zig-zag, formează de o parte și de alta triunghiuri, dintre care două au suprafața umplută de puncte.

Pe partea concavă fragmentul nu are decor, prezentînd ușoare urme de frecare, datorate probabil folosirii îndelungate.

Decorul descris este traversat de două figuri cu aspect zgrunțuros în profil, datorate ruperii forțate, ulterioară descoperirii.

Și la acest fragment, ca de altfel la toate piesele ce compun tezaurul de la Cucuteni-Băiceni, se remarcă cunoașterea detaliată a meșteșugului prelucrării aurului, cu întreaga sa tehnologie, demonstrîndu-se totodată concursul a mai multor meșteri în confecționarea pieselor.

Fragmentul achiziționat recent este parte componentă a colanului de aur[4], atașîndu-se perfect în prelungirea tubulară a protomei de cal, iar decorul rombic, obținut astfel prin îmbinare, întregește simetric ornamentația acestei zone a colanului.

www.mnir.ro

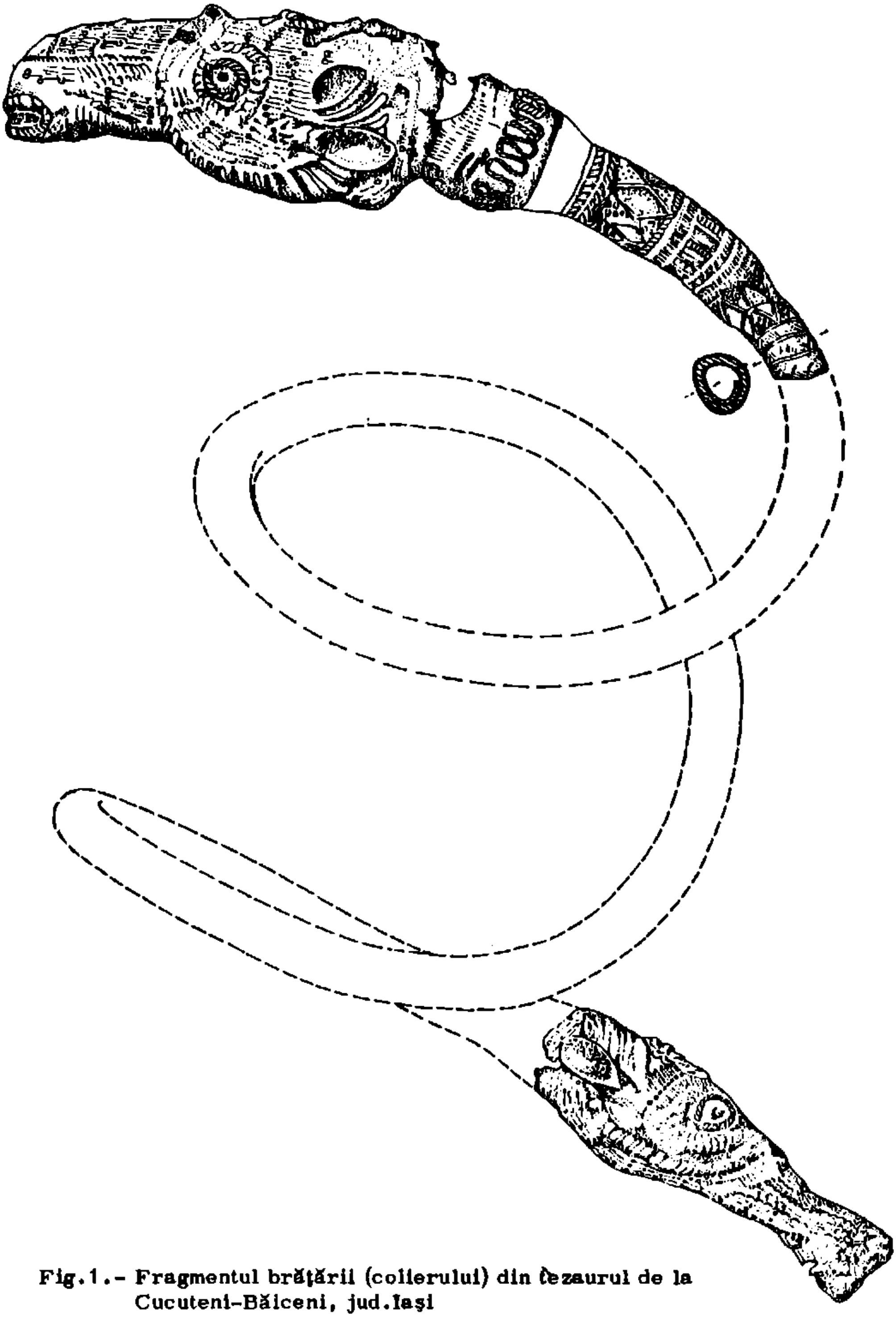

Fig.1.- Fragmentul brățării (colierului) din tezaurul de la Cucuteni-Băiceni, jud.Iași

www.mnir.ro

Bara tubulară a colanului de aur a fost realizată prin baterea la cald a unui lingou de aur cu o greutate de circa 900 gr aur[5], pînă s-a ajuns la forma unei foi plat-band de aur, cu lungimea de aproximativ 50 cm, mai groasă pe mijlocul înălţimii şi subţiată la margini.

Tabla astfel obţinută a fost înfăşurată apoi în "melc" pe lungime, de aproximativ de două ori şi jumătate, după care, umplută cu nisip fin, a fost bătută la cald, pe zone, pînă ce marginea exterioară a foii de aur a aderat pe toată lungimea la corp, obţinîndu-se astfel colanul de forma unei ţevi neuniforme ca grosime, ce se evazează uşor spre capete[6].

Acest procedeu tehnic este atestat de prezenţa pe toată lungimea interioară a fragmentului, cît şi în aceeaşi zonă a prelungirii tubulare a protomei colanului, a marginii în "melc", care, atunci cînd a fost secţionat forţat colanul, s-a desprins mai mult.

Decorul incizat a fost realizat cu ajutorul unor dăltiţe, ponsoane cu diferite profile.

Aşa cum se prezintă protoma şi prelungirea tubulară a ei, la care se ataşează perfect şi fragmentul descris (vezi curbura piesei întregite, decorul), sprijină ideea că avem reconstituită partea stîngă a braţului de colan.

Prin similitudine "brăţara" tezaurului este şi ea colan.

Dimensiuni

Înălţime (lungime maximă), 21,3 mm	Grosime minimă ţeavă, 2,3 mm
Diam. maxim gaură interioară, 14,50 mm	Lungime fisură nr.1, 12,0 mm
Diam. maxim gaură superioară, 17,5 mm	Lungime fisură nr.2, 3,0 mm
Grosime maximă ţeavă, 4,0 mm	Distanţa dintre liniile incizate, 2-4 mm
Lăţimea foii de tablă, circa 60 mm	Tablă 0,7 mm 1-2 mm
	Greutate, 15,463 gr

Aurul din fragment este superior titlului de 20 K.T.

În privinţa încadrării cronologice şi culturale, piesa fragmentară pe care o publicăm acum nu poate aduce nimic nou.

Aşa cum au demonstrat Mircea Petrescu-Dîmboviţa şi Dinu Marin[7], tezaurul de la Cucuteni-Băiceni se datează aproximativ în sec. al IV-lea î.e.n. şi se integrează în grupa tezaurelor traco-getice din spaţiul carpato-danubiano-pontic.

NOTE

1 La data de 29.06.1977, Oficiul pentru patrimoniul cultural naţional-Iaşi a primit spre achiziţionare un fragment tubular de aur de la Burduhosu Raveica din satul Băiceni, com. Cucuteni, jud. Iaşi, în greutate de 15,463 gr aur şi achiziţionat de Muzeul de Istorie al R.S. România la data de 24.03.1978.

www.mnir.ro

2 M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA, DINU MARIN, "Dacia", N.S., XIX,1975, p.105-106.
3 Ibidem, p.117, n.17.
4 Colanul fragmentar are următoarele numere de inventar M.I.R.S.R.: 81960 A-C; 81961.
5 Brăţara de aur cu numărul de inventar M.I.R.S.R. 81957,care, fără protome,are greutatea de 621,058 gr.
6 Vezi brăţara de aur (corpul) în desen.
7 M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA, DINU MARIN, op.cit., p.111, fig.10/1.

UNE NOUVELLE DÉCOUVERTE APPARTENANT AU TRESOR DE CUCUTENI-BĂICENI, DÉP. DE JASSY

Résumé

Récemment le trésor de Cucuteni-Băiceni a été completé avec un petit fragment appartenant à une pièce composante, découverte dans le même périmètre que toute les autres pièces qui forment le trésor.

En forme tubulaire, la pièce est légèrement aplatie, dans sa longueur, avec des extrémités irrégulières, et présentant dans la zone médiane un décor formé de rhombes, triangles, segments de droite, fortements incisés mais quelquefois tracés d'une manière négligente.

La parfaite jointure de ce fragment avec la prolongation tubulaire de l'extrémité en forme de cheval et aussi le décor qu'on obtient par la joiture, prouvent que, de cette façon, on reconstitue la partie gauche du bras de collier.

Comme élément composant du trésor, le bras de collier peut être daté au IIe siècle av.n.è., d'après les affirmations de Mircea Petrescu-Dîmbovița et Dinu Marin.

LEGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.- Fragment du bracelet (collier) du trésor de Cucuteni-Băiceni, dép. de Jassy.

www.mnir.ro

PROBLEME ALE CETĂŢILOR CU "VAL VITRIFICAT" *

de EMIL MOSCALU

Problema cetăţilor cu "valuri vitrificate", atît de controversate în ce priveşte structura, funcţia şi datarea, nu a făcut pînă acum obiectul unei cercetări sistematice. Din acest motiv pentru categoria de monumente în discuţie, atît de importantă pentru cunoaşterea mai profundă a Hallstattului şi Latène-ului de pe teritoriul României, nu dispunem încă de un studiu de sinteză. Săpături şi studii sumare s-au făcut asupra cetăţilor care se încadrează în această categorie de la Brăhăseşti, jud. Galaţi, Popeşti, jud. Ilfov, Bucovăţ, jud. Dolj, Mărgăriteşti, jud. Olt, Someşul Rece, jud. Cluj, Coldău, jud. Cluj, Sighetul Marmaţiei, jud. Baia Mare şi în ultimii ani la Albeşti, Orbeasca de Sus şi Trivalea Moşteni, jud. Teleorman.

Cetatea de la Albeşti este construită pe un promontoriu numit "Dealul Panait", de formă aproape triunghiulară, situat la confluenţa pîrîului Burdea cu rîul Vedea. Pe laturile de nord, sud şi est sînt pante destul de abrupte şi numai pe latura de vest, acolo unde promontoriul comunica cu restul terasei, a fost construită fortificaţia, formată din şanţ de apărare şi "val vitrificat", care are o formă semicirculară şi o lungime de circa 180 m. Ea a fost secţionată în 1967-1968 prin cinci şanţuri perpendiculare, două dintre ele - S.I. şi II - secţionînd atît zona fortificaţiei, cît şi zona locuită din interior[1] (fig.1).

Proporţiile şanţului, în ce priveşte dimensiunile, nu sînt prea impunătoare, deschiderea la gură fiind cuprinsă între 4,25-5,50 m, iar fundul între 2,50-3,75 m. Adîncimea măsurată de la nivelul de săpare esta cuprinsă între 0,90-1,00 m, ceea ce indică faptul că nu avea o eficacitate prea mare şi nu forma partea principală a fortificaţiei. Funcţia principală era îndeplinită de palisada reprezentată de "valul vitrificat", a cărui înălţime în starea iniţială era greu de presupus.

Înălţimea actuală a "valului vitrificat" variază între 0,50 m în S.IV şi 1,10 m în S.III. Între şanţ şi val se află o bermă cu lăţimea cuprinsă între 2,60-7 m. Se remarcă faptul că dimensiunile cele mai mari în ce priveşte lăţimea şi înălţimea "valului vitrificat" se întîlnesc în partea centrală şi de nord a acestuia, în timp ce în jumătatea sudică înălţimea păstrată a valului este de numai 0,50 m. Şi arderea pămîntului din structura "valului" din jumătatea sudică este mai puţin intensă, avînd o culoare gălbuie-brun-roşcată, situaţie care se poate explica prin cantitatea mai mică de lemn, datorită înălţimii şi a lăţimii mai reduse a palisadei din care, prin ardere, nu ne-a rămas decît pămîntul ars.

www.mnir.ro

În jumătatea nordică pămîntul din palisadă este ars pînă la vitrificare, în cea mai mare parte fiind transformat într-o masă puternic calcinată. Posibilitatea obţinerii unei temperaturi mai ridicate se datora cantităţii mai mari de lemnărie folosită la construcţie atît pe orizontală, cît şi pe verticală. Lăţimea mai mare a palisadei în unele zone (5,60 m) indică o construcţie de proporţii impresionante nu numai ca dimensiuni, dar şi ca efort constructiv. Este foarte probabil că în partea interioară această construcţie să fi avut în stare de funcţiune şi un drum de rond pentru apărători, ca şi locuinţe sau magazii, altfel ar fi destul de greu de explicat lăţimea atît de mare a zonei arse în unele părţi.

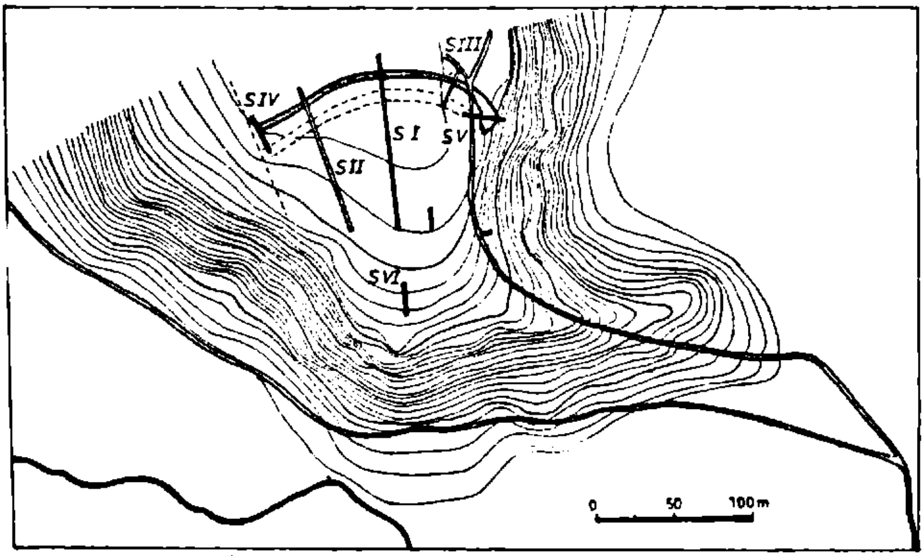

Fig.1.- Planul general al cetăţii.

În ceea ce priveşte structura "valului vitrificat" de la Albeşti dispunem de următoarele observaţii: este format dintr-un pămînt granulat cu diferite grade de ardere şi bucăţi de chirpic cu mărimi diferite, avînd imprimate urmele unor pari şi bîrne cu diametrele de 0,03-0,09 m. În starea actuală ele sînt dispuse în dezordine. În profilul de nord al S.III s-au deosebit clar în pămîntul ars trei dungi orizontale de cenuşă compactă cu o grosime de 0,05 m, suprapuse, la o distranţă de 0,20 m şi respectiv 0,25 m.

Ele provin desigur de la arderea completă a unor rînduri de bîrne aşezate orizontal. Trebuie să presupunem şi existenţa unor şiruri de pari verticali alternînd cu şiruri de pari orizontali, între care se depuseseră straturi de pămînt şi cărămizi, obţinîndu-se astfel o palisadă puternică, pentru a cărei înălţime nu dispunem de niciun fel de incidiu. Este sigur că bîrnele verticale, dacă au existat, nu au fost înfipte în pămînt, pentru că existenţa lor nu a fost observată în cele 10 profile pe care

www.mnir.ro

le-am avut la dispoziţie. În plus ele nu au apărut nici în suprafaţa aflată sub "valul vitrificat", care se detaşează clar de pămîntul pe care a fost aşezat, deşi am urmărit special acest lucru, prin răzuiri repetate, pe toată suprafaţa mare secţionată a "valului vitrificat". Ea era deci o construcţie aflată la suprafaţa solului, făcută din trunchiuri de lemn.

La suprafaţa zonei arse am găsit mai multe cărămizi făcute din lut amestecat cu paie, de formă dreptunghiulară, avînd dimensiunile de 0,25 x 0,15 x 0,08 m (fig.3/1)[2]. Ele formează un alt element de structură a "valului", fără a dispune de indicaţii referitoare la poziţia lor în val. În cetatea de la Orbeasca de Sus aceste cărămizi au fost găsite în structura "valului" ars, unele din ele fiind perforate. La Albeşti niciuna din puţinele cărămizi găsite nu era perforată. Cărămizile perforate sînt frecvente în structura fortificaţiei de la Popeşti, care aparţin culturii Basarabi[3] şi Bucovăţ[4] şi care este posterioară acestei culturi.

Între şanţul şi "valul" ars al cetăţii de la Albeşti se află o bermă a cărei lăţime variază între 2,60 şi 7 m. O particularitate a structurii valului de la Albeşti o formează şi prezenţa unui gen de contraforţi din pămînt galben, amestecat uneori cu humă adusă din altă parte pentru a avea o consistenţă sporită.

Pămîntul galben ce formează "contraforţii" a fost scos din partea inferioară a şanţului de apărare şi a fost depus la baza "valului" atît în partea interioară, cît şi în partea exterioară. Este interesant faptul că ei nu sînt pătrunşi de foc. Trebuie să remarcăm că datorită acestor "contraforţi" pereţii "valului" sînt verticali (fig.2). Spre extremităţile de nord şi de sud ale "valului" contraforţii lipsesc.

În şanţurile I şi II "contrafortul" interior suprapune parţial pămîntul ars (fig.2).

Prezenţa acestor contraforţi este dificil de interpretat. În primul rînd are importanţă constatarea că pămîntul care îi formează nu este pătruns de foc în zona de contact cu valul ars. Ori dacă ei ar fi existat de la început la baza palisadei, deci înainte de arderea ei, este greu de crezut că era posibil să nu fie pătrunşi de foc. Dar este posibilă şi această situaţie.

Important este faptul că aceşti "contraforţi" sînt formaţi din pămînt scos de la fundul şanţului de apărare, ceea ce ne obligă să credem că aceşti contraforţi au fost puşi la baza palisadei chiar de la construcţia ei, pentru că trebuie să admitem ca axiomatic faptul că şanţul este contemporan cu "valul". Şanţul de apărare în cazul cetăţii de la Albeşti nu forma partea principală a fortificaţiei, dar el a fost necesar a fi săpat, pentru a furniza pămîntul necesar construirii "valului". Dar este posibil ca pămîntul necesar construirii "contraforţilor" să fi fost scos din fundul şanţului de apărare şi după săparea şanţului de apărare, construirea palisadei şi incendierea ei.

Un argument care contrazice ultima interpretare este acela că "valul" ars are pereţii verticali în aproape toate secţiunile săpate, ceea ce ne duce la concluzia că "contraforţii" se aflau totuşi la baza palisadei imediat după construirea ei, deci înainte de ardere.

www.mnir.ro

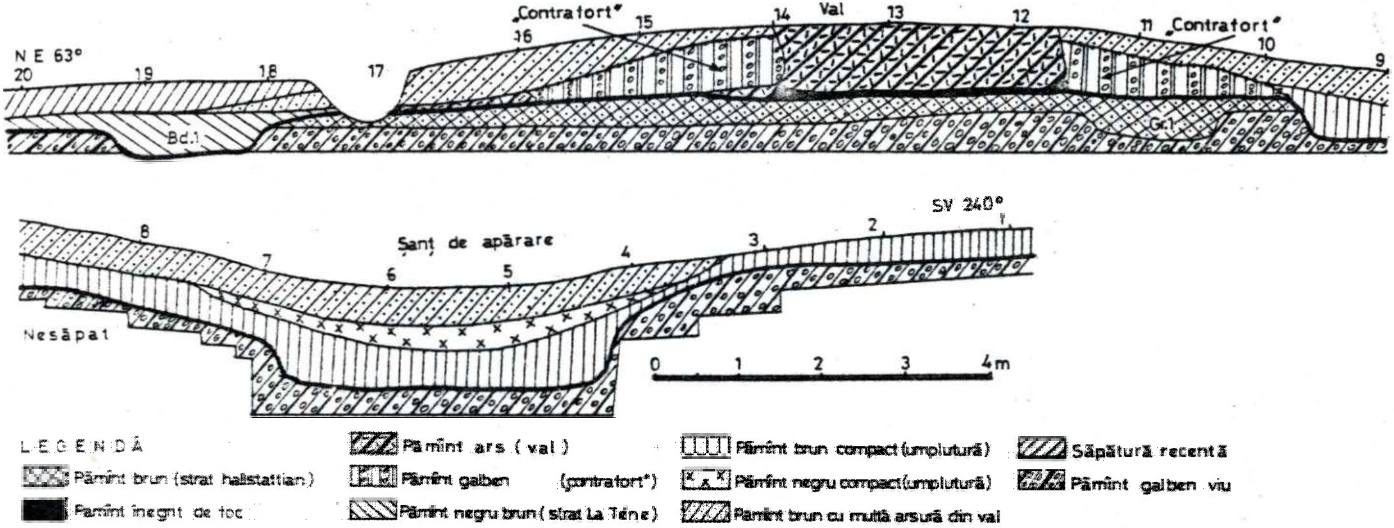

Fig. 2. – Albeşti. Profilul şanţului I.

Fig. 2. – Albeşti. Profilul şanţului I.

www.mnir.ro

În ipoteza că contraforţii au fost aşezaţi la baza arsurii după arderea palisadei, ceea ce ne obligă admiterea unei a doua faze de construcţie a fortificaţiei de la Albeşti, trebuie să admitem şi operaţiunea de strîngere a pămîntului ars, care desigur că s-a răspîndit după arderea scheletului de lemnărie care forma palisada. Această ipoteză este mai puţin probabilă, privită prin prismă utilităţii unei asemenea operaţiuni.

"Contraforţii" din pămînt galben s-au găsit şi în cetatea de la Orbeasca de Sus[5], ca şi în cetatea de la Brăhăseşti, unde de asemeaee "contrafortul" suprapune un nivel de arsură.

Din exemplele de mai sus reiese că acest gen de "contraforţi" sînt generalizaţi ca sistem constructiv la cetăţile din sudul Moldovei şi Muntenia. Dar cetatea de la Orbeasca de Sus se păstrează din Hallstattul A1-A2, iar cele de la Albeşti şi Bucovăţ din sec.IV-III î.e.n.

Stratigrafic "valul ars" cu contraforţii săi din cetatea de la Albeşti în şanţurile I şi III suprapune un nivel de locuire Hallstatt B, ceea ce indică faptul că fortificaţia de aici este ulterioară acestei perioade. În total în interiorul cetăţii au mai fost descoperite două gropi menajere hallstattiene, cinci bordeie şi şase gropi Latène timpurii.

Ceramica hallstattiană datează din Hallstattul B (fig.3/2)[6] şi nu există nici o altă etapă hallstattiană ulterioară şi nu s-a găsit nici un ciob aparţinînd culturii Basarabi, ceea ce exclude posibilitatea ca fortificaţia cetăţii să dateze dintr-o perioadă ulterioară etapei hallstattiene prezente în cetate.

Ceramica Latène timpurie (fig.3/3) din bordeie şi gropi este datată pe baza fragmentelor de amfore de Thasos şi Chios începînd cu mijlocul sec. al IV-lea î.e.n. Ţinînd seama de faptul că cetatea a fost locuită într-o singură etapă ea trebuie să fi avut o existenţă destul de scurtă, a cărei durată nu o putem preciza. Cetatea de la Albeşti poate fi contemporană cu cetatea de la Brăhăseşti, Mărgăriteşti şi Trivalea Moşteni.

O datare mai restrînsă a acestei categorii de cetăţi este încă dificil de elaborat, întrucît puţina ceramică de care dispunem nu se poate data prin ea însăşi cu precizie, iar alte piese cu o putere de datare mai mare lipsesc datorită săpăturilor restrînse. În această privinţă cetatea de la Albeşti se poate data mai precis prin prezenţa amforelor greceşti neştampilate.

De cetatea de la Albeşti este legată şi existenţa mormîntului princiar şi a tezaurului de la Peretu, care se află la circa 2,5 km de ea şi care datează de la mijlocul sec. al IV-lea î.e.n.[7]. Ea este contemporană cu nivelele I şi II din cetatea de la Zimnicea şi poate şi cu cea de la Trivalea Moşteni, care în acest fel formează un sistem de cetăţi de la mijlocul sec. al IV-lea şi sec. al III-lea î.e.n. pe teritoriul jud. Teleorman, în zona vestică a cîmpiei Munteniei.

Aceste trei cetăţi împreună cu mormîntul princiar şi tezaurul de la Peretu constituie o indicaţie de valoare privind existenţa unei uniuni de triburi în zona judeţului Teleorman în sec.IV-III î.e.n. şi care cuprind şi perioada domniei lui Dromichetes.

www.mnir.ro

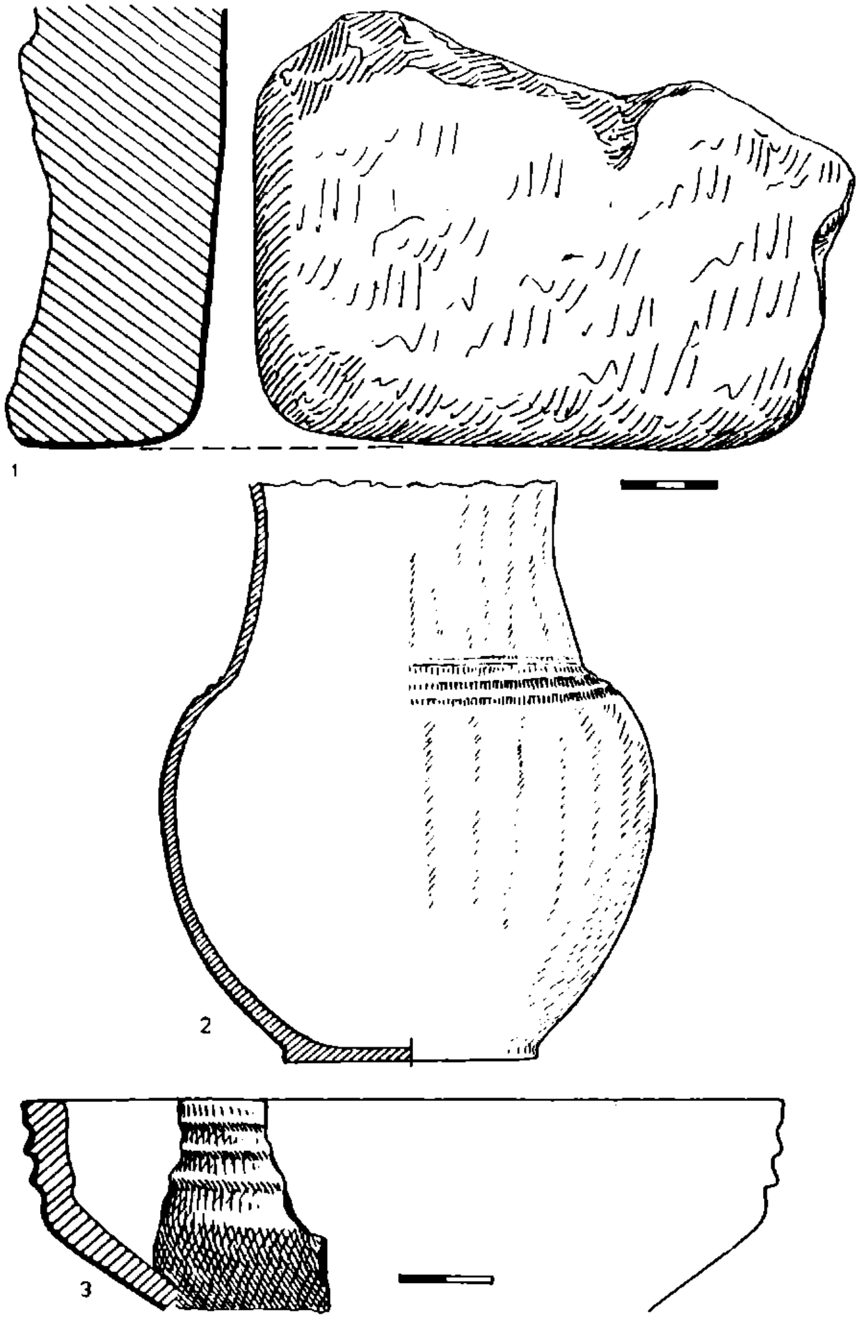

Fig.3.- Albeşti: 1, cărămidă din valul cetăţii; 2, vas Hallstatt B din groapa nr.1; 3, vas geto-dacic din pastă cenuşie (sec.IV-III î.e.n.)

www.mnir.ro

Săpăturile efectuate în cetatea de la Albeşti au adus importante observaţii stratigrafice privind datarea fortificaţiei, dar şi interesante observaţii privind modul de construire a "valului" ars şi interpretarea lui. Cetăţi cu "val vitrificat" se cunosc pe întregul teritoriu al României, cu excepţia centrului şi nordului Moldovei[8]. În aria tracică de la sud şi nord de Balcani nu se cunosc astfel de cetăţi. Cetăţi cu "val vitrificat" sînt cunoscute în toată Europa vestică şi în Anglia şi datează din Hallstatt şi Latène.

O problemă importantă o constituie interpretarea funcţiei, modul de construire şi mai ales problema mult discutată dacă "valurile vitrificate" sînt sau nu arse intenţionat. Studiul "valurilor vitrificate" a început încă din a doua jumătate a secolului trecut[9], dar după prima parte a secolului nostru studiul acestei probleme a fost abandonat mai bine de 50 de ani[10]. Şi în literatura arheologică românească a existat părerea că este vorba de o ardere intenţionată a acestor "valuri". Astfel V. Cristescu şi D. Tudor ca şi I. Bogdan Cătăniciu, vorbind despre arsura care marchează limesul transalutan, spun că acesta este ars intenţionat[11]. R. Vulpe şi Gh. Macovei consideră "valurile vitrificate" de la Popeşti şi Bucovăţ[12] arse intenţionat, pentru ca de-abia deasupra lor să să înalţe o palisadă. N. Vlassa şi St. Dănilă au considerat "valul" de la Sărăţel ca fiind ars intenţionat[13]. K. Horedt nu ia poziţie în privinţa interpretării valurilor vitrificate ca fiind incendiate intenţionat sau fortuit[14].

M. Brudiu şi P. Păltănea nici nu pun problema ca "valul" ars de la Brăhăseşti să fie incendiat intenţionat, interpretînd acest "val" ca resturi ale unei palisade de lemn incendiat[15], ceea ce nu poate decît să corespundă realităţii.

Recent N. Vlassa, pe baza săpăturilor de la Coldău, jud. Bistriţa-Năsăud, a putut afirma că "valul vitrificat" este rezultatul unei incendieri neintenţionate, fortuite[16]. Aici, în nivelul ars, au fost găsite şi bîrne care reprezintă indicaţia unei palisade construite din lemn în genul celor de la Biscupin[17]. Prezenţa bîrnelor este sigură şi în valul cetăţilor de la Bucovăţ, Popeşti, Albeşti, Orbeasca de Sus şi Trivalea Moşteni.

Un fapt care vine să confirme teza arderii fortuite a "valurilor" vitrificate în cetatea hallstattiană de la Drîmbar-Teleac este şi prezenţa într-o secţiune, a zonei de arsură, iar în alta a bîrnelor nearse din structura valului[18], ceea ce arată că doar o parte a palisadei a fost incendiată cu prilejul unui atac.

Un alt fapt în măsură să sprijine ideea că aceste "valuri" sînt arse fortuit este şi înălţimea mică pe care o au, ea fiind cuprinsă între 0,30-1,10 m în cetăţile de la Albeşti, Orbeasca de Sus, Trivalea Moşteni, Brăhăseşti, Bucovăţ, Coldău şi de 2 m la Popeşti. Această înălţime este oricum mult prea mică pentru un "val" cu pretenţia de a apăra o cetate, oricît s-ar fi aplatizat el în decursul secolelor.

"Valurile" arse nu sînt decît resturile unor palisade din lemn dispuse transversal şi longitudinal, umplute cu pămînt şi pietre, acolo unde există, şi care au fost arse cu prilejul unui atac.

www.mnir.ro

În cazul cetăţilor de la Someşul Rece[19], Sighetul Marmaţiei şi Boineşti, jud.Satu Mare[20], unde deasupra pămîntului ars se află un alt strat de pămînt nears, aceasta poate fi interpretată ca fiind o a doua refacere a fortificaţiei. Pămîntul ars reprezintă resturile unei prime palisade incendiate, peste care s-a construit o a doua palisadă, care însă nu a mai fost arsă.

Este problematic dacă însăşi cetăţile care astăzi ne apar fortificate doar cu valuri simple de pămînt şi cu şanţ adiacent au fost construite iniţial doar din pămînt. Este foarte probabil că şi ele au fost construite tot din şiruri de bîrne cu mult pămînt între ele, şi care nu au mai fost incendiate.

O indicaţie în acest sens ne este oferită de fortificaţia de la Drîmbar-Teleac, jud.Alba şi cea de la Cotnari, jud.Iaşi. La Cotnari, în structura valului pe lîngă zidul din piatră, sînt şi bîrne care formau o armătură de lemn[21].

"Valuri vitrificate" se cunosc şi în epoca romană. În acest mod a fost construit limes-ul transalutanus[22]. Ele există şi în epoca prefeudală în sec. X-XII la Moldoveneşti[23] şi Fundul Herţei, jud.Botoşani[24] şi în sec. al XIV-lea la Frumoasa, jud.Teleorman[25]. Resturile arse nu pot fi decît rezultatul arderii palisadei din lemn cu pămînt sau pietre acolo unde există.

"Valurile vitrificate" nu reprezintă un sistem constructiv în sine. Ele nu au fost construite pentru a fi incendiate intenţionat, în vederea obţinerii unui suport pentru palisadă sau unui simplu val de apărare, pentru că această interpretare apare iraţională privită prin prisma efortului necesar şi al eficienţei unei asemenea construcţii.

Cetăţi cu "val vitrificat" se cunosc pe teritoriul României începînd de la sfîrşitul epocii bronzului pînă în sec. al XIV-lea. Cetatea de la Coldău aparţine culturii Wietenberg, cetăţile de la Someşul Rece, Sărăţel, Sighetul Marmaţiei, Orbeasca de Sus datează din Hallstatt A-B, cetatea de la Popeşti aparţine culturii Basarabi (Hallstatt C), cetatea de la Bucovăţ datează din a doua jumătate a sec. al VI-lea - sec. al III-lea. î.e.n., iar cele de la Albeşti, Trivalea Moşteni, Mărgăriteşti şi Brăhăşeşti datează din sec.IV-III î.e.n.

NOTE

* Articolul a fost redactat în decembrie 1976.

1 D.BERCIU, EMIL MOSCALU, Cercetările de la Albeşti, SCIV, 23, 1972, 4, p.633 şi urm.

2 Ibidem, fig.412.

3 R.VULPE, SCIV, VI, 1955, 1-2, p.247 şi fig.8 şi 9; idem, Materiale, III, 1957, p.240.

4 G.MACOVEI, Materiale, V, 1959, p.353.

5 Săpături efectuate în 1969-1974 de E.Moscalu şi C.Beda.

6 D.BERCIU, EM.MOSCALU, op.cit., p.635, fig.4/3-4.

www.mnir.ro

7 E.MOSCALU, P.VOIEVOZEANU, Le tombeau princiere gétique et la tresor de Peretu, Comunicare ţinută la al II-lea Congres Internaţional de Tracologie, Bucureşti, 5-10 septembrie 1976, material care este publicat şi în prezentul volum.
8 M.BRUDIU, P.PĂLTĂNEA, AM, VII, 1972, p.10.
9 I.DECHELETTE, Manuel d'archeologie prehistorique celtique et gallo-romaine, III, 1927, p.184 şi urm.
10 G.NOVAKI, Zur Frage der sogenanten "Brandwälle", în Acta Arh. Hung., XVI, 1964, 1-2, p.99-149.
11 V.CRISTESCU, Istoria militară a Daciei romane, p.133; D.TUDOR, Cercetări arheologice pe limesul transalutan, SCIV, VI, 1-2, 1955, p.93; IOANA BOGDAN CĂTĂNICIU, Nouvelles recherches sur le limes du sud-est de la Dacie, în Akten des XI. Internationalen Limeskongres, Budapesta, 1976, p.333-345
12 R.VULPE, Materiale V, 1959, p.340; G.MACOVEI, Materiale, V, 1959, p.353.
13 N.VLASSA, ST.DĂNILĂ, Materiale, VIII, 1962, p.344.
14 K.HOREDT, Aşezarea fortificată din perioada tîrzie a bronzului de la Sighetul Marmaţiei, Baia Mare, 1966, p.9.
15 M.BRUDIU, P.PĂLTĂNEA, Arheologia Moldovei, VII, 1972, p.228.
16 N.VLASSA, Săpăturile de la Coldău, în Acta Musei Napocensis, X, 1973, p.11-21.
17 Ibidem, p.13 şi urm.; pentru Biscupin cf.bibliografia la nota 17.
18 K.HOREDT, I.BERCIU, AL.POPA, Săpăturile de la Teleac, în Materiale, VIII, 1967, p.354, fig.4; I.BERCIU, AL.POPA, Aşezarea hallstattiană de la Drîmbar-Teleac, Apulum, V, 1964, p.74, pl. II şi pl.III.
19 ST.FERENCZI, Aşezarea hallstattiană întărită de la Someşul Rece, în AMN, I, 1964, p.74.
20 Cf.nota 14.
21 ADRIAN C.FLORESCU, Cetăţi traco-getice pe teritoriul Moldovei, în "Cercetări istorice", Iaşi, 1971, p.115.
22 Cf.nota 11.
23 Săpături K.Horedt, cf.bibliografie, la N.VLASSA, op.cit., p.19, nota 17.
24 Săpături M.PETRESCU-DÎMBOVIŢA, DAN G.TEODOR, V.SPINEI, Les fouilles archeologiques de Fundul Herţei, "Arheologia Polski", XVI, 1-2, p.363-383.
25 Săpături N.Constantinescu.

QUELQUES PROBLÈMES CONCERNANT LES FORTIFICATIONS À "VALLUM VITRIFIÉ"

Résumé

Pour ce qui est des fortifications défendues par des "vallums vitrifiés", on ne dispose pas encore d'études systématiques quoiqu'on aît déjà réalisé plusieurs sondages et aussi quelques études sommaires.

www.mnir.ro

L'oppidum fortifié d'Albeşti (Dép. de Téléorman) est sis sur un promontoire en forme à peu près triangulaire. La fortification qui se trouve du côté ouest est représentée par un "vallum vitrifié"; elle est en forme sémicirculaire et son périmètre mesure 180 m.

Le "vallum vitrifié" est dû à une forte calcination de la terre, calcination réalisée par le feu. On y trouve des morceaux de torchis où se trouvent imprimés des traces de poutres et de pieux; leurs diamètres varient entre 0,03-0,09 m. À l'état actuel, ces traces sont disposées en désordre. À la surface du "vallum vitrifié" on a découvert plusieurs briques travaillées en argile mélangée de pailles (fig.3/1); les dimensions en sont: 0,25 x 0,15 x 0,08 m; cependant on n'a pas pu encore en lui détérminer la fonction. A Orbeasca de Sus ces briques se trouvaient au milieu du "vallum vitrifié"; de la sorte, elles y jouaient un rôle bien détérminé. De même, les briques y étaient pérforées, tout comme à Popeşti, où le "vallum vitrifié" appartient à la culture Basarabi du Ha C; la même situation se retrouve à Bucovăţ qui a été daté aux IVe-IIIe s. av.n.è., si les recherches ultérieurs ne prouveront pas qu'il appartient lui aussi au Ha A-C.

Dans le profil de la IIIe section de la fortification d'Albeşti, on a distingué clairement les traces de trois couches superposées de cendre, bien compactes d'une épaisseur de 0,05 m. Les traces de cendre proviennent de la calcination complète de plusieurs rangées horizontales de poutres. C'est l'une des rares indications concernant la construction de ces "vallum vitrifiés" et celle-ci nous permet de supposer l'existence de plusieurs rangées de poutres et de pieux, assis verticalement et horizontalement, une sorte d'armature en bois, intercalée de terre et de briques. Cette construction représentait une palissade fortifiée; pour ce qui est de son hauteur, on ne dispose d'aucune information précise, mais on pourrait l'éstimer à 3-5 m. Elle était doublée par un fossé défensif peu profond, situé au devant.

L'oppidum fortifié d'Albeşti se distingue aussi par une autre caractéristique particulière: entre le fossé défensif et le "vallum vitrifié" il y a une berme dont l'épaisseur varie entre 2,60-7 m. À la base de la zone en terre cuite on trouve des "contreforts" en terre jaune mêlée de glaise, qui soutiennent aujourd'hui encore le mur vertical de la zone en terre cuite (fig.2). La terre jaune a été extraite du fossé défensif tandis que la glaise provient de la rivière de Vedea, qui se trouve dans le voisinage.

Dans les sections I et II, le contrefort intérieur superpose la terre cuite écoulée du remblai vitrifié; toutefois il est certain que les contreforts n'ont pas été touchés par le feu, comme il eût été normal s'ils auraient été construits avant la calcination du "vallum"; s'il en est ainsi, il faut admettre que ces contreforts représentent une deuxième étape de fortification de la cité d'Albeşti, une étape de reconstruction après un premier incendie. D'autre part, l'hypothèse selon laquelle les contreforts auraient été élevés à la base de la palissade se trouveraient confirmée par le fait que les parois de terre cuite sont verticaux (fig.2) et toutefois semble plus plausible que ces contreforts y fussent déposés

www.mnir.ro

après la calcination de la palissade, (en représentant donc une deuxième phase de reconstruction), étant donné le fait que la terre jaune superpose vers l'intérieur la terre cuite écoulée du "vallum". On retrouve la même situation dans l'oppidum fortifié de Bucovăţ. De même, on relève les mêmes contreforts à Orbeasca de Sus, appartenant au Ha A_1-A_2. Il est certain que l'utilisation des contreforts représentait un système généralisé pour toutes les fortifications à "vallum vitrifié" de la Valachie et de l'Olténie, mais il faut en trouver l'explication.

Du point de vue stratigraphiqne, les centreforts du "vallum vitrifié" appartenant aux séctions I et II superposent un niveau d'habitation Hallstatt B; il en résulte que la cité d'Albeşti a été construite après cette étape d'habitation.

Étant donné qu'on n'a pas trouvé de matériaux datant du VIIe-VIe s.av.n.è. (aucun fragment céramique de Basarabi), la cité et sa fortification datant du IVe-IIIe s.av.n.è., car l'habitat de cette période s'y trouve mieux représenté par 6 fosses ménagères et 5 huttes, tandis que l'habitat hallstattien est représenté uniquement par 2 fosses.

On peut dater l'habitat des IVe-IIe siècles à base de quelques fragments d'amphore de Thasos et Chio. De la sorte, l'oppidum fortifié d'Albeşti est contemporain à ceux de Mărgăriteşti (dép. d'Olt), Bucovăţ (dép. de Dolj) et Trivalea Moşteni (dép.de Teleorman). En même temps l'oppidum fortifié d'Albeşti est en relation avec la tombe géto-dace princière à trésor de Peretu, qui se trouve a une distance de 2,5 km du côté ouest; elle date de la période 375-340 av.n.è., étant contemporaine avec le début du règne de Philippe II. La fortification d'Albeşti est aussi contemporaine aux niveaux I et II de la cité de Zimnicea, qui se trouve à une distance de 40 km du coté sud au bord du Danube, et avec la cité de Trivalea Moşteni, située à environ 30 km du coté est. Ces fortifications du ouest de la Valachie et la tombe de Peretu constituent un indice archéologique de l'éxistence d'une puissante union tribale au IVe et IIIe s.av.n.è. On sait que la cité de Zimnicea a été ataqué et conquise par Alexandre le Grand en 335 av.n.é., pendant les préliminaires de la guerre avec la Perse.

Les trois fortifications géto-daces de l'ouest de la Valachie forment un système défensif important, datant du IVe-IIIe s.av.n.è. Quelques auteurs considèrent que les "vallum vitrifiés" de Popeşti et de Bucovăţ ont été calcinés intentionnellement pour servir comme base à l'élévation d'une palissade. D'autres auteurs eonsidèrent que le vallum de la cité de Sărăţel a aussi été incendié intentionnement, tandis que ceux qui ont fouillé la cité de Brăhăseşti considèrent que le "vallum vitrifié" représente en fait la trace d'une palissade en bois incendiée.

Récemment, les fouilles effectuées à Coldău, dont la fortification appartient à la culture Wietemberg de l'âge du bronze récent, ont mené à la découverte de plusieurs poutres calcinées.
Grâce à ces découvertes, les "vallum vitrifiés" ont été considerés comme des plaissades en bois du même type que celles de la cité luzacienne de Biscupin, mais qui auront été incendiés par hazard.

www.mnir.ro

La présence des poutres et en général la présence du bois dans la structure de tous les "vallum vitrifiés" des cités ci-dessus mentionnées est relevée, ainsi que nous l'avons montré, par des torchis qu'on y trouve, car le torchis contient les traces imprimées du bois.

Un autre fait qui vient confirmer la thèse selon laquelle ces "vallum vitrifiés" auraient été incendiés par hazard (à la suite d'une attaque par exemple) est l'éxistence dans la cité du Ha B de Drîmbar Teleac, d'une zone où on trouve des poutres non calcinées et d'autres zones où on trouve de la terre cuite.

D'ailleurs, la hauteur réduite de ces "vallum vitrifiés" (entre 0,3 - 2,10 m) à Albeşti, Orbeasca de Sus, Trivalea Moşteni, Bucovăţ, et 2 m à Popeşti, ne permet pas à les considérer comme des ramblais défensifs, quoiqu'ils ont été applatis par le labourage au cours des siècles.

Les "vallum vitrifiés" sont en fait des restes de palissades, dont les poutres en bois disposées d'une manière longitudinale et transversale, étaient intercalées avec de la terre, des galets ou des briques; les palissades ont été probablement incendiées à l'occasion d'une attaque; les considérer donc comme un système construetif s'avère uns démarche hasardeuse.

Toutefois, il ne faut pas abandonner entièrement l'hypothèse selon laquelle ces vallums eussent été incendiées intentionnellement, en vue de former le noyeau d'un vallum en terre vierge. Les oppidums fortifiés de Boineşti (dép. de Satu Mare) culture Suciu de Sus, de Someşu Rece et de Sighetu Marmaţiei (culture Gava Ha A-B) présentent un noyou en terre cuite, sous lequel se trouve déposée une couche de terre vierge, parfois plaquée de pierres. Ceci permetrait d'en déduire que le noyou en terre calcinée serait le noyou même d'un vallum en terre et pierres non-calcinées.

S'il en est ainsi, il faut considérer que la technique des "vallum vitrifiés" à noyou calcinée, représente en fait les restes d'une première palissade incendiée; tandis que le couche de terre vierge qui se trouve au dessus, représente les restes d'une deuxième palissade en bois intercalée de terre, cette deuxième palissade n'étant plus incendiée, la terre demeure non vitrifiée.

Le limes transalutanus est lui aussi construit selon la technique du "vallum vitrifié" tout comme les fortifications du Xe-XIe s.n.è. de Moldoveneşti et Fundul Herţei, ou bien encore comme la cité fortifiée de Frumoasa du XVe s. (dép. de Teleorman); elles représentent sans doute les restes des palissades en bois incendiées.

Il est donc certain que la plupart des fortifications à "vallum vitrifiés" ne représentent un système constructif. Elles n'ont pas été incendiées intentionnellement, en vue d'obtenir le support d'une palissade ou le noyou d'un vallum en terre.

Toutefois, dans certains cas, comme par exemple celui de Boineşti, il ne faut pas exclure l'idée d'un noyou en terre cuite du vallum en terre.

Il est douteux que les cités qui nous apparaissent aujourd'hui comme fortifiées par des simples vallum en terre vierge et des fossés dé-

www.mnir.ro

fensifs, aient été construites initialement seulement en terre. Il est plus que probable qu'elles aient été construites avec des rangées de poutres intercalées de terre et qu'elles n'aient pas été incendiées intentionnellement.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1. - Albeşti. Plan général de la cité.
Fig.2.- Albeşti. Profil de la section no.1.
Fig.3.- Albeşti: 1, brique du vallum de la cité; 2, vase Hallstatt B de la fosse nr.1; 3, vase géto-dace en pâte grise (IVème-IIIème siècles av.n.è.).

www.mnir.ro

MORMÎNTUL PRINCIAR GETIC SI TEZAURUL DE LA PERETU, JUD. TELEORMAN*

de PETRE VOIEVOZEANU
şi EMIL MOSCALU

În noiembrie 1970, cu prilejul nivelării unui tumul izolat, s-a descoperit un important tezaur de argint. Săpăturile de salvare întreprinse imediat după descoperire au dus la precizarea contextului arheologic de care este legat tezaurul.

În tumul a fost descoperit un mormînt de înhumaţie cu cal, ceramică getică, roţile unui car de fier, scheletele unor cîini şi ale unei bovidee.

Deşi în sec. V-IV î.e.n. în aria tracică şi traco-getică ritul funerar predominant era incineraţia, fiind cunoscute circa 600 de asemenea morminte, există şi circa 50 de morminte de înhumaţie, în special în tumuli ca la Agighiol[1], Vraţa[2], Kaloianovo[3], Duvanli[4], dar şi în necropole plane. Ritul incineraţiei şi al înhumaţiei este menţionat de Herodot la traci.

Sacrificarea cailor la funerarii este o practică cunoscută în lumea tracică, atît în tumul[5], cît şi în necropole plane de la Zimnicea, Szentes Vekerzug şi Chotin[6]. Ea este cunoscută în Grecia încă din epoca miceniană[7]. Înmormîntarea cailor harnaşaţi este specifică şi lumii scitice şi celei getice. Sacrificarea cîinilor la funerarii este cunoscută în Grecia încă din epoca homerică[8]. Ea este cunoscută la traci în sec. V-IV î.e.n. la Dolno Rosica şi Mumdjilar (Svestari)[9].

Ceramica din tumulul de la Peretu este reprezentată de vase cu brîu alveolar, străchini şi o cană lucrată cu mîna, ori ceramică lucrată la roată; cana de la Peretu are analogii la Chotin, Sanislău (Satu Mare), Poiana (Vaslui)[10] şi la Koprinka - Seuthopolis[11] în sudul Balcanilor. Ceşti cu acelaşi ornament există numai la Poiana şi Madara[12]. Strachina lucrată cu mîna are analogii în Transilvania, Moldova, Muntenia, Dobrogea[13]. Ceramica lucrată cu mîna de la Peretu, cu analogii atît în aria nord-tracică, cît şi în cea sud-tracică, indică faptul că mormîntul este geto-dacic.

Tot geto-dacic este şi mormîntul de la Agighiol[14], pentru că singurul vas antohton de aici are analegii în necropola din sec. al IV-lea î.e.n. de la Bugeac-Ostrov[15], ca şi în alte aşezări şi necropole din zona balcano-carpatică.

Carul de la Peretu este cu patru roţi din fier. Caracteristic este faptul că pe partea exterioară a şinei are cuie cu cap romboidal; care cu două roţi , avînd pe partea exterioară un gen de crampoane, sînt reprezentate în Asiria la Til Barsib şi pe stela funerară de la Aksakal Daskyleion (circa 500 î.e.n.)[16], dar nu cunoaştem forma acestor crampoane. În schimb, la Grosseibstadt (Ha C)[17] şi Populonia[18] există roţi de care avînd cuie cu cap romboidal identice cu cele de la Peretu.

www.mnir.ro

Piesa cea mai importantă din tezaur este un coif de argint aurit. Obrăzarul stîng este ornamentat cu un cerb, iar cel drept are o pasăre cu corn, cu peştele în cioc şi iepurele în ghiare. Apărătoarea cefei este ornamentată cu cerbi. Părţile frontale, parietală şi occipitală sînt ornamentate cu trei frize cu motive florale şi geometrice.

Motivul păsării cu peştele în cioc şi iepurele în ghiare îl întîlnim şi pe obrăzarul drept al coifului provenind de la Porţile de Fier şi păstrat la Detroit[19], pe vasul de la Agighiol, ca şi pe cel de la Porţile de Fier[20]. Dar unele detalii, ca: forma corpului, a ghiarelor, a poziţiei lor şi forma corpului iepurelui diferă. Aceasta a permis stabilirea faptului că la ornamentarea pieselor menţionate au fost utilizate cinci matriţe diferite, reprezentînd acelaşi motiv, indicînd un atelier unic.

Coiful de la Peretu este identic ca formă şi ornamente cu cel de la Porţile de Fier[21], dar diferă în ce priveşte ornamentarea apărătorii cefei. Coiful de la Agighiol, ca formă şi mod de ornamentare a părţii superioare, este identic cu cel de la Peretu şi Porţile de Fier (Detroit), dar diferă prin ornamentarea obrăzarelor[22]. Toate sînt lucrate în acelaşi atelier.

Coiful de aur de la Poiana Coţofeneşti are aceiaşi ochi apotropaici, aidoma cu ai celor trei coifuri anteriori de argint, dar este ornamentat cu motive diferite. Motivul animalelor cu aripi pe spate îşi are originea în arta persano-orientală şi este cunoscut şi pe ceramica şi inelele arhaice greco-etrusce[23].

Acelaşi motiv este cunoscut în Tracia pe umboul de scut de la Panaghiurişte[24]. Este foarte probabil că din arta tracică el a fost preluat şi de arta celtică, fiind figurat şi la Gudenstrup[25].

Coiful de aur de la Băiceni[26], prin formă şi foarte probabil prin prezenţa ochilor apotropaici, se încadrează în aceeaşi serie de coifuri care a fost denumită de tip getic[27]. Aria lor de răspîndire este numai zona extra-carpatică a României şi nordul Dobrogei.

Nicăieri în aria popoarelor din jurul Pontului Euxin nu cunoaştem piese asemănătoare, această serie de coifuri fiind o creaţie originală, difuzată numai în aria getică.

La Peretu există un vas sau sceptru cu mască umană din argint aurit. Masca umană şi tratarea părului în volute (fig.2) în manieră ahemenidă sînt identice cu cele de pe cnemidele de la Agighiol şi Vraţa[28]. Tehnica benzilor aurite de pe cnemidele de la Vraţa se întîlneşte şi pe vasul cu mască umană de la Mostiuginsk[29]. Analogiile celor patru piese de la Agighiol, Vraţa şi Peretu pledează pentru producerea lor în acelaşi atelier şi la aceeaşi dată.

În tezaurul de la Peretu mai există două fiale de tip ahemenid şi una de tip grecesc. Restul obiectelor care compun tezaurul reprezintă piese de harnaşament: 1 aplică frontală cu cap de grifon şi peste 40 de aplice cu capete de cai şi vulturi ce se grupează în mai multe tipuri, care, stilistic şi tipologic, se încadrează în seria celor de la Agighiol, Băiceni, Craiova şi Vraţa[30].

Tezaurul de la Peretu pare a fi lucrat în set complet, în acelaşi atelier.

www.mnir.ro

Faptul că tezaurul de la Peretu a fost lucrat în acelaşi atelier cu cele de la Agighiol, Vraţa şi Porţile de Fier oferă şi un preţios indiciu cronologic. Mormintele de la Agighiol şi Vraţa au fost datate în al doilea sfert al sec. al IV-lea şi în primul deceniu al celui de al treilea sfert al sec. al IV-lea î.e.n. pe baza ceramicii greceşti[31].

Pe această bază datăm tezaurul de la Peretu pe la 375-340 î.e.n.

Arta din aria traco-getică de la nord şi sud de Dunăre este produsul mai multor ateliere: atelierul Garcinova, atelierul Pîrjoaia, atelierul Agighiol-Vraţa şi atelierul Băiceni[32].

Pentru atelierul de la Garcinovo din sec. al V-lea î.e.n. nu cunoaştem încă piese lucrate cu această matriţă, dar maniera de redare a penelor păsării de pe această matriţă este identică cu cea a penelor sfinxului medalionului de la Bazargic (sec. al VI-lea î.e.n.)[33], cu a grifonului grecesc din Tracia, a păsării de pe vasele de la Agighiol şi Porţile de Fier şi a coifurilor de la Peretu şi Porţile de Fier (Detroit)[34]. Aceeaşi manieră de realizare a penelor păsărilor şi grifonilor de pe amfora de la Certomlîk, pe tecile de goryt de la Melitopol, Elinţi, Certomlîk, pe bazinul de la Pescianoie, pe teaca de sabie de aur de la Tolstoia Moghila, toate produse persane şi greceşti în morminte scitice[35] care nu există în Tracia.

Atelierul Pîrjoaia, indicat de matriţa găsită aici, care poate data din sec. al V-lea î.e.n., are bune analogii în arta scitică. Există însă şi o aplică lucrată după acelaşi model la Obrestenik (Ruse)[36]. Matriţa de la Pîrjoaia a fost considerată ca fiind traco-getică[37] sau scitică[38].

Motivul este însă specific şi foarte răspîndit în arta din nordul Mării Negre.

La mijlocul sec. al IV-lea î.e.n. exista atelierul Agighiol-Vraţa şi Băiceni[39]. Marele atelier Agighiol-Vraţa produce tezaurele de la Agighiol, Peretu, Vraţa, Lukovit, Letniţa, Borovo, coiful şi vasul de la Porţile de Fier şi, foarte probabil, pe cel de la Craiova.

El lucrează şi îşi difuzează produsele la nord şi la sud de Dunăre, în aria tracică şi getică. Tezaurul de la Vraţa conţine însă şi piese de aur greceşti, ca şi tezaurul de la Agighiol. Remarcăm faptul că în sec. al V-lea î.e.n. la nord şi la sud de Dunăre nu există tezaure de metal preţios ca în sudul Balcanilor la Duvanli, unde cea mai mare parte a pieselor sînt greceşti, sau chiar persane, cum este amfora de la Kukuva-Moghila[40].

În sec. al IV-lea î.e.n. la sud de Balcani există piese de harnaşament de tipul celor produse de atelierul Agighiol-Vraţa şi Băiceni, multe însă din bronz.

Aplice frontale cu cap de leu sau grifon şi aplice triskele specifice atelierului Agighiol-Vraţa şi Băiceni există în morminte scitice din sec. al IV-lea î.e.n. la Gaimanova-Moghila. Ele sînt considerate ca fiind produse tracice sau lucrate sub influenţa tracică[41].

Dar există în Tracia, la Cerni Vrâh (Lom), o aplică frontală în formă de cap de iepure, care are analogii în zonele din nordul Mării Negre[42].

Aplice-butoni, rotunde, din argint, care există la Agighiol, Craiova, Vraţa, Peretu[43], sînt de asemenea comune artei scitice[44] şi celei

www.mnir.ro

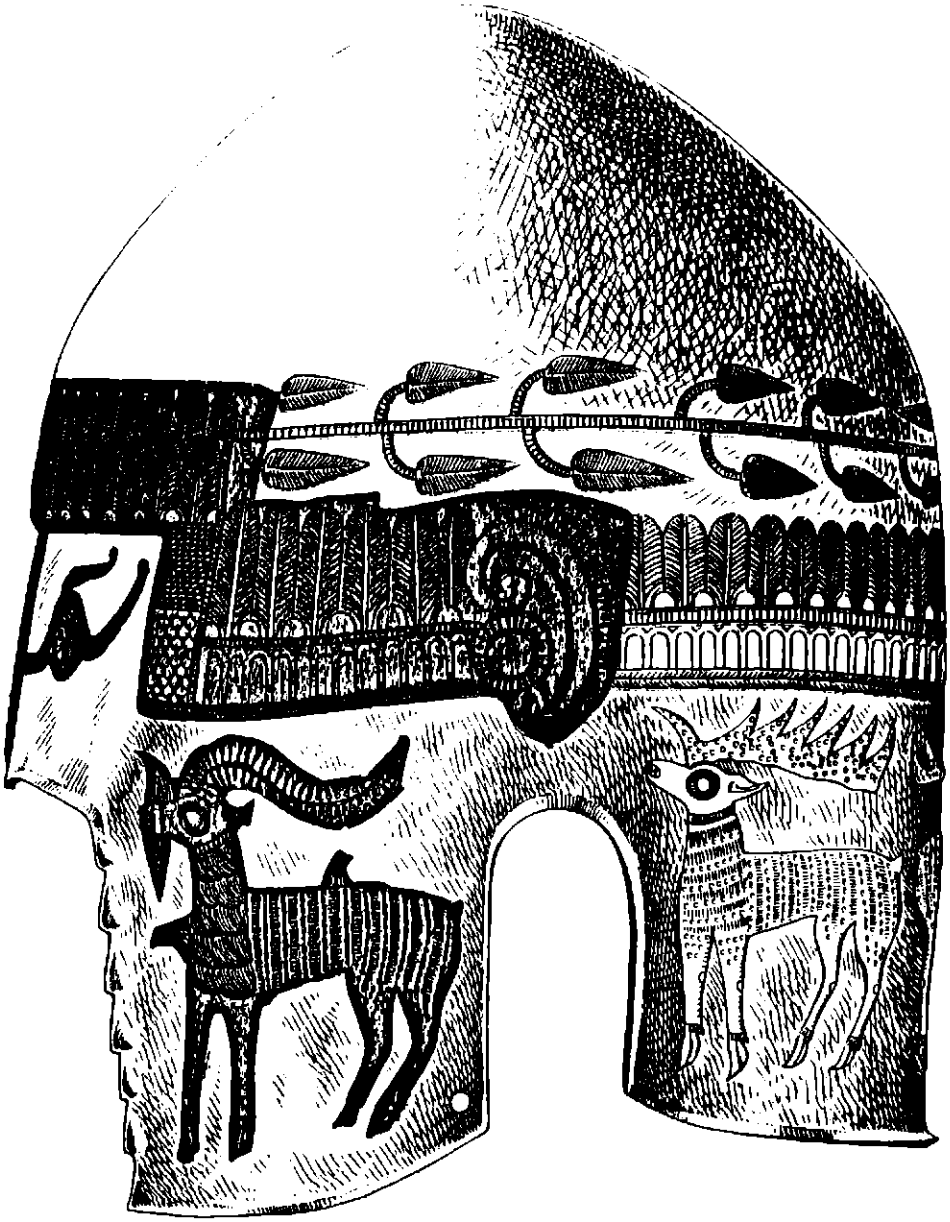

Fig.1.- Peretu, cască de argint aurit.

www.mnir.ro

Fig.2.- Peretu, rhyton sau sceptru de argint.

www.mnir.ro

traco-getice. Ele au o origine autohtonă, fiind cunoscută de la sfîrşitul epocii bronzului în cultura Noua, în cultura Ciornîi Los, ca şi în epoca bronzului şi a Hallstattului european.

În ce priveşte originea tipului de aplică tetraskelă, trebuie luată în consideraţie existenţa în Hallstatul C (cultura Basarabi) a aplicelor de harnaşament tetraskelă din bronz, geometrice. De asemenea, în sec. al VI-lea sau la începutul sec. al V-lea î.e.n. există aplice frontale[45] animaliere din bronz de la Sofronievo.

Existenţa în tezaurele de la Agighiol, Vraţa, Borovo a inscripţiei Kotyos Etbeoi (Eibeo), din care primul este considerat ca fiind numele proprietarului, iar al doilea al meşterului[46], dovedeşte că aceste tezaure au aparţinut unor regi traco-geţi. Tehnica scrierii prin punctare este greacă, literele sînt greceşti, dar numele sînt traco-getice.

Majoritatea pieselor de harnaşament din arta scitică şi traco-getică au o tipologie şi funcţionalitate identică, dar o motivistică diferită.

O întrepătrundere a celor două arte este normală. Mormintele de la Agighiol şi Peretu aparţin unor regi geto-daci de la mijlocul sec. al IV-lea î.e.n.

După domnia lui Lisimach a ... specifică sec. V-IV î.e.n. dispare. În faza a doua a artei Latène din ...ia din sec. II-I î.e.n.[47] nu mai există arme de podoabă din metal pr...os, şi nici piese de harnaşament. Tipologia şi funcţionalitatea pieselor ce compun arta din cele două faze ale artei Latène în Dacia este diferită şi arată că ele nu derivă una din cealaltă, dar unele elemente ornamentale continuă a fi utilizate.

N O T E

* Materialul a fost predat în iulie 1976.

1 D.BERCIU, Arta traco-getică, Bucureşti, 1969, p.33; idem, Contribution à l'étude de l'art thraco-gète, Bucureşti, 1974, p.44; idem, în 50. Bericht R.G.K., 1969, Berlin, 1971, p.213 şi urm.

2 I.VENEDIKOV, "Arheologhia", Sofia, 1966, 1, p.7-15; B.NIKOLOV, "Arheologhia", Sofia, 1967, 1, p.11-18; I.VENEDIKOV, "Études Balcaniques", Sofia, 1966, 5, p.242-248.

3 ČICICOVA, "Izvestia", Sofia, 31, 1969, p.47 şi urm.

4 B.FILOV, Die Grabhügel Neckropole bei Duvanli, in Südbulgarien, Sofia, 1934, p.83, fig.106, p.128, fig.152; I.VELKOV, "Izvestia", Sofia, 31, 1969, p.25, fig.24.

5 Cf. notele 1-4; P.ALEXANDRESCU, "Studii clasice", XII, 1970, p. 157.

6 A.ALEXANDRESCU, Thracica, 3, Serdicae, 1974; M.PARDUCZ, în "Acta arheologica Hungarica", III, 1952, 1-3, p.156; M.DUŠEK, Thrakische Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotin, Bratislava, 1966, p.13, fig.8.

7 V.KARAGHEORGHIS, Nouvelles decouvertes dans la necropole royale de Salamina de Chipre, în Le rayonement des civilisations

www.mnir.ro

Grecque, et Romaine sur les cultures periferiques, Paris, 1965, p. 308.

8 Ibidem, p.310.

9 D.OVCIAROV, "Arheologhia", Sofia, 1961, 4, p.62; G.FEHER, "Izvestia, Sofia, 8, 1934, p. 106.

10 M.DUŠEK, op.cit., fig.28/11; I.H.CRIŞAN, Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania, Bucureşti, 1969, p.117, pl. 38/8; p.84, fig.29/3.

11 K.JUGLEV, GFIF, Sofia, 57, 1952, 1, fig.81.

12 R.POPOV, Madara, I, Sofia, 1934, p.244, fig.205/B şi 206/B.

13 I.H.CRIŞAN, op.cit., p.78 şi urm., fig.28/7 şi pl.XIX/16; EMIL MOSCALU, SCIV, 24, 1973, 2, p.292, fig.7/9-10; idem, Cercetări arheologice, II, Bucureşti, 1976, fig.2/9-10; C. BUZDUGAN, Carpica, I, 1968, p.88, fig.12/3; şi în necropola de la Canlia (Constanţa), săpături E.Moscalu, inedite.

14 D.BERCIU, Contribution..., p.71, fig.51/4; idem, 50.Bericht R.G.K., 1971, p.80, fig.34.

15 M.IRIMIA, Pontica, II, 24, fig.4; E.MOSCALU, Contribuţii la studiul formării culturii traco-geto-dacice. Ceramica din sec. IV-III f.e.n. (în mss.).

16 N.K.SANDARS, Thracica, 3, Serdicae, 1974, p.197-202,fig.2-4.

17 G.KOSSAK, Südbayern während der Hallstattzeit, Berlin, 1959, p. 90, fig.5, pl.108/8-10.

18 E.MINTO, Populonia, 1943.

19 B.GOLDMAN, A Scythian Helmet from the Danube, în "Buletin of the Detroit institute of Art", 42, 4, 1963, p.68-69; idem, Detroit Late Scythian Art in the West. The Detroit Helme, IPEK, 1966, 22; D.BERCIU, Contribution..., p.60 şi urm., fig.21-23; idem, în 50. Bericht R.G.K., p.224 şi urm., fig.119 şi fig.121; idem, Arta traco-getică, p.89, fig.66.

21 Cf. nota 10.

22 D.BERCIU, Contribution..., p.46 şi urm., fig.5-7.

23 I.ZICK NISSEN în A.A., 1966, 4, fig.7-8; E.AKURGAL, Antike Kunst, 1967, 1, p.32-38, fig.8 şi fig.9/8-6; I.BOARDMAN, Antike Kunst, 1967, 1, p.3-28, pl.1-5; A.GRIEFENHAGEN, în A.A.,1966, 4, p.44-47, fig.1-2.

24 I.VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, Trakiiscoto iscustvo, Sofia, 1973, p.123, nr.245.

25 T.G.E.POWEL, From Urartu a Gudenstrup, the Thracian Metal-Work, în The European community in Later Prehistory. Studies in honour of C.F.C. Hawkins, p.194.

26 M.PETRESCU-DÎMBOVIŢA, DINU MARIN, "Dacia", N.S.,19,1975, p.106, fig.1 şi 2.

27 D.BERCIU, Arta traco-getică, p.103; idem, Contribution...,p.117 şi urm.

28 D.BERCIU, Contribution..., p.32, fig.8-9; idem, 50. Bericht R.G.K., p.217, fig.112 şi 114; I.VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, op.cit., nr.231-234.

www.mnir.ro

29 T.G.E.POWEL, op.cit., p.196, fig.44.
30 D.BERCIU, Contribution..., p.137 şi urm., fig.60 şi 61, p.52, fig. 8-9; idem, 50.Bericht R.G.K., p.217, fig.112 şi 114; M.PETRESCU-DÎMBOVIŢA, DINU MARIN, op.cit., p.112, fig.7/6 şi 11/1; I. VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, op.cit., p.117 şi urm., nr.257, 260, 276, 277, 279.
31 P.ALEXANDRESCU, SCIV, 1972, 4, p.660-661; cf. nota 2.
32 P.ALEXANDRESCU, "Dacia", N.S., 18, 1974; E.MOSCALU, P. VOIEVOZEANU, Comunicare la Institutul de Arheologie din Sofia, 26 decembrie 1975; idem comunicare la Institutul de Arheologie din Bucureşti, 12 decembrie 1974.
33 I.VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, op.cit., nr.185.
34 Ibidem, nr.243; D.BERCIU, Arta traco-getică, p.83-93, fig.63-64 şi fig.26-28.
35 Or des Schytes, Paris, 1975, p.71, nr.68, p.77, p.81, fig.71; N.N. POGREBOVA, K.S., 22, 1948, p.52-67.
36 V.DIMOVA, "Izvestia", Ruse, 2, 1966, p.5-9, fig.1-2; V.DIMOVA, I.IVANOV, Thracica, 3, Serdicae, 1974, p.139, fig.3.
37 D.BERCIU, Contribution..., p.165 şi urm., fig.71.
38 V.CULICĂ, SCIV, 18, 4, 1967, p.677-685; I.H.CRIŞAN, "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie", Cluj-Napoca, 17, 1974, p.32.
39 Cf.nota 32.
40 B.FILOW, op.cit., p.46 şi urm., fig.55-59, p.199 şi urm.; P. AMANDRY, Antike Kunst, 1959, 2, p.35 şi urm.; I.VENEDIKOV, T. GHERASIMOV, op.cit., p.85, 117-120.
41 B.N.MOZOLEVSCHI, Studia Thracica, 1, Sofia, 1975, p.166-179.
42 T.GHERASIMOV, "Izvestia", Sofia, 18, 1950, p.255, fig.152.
43 D.BERCIU, Contribution..., p.76, fig.32/7,9,10, p.150 şi urm., fig.69.
44 V.A.ILINSKAIA, Skifskii dospeh, Kiev, 1973, p.44 şi urm., fig.3/7, 12, fig.4/6,7, fig.5/8,9.
45 I.VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, op.cit., p.27, nr.13,15,16.
46 Ibidem, p.92.
47 K.HOREDT, "Dacia", N.S., 17, 1976, p.127-168.

LA TOMBE PRINCIÈRE GÈTE ET LE TRÉSOR DE PERETU (DÉP. DE TELEORMAN)

Résumé

La variante en langue française sera publiée dans les Actes du IIème Congrès de Thracologie, Bucarest (sous presse).

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Peretu, casque en argent doré.
Fig.2.- Peretu, rhyton au sceptre en argent doré.

www.mnir.ro

NOI CETĂŢI TRACO-GETICE

de EMIL MOSCALU şi
CORNELIU BEDA

I. Cetatea de la Trivalea Moşteni. Această cetate nu a fost cercetată pînă acum prin săpături, deşi era cunoscută de multă vreme[1]. Ea este situată pe terasa înaltă a rîului Teleorman în punctul numit "La Palancă", ceea ce înseamnă că însăşi tradiţia locală ne-a transmis prin denumirea locului faptul că acolo a existat o fortificaţie. Promontoriul pe care era situată cetatea are o înălţime de circa 20 m faţă de lunca rîului Teleorman, pe care o domină oferind o largă perspectivă asupra zonei înconjurătoare.

Pe laturile de nord, est şi sud sînt pante abrupte care fac accesul pe platou dificil. Pe latura de vest, acolo unde terasa înaltă comunică cu restul platoului şi unde accesul era uşor a fost construită fortificaţia cetăţii pentru a interzice accesul pe această latură. Promontoriul pe care se află situată cetatea are partea terminală triunghiulară.

Fortificaţia este vizibilă şi astăzi, fiind marcată de pămîntul ars. Ea este formată de un val de pămînt ars, astăzi puternic aplatizat, care are o formă semicirculară cu o lungime de 110 m. El este dublat la exterior de un al doilea val de pămînt tot ars, care are de asemenea o formă circulară şi formează un bastion al "valului vitrificat", principal, fiind puternic arcuit.

Cetatea de la Trivalea Moşteni se încadrează de asemenea în categoria cetăţilor cu "val vitrificat", fiind a treia cetate de acest tip cunoscută în jud. Teleorman. Ea este situată pe partea dreaptă a rîului Teleorman, ca şi cetatea de la Orbeasce de Sus şi se află la circa 15 km spre nord de aceasta.

Cetăţi cu "val vitrificat" dublu se cunosc la Stoina (jud. Dolj)[2], iar cetatea de la Coţofenii din Des are 3 "valuri vitrificate"[3]. Cetatea de la Trivalea Moşteni se încadrează în categoria cetăţilor mici, avînd o suprafaţă de circa 1 ha.

S-au săpat două secţiuni perpendiculare pe cele două "valuri vitrificate" (S I cu dimensiunile de 181,5 x 1 m şi S II de 90 x 1 m), avînd ca scop stabilirea structurii fortificaţiei şi cercetarea zonei locuite din interiorul cetăţii. Valul este marcat de o arsură puternică, care a dus la transformarea pămîntului în cărămidă.

Arderea nu are însă aceeaşi intensitate ca în cetatea de la Orbeasca de Sus şi Albeşti, unde pămîntul este ars pînă la scorificare, ci este formată de valul principal, din pămînt ars amestecat cu pămînt nears. Cel de al doilea val care marchează bastionul semicircular, "valul vitrificat" este marcat doar de bucăţi mari de pămînt ars, avînd imprimate pari şi nuiele, sau fără aceste impresiuni, şi bucăţi mărunte de pămînt ars, toate ameste-

www.mnir.ro

cate cu pămînt nears.

Arsura valului principal al cetăţii de la Trivalea Moşteni are lăţimea măsurată pe profil de 4,50 m şi o înălţime de 0,30-0,40 m, în starea actuală fiind mult aplatizat."Valul vitrificat"este format din pămînt ars şi bucăţi de chirpici arse obişnuit la roşu,avînd imprimate bîrne cu diametrul de 0,09-0,12 m şi nuiele cu diametrul de 0,01-0,02 m. In structura valului care delimitează bastionul semicircular am găsit şi bucăţi de chirpici care au imprimat urmele unor bîrne despicate cu o lăţime de 0,06-0,09 m. Nu am găsit pînă acum cărămizi perforate sau neperforate ca la Popeşti,Bucovăţ,Albeşti şi Orbeasca de Sus.

Valul principal este dublat la partea exterioară de un şanţ de apărare, astăzi nivelat complet,avînd adîncimea măsurată de la nivelul de săpare de 1,70 m,iar deschiderea la partea superioară de 4 m. Şi în faţa celui de al doilea val (al bastionului) se află un şanţ de apărare, avînd adîncimea măsurată de la nivelul de săpare de 1,10 m şi o deschidere la gură de 2,00 m. Lăţimea acestui al doilea val este de 4 m şi înălţimea de 0,50-0,60 m.

In cazul cetăţii de la Trivalea Moşteni cele două şanţuri de apărare aveau un rol efectiv în cadrul fortificaţiei,dublînd palisada a cărei înălţime trebuie să fi fost de 2-3 m, obţinîndu-se astfel o fortificaţie cu o diferenţă de nivel de aproape 4-5 m, care o făceau inexpugnabilă. Singura soluţie care permitea cucerirea cetăţii era incendierea ei, şi este foarte probabil că acesta a fost sfîrşitul cetăţii în discuţie,ca şi al celorlalte de acelaşi tip.

In zona din interiorul cetăţii există mai multe locuiri,concretizate în două nivele. In sudul promontoriului "La Palancă", în şanţul I, primul nivel conţine ceramică şi unelte aparţinînd culturii Coţofeni(fig.1/1,2) şi Glina, iar nivelul al doilea conţine rare fragmente ceramice aparţinînd culturii Basarabi (fig.1/5, 6, 12) şi ceramică din sec. V-III î.e.n.(fig. 1/7,10,11) şi amfore din aceeaşi perioadă (fig.1/3, 4).

In şanţul II, săpat aproape în mijlocul cetăţii şi care a secţionat zona unde se întîlnesc cele două valuri,nivelul I conţine exclusiv ceramică aparţinînd culturii Basarabi,iar nivelul II este cel al construirii cetăţii şi conţine ceramică din sec. V-III î.e.n. Locuirea din cele patru culturi este sporadică, în cei 271,50 m² săpaţi pînă acum nu am găsit decît o groapă cu ceramică Basarabi şi o groapă cu ceramică din sec. V-III î.e.n. Şanţul II este cel mai concludent sub raport stratigrafic, în sensul că fortificaţia cu "valul vitrificat" suprapune şi taie nivelul de locuire aparţinînd culturii Basarabi. In plus, un fragment ceramic cenuşiu lucrat la roată a fost găsit sub arsura valului din şanţul II la adîncimea de 2,00 m, ambele observaţii asigurîndu-ne că fortificaţia nu aparţine culturii Basarabi, ci a fost construită în sec. V-III î.e.n.

In acest fel cetatea de la Trivalea Moşteni face parte din seria cetăţilor cu "val vitrificat" de la Albeşti (jud.Teleorman), Bucovăţ (jud. Dolj), Mărgăriteşti (jud.Olt) şi Brăhăşeşti (jud.Galaţi) care se pot data între a doua jumătate a sec. al IV-lea î.e.n. şi sfîrşitul sec. al III-lea î.e.n.

In interiorul zonei locuite a cetăţii am mai găsit trei fragmente de vase celtice din grafit. Ele pot fi legate de o locuire sporadică din sec. II-I

www.mnir.ro

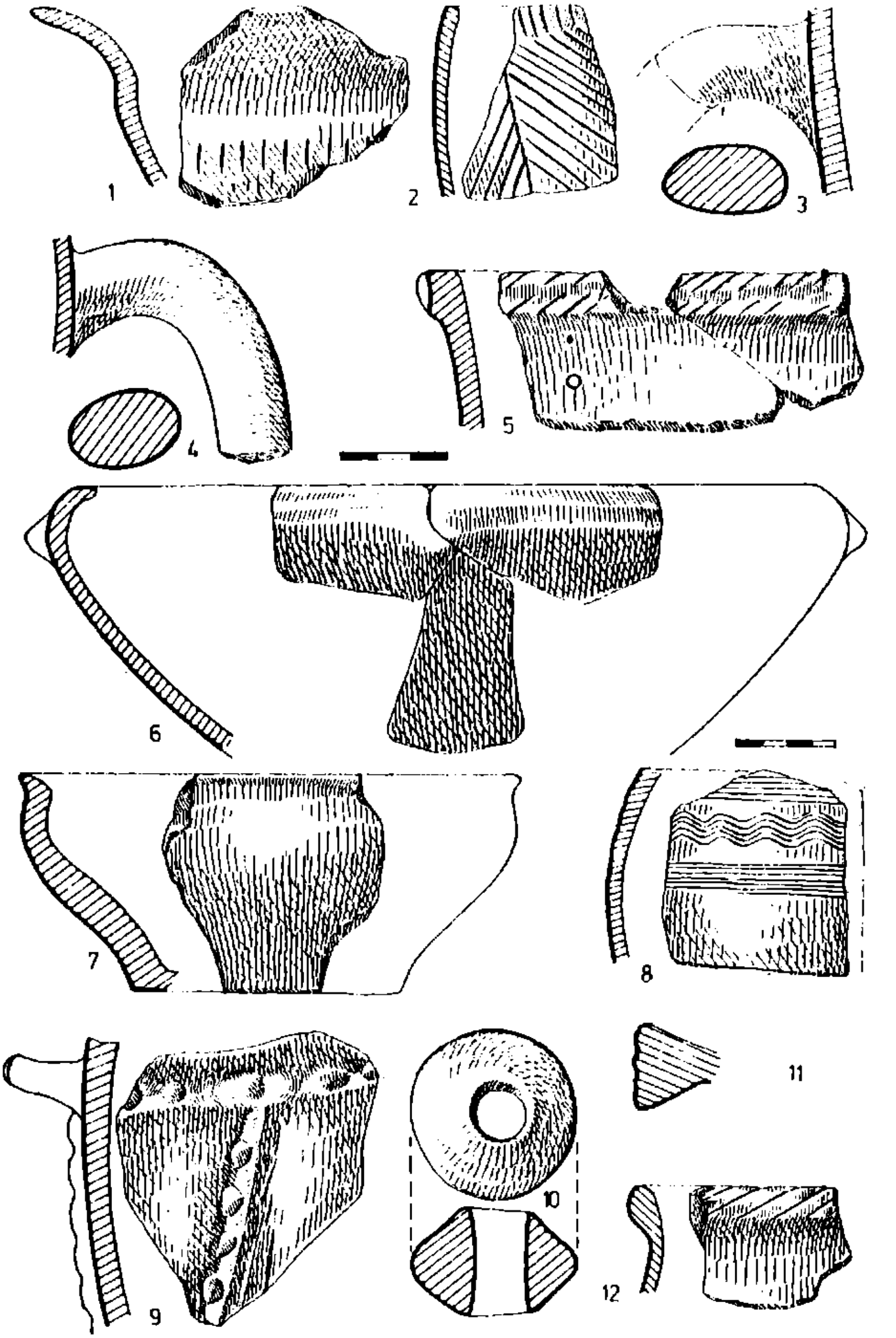

Fig.1.- Trivalea Moşteni; 1,2 fragmente ceramice aparţinînd culturii Coţofeni; 3,4 mînere de amforc greceşti din pastă roşie cu mică din sec.IV-III î.e.n.; 5,6,12 ceramică aparţinînd culturii Basarabi; 7,10,11 vase şi fragmente ceramice geto-dacice din sec.IV-III î.e.n.; 8 fragment ceramic aparţinînd culturii Dridu; 9 Orbeasca de Sus, fragment ceramic din sec.IV-III î.e.n.

www.mnir.ro

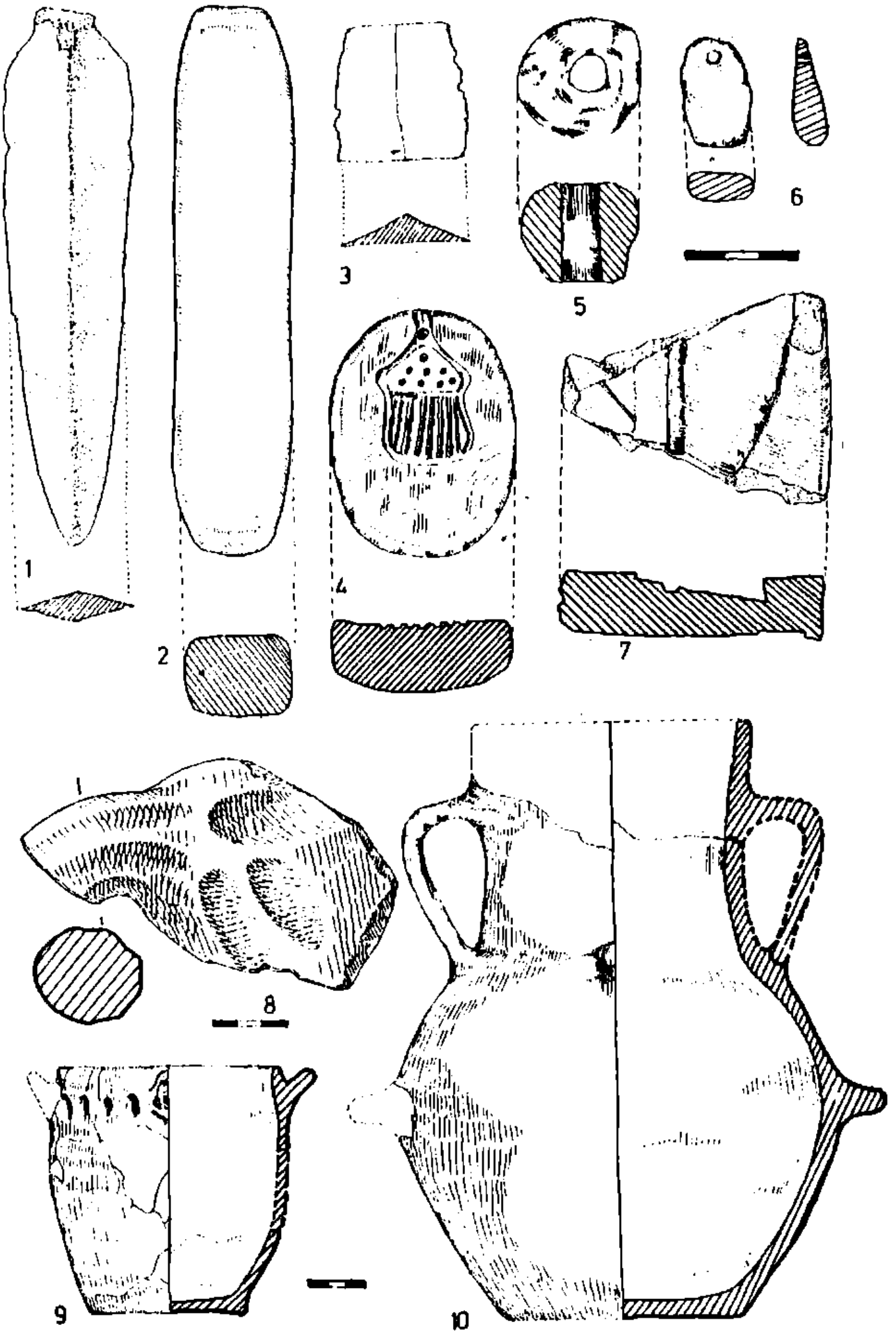

Fig.2.- Orbeasca de Sus; 1, vîrf de lance din fier (sec.IV-III f.e.n.); 2 gresie de ascuţit (cultura Basarabi); 3 lamă de silex (cultura Glina); 5,6 pandantiv din calcar şi fusaiolă, sec.IV-III f.e.n.; 4,7 tipare din lut ars din Hallstatt A.; 8 crater din sec.IV-III f.e.n.; 9,10 vase geto-dacice din sec.IV f.e.n.

www.mnir.ro

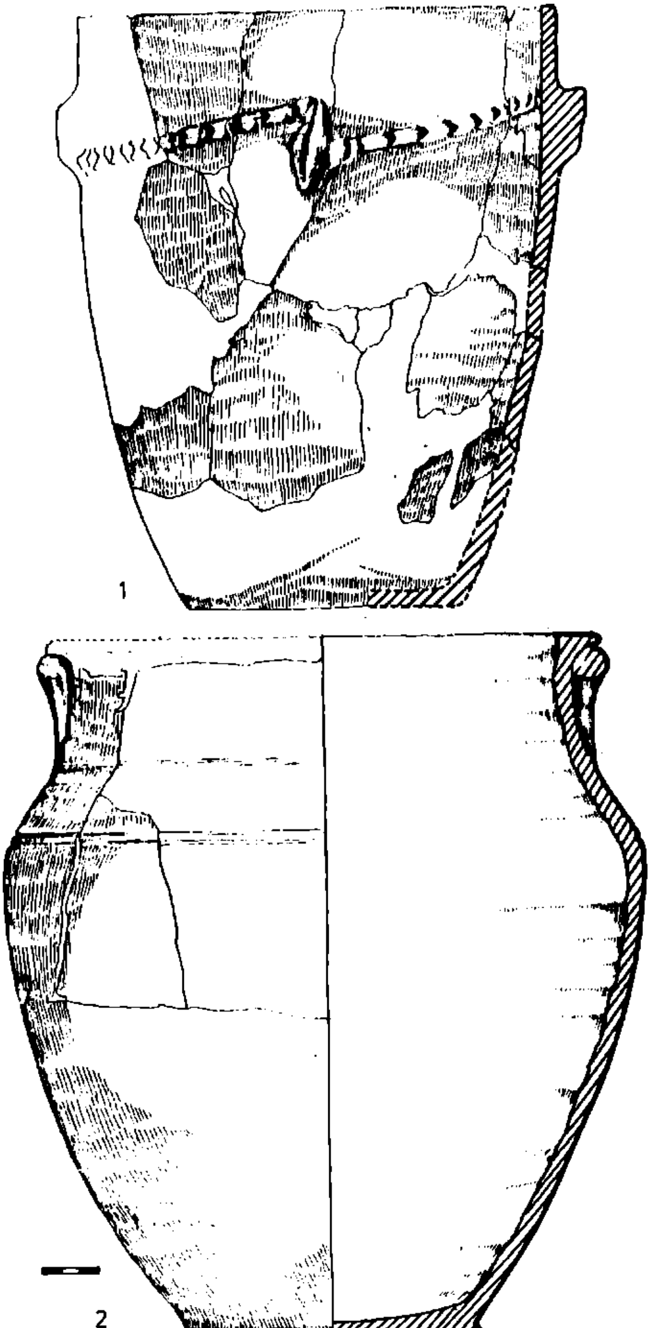

Fig.3.- Orbeasca de Sus: 1,2, ceramică din sec.IV-III î.e.n.

www.mnir.ro

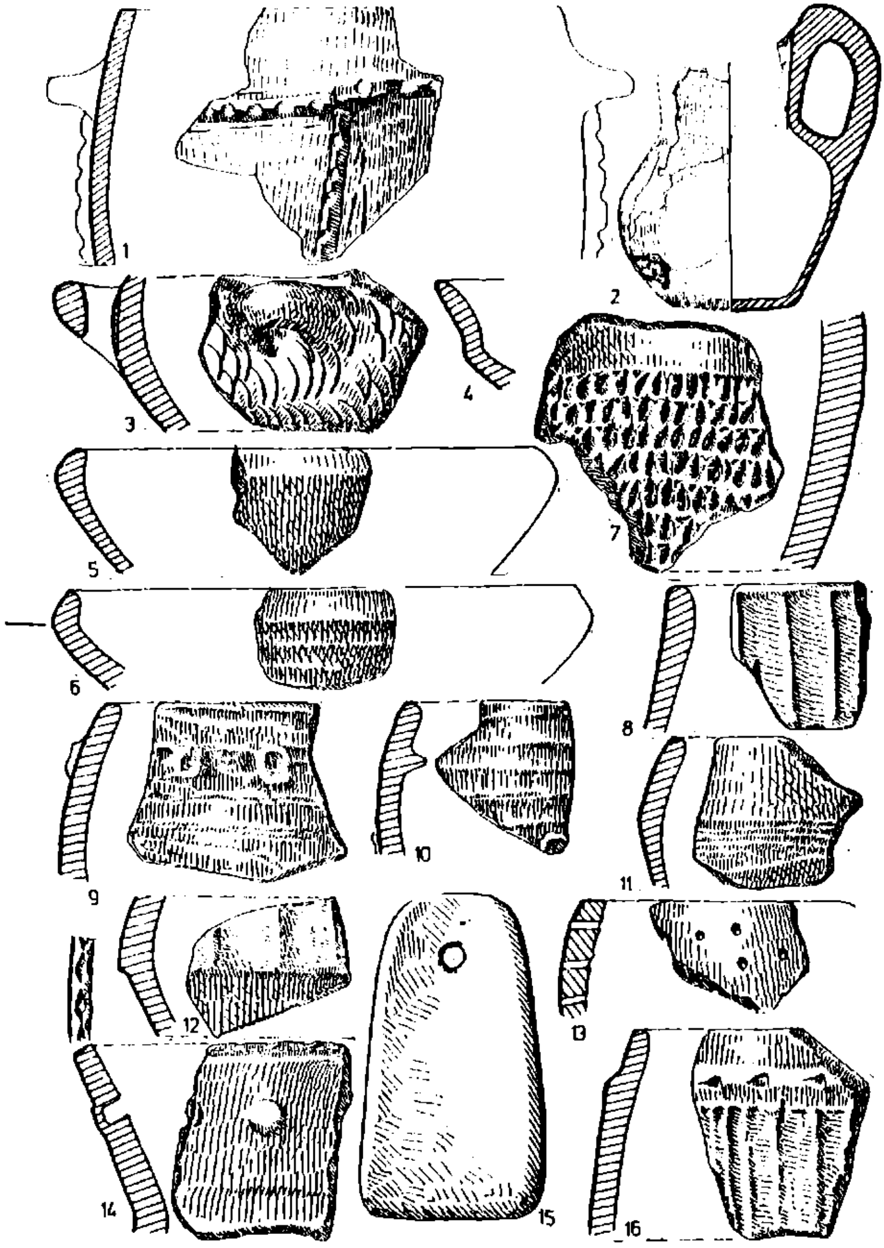

Fig.4.- Orbeasca de Sus: 1,2, ceramică din sec.IV-III f.e.n.; 3-13, 15,16 Trivalea Moşteni, ceramică aparţinînd culturii Gumelniţa; 14 fragment ceramic aparţinînd culturii Glina.

www.mnir.ro

Fig.5.- Conţeşti, ceramică aparţinînd culturii Basarabi.

www.mnir.ro

î.e.n. pusă în evidenţă de cîteva fragmente ceramice geto-dacice. Locuirea din sec. II-I î.e.n. nu formează un nivel, ca şi locuirea aparţinînd culturii Dridu semnalată prin cîteva fragmente ceramice (fig. 1, 8). Fragmentele de vase celtice din grafit nu pot fi legate şi de locuirea geto-dacică mai veche ce aparţine epocii de funcţionare a cetăţii.

Fragmentele ceramice din grafit constituie a doua descoperire de acest gen cunoscută la sud de Carpaţi, după cea de la Cozia Veche, care poate data din a doua jumătate a sec. I î.e.n. şi 102-106 e.n.[4] In Transilvania se cunosc fragmente de vase din grafit la Moreşti din sec. al II-lea î.e.n.[5] şi Costeşti din sec. I î.e.n.[6]. Există de asemenea două vase din pastă cu grafit la Feţele Albe (Munţii Orăştiei), ornamentate cu butoni semisferici, motiv pentru care sînt considerate ca fiind autohtone şi nu celtice şi datate la sfîrşitul sec. al II-lea şi începutul sec. I î.e.n.[7] In Moldova se cunosc de asemenea multe descoperiri din fragmente de vase cu grafit la Glăvăneştii Vechi[8], Botoşana, Băiceni-Mlada, Poiana Dulceşti[9]. Cetatea de la Trivalea Moşteni poate fi datată în perioada cuprinsă între 550-200-150 î.e.n.; pentru o datare mai restrînsă în cadrul acestei perioade nu dispunem încă de suficiente elemente.

Pe teritoriul satului Schela, aflat în imediata vecinătate a cetăţii, s-a găsit o imitaţie după monedele lui Filip al II-lea cu legenda inversă.

II. Cetatea de la Orbeasea de Sus, comuna Orbeasca, jud. Teleorman. Cetatea de la Orbeasca de Sus nu a fost cunoscută pînă acum în literatura de specialitate. Aici am făcut săpături cu fondurile Muzeului din Alexandria în anii 1969-1972 şi 1975.

Cetatea a fost construită pe un promontoriu de formă alungită, înconjurat pe laturile de nord şi est de apele rîului Teleorman. Panta de pe latura de nord este foarte abruptă, reprezentînd un obstacol natural de netrecut, avînd aici o înălţime de circa 30 m. Pe latura de V este vizibil conturul "valului vitrificat" şi al şanţului, care se continuă şi pe latura de sud, totalizînd o lungime de circa 300 m. Promontoriul are o formă alungită, cetatea propriu-zisă avînd dimensiunile de 220 x 100 m şi o suprafaţă de circa 2,5 ha.

In total au fost săpate 11 şanţuri, care au secţionat fortificaţia şi zona locuită din interior.

Secţiunile săpate au dus la constatarea că prima fortificaţie a cetăţii s-a făcut la începutul epocii bronzului, în cultura Glina. Acestei culturi îi aparţine un şanţ de apărare, care a fost săpat numai pe latura de vest.

Cea de a doua fortificaţie a cetăţii de la Orbeasca de Sus este reprezentată de "valul" ars şi şanţul adiacent. Sanţul de apărare este reprezentat de o alveolare largă, cu o deschidere de 20 m, care a tăiat şi umplutura şanţului de apărare aparţinînd culturii Glina. Intre alveolare şi "val" se află o bermă cu lăţimea de numai 0,50-1 m pe latura de vest. Pe latura de sud nu există.

"Valul" are lăţimea de pe latura de vest cuprinsă între 7,75 şi 11,75 m şi înălţimea maximă păstrată cuprinsă între 0,35-0,60 m. Pe latura de sud "valul" ars are lăţimea cuprinsă între 3,60-10,50 m şi înălţimea cuprinsă între 0,60-1,05 m. Pe latura de sud există de asemenea un şanţ de apărare cu o mare deschidere la gură şi o adîncime de 1,90 m. El repre-

www.mnir.ro

zintă mai degrabă o escarpare a pantei în faţa valului pentru a se mări diferenţa de nivel. Reiese faptul că pe latura de vest "valul" ars forma partea principală a fortificaţiei, în timp ce şanţul de apărare aproape că nu exista, iar pe latura de sud palisada era de proporţii mai reduse, ceea ce a făcut necesară dublarea cu un şanţ de apărare mai puternic care să suplinească proporţiile mai reduse ale "valului" ars.

Ceea ce se mai păstrează din val este pămîntul puternic ars, o ardere mai slabă constatîndu-se pe latura de sud, acolo unde dimensiunile "valului" erau mai reduse comparativ cu cel de pe latura de vest.

In şanţul VI am obţinut date concludente privind sistemul de construcţie al "valului". La marginea dinspre interior a "valului" se află o podină de pămînt compact, care poate a fost bătătorită iniţial, puternic arsă. La demontarea acesteia, pe partea inferioară erau imprimate urmele unor nuiele şi bîrne cu o grosime de 0,03–0,10 m, aşezate grupate şi paralele în lungul palisadei pe direcţia est-vest. Unele bîrne erau despicate ca şi la Trivalea Moşteni[10] şi la Sărăţel[11]. Aproape de mijlocul palisadei se aflau mai multe cărămizi de mari dimensiuni, din pămînt ars cu paie în compoziţie, majoritatea fragmentelor, dispuse dezordonat. Unele erau căzute pe o latură, ceea ce indică faptul că ele au fost deplasate din poziţia iniţială în timpul şi după ardere, cînd pămîntul din structura "valului" s-a tasat prin combustionarea lemnăriei.

Mai multe din aceste cărămizi au o perforaţie la mijloc ca "turtele" din "valurile" de la Popeşti[12] şi Bucovăţ[13]. Aceasta indică faptul că la construcţia "valului" cetăţii de la Orbeasca de Sus au fost folosite bîrne dispuse orizontal, poate şi vertical, intercalate cu cărămizi perforate sau nu, în mai multe straturi suprapuse, avînd între ele pămînt probabil bătătorit.

Stratigrafia cetăţii de la Orbeasca de Sus este complicată şi s-au deosebit cinci nivele de locuire. Nivelul I aparţine culturii Glina, în timpul căreia s-a săpat primul şanţ de apărare. Următoarele nivele aparţin culturii Tei şi Zimnicea-Coslogeni şi unui nou aspect cultural Hallstatt A_1–A_2 în timpul căruia a fost construită fortificaţia cu "val" ars. Există de asemenea o locuire Basarabi (fig.2/2) şi una getică din a doua jumătate a sec. al IV-lea î.e.n. şi prima parte a sec. III î.e.n. (fig.1/9; fig. 2/1, 2; fig.2/1, 5, 6, 8–10; fig.4/1, 2). Cele cinci nivele formează un strat de cultură cu o grosime de 1,10 m pe latura de vest şi de 1,30 m pe latura de sud. Spre interiorul zonei locuite stratul de cultură se subţiază treptat, ajungînd ca la numai 25 m de "valul" ars pe latura de vest să aibă o grosime de numai 0,40 m, iar pe latura de sud la numai 15 m de "val" toate nivelele se contopesc, materialele arheologice nemaiputîndu-se deosebi decît tipologic.

In timpul săpăturilor, în diferite puncte au fost găsite ţigle şi olane de un tip apropiat de cele de la Popeşti, care nu datează din sec. II–I î.e.n., ca în această cetate, pentru că la Orbeasca de Sus nu există materiale din această perioadă, ci sînt legate de locuirea din a doua jumătate a sec. al IV-lea î.e.n. şi prima parte a sec. al III-lea î.e.n., datată printr-o amforă de Chios[14].

Pe suprafaţa cetăţii au fost găsite două tipare de lut ars, care nu pot

www.mnir.ro

fi datate din lipsa unui context stratigrafic. De aceea ele pot aparţine hallstattului timpuriu, culturii Basarabi sau sec. IV-III î.e.n. Primul tipar era folosit la turnarea unor pandantive, care nu au încă analogie (fig. 2/4). Al doilea tipar de lut era folosit la turnarea unor lănci şi în acest caz el poate aparţine Hellstattului A-B (fig. 2/7). Ceramica geto-dacică este bine reprezentată de vase lucrate cu mîna şi cu roata (fig. 2/8-10 şi fig. 3). S-au găsit şi fragmente de vase greceşti de import, cu firnis negru, dificil de datat. Există indicii care ne permit să afirmăm că şi în perioada sec. IV-III î.e.n. a funcţionat o palisadă de lemn. Ceramica lucrată la roată din ultima etapă de locuire a cetăţii pare a fi lucrată în cea mai mare parte de geto-daci.

In timpul campaniilor de săpături, prin diferite semnalări şi periegheze s-au descoperit o serie de aşezări, pe care socotim că este util a le comunica pentru a servi la întocmirea repertoriilor arheologice ale diferitelor zone:

a) Trivalea Moşteni (jud. Teleorman). Aici se află un tell gumelniţean care ne-a fost semnalat de locuitori. El este aşezat la marginea satului, în punctul "La Blidaru", aflat pe partea stîngă a apei menţionate. Tell-ul este înconjurat şi astăzi de ape. Are o formă rotundă, cu diametrul de circa 50-60 m şi o înălţime de circa 3 m. De la suprafaţa lui am adunat ceramică specifică culturii Gumelniţa (fig. 4/3- 13, 15, 16), o greutate de la războiul de ţesut (fig. 4/5), ca şi un fragment ceramic aparţinînd culturii Glina (fig. 4/14). Aşezarea culturii Glina se află pe dealul " La Palancă", unde se află cetatea geto-dacică din sec. IV-III î.e.n. la circa 1 km de tell, pe terasa înaltă din partea dreaptă a Teleormanului.

b) Olteni (jud. Teleorman). In octombrie 1978, cu prilejul nivelării unei terase joase aflate lîngă şoseaua asfaltată, pe terenul I.A.S- ului, s-a descoperit o aşezare aparţinînd culturii Basarabi, din care am recuperat inventarul unui bordei cu ceramică, o rîşniţă din piatră de rîu şi un percutor de piatră. Pe locul cimitirului actual al satului Olteni se află o aşezare geto-dacică din sec. I î.e.n. şi I e.n. In locurile în care s-a scos pămînt pentru cărămidă se văd profilele unor bordeie cu vetre a căror arsură are o grosime de 0,30-0,40 m. Sînt şi bordeie care au un cuptor în bloc de pămînt. Am găsit şi fragmente ceramice din faza I-a a Latène-ului geto-dacic, din sec. IV-III î.e.n.

c) Conţeşti (jud. Teleorman). In colecţia şcolii din localitate se află materiale dintr-un tell gumelniţean, ca şi ceramică dintr-o aşezare aparţinînd culturii Basarabi. Din aceasta publicăm o ceaşcă cu ornamente spirale (fig. 5/1 a şi b) şi un fragment de castron (fig. 5/2). Ambele sînt lucrate din pastă neagră cu luciu metalic.

NOTE

1 Cetatea a fost semnalată în 1974.

2 C. SCHUCHARDT, Die Schulenburg bei Cotzofeni und andere dakischen Burgen, în Schumacher Feststschrift, Mainz, 1930, p. 188, fig. 7.

www.mnir.ro

3 Ibidem, p.184-188, fig.1; D.BERCIU, Arheologia preistorică a Olteniei, 1939, p.196 şi 204; I.NESTOR, Der Stand....,în Bericht R.G.K. 1933, p.157, fig.10/8 şi 20/4; G.CEACALOPOL, Materiale, I, 1959, p.352.
4 E.MOSCALU, SCIV, 19, 1968, p.640.
5 K.HOREDT, Mittellatènezeitliche Siedlungen aus Siebenbürgen, în Studien aus Alt Europas, Teil II., Köln, Graz, 1965, p.56-59; 67 şi pl.4/2-7.
6 I.H.CRISAN, Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania, Bucureşti, 1969, p.203 şi fig.111.
7 H.DIACOVICIU, I.GLODARIU, I.PISO, Un complex de construcţii în terase din aşezarea dacică de la Feţele Albe, în AMN, X, 1973, p.69, 74, fig.15.
8 I.NESTOR şi colab., SCIV, II, 1951, 1.
9 S.TEODOR, Despre cultura geto-dacică în sudul Moldovei, în SCIV, 20, 1969, p.39 şi urm.
10 Vezi cetatea de la Trivalea Moşteni.
11 N.VLASSA şi ST.DANILA, Săpăturile arheologice de la Sărăţel, în Materiale, VIII, 1962, p.344.
12 R.VULPE, SCIV, 5, 1955, 1-2, fig.9, p.247.
13 G.MACOVEI, Materiale, V, 1959, p.352.
14 Determinare V.EFTIMIE-ANDRONESCU.

NOUVEAUX CITES THRACO-GETES

Résumé

I. L'oppidum à "vallum vitrifié" de Trivalea Moşteni, dep.de Teleorman. Dans les années 1975 et 1976 on a fouille la cité géto-dace de Trivalea Moşteni, cité qui était inconnue jusqu'alors. Elle est sise sur un promontoire en forme triangulaire qui domine la valée du ruisseau Teleorman. Au nord, à l'est et au sud il y a des pentes escarpées, et à l'ouest on a construit des fossés et des vallums défensifs. Le vallum et le fossé défensif ont une forme semicirculaire et ils interdisent l'accès vers l'intérieur de la cité. Du côté sud du vallum vitrifié et du fossé défensif principal il y a un deuxième vallum vitrifié défensif, qui forme une sorte de "bastion".

Le fossé défensif principal a une profondeur de 1,70 m et, à la partie supérieure, l'ouverture mesure 2,00 m; aujourd'hui le fossé et le vallum se trouvent, l'un, complètement nivelé, l'autre, très aplati. Celui-ci est situé devant le vallum vitrifié, qui a une largeur de 4,50 m et une hauteur de 0,30-40 m; il est en terre massive, brulée, et on y trouve des morceaux de torchis et des traces de poutres (à diamètre de 0,09 - 0,12 m) et de verges (à diamètre de 0,01-0,02 m).

On y a trouvé aussi des poutres fondues, dont la grosseur varie entre 0,06-0,09 m.

www.mnir.ro

Du côté sud-ouest le vallum et le fossé défensif est doublé d'un "bastion".

Le fossé défensif du "bastion" a une profondeur de 1,10 m et l'ouverture à la partie supérieure mesure 2,00 m.

Il est certain que les traces de brûlure proviennent d'une ancienne palissade de poutres et de verges (quelques unes étaient fondues), intercalée de terre; cette palissade devait avoir une hauteur de 2-3 m ou même davantage, et, avec le fossé défensiv qui s'y trouvait au-devant, elle formait une fortification inexpugnable.

La palissade a été incendiée lors d'une attaque et il en a résulté le vallum vitrifié qui se présente aujourd'hui comme une masse de terre cuite informe.

On retrouve des oppidums possédant le même système de fortification à Orbeasca de Sus (dép.de Teleorman) qui date du Ha A1-A2, à Albeşti (dép.de Teleorman), IVe - IIIe siècle av.n.è., à Cotzofeni din Dos, première moitié du IV-e siècle av.n.è., à Bucovătz, Stoina etc.

A l'intérieur de l'oppidum fortifié de Trivalea Moşteni, les fouilles ont démontré que le promontoire a été habité par les représentants de la culture Glina du début de l'âge du bronze de la culture Basarabi, du Hallstatt C, et de l'aspect cultural de type Canlia, qui appartient aux Géto-Daces et qui date du VIème-IIIème siècle av.n.è. (fig.1).

Cette cité, de même que la plupart de ce type, était habitée par intermittence, car elle était un lieu de refuge.

Elle a une superficie d'à peu près 1 hectare.

Pendant les fouilles, on a découvert quelques tessons de vases celtes, en graphite, qui appartiennent à une habitation géto-dace, datant du III-ème -I-er siècle av.n.è.

Des vases celtes en graphite on a retrouvé aussi à Cozia Veche, Ier s.av.n.è.-Ier s.n.è., Moreşti, Feţele Albe (Sarmizegetusa), Botoşana, Băiceni-Mlada, Poiana, Dulceşti.

On a pu dater l'élévation de la fortification de Trivalea Moşteni à l'aide de la méthode stratigraphique. De la sorte, on a constaté que la section fouillée au point de hauteur du "vallum vitrifié" et du fossé défensif du bastion, avait la partie terminale élevée dans le fossé défensif principal; voilà pourquoi la terre cuite se trouve à une profondeur de 1,90 m. A ce point on a découvert un fragment céramique tourné. Grâce à lui, on a pu dater l'élévation de la fortification aux IVème-IIIème siècles av.n.è.

A l'extrémité du village Trivalea Moşteni, dans la zone marécageuse du ruisseau Teleorman, il y a un "tell" qui appartient à la culture Gumelniţa; il a une hauteur de 3 m et un diamètre de 60 m. A la surface, on a retrouvé des fragments céramiques appartenant à la culture Gumelniţa.

II. L'oppidum fortifié d'Orbeasca de Sus. L'oppidum a été élevé sur un promontoire allongé, entouré du côté nord et sud par les eaux du ruisseau Teleorman.

Le tracé du vallum vitrifié, qui s'étend sur une longueur de 300 m, est toujours visible à l'ouest et au sud. La fortification a une superficie de 2,5 hectares. On a feuillé 11 sections, ce qui a permis l'étude des fortifications et de l'habitat à l'intérieur de la cité.

www.mnir.ro

Le premier fossé défensif a été construit au début de l'âge du bronze par les représentants de la culture Glina. La deuxième fortification consiste en un vallum vitrifié et le fossé défensif adjacent, qui datent du Ha.A.

Dans le torchis qui se trouve dans la structure du vallum vitrifié il y a des traces de poutres et de briques dont quelques unes sont perforées comme celles de Popeşti.

A l'intérieur de la cité il y a une couche de culture à cinq niveaux d'habitat.

La cité a été habitée par les représentants de la culture Glina, Tei, Coslogeni-Zimnicea, Hallstat A, Basarabi, aux IVème-IIIème siècles av.n.è.

Le dernier habitat a été daté grâce à une amphore de Chio et à quelques fragments de vases grecs à vernis noir de 350-250 av.n.e. Cet habitat appartient à l'aspect culturel de type Canlia.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Trivalea Moşteni: 1,2 fragments céramiques appartenant à la culture Coţofeni; 3,4 anses d'amphores grecques en pâte rouge melée de mica des IVe-IIIe siècles av.n.è.; 5,6,12 céramique appartenant à la culture Basarabi; 7,10,11 vases et fragments céramiques géto-daces des IVe-IIIe siècles av.n.è; 8 fragment céramique appartenant à la culture Dridu; 9 Orbeasca de Sus, fragment céramique des IVe-IIIe siècles av.n.è.

Fig.2.- Orbeasca de Sus: 1, pointe de lance en fer (IVe-IIIe siècles av.n.è.); 2 grès pour aiguisage (culture Ba arabi); 3 lame en silex (culture Glina); 5,6 pendentif en calcaire et fusaïole, IVe-IIIe siècles av.n.è.; 4,7 moules en terre cuite du Hallstatt A; 8 cratère des IVe-IIIe siècles av.n.è.; 9,10 vases géto-daces du IVe siècle av.n.e.

Fig.3.- Orbeasca de Sus; 1,2 céramique des IVe-IIIe siècles av.n.è.

Fig.4.- Orbeasca de Sus: 1,2 céramique des IVe-IIIe siècles av.n.è.; 3-13,15,16 Trivalea Moşteni: céramique appartenant à la culture Gumelniţa; 14 fragment céramique appartenant à la culture Glina.

Fig.5.- Conţeşti: céramique appartenant à la culture Basarabi.

www.mnir.ro

DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DE LA PIETROŞANI, JUD. TELEORMAN

de EMIL MOSCALU
şi CORNELIU BEDA

Teritoriul comunei Pietroşani, situat la jumătatea distanţei dintre Zimnicea şi Giurgiu, aproape de vărsarea rîului Vedea în Dunăre, era cunoscut pînă acum în literatura arheologică doar prin castrul roman de aici, aflat într-o poziţie excentrică faţă de limesul transalutan.

Unele lucrări agricole efectuate în anii 1965-1967 în punctul "Reca Mare", ca şi lucrările de construcţii făcute în curtea C.A.P.-ului din localitate au dus la descoperirea unei întinse necropole geto-dacice[1]. A fost recuperată urna unui mormînt de incineraţie şi cîteva fragmente ceramice. Aceasta a determinat efectuarea în 1969 a unui sondaj. Pînă acum nu s-a cercetat sistematic nici o necropolă geto-dacică în Muntenia, în afară de cea de la Zimnicea. Cu prilejul efectuării sondajului nu au mai fost descoperite alte morminte.

Vasul recuperat (fig.1/1) a fost descoperit în curtea C.A.P.-ului şi conţinea oase calcinate. Este lucrat cu mîna, din pastă brun-cărămizie; are o formă bitronconică, fundul plat, iar pe linia diametrului maxim două mînere plate. Partea superioară se deosebeşte de forma obişnuită a vaselor hallstattiene, care de obicei au gura trompetiformă. Vasul de la Pietroşani are un gît cilindric cu marginea superioară dreaptă şi două mînere cu secţiune dreptunghiulară. Fragmentul de buză păstrat ne permite să observăm că toarta nu era prinsă de partea ei superioară, ci imediat sub ea. Deocamdată nu cunoaştem analogii pentru acest tip de vas decît la Zimnicea[2]. I.H.Crişan consideră că vasul de la Zimnicea este analog cu un altul de la Baraolt[3], ceea ce este inexact. Vasul de la Baraolt are gura trompetiformă şi nu are mînere plate pe linia diametrului maxim, în timp ce vasele de la Zimnicea şi Pietroşani au gîtul cilindric cu buza dreaptă şi mînere plate.

Din punct de vedere tipologic, vasul de la Pietroşani, ca şi cel de la Zimnicea derivă din formele de vase hallstattiene, după cum o dovedeşte bitronconismul şi cele două mînere plate dispuse pe linia diametrului maxim. Tot din necropolă provin şi fragmente de crater lucrate la roată din pastă cenuşie (fig.2/15), similare cu craterele descoperite la Zimnicea, Lăceni şi în cetatea de la Orbeasca de Sus. Pe baza analogiei cu vasul de la Zimnicea şi a prezenţei craterului, vasul de la Pietroşani poate fi încadrat în limitele sec.IV-III î.e.n. În ce priveşte al doilea vas descoperit întîmplător nu avem certitudinea că provine din necropola sau din aşazarea Latène tîrzie situată la circa 2 km vest de sat. Este o cană lucrată la roată, din pastă cenuşie (fig.2/1). Acest tip de vas are o bună analogie în cetatea de la Orbeasca de Sus, datat pe baza unei amfore din Chios, găsită în aceeaşi groapă, în a doua jumătate a sec.IV î.e.n. şi

www.mnir.ro

prima parte a sec. al III-lea î.e.n. Datarea noastră constituie un bun reper cronologic şi pentru vasul de la Pietroşani. Alt exemplar de acelaşi tip se cunoaşte în necropola de la Brăiliţa[4]. Acest tip de recipiente derivă din cele de tip IV/A-B de la Ferigele[5] din a doua jumătate a sec. al VII-lea şi sec. al VI-lea î.e.n. Vasele de la Pietroşani, Zimnicea, Brăiliţa şi Orbeasca de Sus demonstrează continuarea vaselor de tip Ferigele IV/A-B pînă în sec. al III-lea î.e.n., dar vasele menţionate aparţin aspectului cultural geto-dacic de tip Canlia, care este deosebit prin unele forme ceramice, ca şi prin unele detalii tipologice de ceramică Ferigele. Prin urmare vasele de tipul celor de la Pietroşani aparţin aspectului Canlia şi circulaţia lor în afara ariei Ferigele se explică prin faptul că atît aspectul Ferigele, cît şi aspectul Canlia aparţin geto-dacilor. Acest tip de vas aparţine variantei I/f a recipientelor bitronconice din cultura materială a geto-dacilor timpurii din sec.VI-III î.e.n.[6].

La circa 2 km vest de sat, pe terasa înaltă a Dunării, a fost găsită o aşezare, de la suprafaţa căreia au fost culese mai multe fragmente ceramice, care permit încadrarea ei crenologică şi culturală. Ceramica de uz comun este reprezentată prin cîteva fragmente de vase ornamentate cu impresiuni adîncite, similare celor de la Insula Banului[7] şi prin fragmente ale unor vase ornamentate cu alveole (fig.2/4). Ceramica fină este reprezentată de un fragment dintr-o căniţă lucrată din pastă neagră, cu luciu metalic la exterior. Căniţa a avut un mîner supraînălţat, rupt din vechime şi este decorată cu două linii paralele obţinute prin imprimarea unui obiect zimţat (fig.2/2). Alt fragment lucrat din pastă brun-cărămizie este decorat cu un ornament constînd din cercuri concentrice imprimate şi două registre ornamentale încadrate între liniile incizate, care se unesc formînd triunghiuri (fig.2/3). În aceeaşi categorie se încadrează şi o cană găsită anterior. Cana are o toartă supraînălţată şi este ornamentată pe linia de demarcaţie între corp şi gît printr-o linie obţinută prin imprimarea aşa-numitului "torques". Cana este lucrată dintr-o pastă brună cu nuanţe negre, lustruită la exterior (fig.1/2). Pentru încadrarea cronologică şi culturală a materialului ceramic din această aşezare este important fragmentul cu ornament constînd din cercuri concentrice. Acesta are analogii în Dobrogea la Babadag[8], în sudul Moldovei la Stoicani[9], Brăiliţa[10] şi în materialele din Insula Banului[11], Pşenicevo, Meri şi Căţelu Nou[12]. Ornamentul incizat de pe acelaşi fragment îşi găseşte analogii mai mult în ceramica hallstattiană timpurie, de tip Insula Banului, decît în cea de tip Babadag, ceea ce indică faptul că aşezarea de la Pietroşani ar putea aparţine Hallstattului timpuriu de tip Insula Banului.

Totuşi fragmentul ornamentat cu unghiuri incizate (fig.2/3) este specific fazei Babadag I de la Babadag[13] şi Troia, în nivelul VII/b_2 datat de autorii săpăturii în perioada 1190-1100 î.e.n.[14]. Pornind de la această datare D.P.Dimitrov a datat ceramica de tip Pşenicevo din Bulgaria ca cea de la Babadag în sec.XIII-XII î.e.n.[15]. Anterior faza Babadag I fusese datată în Hallstatt A_2 (sec. al XI-lea î.e.n.), iar Babadag II în Ha B_1-B_2. Alţi autori au datat faza Babadag I în Ha A_1, iar faza Babadag II în Ha A_2 (sec. al XI-lea)[16].

www.mnir.ro

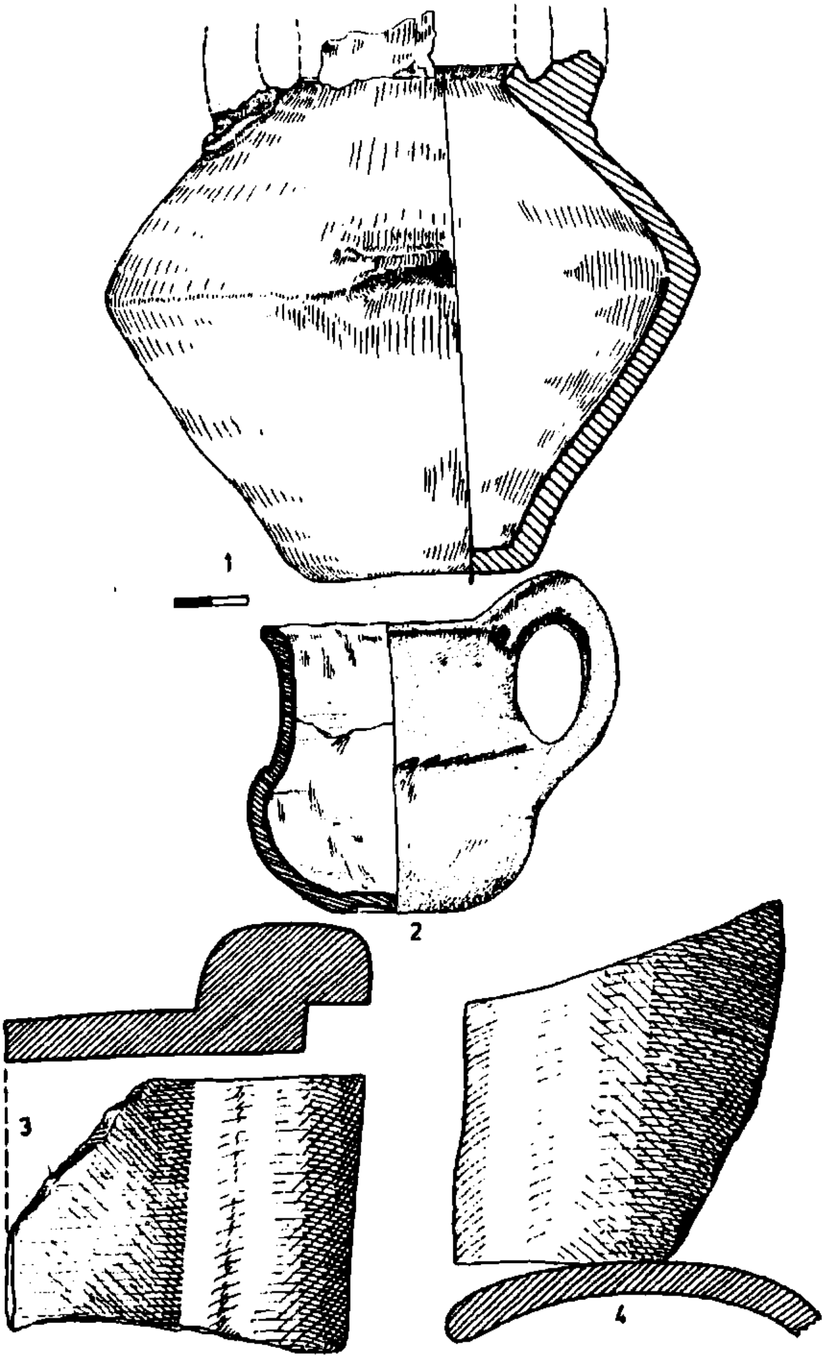

Fig.1.- Pietroşani : 1, urnă din sec. IV-III î.e.n.; 2, cană hallstattiană; 3-4, ţigle romane din sec. II-III e.n.

www.mnir.ro

N.Sanders, reanalizînd datarea nivelului Troia VII/b_1, arată că acesta datează pe la 1115 î.e.n., iar Troia VII/b_2 datează din sec. al XI-lea î.e.n.[17]. Problema este discutată şi de B.Hänsel, care datează totuşi faza Babadag I în Ha A_2 (sec. al XI-lea î.e.n.), deşi autorul sesizează faptul că există un decalaj de 100 de ani[18].

Chiar dacă nivelul Troia VII/b_2 datează din sec. al XI-lea î.e.n., această datare constituia şi un terminus ante quem pentru ceramica de tip Babadag I - Pşenicevo. Altfel spus, elementele Babadag I din nivelul Troia VII/b2 erau pe deplin formate în sec. al XI-lea, şi prin urmare faza Babadag I trebuie datată în Ha A_1, dacă nu chiar în sec. al XIII-lea î.e.n., aşa cum a arătat D.P.Dimitrov. B.Hänsel a arătat că nivelul Troia VII/b_2 conţine şi ceramică de tip Coslogeni, dar aceasta nu împietează cu nimic datarea fazei Babadag I. Prezenţa elementelor Coslogeni aici se poate datora unei situaţii stratigrafice confuze, dar ele pot demonstra şi persistenţa în anumite zone a culturii Coslogeni împreună cu elementele culturii Babadag-Pşenicevo. Oricum cultura Babadag-Pşenicevo era formată în sec. al XII-lea î.e.n.

De aceea socotesc că locuirea hallstattiană de la Pietroşani trebuie datată în Ha A_1-A_2, ca şi tumulul de la Meri, pe care l-am datat în aceeaşi perioadă, dar acesta este format pe baza culturii Gîrla Mare, după cum indică vasele de tip solniţă şi cuptor, ca şi ornamentale constînd din cercuri concentrice imprimate. De aceea fără o săpătură mai mare la Pietroşani nu putem atribui aşezarea de aici cu certitudine grupului Babadag sau grupului Insula Banului. Trebuie să remarcăm că ornamentul format din cercuri concentrice, care la origină aparţine culturii Gîrla Mare, este preluat şi de grupul Insula Banului-Meri, dar şi de grupul Babadag, în cadrul unui fenomen de sinteză care se impune a fi clarificat.

Aşezarea hallstattiană este suprapusă de o locuire aparţinînd culturii Dridu, cu ceramică specifică (fig.2/6-10)[19], după cum o dovedeşte o secţiune practicată aici.

La circa 200 m de aşezarea hallstattiană au fost găsite cîteva ţigle romane (fig.1/3-4) şi fragmente de ţigle cu ştampila Leg(io) I Ital(ica), (fig.2/11-13), care din 69 e.n. este adusă în Moesia cu sediul în Novae[20]. Şi anterior au fost găsite aici ţigle cu ştampila Legio I Italica[21]. Pe teritoriul comunei Pietroşani se indică prezenţa unui castru roman[22]. Trebuie precizat că în acest punct noi nu am putut localiza castrul cu fortificaţia sa, a cărui ridicare topografică a fost făcută de Pamfil Polonic[23], deşi există materialele romane menţionate, la care se adaugă un fragment din fundul unui vas roman cu o ştampilă (fig.2/14). Este greu de crezut că fortificaţia a fost distrusă în întregime de lucrările agricole. Ţigle cu ştampila Legio I Italica au fost găsite şi în castrul de la Drajna de Sus, datat în timpul lui Traian[24]. După 167-168 e.n. unităţi ale Legio I Italica apără nordul Dunării[25]. Pe teritoriul comunei Pietroşani au fost descoperite şi monede romane imperiale, una de la Filip Arabul (244-249) şi alta de la Valerian tatăl (253-259)[26]. Nu ştim în ce măsură aceste monede pot constitui documente demne de luat în seamă la stabilirea cronologiei urmelor romane de la Pietroşani.

www.mnir.ro

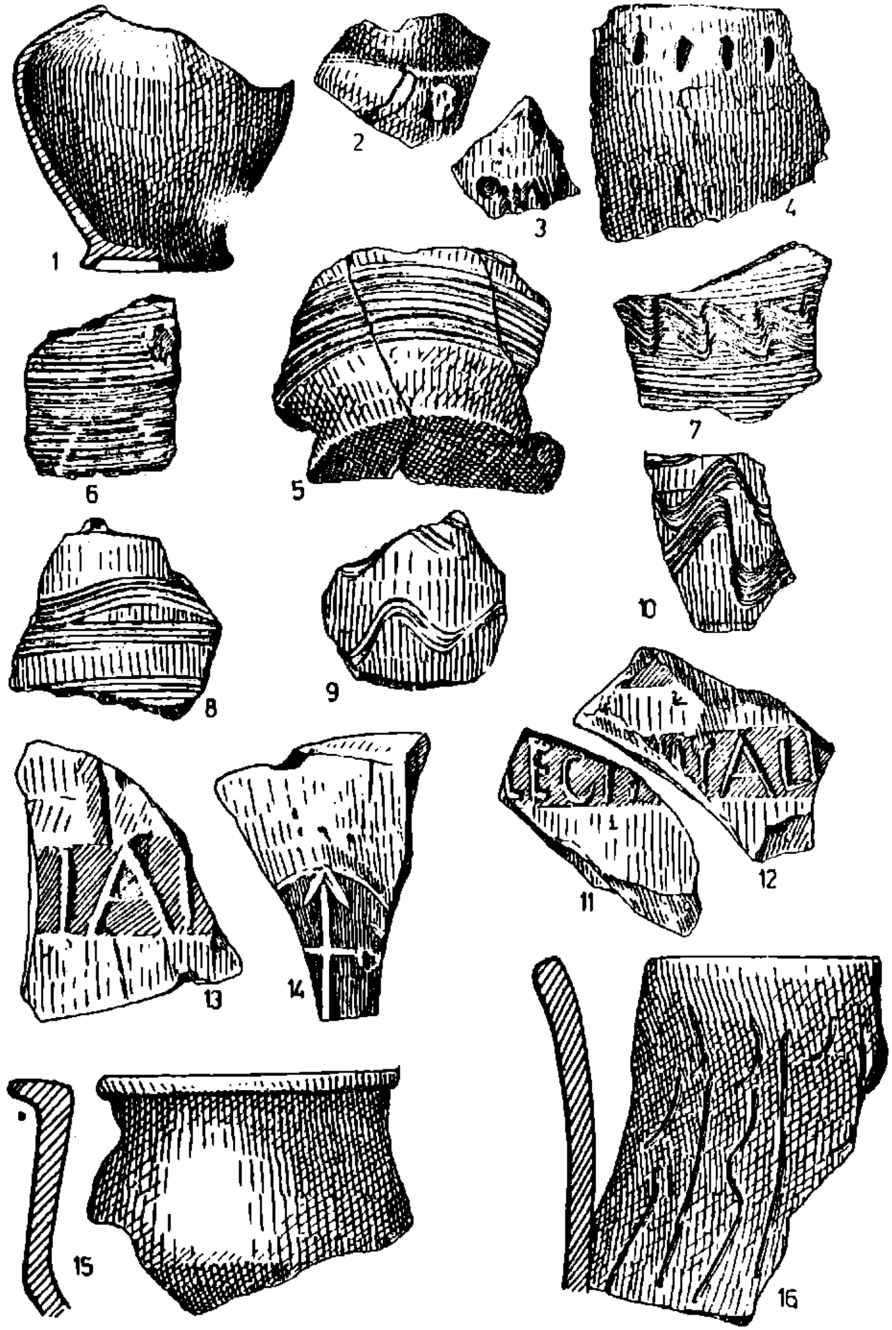

Fig.2.- Pietroşani: 2-4, ceramică hallstattiană; 1,16, ceramică geto-dacică din sec.I î.e.n.-I e.n.; 11-14, ţigle romane cu ştampilă şi fragment ceramic roman; 15, crater lucrat cu roata (sec.IV-III î.e.n.); 5-10, fragmente ceramice aparţinînd culturii Dridu.

www.mnir.ro

Tot în acest loc a fost cercetat un bordei distrus de un incendiu violent. Bordeiul a avut fundul lutuit în mai multe rînduri. În umplutura sa, formată din multă cenuşă şi pămînt ars, a fost găsită ceramica geto-dacică lucrată cu mîna, reprezentată de fragmente din vase borcan, ceramică cenuşie lucrată la roată şi o greutate de plasă (fig.2/16). Deasupra umpluturii bordeiului (fig.3) s-a depus un strat de pămînt brun negru în care s-a găsit unul din fragmentele de ţiglă romană cu ştampilă (fig.2/22). De la suprafaţa aşezării provine un fragment de vas borcan lucrat cu mîna. Locuirea getică din această aşezare se poate data în sec. I î.e.n. -I e.n. Pentru aceeaşi datare ar putea constitui o indicaţie şi denarul roman republican de la M. Porcius Laeca[27].

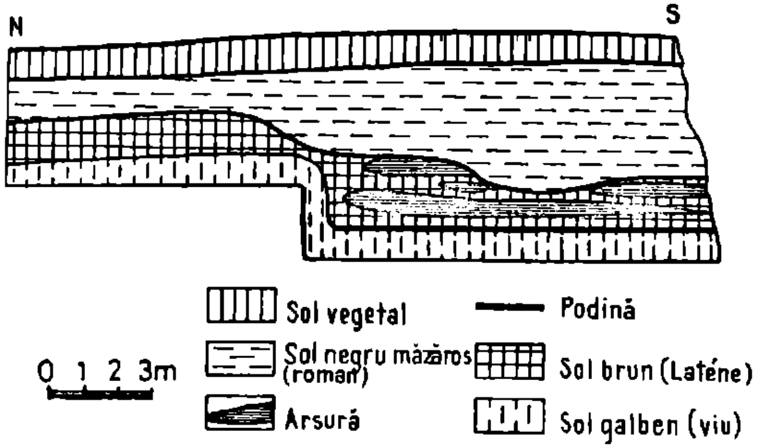

Fig.3.- Pietroşani. Profilul bordeiului geto-dacic din sec.I î.e.n.-I e.n.

Într-o secţiune săpată tot în curtea C.A.P.-ului din Pietroşani au fost găsite cinci morminte de înhumaţie, orientate vest-est, cu mîinile pe piept. Patru morminte erau de copii şi unul de adult. În două morminte de copii au fost găsite monede perforate lîngă falangele mîinii drepte. Prima monedă este un dinar de argint bătut pentru Ungaria de împăratul Rudolf al II-lea (1576-1612), iar cea de a doua era tăiată în două şi nu a putut fi determinată[28]. Toate acestea indică prezenţa unei necropole feudale care datează de la începutul şi prima jumătate a sec. al XVII-lea. De altfel aceasta nu este singura necropolă feudală de la Pietroşani întrucît descoperirea unor morminte izolate ne indică existenţa a încă două necropole. Cea mai veche menţiune documentară a satului Pietroşani o găsim într-un document din 1569[29] şi credem că necropolele semnalate reprezintă etape din evoluţia istorică a satului.

În partea de sud a satului a fost descoperit un tezaur de monede otomane, din care au intrat în colecţia Muzeului din Alexandria un număr de 150 de monede[30]. Monedele din acest tezaur datează din sec. al XVIII-lea şi din prima jumătate a sec. al XIX-lea[31]. Cea mai veche monedă din tezaur este de la sultanul Ahmed al II-lea (1703-1730), iar cea mai nouă

www.mnir.ro

- pînă la 1830 - de la sultanul Mahmud al II-lea. Aproximativ 40 de monede nu au putut fi identificate datorită slabei conservări. Cele mai numeroase dintre monedele sultanilor identificaţi aparţin lui Abdul Hamid (1773-1789), Selim al III-lea (1789-1807) şi Mahmud al II-lea. Monedele au fost bătute la Istambul şi Cairo. Un număr de 8 monede au fost bătute în anul 1831 (Mahmud al II-lea), iar alte 10 din perioada 1808-1839 a aceleiaşi domnii. Data îngropării tezaurului este ulterioară anului 1839.

NOTE

1 Cu ocazia acestor lucrări necropola a fost distrusă în întregime. Au fost săpate două secţiuni paralele de 20 x 1 m în curtea C.A.P.-ului şi o secţiune de 30 x 1 m în zona plantată cu vie.

2 I.H.CRIŞAN, Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania, Edit. Stiinţifică, Bucureşti, 1969, p.134 şi urm., fig.59/6.

3 Ibidem, p.134, pl.55/5.

4 N.HARŢUCHE şi A.ANASTASIU, Brăiliţa, 1968, p.33, pl.62/I, mormîntul nr.7.

5 A.VULPE, Necropola hallstattiană de la Ferigele, Bucureşti, 1967, p.50, pl.X; A.VULPE, E.POPESCU, "Dacia", XVI, p.83,fig.10/9 şi 12/4.

6 E.MOSCALU, Contribuţii la studiul formării culturii traco-geto-dacice. Ceramica din secolele VI-III î.e.n., în mss.

7 S.MORINTZ şi P.ROMAN, SCIV, 20, 1969, 3, fig.20/2,4,7.

8 S .MORINTZ, "Dacia", N.S., 8, 1964, p.106, fig.5/1 şi 7/2,5,7, 10.

9 M.PETRESCU-DÎMBOVITA, Materiale, I, 1953, fig.62/6.

10 N.A.HARTUCHE şi F.ANASTASIU, op.cit., p.27 şi pl.59.

11 S.MORINTZ şi P.ROMAN, op.cit., p.411, fig.8/17; 9/11; 10/7; 13/1; 15/15; 7/12; 18/2.

12 P.DETEV, Apulum, VII/I, 1968, fig.28; M.ČICIČOVA, în Symposium zur Problemen der jungeren Hallstattzeit, Bratislava, 1974; D.P.DIMITROV, "Arheologia", Sofia, 1968, 4, p.10, fig.4; E.MOSCALU, Thraco-Dacica, Bucureşti, 1976, p.81, fig.4/1-2;V.LEAHU Cercetări arheologice în Bucureşti, II, Bucureşti, 1963, p.53, fig. 33/4.

13 S.MORINTZ, Peuce, II, 1971, p.21, fig.1.

14 C.W.BLEGEN, C.G.BUTLER, J.L.CASKEY, M.RAWON, Troy, IV/2, pl.288/311; pl.282/6-8,14; pl.285/7; C.W.BLEGEN, Troy, 1963, datează nivelul Troia $VIIb_2$ între 1190-1100 î.e.n., datare care este reluată şi în alte lucrări, cf.L'art au pays de Hittites,Paris, 1966, tabel cronologic; J.ZAFIROPULO, Histoire de la Grèce à l'âge de Bronze, Paris, 1964, p.71, datează Troia VIIb între 1240-1100 î.e.n.

15 D.P.DIMITROV, loc.cit.

www.mnir.ro

16 S.MORINTZ, "Dacia", VIII, 1964, p.117; D.BERCIU, Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre, Bucureşti, 1966, p.219 şi urm., fig. 20; idem, Romania before Burebista, Londra, 1966, tabel cronologic; idem, Neue Forschungsergebnisse zur Vorgeschichte Rumäniens, Bonn, 1966, p.45 şi urm., fig.14.
17 N.SANDERS, în The European Community in Later Prehistory, Studies in honour of C.F.C. Hawkes, 1971, p.8 şi 22.
18 B.HÄNSEL, Thracica, III, Saerdicae, 1974, p.90 şi tabel cronologic.
19 E.ZAHARIA, Săpăturile de la Dridu, Bucureşti, 1967, passim.
20 B.FILOW, Die Legionen der Provinz Moesia, Leipzig, 1909, p.27; D.P.DIMITROV, M.ČIČIKOVA, B.SULTOV, A.DIMITROVA, "Izvestija", Sofia, 28, 1965, p.47; ST.PARNICKY-PUDELKO, ST.KOLKUVNA, M.NOVICKA, B.RUTKOVSKI, "Izvestija", Sofia, 19, 1966, p.93-96, fig.15; K.MAJEVSKI, ST.PARNICKY-PUDELKO, L. PRESS, ST.KOLKUVNA, A.TRYNKOVSKI, "Izvestija", Sofia, 30, 1967, p.74; K.MAJEVSKI, "Latomus", 28, 1969, 2, p.479-484.
21 D.TUDOR, Oltenia romană, ed. a III-a, Bucureşti, 1968, p.341.
22 Ibidem, p.297.
23 Ibidem, fig.76/3.
24 GH.ŞTEFAN, "Dacia", 11-12, 1945-1947, p.123 şi fig.5.
25 N.GOSTAR, "Latomus", 26, 1967, 4, p.991 şi urm.; EMILIA DORUŢIU-BOILĂ, SCIV, 23, 1972, 1, p.47.
26 Determinarea a fost făcută de prof.Bucur Mitrea.
27 Determinarea a fost făcută de prof.Bucur Mitrea, Grueber, Roma, 1023, 124-103 î.e.n., AR, 3,67 g, 0,018 mm. Denarul a fost descoperit în vestul comunei, de Petre Tonca Mocanu, în curtea sa, la falangele unui schelet, împreună cu o monedă turcească din sec. al XVI-lea (1,72 g; 0,012 mm).
28 Determinarea a fost făcută de Octavian Iliescu.
29 Documente privind istoria României, B. Ţara Românească, veac.XVI, III, Bucureşti, 1952, p.336, nr.387.
30 Tezaurul a fost găsit în februarie 1968 de Niţă Gheorghe în curtea casei sale.
31 Determinarea a fost făcută de E.Isăcescu.

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES À PIETROŞANI, DÉP. DE TELEORMAN

Résumé

On a récupéré à Pietroşani un vase (fig.1/1) et un fragment de cratère (fig. 2/15) qui proviennent d'une nécropole thraco-gétique datant des IVe-IIIe siècles av.n.è. On a également découvert un établissement qui, d'après sa céramique (fig.2/2-4), peut être daté dans le Hallstatt ancien du type Insula Banului. L'établissement

www.mnir.ro

hallstattien est surmonté d'un établissement Dridu (fig.3 /5-10) des Xe-XIe siècles. Toujours à Pietroşani on a découvert des vestiges romains, représentés par des tuiles estampillées au sigle de la Ière Légion Italica (fig.1/3-4;2/11-14 et qui peuvent être mis en liaison avec le camp romain signalé en ce lieu. Les vestiges romains recouvrent un habitat gétique détruit par un incendie (fig.3). Enfin sur le territoire de la même commune on a découvert une nécropole féodale datant de la première moitié du XVIIe siècle et un trésor monétaire ottoman, formé de 150 monnaies émises sous Ahmed II (1703-1730), Abdul Hamid (1773-1789), Selim III (1789-1807) et Mahmud II (1808-1839).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig.1.- Pietroşani: 1 urne des IVe-IIIe siècles av.n.è; 2, broc hallstattien; 3-4 tuiles romaines des IIe-IIIe siècles n.è.

Fig.2.- Pietroşani: 2-4 céramique hallstattienne; 1,16 céramique géto-dace des Ier siècle av.n.è -Ier siècle n.è; 11-14 tuiles romaines estampillées et fragment céramique romain; 15 cratère travaillé au tour (IIe-IIIe siècles av.n.è.) ; 5-10 fragments céramiques appartenant à la culture Dridu.

Fig.3.- Pietroşani: profil de la hutte géto-dace des Ier siècle n.è.

www.mnir.ro

SONDAJE ŞI CERCETĂRI DE SUPRAFAŢĂ

de EMIL MOSCALU

I. Grădiştea-Călăraşi (jud. Ialomiţa. Punctul "Grădiştea" se află la circa 4 km de oraşul Călăraşi, pe partea stîngă a braţului Borcea[1]. Descoperirea succesivă a unui mormînt de incineraţie getic[2] şi apoi a încă două[3], a determinat efectuarea în anul 1968 a unor sondaje în vederea cercetării necropolei indicate de mormintele descoperite.

La circa 300 m spre est de ferma nr. 3 s-a făcut o secţiune în marginea "Grădiştei", cu dimensiunile de 31 x 2,5o m. Aici pămîntul viu apare la 0,40 - 0,50 m adîncime. In marginea Grădiştei au fost găsite resturile unui singur mormînt de incineraţie distrus, constînd din fragmentele unei urne lucrate cu mîna de tip IX/C [4] (fig. 2/2), lîngă care se aflau cîteva fragmente de oase calcinate. Astfel numărul mormintelor descoperite aici se ridică la patru. In direcţia aceleiaşi secţiuni, dincolo de drumul de pe marginea "Grădiştei" s-a mai făcut o secţiune cu dimensiunile de 20 x 2m orientată E-V, în care de asemenea nu s-a mai descoperit nici un mormînt şi nici alte materiale arheologice.

In curtea fermei nr. 3 au fost săpate încă două secţiuni, totalizînd o suprafaţă de 90 m^2. Acestea au arătat că în punctul respectiv se află şi aşezarea, fiind unul din puţinele cazuri în care pentru o necropolă din această perioadă se cunoaşte şi aşezarea corespunzătoare[5]. Pămîntul viu apare la adîncimea de o,4o -o,45 m. In timpul locuirii getice s-a format un singur nivel, cu o grosime de o,2o - o,25 m, suprapus de solul vegetal. In partea superioară a pămîntului viu au fost găsite cîteva lame de silex şi un toporaş de piatră perferat, care indică o locuire neolitică sporadică, răscolită de locuirea getică (fig. 5/2 , 6-7). Aceleiaşi epoci îi aparţin probabil şi două nuclee de silex gălbui şi percutoarele din piatră. Nu am descoperit fragmente ceramice pentru a putea preciza cărei culturi i- au aparţinut, probabil că este cultura Boian.

Din nivelul de locuire getic au fost săpate doar două gropi menajere. Groapa nr. 1 ara adîncimea de 1,o7 şi diametrul de 1,2o m, iar groapa nr. 2 adîncimea de 1,oo m şi diametrul de 1,45 m. Nu s-a descoperit nici o locuinţă de suprafaţă sau bordei. In general materialele arheologice descoperite sînt destul de puţine ceea ce se poate explica prin caracterul răspîndit al aşezării, locuită într-o singură etapă.

Ceramica descoperită în nivelul getic se împarte în două categorii, ceramica autohtonă getică şi ceramica de import. Ceramica locală este reprezentată de vase şi fragmente de vase lucrate cu roata. Ceramica lucrată cu mîna este reprezentată de vase în formă de clopot, ornamentate cu brîuri alveolare, uneori întrerupte de proeminenţe cu butoni mici plaţi

www.mnir.ro

sau apucători plate (fig.1/7-10 şi fig.1/2)de obicei din pastă brun -cărămizie. Tot în această categorie se încadrează şi o strachină din pastă brună,avînd marginea uşor răsfrîntă şi fundul plat (fig.2/1), cu analogii la Canlia[6] şi un fragment din alta (fig.1/5), cu un profil diferit. S-au găsit şi două fragmente lucrate cu mîna,avînd toarte semicirculare, cu secţiunea rotundă,din pastă brună,provenind de la două vase diferite (fig.1/1 -2). Unul din fragmente a aparţinut probabil unei căni(fig.1/1).

Ceramica lucrată cu mîna din aşozarea de la "Grădiştea"-Călăraşi are analogii cu vasele folosite ca urnă în necropolă. Aici sînt însă folosite ca urnă,mai frecvent,vasele clopot cu patru mînere plate[7],în timp ce vase ornamentate cu brîuri alveolare sînt rare. Nu putem însă afirma că drept urnă au fost folosite numai anumite tipuri de vase, dat fiind numărul redus de morminte descoperite.

Ceramica lucrată cu roata este mai redusă cantitativ decît cea lucrată cu mîna. Au fost găsite: două fragmente de străchini din pastă cenuşie deschisă,cu nuanţe mai închise la exterior,avînd o şănţuire pe partea exterioară a marginii (fig.1/4 şi fig.2/4), unul aparţinînd probabil unei căni şi altul fiind ornamentat prin lustruire.

Ceramica de import este reprezentată de mai multe fragmente de torţi şi funduri de amforă,cele mai multe thasiene. In necropolă o amforă a fost folosită ca urnă[8], situaţie constatată şi în necropola de la Bugeac Ostrov[9], Canlia, Enisala[10], Murighiol[11]. Utilizarea amforelor ca urnă de către traco-geţi indică faptul că ceramica de import a fost integrată în cultura materială a acestora şi mai mult,în ritualul funerar,domeniu atît de conservator la popoarele antice. Urna-amforă nu indică în nici un caz prezenţa în aceste necropole a unui etnic diferit,ci tot cel autohton.

Mai menţionez o greutate de plasă din pastă cărămizie (fig.1/6),o fusaiolă lucrată dintr-un fragment de amforă,o fusaiolă bitronconică(fig. 2/12) şi un tipar din calcar dobrogean pentru turnarea podoabelor (fig.1/3). Un tipar analog cu cel de la "Grădiştea" Călăraşi,pentru turnarea unor piese de podoabă conice canelate,provine de la Histria şi datează din epoca elenistică[12].

Tiparul de la „Grădiştea" Călăraşi indică existenţa unei activităţi meşteşugăreşti de prelucrare a metalelor,în acest caz de confecţionare a podoabelor,şi la populaţia autohtonă. Pe baza amforei descoperite anterior,necropola a fost datată în a doua jumătate a sec.al IV-lea î.e.n., datare pe care o adoptăm şi pentru aşezarea de pe "Grădişte"[13].

Materialele din necropola şi aşezarea de la "Grădiştea" Călăraşi aparţin aspectului cultural pe care socotesc că trebuie să-l denumim de tip Canlia,întrucît necropola de la Canlia(jud. Constanţa) prin ceramica din cele 78 de morminte getice de incineraţie defineşte foarte bine acest aspect cultural. Anterior am denumit acelaşi aspect Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II[14]. Am dat această denumire aspectului cultural în discuţie din dorinţa de a defini cît mai bine conţinutul cultural al acestui aspect dîndu-i numele celor mai tipice staţiuni,care prin poziţia lor geografică să marcheze totodată şi aria sa de răspîndire. Trebuie să constat însă acum că denumirea de Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II are unele dezavantaje care o fac improprie.

www.mnir.ro

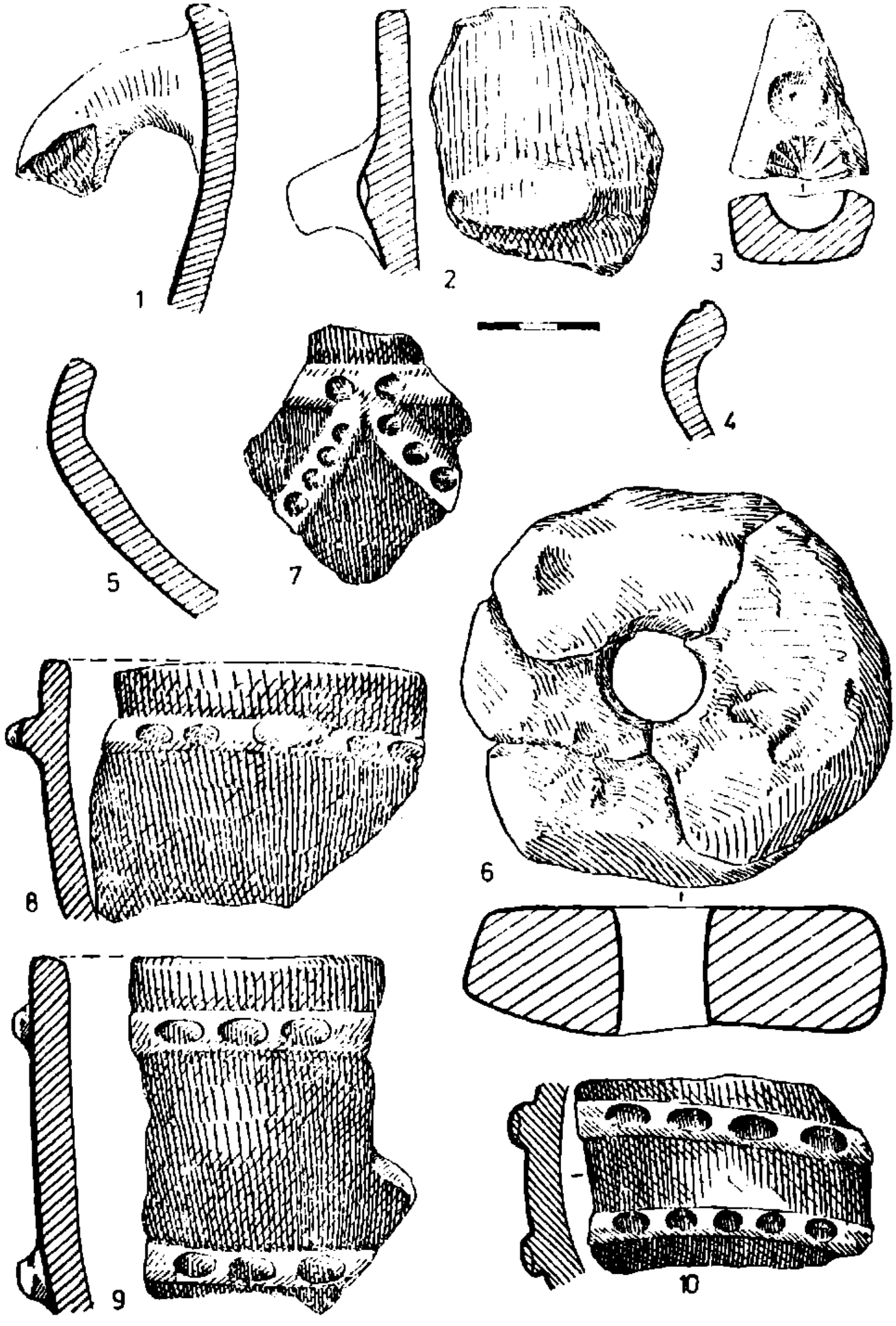

Fig.1.- Grădiştea-Călăraşi: 1,2,5 fragmente ceramice lucrate cu mîna; 3 tipar din calcar pentru obiecte de podoabă; 4 fragment de strachină lucrată la roată; 6 greutate de plasă; 7-10 fragmente ceramice getice lucrate cu mîna.

www.mnir.ro

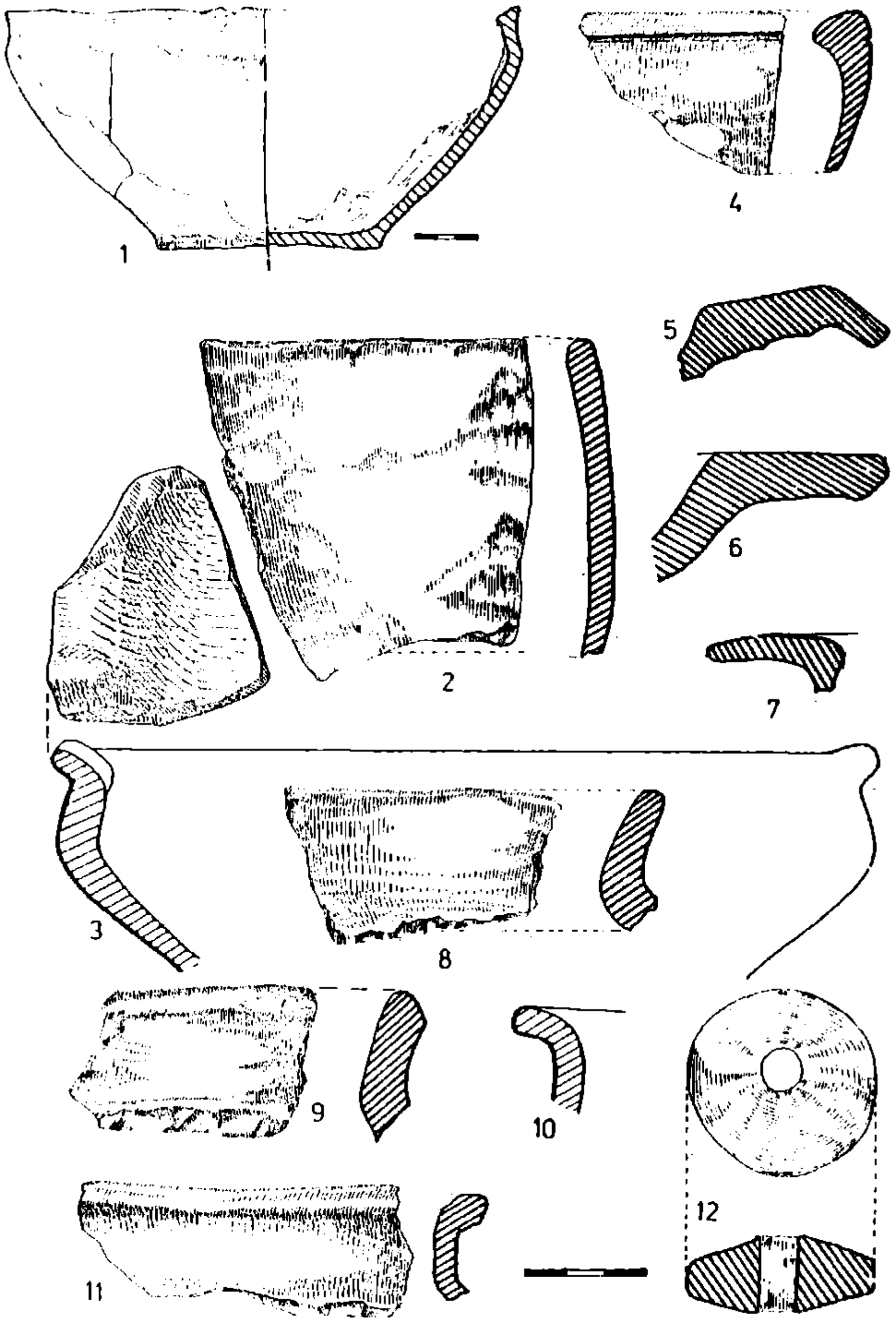

Fig.2.-Grădiştea-Călăraşi! 1-2 strachină şi fragment de urnă lucrate cu mîna; 3 Roseţi, fragment ceramic geto-dacic (sec. III-II î.e.n.); 5-6 fragmente de fructieră lucrate la roată; 4 fragment de strachină lucrată cu roata; 7-8 fragmente ceramice din pastă cenuşie lucrată la roată; 9 fragment getic lucrat cu mîna; 1o-11 fragmente de vase aparţinînd culturii Dridu; 12 fusaiolă getică.

www.mnir.ro

In primul rînd necropola getică de la Ravna faza I conține materiale tipice pentru aspectul Dobrina I, și numai ceramica din faza Ravna II este tipică pentru aspectul nostru. De asemenea, ultimele nivele din cetatea și necropola getică de la Zimnicea conțin ceramică, care face tranziția între cele două mari aspecte ale Latène-ului geto-dacic, aspectul Canlia și aspectul cultural Sarmisegetuza - Popești-Bîtca -Doamnei. Ultimul se caracterizează prin apariția cățuii, a vasului borcan și a fructierei.

In al doilea rînd, cele trei localități cu materiale geto-dacice, cu care am denumit inițial aspectul cultural Canlia, nu pot sugera întreaga arie de răspîndire ocupată în realitate de purtătorii ei, pentrucă dacă dorim ca această arie să fie marcată prin stațiuni care să intre în componența numelui său, mai multe zone care în realitate îi aparțin vor rămîne în afara ariei sale. Astfel aspectul cultural Canlia cuprinde în sec. V-III î.e.n. zonele extracarpatice ale României, zonele nord - balcanice marcate de necropolele de la Pavlicheni, Ravna II, Branicevo, Drumevo, Kiulevcia, Omarcevo, Ovciarovo, Canlia, Bugeac, Adamclisi, Enisala, Slobozia, Vaslui, Mărgineni, Hansca, Palanca-Tudorovo și cetățile de la Cotnari, Butuceni, Saharna, Vihvatinți etc. Dar aspectul cultural Canlia cuprinde în sec. IV-III î.e.n. și Transilvania, după cum indică necropolele daco-celtice de la Fîntînele II, Apahida și Ciumești. În Transilvania aspectul cultural Canlia succede aspectului cultural Ciumbrud, începînd foarte probabil de la mijlocul sec. al V-lea î.e.n. Dar aspectul Canlia cuprinde în sec. V-III î.e.n. și zonele tracilor odrizi din sudul Balcanilor, după cum indică materialele de la Seuthopolis. Studiul ceramicii lucrate cu mîna specifice acestui aspect cultural permite constatarea că ea este absolut unitară în sec. V-III î.e.n. în spațiul indicat. Aspectul Canlia începe la Dunărea de Jos în a doua jumătate a sec. al VI-lea î.e.n., după cum indică datarea materialelor din faza Ravna II și din așezarea de la Alexandria. In acest fel pentru prima fază a Latène-ului geto-dacic ca și a celui tracic este specific aspectul Canlia și aspectul Ferigele, ultimul numai sub rezerva omologării datării sale în sec. IV-III î.e.n. Este de dorit ca această denumire să fie adoptată de întreaga cercetare argeologică în vederea uniformizării terminologiei aspectelor culturale din epoca Latène.

Perioada de tranziție dintre cele două faze principale ale Latène - ului geto-dacic, fazele I și II, respectiv dintre aspectul Canlia și aspectul Sarmizegetusa-Popești-Bîtca Doamnei se situează în perioada 250-150 î.e.n. și se caracterizează prin dispariția tipurilor ceramice specifice fazei I și apariția ceramicii specifice fazei a doua. Stațiunile care definesc faza de tranziție sînt: necropola daco-celtică de la Apahida, așezarea daco-bastarnă de la Lunca Ciurii, așezările și necropola geto-dacică de la Zimnicea, Schela Cladovei și Hăbășești. Materialele de la Apahida, Lunca Ciurii și Hăbășești au ceramică specifică aspectului cultural Canlia și datează dăinuirea acestuia în Moldova și Trnsilvania puțin pînă în prima jumătate a sec. al II-lea î.e.n. Ceramica de la Schela Cladovei este specifică aspectului cultural Sarmizegetusa-Popești-Bîtca Doamnei

www.mnir.ro

cu trei rînduri de valuri mici incizate. Gîtul este scurt, iar corpul este ornamentat cu un registru de striuri orizontale (fig. 4/2). Ornamentarea părţii superioare a marginei este identică cu cea întîlnită la Dridu[21]. La Păcuiul lui Soare oalele-borcan nu au marginea ornamntată în interior, ci numai castroanele din grupa a II-a[22]. Tot de la "Grădiştea"-Călăraşi provin mai multe fragmente ornamentate cu striuri orizontale (fig. 4/3, 8, 9), cu striuri orizontale întretăiate de striuri în val (fig. 4/6, 7) şi cu registre de striuri orizontale ce încadrează striuri în val (fig. 4/4).

De la Bugeac (jud. Constanţa), dintr-un punct situat la locul unde se află livada de caişi a C.A.P.-ului din localitate exista o altă aşezare prefeudală, din care am adunat mai multe fragmente ceramice (fig. 4/10-11) şi un fragment de vas smălţuit verde-măsliniu[23].

Din aşezarea neolitică de la "Grădiştea"-Călăraşi provin mai multe fragmente ceramice, majoritatea de la vase din specia fină cu culoare cărămizie brună sau brun-deschisă (fig. 4/13). Ornamentele constau din caneluri superficiale, excizia superficială formînd mai multe registre incrustate cu pastă albă (fig. 4/13), excizie largă combinată cu decorul în dinţi de lup (fig. 4/14, 16), motive spiralice excizate superficial. S-a mai descoperit un fragment de strecurătoare şi un fragment ornamentat cu barbotină. Materialele aparţin fazelor IV-V ale culturii Boian, cu analogii la Tangîru şi Ipoteşti[24]. In aceeaşi aşezare s-au mai descoperit lame de silex şi nuclee (fig. 5/3, 4). Nu am găsit şi alte materiale care să documenteze existenţa unor alte faze ale culturii Boian sau altei culturi neolitice. Este o aşezare care nu este un tell, deşi se prezintă sub forma unei ridicături, mult aplatizată de arături. La suprafaţa solului se află mai multe îngrămădiri de chirpici care marchează locuinţele. Se pare că aşezarea nu a fost apărată cu şanţ şi val.

Am mai efectuat un sondaj restrîns de 4 x 1 m în partea de est a "Grădiştei", în apropierea şoselei Călăraşi-Chiciu. La o adîncime de 1 m au fost găsite cîteva fragmente ceramice din pastă brun-neagră, avînd ca degresant scoică pisată, specifică culturii Cernavoda. In acest punct există o locuire sporadică, fără a fi un strat de cultură bine individualizat. Fragmentele ceramice de aici documentează existenţa unei locuiri, aparţinînd culturii Cernavoda, pe "Grădişte", dar cele cîteva fragmente ceramice sînt neornamentate şi nu au un profil întreg, ceea ce nu permite stabilirea fazei căreia îi aparţin din această cultură.

In acelaşi sondaj, la aceeaşi adîncime am găsit şi un topor de silex gălbui (fig. 5/1) cu secţiunea rectangulară, cu lama lustruită datorită utilizării. Aceste topoare sînt specifice culturii Gumelniţa[25], în timp ce în cultura Cucuteni nu ar fi cunoscute[26]. S-a dovedit însă că în cultura Cucuteni topoarele de silex sînt utilizate începînd din faza A-B[27]. Toporul de silex de la "Grădiştea" Călăraşi ar putea aparţine culturii Cernavoda, deşi pînă acum acest tip de topor nu mai apare în alte aşezări ale acestei culturi.

II. Roseţi (jud. Ialomiţa). In anul 1968 am făcut o perieghează la Roseţi. Aici pe malul Dunării se află în acelaşi punct mai multe aşezări şi necropole. Cea mai veche aşezare este geto-dacică şi datează din sec. III-II î.e.n. pe baza unei amfore din Heracleia Pontică. Din această perioadă

www.mnir.ro

datează un fragment de strachină din pastă brun-roşcată lucrată cu mîna. (fig.3/3). Tot aici există şi o necropolă de incineraţie din aceeaşi perioadă, întrucît s-a găsit şi un mormînt de incineraţie în urnă[28]. Aici au fost găsite de asemenea şi o necropolă din sec. XVI-XVIII. A doua aşezare datează din sec. al IV-lea e.n. pe baza unei fibule cu piciorul întors pe dedesubt şi a unei monede de la Constantius II (351-354) recuperate de V. Culică[29]. Acestei aşezări îi aparţine şi un capac roman lucrat la roată din pastă cărămizie, cu paiete de mica. El are butonul din partea superioară perforat. Se încadrează ca profil în categoria celor de tip 5 cu analogii la Sucidava[30], cu deosebirea că nu are marginea inferioară în formă de croşet (5/10).

III. Prundeni (jud. Vîlcea). In timpul parighezei efectuate, în 1968, de-a-lungul Oltului în zona hidrocentralelor am găsit un inel de argint într-un mormînt de înhumaţie feudal. Această necropolă a fost semnalată de C. Luican din Prundeni. Ea se află pe un teren în pantă din spatele satului, în zona teraselor cu vii. Aici am găsit partea superioară a unui mormînt dezvelit de torenţi. Dezvelind în întregime partea superioară a acestui schelet am găsit la un deget al mîinii drepte un inel de argint. Scheletul este orientat V-E. Inelul are o greutate de 8,15 gr. Corpul este ornamentat cu motive florale(fig.3), iar partea superioară cu palmete excizate[31]. Din punct de vedere tipologic inelul de la Prundeni este identic cu inelul de la Retevoieşti (jud. Argeş). Deosebirea dintre ele constă în aceea că ultimul are în partea superioară o inscripţie în slavonă: "acest inel aparţine lui Vlaicu mare logofăt" şi este datat în a doua jumătate a sec. al XV-lea[32]. Pe această bază putem data şi inelul de la Prundeni în sec. XV-XVI. Ambele inele sînt foarte probabil produsele aceluiaş atelier.

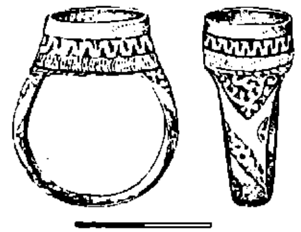

Fig.3.- Prundeni, inel de argint (sec.XV-XVI).

IV. Baraţi (com. Mărgineni jud. Bacău) Pe locul necropolei carpo-dacice din secolele II-III e.n., semnalată anterior prin descrierea unei urne de incineraţie[33], am mai găsit fragmente ceramice din aceeaşi perioadă, fără a se mai semnala şi alte urne. Public acum o strachină din pastă cenuşie fină, densă (fig.6/1), una din pastă roşie fină (fig.6/2), o fusaiolă din pastă cenuşie (fig.6/10) şi un mîner de la o cană sau amforă din pastă roşie cu vopsea roşie la exterior (fig.6/7). Cea mai apropiată aşezare carpică contemporană se află la circa 2 km spre sud de Măgura, aşezare în care s-a găsit recent şi un mare tezaur de monede imperiale romane[34].

V. Greaca (jud. Ilfov). In urma unei semnalări privind descoperirea în zonă a unor oseminte, am fost delegat în aprilie 1968 pentru a face cercetarea acestor descoperiri. Lîngă lacurile Măgura 7 şi 8, aflate pe so-

www.mnir.ro

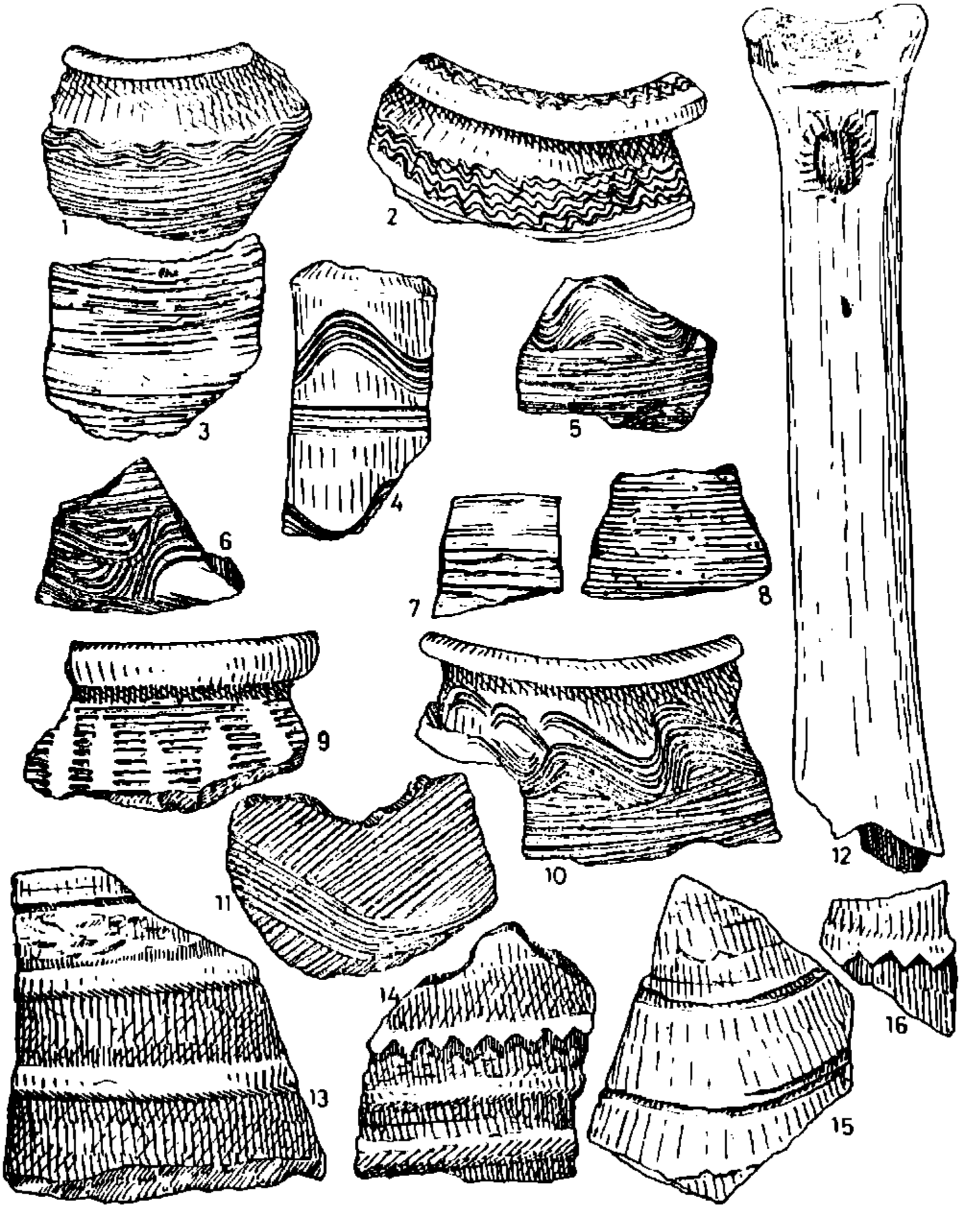

Fig.4.- 10-11, Bugeac, fragmente ceramice; 1-9 Grădiştea-Călăraşi fragmente ceramice de tip Dridu; 12 patină de os; 13-16 fragmente ceramice aparţinînd culturii Boian.

www.mnir.ro

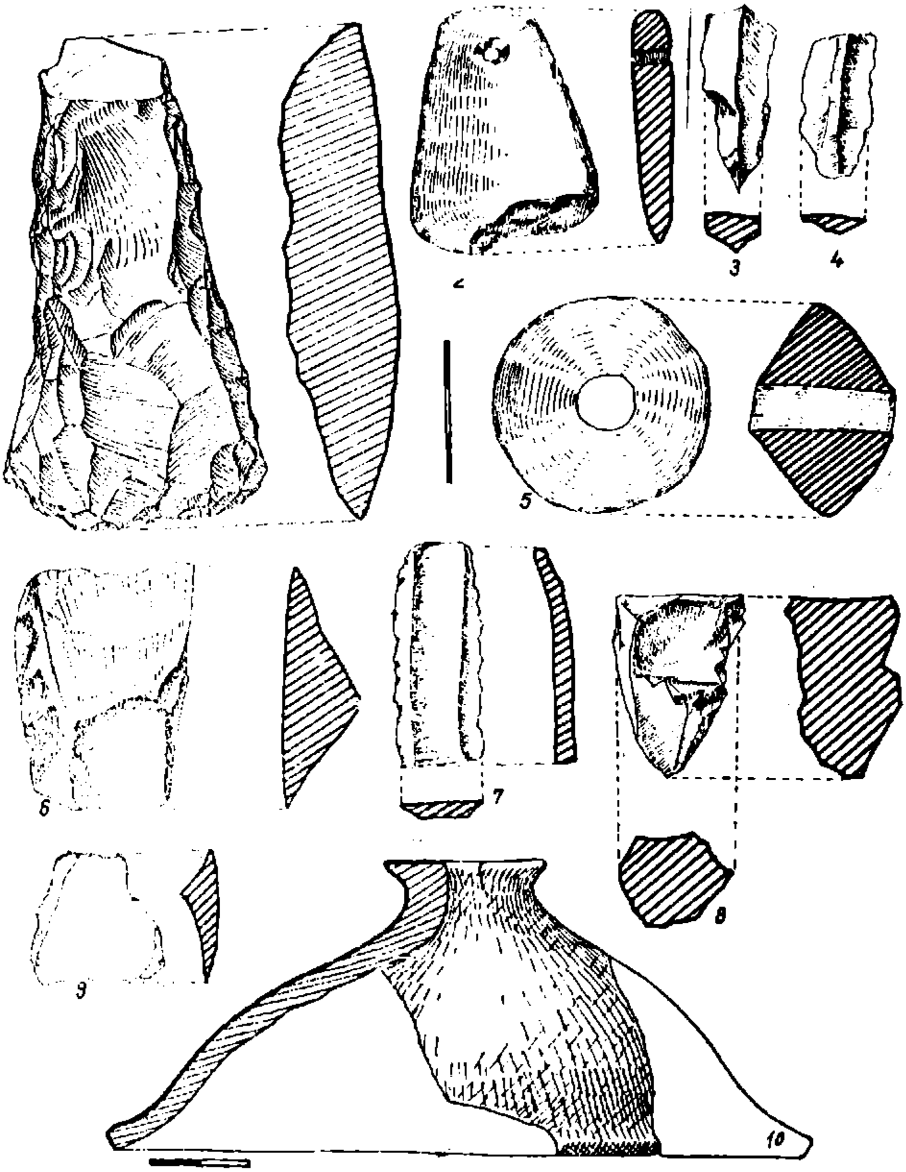

Fig.5.- Grădiştea-Călăraşi: 1 topor de silex; 2 toporaş din piatră şlefuită; 3-4,8,9 lame de silex şi nucleu din aşezarea Boian; 5 fusaiolă din aceeaşi aşezare; 6-7 răzuitor şi lamă de silex neolitice, din aşezarea getică; 10 Roseţi, capac din sec. III-IV e.n.

www.mnir.ro

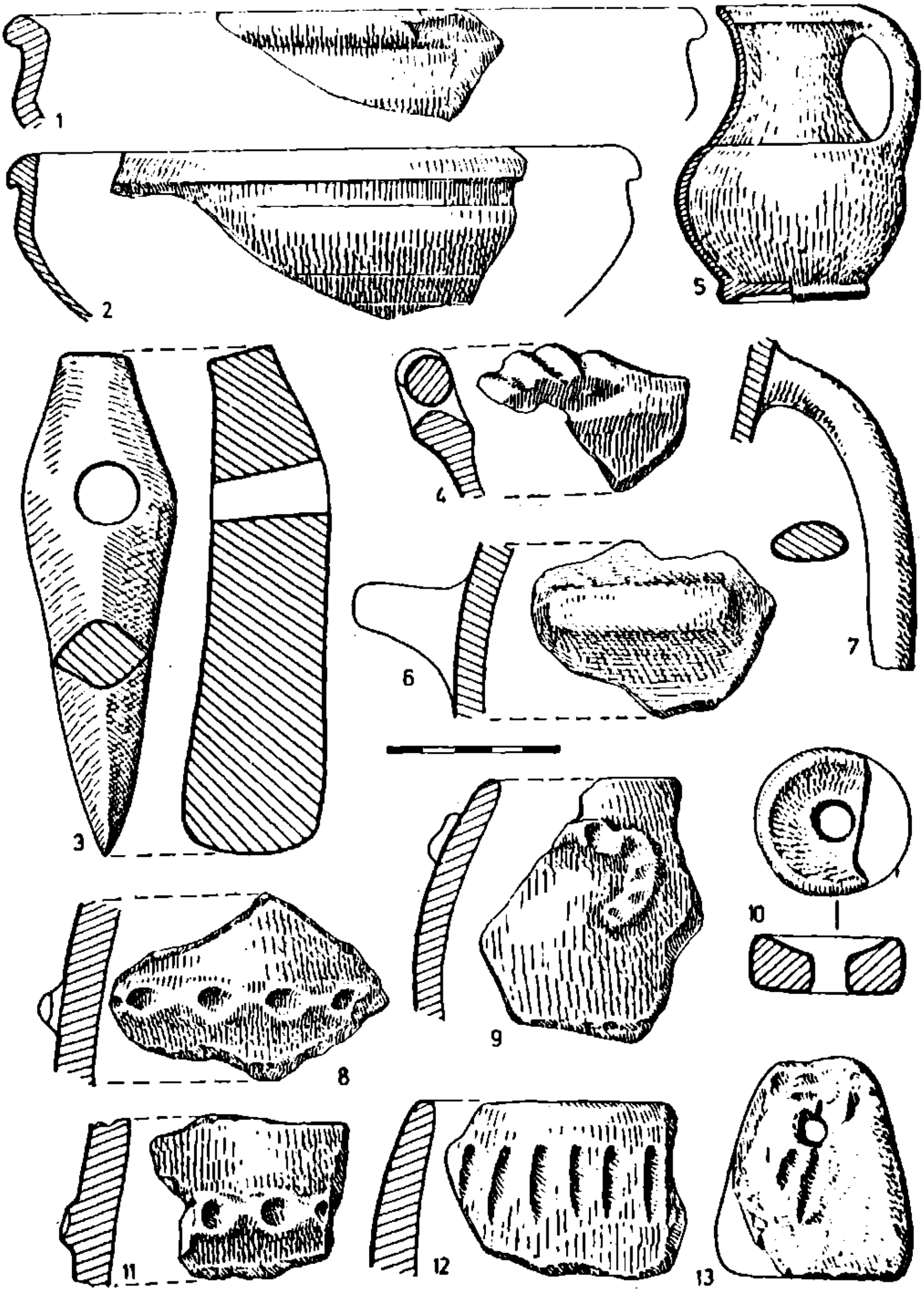

Fig.6.-1-2, 7,10, Barați, fragmente ceramice din sec.II-III e.n.; 5 Ulmu, cană cenușie geto-dacică (sec.I î.e.n.- I e.n.); 3 Căpîna, topor de piatră (cultura Coțofeni); 4,8,9,12 Perii- Broșteni, ceramică geto-dacică din sec.IV-III î.e.n.; 6 Greaca, fragment ceramic geto-dacic (sec.V-III î.e.n.); 11,13 Făurei, fragment ceramic și greutate de plasă geto-dacice din sec.V-III î.e.n.

www.mnir.ro

seaua Hotarele -Greaca, în stînga şoselei, pe malul lacului se află o în - tinsă aşezare din sec. III-IV e.n. Pe terasa fostului lac Greaca, în punctul la "Slon" am găsit mai multe fragmente ceramice, dintre care unul aparţine unei variante a vaselor geto-dacice din Latène-ul timpuriu de tip IX (fig.6/6) [35]. El marchează o aşezare din sec. IV-III î.e.n.

VI. Făurei (com. Ulmu, jud. Ialomiţa). În urma unei semnalări primită la Institutul de Arheologie în 1968, m-am deplasat în această localitate. Aici s-a nivelat cu prilejul unor îndiguiri un tumul, în care s-a descoperit un mormînt de înhumaţie. Tumulul se află situat pe malul lacului Mostiştea, şi a fost nivelat în întregime. Nu am mai găsit nici un fragment ceramic care să ne permită datarea mormîntului. Pe teritoriul satului am găsit ceramică geto-dacică din sec. V -IV î.e.n. (fig.6/11,13).

VII. Ulmu (jud. Ialomiţa). Tot cu prilejul perighezei precedente am găsit o aşezare la circa 4oo m nord de sat, pe malul lacului Mostiştea, datînd din sec. III-IV e.n. De la un locuitor din sat am primit o căniţă din pastă cenuşie deschisă (fig. 6/5). Ea marchează existenţa în zona satului a unei aşezări geto-dacice din faza a doua a Letène-ului.

VIII. Perii-Broşteni (com. Olteni, jud. Teleorman), Cu prilejul unei periegheze făcute în octombrie 1976 pe terasa dreaptă a apei Teleormanului am găsit mai multe aşezări.

a) In centrul satului, în spatele cooperativei se află un tell gumelniţean. El are o formă ovală, cu diametrele de 40 x 45 m şi înălţimea de cca 4 m. El este situat într-o zonă mlaştinoasă din stînga apei Teleormanului. Tell-ul gumelniţean cel mai apropiat se află la Trivalea Moşteni, la circa 8 km spre nord.

b) Pe terasa înaltă aflată pe partea dreaptă a apei Teleormanului, în dreptul capătului de sud al pădurii se află o aşezare geto-dacică din sec. V-III î.e.n. Intre ceramica pe care am cules-o de la suprafaţă se află vase de tip III şi IV (fig. 6/8,9,12) şi un lekane lucrat cu mîna (fig. 6/4).

c) La circa 500 m spre sud se află o aşezare Glina.

IX. Negreni (com. Tătărăşti de Jos, jud. Teleorman). In urma unei sesizări primită în cursul anului 1974 la Institutul de Arheologie, m-am deplasat în această localitate unde am identificat un tell gumelniţean de formă alungită, cu diametrul de circa 6o m şi înălţimea de 2,5 -3 m. El se află la est de sat într-o vale în care nu se află nici o apă.

X. Albeni (com. Scurtu Mare, jud. Teleorman). In octombrie 1978 am primit cîteva cioburi de la un elev din acest sat. Ele provin dintr-un tell gumelniţean aflat în punctul "Gropării", care are circa 50 m diametru şi 3-4 m înălţime.

XI. Gruiu (com. Făgeţelu, jud. Olt). La circa 5oo m de sat se află un tell gumelniţean, iar pe teritoriul satului o aşezare geto-dacică din sec. I î.e.n. -I e.n.

XII. Căpîlna (jud. Alba). In timpul unei deplasări întreprinse aici în 1962, am găsit la învăţătorul din sat un topor din piatră şlefuită (fig. 6/3). El a fost găsit pe dealul din spatele morii de apă a satului. Aici şi eu am găsit fragmente ceramice aparţinînd culturii Coţofeni. Topoare de acest tip se cunosc pînă acum în mediul culturii Coţofeni[36].

www.mnir.ro

N O T E

1 V.CULICA, SCIV, 19, 1968, 1, p.135.
2 N.ANGHELESCU, SCIV, 6, 1955, 1-2, p.312-314.
3 V.CULICA, op.cit., p.135-145.
4 Ibidem,fig.1/2,4, fig.2/3; E.MOSCALU, Contribuţii la studiul formării culturii traco-geto-dacice. Ceramica,tip IX c (în mss).
5 Pentru necropolele de la Bugeac, Ostrov, Satu Nou, Canlia, Murighiol şi Enisala nu se cunosc şi aşezările corespunzătoare.
6 Săpături E.MOSCALU, idenite.
7 V.CULICĂ, op.cit., fig.1/2,4,5 şi fig.2/3.
8 Ibidem, p.136, fig.1/1 şi 3/2.
9 N.IRIMIA, Pontica, 1, 1968, p.194, fig.5.
10 G.SIMION, Peuce, 2, 1971, p.100, fig.8/a, 14/a şi 22/d.
11 E.BUJOR, Materiale, 6, 1962, p.326.
12 M.COJA, "Dacia", N.S., 6, 1962, p.135, fig.12/2; ibidem, SCIV, 13, 1962, 1, p.36, fig.12/2.
13 V.CULICĂ, op.cit., p.143.
14 Cf.E.MOSCALU, Cercetări arheologice, II, MIRSR, Bucureşti, 1976, p.277 şi urm.
15 C.Preda, SCN, 2, 1958, p.466 şi urm.
16 Moneda se păstrează în colecţia Muzeului din Călăraşi. In nota informativă din 26 februarie 1969 Bucur Mitra spune: 1. Ioan Tzimiskes-Vasile II. Av. bustul lui Christos în faţă, din care se mai văd doar vagi urme. Rv. Legenda obişnuită pe patru rînduri. Nu se observă în exergă semnul distinctiv care caracterizează emisiunea sau atelierul. Poate fi un punct. AE 13,68 g ; 32/30 mm. Conservarea : puternic corodată. Este un follis de la Ioan Tzimiskes-Vasile II (969-989), Margaret Thompson, tip A 1 ; 2. La fel Av. Bustul lui Christos în faţă, nimb cu două perle şi sigle. Rv. Legenda obişnuită pe patru rînduri, jos punct AE 8,9 g, diam. 32 mm. Conservarea satisfăcătoare, dar moneda e mult tocită. Este de tipul Ioan Tzimiskes-Vasile II, 969-989, Margaret Thompson, tip A 1. Cf. şi Bucur Mitrea, "Dacia", N.S., 1970, 14, p.482, m.90. Moneda se păstrează la Institutul de Arheologie, nr.inv.1411.
17 P.DIACONU, SCIV, 11, 1960, 1, p.177-178, fig.1.
18 GH.BICHIR, Materiale, 9, 1970, p.119, fig.6/1. Intr-o groapă cu ceramică hallstattiană timpurie de la Lăceni (jud. Teleorman), în punctul "La Pălimar", am găsit o pereche de patine de os, una din radius drept de bos taurus şi alta din metacarp dreapta, avînd însă cîte o singură gaură pentru fiecare. După sugestia lui Eugen Comşa piesa de la "Grădiştea" Călăraşi ar putea fi tălpic de sanie.
19 DAN Gh.TEODOR, SCIV, 19, 1968, 2, p.270-273. Pentru Sărăţeni cf. Gh.COMAN, SCIV, 20, 1969, 4, p.210, fig.6/1.
20 B.MITREA, în Păcuiul lui Soare. Cetatea bizantină, I, Bucureşti, 1972, p.184.
21 EUG.ZAHARIA, Săpăturile de la Dridu. Contribuţie la arheologia şi istoria perioadei de formare a poporului român, Bucureşti, 1967, pl. 3/1, pl.10/3.

www.mnir.ro

22 P.DIACONU şi D.VÎLCEANU, Păcuiul lui Soare, Cetatea bizantină, I, Bucureşti, 1972, p.78 şi urm., fig.28-29(Ceramica nisipoasă - R. Harhoiu).
23 Ibidem (D. Ceramica smălţuită, p.89).
24 D.BERCIU, Materiale, VI, 1959, p.139, fig.3/12, 14-16, 18, 2o, 22 ; idem, Contribuţii ..., Bucureşti, 1962, p.394 şi urm., fig.183/4, 8, 9, 18, 19 şi fig.183/2 ; E.COMSA, Materiale, VIII, 1962, p.216 şi urm. fig.3/1-3.
25 D.BERCIU, Contribuţii..., p.426, fig.197/2 şi 167/11 = 173/1 (Gumelniţa II b); AL.PĂUNESCU, Evoluţia uneltelor şi armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României, Bucureşti, 197o, p. 50-51, fig.32/6,7, fig.33/1,4-6.
26 VL.DUMITRESCU, SCIV, 12, 1961, 2, p.365-373 ; AL.PĂUNESCU op.cit., p.53.
27 ADRIAN FLORESCU, în Omagiu lui C.Daicoviciu, Bucureşti, 197o, p.100; idem, "Dacia", N.S., 3, 1959, p.79-1o2; V.SPINEI, "Dacia" N.S., 14, 1971.
28 I.BARNEA, "Revista Muzeelor", III, 1966, 2, p.155, fig.2/1, 1a.
29 B.MITREA, SCIV, 22, 1971, 1, p.132.
30 GH.POPILIAN, Ceramica română din Olteni, 1976, p.128, pl. LXXIII/931.
31 Cercetări Arheologice de suprafaţă de-a-lungul Oltului între Cîineni şi Drăgăşani, 1969, p.33. Inelul se află în patrimoniul muzeului din Rîmnicu Vîlcea.
32 DORIN POPESCU, D.V.ROSETI, Materiale, VI, 1959, fig.14/4.
33 E.MOSCALU, Carpica, II, 1969; idem, MA, 1970, II, p.499 -5o5; GH.BICHIR, Cultura carpică, Bucureşti, 1973, passim.
34 V.MIHĂILESCU -BÎRLIBA, I.MITREA, Tezaurul de la Măgura, Bacău, 1977, p.5 şi urm.
35 E.MOSCALU, Contribuţii ..., tip IX.
36 P.ROMAN, Cultura Coţofeni, Bucureşti, 1976, passim.

SONDAGES ET RECHERCHES

Résumé

Les fouilles ont été reprises à Grădiştea - Călăraşi, où des tombes d'incinération gétiques avaient été découvertes. Une seule tombe a été trouvée au cours des fouilles. Les sondages partiqués dans l'établissement n'ont livré qu'une quantité réduite de matériel archéologique.

La céramique faite à la main est représentée par des vases cloche ornés de cordons alvéolaires, parfois interrompus par des protubérances (fig. 1/8-10), ou par de petits boutons plats (fig.1/2), des écuelles en bonne pâte au bord légèrement évasé (fig. 2/1) et des brocs (fig.1/1).

www.mnir.ro

La céramique façonnée au tour est représentée par des écuelles (fig.1/4 et 2/4) et des tessons appartenant à des types qu'il est difficile de déterminer. La céramique d'importation est représentée par des amphores thasiennes. Dans la nécropole, une amphore a été utilisée en guise d'urne[8], fait également relevé aux nécropoles de Bugeac-Ostrov[9], Canlia, Enisala[10], Murighiol[11]. L'emploi des amphores comme urnes par les Thraco-Gètes indique l'intégration de la céramique importée dans la structure de la culture matérielle autochtone, notamment dans le rituel funéraire, domaine peu porté aux innovations chez les populations antiques. L'urne -amphore n'indique en aucun cas la présence dans ces nécropoles d'un élément ethnique hétérogène.

On a encore mis au jour un poids pour filet de pêche une fusaïole faite d'un fragment d'amphore, une fusaïole bitronconique (fig.2/12) et un moule en calcaire de Dobroudja (fig.1/3) analogue à un exemplaire hellénistique d'Histria[12].

La nécropole et l'établissement de Grădiştea-Călăraşi datent de la seconde moitié du IVe siècle av.n.è. Dans le même établissement on a trouvé aussi des fragments de fruitières faites au tour (fig.2/5,7) et un fragment de fruitière faite à la main (fig.2/6), ainsi que différents fragments datés, d'après des monnaies républicaines romaines découvertes antérieurement, du Ier siècle av.n.è.[14].

Dans les sections exécutées on a trouvé des fragments céramiques appartenant à la culture de Dridu (fig. 4/1-9) et un patin en os, datés par des monnaies de Jean Tzimiskes et de Basile II (969-989). Dans le voisinage de l'établissement gétique se trouve un établissement datant de la phase IV-V de la culture de Boian (fig.4/13-16), surmonté d'un établissement Dridu (fig.4/3,8-9). Dans la partie est de Grădiştea on a découvert quelques fragments céramiques dont la pâte renferme des coquillages pilés, appartenant à la culture de Cernavoda, ainsi qu'une hache en silex (fig.5/1) qui pourrait leur être contemporaine.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Grădiştea-Călăraşi: 1,2,5 fragments céramiques travaillés à la main; 3 moule en calcaire pour objets de parure; 4 fragment d'écuelle travaillée au tour; 6 poids pour filet de pêche; 7-10 fragments céramiques gètes travaillés à la main.

Fig.2.- Grădiştea-Călăraşi: 1-2 écuelle et fragment d'urne travaillée à la main; 3 Roşeţi, fragment céramique géto-dace (IIIe - IIe siècles av.n.è.); 5-6 fragments de fructière travaillée au tour; 4 fragment d'écuelle travaillée au tour; 7-8 fragments céramiques en pâte grise travaillée au tour; 9 fragment gète travaillé à la main; 10-11 fragments de vases appartenant à la culture Dridu; 12 fusaïole gète.

www.mnir.ro

Fig.3.- Prundeni: bague en argent (XVe-XVIe siècles).

Fig.4.- 10-11, Bugeac, fragménts céramiques; 1-9, Grădiştea-Călăraşi, fragments céramiques de type Dridu; 12 patin en os; 13-16 fragments céramiques appartenant à la culture Boïan.

Fig.5.- Grădiştea Călăraşi: 1 hache en silex; 2 petite hache en pierre polie; 3-4, 8, 9 lames en silex et nucleus de l'établissement Boïan; 5 fusaïole provenant du même établissement; 6-7 recloir et lame en silex néolithiques, de l'établissement gétique; 10 Roseţi, couvercle des IIIe-IVe siècles n.è.

Fig.6.- 1-2, 7, 10, Baraţi, fragments céramiques des IIe-IIIe siècles n.è.; 5 Ulmu, broc grisâtre géto-dace (Ier siècle av.n.è.-Ier siècle n.è.); 3, Căpîlna, hache en pierre (culture Coţofeni); 4, 8, 9, 12, Perii-Broşteni, céramique géto-dace des IVe-IIIe siècles av.n.è.; 6, Greaca, fragment céramique géto-dace (V^{e}-IIIe siècles av.n.è.); 11, 13, Făurei, fragment céramique et poids pour filet géto-daces des Ve-IIIe siècles av.n.è.

www.mnir.ro

TELL-UL GUMELNIȚEAN DE LA PLOSCA, JUD. TELEORMAN

de ION SPIRU și
CORNELIU BEDA

Prin mai multe cercetări de suprafață efectuate la Plosca s-au recuperat o serie de materiale aparținînd culturii neolitice Gumelnița, pe care le prezentăm aici. Satul se află așezat pe cursul inferior al rîului Vedea și este atestat documentar încă din 1586. Pe teritoriul său s-a descoperit un vas din prima epocă a fierului[1]. Aici se află și un tell aparținînd culturii Gumelnița. El este așezat în partea de sud-vest a satului, dincolo de calea ferată, la circa 200 m spre vest de albia rîului Vedea. Se prezintă sub forma unei măguri ovale, cu diametrul de circa 80-100 m și înălțimea de circa 4-5 m. Este înconjurat de un teren mlăștinos. Materialele care se publică aici au fost adunate cu prilejul unei cercetări făcute în 1967[2]. Cu acest prilej am adunat de pe suprafață ceramică specifică culturii Gumelnița, reprezentate prin străchini (fig. 1/3-8) și alte categorii de vase (fig. 2).

S-au găsit și cinci unelte silex, din care trei sînt din silex de culoare alb-gălbui, iar celelalte două cenușiu-închis cu pete alb-negre. Patru din ele sînt lame, iar o piesă este un nucleu. S-au găsit de asemenea și patru fragmente de piatră folosite ca rîșnițe, de formă ovală. Tellul gumelnițean de la Plosca este cunoscut în literatura de specialitate[3]. Aici s-a găsit o piesă de lut care reproduce forma piciorului uman (fig. 1/2)[4]. In 1970 pe tell-ul de aici am mai găsit încă o piesă care reproduce forma piciorului uman (piciorul stîng). El este lucrat din pastă roșiatică, avînd ca degresant pietricele mărunte. Pasta este foarte bine arsă. Suprafața exterioară este polizată și lustruită. Talpa este plată. Piesa este mai lată în zona degetelor (0,045 m) și mai îngustă spre călcîi (fig. 1/1). Ea este ornamentată cu o linie incizată care încinge partea din față a degetelor continuîndu-se pe părțile laterale ale piesei fără a ajunge la călcîi (fig. 1/a, d). Pe partea din față, de la marginea rupturii spre vîrful degetelor coboară de asemenea două linii incizate, paralele (fig. 1/b, c.). Inălțimea păstrată a piesei este de 0,057 m, iar lungimea de 0,097 m.

Exemplarul descoperit anterior pe tell-ul de la Plosca era întreg, ceea ce demonstrează că și al doilea exemplar era de același tip și nu reprezintă piciorul unui idol. In cultura Gumelnița sînt cunoscute mai multe reprezentări de picioare umane, dar multe din ele provin de la statuete[5].

Un exemplar aproape identic cu piciorul de la Plosca a fost găsit la Zaveț (Burgas, R.P. Bulgaria) și se mai cunosc și la Ruse și la Goliam Izvor (ambele tot în R.P. Bulgaria), piese care pot aparține tot culturii Gumelnița[6]. Reprezentarea piciorului uman încălțat este bine cunoscută în epoca neolitică și în alte zone, în cultura Bukk[7] și Cucuteni[8].

www.mnir.ro

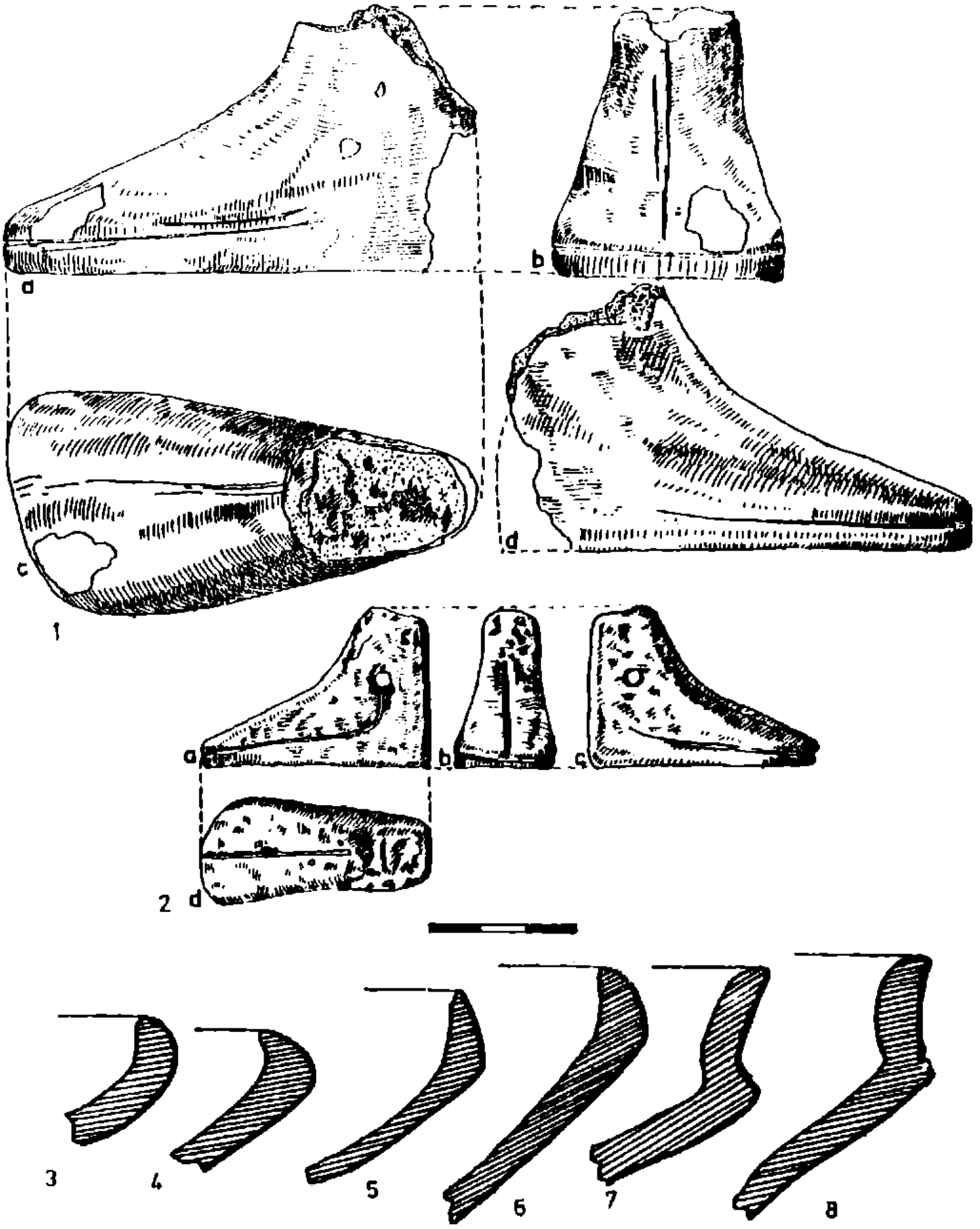

Fig. 1.- Plosca: 1-2, reprezentare a piciorului uman; 3-8, ceramică de tip Gumelnița.

www.mnir.ro

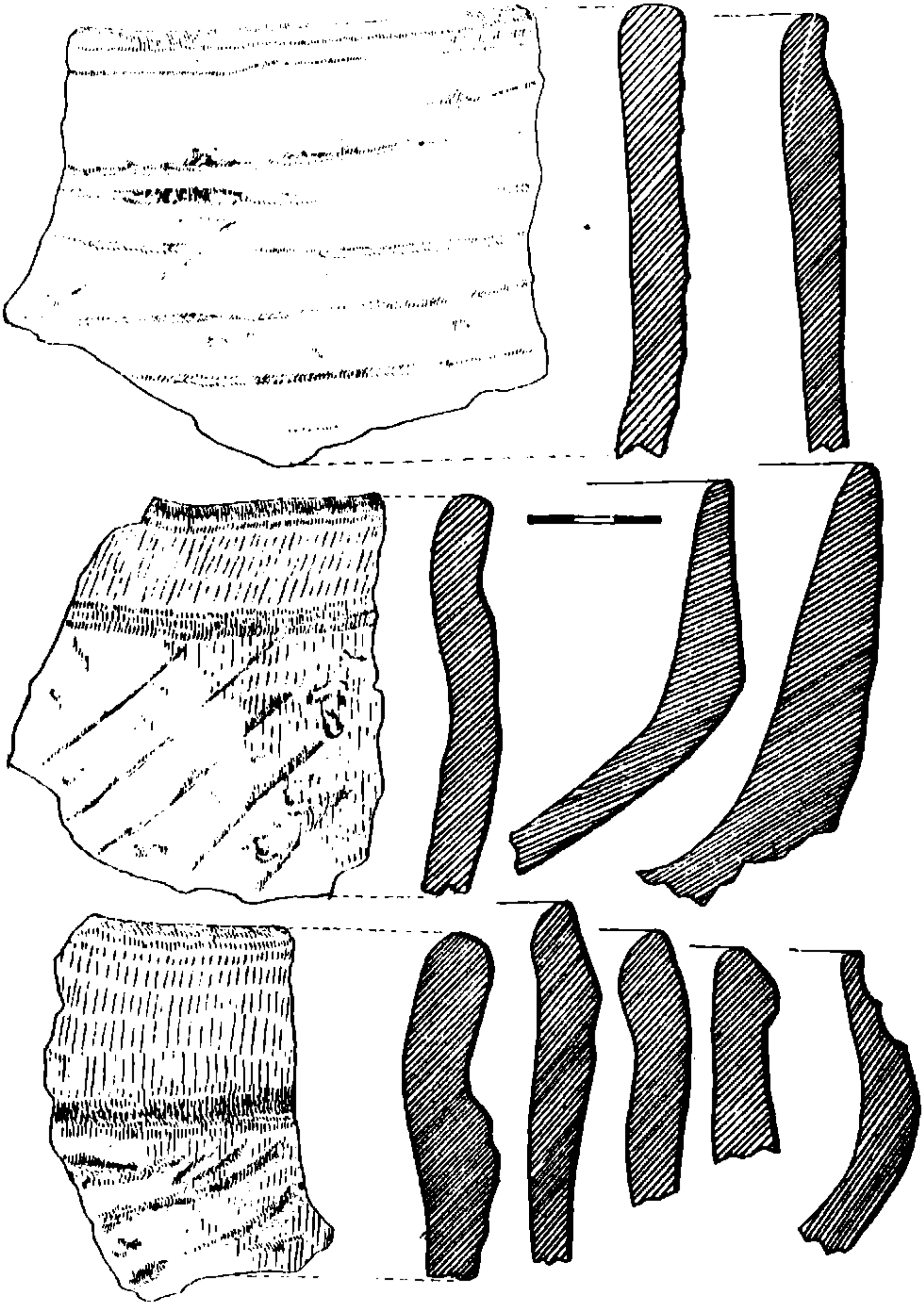

Fig.2.- Plosca, ceramică de tip Gumelnița.

www.mnir.ro

De asemenea pe teritoriul satului Plosca, în malul rîului Vedea, s-a găsit un bordei cu cuptor şi ceramică datînd din sec. VII-VI î.e.n.

NOTE

1 Vasul se află la Muzeul din Alexandria.
2 I.SPIRU, Cercetări şi descoperiri arheologice în jud. Teleorman, în "Revista Muzeelor", VI, 1969, 2, p.158-161.
3 E. COMŞA, "Dacia", N.S., 1962, p.77, nr.37.
4 I.SPIRU, SCIV, 16, 1965, 2, p.307-309, fig.2.
5 V.DUMITRESCU, "Dacia", II, 1925, p.88, fig.63/7; idem, SCIV, 17, 1966, 1, p.93, fig.29/3; idem, Figurines from Gumelniţa în Antiquity, XXXVIII, 1964, nr.151, p.222.
6 V.MICOV, "Izvestia", Sofia, XXIV, 1961, p.293.
7 I.BARTA, în "Sbornic Ceskoslovenske Speleonosti Arheologicke", Brno, 1963, 3, p.112-125, fig.1/5.
8 Şt.CUCOŞ, Reprezentări de încălţăminte în plastica cucuteniană, MA, III, 1977, p.65-77.

LE TELL APPARTENANT À LA CULTURE GUMELNIŢA DE PLOSCA, DÉP. DE TELEORMAN

Résumé

De la surface du tell qui se trouvait dans cette localité on a fait sortir des fragments céramiques spécifiques pour la culture Gumelniţa. On a trouvé ici aussi des représentations en terre glaise du pied humain de type Gumelniţa qui connaît des représentations similaires dans les cultures Cucuteni et Bukk. Il-y-a ici aussi des traces d'un établissement des VIe-VIIe siècles.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Plosca: 1-2, représentation du pied humain; 3-8 céramique de type Gumelniţa.
Fig.2.- Plosca; céramique de type Gumelniţa.

www.mnir.ro

O STATUETĂ DE BRONZ DE LA MICIA

de LUCIA MARINESCU

In vara anului 1977, cu prilejul săpăturilor arheologice întreprinse de Liviu Petculescu în castrul roman de la Micia (Veţel, jud. Hunedoara), s-a descoperit la -1,5o m o statuetă de bronz.

Piesa a apărut în partea de vest a castrului (S 2, carou 8L). Intr-o groapă aparţinînd primului nivel deconstrucţie al castrului[1], războaiele marcomanice, anii 167-170, oferind un terminus ante quem pentru datarea ei.

Statueta, lucrată în tehnica cerii pierdute, reprezintă o divinitate feminină nudă, stîngaci realizată şi care, din punct de vedere al valorii artistice, nu se poate compara cu Venus Ulpiana[2] sau cu statueta Venerei descoperită în castrul de la Gilău[3].

Zeiţa, suplu concepută, are umerii căzuţi, sînii mici şi rotunzi, spatele uşor cambrat cu o incizie mediană, abdomenul puţin proeminent, cu ombilicul şi regiunea inghinală marcate, coapsele destul de groase în raport cu restul corpului, a cărui greutate cade pe piciorul stîng, dreptul fiind uşor îndoit din genunchi. Pulpele sînt unite pînă aproape în dreptul genunchilor. Labele picioarelor sînt sumar lucrate, foarte mici şi oblice, de aşa manieră că permit cu greu menţinerea echilibrului. Ţine braţul drept lipit de corp şi mîna deschisă spre privitor, cu o incizie transversală care separă podul palmei de degete, iar braţul stîng arcuit cu palma pe coapsă. In dreptul axilelor poartă cîte o brăţară plată cu incizii în "brăduleţ".

Deosebite faţă de alte statui de bronz din Dacia reprezentînd pe Venus[4] sînt capul şi anumite podoabe. Trăsăturile feţei sînt departe de a fi frumoase. Ochii au formă triunghiulară cu colţurile trase spre tîmple mult şi sînt oblici; un punct incizat marchează irisul cu pupila. Buzele subţiri sînt lipite, cu colţurile lăsate în jos. Coafura este însă sui generis. Părul este pieptănat cu cărare la mijloc şi în ondule mari acoperind urechile, ridicat, apoi, într-un coc pe creştet, realizat dintr-o coadă împletită şi încolăcită pe vîrful capului. O meşă împletită, la rîndul ei, porneşte de pe ceafă şi se prinde în cocul de pe creştet. Deşi acesta îl aminteşte pe acela lansat de Faustina Senior, modul în care este realizat, forma îngustă şi alungită, aduce mai mult cu o tiară.

Pe lîngă brăţări divinitatea poartă două coliere lungi, realizate din puncte incizate, care de pe umeri se încrucişează între sîni, coboară la nivelul coapselor pentru ca să se mai încrucişeze încă odată la mijlocul spatelui. La gît zeiţa are un alt colier, tot din puncte incizate, de care este agăţat un pandantiv în formă de "lunula" realizat prin două incizii curbe terminate cu un punct, iar în punctul de întretăiere al colierelor

www.mnir.ro

se află un alt pandantiv, de formă geometrică neregulată, realizat şi el din puncte incizate.

Cea mai apropiată analogie pentru statueta de la Micia se află în R.P.Bulgaria, la Muzeul Naţional de Arheologie din Sofia şi provine de

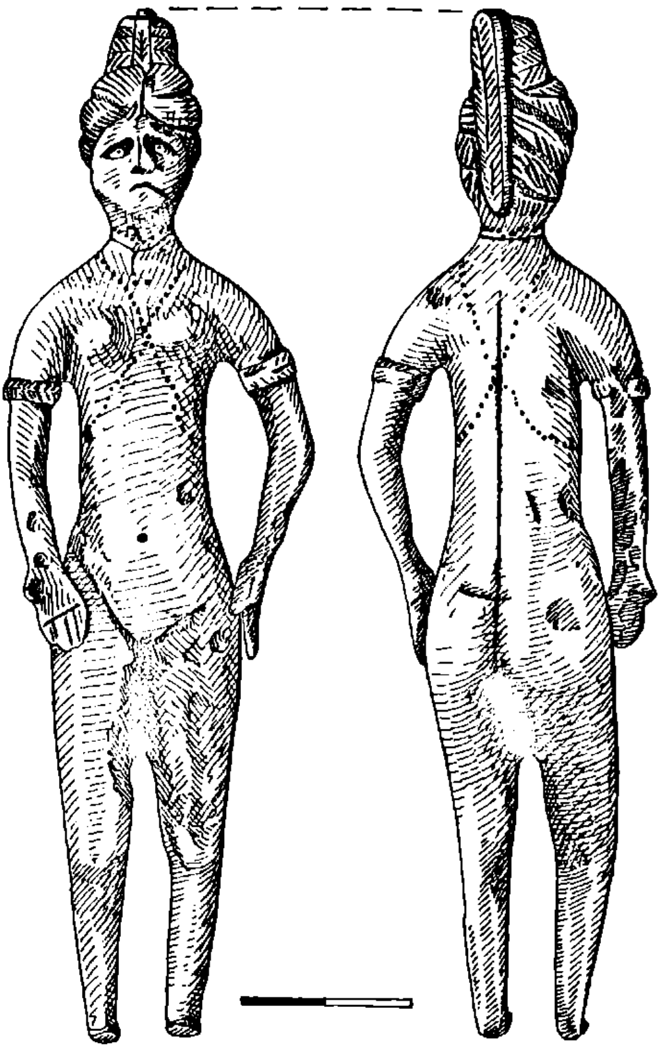

la Negovanci[5]. Deosebirile cele mai evidente între cele două statuete constau în faptul că statueta din R.P.Bulgaria are forme mai pline, mai feminine, nu are pandantivele agăţate de colier şi meşa de la spate care se prinde în coc. Ca şi statueta de la Micia şi cea de la Negovanci este datată în sec. al II-lea e.n.

Pentru stabilirea identităţii figurinei pot fi luate în considerare şi alte analogii, chiar dacă este vorba despre sculpturi în piatră. Avem mai întîi în vedere cîteva descoperiri din templul lui Baal de la Palmyra:

www.mnir.ro

capul unei divinităţi,identificată de descoperitori sub semnul întrebării cu Tyche,avînd polos pe cap şi la mijlocul frunţii două bucle asemănătoare ca formă cu pandantivul de la gîtul divinităţii de la Micia şi două capete de preoţi,cu tiară şi ochii redaţi în aceeaşi manieră geometrizantă ca la figurina ce ne reţine atenţia[6]. Tot la Palmyra, pe un relief votiv,este reprezentată Istar tronînd,cu corona muralis pe cap şi la gît cu un pandantiv similar celui de la Micia. Pe relieful respectiv, datat între 50-100 e.n.,apare şi geniul protector al Palmyrei[7].

Coafura divinităţii de la Micia are analogii cu totul neaşteptate, cea mai apropiată regăsindu-se la un portret atribuit Elenei,mama lui Constantin cel Mare,şi care se păstrează în Muzeul Naţional din Atena[8]. Coafura statuetei de la Micia este o dovadă că în sec.al IV-lea sînt la modă pieptenături derivate din cele lansate în epoca antoniniană timpurie.

Pieptenătura divinităţii de la Micia,ca şi pandantivele ieşite din comun ne fac să credem că nu este vorba despre o reprezentare obişnuită a lui Venus,ci că este mai de grabă o reprezentare sincretistă Venus contaminată cu Atargatis. Aceasta este divinitatea feminină supremă la popoarele semitice,asimilată cu Afrodita şi al cărei cult s-a răspîndit în Occident din insula Delos,începînd cu sec.al II-lea e.n.,prin intermediul soldaţilor şi negustorilor[9].

Descoperirea unei asemenea statuete la Micia nu este surprinzătoare, în castrul de lîngă Mureş avîndu-şi garnizoana cohors II Flavia Commagenorum şi fiind cunoscută fidelitatea sirienilor faţă de zeităţile lor[10].

Lucrată,aşa cum am arătat,în tehnica cerii pierdute,statueta de la Micia este un produs local,care sporeşte cu încă un tip de Venus, de astă dată contaminată cu o altă divinitate feminină,repertoriul iconografic al Daciei romane.

N O T E

1 Vezi tot în acest volum LIVIU PETCULESCU, Cercetări arheologice în castrul roman de la Micia. Raport preliminar asupra săpăturilor din anii 1976-1977.

2 C.POP, T.ALBULESCU, Venus Ulpiana, în Apulum, XIV, 1976, p.433-440.

3 D.ISAC, Venus de la Gilău. Aspecte de iconografie romană provincială,în Acta Musei Napocensis,XIV, 1977, p.163-170.

4 Vezi şi A.BUDAY, în Erdélyi Muzeum, XXVI, 1909, p.146-153, nr.26 Römer in Rumänien, Köln, 1969, F 21, pl.L=Civiltà romana în Romania, Roma, 1970, F 34, pl.XIX; E.CHIRILĂ, N.GUDEA, V.LUCĂCEL, Castrul roman de la Buciumi. Contribuţii la cunoaşterea limesului Daciei Porolissensis, Cluj, 1972, p.107-108, nr.1, pl.CXXX; AL.BĂRCĂCILA, Drubeta azi Turnu Severin,Turnu Severin, 1932,fig.57; C.POP,în Sargetia, IX, 1972, p.69, fig.4 ; D.PROTASE, în Apulum, IV, 1961, p.137-139, nr.6,fig.6 a-b ; D.TUDOR, Monumente inedite din Romula, I, p.29, nr.163 şi p.33,

www.mnir.ro

nr.239; idem, Oltenia romană, ed.a III-a, p.400 sq.

5 L.OGNENOVA-MARINOVA, Statuettes en bronze du Musée National Archéologique à Sofia, Sofia, 1975, p.150, nr.171, remarcă asemănarea cu Siriana de la Ermitaj. Lucrarea lui O.F.Waldgauer unde a fost publicată nu ne-a fost accesibilă.

6 Vezi P.COLLART-J.VICARI, Le sanctuaire de Baalshamin a Palmyre, Biblioteca Helvetica Romana, X, 1, Neuchâtel, 1969, p.226, pl.CX, 1 şi pl.CX, 3, 4.

7 M.COLLEDGE, The art of Palmyra, London, 1976.

8 HELGA v.HEINZE, Ein spätantikes Mädchenportrat in Bonn. Zur stilistischen Entwicklung der Frauenbildnisses im 4.u.5.Jhr., în "Jahrbuch für Antike und Christentum", 14, 1971, pl.7 a şi 8 b, p.65, nr.6, gr.II/6.

9 Pentru cultul lui Atargatis vezi: FR.CUMONT, Les religions orientales dans le paganisme romain, Paris, 1929, p.95 sq.; idem, Lux perpetua, Paris, 1949, p.259; J.BEAUJEAN, La religion romaine à l'apogée de l'empire, Paris, 1955, p.192.

10 Vezi I.I.RUSSU, Elementele syriene în Dacia carpatică şi rolul lor în colonizarea şi romanizarea provinciei, în Acta Musei Napocensis, VI, 1969, p.167-187; J.TOUTAIN, Les cultes païens dans l'empire romain, II, ed.Anastatica, Roma, 1967, p.35-72.

UNE STATUETTE EN BRONZE DE MICIA

Cette note présente une statuette en bronze découverte pendant les fouilles archéologiques du camp romain de Micia. Conformément à la particulière coiffure et aux objets de parure, l'auteur suppose que la statuette représente la déesse Vénus contaminée par Atargatis. La statuette date du IIe siècle de n.è.

www.mnir.ro

MATERIALE CERAMICE DIN CETATEA ŢĂRĂNEASCĂ DIN COM. HĂRMAN, JUD. BRAŞOV

de MARIANA DUMITRACHE

Cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate în 1970 în cetatea ţărănească cu biserică din comuna Hărman (fig.1) au fost recoltate fragmente ceramice datînd din epoci diferite. Terenul atît din interiorul, cît şi din jurul bisericii a fost intens folosit pentru înmormîntări pînă în sec. al XVIII-lea, situaţie specifică complexelor medievale de acest fel. Doar în cazuri izolate au fost surprinse depuneri arheologice nederanjate (în secţiunea S.1, trasată în sacristie ori în S.3 sau S.6, lîngă incintă) (fig.2).

Cel mai vechi strat este un pămînt negru aşezat pe solul viu (prundiş), în care s-au descoperit spre baza lui fragmente ceramice datînd de la începutul epocii bronzului, iar spre partea superioară fragmente din sec.VIII-IX şi sec.XII-XIII. De remarcat că nu au fost surprinse complexe închise, materialul fiind risipit în strat. Majoritatea fragmentelor provin însă din straturi medievale: din straturi de pămînt scos din şanţul de fundare al bisericii, din straturi de nivelare sau din umplutura gropilor de morminte. În general atribuirea ceramicii unei epoci sau alteia s-a făcut pe baza caracteristicilor tehnice.

1. Ceramica datînd de la începutul epocii bronzului[1] este de două categorii. Din prima categorie face parte ceramica realizată cu mîna, din pastă grosolană, poroasă, cu pietricele multe, de culoare brun-cărămiziu; unele fragmente ceramice au o nuanţă cenuşie, mai rar se întîlnesc şi fragmentele de culoare roşcată. Fragmentele provin de la vase borcan cu pereţii drepţi, în unele cazuri buza este foarte puţin arcuită. Buza este teşită ori rotunjită, spre exterior îngroşată şi decorată cu alveole (fig.3/2), cu crestături drepte (fig.3/3,4), ori oblice (fig.3/1); cîteva fragmente de perete au ca decor un brîu alveolar; remarcăm şi decorul realizat cu măturica (fig.3/5,3).

Cea de-a doua categorie este reprezentată doar de cîteva fragmente realizate dintr-o pastă fină, de culoare cenuşie; provin de la vase lucrate cu mîna, de dimensiuni mici, cu buza rotunjită, pereţii uşor arcuiţi spre exterior (fig.3/6,9). Un fragment mic este decorat cu impresiuni realizate cu trestia. Remarcăm şi un fragment de strecurătoare (fig.3/10).

2. Deosebit de importantă atît pentru istoria comunei Hărman, cît şi pentru arhaologia Ţării Bîrsei este descoperirea materialelor ceramice datînd din epoca feudalismului timpuriu, realizată exclusiv la roată înceată, dintr-o pastă grosolană poroasă, prost frămîntată, conţinînd nisip şi adesea pietricele destul de mari (fig.4/2). Unele fragmente au

www.mnir.ro

însă suprafaţa bine netezită (fig.4/10). În general arderea a fost incompletă, culoarea variind de la cărămiziu şi brun deschis la brun închis, aproape negru. În cele mai multe cazuri miezul este cenuşiu. Toate fragmentele provin de la vase-borcan cu gîtul scurt, buza răsfrîntă oblic şi rotunjită (fig.4/1), tăiată oblic (fig.4/3,4), ori trasă puţin în jos, cu guler (fig.4/2). Grosimea pereţilor variază, în general spre fund fiind mai groşi (5-10 mm).

Fragmentele dintr-o pastă grosolană, cu pietricele mari, au decor constînd din striuri realizate neregulat (fig.4/2) sau din benzi de linii drepte alternînd cu benzi de linii în val, pentru care s-a folosit adesea un pieptene cu 3 dinţi neascuţiţi (fig.4/7,9) sau un pieptene cu 5-6 dinţi mai ascuţiţi (fig.4/5).

Fragmentele care au o suprafaţă mai netedă au decorul imprimat superficial (fig.4/10). Un fragment realizat din pastă grosolană cu multe pietricele este decorat cu şiruri de val mărunt şi des (fig.4/6).

Caracteristicile fragmentelor ceramice descrise încadrează materialul din punct de vedere cronologic în sec. VIII-IX, analogii găsindu-se în descoperiri făcute chiar pe teritoriul comunei Hărman[2] şi în alte puncte din Ţara Bîrsei[3].

3. Fragmentele ceramice ce au putut fi încadrate cronologic în sec. XII-XIII sînt de două categorii: o categorie prezintă o pastă compactă conţinînd nisip şi pietricele, arderea a fost incompletă, culoarea fiind în general brun-roşcat sau brun-închis. Din această categorie face parte şi un fragment de vas cu pereţii drepţi, cu buza răsfrîntă şi puţin îngroşată (fig.5/3).

Decorul constă din linii drepte incizate, impresiuni unghiulare (fig.5/6). Apar şi fragmente cu suprafaţa vălurită.

Această categorie de ceramică îşi găseşte analogii în materialul descoperit pe Dealul Lempeş, din apropierea localităţii Hărman, îndeosebi în ceea ce priveşte decorul[4].

Sînt prezente şi o serie de fragmente ceramice realizate dintr-o pastă mai bună, cu nisip cernut, arse semioxidant, astfel că predomină culoarea brun deschis-cărămiziu cu pete galbene, în spărtură culoarea fiind cenuşiu-închis. Unele fragmente de margine de oală au buza uşor răsfrîntă, îngroşată la exterior (fig.5/1), cu şănţuire interioară (fig. 5/2). Decorul constă din linii drepte incizate ori impresiuni cu pieptenul aplicate oblic pe umărul vasului (fig.5/7), un fragment de perete are suprafaţa vălurită (fig.5/4). Se remarcă un fragment de margine de vas cu pereţii drepţi, cu buza teşită şi îngroşată spre interior şi exterior; pe buză a fost incizată superficial o linie în val (fig.5/5). Şi această categorie de ceramică îşi găseşte analogii în materialul descoperit pe Dealul Lempeş[5].

Materialul ceramic datînd din sec. XII-XIII descoperit în cetatea Hărman a aparţinut populaţiei autohtone prezentă în Ţara Bîrsei în momentul sosirii coloniştilor saşi împreună cu Cavalerii Teutoni la începutul sec. al XIII-lea.

4. S-au descoperit şi numeroase fragmente de epocă medievală, legate de funcţionarea cetăţii.

www.mnir.ro

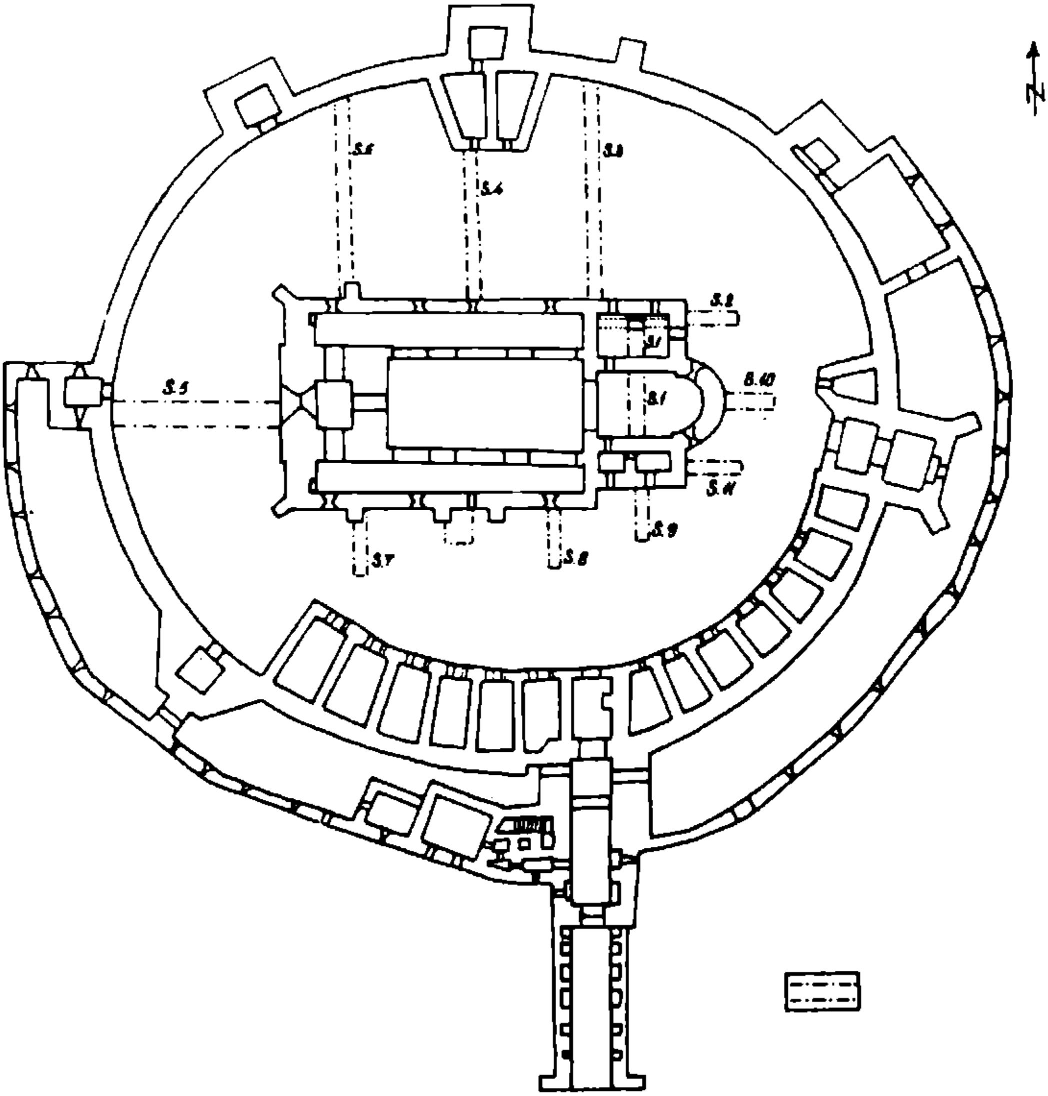

Fig.1.- Planul cetăţii ţărăneşti din Hărman, jud.Braşov.

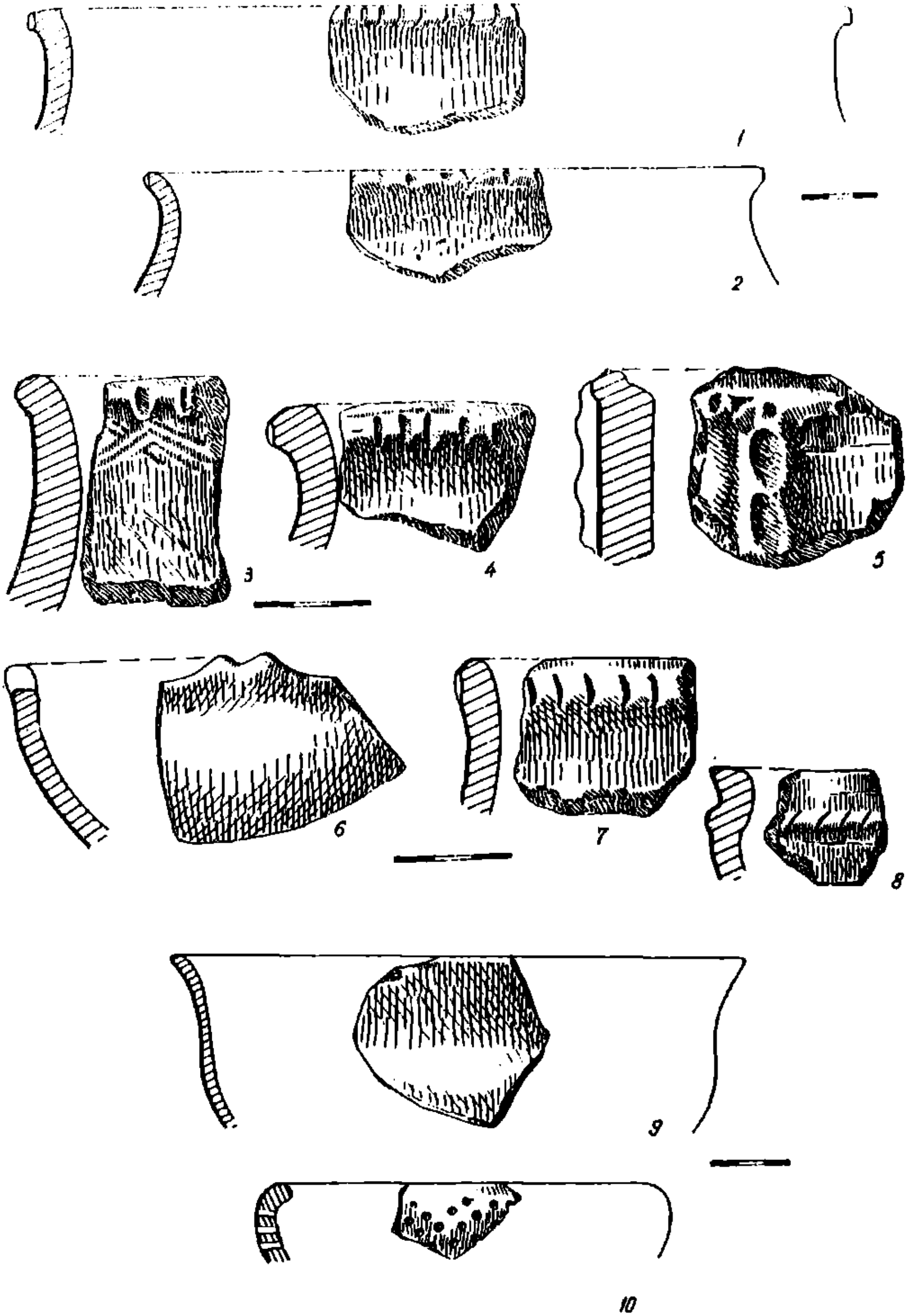

Fig.3.- Fragmente ceramice de la începutul epocii bronzului.

www.mnir.ro

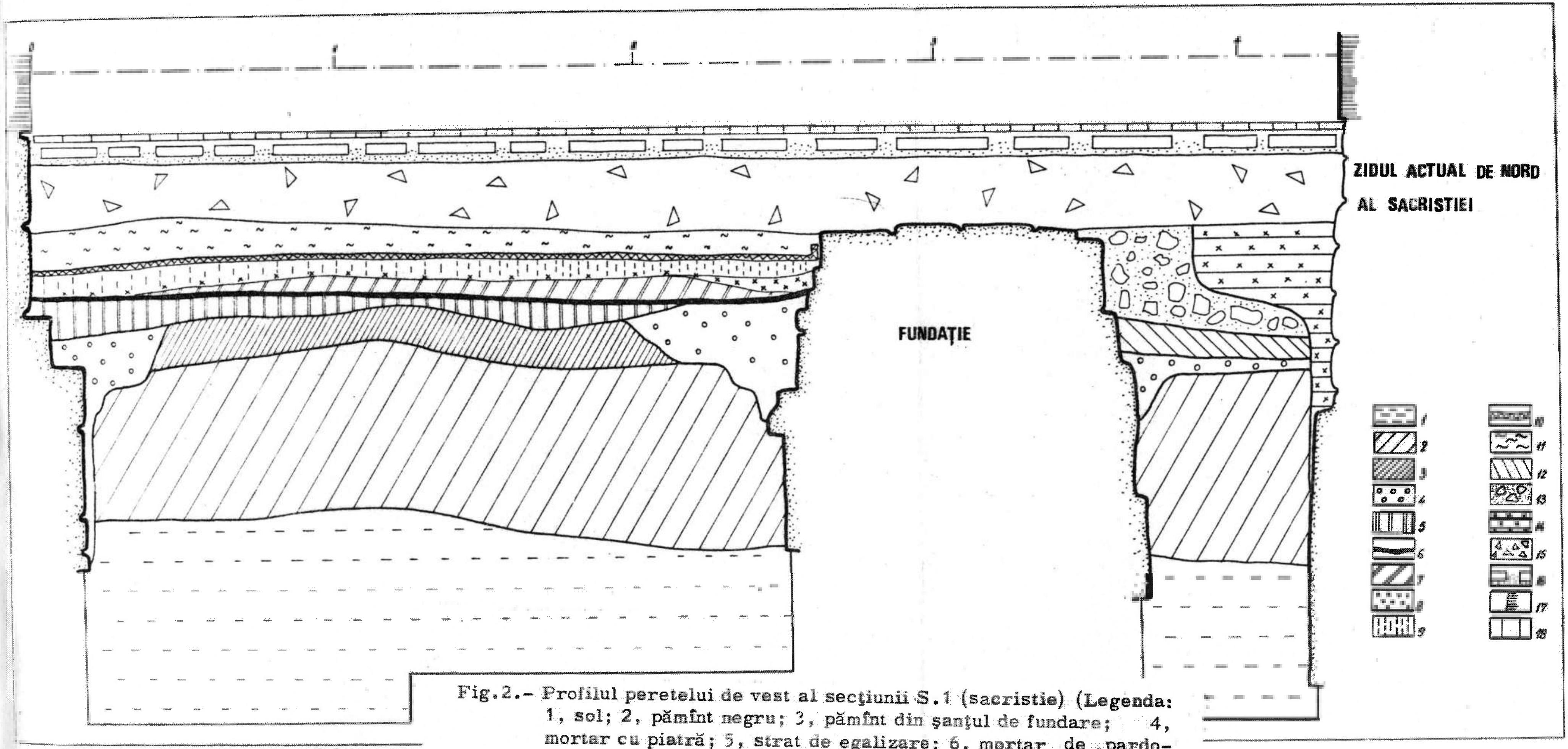

Fig.2.- Profilul peretelui de vest al secțiunii S.1 (sacristie) (Legenda: 1, sol; 2, pămînt negru; 3, pămînt din șanțul de fundare; 4, mortar cu piatră; 5, strat de egalizare; 6, mortar de pardoseală; 7, lut; 8, mortar gălbui; 9, pămînt negru cu lut; 10, pat de mortar; 11, mortar și fragmente de cărămidă; 12, sol castaniu; 13, strat cu multă piatră; 14, umplutura șanțului de fundare; 15, moloz; 16, pardoseală de cărămidă pe nisip; 17, tencuială; 18, podea).

www.mnir.ro

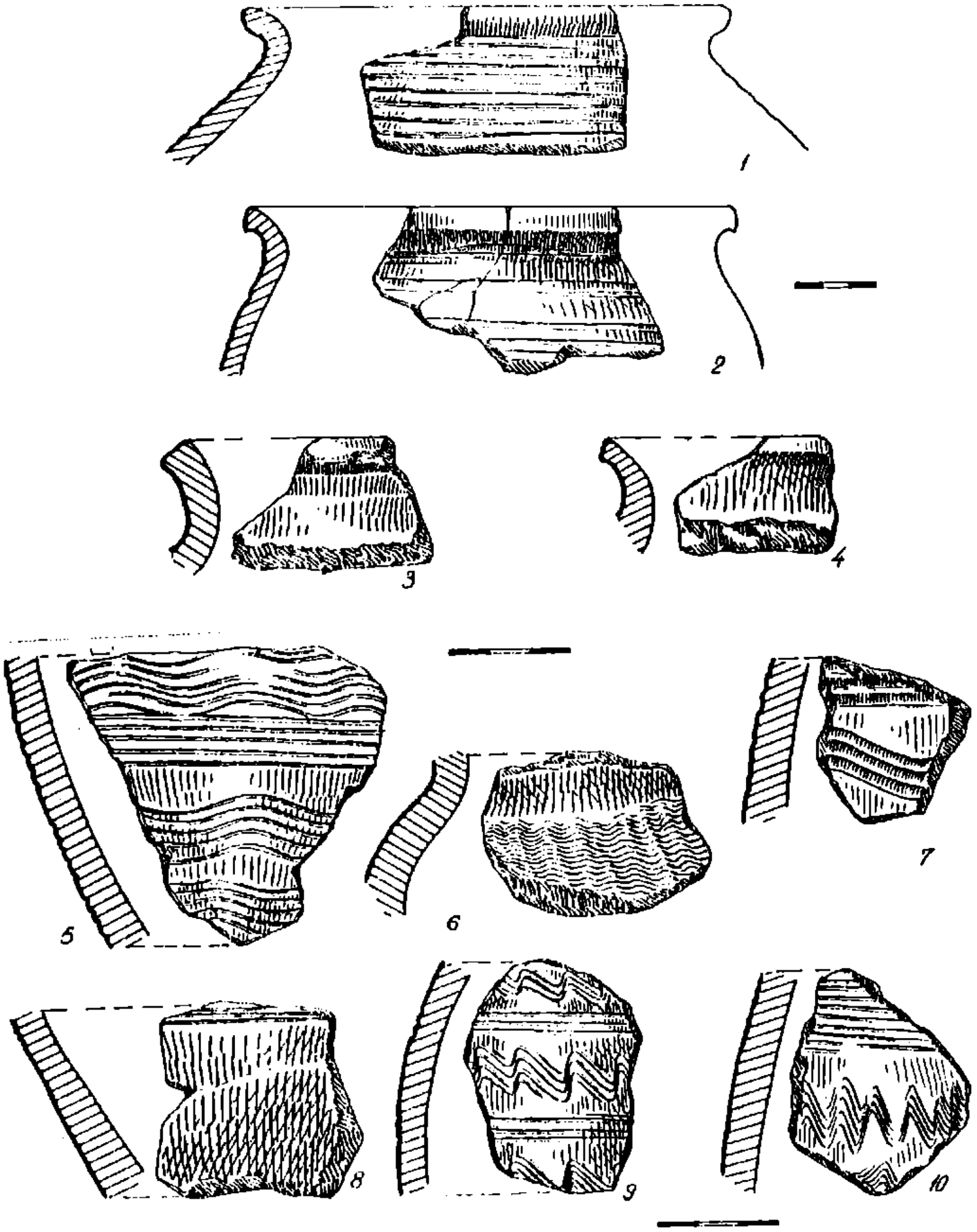

Fig.4.- Fragmente ceramice din sec.VIII-IX.

www.mnir.ro

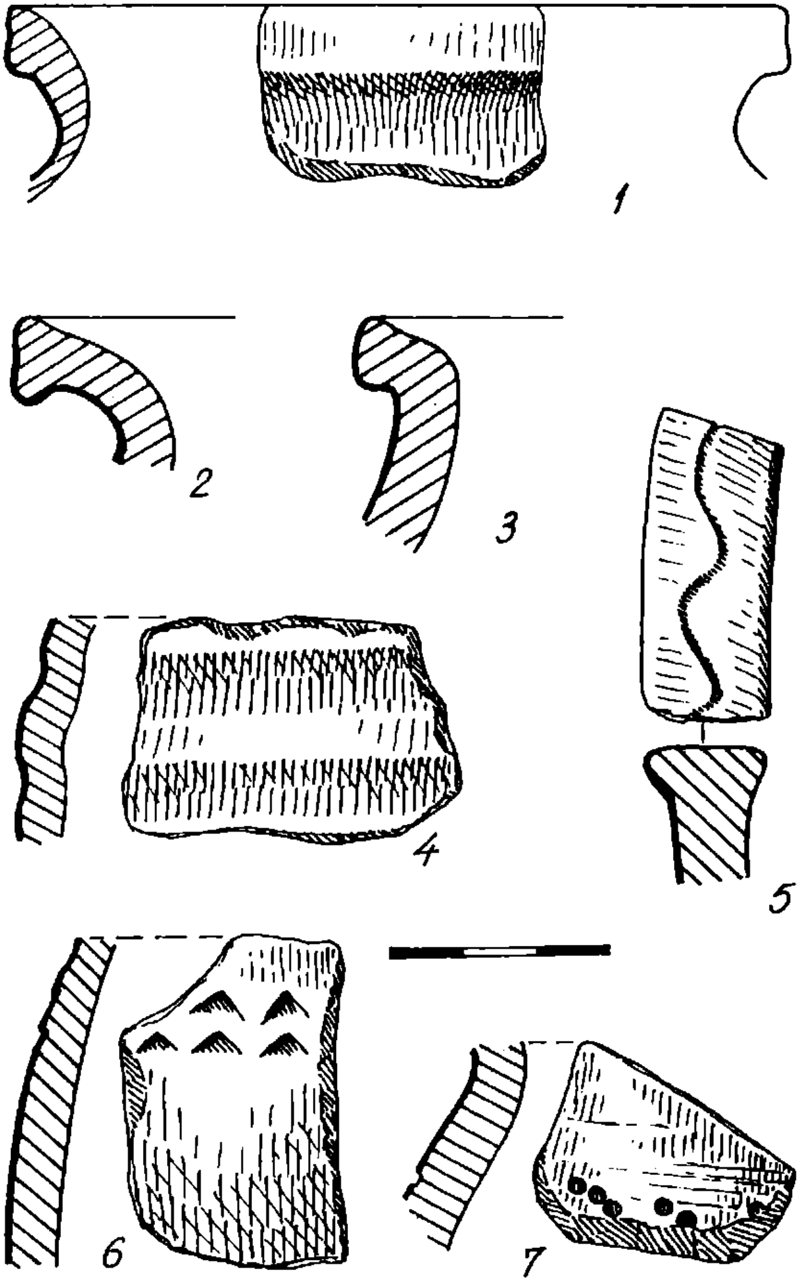

Fig.5.- Fragmente ceramice din sec.XII-XIII.

www.mnir.ro

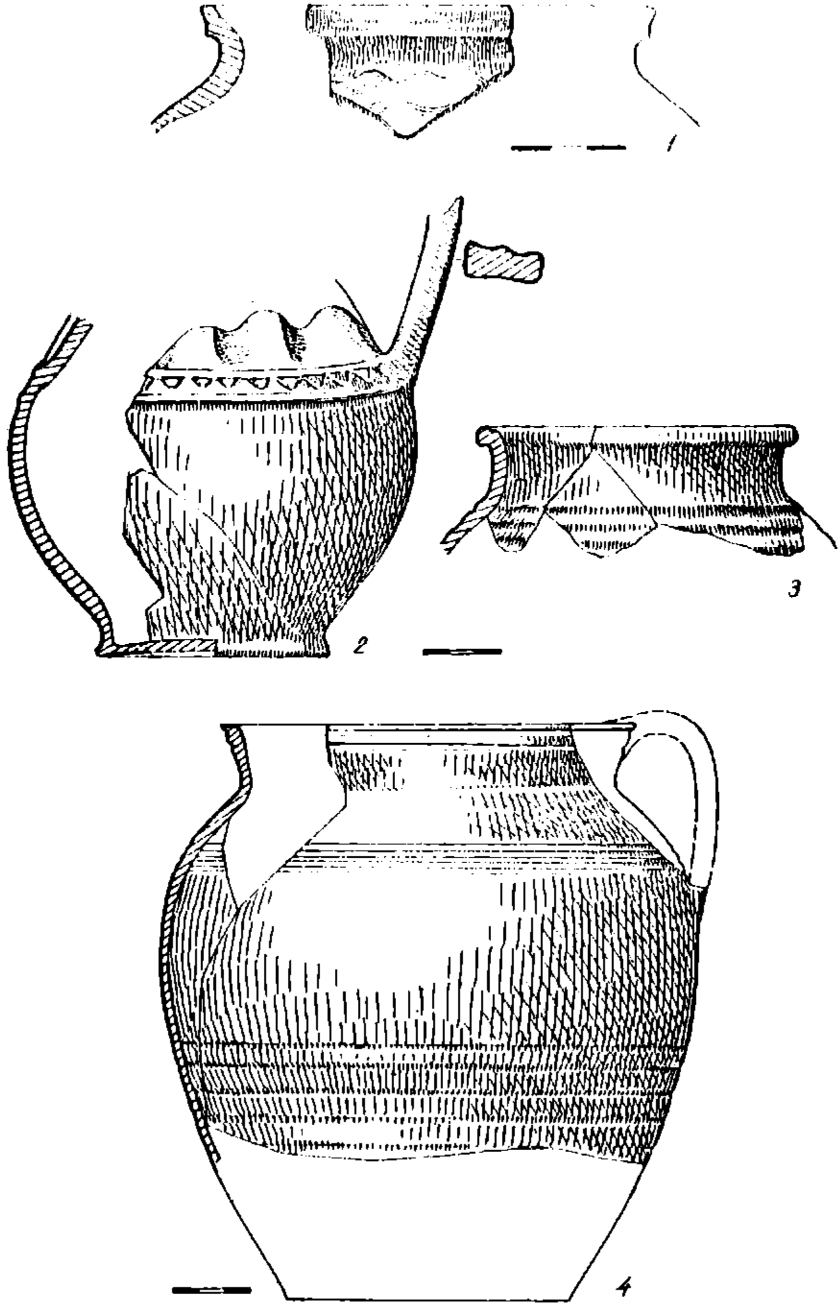

Fig.6.- 1, fragment ceramic din sec.XIII-XIV; 2-4, fragmente de vase din sec.XIV-XV.

www.mnir.ro

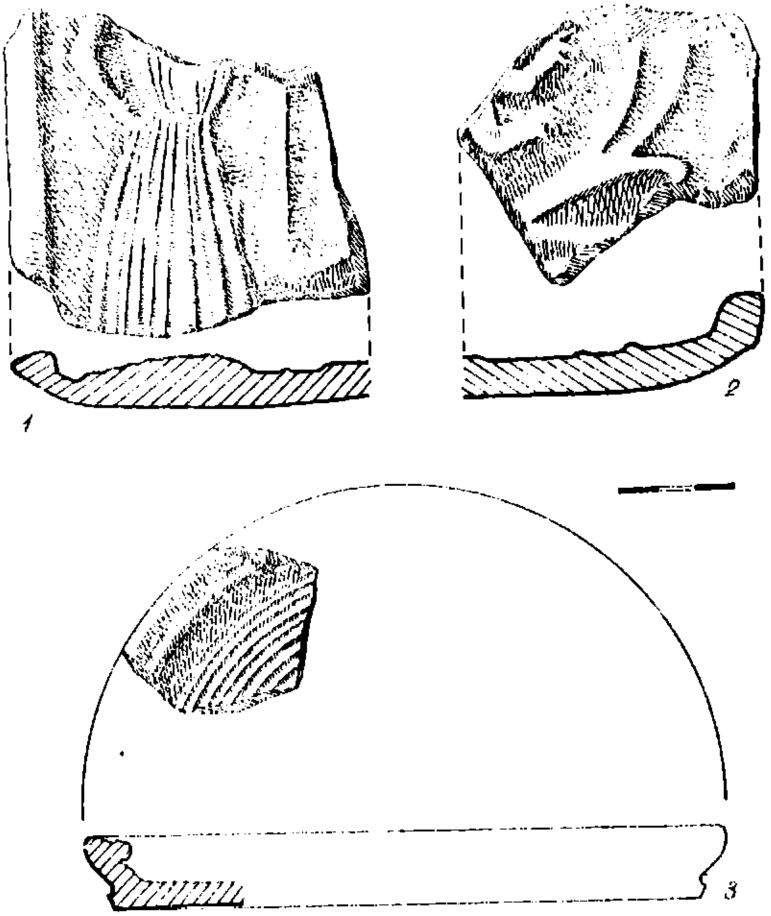

Fig.7.- 1,2 fragmente de cahle; 3, fragment de disc decorativ.

www.mnir.ro

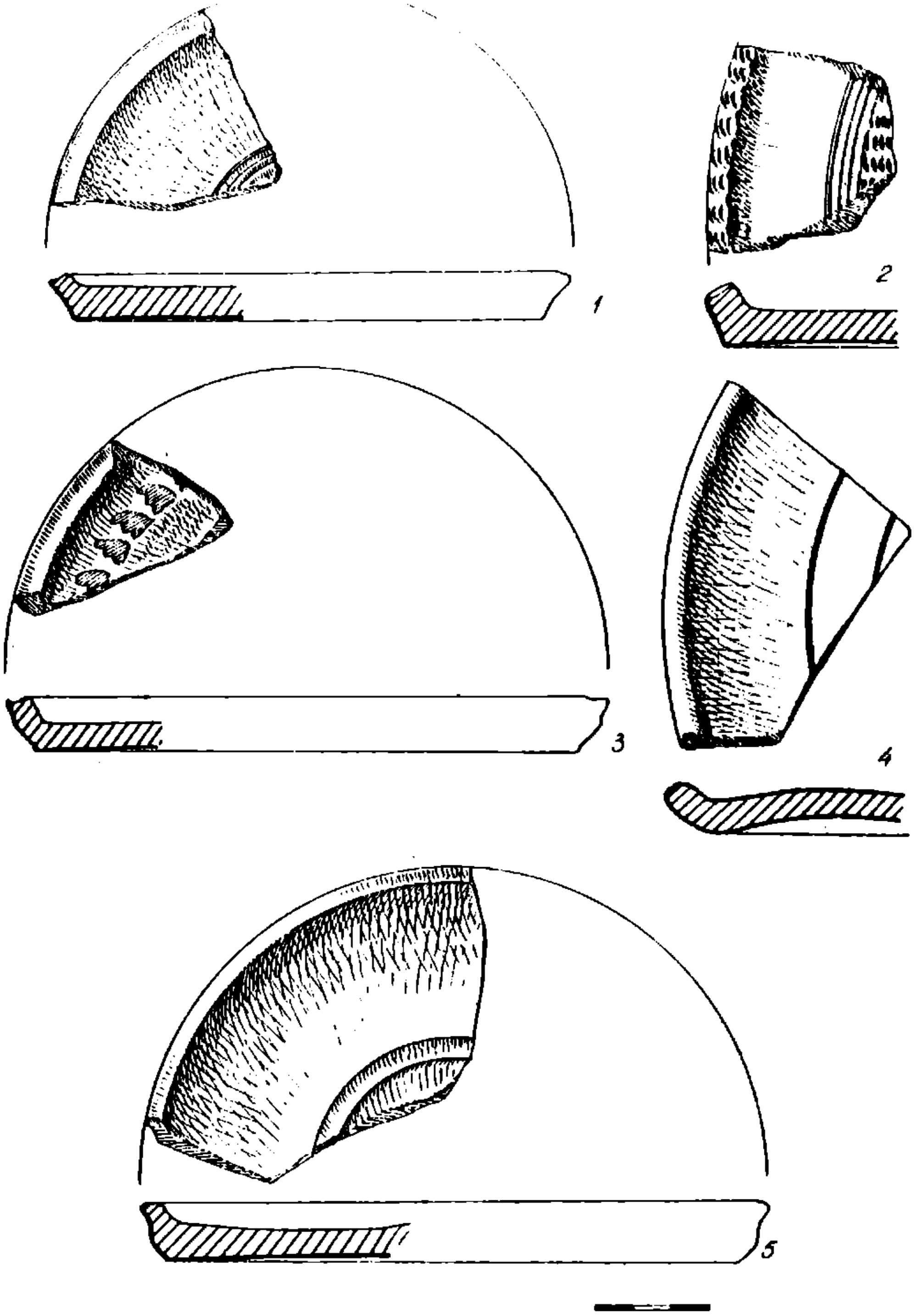

Fig.8.- Fragmente de discuri decorative.

www.mnir.ro

Distingem cîteva piese mai însemnate:

- un fragment din partea superioară a unui vas-borcan;a fost realizat din pastă fină, nisipoasă, cu mică; arderea a fost semioxidantă; culoarea este galben-cărămiziu, miezul fiind cenuşiu; fragmentul provine de la un vas cu gîtul cilindric, buza răsfrîntă, îngroşată şi rotunjită spre exterior, cu şănţuire fină spre interior; pe umăr au fost aplicate caneluri, superficial imprimate; a fost descoperit într-un strat anterior construirii cămărilor adosate incintei ovale în a doua jumătate a sec. al XV-lea (S.6); vasul datează probabil din sec. al XIV-lea (fig.6/3);

- un vas-ulcior confecţionat din pastă fină, cărămizie; fundul este lăţit, iar corpul bombat, toarta are două caneluri late; lipseşte partea superioară; suprafaţa corpului are urme de lustruire; decoral constă din două dungi în relief, plasate pe umăr, ce încadrează o linie în val incizată, iar pe umăr şi gît (cît s-a păstrat) sînt adîncituri în formă de crestături; vasul a fost descoperit într-un strat de umplutură adus în corul bazilicii în sec. al XVI-lea, pentru ridicarea nivelului de călcare; vasul datează din sec.XIV-XV (fig.6/2).

- oală cu toartă, descoperită într-un strat anterior zidirii cămărilor adosate incintei ovale în a doua jumătate a sec. al XV-lea (în S.3); a fost lucrată la roata rapidă dintr-o pastă zgrunţuroasă, arderea a fost incompletă, oxidantă, culoarea cărămiziu-brun, în spărtură cenuşiu; pereţii vasului au urme de ardere sedundară; vasul are umerii arcuiţi, (lipseşte partea inferioară), buza este dreaptă şi puţin evazată, marginea teşită şi cu muchii; toarta nu s-a păstrat, numai urma de prindere deasupra curburii maxime; decorul constă din striuri aplicate pe partea exterioară a buzei, pe umăr, iar spre partea inferioară devin foarte fine şi superficiale. Vasul poate fi datat în sec. al XIV-lea (fig. 6/4).

S-au descoperit de asemenea cîteva fragmente de piese din categoria ceramicii decorative medievale, datînd din sec.XV-XVI:

- fragment de cahlă, din pastă bună, compactă, culoarea cărămizie, miezul cenuşiu; aversul are un chenar înalt de 3 mm,lat de 8,5 mm; este reprezentată o figură feminină (?), ce poartă o rochie plisată, strînsă în talie; braţul drept este îndoit şi aşezat pe şold; reversul nu are gardină; se observă amprentele degetelor rămase din timpul presării în tipar (fig.7/1);

- fragment de cahlă din pastă compactă cu pietricele, de culoare brun-deschis, în spărtură cenuşiu; aversul este acoperit cu un smalţ oliv închis, irizat; sînt reprezentate membrele din faţă ale unui leu sau grifon; reversul nu are gardină; cahla a fost presată în tipar cu spatula (fig.7/2).

- 6 fragmente de discuri ornamentale cu diametre diferite, realizate toate la roata rapidă dintr-o pastă de bună calitate, compactă, cărămizie, de nuanţe diferite; au cîte o margine de mică înălţime, simplă, uneori uşor lăţită sau alveolată; sînt decorate cu cercuri concentrice pictate (fig.8/4) ori incizate, plasate în mijlocul discului ori pe aproape întreaga suprafaţă, cu impresiuni realizate cu un obiect dinţat, aplicate pe margine ori în centru, circular (fig.7/3 şi fig.8/1-3,5).

www.mnir.ro

Cahlele şi discurile descoperite în cetatea Hărman au împodobit sobele ce au existat probabil în unele cămări adosate incintei ovale. Principala destinaţie a cămărilor era să adăpostească bunurile cetăţenilor comunei, dar cel puţin unele au fost folosite ca locuinţe în caz de nevoie.

NOTE

1 Întregul material ceramic se află în depozitul Muzeului de Istorie al R.S.R., nr.inv.125094-125166.
2 IOAN POP, Date arheologice privitoare la istoria Braşovului în secolele IX-XII, în Cumidava, II, Braşov, 1968, fig.3/4; Materiale, X, 1973, p.246-247, pl.XXII/2,3,10,13.
3 IOAN POP, op.cit., p.10, fig.2/1,5.
4 Materiale, X, p.236, fig.1/1,7; pl. V/14.
5 IOAN POP, op.cit., p.13-14, fig.4/3; Materiale, X, p.236, pl.V/4, 8, 11, 12, 18 pentru profile; pl.V/13, 14, 15, 16, 20.

MATÉRIAUX CÉRAMIQUES DE LA FORTERESSE VILLAGEOISE DE LA COMMUNE DE HĂRMAN, DÉP. DE BRAŞOV

Résumé

Les fouilles archéologiques de 1979 qui ont été effectuées dans la forteresse villageoise de Hărman ont mené aussi à la découverte de certains matériaux archéologiques qui peuvent être datés en de époques différentes: le début de l'âge du bronze (fig.3); le bas moyen-âge, les XIIe-XIIIe siècles et l'époque médiévale.

Bien importants pour l'histoire de la commune de Hărman et pour l'archéologie de la Contrée de Bîrsa sont les matériaux céramiques des VIIIe-IXe siècles (fig.4) et des XIIe-XIIIe siècles (fig.5) qui documentent la présence de la population autochtone dans la Contrée de Bîrsa avant l'arrivée des colons saxons et des Chevaliers Teutons au début du XIIIe siècle. De la période quand la forteresse villageoise fonctionnait, ont été découverts des matériaux intéressants: des fragments de vases des XIIIe-XVe siècles (fig.6) et des fragments de carreaux de poêle et disques décoratifs des XVe-XVIe siècles (fig.7,8).

LISTE DES FIGURES

Fig.1.- Plan de la forteresse villageoise de Hărman, dép. de Braşov.
Fig.2.- Profil du paroi ouest de la section S.1 (sacristie) (Légende: 1. Terre vierge; 2. Terre noire; 3. Terre de la tranchée de la

www.mnir.ro

fondation; 4. Mortier mêlé de pierres; 5. Couche de nivellement; 6. Mortier du plancher; 7. Terre glaise; 8. Mortier jaunâtre; 9. Terre noire et terre glaise; 10. Mortier; 11. Mortier et fragments de briques. 12. Sol brun; 13. Couche formée de pierres nombreuses; 14. Remplissage de la tranchée de fondation; 15. Mortier; 16. Pavement en briques sur sable; 17. Crépissure; 18. Plancher).

Fig.3.- Hărman (dép. de Braşov): fragments céramiques du début de l'âge du bronze.

Fig.4.- Hărman (dép. de Braşov); fragments céramiques des VIIIe-IXe siècles.

Fig.5.- Hărman (dép.de Braşov); fragments céramiques des XIIe-XIIIe siècles.

Fig.6.- Hărman (dép. de Braşov): 1. Fragments céramiques des XIVe-XVe siècles.

Fig.7.- Hărman (dép.de Braşov): 1,2 fragments de carreaux de poêle, 3, fragment d'un disque décoratif.

Fig.8.- Hărman (dép.de Braşov); Fragments de disques décoratifs.

www.mnir.ro

O AȘEZARE DIN SEC. XIV-XV LA BRADU, JUD. BUZAU

de ION CHICIDEANU

Șerpuind de la vest la est printre dealurile Ciolanu și Istrița, îul Nișcov, un afluent din dreapta al Buzăului, adăpostește pe firul văii sale numeroase monumente medievale, ridicate începînd din veacul al XVI-lea[1]. Intre acestea se distinge fosta mănăstire Bradu, astăzi în bună parte ruinată, aflată la marginea satului Valea Rea, com. Tisău, jud. Buzău, pe malul stîng al Nișcovului.

Atestată documentar pentru prima oară la 15 ianuarie 1600[2], mănăstirea a fost cercetată arheologic în anii 1974–1977, scopul principal fiind de a furniza datele necesare întocmirii proiectului de restaurare[3]. In urma săpăturilor s-a stabilit că lăcașul de zid a fost construit la începutul sec. al XVI-lea, în vremea lui Radu de la Afumați, peste un nivel de locuire anterior; către sfîrșitul aceluiași veac este ridicat un zid de incintă cu patru turnuri circulare de colț, un turn de poartă și o clădire din care s-au mai păstrat doar ruinele beciurilor. Ulterior, între 1637-1641, întreg ansamblu este refăcut de către vel-comisul Radu Mihalcea, împreună cu soția, frații și unchiul său, pentru ca în 1638 tot aceștia să închine așezămîntul mănăstirii Molidvoskepastos din Pogoniana, Epir. Cu ocazia secularizării, mănăstirea Bradu a încetat să mai funcționeze, intrînd treptat în ruină[4].

In campania anului 1974 fusese deja surprins un nivel arheologic anterior bisericii de zid și datat, pe baza unei monede de la Stefan cel Mare, în a doua jumătate a sec. al XV-lea[5]. In anul următor, extinzîndu-se săpătura, au fost descoperite și primele complexe arheologice (bordeie și gropi) aparținînd acestui nivel, precum și un orizont de înmormîntări anterior bisericii de zid. In 1976, săpîndu-se în interiorul lăcașului, s-au descoperit urmele unei biserici de lemn, a cărei distrugere prin incendiu a fost fixată în timp la începutul sec. XVI[6]. In sfîrșit, ultima campanie din 1977 a dus și la surprinderea raportului stratigrafic dintre orizontul de înmormîntări corespunzător bisericii de lemn și nivelul de locuire civilă.

In total au fost descoperite 6 asemenea resturi de locuințe, notate pe planul general cu siglele B1-6 (fig. 1). Cercetarea acestora, îngreunată de faptul că se aflau fie sub construcțiile din sec. XVI-XVIII, fie în zone ce nu au putut fi săpate, s-a făcut parțial, mai detaliat fiind studiate doar B1 și B2. In afara locuințelor au mai fost descoperite și o serie de gropi menajere, a căror poziție stratigrafică și conținut le asigură contemporaneitatea cu nivelul de locuire civilă, la un loc cu bordeiele, constituind vestigiile unei așezări medievale de caracter rural, a cărei existență se plasează înaintea sec. al XVI-lea.

Complexele arheologice despre care este vorba aici au fost descope-

www.mnir.ro

rite în partea de sud şi de vest a incintei fostei mănăstiri. In partea de est depunerea arheologică cu pricina se subţiază treptat, pentru ca apoi să dispară complet. In schimb, este prezentă la nord de incintă, unde însă nu s-a putut cerceta, pe acolo trecînd şoseaua asfaltată Buzău-Mizil. La sud, în exterior, iarăşi cercetarea s-a limitat la o zonă de circa 5 m de la baza zidurilor, pe acolo fiind vechiul traseu al drumului amintit. Dispunerea în teren a urmelor de locuire probează că vechea aşezare se găsea mai la vest de mănăstirea Bradu, foarte probabil în partea de teren ce astăzi este ruptă de apele Nişcovului, astfel că cele şase locuinţe se aflau la marginea de răsărit a vechiului sat medieval.

Din punct de vedere stratigrafic s-a observat că toate complexele de locuire şi gropile contemporane lor au fost săpate de la baza unei depuneri de pămînt de culoare brun-închisă, cu cioburi, oase de animale şi fragmente de chirpic. Această depunere suprapune direct solul viu, constituind astfel primul nivel antropogen de la Bradu. Nu s-a putut distinge o depunere corespunzătoare bisericii de lemn. Nivelul interior de călcare al acesteia se întinde peste o dungă subţire de cărbune, aşezată, la rîndul ei, peste solul viu[7]. In exterior însă, surprinzîndu-se gropile mormintelor contemporane bisericii de lemn, s-a observat că acestea sînt săpate de la partea de sus a depunerii brun-închise. Această constatare a condus în mod firesc la ipoteza conform căreia ridicarea bisericii de lemn este ulterioară locuirii civile. In cursul campaniei din 1977 s-a surprins şi raportul stratigrafic direct dintre orizontul de înmormîntări al bisericii de lemn şi locuirea civilă. Astfel în secţiunea S. XX a fost cercetat M.38, a cărui groapă "tăia" pe cea a lui M.41, care la rîndul său "tăia" groapa bordeiului B6 (fig.2). Adăugînd faptul că M.38 se poate data, pe baza unei monezi de la Matei Corvin[8], în a doua jumătate a sec. al XV-lea, situaţia arheologică descrisă oferă şi un terminus ante quem - cel tîrziu la mijlocul sec. al XV-lea - pentru aşezarea medievală în discuţie.

Aşa cum am arătat mai sus, singurele complexe de locuire ce au putut fi cercetate mai amănunţit sînt B1 şi B2 şi acestea fiind, de altfel, suprapuse de zidurile construcţiilor din sec. XVI şi XVII. Bordeiul nr. 1 a apărut pe grundriss ca o pată de culoare neagră, de formă dreptunghiulară, cu colţurile rotunjite, cu dimensiunile de 3 x 4 m şi avînd, în colţul de nord vest, un "ieşind" de 1 x 1 m (fig.3/1 a). In profil se prezintă ca o groapă săpată în pămînt viu pînă la -0,80 m (fig.3/1b). In umplutură s-au distins dungi de cenuşă, pămînt negru, fragmente de chirpic, bucăţele de cărbune, lentile de lut galben, cioburi. Pe fundul bordeiului a fost descoperită o vatră simplă, înconjurată de bolovani, aşezată direct pe podea lîngă latura de vest. In cenuşa vetrei, în afara fragmentelor ceramice, s-au mai găsit numeroase oase de bovine, defensori de porc mistreţ şi vertebre de peşti. "Ieşindul" din colţul de nord-vest este de fapt gîrliciul prin care se asigura accesul în bordei. Nu au fost găsite urme de pari la colţuri sau pe laturile gropii bordeiului[9]. Locuinţa este suprapusă, şi în parte deranjată, de zidul de nord al foişorului casei din sec. al XVI-lea.

Cel de al doilea bordei - B2 - a putut fi cercetat în mai mică măsură decît primul, fiind suprapus de zidul de incintă (sec. al XVI-lea) şi de un zid de chilie (sec. al XVIII-lea). Planul şi dimensiunile sale nu au putut fi

www.mnir.ro

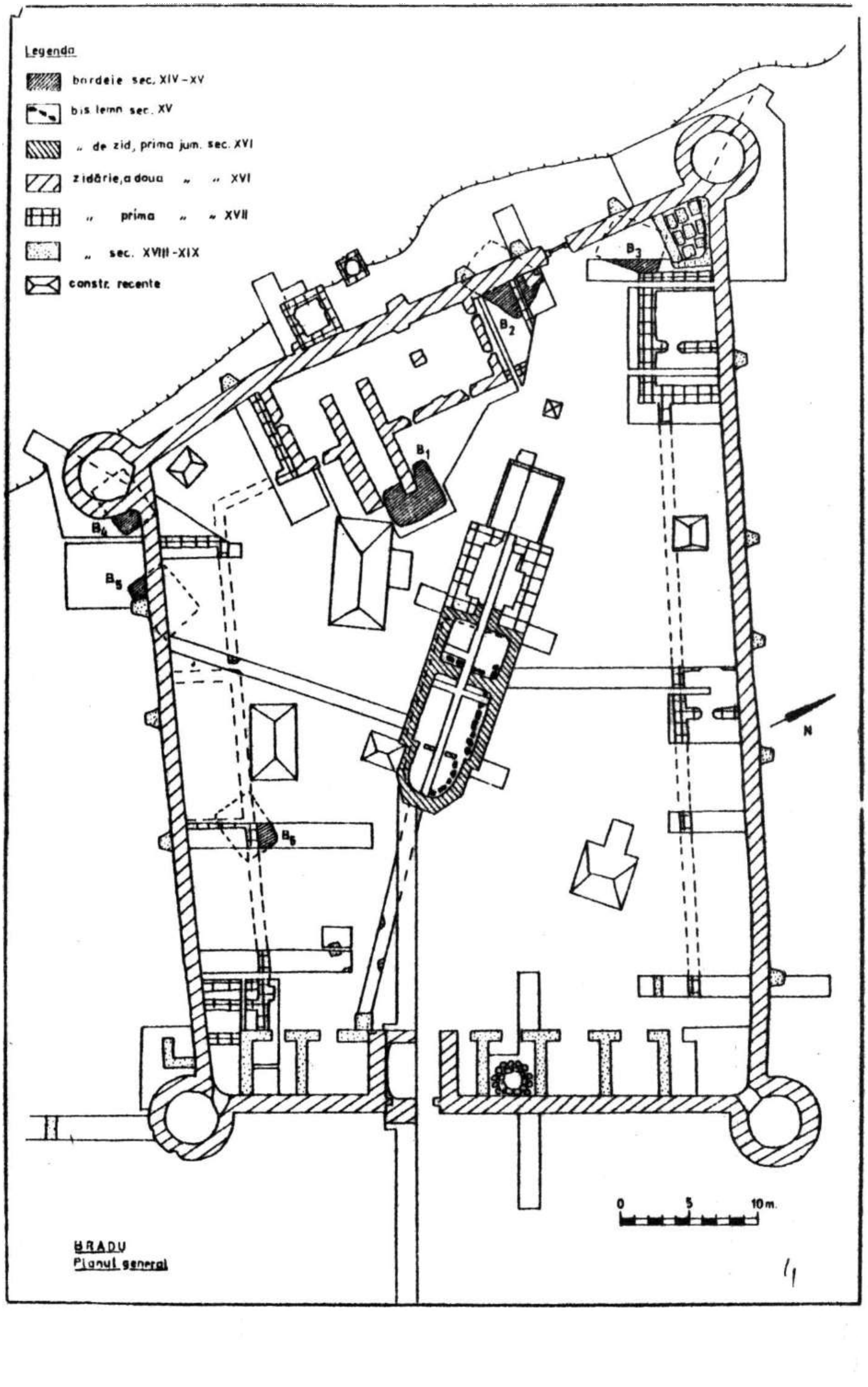

Fig. 1. – Planul general al săpăturilor arheologice de la Bradu.

www.mnir.ro

determinate. Orientarea este diferită de cea a B1, aşa cum pare să o dovedească poziţia colţului de nord-est, singurul element de plan stabilit cu certitudine (fig. 3/2a). Nu a fost descoperită intrarea şi nici nu s-a dat peste o vatră. Foarte probabil că planul este asemănător celui dintîi, elementele lipsă găsindu-se sub zidurile pomenite. Spre deosebire de B1 groapa lui B2 este mai adîncă -pînă la 1,60 m şi are un profil deosebit, în sensul că fundul nu mai este plan, ci prezintă o albiere în mijloc (fig. 3/2b). Structura umpluturii este identică cu cea a bordeiului nr. 1. Nici aici nu s-au surprins gropile parilor de susţinere a acoperişului.

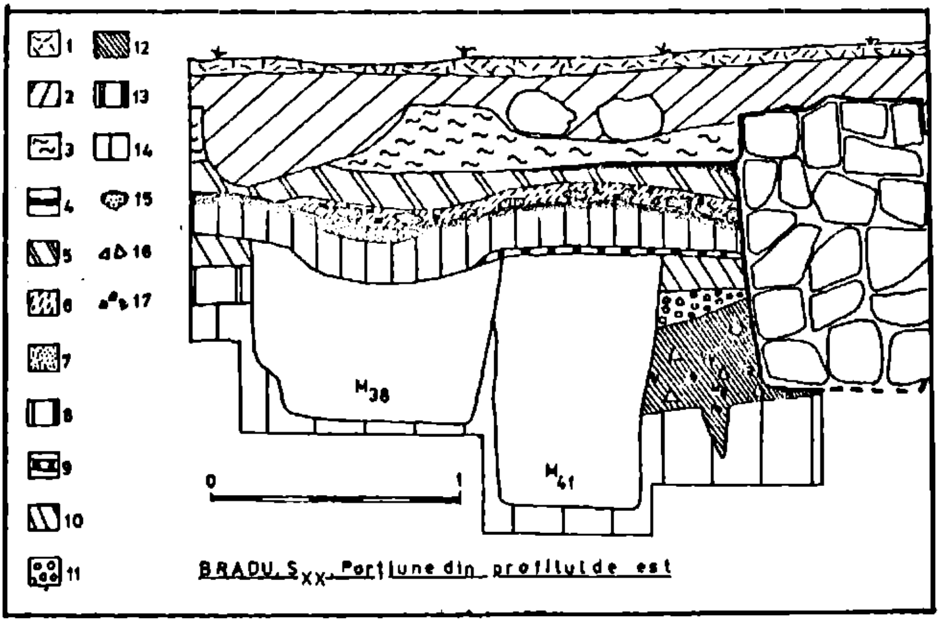

Fig. 2.- Porţiune din profilul de est al S.XX. 1 -humus actual; 2- pămînt cenuşiu cu moloz; 3 -dărîmătură; 4 -dungă de mortar; 5-pămînt cenuşiu, pigmentat cu mortar; 6 -pămînt ars la roşu, azvîrlit; 7 -nisip; 8 -pămînt negru cu pigmenţi de mortar; 9 -pămînt viu, aruncat; 10 -pămînt brun-închis cu cioburi şi oase de animale; 11 -pietriş; 12 -umplutura bordeiului nr.6; 13 -humus vechi; 12 -lut galben (sol viu); 15 -chirpic; 16 -fragmente ceramice; 17 -cărbune; 18 -pietre.

In ceea ce priveşte celelalte bordeie (nr. 3-6) singurele constatări ce s-au putut face sînt acelea că gropile lor se adîncesc în pămînt viu pînă la 0,80 - 1,40 m, avînd şi o umplutură identică primelor două. Ca elemente de plan mai putem adăuga că au mai fost descoperite doar cîte un colţ la nr. 1, 4, 5 şi 6.

www.mnir.ro

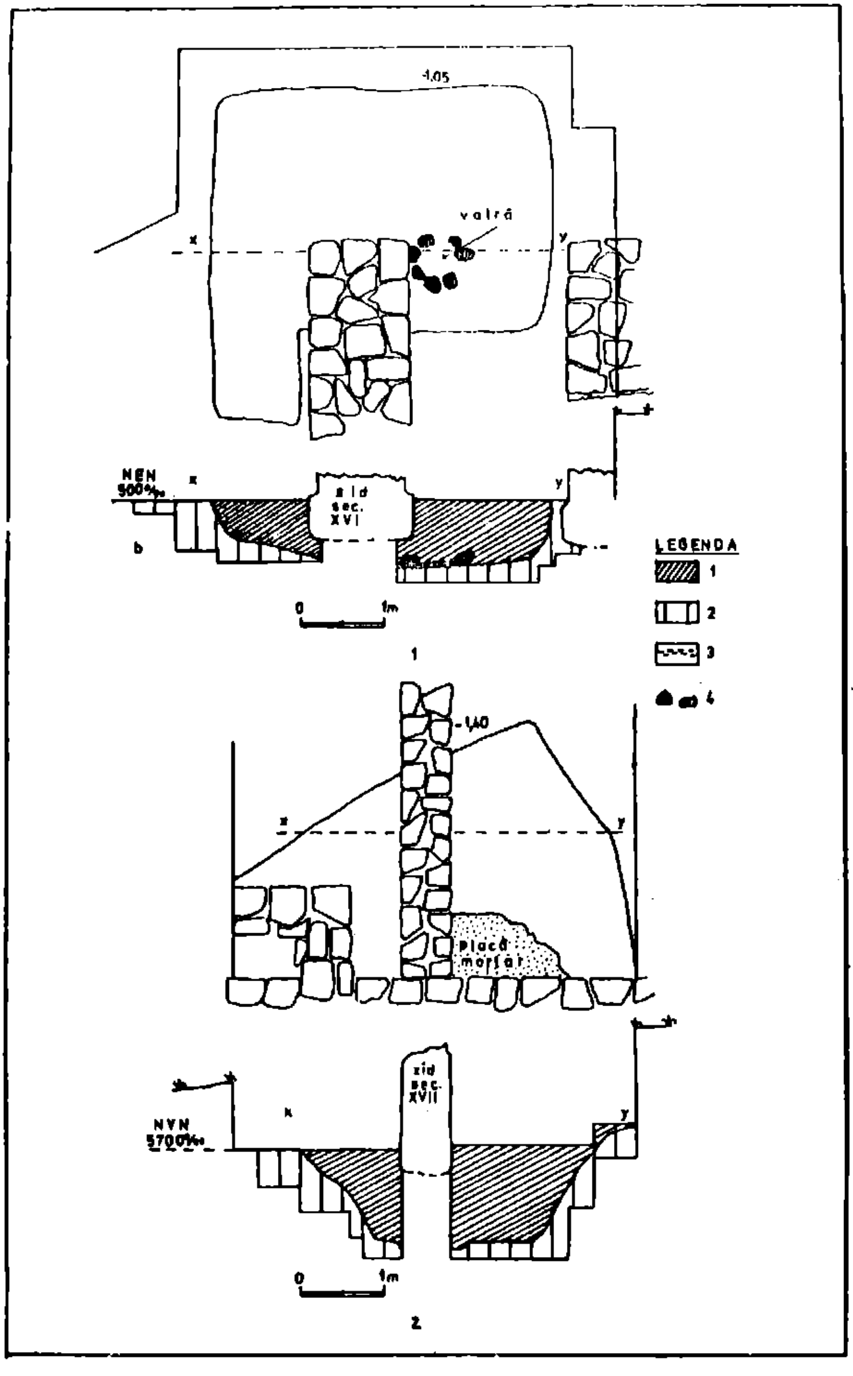

Fig.3.-1.Bordeiul nr.1 a) plan; b) profil.2.Bordeiul nr.2 a) plan; b) profil.Legenda profilelor: 1 - p.brun-închis; 2 -lut galben; 3 - cenușe; 4 - pietre.

www.mnir.ro

Au mai fost săpate şi 10 gropi menajere,adînci de 0,40-0,90 m şi cu diametru de 0,40-0,60 m.In umplutura lor precumpănesc oase de animale şi bucăţele de cărbune,cioburile de vase fiind în număr mai mic.

Pentru locuinţele de la Bradu,analogiile cele mai bune le găsim în aşezările rurale din Ţara Românească de la Zimnicea[10], Străuleşti-Măicăneşti[11],Bragadiru[12], Basarabi-Calafat[13] şi Coconi[14],toate datate la sfîrşitul sec.al XIV-lea şi începutul celui următor.

Materialul arheologic cel mai abundent şi cel mai concludent găsit în bordeie îl constituie ceramica.Lucrată în întregime la roată,se împarte în două grupe şi anume: ceramică nesmălţuită şi ceramică smălţuită.Vasele nesmălţuite, cele mai numeroase, sînt lucrate dintr-o pastă amestecată cu nisip fin,în proporţie variabilă,arsă oxidant la roşu cărămiziu sau gălbui; doar cîteva exemplare sînt arse în mediu reducător.Uneori,datorită arderii secundare,pe pereţii vaselor se observă pete.Arderii incomplete i se datoreşte faptul că miezul este cenuşiu la culoare.

Forma cea mai frecventă este oala cu toartă.Se întîlnesc varianta cu marginea scundă,dreaptă sau uşor evazată (fig.4/1-2), precum şi varianta cu buza în formă de "S" (fig.4/3).De dimensiuni variabile,corpul este globular,cu umerii rotunjiţi, cu toartă în bandă trasă din buză şi uneori uşor supraînălţată,cu fundul drept,uneori uşor bombat în interior,cu diametrul mai mic decît al gurii.Decorul constă întotdeauna din caneluri fine dispuse orizontal,în benzi paralele,pe margine (fig.4/1,3),pe margine,gît şi umăr (fig.4/2) sau numai pe margine şi umăr.Exemplare asemănătoare s-au găsit la Tîrgovişte,în nivelele arheologice datate în vremea lui Mircea cel Bătrîn[15], la Zimnicea[16], la Bragadiru[17], în aşezarea feudală de la Străuleşti-Măicăneşti,faza mai veche[18],Basarabi-Calafat[19],în nivelele medievale de la Păcuiul lui Soare[20], la cetatea Poenari[21] şi în special la Coconi,aşezare datată între 1380-1432[22].

Alături de oala cu toartă,frecvent au apărut la Bradu şi borcanele. Exemplarele găsite au buza răsfrîntă şi trasă în jos,astfel că au căpătat un profil asemănător "cîrligului de undiţă" (fig.5/8), iar uneori au şi o şănţuire pe mijlocul buzei (fig.5/10).Gîtul este cilindric,umerii rotunjiţi, iar fundul drept.Decorul este realizat din benzi paralele de striuri orizontale, incizate şi aşezate pe umărul vasului.Toate borcanele sînt din pastă arsă oxidant cu excepţia celui de la fig.5/8, care are şi dimensiuni mai reduse.Asemenea vase fac parte din inventarul ceramic al aşezărilor de la Străuleşti-Măicăneşti[23], Tîrgovişte[24], Basarabi, Calafat[25], Cetăţeni[26], Coconi[27], Braşov - Dealul Sprenghi[28].

Cana cu toartă şi gura trilobată este ilustrată prin două frumoase exemplare,ambele descoperite în B2 (fig.4/6, 7).Forma este elegantă, unul din vase avînd piciorul profilat (fig.4/7), cu corpul bombat,umerii rotunjiţi, gîtul înalt şi gura evazată.Marginea,îngroşată la exterior, are o nervură dedesubt ce contribuie la efectul decorativ al profilului buzei.Toarta este trasă direct din buză şi sprijinită pe pîntec.Decorul,incizat şi dispus pe umărul vaselor,constă din caneluri fine,orizontale,alternînd cu o linie în val şi împunsături.La unul din exemplare umărul este marcat de un prag în relief (fig.4/6). Amîndouă cănile au pîntecul,gîtul şi torţile ornamentate cu linii lustruite.Două funduri profilate,ce par a proveni de

www.mnir.ro

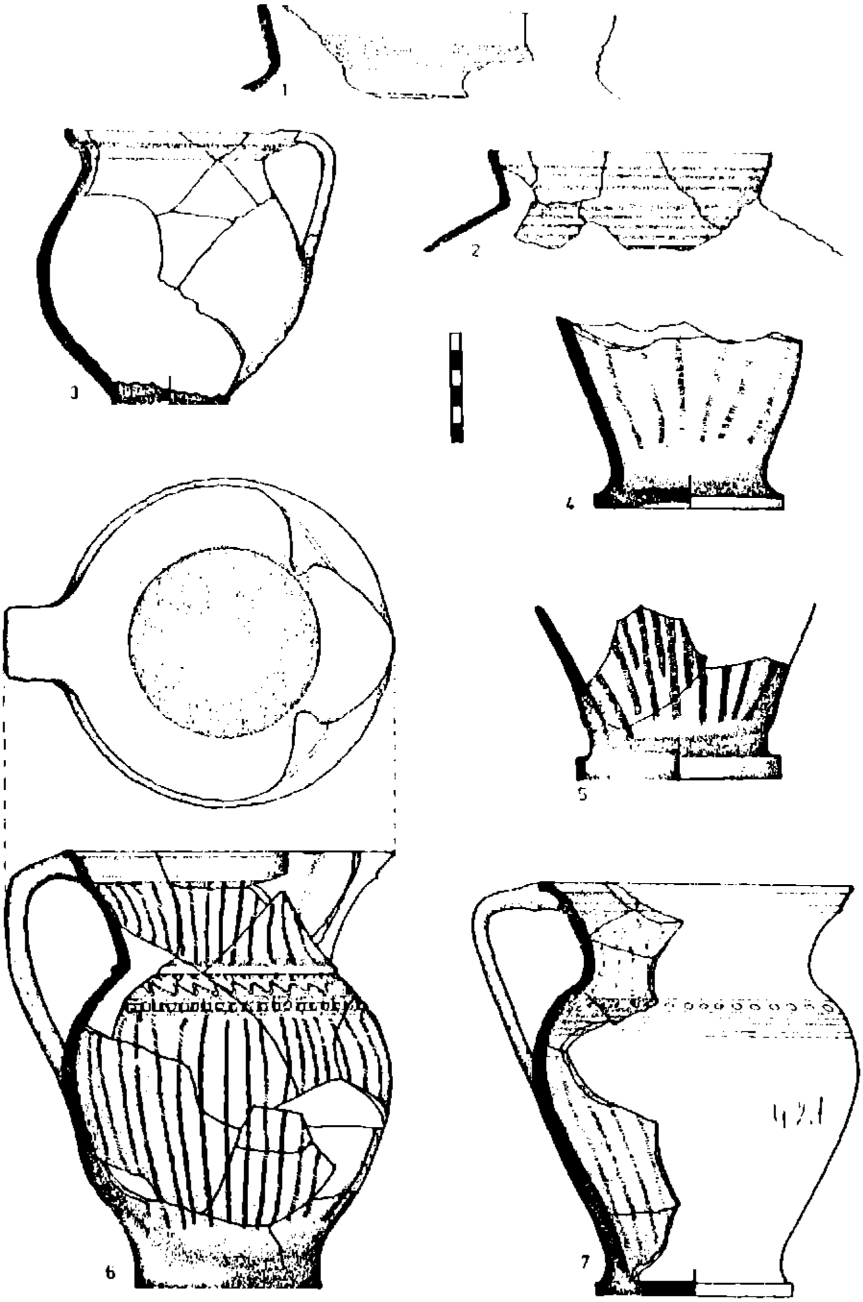

Fig.4.- Ceramică nesmălţuită din bordeie.

www.mnir.ro

la alte două asemenea căni, păstrează linii lustruite pe corp (fig.4/4-5). Specifice ceramicii de la sfîrşitul sec.al XIV-lea din Ţara Românească, cănile cu gura trilobată sînt documentate arheologic la Tîrgovişte[29], cetatea Poenari[30], Coconi[31].

Un grup aparte îl reprezintă vasele cu corpul de formă tronconică, cu gura pîlniată sau strînsă, uneori cu diametrul mai mare decît al fundului, cu umărul uneori pronunţat printr-o gîtuitură (fig.5/9,11,13). Lipsite de decor, caracteristica lor este dată de buza îngroşată şi lăţită la interior, ca şi la exterior. Numite uneori "cahle cilindrice", funcţionalitatea lor este interpretată în chip diferit[32]. Datate în general în sec.al XV-lea şi chiar al XVI-lea, astfel de vase sînt cunoscute la Tîrgovişte[33], Străuleşti-Măicăneşti[34], cetatea Poenari[35].

In bordeiul nr.1 s-a găsit, laolaltă cu restul olăriei, şi un vas din pastă de bună calitate, ars în mediu reducător, de culoare cenuşie, lustruit (fig.5/12). Forma, puţin obişnuită, este un hibrid între ploscă şi ulcior. Corpul are pîntecul bombat, iar partea superioară turtită lateral astfel că are două guri separate de o zonă închisă. Deasupra a avut o toartă ce s-a spart din vechime. Buza celor două guri este uşor profilată la exterior de o nervură. Singurele elemente de decor sînt reprezentate de o proeminenţă în zona superioară, între cele două guri şi o nervură în relief ce separă umărul de gîtul vasului. Apariţie singulară la Bradu, vasul nu-şi găseşte analogii în ceramica medievală din Tara Românească. In schimb, culoarea cenuşie, forma mai puţin obişnuită îi reclamă apartenenţa la specia ceramică documentată în Moldova, în sec.al XIV-lea la Suceava, Baia, Piatra Neamţ, Iaşi[36], Siret[37], sau în Tara Românească la Cetăţeni şi poate la Tîrgovişte[38] şi socotită ca pătrunzînd dinspre Transilvania, unde ceramica de acest fel este atribuită populaţiei săseşti[39]. Prezenţa unui asemenea vas la Bradu este, de altfel, explicabilă prin aceea că zona respectivă se găsea în fostul judeţ medieval Saac sau Săcuieni, unde pătrunderi de dincolo de Carpaţi sînt atestate şi de unele toponime[40].

Mai adăugăm un fragment de capac, din pastă arsă oxidant, decorat cu crestături pe margine şi rozete ştampilate (fig.5/6)[41].

In sfîrşit, tot grupei nesmălţuite îi aparţin şi trei fragmente de discuri ornamentale, cu muchii concentrice simple (fig.5/2), alveolate (fig.5/3) sau crestate (fig.5/7). Asemenea piese sînt binecunoscute, bunăoară, la Tîrgovişte[42], iar prezenţa lor în bordeie a mai fost semnalată şi la Străuleşti-Măicăneşti[43].

Ceramica smălţuită descoperită în bordeiele medievale de la Bradu este reprezentată de un număr redus de cieburi, ceea ce dovedeşte că vasele de acest fel nu erau foarte numeroase în aşezarea aflată în discuţie.

In afara unor fragmente mici, care atestă că se foloseau ulcioarele cu buza acoperită cu smalţ verde-oliv, s-au mai putut reconstitui unele forme, ca bolurile (fig.5/5) şi cupele (fig.5/4), cu picior inelar (fig.5/1,4). Smalţul este de culoare alb-verzuie sau galbenă, de bună calitate. Motivele decorative, redate în cunoscuta tehnică sgraffito, sînt spirala sau vrejul (fig. 5/5) şi steaua cu şase colţuri înscrisă într-un cerc (fig.5/4), pentru care găsim analogii la Tîrgovişte[44], Coconi[45] sau Cetatea-Albă[46].

www.mnir.ro

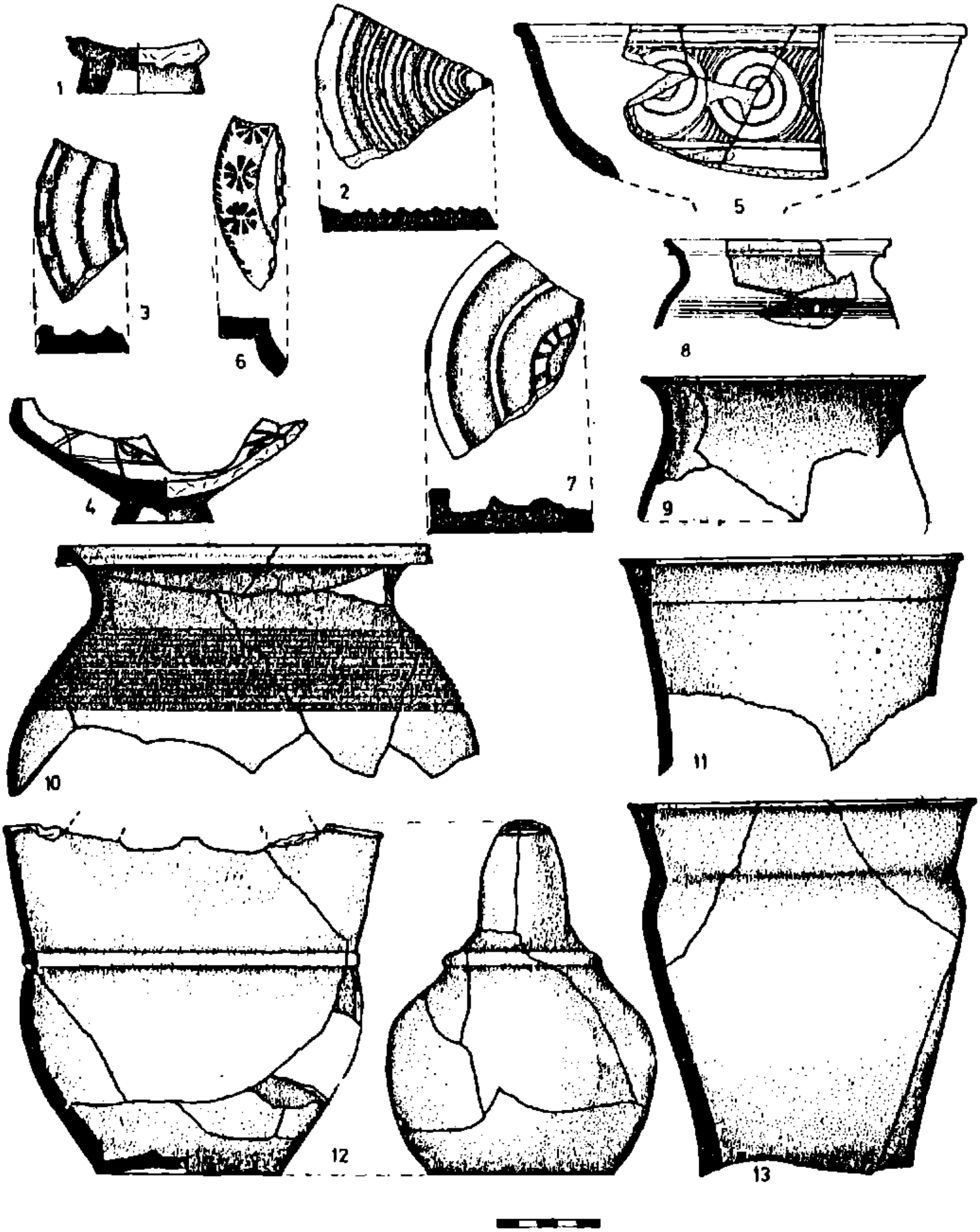

Fig.5.- Ceramică nesmălţuită (2-3, 6-13) şi smălţuită (1,4-5)din bordeie.

www.mnir.ro

Incheind observaţiile asupra olăriei descoperite în satul medieval de la Bradu, subliniem că aceasta se integrează în contextul mai larg al ceramicii din Tara Românească, datată în vremea lui Mircea cel Bătrîn. Remarcăm în acelaş timp absenţa decorului cu humă albă sau cu vopsea roşie, specifice unor anumite zone[47]. In schimb, sînt frecvente formele ceramice, ca de pildă borcanele cu buza triunghiulară, legate de zona de nord a voievodatului, precum şi prezenţa, e drept, singulară a unor produse de factura transilvăneană. Nu cunoaştem unde era produsă ceramica folosită de locuitorii satului. Foarte probabil că provine din ateliere din preajmă, sau chiar din tîrgul Buzăului.

In afara materialului ceramic şi a oaselor de animale, în umpluturile bordeielor nr.1 şi nr.2 s-au mai găsit o săgeată cu aripioare (B2), o săgeată foliformă şi o rozetă de pinten (B1), toate trei piesele fiind databile la sfîrşitul sec.al XIV-lea şi începutul celui următor. Încadrarea în timp a satului medieval descoperit sub ruinele de la Bradu se poate face cu relativă uşurinţă. Pe de o parte, raportul stratigrafic dintre M.38, M.41 şi B6 ne indică cu certitudine mijlocul sec.al XV-lea ca dată pentru încetarea locnirii civile pe acel loc. Pe de altă parte, materialul arheologic, în speţă ceramica, aşa cum am văzut, îşi găseşte nenumărate corespondenţe în aşezările feudale din Tara Românească datate la sfîrşitul sec.al XIV-lea şi începutul sec.al XV-lea. Ne socotim îndreptăţiţi, ca atare, să fixăm începutul satului de pe malul Nişcovului în ultima parte a sec.al XIV-lea, corespunzătoare domniei lui Mircea cel Bătrîn. Incetarea aşezării nu s-a datorat neapărat unor evenimente tragice. Lipsesc urmele de incendiu sau de distrugere, care să indice un final violent. Mai degrabă satul s-a mutat, aşa cum des se proceda în evul mediu[48], din alte motive. O cauză o putem cunoaşte, credem, indirect şi anume ridicarea bisericii de lemn la mijlocul sec.al XV-lea. Inventarul bogat al mormintelor din interiorul lăcaşului[49] indică că acesta nu a fost construit de oameni de rînd. Mai probabil este că ne aflăm în faţa unei prime ctitorii -de aceea şi de lemn - , datorată unui boier care va fi ajuns probabil proprietar al acelei părţi de sat[50]. In acest sens pledează şi faptul că în secolul următor se construieşte o biserică de zid, înconjurată apoi de o impunătoare incintă fortificată ce cuprindea şi o clădire civilă (vezi planul general de la fig.1), pe care o putem considera ca pe o curte boierească ce abia la începutul sec.al XVII-lea devine mănăstire[51]. Ridicarea acestei curţi, încă din sec.al XV-lea, a constituit poate una din cauzele deplasării satului. Alte motive vor fi fost, fără îndoială, pericolul crescînd al raidurilor otomane[52] şi, poate nu în ultimul rînd, chiar apele Nişcovului. Astfel, intervalul de timp dintre sfîrşitul sec.al XIV-lea şi mijlocul sec.al XV-lea reprezintă numai o fază a existenţei vechiului sat, construită apoi pe alt loc.

Descoperirea aşezării medievale de pe valea Nişcovului pune şi problema identificării sale printre localităţile cunoscute în acea vreme în fostul judeţ Saac. Toponimul Bradu nu ne spune mare lucru[53], nefiind cunoscut vreun sat cu acest nume în documentele vremii. In schimb, între cele 3 sau 4 sate datînd din sec.al XV-lea şi localizate în părţile Buzăului[54], ne-a atras atenţia cel cu numele de Bădeni sau Bădeani, atestat

www.mnir.ro

documentar pentru prima oară la 10 februarie 1494[55]. Indicatorul localităţilor din România menţionează pentru judeţul Buzău două sate cu acest nume: satul Bădeni, comuna Breaza, pe versantul de sud al dealului Istriţa şi Bădeni-Miluiţi, actualmente satul Cîmpeni, comuna Amaru, aflat în plină cîmpie[56] (vezi harta la fig. 6). Indicele toponimic al volumelor de documente interne din corpusul Documenta Romaniae Historica, seria B, Ţara Românească, identifică Bădenii cu actualul sat Cîmpeni[57]. Aceeaşi localizare o găsim şi în lucrarea lui N. Constantinescu, care citează ca ultimă menţiune Harta statistică rusă din 1835[58].

Credem însă că lucrurile stau altfel şi iată de ce. In actul din 10 februarie 1494, voievodul Vlad Călugărul întăreşte hotărîrea lui Gorga de a lăsa moştenire ocina sa din Bădeni, jumătate fiicei sale şi jumătate nepoţilor săi, din care unul este jupan Vladul spătar, dregător din casa domniei[59]. In 1523, Radu de la Afumaţi întăreşte lui Balaur logofăt şi soţiei sale mai multe ocine în Bădeni[60]. Actul suferă o încercare de falsificare în favoarea postelnicului Mihnea[61], care nu este altul decît cumnatul lui Balaur şi fiul spătarului Vlad[62]. In 23 noiembrie 1535, postelnicul Mihnea, printr-un act de la Radu Paisie, înlătura de la moştenire pe fraţii săi Radul şi Vladul[63], sporindu-şi astfel partea sa de proprietate din Bădeni. De altfel, după moartea logofătului Balaur în 1536, postelnicul va fi cunoscut în documente ca Mihnea din Bădeni[64]. Rămasă urmaşilor lui Mihnea, care o sporesc la rîndul lor[65], moşia Bădeni va fi dăruită în 1632 mănăstirii Bradu[66] de către ctitorul ei, vel comisul Radu Mihalcea, strănepotul postelnicului Mihnea[67]. Ulterior, în sec. al XVII-lea, moşia Bădeni va constitui o pricină de judecată între mănăstirea Bradu, mănăstirea Ciolanu - învecinată, la 8 km -, şi nişte oameni din sat[68]. In sfîrşit, moşia Bădeni este menţionată pentru ultima oară printre proprietăţile mănăstirii Bradu de o catagrafie de la mijlocul sec. al XIX-lea[69]. Legat de familia ctitorilor şi intrat, în parte, în posesia mănăstirii Bradu la începutul sec. al XVII-lea, satul Bădeni pare mai firesc să fi fost în apropierea acesteia, decît în cîmpie, unde e mai greu de presupus să fi existat acele părţi de deal şi pădure menţionate în documente. Un alt argument pentru plasarea Bădenilor în apropierea mănăstirii Bradu îl constituie şi faptul că iuzbaşa de roşii Barbu Bădeanu, ctitorul schitului Barbu din Leiculeşti[70] - sat aflat aşijderea pe Nişcov, la 2 km est de Bradu -, era de fel tot din Bădeni, aşa cum o dovedesc documentele în care apare ca martor[71].

Vedem astfel că se exclude localizarea Bădenilor în cîmpie, peste culmea Istriţei, la circa 30 km de Bradu (vezi harta la fig. 6). Mai rămîne de văzut dacă satul Bădeni din comuna Breaza, deasemeni peste deal de mănăstire, poate fi identificat cu cel din sec. al XV-lea. Şi acesta, însă, credem că poate fi scos din discuţie. In 1791, logofătul Constantin, fiul lui Bîrcă, construieşte din bîrne o biserică pe apa Nişcovului, care, refăcută din cărămidă la 1863, există şi astăzi, în satul Pisculeni[72], tot în comuna Tisău, la circa 2 km vest de Bradu. Adăugînd că biserica este cunoscută din sec. al XVIII-lea şi pînă astăzi sub numele de biserica din Bădeni, credem că avem tot temeiul să identificăm actualul Pisculeni cu Bădenii din documentele sec. XV-XVII[73].

www.mnir.ro

Aşa cum am arătat, aşezarea medievală descoperită la Bradu şi-a mutat vatra la mijlocul sec. al XV-lea, pe locul acela ridicîndu-se, poate prin grija lui Gorga, unchiul spătarului Vlad, biserica de lemn. Cu timpul,

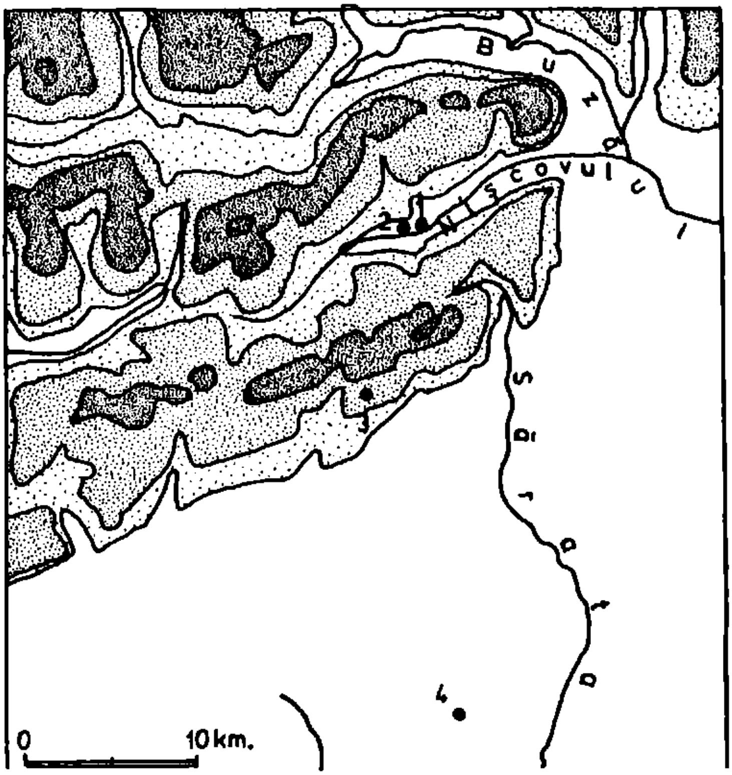

Fig. 6.-Harta localităţilor menţionate în text: 1 -mănăstirea Bradu; 2 - satul Pisculeni; 3- satul Bădeni, com. Breaza; 4 - satul Cîmpeni, com. Amaru.

satul se va fi tras în sus, pe firul văii Nişcovului, pînă în locul în care se află astăzi, sub un alt nume, căpătat poate de la înălţimile ce-l înconjoa - ră.

Nici curtea boierilor Bădeni nu a rămas pe loc. Posesori de ocine la Pătîrlage şi Cîndeşti[74], urmaşii din sec. al XVII-lea ai spătarului Vlad, au preferat să-şi transforme reşedinţa în mănăstire, fixîndu-şi curtea la Pătîrlage şi apoi la Cîndeşti[75], la Bradu mai rămînînd doar mănăstirea, ale cărei ruine se mai înalţă încă pe malul Nişcovului.

NOTE

1 În afara mănăstirii Bradu, amintim aici doar pe cele mai importante: mănăstirile Tisău, Ciolanu, Izvoranu, Barbu, bisericile din Grăjdana,

www.mnir.ro

Verneşti, curtea din Cîndeşti. Pentru toate vezi N. STOICESCU, Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I - Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea), 2 vol. Craiova, 1970.

2 Documenta Romaniae Historica. B, Tara Românească, vol. XI, Bucureşti, 1975, nr. 362.

3 In anul 1974 cercetările au fost conduse de către colegul Gh. I. Cantacuzino, cu fonduri locale, iar din anul 1975 de semnatarul acestor rînduri, cu fonduri puse la dispoziţie de către fosta D.P.C.N. Autorul proiectului de restaurare este arh. Constanţa Modoran.

4 Rezultatele campaniilor arheologice au fost făcute cunoscute după cum urmează: GH. I. CANTACUZINO, Observaţii privind cercetările arheologice de la mănăstirea Bradu, comunicare la Sesiunea de comunicări ştiinţifice a D.P.C.N. din mai 1975 pentru anul 1974; CONSTANŢA MODORAN şi I. CHICIDEANU, Cercetări şi rezultate la mănăstirea Bradu, extras din revista "Biserica ortodoxă Română", 9-12, 1976, 13 p., pentru anii 1975-1976, şi I. CHICIDEANU, Raport privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1977 la mănăstirea Bradu, ms. în arhiva D.P.C.N., pentru anul 1977.

5 GH. I. CANTACUZINO, op. cit.; moneda a fost identificată de către Octavian Iliescu de la Cabinetul Numismatic al Academiei R.S.R.

6 CONSTANŢA MODORAN şi I. CHICIDEANU, op. cit., p. 7, unde incendierea bisericii de lemn este pusă în legătură cu incursiunea din noiembrie 1521 a beiului de Nicopole împotriva buzoienilor, cf. N. Iorga, Istoria armatei româneşti, Bucureşti, 1970, p. 123.

7 CONSTANTA MODORAN şi I. CHICIDEANU, op. cit., p. 5.

8 I. CHICIDEANU, Raport; moneda a fost identificată de către O. Iliescu, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

9 P. I. PANAIT, Şantierul arheologic Băneasa-Străuleşti. Aşezarea feudală, în Cercetări arheologice în Bucureşti, vol. 2, Bucureşti, 1965, p. 190.

10 I. NESTOR şi colaboratori, SCIV, 1, 1, 1950, p. 100-101 şi fig. 37.

11 P. I. PANAIT, op. cit., loc. cit.

12 GH. BICHIR, "Dacia", N.S., 9, 1965, p. 427 şi urm. Faza I de la Bragadiru este datată între sfîrşitul sec. al XIII-lea şi mijlocul sec. al XIV-lea, care ni se pare prea timpurie, vezi şi nota 14.

13 ELENA BUSUIOC şi D. VÂLCEANU, SCIVA, 27, 4, 1976, p. 495.

14 N. CONSTANTINESCU, Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic şi istoric, Bucureşti, 1972, p. 35 şi urm. şi fig. 10, unde sînt ilustrate locuinţele de tipul I a, asemănătoare celor de la Bradu. Tot aici, la p. 52-53, se discută şi datarea fazei Bragadiru I.

15 N. CONSTANTINESCU, SCIV, 15, 2, 1964, p. 234 şi fig. 4; vezi şi I. Chicideanu, Un cuptor de ars oale descoperit la Tîrgovişte, în Valachica, 8, sub tipar.

16 I. NESTOR şi colaboratori, op. cit.

17 Gh. BICHIR, op. cit., fig. 5/1-4 şi fig. 7/1-4.

18 P. I. PANAIT, op. cit., fig. 114/7-9.

19 ELENA BUSUIOC şi D. VÂLCEANU, op. cit., p. 497-500 şi fig. 1/1-2, 4-6; 2/7; 3/7-8.

www.mnir.ro

20 PETRE DIACONU şi SILVIA BARASCHI, Păcuiul lui Soare. Aşezarea medievală (sec. XIII-XV), vol. II, Bucureşti, 1977, p.51-55 şi fig.36; 38/1-2,4; şi pl. III, IV şi V. Se propune o datare mai timpurie pentru ceramica aşa numită "de tip Zimnicea", p.113-115.

21 GH.I. CANTACUZINO, SCIV, 22, 1971, 2, p.282 şi fig.12/9-25.

22 N. CONSTANTINESCU, Coconi, p.110-112 şi pl. XXV/1, 6, 9, XXVI/1-9. Pentru cronologia aşezării vezi p.72.

23 P.I. PANAIT, op.cit., p.214 şi fig.114/1-6.

24 I. CHICIDEANU, op.cit.

25 ELENA BUSUIOC şi D. VÂLCEANU, op.cit., p.497 şi fig.2/1,5 şi fig.3/1-3, 7-8.

26 D.V. ROSSETI, Materiale, 8, 1962, p.75.

27 N. CONSTANTINESCU, op.cit., p.109-110 şi pl. XIV/1, XVI/2.

28 A.D. ALEXANDRESCU şi N. CONSTANTINESCU, Materiale, 6, 1959, p.676 şi fig.8.

29 Săpătură de salvare, inedită, februarie 1974, I. CHICIDEANU şi P. DIACONESCU. Cu această ocazie au fost cercetate trei bordeie şi, parţial, un cuptor de ars oale. Locuirea a fost datată pe baza unei monede de la Sigismund de Luxemburg la sfîrşitul sec. al XIV-lea şi începutul sec. al XV-lea. Ulterior, în vara 1974, săpăturile au fost reluate, pe scară largă, de către Gabriel Mihăescu. Materialul se află în colecţia Muzeului judeţean Dîmboviţa. Vezi şi I. Chicideanu, op.cit.

30 GH.I. CANTACUZINO, op.cit., p.283 şi fig.14/1, 3, 4.

31 N. CONSTANTINESCU, op.cit., p.118 şi pl. XXXI/3.

32 P.I. PANAIT, op.cit., p.218; GH.I. CANTACUZINO, op.cit., p.282-283.

33 Vezi nota 29. Vase de acest fel s-au găsit în număr mare în bordeiele cercetate.

34 P.I. PANAIT, op.cit., loc.cit.

35 GH.I. CANTACUZINO, op.cit., loc.cit.

36 M.D. MATEI, Contribuţii arheologice la istoria oraşului Suceava, Bucureşti, 1963, p.132 şi urm., unde se discută categoria ceramicii cenuşii din Moldova.

37 A. RADULESCU, "Dacia", N.S., 16, 1972, p.225 şi urm.

38 M.D. MATEI, op.cit., p.154.

39 V. PINTEA, Acta Musei Napocensis, vol.4, 1967, p.525 şi urm. Vezi şi A. Rădulescu, op.cit., unde se discută problema, în special pentru oraşul Siret, la nivelul anului 1972. O analogie pentru vasul cu pricina am găsit, totuşi, în Baden-Württemberg. Cf. Uwe Lobbedy, în "Fundberichte aus Baden-Württemberg", B.3, Stuttgart, 1977, p.585-592, unde se prezintă ceramica descoperită la Herbolzheim an der Jagst şi datată în sec. XIII-XVI. In grupa a, mai veche, este şi un vas din pastă cenuşie, care se aseamănă cu al nostru în privinţa dispunerii torţii şi prin nervura în relief de pe umăr (Abb.2/6).

40 C.C. GIURESCU, Istoria românilor, vol. II, partea I, Bucureşti, 1937, p.391 şi harta de la fig.93, p.367; R. Teodorescu, Bizanţ, Balcani,

www.mnir.ro

Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV), Bucureşti, 1974, p.166 şi urm. Pentru fostul judeţ Saac vezi şi Ecaterina Zaharescu, Vechiul judeţ al Saacului în lumina istorică şi antropogeografică, în "Buletinul Societăţii Geografice", 40, 1922, p.147-173.

41 N.CONSTANTINESCU, Coconi, p.129, nota 145.

42 I.CHICIDEANU, op.cit.

43 P.I.PANAIT, op.cit.,p.218.

44 I.CHICIDEANU, op.cit.

45 N.CONSTANTINESCU, op.cit.,p.131 şi urm.

46 N.CONSTANTINESCU, SCIV, 10, 2, 1959, p.441 şi urm.şi fig.4/1, 3-5, şi pl.II.

47 ELENA BUSUIOC şi D.VALCEANU, op.cit.,p.507-508.

48 N.CONSTANTINESCU, Coconi, p.187 şi urm.

49 CONSTANTA MODORAN şi I.CHICIDEANU, op.cit.,p.6. Adăugăm că în 1977 s-au mai cercetat încă 10 morminte, în exterior. Dintre acestea, 7 aparţin primului orizont de înmormîntări, inventarul lor funerar cuprinzînd monezi şi inele sigilare.

50 Că şi o biserică de lemn putea fi ctitoria unui boier, o dovedeşte mănăstirea Aninoasa-Cislău, refăcută din zid de Mihnea Turcitul şi doamna Neaga, pe locul uneia mai vechi de lemn, ridicată de strămoşii lor. Cf. N.Stoicescu, Bibliografia, vol.I, p.32 şi nota 24, unde se face trimiterea la DIR, B. veac XVI, vol.V, unde se găseşte publicat documentul din care aflăm această ştire.

51 Un argument în favoarea ipotezei că la Bradu, în sec.al XVI-lea, ne aflăm în faţa unei curţi boiereşti îl constituie planul dreptunghiular al bisericii de zid, socotit caracteristic curţilor feudale din Ţara Românească. Vezi Cornelia Pillat, SCIVA, seria "Artă plastică", 18, 2, 1971, p.223 şi urm.şi, mai recent, St.Andreescu, SCIVA, seria "Artă plastică", 20, 1, 1973, p.143.

52 Reamintim că incendierea bisericii se datorează tocmai unui astfel de raid la începutul sec.al XVI-lea. Vezi supra nota 6.

53 In afara mănăstirii, toponimul mai denumeşte astăzi cei doi versanţi ai văii Nişcovului, între care se află lăcaşul: Bradu-faţă, cel de sud şi Bradu-dos, cel de nord.

54 N.CONSTANTINESCU, Coconi, p.201-210: "Sate existente şi astăzi, păstrîndu-şi denumirea străveche", lista nr.1. Localizări certe, unde, pentru jud.Buzău, sînt date: Bădeni (1494), Cernăteşti (1487) şi Verneşti (1499) şi lista nr.2 - Localizări probabile, unde este dat doar Sărata (1482-1496).

55 DRH, B,I, nr.245.

56 I.IORDAN, P.GÎŞTESCU, D.I.OANCEA, Indicatorul localităţilor din România, Bucureşti, 1974, p.75.

57 DRH, B, I, Indice, p.532, localizare preluată şi de volumele următoare apărute în cadrul corpusului.

58 N.CONSTANTINESCU, op.cit.,loc.cit. In ce priveşte menţiunea din 1835, atragem atenţia că între localităţile din judeţul Săcuieni, înregistrate în Harta rusă, nu se găseşte nici Bădeni şi nici Cîmpeni,

www.mnir.ro

ci numai Amaru-Sudiţi. Cf. C. C. Giurescu, Principatele române la începutul sec. XIX. Constatări istorice, geografice, economice şi statistice pe temeiul hărţii ruse din 1835, Bucureşti, 1957, p.269-272, unde se dă lista aşezărilor din judeţul Saac.

59 DRH, B, I, nr.245.

60 DRH, B, II, nr.216.

61 Ibidem.

62 Pentru familia boierilor Bădeni, scoborîtoare din Vladul spătar, vezi G.D. Florescu, Divanele domneşti din Ţara Românească (1389-1495), vol.I, Bucureşti, 1943, p.334, unde se dă arborele genealogic al familiei şi, mai recent, N. Stoicescu, Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova. Secolele XIV-XVII, Bucureşti, 1971, p.71.

63 DRH, B, III, nr.213; mai vezi şi DIR, XVI, B, II, nr.194.

64 N.STOICESCU, op.cit., loc.cit. şi p.31 pentru Balaur logofăt.

65 In 1627, Mihalcea vornicul al doilea din Pătîrlage, nepotul de fiică al postelnicului Mihnea, cumpără şi el ocine în Bădeni, cf. DRH, B, XXI, nr.244 şi 257.

66 A. VASILESCU, Mănăstirea Bradu de pe Nişcov, extras din revista "Biserica ortodoxă română", LV, 1937, p.11.

67 Pentru Radu Mihalcea, zis şi Cîndescu, vezi N. Stoicescu, op.cit., p.150-152.

68 I. IONESCU, Ştiri nouă asupra mănăstirii Ciolanu (Buzău), extras din revista "Îngerul", VIII, 1-2, Buzău, 1936, p.27, act din 22 aprilie 1648 şi p.34, act din 1 iunie 1782.

69 A. VASILESCU, op.cit., p.12, unde se dă lista proprietăţilor mănăstirii Bradu, consemnate în diferite ocazii.

70 N.STOICESCU, Bibliografia, vol.I, p.58. Satul se numeşte astăzi Leiculeşti. Vezi şi idem, Dicţionar, p.109-110.

71 DRH, B, XXIV, nr.244, 247, 254.

72 N.STOICESCU, Bibliografia, vol.I, p.46 şi vol.II, p.485.

73 Aceeaşi identificare a mai fost făcută deja şi de N. Stoicescu, op.cit. vol.I, p.46.

74 Vezi supra nota 67.

75 N.STOICESCU, op.cit., p.169.

UN ÉTABLISSEMENT DES XIVe-XVe SIÈCLES À BRADU, DÉP. DE BUZĂU

Résumé

Pendant les fouilles archéologiques effectuées à l'ex-monastère de Bradu, (commune de Tisău, dép. de Buzău) a été découvert un établissement médiévale. Ont été investiguées six habitations et plusieurs fosses ménagères. L'établissement, partiellement détruit par les eaux de la rivière de Nişcov, se trouve, avec sa périphérie d'est sous les ruines des

www.mnir.ro

édifices en maçonnerie des XVIe-XVIIe siècles (fig.1).

Du point de vue stratigraphique, l'établissement médiéval est superposé par le cimetière d'une église en bois, dont les tombes, qui ont été datées avec des monnaies, à la moitiè du XVe siècle, percent les complexes de l'habitat (fig.2). Les habitations sont de type hutte, creusées dans la terre jusqu' à 0,80-1,60 m, et elles ont un plan quadrilatère et des âtres simples à l'interieur (fig.3). La céramique, abondante, découverte dans les huttes, appartient à la poterie du type Zimnicea-Coconi de tradition byzantine, de la Valachie (fig.4 et 5). L'analyse du matériel archéologique concorde avec les observations stratigraphiques et nous permet d'encadres la durée de fonctionnement du village médiéval dans l'intervalle de temps compris entre la fin du XIVe siècle et la moitié du XVe siècle, contemporain, en partie, avec le regne du voïvode Mircea L'Ancien.

Trois villages de l'actuel département de Buzău sont connus dans les documents internes du XVe siècle: Bădeni (1494), Cernăteşti (1487) et Verneşti (1499). De ceux-ci le village de Bădeni appartenait depuis 1494 au noble "spatharos" Vlad, dont les descendants du XVIIe siècle sont les fondateurs du monastère de Bradu, doté par les mêmes avec un domaine dans ce village en 1632. Au milieu du XIXe siècle le domaine de Bădeni figurait encore parmi les propriétés du monastère.

On a déjà identifié Bădeni comme étant l'actuel village de Cîmpeni, commune d'Amaru, dép. de Buzău, situé à approximativement 30 km de Bradu, au-delà de la colline d'Istriţa, dans la plaine (Documenta Romaniae Historica, série B, Ţara Românească, vol. I-III, XI, XXI-XXIV, Index).

En réalité l'ancien village de Bădeni se trouve toujours sur la vallée de la rivière de Nişcov, à 2 km ouest de Bradu, sur l'emplacement de l'actuel village de Pisculeni, où on trouve une église, bâtie en 1791 et qui est nommée jusqu'à nos jours "l'église de Brădeni" (fig.6).

LISTE DES FIGURES

Fig.1.- Plan général des fouilles archéologiques de Bradu.

Fig.2.- Parti du profil est de la section XX: 1 -humus actuel; 2- terre grisâtre mêlée avec du mortier; 3 - débris; 4 - bande de mortier; 5 - terre grisâtre pigmentée de mortier; 6 - terre cuite au rouge, jetée; 7 - sable; 8 - terre noire aux pigments de mortier; 9 - terre vierge, jetée; 10 - terre brun-foncé aux tessons et os d'animaux; 11 - gravier; 12 - remplissage de la hutte no 6; 13 - humus ancien; 14 - terre glaise (vierge); 15 - torchis; 16 - fragments céramiques; 17 - charbon; 18 - cailloux.

Fig.3.- 1 Hutte no 1 a) plan; b) profil. 2 Hutte no 2 a) plan; b) profil. Légende des profils: 1 - terre brun foncé; 2 - terre glaise jaunâtre; 3 - cendre; 4 - cailloux.

www.mnir.ro

Fig.4.- Céramique non émaillée provenant des huttes.

Fig.5.- Céramique non émaillée (2-3, 6-13) et émaillée (1,4-5) provenant des huttes.

Fig.6.- La carte des localités mentionnées dans la texte: 1 - monastère de Bradu; 2 - village de Pisculeni; 3 - village de Brădeni, commune de Breaza; 4 - village de Cîmpeni, commune d'Amaru.

www.mnir.ro

CERAMICĂ MEDIEVALĂ DESCOPERITĂ LA VODIŢA PRIN SĂPĂTURILE DIN ANUL 1970

de GHEORGHE I.CANTACUZINO

In anul 1970 au fost efectuate la Vodiţa,jud.Mehedinţi,cercetări arheologice care au urmărit obţinerea unor date privind cronologia ruinelor fostei mănăstiri[1].Acestea fuseseră dezvelite în cea mai mare parte prin săpăturile întreprinse de V.Drăghiceanu în 1928, cînd au fost descoperite şi fundaţiile bisericii anterioare celei ale cărei ziduri se păstrau în parte[2].Materialul ceramic descoperit în 1970,deşi nu prea numeros,este îndeajuns de variat şi reprezentativ.Inaintea prezentării acestui material se impune precizarea situaţiei stratigrafice în care a fost descoperit.

Săpăturile din 1928 au fost însoţite de numeroase decapări de pămînt, pînă la nivelul de călcare,în interiorul bisericii şi la sud şi est de aceasta,precum şi de degajarea beciului aflat în partea de sud-vest a ansamblului.Vechile săpături nu s-au extins la nord şi vest de biserică, unde au putut fi efectuate anumite observaţii stratigrafice.In această zonă, pe pantele destul de accentuate,s-au acumulat depuneri aluvionare deosebit de groase,care alternează cu straturile corespunzătoare perioadelor de funcţionare a aşezării.Deasupra pămîntului viu se află depuneri corespunzătoare funcţionării celor două biserici suprapuse,cunoscute în literatura de specialitate sub numele de Vodiţa I şi Vodiţa II, cele două straturi fiind delimitate mai clar la nord de edificiu.Urmează un strat gros de depuneri aluvionare,sterile din punct de vedere arheologic,un strat corespunzînd unei alte perioade de vieţuire în mănăstire,de la sfîrşitul sec.al XVII-lea şi începutul sec.al XVIII-lea,în sfîrşit un alt strat gros de depuneri aluvionare corespund perioadei părăsirii definitive a aşezării.In zona de la nord de beci,deasupra nivelului de la care a fost construit acesta -şi care corespunde celei de a doua etape de construcţie(Vodiţa II) -,se află un strat gros de nivelare cu pămînt adus din apropiere, cuprinzînd fragmente ceramice din perioada imediat anterioară. Atît depunerile aluvionare, cît şi stratul de la sfîrşitul sec.al XVII-lea- începutul sec.al XVIII-lea sînt aici mult mai subţiri[3].

Cea mai mare parte a materialului provine din zona de la vest de biserică şi de la nord de beci,în această din urmă parte depunerile care cuprind materiale din sec.XIV-XV avînd o grosime mai mare. Datorită situaţiei stratigrafice în care au fost descoperite se poate face în general o delimitare clară între materialele din sec.XIV-XV şi cele din sec. XVII-XVIII.Excepţiile sînt constituite de puţinile fragmente ceramice provenind din zonele afectate de săpăturile din 1928,sau de o serie de materiale din zona de la nord de beci,antrenate în gropile unor morminte din sec.al XVIII-lea.În privinţa materialelor din straturile corespunză-

www.mnir.ro

toare primelor etape de construcţie, Vodiţa I şi Vodiţa II, deosebirile sînt greu de sesizat. Fragmentele ceramice, foarte puţine, găsite la nord de biserică în stratul corespunzător fazei Vodiţa I sînt asemănătoare cu cele contemporane fazei Vodiţa II. Acelaşi lucru se poate spune şi despre ceramica găsită în cantitate mai mare la nord de beci, în stratul gros de nivelare care a antrenat materialele existente la acea dată în zona înconjurătoare, aşa dar aparţinînd aceleiaşi faze Vodiţa I.

Ceramica descoperită la Vodiţa, lucrată în întregime la roata rapidă, poate fi împărţită în două categorii distincte atît din punct de vedere al formelor cît şi al decorului: ceramica nesmălţuită şi ceramica smălţuită.

Ceramica nesmălţuită este confecţionată din pastă degresată cu nisip, conţinînd rare granule de calcar şi foarte puţină mica. Arderea, în general oxidantă, este de cele mai multe ori inegală, rezultînd o culoare cenuşie în săpătură. La suprafaţă fragmentele sînt castanii cu nuanţe cenuşii, datorită arderii secundare în urma folosirii vaselor. Rare fragmente au pasta cenuşie. Vasele mici au în general culoarea cărămizie.

Datorită faptului că fragmentele descoperite la Vodiţa sînt în majoritate disparate, lipsind posibilitatea întregirii unor vase, formele ceramicii de aici pot fi în bună parte deduse prin analogii cu tipuri descoperite în alte aşezări contemporane. Vasele nesmălţuite sînt: oale borcan- formă care predomină cantitativ-, precum şi oala cu toartă, căni sau ceşti, castroane etc.

Borcanele reprezintă tipul cel mai frecvent întîlnit. Sînt vase fără torţi, cu corp curbat, pereţi arcuiţi, profil evazat, buza scurtă, răsfrîntă spre exterior, avînd în partea inferioară o nervură puternic trasă în afară, cu secţiunea triunghiulară, deseori cu o şănţuire uşoară în interior (fig. 1/1, 4, 5, 6, 8, 10, 16, 17). In afara acestei forme a buzei -cel mai frecvent întîlnită - sau a unora apropiate de ea (fig. 1/2, 5; fig. 2/5, 8) se întîlnesc şi fragmente cu buza avînd marginea lăţită şi rotunjită (fig. 1/3, 9).

O serie de fragmente ceramice aparţin unor oale cu toartă. Acestei forme îi aparţin buzele drepte sau uşor curbate, cu marginea tăiată deobicei pe un plan orizontal (fig. 1/11, 12, 18, 19; fig. 2/4).

Sînt întîlnite de asemenea căni cu fundul profilat (fig. 2/3, 5) sau cu baza de susţinere îngustă, diferenţiată de corp (fig. 2/14), sau un ulcior cu gura înaltă şi dreaptă, bine delimitată de gît. Trebuie remarcat un fragment de vas avînd toarta cu secţiunea rotundă, uşor supraînălţată, şi gura evazată (fig. 2/1).

Fragmentele de castron cu pereţii oblici şi fundul drept (fig. 2/2) sau altele aparţinînd unor vase mici, cu pereţii subţiri (fig. 1/7; fig. 2/6), întregesc un repertoriu de forme destul de variat pentru cantitatea relativ mică a materialelor descoperite.

Decorul vaselor nesmălţuite este fie incizat - incizii orizontale pe partea superioară a corpului (fig. 1/12; fig. 2/1, 7) şi linii în val (fig. 2/11, 19), fie în relief - brîu alveolat (fig. 1/1) şi brîu în relief cu crestături oblice (fig. 2/13).

Tipurile de forme şi ornamentaţie prezentate privesc ceramica nesmălţuită din sec. XIV-XV. In privinţa materialelor găsite, în cantitate

www.mnir.ro

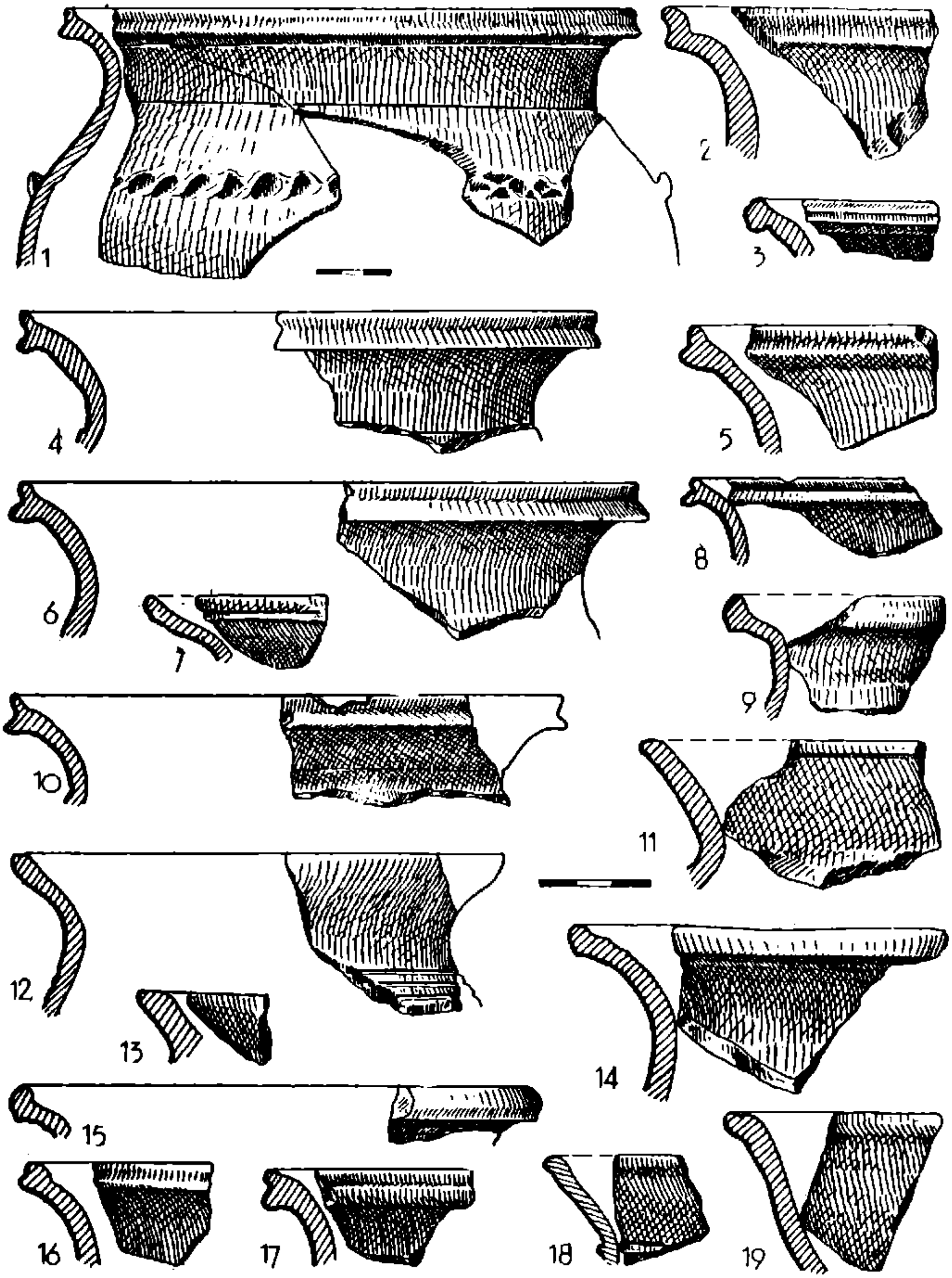

Fig.1.– Fragmente ceramice nesmălţuite.

www.mnir.ro

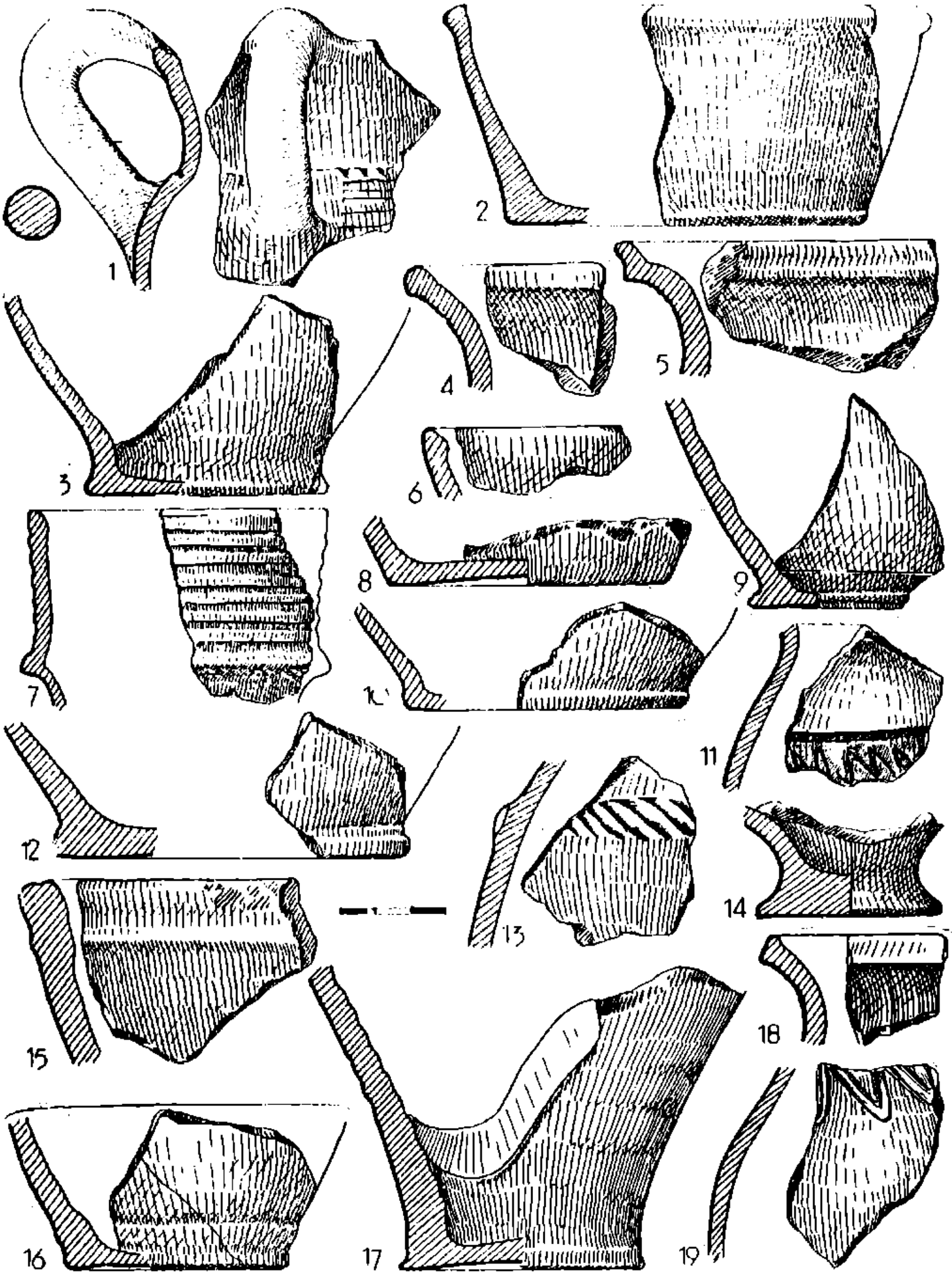

Fig.2.- Fragmente ceramice nesmălţuite.

www.mnir.ro

destul de mică, în depunerile de la sfîrşitul sec. al XVII-lea-începutul sec. al XVIII-lea, trebuie remarcate unele fragmente de vase cu pastă nisipoasă, alb-cenuşie, decorată cu dungi de culoare cărămizie şi uşoare incizii.

Ceramica smălţuită, cu pastă fină, este arsă oxidant, uniform (cu excepţia unor fragmente cu pereţi mai groşi, care au culoarea cenuşie în spărtură). Formele întîlnite sînt străchini şi farfurii, boluri şi cupe (toate acestea constituind majoritatea), căni şi ulcioare.

Străchinile şi farfuriile au piciorul inelar (fig. 4/1, 3, 4, 6, 7, 10, 11, 12, 16). Dintre străchini menţionăm un exemplar cu fundul uşor concav şi pereţii ridicaţi în unghi, puţin evazaţi (fig. 5/4), iar fragmentele de farfurii aparţin unor exemplare cu marginea lată, oblică, cu profilul drept sau uşor curbat (fig. 5/8, 3).

Bolurile şi cupele sînt de dimensiuni mai mici, cu profilul arcuit, buza simplă, uşor evazată sau puţin inclinată spre interior (fig. 3/1, 2, 4-10, 12-14, 16, 19, 21, 23), cu picior inelar. Acesta este mai scund în cazul bolurilor (fig. 3/13, 16), ceva mai înalt în cazul cupelor (fig. 4/15, 17).

Alte vase smălţuite sînt cele înalte - ulcioare sau căni. Formele sînt greu de precizat datorită stării fragmentare de păstrare. Trebuie menţionate două gîturi de ulcior, unul înalt, bogat profilat (fig. 4/18), altul scund (fig. 4/2), partea inferioară a unei căni de dimensiuni mari (fig. 4/13), piciorul profilat al unui vas înalt (fig. 4/8) şi mai multe fragmente de torţi, fie cu secţiunea plată (fig. 5/9), fie cu secţiunea rotundă, sau din două părţi răsucite (fig. 4/14).

Decorul acestei categorii a ceramicii este realizat prin sgrafitare, culoare şi smalţ. Suprafaţa vaselor era în prealabil acoperită cu angobă alb-gălbuie, aplicată în mai multe straturi, după cum se poate observa pe unele fragmente pe care smalţul s-a degradat. Motivele sgrafitate erau realizate prin stratul de angobă, pînă în pasta vasului, subliniate uneori cu culoare castanie sau verde măslinie. Smalţul acoperea partea interioară a vaselor deschise (străchini, farfurii, boluri) şi exteriorul vaselor înalte. Culorile folosite sînt gălbui, galben-verzui, verde, verde-măsliniu, castaniu, cafeniu. In general străchinile şi farfuriile au culoarea gălbuie, galbenă sau galben-verzuie, cu decorul sgrafitat subliniat cu castaniu sau verde, bolurile şi cupele - diferite nuanţe de verde deschis sau verde măsliniu, iar vasele înalte - variate nuanţe de verde.

Vasele înalte sînt decorate în general prin culoare. Bolurile, în afara culorii şi smălţuirii, au uneori sgrafitate în partea centrală un cerc sau două cercuri concentrice. Pe străchini şi farfurii motivul cercurilor concentrice (două sau trei), mai rar al spiralei, sgrafitat în mijlocul părţii centrale, este foarte frecvent, fiind realizat pe fond galben cu castaniu, sau pe fond verde deschis ori gălbui cu măsliniu. Diferite fragmente de străchini şi farfurii sînt mai bogat ornamentate prin sgrafitare, cu motive geometrice (fig. 5/1, 6), între care cel al benzilor de linii verticale alternînd cu benzi de linii frînte (fig. 5/1). Relativ frecvent se întîlnesc benzile cu împletituri (entrelacs) (fig. 5/2, 7). Alte fragmente sînt decorate cu motive vegetale stilizate, între care vrejul (fig. 5/5, 8) sau alte motive, dispuse radial în cîmpul median al vasului (fig. 5/4).

www.mnir.ro

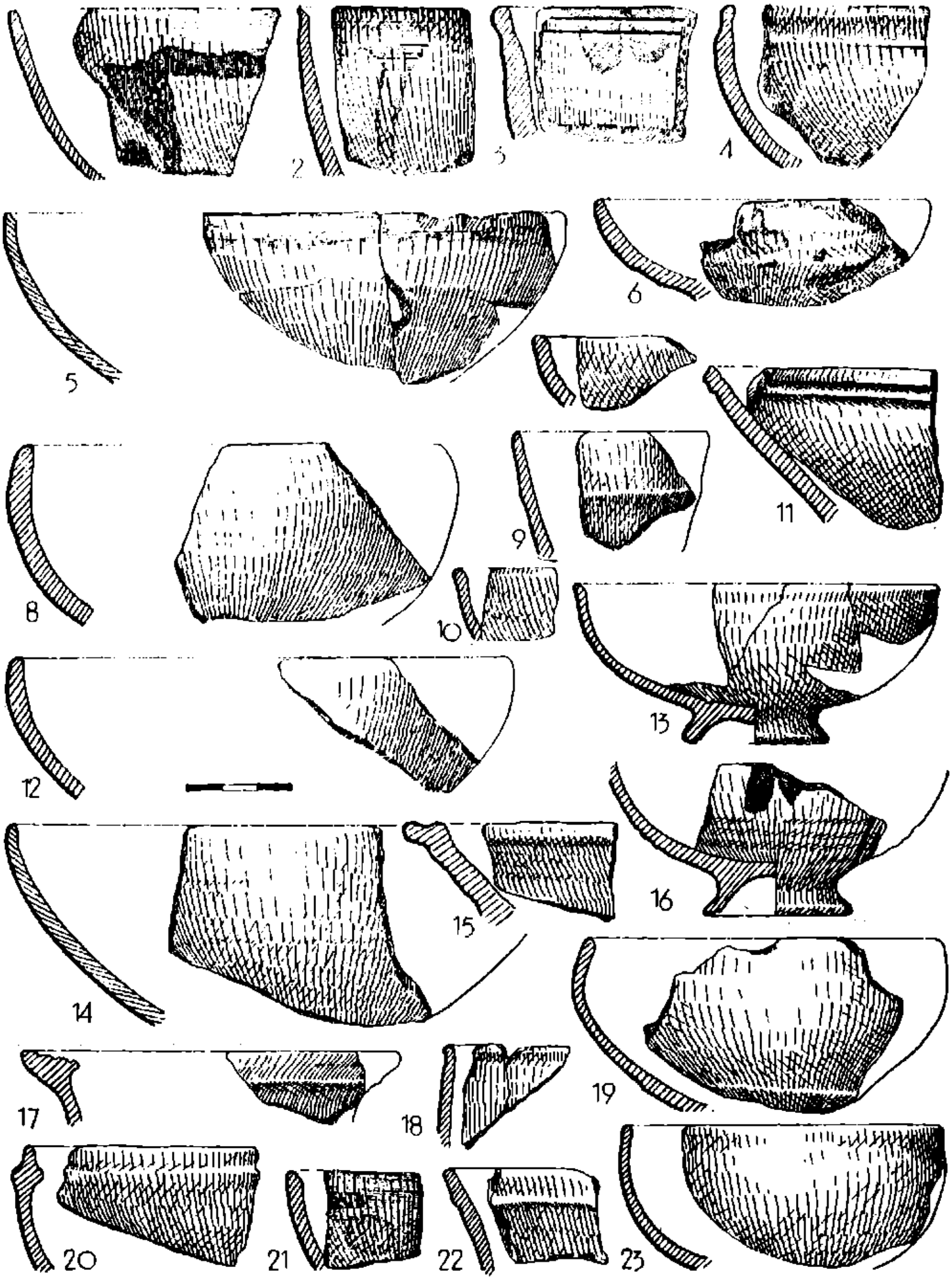

Fig.3.- Fragmente ceramice smălțuite.

www.mnir.ro

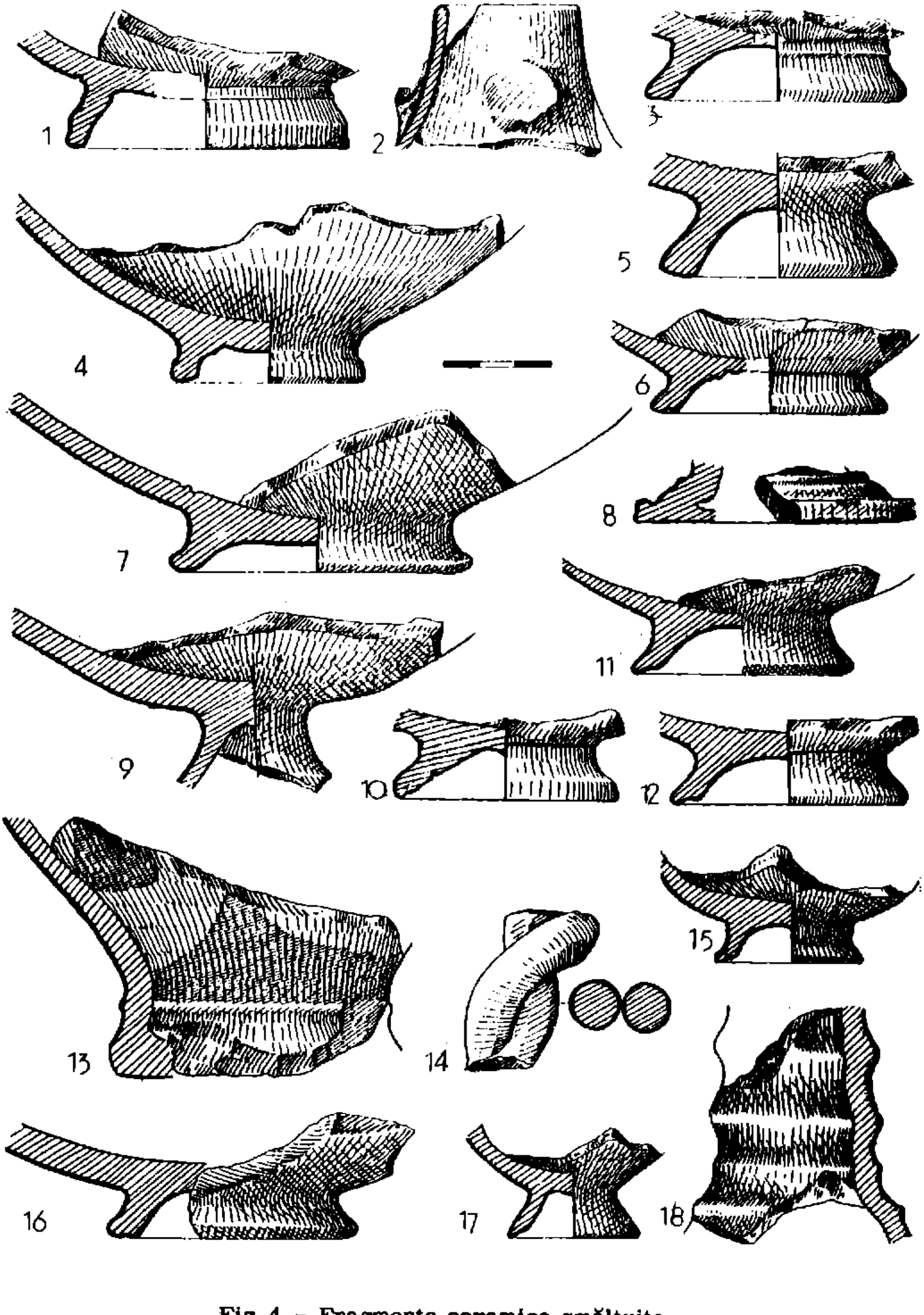

Fig.4.- Fragmente ceramice smălţuite.

www.mnir.ro

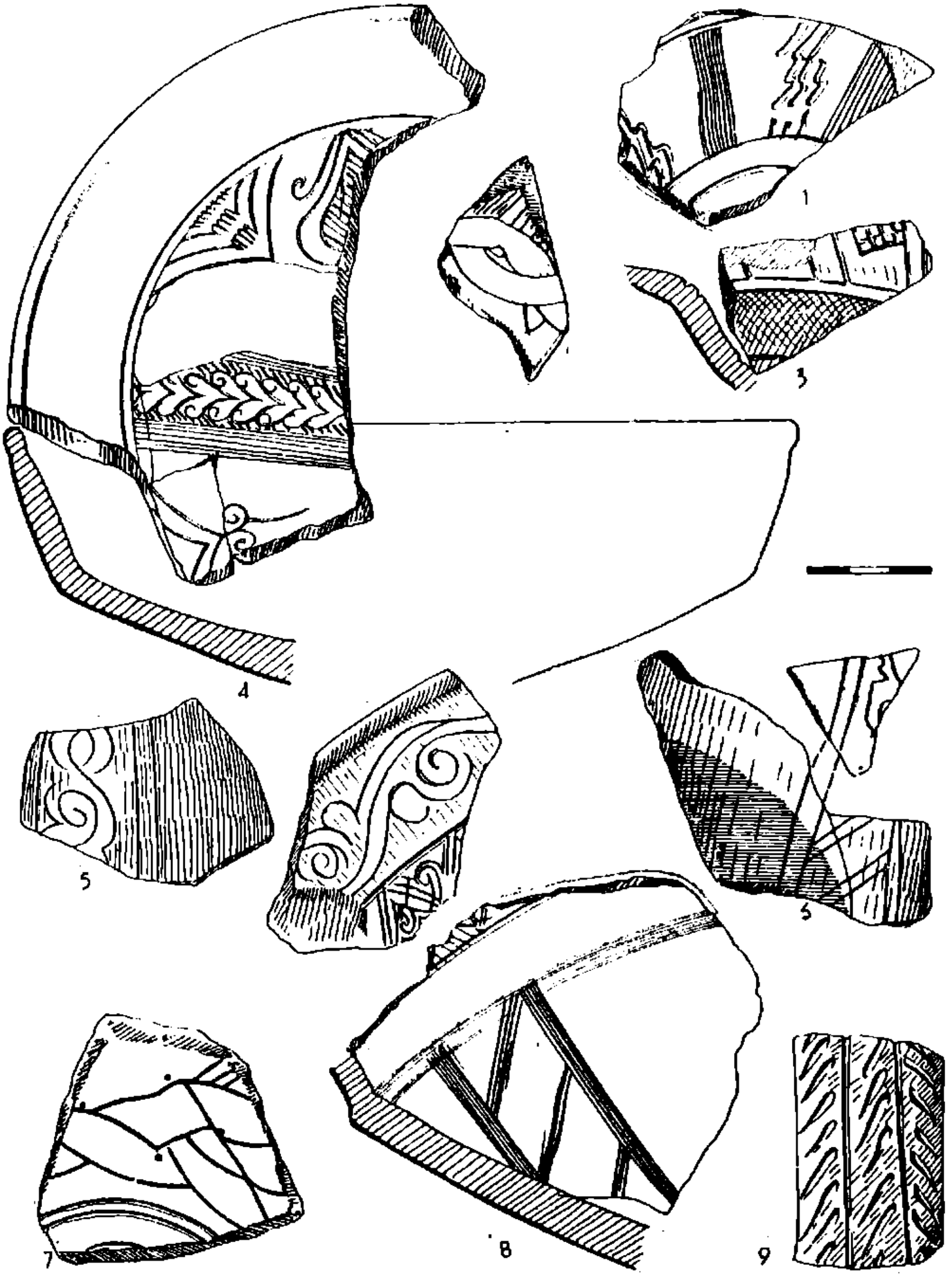

Fig.5.- Fragmente ceramice smălţuite cu decor sgrafitat.

www.mnir.ro

Trebuie subliniată existenţa unor fragmente care,fiind acoperite cu stratul de angobă decorat prin sgrafitare,nu au nici o urmă de smalţ. Este vorba probabil de vase în cazul cărora procesul de confecţionare a fost întrerupt, ceea ce ar dovedi producerea ceramicii chiar la Vodiţa.

In legătură cu ceramica este util să fie menţionate şi cîteva fragmente de cărămizi ornamentale,smălţuite: fragmente de cărămidă cu faţa smălţuită,decorată cu pale de culoare galbenă şi verde sau în diferite nuanţe de verde şi fragmente de cărămizi de format special,cu muchiile rotunjite,decorate cu dungi în culorile verde deschis şi verde măsliniu, galben şi castaniu. A fost descoperit şi un fragment,refolosit,de cărămidă romană,purtînd ştampila (COH) II HISP. (fig.6) Cohors II Hispanorum scutata Cyrenaica equitata, a cărei prezenţă este atestată la Drobeta în anii 103-105 e.n.[4].

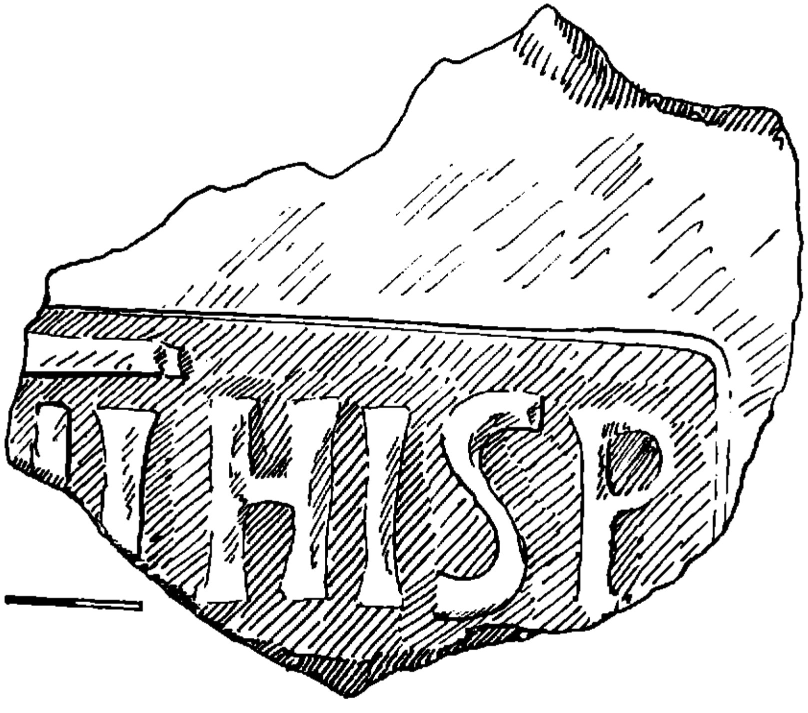

Fig.6.- Fragment de cărămidă romană ştampilată.

Ceramica de la Vodiţa îşi găseşte analogii puternice în cea provenită din diferite aşezări din Cîmpia Română ,datate în a doua jumătate a sec. al XIV-lea şi la începutul celui următor. Este deajuns să amintim în acest sens descoperirile de la Basarabi (jud.Dolj)[5], aşezare situată la o distanţă de aproximativ 100 km, de unele materiale de la Zimnicea[6] şi Frumoasa (jud.Teleorman)[7], sau ceramica de la Coconi (jud.Ilfov)[8]. Formele şi

www.mnir.ro

decorul fragmentelor de borcane descoperite la Vodiţa sînt izbitor asemănătoare cu cele de la Basarabi[9], ca şi cu altele de la Coconi[10], analogii existînd de asemenea între formele buzelor unor oale de la Vodiţa şi de la Basarabi[11] sau Coconi [12], sau ale altor forme de vase[13]. In privinţa ceramicii smălţuite, trebuie remarcată asemănarea formelor străchinilor, farfuriilor şi bolurilor de la Vodiţa cu exemplare similare de la Basarabi[14], Zimnicea, Coconi[15] şi din alte aşezări. Dintre motivele ornamentale ale acestei categorii de ceramică – atît cele geometrice sau vegetale stilizate, cît şi cercurile concentrice, care nu este exclus să fi fost însoţite de alte motive decorative pe margini, în părţi ale vaselor care nu s-au păstrat – trebuie subliniate o serie de analogii cu motive existente pe vase de la Basarabi[16], Coconi[17], din Dobrogea, la Păcuiul lui Soare[18], precum şi la sud de Dunăre, în Bulgaria[19].

Ar putea părea hazardate anumite concluzii bazate pe materialele arheologice puţin numeroase, găsite exclusiv în stare fragmentară, în cursul unei singure campanii de săpături, într-o staţiune în care cercetări mai vechi au scos la lumină materiale arheologice rămase din păcate inedite. Aceasta cu atît mai mult cu cît ceramica de la Vodiţa nu a fost găsită în complexe închise, lipsind totodată acolo alte elemente de datare mai exacte.

Faptul însă că materialele prezentate mai sus reprezintă totalitatea fragmentelor ceramice caracteristice descoperite în toate punctele cercetate din zona vechilor ruine şi că ele provin din depuneri ce se suprapun solului viu şi se află dedesubtul unor straturi sterile, aluvionare, face ca încercarea de a le folosi ca argumente în sprijinul unei cronologii să poată fi considerată mai mult decît o simplă ipoteză de lucru. Analogiile care se pot găsi acestor fragmente sînt, toate, materiale descoperite în complexe datate precis, cu monede, atît la Basarabi cît şi la Zimnicea sau Coconi. Toate formele şi motivele ornamentale ale ceramicii de la Vodiţa au similitudini perfecte cu materiale din Cîmpia Română, descoperite în complexe datate fără excepţie în a doua jumătate a sec. al XIV-lea şi la începutul celui următor[20]. Constatarea este valabilă şi pentru materialele asemănătoare din Dobrogea (Păcuiul lui Soare) sau din Bulgaria[21]. Aceasta ne poate îndreptăţi să considerăm ceramica de la Vodiţa, descrisă mai sus, ca datînd din a doua jumătate a sec. al XIV-lea şi din secolul următor şi implicit pot justifica presupunerea datării depunerilor corespunzătoare celor două etape de construcţie ale vechiului ansamblu monastic într-o perioadă care îşi are începutul în cea de-a doua jumătate a sec. al XIV-lea.

N O T E

1 Vezi GH. I. CANTACUZINO, Probleme ale cronologiei ruinelor fostei mănăstiri Vodiţa, în SCIV, 22, nr. 3, 1971, p. 469–477.

2 V. DRAGHICEANU, Săpăturile de la Vodiţa, în BCMI, XXII, 1929, p. 149–156.

www.mnir.ro

3 SCIV, nr.3, 1971, p.469 şi urm. fig.1-4.

4 D.TUDOR, Oltenia română, ed.IV, Bucureşti, 1978, p.336.

5 E.BUSUIOC şi D.VÀLCEANU, Ceramica din aşezarea medievală de la Basarabi-Calafat (sec.al XIV-lea), în SCIVA, 27, nr.4, 1976, p.495-516.

6 Materiale văzute prin bunăvoinţa cercetătoarei A.D.Alexandrescu.

7 N.CONSTANTINESCU, Cetatea de pămînt din sec.al XIV-lea de la Frumoasa (r.Zimnicea), în SCIV, 16, nr.4, 1965, p.731 şi urm. fig.4, 6.

8 N.CONSTANTINESCU, Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic şi istoric, Bucureşti, 1972.

9 SCIVA, nr.4, 1976, p.498-500, fig.1/3; 2/8; 3/1.

10 N.CONSTANTINESCU, op.cit., pl.XIV/1-4; XV/2; XII/1-4, 6, 7, 10.

11 SCIVA, nr.4, 1976, p.500-501, fig.3/8; 4/9.

12 N.CONSTANTINESCU, op.cit., pl.XXII/17 şi XXIII/4,5.

13 Un fragment de gură de ulcior de la Vodiţa îşi găseşte analogie la Coconi (N. Constantinescu, op.cit., pl.XXX/3).

14 SCIVA, nr.4, 1976, p.513, fig.10.

15 N.CONSTANTINESCU, op.cit., pl.XXXIX/1-7, pl.XLIV/1.

16 SCIVA, nr.4, 1976, p.511-513, fig.8/4, fig.9/5, 9, fig.10/6.

17 N.CONSTANTINESCU, op.cit. pl.XLI/3, XLV/4,6.

18 P.DIACONU şi S.BARASCHI, Păcuiul lui Soare. Aşezare medievală (sec.XIII-XV), vol.II, Bucureşti, 1977, fig.65/A 1-2; B 2,4,11; D 5; fig.66/2, 4, 5 (fragmente datate în sec.XIV-XV).

19 O serie de motive ornamentale de pe ceramica smălţuită de la Vodiţa se află şi pe vase descoperite la Tîrnovo (cf. Ţarevgrad Tărnov. Dvoreţăt na bălgarskite ţare prez vtorata bălgarska dărjava, tom.2, Sofia, 1974, capitolul despre ceramică redactat de S.Gheorghieva). Astfel: cercurile concentrice sgrafitate pe partea inferioară a străchinilor sau farfuriilor (op.cit.45/6, 46/2 şi 69 fig.I); motivul din benzi de linii drepte şi frînte (op.cit., fig.55), vrejul (op.cit., fig. 61/3,5; 65) sau împletiturile (op.cit., fig.68/7).

20 La Basarabi descoperirile sînt datate cu monedă de la Ioan Sraţimir (1360-1396) şi imitaţii după monedele de la Ioan Sraţimir şi Sişman (1371-1393); la Zimnicea, cu monede de la Vladislav-Vlaicu (1364-c. 1377) şi, în apropiere, monede bulgăreşti de la Ivan Alexandru şi Mihail (pînă la 1355) şi Mihail Sişman (1323-1339) (I.Nestor şi colab., Raport sumar asupra campaniei de săpături arheologice de la Zimnicea, în SCIV, I, 1, 1950, p.100-101); la Coconi, cu monede de la Dan I (1383-1386), ţarul de la Vidin Sraţimir (1360-1365, 1369-1396) şi Mircea cel Bătrîn (1386-1418), cele trei faze de vieţuire din cuprinsul aşezării acoperind perioada circa 1380 - circa 1432 (N. Constantinescu, Coconi, p.70-72).

21 Datarea ceramicii de la Tîrnovo nu a fost precizată şi detaliată, materialele fiind prezentate global ca datînd "din timpul celui de al doilea ţarat bulgar". Trebuie însă remarcat că o serie de fragmente ceramice poartă monograme ale ţarilor din sec.al XIV-lea. Un vas

www.mnir.ro

avînd sgrafitate în partea centrală două cercuri concentrice poartă monograma ţariţei Teodora, soţia lui Ioan Alexandru(1331-1371), (Tarevgrad Tărnov, 2, p.66, p.69, fig.I).

LA CÉRAMIQUE MÉDIÉVALE DÉCOUVERTE À VODIŢA PENDANT LES FOUILLES DE L'ANNÉE 1970

Résumé

La céramique découverte en 1970 à Vodiţa, dép.de Mehedinţi, provient, dans la plus grande partie, des couches qui correspondent aux premières étapes de construction de l'ensamble monastique, phases connues dans la littérature de spécialité sous le nom de Vodiţa I et Vodiţa II. Ces couches sont séparées par une épaisse couche alluvionnaire stérile de celles correspondantes à la courte période de reconstruction du monastère à la fin du XVIIe siècle et au début du XVIIIe siècle. Les différences entre les matériaux correspondant aux deux premières étapes sont assez difficilement saisisable.

La céramique de Vodiţa, conservée seulement en état fragmentaire comprend deux catégories céramique non-émaillée et émaillée. Les fragments céramiques non-émaillés provient en majorité des vases-bocal. On trouve encore des fragments de pots à anse, des tasses, brocs, bols, etc. Le décor de ces vases se compose d'incisions et de bandes alveolées ou en relief.

La céramique émailiée est représentée par des fragments d'écuelles et assiettes, bols et coupes et plus rarement des brocs et des cruches. Leurs décor est réalisé à sgraffito, couleur et émail. Les couleurs employées sont: jaunâtre , jaune-verdâtre, vert, olivâtre, châtain, brun. Les vases hauts sont émaillés à l'extérieur, décorés avec de la couleur. Sur les bols, on voit parfois des cercles concentriques à sgraffito. Le décor des écuelles et des assiettes comprend a côté des cercles concentriques, des motifs géométriques, des entrelacs, des motifs végétaux stylisés, disposés en bandes ou radiaire.

La céramique de Vodiţa a des analogies, en ce qui concerne les formes et le décor, dans les différents établissements de la Plaine Roumaine spécialement à Basarabi (dép. de Dolj) et Coconi (dép. d'Ilfov). Les matériaux de ces établissements semblables jusqu'à l'identité, sont datés avec précision dans la deuxième moitié du XIVe siècle (Basarabi) en entre la fin du XIVe siècle et la début du XVe siècle (Coconi). Tous ces faits nous permetent de dater la céramique de Vodiţa dans la seconde moitié du XIVe siècle et la première moitié du siècle suivant, ce qui justifie la supposition de la datation des deux étapes de construction (Vodiţa I et Vodiţa II) dans une période qui commence dans la deuxième moitie du XIVe siècle.

www.mnir.ro

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Fragments céramiques non-émaillés.
Fig.2.- Fragments céramiques non-émaillés.
Fig.3.- Fragments céramiques émaillés.
Fig.4.- Fragments céramiques émaillés.
Fig.5.- Fragments céramiques émaillés,décorés à sgraffito.
Fig.6.- Fragments d'une brique romaine estampillée.

www.mnir.ro

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN JUD. TELEORMAN

de ION SPIRU

Prin varietatea şi prin numărul deosebit de mare de vestigii, jud. Teleorman se poate socoti una dintre zonele arheologice cele mai bogate ale ţării. Aceasta se datorează şi condiţiilor deosebit de favorabile aşezărilor umane, pe care le-a oferit întotdeauna această regiune[1].

Cercetările de suprafaţă din anii din urmă, ca şi săpăturile efectuate la Alexandria, Zimnicea, Păuleasca, Orbeasca, Frumoasa, Lăceni, Olteni, Dulceanca, Ciuperceni, Turnu Măgurele, Vităneşti, Băcăleşti etc. au dovedit cu prisosinţă mulţimea şi varietatea locuirilor străvechi din jud. Teorman[2].

Recentele cercetări de suprafaţă efectuate mai ales pe Valea Nanovului[3] au dus la noi descoperiri, legate de epocile: neolitic şi bronz, Hallsttat şi Latène, ca şi mileniul I e.n., mărindu-se astfel numărul obiectivelor de interes arheologic din judeţ, ca şi de pe harta arheologică a ţării.

O atenţie deosebită am dat-o măgurilor -parte din ele cunoscute sub numele de "Măguri înşirate" - căutînd pe cît e posibil să le încadrez în epoca arheologică respectivă, dar mai ales să atrag atenţia cercetătorilor asupra lor[4].

I. Descoperiri din epoca neolitică şi bronz.

a. Pe malul drept al pîrîului Nanov, la aproximativ 250 m de cabana de pescuit a filialei de vînătoare, pe terasa ce coboară din malul drept al pîrîului, am găsit urme slabe ale unei aşezări din epoca neolitică, documentată prin fragmente ceramice lucrate cu mîna şi destul de corodate.

b. Tot pe terasa din dreapta aceluiaşi pîrîu, pe lîngă digul grădinăriei CAP "7Nuiembrie" din Alexandria, cercetînd din nou aşezarea neolitică descoperită cu cîţiva ani în urmă am constatat că această aşezare se întinde pe o suprafaţă mult mai mare, ieşind la iveală şi alte locuinţe dezvelite de lucrările de grădinărie. Fragmentele de ceramică au caneluri, brîu alveolar etc. şi se încadrează în cultura Gumelniţa.

c. La circa 400 m nord de măgura din dreptul comunei Poroschia, peste rîul Nanov, în apropierea confluenţei acestuia cu pîrîul pădurii, pe terasa ce coboară spre acest pîrîu, am găsit în arături fragmente ceramice lucrate cu mîna, de culoare cărămizie şi cu nisip în compoziţie, iar altele cu brîu alveolar. Se încadrează în aceeaşi cultură Gumelniţa şi poate în epoca bronzului.

d. In stînga drumului comunal ce depăşeşte oraşul Alexandria da com. Poroschia, aproximativ la 50 m de malul stîng de pîrîul Nanov, pe o distanţă de aproximativ 500 m sînt cariere de pietriş în care am găsit două oase fosile, unul lung de 7 cm şi lat de 4 cm. Prin cele două scobituri

www.mnir.ro

pe care le au se dovedeşte intervenţia omului într-o epocă foarte veche.

e. In lunca rîului Teleorman, aproape de liziera comunei Purani în dreptul km 38 de pe şoseaua Giurgiu-Alexandria se află o măgură cu un diametru de aproximativ 50 m; ceramica găsită aparţine culturii Gumelniţa.

f. Alexandria. Sus pe terasa ce coboară spre malul stîng al rîului Vedea, deasupra pădurii de salcîmi, iar peste apă, în dreapta parcului din pădurea Alexandriei, fierul plugului scoate la iveală numeroase silexuri şi fragmente de silex de culoare albă, cenuşie etc. S-ar putea să provină dintr-o aşezare neolitică, dar pînă în prezent nu am găsit ceramica legată de o aşezare.

g. Jos, spre nord de această aşezare, la aproximativ 130 m şi de Gorgan, la "Cărămidărie", sînt urme de locuire umană cu ceramică neolitică, peste care s-a suprapus o aşezare bogată în bordeie din epoca fierului.

h. Antoneşti. In lunca pîrîului Tinoasa, la aproximativ 200 m sud-est de biserica satului, la "Gropării", se găsesc fragmente ceramice şi greutăţi de lut provenite dintr-o aşezare neolitică. Ţinem să menţionăm existenţa de oase fosile în carierele de pietriş din apropiere.

i. Stejarul (Bălţi), La punctul "Leşi", la circa 1,5 km vest de sat, pe un pinten de deal înconjurat de văile Bratcovului, Leşului şi Jidovului sînt urmele arheologice provenite din locuinţe umane, documentate prin chirpici, ceramică, cărămizi, zgură, oase etc., pe o lungă perioadă de timp şi care se pot încadra în afara epocii neolitice şi bronzului, şi în epoca fierului şi a culturii Dridu.

j. In marginea satului Siliştea, com. Purani, aproape de lac şi la 100 m de şcoala primară sînt urmele unei aşezări legată şi ea de cultura Gumelniţa, după ceramica găsită în acest loc.

l. In satul Nenciuleşti, la circa 150 m de casa preotului, lîngă fîntîna cu cumpănă, am identificat urmele unei aşezări mici din aceeaşi epocă neolitică, documentată prin ceramică, chirpic şi silexuri. Ea constituie o excepţie prin dimensiunile reduse; cel puţin aşa pare, pînă la o eventuală cercetare mai amplă.

m. Moşteni. In luncă, la confluenţa rîului Călmăţui cu pîrîul Urlui se află trei măguri la o distanţă de sediul CAP-ului Moşteni la circa 200-700 m şi 900 m. Dimensiunile lor aproximative sînt 40 x 30; 50 x 60 şi 60 x60, cu înălţimea de aproximativ 3-4 m. Nu au urme de locuire. In schimb spre sud-est de ele, la aproximativ 250 m, am găsit în arătură silexuri, dar fără ceramică[5].

n. Cercetînd din noua lunca rîului Teleorman în dreptul uzinei de apă aflată la sud de com. Lăceni, la aproximativ 30 m nord-est de uzină în arătură se găsesc numeroase fragmente ceramice ce aparţin unei culturi din epoca bronzului. Din informaţiile culese de la oamenii care au săpat un şanţ în apropierea uzinei, reiese că s-au găsit şi oseminte umane, ceea ce ar putea să fie o dovadă că mormîntul din epoca bronzului, avînd colier de scoici la gît şi două brăţări de bronz la mîini şi descoperit cu cîtiva ani în urmă, nu ar fi un mormînt izolat.

www.mnir.ro

II. Epoca fierului : Hallsttat şi Latène.

a. Pe malul drept al pîrîului Nanov în apropierea cabanei amintite mai înainte, sus pe terasă şi pe panta ei, am identificat urmele unei aşezări cu două straturi de cultură, una aparţinînd epocii Hallsttat, avînd o ceramică lucrată cu mîna, cu butoni şi desen alveolar, cealaltă aparţine culturii Latène.

b. La aproximativ 2 km sud de uzina de apă de la Lăceni, în apropierea rîului Teleorman, pe o suprafaţă arată recent în luncă se găsesc aceleaşi fragmente ceramice legate de epoca Hallsttat.

c. In satul Antoneşti, sus "Pe plai", deasupra crîngului, începînd din dreptul morii şi pînă deasupra eleşteului, cercetînd prin arături am găsit numeroase fragmente ceramice legate de cele două epoci ale fierului, ceea ce constituie dovada unei aşezări cu o îndelungată existenţă, legată de populaţia dacică.

d. In satul Stejarul, la punctul deja amintit "Leşi", pe lîngă ceramica neolitică şi bronz, este suprapusă şi o altă aşezare din epoca fierului Latène, documentată prin ceramică lucrată atît cu mîna cît şi la roată.

e. In satul Siliştea, fost Grosu, com. Purani, la circa 1 km nord-est de sat am identificat o măgură ce domină valea pîrîului Vîjîştea şi a pîrîului "Lui Tache", avînd diametrul de circa 80 m şi 5 m înălţime. Nu are ceramică la suprafaţă, fiind probabil un tumul, legat de riturile de înmormîntare ale populaţiei dacice[6]. Afirmaţia este întărită şi de faptul că la aproximativ 60 m nord de această măgură, pe terasa ce coboară spre pîrîul Vîjîştea, am identificat urmele unei vechi aşezări dacice, documentată prin numeroase fragmente ceramice. Ea este lucrată fie cu mîna, fie la roată şi este de culoare cărămizie, avînd butoni şi urechi de diferite mărimi; sînt şi din pastă cenuşie neornamentată sau cu desen în linii negre. In preajma acestei aşezări s-a descoperit în anii 1956-1957 şi un tezaur de monede dacice, cunoscut sub numele de tezaurul de la Schitu.

f. O descoperire asemănătoare am făcut-o la vest de com. Poroschia, la aproximativ 2 km dincolo de pîrîul Nanov şi cam de 100 m sud de liziera de sud a pădurii, unde se află o măgură numită "De la pădure", cu diametrul de circa 70 m şi înălţimea 5 m. Alături de ea se află încă o măgură mică, aproape nivelată de arături. Nu are nici una urme ceramice. In schimb şi aici, la circa 120 m spre nord, lîngă liziera pădurii am identificat urmele unei noi aşezări dacice, documentată prin numeroase fragmente ceramice, lucrate cu mîna şi la roată. Aşezarea este destul de întinsă şi ceramica este cu luciu negru şi ceramică cărămizie[7].

Tin să mai menţionez existenţa altor trei măguri situate în lunca rîului Călmăţui, în apropierea grajdului CAP Secara; prima dintre ele este aşezată chiar lîngă apa rîului, are o formă rotundă şi un diametru de 120 m. A doua se află la 400 m spre vest de prima măgură peste Călmăţui, cu diametrul de 100 m, iar a treia măgură se află la o distanţă de 450 m spre est de măgura a doua. Pe nici una dintre aceste măguri nu am găsit resturi de ceramică. Am ţinut să le menţionez şi să atrag atenţia asupra lor, deoarece, deşi sînt situate în luncă, nu aparţin culturii neolitice sau bronzului, aşa cum sînt majoritatea măgurilor cercetate de noi în luncile apelor din judeţ[8].

www.mnir.ro

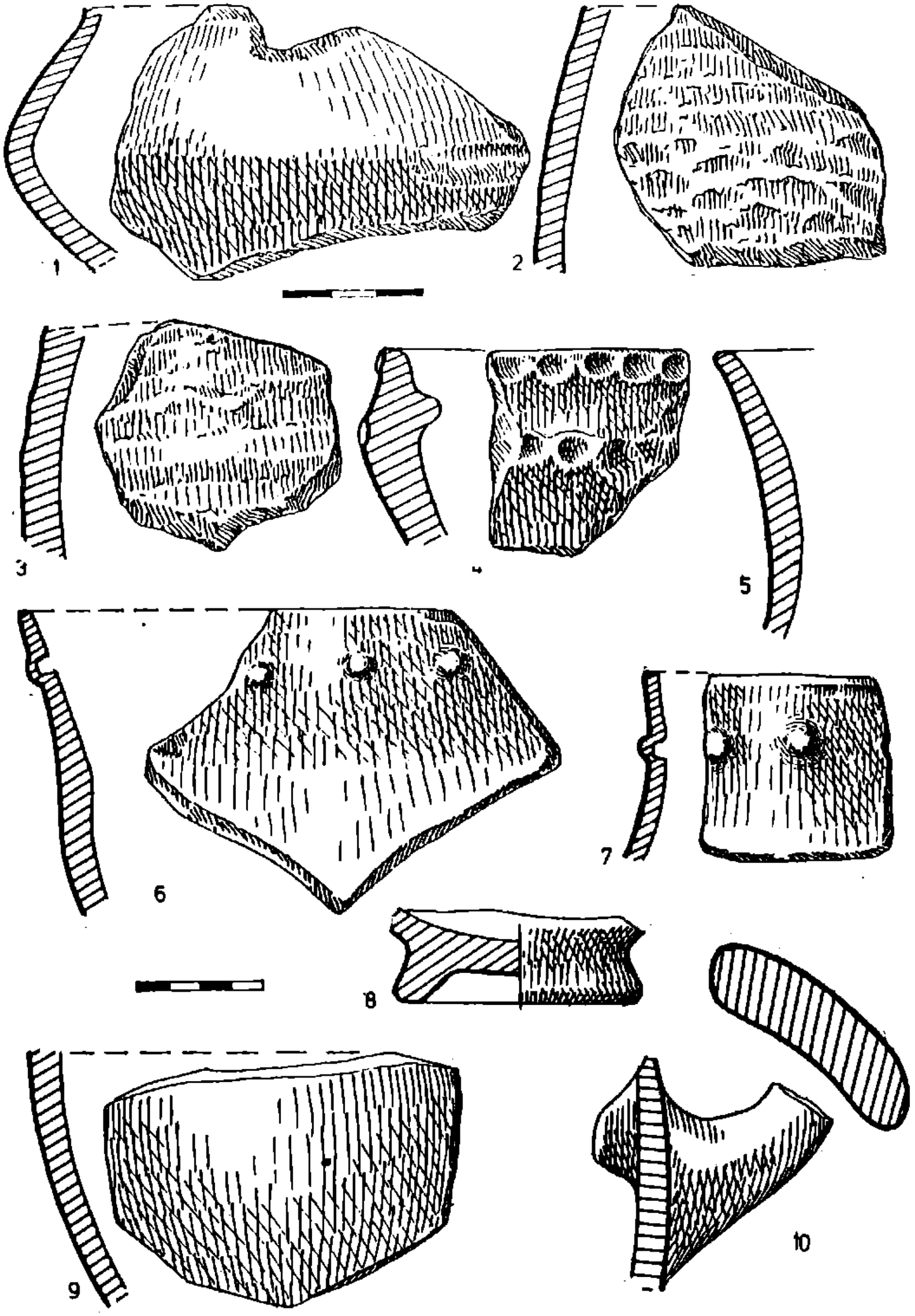

www.mnir.ro

De asemenea, mai ţinem să menţionăm că dincolo de satul Secara se disting siluetele altor 7 măguri "înşirate", situate şi ele pe culmea cea mai înaltă a terasei, ce domină în lunca rîului Călmăţui.

g. In apropierea Gorganului din Alexandria, "La Cărămidării" am găsit urmele mai multor bordee dintr-o veche aşezare dacică, pe cale de a fi distrusă aproape complet. S-a găsit atît ceramică lustruită, cît şi ceramică obişnuită de uz casnic.

h. La satul Frăsinet în valea "Mierlei", la circa 4 km vest de sat, am identificat împreună cu tov. Corneliu Beda de la Muzeul din Alexandria o aşezare din epoca Latène, documentată atît prin ceramică, cît şi printr-un tezaur compus din 29 de monede, din care 28 de tip Macedonia Prima, şi una de tip Thassos[9].

i. In com. Olteni, la punctul "Cărămidării", situat lîngă actualul cimitir uman al satului, am identificat urmele mai multor bordee dintr-o aşezare rurală dacică, mult mai întinsă şi azi, aproape distrusă de cei care prelucrează lutul. Ceramica variată şi foarte frumoasă, avînd şi fragmente ale unor vase de import. Din informaţiile culese de la directorul căminului cultural Preda Marin s-ar fi găsit aici o ulcică întreagă şi o monedă romană republicană. In aceeaşi comună pe terenul fermei Dobrogostea am identificat urmele unei aşezări din Hallsttat, documentată prin ceramică şi peste care, ulterior, s-a suprapus un cimitir vechi, probabil creştin[10].

j. Pe malul drept al pîrîului Nanov, la punctul numit "La livezi", pe malul terasei ce coboară spre pîrîu, atît spre est, cît şi spre vest, am identificat de asemenea urmele altei aşezări legate de epoca Latène.

Tot pe valea pîrîului Nanov, legate de această perioadă a fierului, am mai descoperit următoarele aşezări:

k. Pe terasa din dreapta pîrîului Nanov, la circa 200 m de cabana filialei de vînătoare, de lîngă pîrîul Nanov.

l. In punctul "La dig", la aproximativ 60 m spre vest de albia pîrîului, în apropierea grădinăriei CAP 7 noiembrie, aşezarea Latène, fiind suprapusă peste o aşezare neolitică.

m. La circa 2oo m spre vest de viile pe şpalier ale IAS Alexandria, pe terasa din dreapta pîrîului Nanov, ca şi pe platforma ce coboară spre pîrîu, se află o altă veche aşezare legată de epoca fierului Latène.

n. Ceva mai spre vest, la aproximativ 300 m, pe aceeaşi terasă, ca şi pe panta ce coboară spre albia pîrîului.

o. Spre vest, lîngă podeţul de peste pîrîul Nanov, pe unde trece drumul comunal dintre oraşul Alexandria şi teritoriul comunei Poroschia sînt urmele altei aşezări.

In toate aceste aşezări fragmentele din ceramica găsită, provin de la castroane, oale, ulcele, căni, unele de uz comun, iar altele mai fine. Culoarea lor este cenuşie, nedecorată, sau cu lustru şi cu desene în formă de linii, fie zgîriate, fie excizate; sînt lucrate atît cu mîna cît şi cu roata, iar în unele puncte se găseşte şi ceramică de import provenită mai ales de la amfore. Menţionăm în mod deosebit un mîner de văscior de provenienţă locală de culoare cenuşie, care reprezintă o figură zoomorfă, probabil un animal domestic.

www.mnir.ro

III. Mileniul I e.n.

a. Pe terasa din dreapta pîrîului Nanov, la aproximativ 2oo m sud-vest de cabana filialei amintite, am găsit prin arături fragmente ceramice lucrate într-o tehnică inferioară şi amestecate cu mult nisip, neavînd decor. Probabil provin din locuinţe legate de epoca migraţiilor, sec. IV-V e.n.

b. Aceeaşi ceramică se găseşte şi pe terasa din dreapta pîrîului Nanov, lîngă amintitul drum comunal despărţitor între oraşul Alexandria şi com. Poroschia.

Amîndouă aceste aşezări sînt situate lîngă vechi aşezări dacice şi poate chiar le suprapun.

Aşezări ale culturii Dridu am identificat în următoarele puncte:

a. In lunca rîului Călmăţui şi anume în partea stîngă a rîului, în grădinile CAP Secara, nu departe de grajdul acestui CAP.

b. Pe terasa şi pe panta ce coboară spre pîrîul Nanov, la aproximativ 250 m spre vest de cabana filialei de vînătoare.

c. Pe malul stîng al pîrîului Nanov, la o distanţă de 300 m de pîrîu şi la aproximativ 50 m de drumul comunal amintit mai sus.

d. Tot pe partea stîngă a pîrîului Nanov, lîngă digul deja amintit.

e. In marginea de vest a satului Calomfireşti la circa 300 m spre vest, în viile terasate aflate deasupra unei vîlcele şi a luncii rîului Vedea.

f. In com. Stejarul la punctul "Leşi", deja amintit mai sus, sînt şi urme de aşezare legate de cultura Dridu şi suprapuse peste alte aşezări mai vechi.

In toate aceste aşezări amintite, ceramica găsită este de culoare neagră sau cărămizie, avînd un decor bogat şi variat, liniile în formă de valuri, rînduri de linii paralele, linii unite la un cap, linii în formă de valuri oblice, linii drepte, linii mari paralele şi altele mai mici. Ceramica provine de la oale, buze de străchini, funduri de vase etc.

In concluzie, aceste cercetări şi descoperiri arheologice din jud. Teleorman oferă un interesant şi variat material arheologic aparţinînd mai multor culturi arheologice. Atragem luarea aminte mai ales asupra celor legate de epoca fierului din sec. V-I î.e.n., care confirmă şi în această parte a ţării o populaţie numeroasă, bine organizată şi cu o continuitate de secole, avînd o frumoasă dezvoltare materială şi spirituală comună întregului teritoriu, locuit de daci. O demonstrează mulţimea aşezărilor, varietatea şi frumuseţea ceramicii, atît cea locală, cît şi cea de import, tezaurele de la Siliştea-Schitu, Frăsinet, Poroschia etc.

Destul de numeroase sînt aşezările legate de cultura Dridu, prezente mai ales în centrul şi sudul judeţului.

Cercetările viitoare şi mai ales săpăturile ce se vor face - şi ţin să atrag atenţia mai ales asupra aşezării de la "Leşi" din com. Stejarul - vor aduce noi dovezi despre valoarea arheologică a jud. Teleorman.

Un rol important în cercetările viitoare îl vor avea desigur şi măgurile, care fiind adevărate "arhive" ale pămîntului, sîntem siguri că vor da la iveală şi alte taine ale lor[11].

www.mnir.ro

NOTE

1 C.PREDA, Materiale, VI, 1959, p.251-263.
2 C.PREDA, Materiale, V, 1959, p.696-707; C.PREDA, SCIV, I, 1960 p.25-38; N.CONSTANTINESCU, Studii şi cercetări de istorie medie, II, 1957, p.71-76; I.SPIRU, Materiale, V, 1959, p.696-707; idem, "Revista muzeelor", 2, 1969.
3 Afluent al rîului Vedea, curgînd pe la vest de satele Adămeşti, Nanov, şi oraşul Alexandria.
4 Săpăturile efectuate în ultimii ani în cîteva măguri: la Lăceni, Băcăleşti, Vităneşti etc. de către specialişti ai Institutului de Arheologie şi ai Muzeului Naţional de Istorie au confirmat importanţa acestor măguri.
5 Mai menţionăm între satele Teleormanul şi Lăceni, pe ambele versante ale rîului Teleorman, alte 16 măguri situate în partea cea mai înaltă a terasei, la cumpăna dintre 2 cursuri de apă.
6 Dovada existenţei unor morminte în aceste măguri o confirmă mormintele descoperite în măgurile din satele amintite mai sus şi care provin atît din perioada bronzului, a fierului, cît şi a migraţiilor.
7 Şi aceste măguri se încadrează în măgurile înşirate şi pornesc de la Smîrdioasa şi în continuare pe la vest de satele Brînceni, Ţigăneşti, Poroschia, continuîndu-se o parte spre Furculeşti şi alta spre Nanov, Buzescu etc.
8 În legătură cu aceste măguri ne referim şi la altele din judeţ, care, deşi situate jos în luncă, nu au nici un fel de ceramică la suprafaţa lor. De exemplu: la nord de satul Poret, lîngă apa pîrîului Bratcov.
9 I.SPIRU, C.BEDA, Tezaurul de la Frăsinet, în "Buletinul Societăţii Numismatice", 2, 1975.
10 Existenţa altui vechi cimitir creştin l-am identificat în comuna Ţigăneşti, în apropierea şcolii generale din sat.
11 O parte din periegheze au fost efectuate împreună cu C.Beda, I.Vlad şi I.Nicolae.

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES DANS LE DÉP. DE TELEORMAN

Résumé

L'auteur présente les recherches de surface effectuées dans le dép. de Teleorman et surtout dans la vallée du Nanov.

On y a découvert des habitats de l'époque néolithique, du bronze, du La Tène et du Ier millénaire de n.è. etc.

www.mnir.ro

NOTĂ ASUPRA UNEI PROBE DE SEMINŢE CARBONIZATE DIN AŞEZAREA RASKOPANIŢA, R. P. BULGARIA

de VALERIA EDITH IONESCU-RUSU

Eşantionul ce ne-a fost pus la dispoziţie pentru analiză[1] provine din materialul descoperit în aşezarea din epoca bronzului Raskopaniţa, din R.P.Bulgaria, nivelul III[2].

Proba examinată conţine o cantitate de 22 cm^3 seminţe carbonizate întregi, fragmente neidentificabile şi cenuşă. Întreg materialul prezintă o stare de conservare precară, fiind extrem de fragil şi sfărîmicios.

Seminţele întregi, în număr de 63, aparţin în exclusivitate cerealelor; au fost determinate trei specii de grîu şi o specie de secară.

GRÎUL

Triticum diccocum Schubl - în număr de 42(66,66%), seminţele măsoară ca lungime 5,8-6,9 mm, iar ca lăţime 2,8-3,5 mm.

Triticum turgidum L - au fost identificate 13 seminţe (20,63%), cu următoarele dimensiuni: lungime 5,3-6,3 mm, iar lăţime 2,7-3,1 mm.

Triticum aestivum L - cele 4 seminţe ce aparţin acestei specii (6,34%) au lungimea 5,8-7 mm, iar lăţimea 2,8-4 mm.

SECARA

Secale cereale L - au fost identificate 4 seminţe (6,34%), cu lungimea de 5,5-6,5 mm şi lăţimea 2-2,8 mm.

Cantitatea de seminţe analizate ne împiedică să prezentăm stadiul agriculturii nivelului III de la Raskopaniţa. Remarcăm totuşi, ca un element de continuitate a economiei agrare pe teritoriul Bulgariei, prezenţa speciei de grîu Triticum diccocum, găsită şi în aşezarea neolitică Azmaska Moghila[3].

Demn de menţionat aste şi faptul că la Raskopaniţa au fost găsite seminţe de Triticum turgidum, specie nesemnalată pentru Bulgaria, epoca bronzului, în literatura consultată de noi.

Celelalte două specii de cereale, Triticum aestivum şi Secale cereale, au fost descoperite şi în alte aşezări din epoca bronzului, din regiunea nord-dunăreană, printre care Cîrlomăneşti[4], unde sînt menţionate mai multe nivele ale culturii Monteoru.

N O T E

1 Proba ne-a fost pusă la dispoziţie de cercetătorul bulgar P. Detev prin amabilitatea lui Emil Mosealu, cărora le mulţumim şi pe această cale.

www.mnir.ro

2 PETER DETEV, Traces de la civilisation de Razkopanitza en Transylvanie, în Apulum, VII, 1, 1968, p.74.
3 J.M.RENFREW în G.W.Dimbleby and P.Ucko, The Domestication and Exploitation of Plants and Animals, London, 1969, p.161.
4 MARIN CÎRCIUMARU, Cercetări paleoclimatice şi paleobotanice în staţiunea de la Cîrlomăneşti, jud.Buzău. Date privind cultivarea unor cereale şi plante de cultură, în SCIVA, 28, 1977, p.356.

NOTE CONCERNANT UN ÉCHANTILLON DE GRAINS CARBONISÉS DÉCOUVERTS À RASKOPANITZA, R.P. DE BULGARIE

Résumé

On présente les résultats de l'analyse d'un échantillon de matériel paléobotanique découvert à Raskopani za, dans le troisième niveau de l'âge du bronze.

L'échantillon contient des grains carbonisés appartenant à trois espèces de blé (Triticum diccocum, Triticum turgidum, Triticum aestivum) et à une espèce de seigle (Secale cereale).

www.mnir.ro

SUMAR

Pag.

FLORIAN GEORGESCU – Introducere V

I. RAPOARTE DE SĂPĂTURI

DOINA GALBENU – Săpături în tell-ul de la Hîrşova, jud. Constanţa 3

AUGUSTIN ULANICI – Noi cercetări arheologice la Greci, jud. Ilfov 9

AUGUSTIN ULANICI – Săpăturile arheologice efectuate la Braneţ în anul 1976 27

ALEXANDRU OANCEA – Raport preliminar privind săpăturile arheologice de la Petrişoru, com. Racoviţeni, jud. Buzău. 39

VALERIU LEAHU – Sondajul arheologic de la Frăteşti, jud. Ilfov.. 43

ALEXANDRU OANCEA – Raport preliminar privind cercetările de la Pietroasa Mică, jud. Buzău 53

COSTACHI BUZDUGAN – Cercetările arheologice de la Rateşu Cuzei, jud. Vaslui 59

VALERIA EDITH IONESCU RUSU şi MARIA BRĂILEANU – Studiul resturilor faunistice descoperite în aşezarea de la Rateşu Cuzei aparţinînd culturii Noua (epoca bronzului)... 77

COSTACHI BUZDUGAN – Sondajul arheologic de la Voineşti, jud. Vaslui 87

ALEXANDRU VULPE şi MARIETA GHEORGHIŢĂ – Şantierul arheologic Popeşti, com. Mihăileşti, jud. Ilfov. Raport preliminar asupra rezultatelor din campania anilor 1976–1977 95

LUCIA MARINESCU, ANIŞOARA SION, LIVIU PETCULESCU, IOAN ANDRIŢOIU, VALERIA EDITH IONESCU RUSU şi MARIA BRĂILEANU – Şantierul arheologic Micia (Veţel, jud. Hunedoara) 105

VALERIU LEAHU şi GEORGE TROHANI – Săpăturile arheologice de la Vităneşti, jud. Teleorman 127

VALERIA EDITH IONESCU RUSU – Date cu privire la resturile animaliere. ofrande din mormintele de călăreţi de la Vităneşti, jud. Teleorman 143

RADU POPA, ALEXANDRU NEMOIANU şi VICTOR ESKENASY – Şantierul arheologic Voivozi, com. Popeşti, jud. Bihor. Raport pentru campania de cercetări din anul 1976 151

www.mnir.ro

MARIANA DUMITRACHE - Cetatea sătească din Drăuşeni, jud. Braşov, ansamblu de arhitectură medievală. Cercetări arheologice 1973-1977 155
LUCIAN CHIŢESCU, NICULAE CONOVICI, RADU LUNGU, ANCA PĂUNESCU şi VENERA RĂDULESCU - Cercetări arheologice la Piua Petrii (Oraşul de Floci), jud. Ialomiţa .. 199
LAURENŢIA GEORGESCU - Date preliminare antropologice asupra materialului osteologic uman descoperit la Oraşul de Floci 242
MARIA BRAILEANU şi VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Date cu privire la fructele carbonizate descoperite pe şantierul arheologic de la Piua Petrii, jud. Ialomiţa 247
GHEORGHE I.CANTACUZINO - Sondaje arheologice în oraşul Focşani 251
GHEORGHE CANTACUZINO şi GEORGE TROHANI - Săpăturile arheologice de la Cătălui-Căscioarele, jud.Ilfov .. 261

II. STUDII ŞI NOTE

GEORGE TROHANI - Două cuţite-pumnal din metal descoperite la Ostrovul Corbului, jud.Mehedinţi 331
DAN DRAGUŞ - O nouă descoperire aparţinînd tezaurului de la Cucuteni-Băiceni, jud. Iaşi 335
EMIL MOSCALU - Probleme ale cetăţilor cu "val vitrificat" 339
PETRE VOIEVOZEANU şi EMIL MOSCALU - Mormîntul princiar getic şi tezaurul de la Peretu, jud.Teleorman 353
EMIL MOSCALU şi CORNELIU BEDA - Noi cetăţi traco-getice .. 361
EMIL MOSCALU şi CORNELIU BEDA - Descoperirile arhoologice de la Pietroşani, jud.Teleorman 375
EMIL MOSCALU - Sondaje şi cercetări de suprafaţă 385
ION SPIRU şi CORNELIU BEDA - Tell-ul gumelniţean de la Ploscа, jud.Teleorman 401
LUCIA MARINESCU - O statuetă de bronz de la Micia 405
MARIANA DUMITRACHE - Materiale ceramice din cetatea ţărănească din com.Hărman, jud.Braşov 409
ION CHICIDEANU - O aşezare din sec.XIV-XV la Bradu, jud. Buzău 421
GHEORGHE I.CANTACUZINO - Ceramică medievală descoperită la Vodiţa prin săpăturile din anul 1970 439
ION SPIRU - Descoperiri arheologice în jud.Teleorman 453
VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Notă asupra unei probe de seminţe carbonizate din aşezarea Raskopaniţa, R.P.Bulgaria 461

www.mnir.ro

SOMMAIRE

Page

FLORIAN GEORGESCU - Introduction XI

I. RAPPORTS SUR LES FOUILLES

DOINA GALBENU - Des fouilles dans le tell de Hîrşova, dép. de Constanţa 3

AUGUSTIN ULANICI - Nouvelles recherches archéologiques à Greci, dép. d'Ilfov 9

AUGUSTIN ULANICI - Les fouilles archéologiques de Braneţ en 1976 27

ALEXANDRU OANCEA - Rapport preliminaire concernant les fouilles archéologiques de Petrişoru, commune de Racoviţeni, dép. de Buzău 39

VALERIU LEAHU - Le sondage archéologique de Frăteşti, dép. d'Ilfov 43

ALEXANDRU OANCEA - Rapport préliminaire concernant les recherches de Pietroasa Mică, dép. de Buzău 53

COSTACHI BUZDUGAN - Les recherches archéologiques de Rateşu Cuzei, dép. de Vaslui 59

VALERIA EDITH IONESCU RUSU et MARIA BRĂILEANU - L'étude des restes fauniques découverts dans l'établissement de Rateşu Cuzei appartenant à la culture Noua (l'âge du bronze) 77

COSTACHI BUZDUGAN - Le sondage archéologique de Voineşti, dép. de Vaslui 87

ALEXANDRU VULPE et MARIETA GHEORGHIŢĂ - Le chantier archéologique de Popeşti, commune de Mihăileşti, dép. d'Ilfov 95

LUCIA MARINESCU, ANIŞOARA SION, LIVIU PETCULESCU, IOAN ANDRIŢOIU, VALERIA EDITH IONESCU RUSU şi MARIA BRĂILEANU - Le chantier archéologique Micia (Veţel, dép. de Hunedoara) 105

VALERIU LEAHU et GEORGE TROHANI - Les fouilles archéologiques de Vităneşti, dép. de Teleorman 127

VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Données concernant les restes animaliers - offrandes dans les tombes de chevaliers de Vităneşti 143

RADU POPA, ALEXANDRU NEMOIANU et VICTOR ESKENASY - Le chantier archéologique Voivozi, dép. de Bihor. Rapport pour la campagne de recherches de l'année 1976. 151

www.mnir.ro

MARIANA DUMITRACHE - La forteresse villageoise de Drăuşeni, dép. de Braşov, ensamble d'architecture médiévale. Recherches archéologiques 1973-1977 155
LUCIAN CHIŢESCU, NICULAE CONOVICI, RADU LUNGU, ANCA PAUNESCU et VENERA RADULESCU - Recherches archéologiques à Piua Petrii (la Ville de Floci) dép. de Ialomiţa .. 199
LAURENŢIA GEORGESCU - Données préliminaires anthropologiques concernant le matériel ostéologique humain découvert dans la Ville de Floci 242
MARIA BRĂILEANU et VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Données concernant les fruits carbonisés découverts dans l'établissement de Piua Petrii, dép. de Ialomiţa 247
GHEORGHE I. CANTACUZINO - Sondages archéologiques dans la Ville de Focşani 251
GHEORGHE CANTACUZINO et GEORGE TROHANI - Les fouilles archéologiques de Cătălui-Căscioarele 261

II. ETUDES ET NOTES

GEORGE TROHANI - Deux couteau-poignard découverts à Ostrovul Corbului, dép. de Mehedinţi 331
DAN DRAGUŞ - Une nouvelle découverte appartenant au tresor de Cucuteni-Băiceni, dép. de Jassy 335
EMIL MOSCALU - Quelques problèmes concernant les fortifications à "vallum vitrifié" 339
PETRE VOIEVOZEANU et EMIL MOSCALU - La tombe princière gète et le trésor de Peretu, dép. de Teleorman .. 353
EMIL MOSCALU et CORNELIU BEDA - Nouveaux cités thracogètes 361
EMIL MOSCALU et CORNELIU BEDA - Découvertes archéologiques à Pietroşani, dép. de Teleorman 375
EMIL MOSCALU - Sondages et recherches 385
ION SPIRU et CORBELIU BEDA - Le tell appartenant à la culture Gumelniţa de Ploşca, dép. de Teleorman 401
LUCIA MARINESCU - Une statuette en bronze de Micia 405
MARIANA DUMITRACHE - Matériaux céramiques de la forteresse villageoise de la cpmmune de Hărman, dép. de Braşov 409
ION CHICIDEANU - Un établissement des XIVe-XVe siècles à Bradu, dép. de Buzău 421
GHEORGHE I. CANTACUZINO - La céramique médiévale découverte à Vodiţa pendant les fouilles de l'année 1970.. 439
ION SPIRU - Découvertes archéologiques dans le dép. de Teleorman 453
VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Note concernant un échantillon de grains carbonisés découverts à Raskopanitza, R.P. de Bulgarie 461

www.mnir.ro

CONTENTS

Page

FLORIAN GEORGESCU - Introduction XVII

I. ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS REPORTS

DOINA GALBENU - Excavations in the tell from Hîrşova, Constanța county 3

AUGUSTIN ULANICI - New archaeological studies at Greci, Ilfov county 9

AUGUSTIN ULANICI - Archaeological excavations at Braneți, 1976 .. 27

ALEXANDRU OANCEA - Preliminary report of the archaeological excavations at Petrişoru, com. Racovițeni, Buzău county .. 39

VALERIU LEAHU - Archaeological excavations at Frăteşti, Ilfov county 43

ALEXANDRU OANCEA - Preliminary report of the studies at Pietroasa Mică, Buzău county 53

COSTACHI BUZDUGAN - Archaeological studies at Rateşu Cuzei, Vaslui county 59

VALERIA EDITH IONESCU RUSU, MARIA BRĂILEANU - Study of fauna remains discovered in the settlement Rateşu Cuzei, Noua culture (bronze age) 77

COSTACHI BUZDUGAN - Archaeological excavations at Voineşti, Vaslui county 87

ALEXANDRU VULPE, MARIETA GHEORGHITA - The archaeological site Popeşti com. Mihăileşti, Ilfov county, Preliminary report of the excavations, 1976 - 1977 95

LUCIA MARINESCU, ANIŞOARA SION, LIVIU PETCULESCU, IOAN ANDRIȚOIU, VALERIA EDITH IONESCU RUSU şi MARIA BRĂILEANU - Archaeological excavations at Micia (Vețel, Hunedoara county) 105

VALERIU LEAHU, GEORGE TROHANI - Archaeological excavations at Vităneşti, Teleorman county. 127

VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Dates about the animal sacrifices in riders tombs, Vităneşti, Teleorman county .. 143

RADU POPA, ALEXANDRU NEMOIANU, VICTOR ESKENASY, The archaeological site Voivozi, com. Popeşti, Bihor county. Study report, 1976 151

MARIANA DUMITRACHE - Village walled -city from Drăuşeni, Braşov county, Mèdieaval archaeological ensemble. Archaeological studies 1973-1977 155

LUCIAN CHIŢESCU, NICULAE CONOVICI, RADU LUNGU, ANCA PĂUNESCU, VENERA RĂDULESCU - Archaeological studies at Piua Petrii (Oraşul de Floci), Ialomiţa county..... 199
LAURENŢIU GEORGESCU - Anthropological preliminary dates about the osteological human material, Oraşul de Floci.... 242
MARIA BRĂILEANU, VALERIA EDITH IONESCU RUSU, Dates about carbonized fruits discovered on the archaeological site Piua Petrii, Ialomiţa county........................ 247
CHEORGHE I. CANTACUZINO - Archaeological studies at Focşani. 251
GHEORGHE CANTACUZINO, GEORGE TROHANI - Archaeological escavations at Cătălui-Căscioarele, Ilfov county......... 261

II. STUDIES AND NOTES

GEORGE TROHANI - Two metal knifedaggers discovered at Ostrovul Corbului, Mehedinţi county 331
DAN DRĂGUŞ - A new discovery belonging to the Cucuteni-Băiceni treasury, Iaşi county.................................. 335
EMIL MOSCALU - Problems of the walled cites with vitrified wall.. 339
PETRE VOIEVOZEANU - The getic princely tomb and the treasury from Peretu, Teleorman county.......................... 353
EMIL MOSCALU, CORNELIU BEDA - New geto-tracian walled-cities.. 361
EMIL MOSCALU, CORNELIU BEDA - Archaeological discoveries from Pietroşani, Teleorman county..................... 375
EMIL MOSCALU - Archaeological excavations and studies on the surface.. 385
ION SPIRU, CORNELIU BEDA - The Gumelniţa-tell at Ploscа, Teleorman county.................................... 401
LUCIA MARINESCU - A bronz figurine from Micia............... 405
MARIANA DUMITRACHE - Ceramics of the village walled-city, com. Hărman, Braşov county.............................. 409
ION CHICIDEANU - A settlement discovered in the XIVth-XVth century at Bradu, Buzău county....................... 421
GHEORGHE I. CANTACUZINO - Medieaval ceramics discovered at Vodiţa, escavations 1970........................... 439
ION SPIRU - Archaeological discoveries, Teleorman county..... 453
VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Notes about carbonized seeds of the Raskopaniţa settlement, Bulgaria......... 461

www.mnir.ro

ОГЛАВЛЕНИЕ

стр.

ФЛОРИАН ДЖОРДЖЕСКУ - Введение V

I. Отчеты о раскопках

ДОЙНА ГАЛБЕНУ - Раскопки в "телле" из Хыршовы, уезд Констанца 3

АУГУСТИН УЛАНИЧ - Новые археологические исследования в Гречах, уезд Илфов........................ 9

АУГУСТИН УЛАНИЧ - Археологические раскопки в Бранец, проведенные в 1976 г. 27

АЛЕКСАНДРУ ОАНЧА - Предварительный отчет об археологических раскопках в Петришору, ком. Раковицени, уезд Бузэу 39

ВАЛЕРИУ ЛЯХУ - Археологический зондаж в Фрэцешти, уезд Илфов 43

АЛЕКСАНДРУ ОАНЧА - Предварительный отчет об археологических исследованиях в Петришору Микэ, уезд Бузэу 53

КОСТАКИ БУЗДУГАН - Археологические исследования в Ратешу Кузей, уезд Васлуй 59

ВАЛЕРИЯ ЭДИТ ИОНЕСКУ РУСУ и МАРИЯ БРЭИЛЯНУ - Исследование остатков фауны, найденной в поселении, располагавшемся на территории Ратешу Кузей и относящемся к Новой культуре (эпоха бронзы) 77

КОСТАКИ БУЗДУГАН - Археологический зондаж в Войнешти, уезд Васлуй........................ 87

АЛЕКСАНДРУ ВУЛЬПЕ и МАРИЕТА ГЕОРГИЦЭ - Археологические работы в Попешти, ком. Михэйлешти, уезд Илфов. Предварительный отчет о результатах работы за 1976-1977 гг. 95

ЛУЧИЯ МАРИНЕСКУ, АНИШОАРА СИОН, ЛИВИУ ПЕТКУЛЕСКУ, РУСУ Е. и МАРИЯ БРЭИЛЯНУ - Археологические работы в Мичии (Вецел, уезд Хунедоара) 105

ВАЛЕРИУ ЛЯХУ и ГЕОРГЕ ТРОХАНИ - Археологические раскопки в Витэнешти, уезд Телеорман 127

ВАЛЕРИЯ ЭДИТ ИОНЕСКУ РУСУ - Данные об остатках животных, найденных в погребениях всадников в Витэнешти, уезд Телеорман 143

РАДУ ПОПА, АЛЕКСАНДРУ НЕМОЙЯНУ и ВИКТОР ЕСКЕНАЗИ - Археологические работы в Воевозии, ком. Попешти, уезд Бихор. Предварительный отчет о результатах археологических исследований 1976 г. 151

МАРИАНА ДУМИТРАКЕ - Сельские укрепление из Дрэушени, уезд Брашов - средневековый архитектурный ансамбль. Археологические исследования 1973-1977 гг. 155

ЛУЧИАН КИЦЕСКУ, НИКОЛАЕ КОНОВИЧ, РАДУ ЛУНГУ, АНКА ПЭУНЕСКУ и ВЕНЕРА РЭДУЛЕСКУ - Археологические исследования в Пиуа Петри (поселение Орашул де Флоч), уезд Яломица........................ 199

www.mnir.ro

ЛАУРЕНЦИЯ ДЖОРДЖЕСКУ - Предварительные антропологические данные о костных остатках человека, найденных в Орацуледе Флоч 242
МАРИЯ БАРИЛЯНУ и ВАЛЕРИЯ ЭДИТ ИОНЕСКУ РУСУ - Данные об обугленных фруктах, найденных при раскопках в Пиуа Петри, уезд Яломица 247
ГЕОРГЕ И.КАНТАКУЗИНО - Археологические зондажи в г. Фокшань 251
ГЕОРГЕ КАНТАКУЗИНО и ГЕОРГЕ ТРОХАНИ - Археологические раскопки в Кэтэлуй - Кэсчиореле, уезд Илфов 261

II. Статьи и заметки

ГЕОРГЕ ТРОХАНИ - Два металлических ножа-кинжала, найденные в Острову Корбулуй, уезд Мехединц 331
ДАН ДРАГУШ - Новые находки из сокровищницы Кукутени - Бэйчени, уезд Яссы 335
ЭМИЛЬ МОСКАЛУ - Проблемы укреплений, обнесенных "обожденным валом" 339
ПЕТРЕ ВОЙЕВОЗЯНУ и ЭМИЛЬ МОСКАЛУ - Царское захоронение гетского происхождения и сокровищница из Перету, уезд Телеорман 353
ЭМИЛЬ МОСКАЛУ и КОРНЕЛИУ БЕДА - Новые фракийско-гетские крепости 361
ЭМИЛЬ МОСКАЛУ и КОРНЕЛИУ БЕДА - Археологические открытия в Пиетрошани, уезд Телеорман 375
ЭМИЛЬ МОСКАЛУ - Зондаж и обследование верхних слоев 385
ИОН СПИРУ и КОРНЕЛИУ БЕДА - Гумельницкий "тели" в Плоска уезд Телеорман 401
ЛУЧИЯ МАРИНЕСКУ - Бронзовая статуэтка из Мичии 405
МАРИАНА ДУМИТРАКЕ - Керамический материал, укрепленного крестьянского поселения на территории ком. Хэрман, уезд Брашов 409
ИОН КИЧИДЯНУ - Поселение XIУ-ХУ вв. на территории Браду, уезд Бузэу 421
ГЕОРГЕ И.КАНТАКУЗИНО - Средневековая керамика, найденная в Водица при раскопках 1970 г. 439
ИОН СПИРУ - Археологические открытия в уезде Телеорман
ВАЛЕРИЯ ЭДИТ ИОНЕСКУ РУСУ - Заметки по поводу анализа обугленных семян из поселения Раскопаница,Н.Р.Болгария 461

www.mnir.ro

INHALTSVERZEICHNIS

Seite

FLORIAN GEORGESCU – Einleitung V

I. AUSGRABUNGSBERICHTE

DOINA GALBENU – Ausgrabungen in Hügelsiedlungen, Hîrşova, Bezirk Constanţa 3

AUGUSTIN ULANICI – Neue archäologische Forschungen, Greci, Bezirk Ilfov 9

AUGUSTIN ULANICI – Archäologische Ausgrabungen, Braneţ, 1976 27

ALEXANDRU OANCEA – Vorbericht über archäologische Ausgrabungen, Petrişoru, Gem. Racoviţeni, Bezirk Buzău 39

VALERIU LEAHU – Archäologische Ausgrabungen, Frăteşti, Bezirk Ilfov 43

ALEXANDRU OANCEA – Vorbericht der Forschung, Pietroasa Mică, Bezirk Buzău 53

COSTACHI BUZDUGAN – Archäologische Forschungen Rateşu Cuzei, Bezirk Vaslui 59

VALERIA EDITH IONESCU RUSU, MARIA BRĂILEANU, Forschung der Faunaüberreste in der Siedlung Rateşu Cuzei, Noua Kultur (Bronzezeit) 77

COSTACHI BUZDUGAN – Archäologische Forschung, Voineşti, Bezirk Vaslui 87

ALEXANDRU VULPE, MARIETA GHEORGHITA Die archäologische Ausgrabungsstelle, Popeşti, Gem. Mihăileşti, Bezirk Ilfov. Vorbericht der Ausgrabungen 1976–1977 95

LUCIA MARINESCU, ANIŞOARA SION, LIVIU PETCULESCU, IOAN ANDRIŢOIU, VALERIA EDITH IONESCU RUSU şi MARIA BRAILEANU – Archäologische Ausgrabungen in Micia (Veţel, Bezirk Hunedoara) 105

VALERIU LEAHU, GEORGE TROHANI – Archäologische Ausgrabungen, Vităneşti, Bezirk Teleorman 127

VALERIA EDITH IONESCU RUSU – Daten über Opfertierüberreste in den Reitergräbern von Vităneşti, Bezirk Teleorman... 143

RADU POPA, ALEXANDRU NEMOIANU, VICTOR ESKENASY – Die archäologische Ausgrabungsstelle Voivozi, Gem. Popeşti, Bezirk Bihor. Bericht der Forschungen 1976 151

MARIANA DUMITRACHE – Die Dorfsiedlung Drăuşeni, Bezirk Braşov. Mittelalterlicher Architekturkomplex. Archäologische Forschungen 1973–1977 155

www.mnir.ro

LUCIAN CHIŢESCU, NICULAE CONOVICI, RADU LUNGU, ANCA PAUNESCU, VENERA RADULESCU - Archäologische Forschungen bei Piua Petrii (Oraşul de Floci), Bezirk Ialomiţa 199
LAURENTIA GEORGESCU - Anthropologische Vordaten der ostheologischen menschlichen Überreste, Oraşul de Floci 242
MARIA BRAILEANU, VALERIA EDITH IONESCU RUSU, Daten über verkohlte Früchte aus der Ausgrabungsstelle Piua Petrii, Bezirk Ialomiţa 247
GHEORGHE I. CANTACUZINO - Archäologische Ausgrabungen in Focşani 251
GHEORGHE CANTACUZINO, GEORGE TROHANI - Archäologische Ausgrabungen bei Cătălui-Căscioarele, Bezirk Ilfov 261

II. STUDIEN UND BEMERKUNGEN

GEORGE TROHANI - Zwei Dolchmesser aus Metall entdeckt in Ostrovul Corbului, Bezirk Mehedinţi 331
DAN DRĂGUŞ - Eine neue Entdeckung zugehörig dem Schatz von Cucuteni-Băiceni, Bezirk Iaşi 335
EMIL MOSCALU - Probleme der Festungen mit Brandwällen 339
PETRE VOIEVOZEANU, EMIL MOSCALU - Getischer Fürstengrab und der Schatz von Peretu, Bezirk Teleorman 353
EMIL MOSCALU, CORNELIU BEDA - Neue thrako-getische Festungen 361
EMIL MOSCALU, CORNELIU BEDA - Archäologische Ausgrabungen von Pietroşani, Bezirk Teleorman 375
EMIL MOSCALU - Überschichtliche Ausgrabungen 385
ION SPIRU, CORNELIU BEDA - Die Gumelniţa Hügelsiedlung bei Plosca, Bezirk Teleorman 401
LUCIA MARINESCU - Eine Bronzstatue aus Micia 405
MARIANA DUMITRACHE - Keramik aus der Dorffestung, Gem. Hărman, Bezirk Braşov 409
ION CHICIDEANU - Eine Siedlung aus dem XIV-XV Jh., Bradu, Bezirk Buzău 421
GHEORGHE I. CANTACUZINO - Mittelalterliche Keramik aus Vodiţa. Ausgrabungen 1970 439
ION SPIRU - Archäologische Ausgrabungen, Bezirk Teleorman 453
VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Bemerkung über die verkohlten Samen aus der Siedlung Raskopaniţa, Bulgaria 461

www.mnir.ro

SUMARIO

Pág.

FLORIAN GEORGESCU – Introducción V

I. INFORMES SOBRE LAS EXCAVACIONES

DOINA GALBENU – Excavaciones en el "tell" de Hîrşova dep. Constanţa 3

AUGUSTIN ULANICI – Nuevas investigaciones arqueológicas a Greci, dep. de Ilfov 9

AUGUSTIN ULANICI – Excavaciones arqueológicas hechas a Braneţ, en el ano 1976 27

ALEXANDRU OANCEA – Informe pleriminario relativo a las excavaciones arqueológicas de Petrişoru, comuna de Racoviţeni, dep. de Buzău 39

VALERIU LEAHU – Rl sondeo arqueológico de Frăteşti, dep. de Ilfov 43

ALEXANDRU OANCEA – Informe preliminar sobre las investigaciones de Pietroasa Mică, dep. de Buzău............ 53

COSTACHI BUZDUGAN – Las investigaciones arqueológicas de Rateşu Cuzei, dep. de Vaslui 59

VALERIA EDITH IONESCU RUSU y MARIA BRAILEANU – El estudio de los restos faunísticos descubiertos en la población de Rateşu Cuzei perteneciendo a la cultura Noua (edad del bronce) 77

COSTACHI BUZDUGAN – El sondeo arqueológico de Voineşti, dep. de Vaslui 87

ALEXANDRU VULPE y MARIETA GHEORGHIŢĂ – Las obras arqueológicas de Popeşti, comuna de Mihăileşti, dep. de Ilfov. Informe preliminar sobre los resultados de la campana de los anos 1976–1977 95

LUCIA MARINESCU, ANISOARA SION, LIVIU PETCULESCU, IOAN ANDRIŢOIU, VALERIA EDITH IONESCU RUSU şi MARIA BRAILEANU – Las obras arqueológicas de Micia (Veţel, dep. de Hunedoara) 105

VALERIU LEAHU y GEORGE TROHANI – Las excavaciones arqueológicas de Vităneşti, dep. de Teleorman 127

VALERIA EDITH IONESCU RUSU – Datos concernientes a los restos de animales, ofrendas de las tumbas de caballeros de Vităneşti, dep. de Teleorman 143

RADU POPA, ALEXANDRU NEMOIANU y VICTOR ESKENASY – Las obras arqueológicas de Voivozi, comuna de Popeşti, dep. de Bihor. Informe sobre la campana de investigaciones de 1976 151

www.mnir.ro

MARIANA DUMITRACHE - Investigaciones del ano 1976. La fortaleza aldeana de Drăuşeni, dep.de Braşov, conjunto arqutectónico medieval. Investigaciones arqueológicas 1973-1977 155
LUCIAN CHITESCU, NICULAE CONOVICI, RADU LUNGU, ANCA PAUNESCU y VENERA RADULESCU - Investigaciones arqueológicas a Piua Petrii (la Ciudad de Floci), dep.de Ialomiţa.. 199
LAURENTIA GEORGESCU - Datos preliminares antropológicos sobre el materaial osteológico humano descubierto en la Ciudad de Floci 242
MARIA BRAILEANU y VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Datos concernientes a las frutas carbonizados descubiertos en las obras arqueológicas de Piua Petrii, dep.de Ialomiţa.. 247
GHEORGHE I.CANTACUZINO - Sondeos arqueologicas en la Ciudad de Focşani 251
GHEORGHE CANTACUZINO y GEORGE TROHANI - Las excavaciones arqueológicas de Cătălui-Căscioarele, dep.de Ilfov. 261

II. ESTUDIOS Y NOTAS

GEORGE TROHANI - Dos cuchillos-punal de metal descubiertos a Ostrovul Corbului, dep.de Mehedinţi 331
DAN DRAGUŞ - Un nuevo descubrimiento perteneciendo al tesoro de Cucuteni-Băiceni, dep. de Iaşi 335
EMIL MOSCALU - Problemas de las fortalezas con "vallum vitrificado" 339
PETRE VOIEVOZEANU y EMIL MOSCALU - La tumba principesca geta y el tesoro de Peretu, dep.de Teleorman 353
EMIL MOSCALU y CORNELIU BEDA - Nuevas fortalejas fraciogetas 361
EMIL MOSCALU y CORNELIU BEDA - Los descubrimientos arqueológicos de Pietroşani, dep.de Teleorman 375
EMIL MOSCALU - Sondeos e investigaciones en la superficie .. 385
ION SPIRU y CORNELIU BEDA - El "tell" perteneciente a la cultura Gumelniţa de Plosca, dep.de Teleorman 401
LUCIA MARINESCU - Una estatuilla de bronce de Micia 405
MARIANA DUMITRACHE - Materiales cerámicos de la fortaleja aldeana de la comuna de Hărman, dep. de Braşov....... 409
ION CHICIDEANU - Una población de los siglos XIV-XV en Bradu, dep. de Buzău 421
GHEORGHE I.CANTACUZINO - La cerámica medieval descubierta a Vodiţa por las excavaciones del ane 1970 439
ION SPIRU - Descubrimientos arqueológicos en el dep.de Teleorman.. 453
VALERIA EDITH IONESCU RUSU - Nota sobre una muestre de semillas carbonizadas de la población de Raskopaniţa, R.P. de Bulgaria 461

MUZEUL DE ISTORIE AL R.S.R. BIBLIOTECA
www.mnir.ro

Lucrare executată sub comanda numărul 3504/9 VII 1979 în Atelierul de reprografie al Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România, București, Calea Victoriei nr.12.

www.mnir.ro